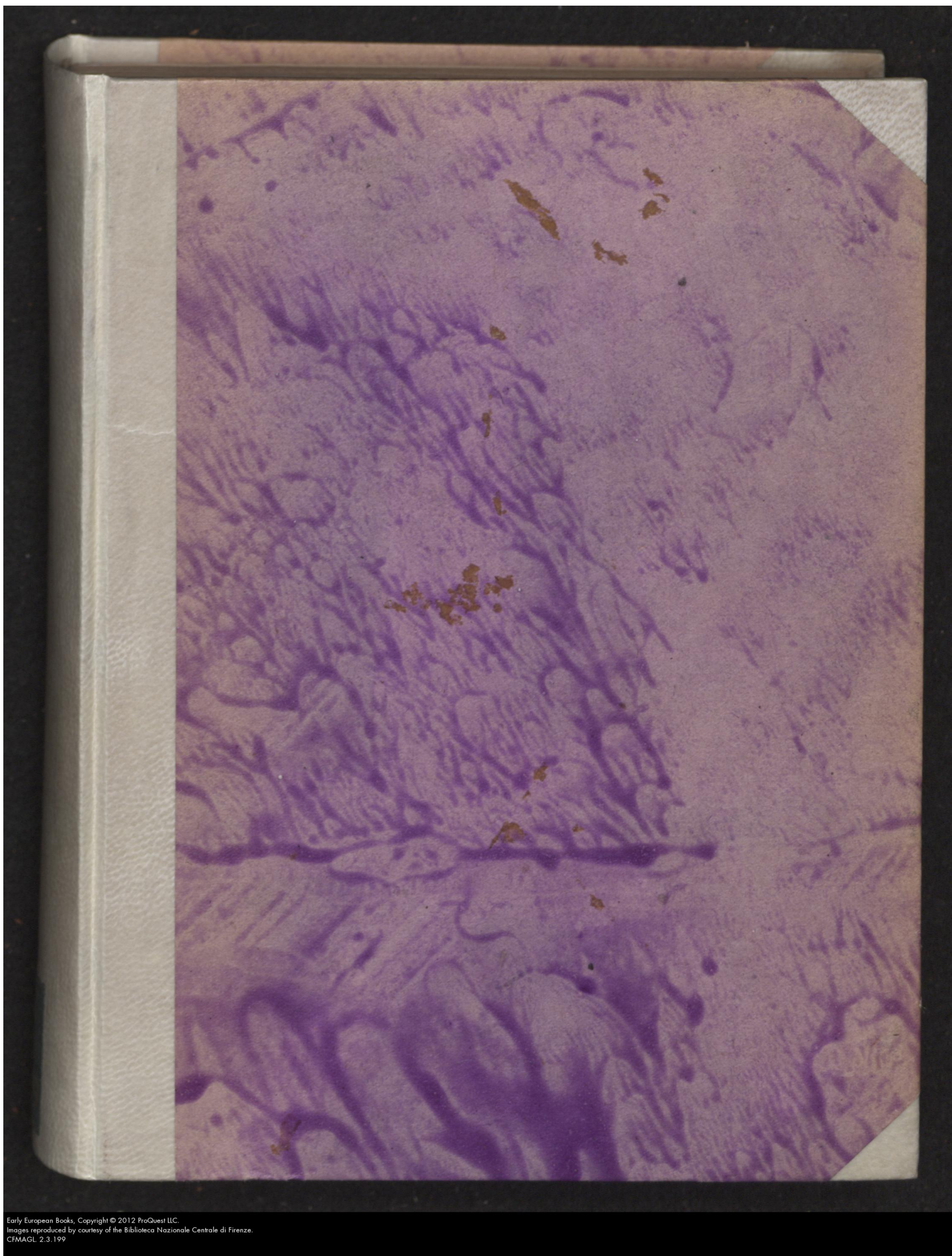
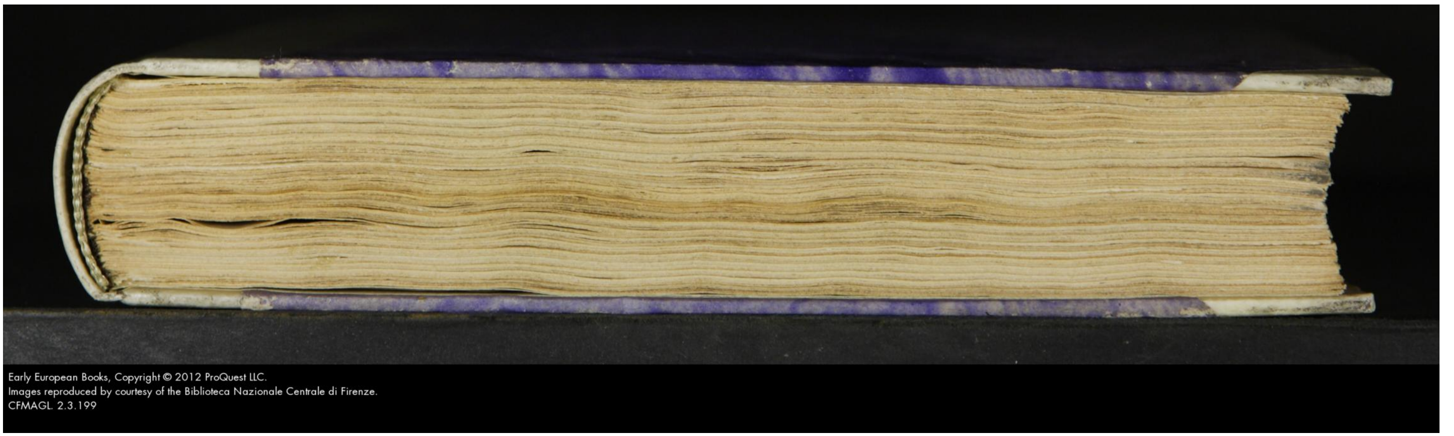

2
3
199

Early European Books, Copyright © 2012 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze.
CFMAGL. 2.3.199

DE DIVINA PSALMODIA

EIVSQVE

CAVSIS, MYSTERIIS, ET DISCIPLINIS,

Deque variis Ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis Diuinis Officiis,

TRACTATVS

HISTORICVS, SYMBOLICVS, ASCETICVS.

SIVE

PSALLENTIS ECCLESIÆ HARMONIA,

Opus nouum, & curiosum, ac multiplici eruditione illustratum.

Auctore D. IOANNE BONA è Monte Regali Congreg. Reform. S. Bernardi Ordinis Cisterciensis Abbate Generali, Sacrarum Congregationum Rituum, & Indicis Consultore.

EDITIO SECVNDA AVCTIOR ET EMENDATIOR.

Nunc primùm prodit in Galliis.

PARISIIS,
Apud LVDOVICVM BILLAINE, in Palatio Regio.

M. DC. LXIII.
SVPERIORVM PERMISSV.

AVGVSTISSIMÆ COELORVM REGINÆ

MARIÆ DEIPARÆ

IN SVBALPINIS ITALIÆ PROPE MONTEM
Regalem miraculis coruſcanti

D. IOANNES BONA eius Eccleſiæ indignus Abbas
D. D.

DSTO pauens , ac tremens altari tuo, GLORIOSISSIMA VIRGO, *& huncprimum ingenioli mei fœtum, qui tua potenti manu obſtetricante in lucem eductus eſt, pedibus tuis venerabundus aduoluo. Audies hic pſallentis Eccleſiæ Filij tui dilectiſsimæ Sponſæ myſticam harmoniam; audies ploratum multum captiuæ filiæ Sion ab hoc miſerrimo exilio, in quo incolatus eius prolongatur, ſuſpirantis ad patriam; audies mæſta Cantica, quæ labia fidelium eructant cœleſtis tuæ Hieruſalem æmulantium gaudia : audies, inquam, & exaudies. Quid enim ſuauius poteſt in auribus tuis reſonare, quam preces & Hymni ſeruorum tuorum Deum iugiter collaudantium, & ad ipſum clamantium die, ac nocte? Hoc huius meæ lucubrationis argumentum eſt, hic ſcopus. Sacram ſiquidem, & diuinam Pſalmodiam, eiuſque Hiſtoriam, myſteria, & aſceticam inſtitutionem noua methodo explicare conatus ſum : teque cœptis aſpirante, te vires ſubminiſtrante, quod nequaquam me poſſe ſperabam, tandem perfeci. Indignus forem deinceps tuo patrocinio,* CLEMENTISSIMA MATER, *ni hoc tuum beneficium ad te rediret. Suſcipe igitur qua ſoles benignitate hoc qualecunque munuſculum, quod templi huius tholo inter tot quæ circmpendent aurea, & argentea anathemata*

reus voti iam pridem concepti affigo: nec enim minus pretiosum, vel tibi gratum fore confido, quam si ex auro vel gemmis compactum esset. Excipe illud & foue munifico amplexu; placidissimus affulgeat illi obtutus tuæ incomparabilis pietatis tanquam solare iubar, vt per omnes orbis Ecclesias radios emittat: vt modum laudandi Numinis omnibus indicet, atque in æternum tui nominis gloriæ elucescat. Posside me vt rem tuam, ô suprema cœlorum Regina, & cum volueris in hac tibi dicata æde ægris mortalibus tot impendere beneficia, ne me indonatum hinc patiaris abire. Innoua signa, immuta mirabilia. Si hic cæcorum oculos discussa caligine, vt Solem aspicerent, aperuisti: oculos mentis meæ clarissima tua luce perfunde, vt lumen vultus Dei, quod signatum est super nos, puro semper intuitu perspiciam. Si obturatas surdorum aures reserasti; da gaudium & lætitiam auditui meo interno, vt audiam vocem sponsi loquentis in silentio ad cor Hierusalem. Si mutarum linguarum vincula dirupisti; tribue ori meo sermonem rectum & benè sonantem, vt cum diuinas concino laudes, placeant verba mea in conspectu æterni Regis. Si malè affectis pristinam valetudinem depulso morbo restituisti; sana me diuturna infirmitate laborantem, vt integer animus meus sine vlla ægritudine prauæ affectionis in die nouissimo inueniatur. Id precor humillimè ante hanc mirificam Imaginem tuam in genua prouolutus, hac die solemni, quam nobis venerabilem reddidit Natale tuum, Anno post Verbi in vtero tuo admirabilem Incarnationem CIↃ IↃCL[illegible]

PRÆFATIO AD LECTOREM.

1. OTII Monastici, beneuole Lector, rationem reddere incipio, cum hanc meam de diuina Psalmodia lucubrationem typis euulgo. Scio quidem hæc ætate eruditissima scribentibus multa à multis imminere iudicia, multas parari censuras: sed recordatus sum cum D. Hieronymo illius versiculi, Hieron. præf. lib. 3. in Oseam.

Pollio, & ipse facit noua carmina; Virgil. Ecl. 3.

meque cum aliis plerisque tenuit, & corripuit, iuxta Satyrici dictum insanabile scribendi cacoëthes: Cum præsertim docuerit me vir magnus Ennodius Ticinensis, non minus de otioso silentio reddendam esse rationem, quam de otioso sermone. Sed istis paginis, inquies, quid erit loci post tot sanctissimos Patres, post tot doctissimos viros, qui de diuinis Officiis vberrima nobis Commentaria reliquerunt? An non hanc spartam satis superque exornarunt, qui viri, & quam eximij! Isidorus Hispalensis, Amalarius Fortunatus, Rabanus Maurus, Rupertus Tuitiensis, & alii innumeri tum veteres, tum recentiores? Ornarunt illi quidem, & Ecclesiasticæ functionis Sacramenta operosissimis scriptis illustrarunt. Sed an ideò sequi pudet, quia illi præcesserunt? Nunquid, vt verbis vtar D. Hieronymi, aut Tertullianus B. Martyrem Cyprianum, aut Cyprianus Lactantium, aut Lactantius Hilarium deterruit à scribendo? Diuina eloquia, inquit Chrysostomus, fonti similia sunt largis, perennibusque fluentis scaturienti. Qui ante nos fuere pro viribus suis aquas inde hauserunt: & similiter qui post nos futuri sunt idem attentabunt, neque sic totum euacuare poterunt: sed magis interim augescunt flumina & increscunt. Rectè Romanus Sapiens. Qui præcesserunt, non præripuisse mihi videntur, quæ dici poterant, sed aperuisse. Crescit in dies materia, & inuenturis inuenta non obstant. Præterea conditio optima est vltimi. Parata verba inuenit, quæ aliter instructa, nouam faciem habent: nec illis manus iniicit tanquam alienis; sunt enim publica. Iurisconsulti negant, quidquam publicum vsucapi. Et si concedamus omnia à veteribus inuenta esse, hoc semper nouum erit, vsus & inuentorum ab aliis scientia, & dispositio. Rectè item Damascenus: Nonnunquam id, quod à perfectis relictum est, reperit puellus: & in id quod prætercursum est à Sapientibus, incidunt idiotæ: & id quod occultatum est Magistris, comparuit discipulis. Denique alius alio plura inuenire potest, nemo omnia. Et sæpè iuniori reuelat Deus, quod melius est, ait Pater Monachorum.

Iuuen. Sat. 7.

Ennod. præf. carmin. 9.

Hieron. prol. lib. 1. in ep. ad Ephes.

Chrys. hom 3. in Genes.

Seneca ep. 79.

Id. ep. 65.

Damasc. orat. de defunctis.

Auson Idyll. 10.

Benedict. reg c. 3.

2. Non fuit autem meum consilium post tot editos de sacris precationibus libros, malè recoctam, quod aiunt, cramben fastidioso huius sæculi palato obiicere: sed fiduciam mihi præbuit, aliquid de nouo audendi id, quod scribit Augustinus libro primo de Trinitate, vtile esse plures à pluribus fieri libros diuerso stylo, non diuersa fide, etiam de quæstionibus eisdem, vt ad plurimos res ipsa perueniat, ad alios sic, ad alios autem sic. Quod si dixero me in his scriptis methodum seruasse, ab aliorum methodo prorsus diuersam, magis libera vox erit, quàm superba. Confer, si placet, hunc librum cum cæteris, qui hactenus de eodem argumento prodierunt, fateberis proculdubio neminem reperiri, qui omnes Diuinæ Psalmodiæ partes, mysteria, & disciplinam hac ratione explicarit. Possum audacter de stylo, & methodo huius operis dicere, quod Phocas Grammaticus de breuitate suæ artis.

August. lib. 1. de Trinit. c. 3.

Ars mea multorum es, quos sæcula prisca tulerunt,
Sed noua te breuitas asserit esse meam.

Phocas proëmio de nomine, & verbo.

Possum quoque Paschasii Ratberti verba vsurpare dicentis. Expositio mea multorum eruditissimorum est Doctorum, quos antiquior tulit ætas, & firmauit auctoritas veritatis, sed proprio commendatam stylo, nouitas facit esse meam; ita vt tractatus qui de omnibus colligitur, vnus verè videatur, & specialiter esse meus. Si quid verò benè tractaui, malo id cum prædicto Phoca lectoris iudicio laudari, quam mea iactari prędicatione. Simias enim ferunt, inquit Synesius, postquam pepererint in fœtibus suis tanquam simulachris obtutus defigere præ admiratione pulchritudinis; adeò natura eius amans est, quod peperit: quamobrem aliis permittenda est in sobolem inquisitio. Ob id Lysippus Apellem ad tabellas admittebat, & Apelles Lysippum. Porrò si quid peccatum in hoc opere est (& sanè plurima peccata sunt) meum est: si quid bonum, si quid laude dignum, non meum, sed alienum est.

Pasch. præf. lib. 6. in Matth.

Phocas ibid.
Synes. epist. 1.

Lapsus est memoria Synesius, nam Lysippum pro Protogene posuit.

3. Ex scriptis probatissimorum Auctorum pleraque meo stylo elicui illud Poëtæ sequutus.

Floriferis vt apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.

Lucret. lib. 3.

Nonnulla vt apud ipsos sunt admiscui, vt quod ait Bernardus, ex vasculorum pulchritudine gratiora fiant, quæ in eis lectori apposuerim. Nec mihi vitio vertas (verba sunt Theodosii Macrobii ad Eustachium filium) si res, quas ex lectione varia mutuabor, ipse sæpè verbis, quibus ab ipsis Auctoribus enarratæ sunt, explicabo: quia

Bern. serm. 3. sup. Missus est.

Macrob. præfat Satur.

præsens opus non eloquentiæ ostentationem, sed noscendorum congeriem pollicetur. Afranius togatarum scriptor, (ex cuius fabulis exempla sæpius afferunt in suis grammaticis institutionibus Sosipater Charisius, & Nonius Marcellus) in ea togata, quæ Compitalia inscribitur; non inuerecundè respondens arguentibus, quod plura sumpsisset à Menandro. Fateor, inquit, sumpsi, non ab illo modo, sed vt quisque habuit, quod conueniret mihi, quodque me non posse, melius facere credidi, etiam à Latino. Plautus, Cæcilius, Terentius, & cæteri eloquentes viri, teste D. Hieronymo, non solùm versus, sed multa capita acceperunt ab Antiquis. Quare Terentium Luscius Lauinius criminabatur quasi publici ærarii furem: Virgilius compilator veterum dicebatur: Tullius quoque, qui in arce eloquentiæ Romanæ stetit, Rex Oratorum, & Latinæ linguæ illustrator, repetundarum accusabatur à Grçcis. Ipse Homerus, vt Eusthatius in Odisseam scribit, furti arguitur à Naucratide, quod profectus in Ægyptum Iliadem & Odisseam sibi adscripserit, quas ibi reperit in templo à quadam Poëtria iam pridem decantatas. Apollodorus citatus à Laërtio, Si quis, inquit, eximat de Chrysippi scriptis quæ aliena sunt, vacua charta relinquetur. Extat Stephani Forcatuli I. C. elegans Dialogus, qui Prometheus, seu de raptu animorum, inscribitur, alienæ inuentionis prædones incessens. S. Ambrosii scripta, vt D. item Hieronymus refert, Origenis sermonibus plena sunt; Exaëmeron autem ex Basilio compilauit. Recentiorum libri quid aliud plerumque sunt, quam Centones è pulchrioribus Antiquorum dictis? Secunda pars Theologicæ Summæ D. Thomæ magna ex parte legitur in Speculo Morali Vincentii Beluacensis. Plura capita A. Gelii transcripsit Macrobius. In Eclogis Calpurnii, & Nemesiani iidem quandoque versus leguntur, quos alter alteri sublegit. Si ab Aristotele aliena demantur, qui Phœnix videtur, cornicula apparebit, furtiuis nudata coloribus. Plato se reum furti audiuit accusari, quod magnam partem Philolai transtulerit in Timæum. Alia veterum Scriptorum furta recensent, eleganter ex Græcis Clemens Alexandrinus, & Eusebius Cæsariensis: ex nostris autem Aurelius Macrobius, Augustinus Engubinus, & Ludouicus Cresolius. Si quispiam nouus Archimedes adesset nobis, qni proprium, & alienum in libris discerneret, si iudicem haberemus Aristophauem, qui mortuorum linguam intelligeret; cum loquuntur per ora viuorum: Si Cratinum, qui libros torqueret, vt latrocinia confiterentur; quot in re literaria fures inueniremus? Texunt plerique libros, sicut serta ex variis floribus, *Miranturqae nouas frondes, & non sua poma.* Pauci possunt cum Manilio dicere:

Nostra loquar: nulli vatum debebimus orsa,
Nec furtum, sed opus veniet.

Afran. apud Macrob. lib. 6. Sat. cap. 1.

Hieron. proœ. lib. 2. iu Michæam & proœm qq. seu traditionum Hebraïc. in Genes.

Idem initio Apolog. ad Pamach. & ep. ad eumdem de errorib. Origenis.

Clemens Alex. 6. Strom.
Euseb. lib. 10. præp. Euang.
Macrob 5. & 6. Sat.
Eugub. de perenni Philosoph.
Cresol. Theatri Rhet. lib. 5. c. 9.

Manil. Astronom. lib. 1.

4. Ab hoc autem communi vitio, haud immunis ego sum: quod vltrò, & ingenuè fateor, ne me quispiam accuset, & lege Iulia peculatus damnandum censeat, si hemistychium aliquod, vel integrum versum, siue sententiam probati alicuius Scriptoris meis carminibus, & scriptis immixtam videat. Vix enim fieri potest, vt quis eruditum aliquod argumentum pertractet, quin vel inuitus è veterum monumentis plura transcribat. Porrò negant Iurisconsulti eum damnari debere, qui pecuniam publicam acceperit, si postea erogauerit. Ligna quidem, & lapides ad hanc structuram ab aliis accepi: at ædificii forma, & constructio mea est. Sanctorum verò Patrum, & antiquorum sententias fideliter ex fonte excerpsi riuulorum perosus impuritatem: Verba tamen scrupulosè non sector, dum sensus integer maneat. Nam & Apostoli in citando veteri Testamento aliquando, & media intersecant, & ex pluribus locis vnum conflant, vt Hadrianus Papa, Leo Castrensis, & Franciscus Ribera doctè obseruant.

ff. ad l. Iuliam peculat. l. 4.

Hadr. I. ep. 3. pag. mihi 740. Leo in c. 8 & 9. Isaiæ Riber. in c. 13 Oseæ n 33.

5. De stylo nihil habeo, quod præfari oporteat: possum autem cum Cassiodoro humilem verecundè promittere, mediocrem non improbè polliceri. Sacræ doctrinæ profanam coniungere eruditionem, vbi necesse fuit, non dubitaui pręclarissimorum Ecclesiæ procerum insistens exemplo. Sapientia enim vocat ancillas ad arcem, & gentilis puella in coniugium assumitur à Iudæo. A malis etiam Scriptoribus aliquando abstinere non potui, Senecam imitatus, qui volens Publium Mimum citare, ait: Nunquam me in bona re mali pudebit auctoris. Librum in capita, capita in paragraphos subdiuisi, quia vt monet Fulgentius, lectoris renouat studium temperies distincta librorum. Et sicut labor viatoris hospitio, ait Augustinus, ita libri termino reficitur Lectoris intentio.

Cassiod. præf. lib. 1. Variar. August. de doctr. Christ. lib. 2. c. 18. & 40. Nazianz. orat. 20. Sen. de Tranquil. cap. 11. Fulg. inf. lib. 1. ad Monimum. Aug. in f. lib. 1. con aduer. legis, & Prophet.

6. De singulis Officiis, eorumque partibus non ea dumtaxat, quæ ad Historiam pertinent, sed symbolicas insuper rationes, & asceticam doceo disciplinam. Ascetas autem illos vocant Philosophi, qui solidarum virtutum exercitationibus incumbunt: quare Patres Græci Monachos Ascetas, & Monasteria Asceteria, atque tractatus de virtutum exercitatione Asceticos nuncuparunt. Quæ omnium scriptis euulgata sunt, prætermisi quandoque, quia operæ redundantis est, cunctis nota replicare: atque omnia persequi velle, aut nimiæ miseriæ, aut inani iactantię adscribi solet.

Simmach. lib. 6. ep 32.

Plin. lib. 7. c. 37.

7. Solutæ orationi quędam Poëmatia intermiscui vario carminum genere, vt si minus à stylo, saltem à versuum varietate placerent. Laudem ab istis non quęro. Licet enim scribat Cicero neminem se Poëtam cognouisse, qui sibi non optimus videretur: noui tamen ego, quam sit mihi curta supellex, & iure cogor mirari cum Satyrico, quomodo fieri potuit, vt sic repentè Poëta prodirem.

Cic. 5. Tuscul. Persius init. Satyrar.

Ignosce

Ignosce Lector, cum possem culpa carere, malui hanc deprecari; id nimirum exigente genio meo, cui in hac re non obsequi, & si voluissem, non valuissem. Adde, quod & rationem Diuinarum Laudum sequutus sum, quæ Hymnis constant, & prosa. Neque tamen fortuitò in Poëticos passim sonos erumpo, sed ibi duntaxat, vbi forma quædam subest, vel materia Poëticæ. Miscere verò poëtica Philosophicis docet me, teste Ficino, omnis antiquitas, idque olim è Græcis vsitatum asserit Cicero in Tusculanis. Idem permittunt, & laudant Plutarchus, Iamblicus, Plinius, & ex nostris Pacianus, atque Ambrosius. Nec desunt exempla: nam prosæ versus miscuere doctissimi viri Valerius Martialis, Statius Papinius, Decius Ausonius, Lucianus Samosatenus, Theodorus Prodromus, Petronius Arbiter, Fulgentius in Mythologiis quicunque ille sit, Martianus Capella, Seuerinus Boëthius, Valerius Probus, Phocas Grammaticus, Curius Fortunatianus Rhetor, Iunius Moderatus Columella, Sidonius Apollinaris, Venantius Fortunatus, Ennodius Ticinensis, Marcus Varro in Satyris Menippæis, Seneca in ludo de morte Claudij, & multi Recentiores. Si quis autem à Poëticis alienus fuerit, Poëtica non legat, ea enim ratione composita sunt, vt sine dispendio cæterorum omitti possint.

Ficin lib 3. epist. ad Barto. Fontian. Cic. 2. Tuscul. Plut comm Quomodo adol. Poetas audire debeat. Iambl. lib 2. de vita Pythag c. 3. Plin. iunior. lib. 7. ep 9 Pacian ep. 1. adu. Nouatianos. Ambros. lib. 3. de fide ad Gratian, cap. 1.

8. Dicam ego de hoc libro, quod Chrysostomus de suis sermonibus: Licet omnes non legant, pars saltem dimidia leget. Quod si nec dimidia quidem portio legerit, vel tertia pars. Quod si nec tertia, nec quarta, sint saltem decem. Quod si nec decem, saltem quinque. Quod si nec quinque, vnus saltem. Et si nec vnus, mercedem tamen perfectam pro meo labore, & bona intentione accepturus sum. Dicam cum Christiano Druthmano Monacho; Ego nulli nolenti iussecam aut legere, aut habere hunc librum, sed qui voluerit: & si aliquis hunc detestetur, ordinet meliorem, & ego voluntariè ipsum suscipio, nam iste nihil vlli nocet. Dicam & cum Aspendio Citharædo, atque cum Hismenia tibicine quorum præclari viri mentionem faciunt, Noui intus mihi ipsi, & Musis canere. Mihi soli scripsi, mihi scenam struxi. Sufficiunt, mihi pauci Lectores, sufficit vnus, sufficit nullus. Dicam tandem cum Valerio Martiali.

Chrys. tom. 1. hom. de Paradis. & Scripturis. Druth. prol. in Matth. Ambros. præf. in Psalm. Hieron. lib 2. adu. Ruffin. c 8. Dio Chrys. or. 78. Seneca ep. 7.

Si nimius videor, seraque coronide longus
Esse liber, legito pauca, libellus ero.

Martial. init. lib. 10.

Vale, mi Lector, & si quid ex huius libri lectione profeceris Deum lauda, & ora pro me.

PROSPECTVS OPERIS

PER CAPITA ET PARAGRAPHOS.

CAP. XI.

De Completorio.

CAP. XII.

De Officio paruo Beatæ Virginis.

CAP. XIII.

De Officio Defunctorum.

INDEX CARMINVM.

METRVM PRIMVM.

128

Errata grauiora ſic corrigenda.

PAg.8.col.1.lin.4.ante finem ſolitæ, *leg.* ſolidæ. p.16.c.2 l.11. Aſſatius, *leg.* Allatius.p.20.c.1.l.20.Ciſengrenius,*leg.*Eiſengrenius. p.27.c.1.l. 38. Aſſatius,*leg.*Allatius. p.32.c.2 l 6.obſeruant,*leg.*obſeruarit. p. 47. c 2. l. 13. Turon. *leg.*Turonenſis. p.64. l 33 fidem,*leg.*idem. p.109 l.28.ſed,*leg.*ſex.p.121.l. 5. Cyprium,*leg.*Cyprim. ibidem l.29.vulgatur,*leg.*vulgatus.p.149.l.32.poſt clariſſimo,*adde* lumine.p.151.l.1.facilem,*leg.*faciem. p.156.l.7 attollitur, *leg.* attollit. p.159.l.1.ſed,*leg.* Sol,p.164.l.11.putantis,*leg.*putantes.p.166.l. 33.declaratione, *leg.*delectatione. p.183.v.3. ſuperagrans,*dele* ſu p.207.initio cap.7.l.3.alios,*leg.* filios.p.220. v.3. noſtri,*leg.* noſti. p.224.l.23.Hic,*leg.*Hi.p.230 l.29.Latinũ,*leg.* latium.p.268 l.17.Nircanis,*leg.*Hircanis. p.277. v.12.corona,*leg.*coronæ.pag. 281.v.11.ſine*leg.*ſiue.v.20.ſeruiat,*leg.*ſæuiat v.26.Geſtas,*leg.*Geſtat.p.284.l.23. aliquot,*leg.*aliquotæ p.292 n.1.l.14.aurora:*leg.*autem.p. 294. l. 28. reformata, *leg.*reforma.p.306.in Metro v.19 languores,*leg.* angores. p. 314. v. 5. reuelet, *leg* releuet.p.323 in Metro v. 30. dat, *leg* das. p.326. l.9.Radingum,*leg.* Vadingum.p.332.l.11.in *leg* eo. *Ibid.*in titulo §.v.poſt ſanctis, *adde* Patribus.p.340 l. 11.Aranonis,*leg.*Annonis.p.347.l.8.poſt fermè,*adde* literis.p.366.v. .lampada, *leg.*lampade.p.373.§.12.n.1.l.10.voce,*leg.*vocis.p.375 l.26.dulcedinem,*leg.* dulcem.p 382.l.1.Apoſtolicis,*leg.*Apoſtolis.p.389.l.15.legendum,*leg.* legendi. pag. 400 l.3.Patropolitanum,*leg.*Pampolitanum.p.406 l.6.poſt ſupremi, *adde* Spiritus.p.409 l.penult.Cantus,*leg.*Cantat.p.413.l.4.plenam,*leg.*plenum,*qui error corrigendus item* p. 423. 426.p.413. l. 17. idem, *leg.* Iidem. p. 415.l.3.optimam,*leg.*optima.p.417.n. .l.20.otioſam *leg* curioſam. pag.425.l.10.patriciam, *leg.*patriam.Ibid.l.11.quidquam,*leg.*quidam.p 426.l.17. definientes, *leg.* deſinentes.p.431.l.penult.præconiis,*leg.*præconis p.437.in Metro, v.36.nihil,*leg.* nil.p.447.v.5 concinet,*leg.*concinit.p.452.l.2.poſt tempore,*adde* vtimur. pag. 465.l.10.diuerſorium, *leg.* dimiſſorium. p.471.l. 4.*leg.* Meſchchieſeris p.480. c.19.l.10.S.Simon,*dele* nomen ſancti.p.490.v.19. tepido,*leg* lepido. p.492.l.4. proximum,*leg* primum.p.503.v.6.oppoſitis,*leg.*appoſitis.p.505.l.40. corporea, *leg.*corpora.p.508 l.2 fide,*leg.*fidei.p.515.l.10.diſquiſitiones , *leg.* diſquiſitores. p.517.in Metro v.18 veſtrum,*leg.*vſtum.p.519.n.5.l.16.& rectè,*leg.*& quod rectè,p.522.l.12.mendicus,*leg.* medicus.

NOTITIA AVCTORVM, ET LIBRORVM,

QVI IN HOC OPERE CITANTVR, NOTANTVR, ILLVSTRANTVR.

PRÆMONITIO AD LECTOREM.

Bsequor genio huius sæculi, AMICE LECTOR, *cui nihil placet, nisi critico sale respersum sit. Quare non nuda Auctorum nomina præfigo, quod alij solent: sed singulis ausus sum adijcere censuram, & de ijs proferre, quid sentiam. Nolim tamen huic Edicto semper subscribas, BONVM FACTVM: Mendaces enim sumus in stateris Filij hominum; sæpè decipimur, sæpè dormitamus. Vt autem ipsi Veteres, ita nos posteri castigabunt, hoc summam habente æquitatem, iuxta Sententiam Iurisconsulti*, ff. quod quisque iuris, l. 1. *vt idem ius nobis dicatur, quod ipsi alijs diximus. Lege, & vale.*

A

ABbas Vrspergensis Ordinis Præmonstraten. cuius nomen diu ignotum est Conradus à Lichtenauu, in Chronico diligens, sed Pontificibus infensus.

Abbas Vercellensis, dictus Thomas Gallus, siue à S. Victore, primus Abbas S. Andreæ Vercellarum, cuius est commentarius in S. Dionysium Areopagitam facilis & accuratus.

Abraham Ecchellensis Maronita Linguarum Orientalium Professor, multa & recondita præditus eruditione.

Absalonis Abbatis Sprinkirbacensis sermones docti & elegantes. Huius cum laude meminit Cæsarius Heisterbacensis, *lib. 4. cap.* 89. Cui Synchronus fuit. Vixit ergo, non anno 1110. vt Miræus scripsit, sed circa an. 1200.

Achillis Bocchij Bononien. symbolicarum quæstionum libri 5.

multæ eruditionis, sed styli depressi.

Achillis Tatij Alexandrini ex Ethnico, & in Eroticis venusto, sed parum casto Scriptore Episcopi Christiani, teste Suida, Isagoge in Arati Phænomena. Qua ætate vixerit, non liquet.

Adam Abbas Persennæ, quæ est Abbatia Ordinis Cisterciensis in Diœcesi Cenomanensi, cuius elegantissimi sermones extant Romæ MSS. apud doctissimum virum Hilarionem Răcatum Abbatem Cisterciensem.

Adam à S. Victore, auctor sequentiarum Missæ, quas non admisit vetus Ecclesia.

Adonis Viennensis Archiepiscopi Chronicon breue, ab origine Mundi ad sua tempora.

Adrianus Turnebus Criticus celebris, & emunctæ naris.

Aëlredus Abbas Rieuallis in Anglia Ordinis Cisterciensis, vir sanctissimus, & suauissimi eloquij.

Ægidius Columna Romanus, Ordinis S. Augustini Archiepiscopus Bituricensis, & Cardinalis, vir celebris doctrinæ, & miri ingenij, Doctor fundatissimus nuncupatus.

Ælius Lampridius Historicus fidelis, sed dicendi genere futilis. Vixit sub Diocletiano.

Ælius Donatus Grammaticus pręstantissimus, præceptor D. Hieronymi.

Ælianus Scriptor Græcus, sed natus Præneste, ob sermonis suauitatem dictus Melliphtongus, cuius de varia historia, deque historia animalium libros exquisitissimos habemus. Vixit sub Hadriano.

Æneas Gazeus Philosophus Platonicus, pietate, & eruditione clarissimus, qui Dialogum de resurrectione, & immortalitate animorum inscripsit Theophrastum, quod potiores in Dialogo partes isti tribuat.

Ænęæ Scriptoris vetustissimi (nisi fallit inscriptio) commentarius poliercetičus. Claruit tempore Alexandri Magni.

Afranius fabularum Togatarum egregius Scriptor, quarum extant sola fragmenta apud veteres Grammaticos. Mores eius culpat Quintilianus lib. 10. cap. 1.

Agapetus Diaconus vir pius, & magni spiritus, de Regis officio ad Iustinianum.

Agathias Scholasticus Smyrnęus, qui tenui stylo, & confuso de rebus Iustiniani libros quinque necessarios conscripsit.

Agobardus Lugdunensis Episcopus, vir doctrina insignis, sed Iconomachis consentiens, præterquam in cultu S. Crucis: qui etiam lapsus est, quod in diuinis officiis nihil vellet admittere præter sacram scripturam.

Agrætius inter veteres Grammaticos recensitus ob libellum de Sermone Latino.

Aimoinus, siue Aimonius Monachus de rebus Francorum laudabiliter scripsit, sed notat Baronius *Tomo* 10. eum Iconoclastis consensisse. Quis iste fue-

rit,& quo tempore vixerit,deque duplici Aimoino eruditissimè, vt solet, Philippus Labbe in dissertationibus ad Bellarminum de Scriptoribus Ecclesiasticis.

Alanus Insulensis ex primo Abbate Ripatorij Ordinis Cisterciensis in Diœcesi Trecensi Episcopus Antissiodorensis, quem pleriq; confundunt cum altero Alano Conuerso Cistercij,qui dictus est Doctor vniuersalis, cum longè ab illo diuersus sit. Scripsit Poëma contra Claudiani Rufinum, quod ideo Anticlaudianum vocauit. Valerius Andreas in Biblioth. Belgica ait Episcopum vitam duntaxat S. Bernardi, alia opera Conuersum scripsisse.Episcopus obiit anno 1182.Conuersus 1294.

Albinus Flaccus Alcuinus,Abbas multæ pietatis,& scientiæ Scriptor,quem Eginarthus ait Magistrum fuisse Caroli Magni. Liber autem de diuinis officiis malè tributus ei videtur, quia in eo citantur versus Theodulphi Episcopi Aurelianensis,qui vixit sub Ludouico Pio, quod etiam obseruauit P. Sirmondus in notis ad Teodulphum.

Alcinous de doctrina Platonis Platonicorum lectioni necessario præmittendus, quem librum commentariis illustrauit Iacobus Carpentarius. Sed hunc perperam Alcinoo tribui suspicio est. Longam enim sententiam ex capite eius 10. citat Eusebius lib. 11. Prę. Euang. cap. 23. sub nomine cuiusdam Didymi,quem infra lib.15.cap. 15.Arium prænominat;nisi fortè hic Dydimus ab Alcinoo accepit. Ætas eius incerta.

Alcimus Auitus Viennen.Archiepiscopus,qui plura grauiter, & venustè scripsit versu,& soluta oratione. Ioannes Gagneius in editione Lugdunensi anni 1536. multa pro arbitrio mutauit, & inaudito facinore quingentos propè versus suos pro Auiti versibus intrusit. Pura habentur Auiti Poëmata in editione Sirmondi.

Alexandri ab Alexandro I.C. dierum genialium opus omni antiquitate & eruditione refertissimum. Improbant in eo critici, quod Auctores dissimulat, per quos profecit.

Aldhelmus Episcopus Anglus,cuius est liber de Laudibus Virginitatis stylo tumido,poëtico, confuso, verbisque nouis, & inusitatis.

Alexander Halensis Anglus insignis Theologus Ordinis Minorum, dictus Doctor irrefragabilis.

Alardus Gazæus Monachus eruditus Cassiani Scholiastes.

Algazel Philosophus Arabs Auicennæ Sectator, & abbreuiator.

Aloysius Nouarinus vir multa prędítus eruditione, sacra & profana.

Albertus Crantzius Hamburgensis, diligens Historicus regionũ Septentrionalium, cuius Catholicæ doctrinæ impiæ notæ

ad marginem additæ ſunt à Sectariis.

Albertus Pighius, vir acutiſſimi ingenij, Theologus, Philoſophus,& Mathematicus peritiſſimus,ſed liber eius deEccleſiaſticaHierarchia cautè legendus eſt, quod non ſemper ſolidam tradat doctrinam.

Alphonſus Toſtatus Epiſcopus Abulenſis,vir ingenio, iudicio, ac pietate eximius, qui breuiſſimo tempore, cum non niſi XL.annis vixerit, copioſiſſima in ſcripturam commentaria reliquit.

Alphonſus à Caſtro Ordinis Minorum, acerrimus Fidei propugnator, ſed notat eum aliquando Bellarminus in controuerſiis.

Alphonſi Regis Hiſpaniarum Tabulæ Aſtronomicæ Aſtrologis neceſſariæ,quas Lucas Gauricus caſtigauit.

Alypius Muſicus, cuius Iſagogen edidit Ioan. Meurſius, eumque vixiſſe putat ſub Iuliano.

Alcoranum lex impiiſſima Turcarum.

Ambroſius Anſbertus Monachus ſacrarum literarum peritia clarus. Fuit Abbas S.Vincentij ad fluuium Vulturnum, qui,Capuam interfluit. Teſtatur ipſemet ſe vocari Autpertum in fine libri decimi comment. in Apocalypſim,ſeque vixiſſe ait tempore Deſiderij Longobardorum Regis, vnde perperam à pleriſque ſæculo nono adſcribitur,

Ambroſius Mediolanenſis Epiſcopus verè cœleſti manans ambroſia: cui tamen, ſicut & cęteris Patribus, quædam tribuuntur,quæ ſua non ſunt,

Amalario Fortunato Epiſcopo Treuirenſi perperam tributum opus, quo Eccleſiaſtica officia explicantur doctè, diffusè, ſed quandoque nimium ſubtiliter. Eius autem verus auctor eſt alter Amalarius Eccleſiæ Metenſis Diaconus.De duobus Amalariis vidi M.S. diſſertationem Conſtantini Caïetani, in qua ait hunc poſteriorem ex Monacho Metenſi, & Archidiacono Turonen. Cardinalem fuiſſe, & vixiſſe circa an. 840. quod verum eſt,cætera criticis examinanda relinquo.

Amedeus ex Abbate Altæcumbæ Ordinis Ciſtercien. Epiſcopus Lauſanen.dulciſſimus B.Virginis Encomiaſtes.

Ammianus Marcellinus,Hiſtoricus iudicio & fide clarus; ſed ſtylo Poëtico, duro, & inepto: Homo enim Græcus græcas retinuit loquendi formas. Iuliani Apoſtatæ miles & Paraſitus fuit,Chriſtianis infenſus.Scripſit libros xxxj. ſed priores xiij. deſiderantur.

Amphilochius Iconij Epiſcopus, quem D. Hieronymus parem facit Baſilio, & Gregorio Nazianzeno.Sed vita Baſilij ei falsò tributa eſt.

Andreas Hieroſolymitanus,Epiſcopus Cretenſis,magni ſpiritus Orator.

Andreas Tiraquellus I. C. vario litterarum genere excultus.

Ansgardus Monachus, scriptor vitæ S. Ansberti Rothomagensis Episcopi.

Anacreon Teius Lyricus Græcus festiuissimus.

Anacleti Sicci de Ecclesiastica Hymnodia, eiusque vsu & præstantia liber elegans, & eruditus.

Anastasius Abbas, & Bibliothecarius Apostolicus Græcè & Latinè doctus. In vitis Pontificum plura sunt vocabula illius ætatis qua vixit, circa finem sæculi noni, tunc omnibus cognita, nunc obscura & difficilia.

Anastasius Abbas alter, cuius est eruditum, sed mutilum opus aduersus Iudæos.

Anastasius Episcopus Nicœnus, cuius sunt doctæ responsiones ad Orthodoxos, si tamen eius sunt & non alterius, vt quidam putant.

Anastasius Sinaïta Patriarcha Antiochenus, eruditione & scientia scripturarum insignis, cui tamen quædam tribuuntur, quæ sunt alterius Anastasij Patriarchæ item Antiocheni recentioris.

Angeli Caninij Anglarensis doctæ & solidæ disquisitiones in nouum testamentum ex Linguis Orientalibus.

Angelus *del Paz*, Ordinis Minorum, vir solidæ & facundæ doctrinæ, atque eximiæ pietatis.

Angelus Manriquez vir doctissimus, & clarissimus, qui Annales Cistercienses summa cura conscripsit, sed defuit illi multarum rerum cognitio, quibus vberiores eos reddere potuisset.

Angelus Minorita Musicus auctor Floris Angelici.

Angela de Fulgineo in cuius spiritualibus scriptis quædam duriora sunt, quàm ferat communis vsus Scholasticæ Theologiæ.

Antigonus Carystius, quem laudant Laërtius, & Athenæus, multa scripsit; nunc verò sola supersunt Collectanea historiarum mirabilium, quarum iucunda, sed sæpè fabulosa narratio est.

Antonij Magni sanctissimi Patris Monachorum Epistolæ Apostolici sensus, & spiritus, quas ex Arabico in Latinum idioma transtulit vir Cl. Abrahamus Ecchellensis Maronita.

Antonius Augustinus Archiepiscopus Tarraconen. Iuris Pontificij diligens & doctus Epitomastes, & Romanarum antiquitatum peritissimus, sed in expendenda temporum ratione, & Canonum veritate non admodum accuratus.

Antonij Dauroultij Catechismus historialis, magno labore & diligentia scriptus.

Antonius Iepez Ordinis Benedictini Chronologus in multis corrigendus.

Antonius Monchiacenus Demochares Ressonæus Doctor Sorbonicus, cuius est doctissimum & laboriosum opus de sacrificio Missæ aduersus Misoliturgos.

Antonius Patauinus sanctitate

admirandus, cuius ſcripta cum ſolida doctrina iunctam habent Chriſtianam ſimplicitatem.

Antonius Perez, vir doctus, ſed in Regula S. Benedicti explicanda parum diligens.

Antonij Riciardi Brixiani commentaria Symbolica, quibus arcana multa explicantur.

Anſelmus Cantuarien. Archiepiſcopus, cuius opera doctrina & ſucco pleniſſima ſunt.

Antiochi Monachi Græci Homiliæ ſpirituales, ſiue Pandectes ſcripturarum ſtylo conciſo, & eleganti.

Anthologia ſeu Florilegium Epigrammatum Græcorum, opus varium, in quo plura frigida, & inepta.

Annibal Roſſelius Calaber, cuius eſt in Pimandrum Triſmegiſti ingens commentarium omnem ferè Philoſophiam, & Theologiam complectens.

Apollodori Grammatici Bibliotheca, ſiue deorum genealogia compendium continens omnium fabularum.

Apollonij Rhodij Argonautica, opus laborioſum, in pleriſque durum & ingratum.

Apuleius Medaurenſis, Philoſophus Platonicus ſtylo tumido & inflato, magno tamen ingenio, & faceto.

Aratoris ſubdiaconi hiſtoria Actuũ Apoſtolorum eleganti carmine explicata.

Apollinaris Epiſcopus Laodicenus, poſtea in hæreſim lapſus, vir doctiſſimus & eloquentiſſimus, qui heroïco carmine multa ſcripſit. Sunt qui illi Tragœdiam Chriſti patientis tribuant, ſed ſtylus depreſſior eſt, quàm ſint alia eius Poëmata.

Aponius antiquus & Latinus ſcriptor, Cantica Canticorum iuxta ſenſum allegoricum exactiſſimè explicauit. Sed magna pars huius operis interiit.

Ardo Smaragdus Monachus Anianæ, vir doctrina & ſanctitate præclarus, Auctor Commentariorum in Regulam S. Benedicti, quæ paſſim tribuuntur Smaragdo Abbati S. Michaëlis, quæ etiam Iacobus Pamelius perperam adſcripſit Rabano Mauro.

Ariſteas ſcripſit ad Philocratem hiſtoriam LXXII. Interpretum. Sed qui nunc extat ſub eius nomine vulgatus liber ſuppoſititius exiſtimatur; nam Latinus multum differt à Græco, ex quo quædam Euſebius lib. 8. de Præp. Euang. Sed & Græcum à Iudæo quodam Alexandrino confictum eſſe docet Valeſius in notis ad eiuſdem Euſebij hiſt. Eccl. lib. 5. cap. 8.

Ariſtoxenus Tarentinus diſcipulus Ariſtotelis, quem Suidas ait in omni diſciplinarum genere excelluiſſe. Eius Harmonica elementa primus edidit Ioannes Meurſius.

Arnobij Afri libri 7. contra gentes, variæ eruditionis, ſed ſtyli aſperioris, confuſi, & inæqualis.

Arnobij alterius iunioris, qui paulò post S.Leonem vixisse creditur, breuissimi commentarij in Psalmos iuxta mysticum sensum, id seruantes vt Psalmi series omni ex parte sibi cohæreat, quod & iucundum, & ingeniosum est.

Arnoldus Abbas Bonæuallis, vir admodum pius & doctus, non Cisterciensis, vt quidam putarunt, sed Benedictinus. Huius esse librum de operibus Christi Cardinalibus olim Cypriano tributum testatur Lucas Holstenius ex fide antiqui Codicis M. S. Nec officit coniectura Pamelij existimantis illius auctorem propè tempora S.Cypriani vixisse, quod scribat contra Nouatianos, nam Arnoldus eosdem hæreticos redarguit, libro de 7. verbis Domini. Stylus quoque non est dissimilis ab aliis operibus Arnoldi. Inscriptio verò ad S. Cornelium Pseudepigrapha est.

Arnoldus Vuion Ordinis Benedictini laudator egregius, cui plura addi, multa etiam demi possunt.

Aristoteles Stagirites Summus Princeps omnium scientiarum, cuius mores Laërtius & Tertullianus, doctrinam alii carpunt, præsertim Melchior Canus in suis locis Theologicis.

Aristenæti eroticæ & lepidissimæ Epistolæ; sed obscœnæ, & in quibus non verba rebus, sed verbis res inseruiunt.

Aristophanis Comœdiæ facetæ & elegantes, sed maledicæ. Viuebat Olymp. 85.

Artemidori Daldiani liber vanissimus, sed eruditus, de somniorum interpretatione, inter cætera, quæ mendax Græcia finxit, numerandus. Vixit tempore Antonini Pij.

Archangeli Burgonouensis Minoritæ Cabalistarum obscuriora, & selectiora dogmata cautè legenda. Fuit hic discipulus Francisci Georgii Veneti, & tres etiam libros scripsit de excellentia nominis Iesu ex nugis Cabalistarum.

Arati melioris Poëtæ, quã Astrologi Phænomenon liber vnus. Vixit Olymp. 127. teste Eusebio.

Arrianus Nicomediensis Epicteti discipulus, cuius dissertationes libris octo, sermones libris duodecim scripsit, ex quibus soli quatuor supersunt: Historicus item insignis, dictus alter Xenophon, vt testatur Suidas. Vixisse creditur circa tempora Maximini.

Aristides prænomine Ælius Adrianensis omnium Sophistarum artificiosissimus.

Asterij Episcopi Amaseæ in Ponto Homiliæ dulcissimi styli, & ad affectus concitandos aptissimi.

Astrampsychi Onirocritica, olim falsò tributa Nicephoro Patriarchæ Constantinop. Eius meminit Suidas.

Asconius Pædianus Patauinus antiquus, & doctus Grammaticus, cuius supersunt in quasdam

Ciceronis orationes notæ, seu Commentarij.

Athanasius Alexandriæ Episcopus, columna Ecclesiæ, sincerus Fidei defensor.

Athanasius Kircher Fuldensis, omnium linguarum cognitione, & totius Mathesis, præsertim Musicæ scientia singulariter excultus, qui abditam Ægyptiorum, aliorumque Orientalium Philosophiam è tenebris excitauit.

Athenagoras Atheniensis, eximius Christianæ Fidei defensor aduersus Gentilium calumnias. Cum verò Athenagoræ nulla sit mentio apud Eusebium, & D. Hieronymum dubitat Baronius *in notis ad diem* 18. *Ianuarij*, an opera tributa Athenagoræ sint S. Martyris Athenogenis. Sed Proclus Philosophus relatus ab Epiphanio *hæresi* 64. *num.* 21. citat ea sub nomine Athenagoræ, vt obseruat Petauius.

Athenęi vndequaque doctissimi libri dipnosophiston, idest de cænis sapientum. Claruit temporibus Antonini Philosophi, & L. Veri.

Augustinus Hipponensis Præsul, Phænix ingeniorum, omni laude superior.

Augustini Fortunij historia sacri Ordinis Camaldulensis.

Augustinus Steuchus Eugubinus, cuius libri de perenni Philosophia solitæ pietatis, ac veræ Philosophiæ indices sunt, continentque medullam omnium antiquorum Philosophorum.

Aubertus Miręus vir multæ doctrinæ & eruditionis, & de Ecclesiasticis antiquitatibus optimè meritus.

Aurelius Olympius Nemesianus Poëta suauis, & venustus.

Aurelius Victor, summæ auctoritatis Historicus, qui scripta sua ex Suetonio, Eutropio, & aliis antiquioribus contexuit.

Auli Gellij, siue Agellij, vt aliis placet, Noctes Atticæ puræ latinitatis, ac multiplicis eruditionis.

Ausonius Magnus Burdegalensis laudabilis Poëta, sed styli durioris. Hunc Victor Giselinus *in Scholiis ad lib.* 2. *Prudentij contra Simmachum* falsò insimulat apostasiæ à Fide Christiana ad Ethnicismum. Constat autem ex Paulino Gentilem fuisse, & quæ de Christo inter eius opera sunt, ei perperam tribuuntur.

Audoënius Rothomagen. Episcopus, vir sanctus, & doctus Scriptor vitæ S. Eligii Nouiomensis.

Auerroës Summus inter Arabes Philosophus implacabilis Auicennæ æmulus, & Aristotelis commentator, à veræ sapientiæ semita sępè aberrans.

Auicenna Arabs Medicus, & Philosophus multi nominis ad Christianã Philosophiam proximè accedens. De huius patria & nomine, & qualiter se mutum, ac surdum simulans à celeberrimo Medico scripta surripuerit, quę postea suo nomine edidit, iucundam historiam, nescio

nescio qua fide, narrat G. Sionita è Monte Libano cap. 3. suæ Arabiæ. Vixit anno Christi 990.

B

BAcchij Isagoge artis Musicæ. Extat M.S. Romæ cum aliis antiquis Musicis in Bibliotheca Eminentissimi Cardinalis Barberini.

Bacchiarij elegans & efficax Epistola ad Ianuarium de recipiendis lapsis.

Bandomia, siue Bandominia Sanctimonialis, quæ ad vitam S. Radegundis Reginæ librum addidit, quo complectitur prætermissa à Fortunato.

Bartholomæus Gauantus sacrorum Rituum cognitione celebris.

Bartholomæi Cassanæi multæ lectionis viri Catalogus gloriæ mundi.

Baptista Platina vir doctus, sed in vitis Pontificum parum verax.

Baptista Vernacia Sanctimonialis magni spiritus, & à Deo edocta.

Basilius Magnus facundia & scientia maximus.

Basilius Seleuciæ Episcopus perspicacis ingenij, & ornatæ dictionis Orator, quem notat Photius nimium tropis abundare.

Basilij alterius Iunioris Monachi Asceticæ vitæ descriptio edita à Iacobo Pontano.

Basilij Imperatoris ad Leonem F. Capita exhortatoria Christiana pietate plena.

Barnabas Brissonius I. C. & Criticus iudicio, & eruditione insignis.

Beda Ven. Monachus omni disciplinarum genere excellens.

Benedicti Monachorum Patris Regula sermone luculenta, discretione præcipua.

Benedictus Pererius Sacrorum librorum accuratus Interpres.

Bernardus Abbas Claræuallis Doctor mellifluus, & Theodidactus, spiritualis doctrinæ Thesaurus.

Bernardus Abbas Fontis Calidi aduersus Valdenses.

Bernardus Bauhusius, qui pia & acuta scripsit Epigrammata.

Berno Augiæ Abbas, mysteriorum Missæ explanator. Scribit ipsemet lib. 2. de Officio Missæ se interfuisse coronationi Henrici II. Imp. anno 1014. ex quo patet quo tempore vixerit, contra quã alij putarunt, qui annis ducentis antiquiorem faciunt.

Berengosius Abbas, vir multæ & facundæ scientiæ.

Bernardini Sacci Ticinensis Historia varia, curiosa, & multa continens scitu digna.

Berosus Chaldæus ab Annio Viterbiensi confictus.

Bessarion Cardinalis acerrimus, Platonis defensor.

Bionis Smyrnæi Idyllia, & carmina varia.

Bonauentura, vita & doctrina Seraphicus.

Boëtius Seuerinus Philosophus, mathematicus Theologus, Rhetor item, ac Poëta acutus, lo-

cuples, & sublimis: multum licet repugnante Laurentio Valla, qui docet eum, latinè loqui.

Bonifacius Archiepiscopus Moguntinus, & Martyr, vir Apostolici spiritus.

Bonifacij Simonetæ Abbatis Cisterciensis opus eximium de Christianis persecutionibus, quod nouo inuento in sex libros Epistolarum diuisit. Vir fuit multæ lectionis. Vixit anno 1490.

Breuiaria diuersorum Ordinum, & Ecclesiarum.

Brigittæ sanctissimæ fœminæ Reuelationes, maturo Theologorum iudicio approbatæ.

Bruno Astensis, Abbas Montis Cassini, & Episcopus Signiensis, sanctitate & doctrina insignis, cuius opera nuper edita sunt Venetijs.

Brunonis Cartusianorum Fundatoris commentaria pia, & docta in scripturam.

Brunonis Herbipolen. Episcopi, patruelis Conradi II. Imperatoris Commentaria item in scripturam.

Burchardus, siue Brochardus Episcopus Vormacien. sacrorum Canonum collector.

C

CAllistrati Græci expositio statuarum; quem solum librum habemus ex multis, quos huius nominis varii Scriptores ediderunt.

Callimachus Cyrenæus Hymnographus, & apud Græcos Elegiæ Princeps. Carmen eius de coma Berenicis Latinè reddit Catullus. Ex eo colligimus eum vixisse vsque ad Ptolomæum Euergetem.

Calfurnius Flaccus declamator disertissimus.

Calfurnius Siculus Poëta, generosæ venæ bucolicus, tempore Cari Imperatoris.

Carolus Sigonius Mutinensis, vir multæ & excellentis doctrinæ, atque prudentiæ.

Cassiodorus Senator, & Regi Theodorico ab Epistolis, postea Monachus, vir grauis & solidè doctus, cuius sacræ & profanæ lucubrationes plenæ sunt iucunditatis & gratiæ.

Catharina Bononiensis mysticæ Theologiæ alumna præclarissima.

Catharina Senensis, cuius Dialogi, & Epistolæ mirabilem sapientiam pro vitæ institutione continent.

Caius Iul. Cæsar in Commentariis purus, tersus, sine fuco, quem Quintilianus eodem animo scripsisse ait, quo pugnauit.

Cæsarij Arelatensis Homiliæ suaues & deuotæ.

Cæsarius scriptor Dialogorum de fide Catholica, frater Gregorij Nazianzeni, vt ait Photius, & alii post eum; tametsi id neget Iacobus Billius, *in orat.* 10. *Nazianz.*

Cæsarius Heisterbacensis Ordinis Cisterciensis, in Historiis memorabilibus pius, verax, & simplex.

Cæſaris Baronij Cardinalis Annales Eccleſiaſtici, opus ingens, & Eccleſiæ neceſſarium.

Cebetis Thebani diſcipuli Socratis Tabula, qua vitæ humanæ rectè inſtituendæ præcepta continentur.

Cenſorinus luculentus & curioſus auctor, cuius libellum de die natali laudant Sidonius Apollinaris, & Aurelius Caſſiodorus.

Chalcidij in Timæum Platonis argutiſſima Commentaria, niſi quod dimidiam tantum partem explanat. Chriſtianus fuit & Diaconus Eccleſiæ Carthaginēſis, & hæc Commentaria Oſio Cordubenſi dedicauit. Extat ad hunc Chalcidium Fulgentij Planciadis liber de priſco ſermone. Cæſar Vaninus in ſuo diuinæ Prouidentiæ Amphitheatro Chalcidicum perperam vocat, & circumforaneum blateronem admodum indignè.

Chriſtianus Druthmarus Monachus Corbeienſis trium Linguarum peritus, Euangelii ſecundum Matthæum doctus Commentator, ſed incultæ dictionis.

Chriſtophorus Clauius Bambergenſis, recentiorum Mathematicorum Princeps.

Chriſtophorus Marcellus Venetus, ſcripſit de Anima vniuerſalis traditionis ſpiſſum volumē, quo tractatus abſolutiſſimus continetur de Anima vegetatiua, ſenſitiua, & rationali ad mentem Ariſtotelis & Platonis, ſtylo tamen confuſo & obſcuro.

Chriſtophorus Varſenicius, Canonicus Cracouienſis, vir nobilitate, doctrina, rebuſque geſtis pro Catholica fide eximius.

Chromatius Aquileienſis Epiſcopus SS. Hieronymi & Ambroſii teſtimonio celebris.

Chryſippus Preſbyter Hieroſolymitanus, cuius extat elegans ſermo de B. Virgine.

Chryſoſtomus Henriquez, diligens Compilator Menologii Ciſtercienſis, in quo tamen quædam ſunt ſphalmata circa Hiſtoriam, & Chronotaxim.

Claudianus Latinorum Poëtarum glorioſiſſimus, & ſi Græcis cōparetur ſoli Homero ſecundus. Non tamen Chriſtianus fuit, vt quidam putant; nam Auguſtinus, *lib. 5. de Ciuit. c. 26.* dicit eum à Chriſti nomine alienum fuiſſe: & Paulus Oroſius, *lib. 7. Hiſtor. c. 35.* eundem vocat eximium Poëtam, ſed paganum peruicaciſſimum. Verſus autem de Chriſto, qui ei tribuuntur, ſunt Claudiani Mamerti Vienenſis Preſbyteri, ſiue Damaſi Papæ, vt aliis placet.

Claudii Marii Victoris Maſſilienſis, Commentariorum in Geneſim libri tres verſu heroïco eleganti. Fuiſſe autem ſecularis literaturæ quam ſacrarum literarum peritiorem, iudicium eſt Gennadii Maſſilienſis.

Claudius Eſpencæus inſignis Theologus Pariſienſis, ſed in quibuſdam cautè legendus.

Claudius Salmaſius Eccleſiæ Ro-

manæ hoſtis, vir loquax, & veterum Auctorum Compilator.

Claudius Minoës vir multæ lectionis & eruditionis.

Claudius Seiſſellus ex Epiſcopo Maſſilienſi Taurinenſis Archiepiſcopus, ſcientia, eloquentia, & pietate inſignis.

Clemens Alexandrinus penu ſciētiæ, priſcorumque ſapientum medullam continens.

Clemens Romanus Martyr, in cuius operibus vtilia multa ſunt, multa item apocrypha, & quæ tanto viro perperam adſcripta cenſentur.

Clemens Galanus Clericus Regularis, vir de Armena Eccleſia optimè meritus, qui de eius cum Romana conciliatione luculentum opus edidit Latino, & Armeno idiomate.

Cledonius Romanus Senator, cuius eſt expoſitio in Donati Grammaticam.

Conſtantius Preſbyter de vita Sancti Germani.

Conſtantinus Caietanus Abbas, vir eruditus, ſed cum voluerit inimicitiis clareſcere, multorum in ſe odia concitauit.

Conſtantino Imperatori cognomento Pogognato tributa Geoponica, ſiue de re ruſtica liber, quem collegit ex variis Auctoribus Dionyſius Vticenſis, vel ſecundum alios Caſſianus Baſſus, vt ait Voſſius, *cap. poſtremo libri primi de Hiſtoricis Græcis.*

Conſtantinus Harmenopulus dignitate, & literatura illuſtris.

Conſaluus Durantus Epiſcopus, qui reuelationes S. Brigittæ notis illuſtrauit.

Columbanus Abbas notæ ſapientiæ & ſanctitatis magiſter.

Cornelius Gallus Foroiulienſis, mellitiſſimus Poëta. Sed Maximiani eſſe quæ vulgò ei tribuuntur, nihilque Galli ad nos perueniſſe Critici accuratiores ſentiunt.

Cornelius Tacitus, vir liberi iudicij & ſtyli, prudens & acutus; ſed impius quandoque, & deteſtandus.

Cornelius Celſus Medicus; at in illo ſtyli facilitas, breuitas, numerus, non Medicina ſpectanda eſt. Vixit ſub Tiberio.

Cornelius Ianſenius, ſenior ſacrarum Litterarum accuratus Interpres.

Cornelius à Lapide pius item & doctus Scripturarum explanator.

Coluthus Thebanus Lycopolita Poëta præclarus de raptu Helenæ. Claruit tempore Anaſtaſii Imp.

Columella vtilis, eloquens, & politus Auctor, qui de re ruſtica minimè ruſticè ſcripſit tempore Claudii Imperatoris.

Corippus Africanus Grammaticus, & Poëta ſub Iuſtino iuniore Auguſto, cuius laudes cecinit carmine heroïco.

Coſmæ Hieroſolymitani Hymni ſacri & elegantes. Fuit Epiſcopus in vrbe Majuma Conſtantino Copronymo imperante.

Concilia generalia, & Prouincialia.

Curius Fortunatianus, cuius ſunt libri tres Rhetoricæ Scholicæ, quibus hanc artem optimè expreſſit.

Cydonij oratio de contemnenda morte. Eſt autem hic Demetrius ille Cydonius Theſſalonicenſis, vir multæ doctrinæ & pietatis, qui multa opera D. Thomæ Aquinatis in Græcum tranſtulit, & aduerſus Schiſma Græcorum plura ſcripſit.

Cyprianus Martyr floridus, ſuauis, doctus, & efficax ad perſuadendum. Tertullianum in quibuſdam opuſculis imitatus eſt, ſed ſtylo clariori, & elegantiori.

Cyrillus Alexandrinus pietate, eloquentia, & acumine inſignis.

Cyrillus Hieroſolymitanus, cuius Catecheſes Apoſtolicam redolent ſcriptionem.

D

DAcio Epiſcopo Mediolanenſi falsò adſcriptum Chronicon vt cenſent viri docti.

Dauid à Mauden, rerum moralium peritiſſimus.

Dauid Origanus, cuius Aſtronomicæ Ephemerides valdè eruditæ ſunt, in nonnullis tamen locis expurgandæ.

Demetrio Phaleræo, tributus liber de elocutione Rhetoricis neceſſarius, qui eſſe creditur alterius Demetrij Rhetorici Alexandrini, vt docet Voſſius, *lib. 6. inſtitutionum oratoriarum, c. 2. sect. 2.*

Diadochi Photicenſis Epiſcopi capita centum de perfectione docta & ſublimia.

Dio Cocceius, Romanæ Hiſtoriæ ſcriptor elegans: ſed qui morum, vel iudicij prauitate inſignes viros inſectatur Ciceronem, Senecam, & alios. Grandi ſermone & tumido vtitur, vt notat Photius.

Dio Pruſæus ob auream facundiam dictus Chryſoſtomus, orator Clariſſimus, vehementia, vbertate, & varietate præſtans.

Diodorus Siculus, Hiſtoricus celeberrimus, quem Plinius ait primum è Gręcis eſſe, qui deſierit nugari. Veræ tamen Hiſtoriæ fabularem initio admiſcuit, & ex quadraginta libris, quos ſcripſit, quindecim ſoli ſuperſunt. Vixit ſub Auguſto.

Diogenes Laërtius ſedulus indagator antiquitatis, ex cuius libro de vitis Philoſophorum multum proficere poſſunt ſtudioſi. Sunt qui dicant eum plus ſtudij in legendo, quam diligentiæ in ſcribendo adhibuiſſe. Floruit circa tempora Antonini Pij.

Diomedes Grammaticus multæ peritiæ in arte ſua.

Dionyſius Areopagita, dictus Teoſophus, vt ait Hilduinus in Areopagiticis, vertex Theologorum.

Dionyſius Carthuſianus, doctor extaticus, pius, ſapiens, & numero operum quæ ſcripſit, vix vlli poſt Auguſtinum poſtponendus.

Dionyſius Halycarnaſſæus ſtudioſiſſimus antiquitatis, vtilis, &

veracissimus Historicus, nobilis itẽ Rhetor, & subtilis Criticus. Vixit sub Augusto; Librosque xx. scripsit, sed xj. soli supersunt.

Dionysius Alexandrinus sanctitate & doctrina eximius, cuius sæpè cum laude Veteres Patres mentionem faciunt Hieronymus, Athanasius, itemque Eusebius, & alij.

Dionysius Longinus Cassius mordax Criticus, & Rhetor præstantissimus, atque egregius Philosophus, Magister Porphyrij, quem Ennapius in vita Porphyrii, & ipse Porphyrius in vita Plotini valdè commendant.

Dionysius Petauius luculentus, & doctissimus Scriptor, humana & diuina literatura insignis.

Dionysii Thracis Tirei Alexandrini discipuli Aristarchi docti, & antiqui Grammatici diæreses. Hunc laudant Clemens Alex. lib. 5. Strom. Plutarchus in vita Homeri, Suidas, Sextus Empyricus lib. 1. adu. Mathem. c. 3. & alij. Pleraque eius opera extant M. S. in Bibliotheca Vaticana.

Diophantus Alexãdrinus insignis Arithmeticus, & præcipuus Algebræ Scriptor, eiusque inuentor. Vixit sub Antonino, eique rectius Algebræ inuentio tribuitur, quàm Gebro Arabi, vt quidam putant.

Dioscorides Anazarbensis, Medicus celeberrimus, quem secuti sunt, & transcripserunt ferè omnes, qui de simplicibus medicamentis tractant.

Dorothei Archimandritæ doctrinæ, siue sermones Monasticæ disciplinæ praxim edocentes.

Dorotheus Tyrius creditus auctor Synopsis de vita, & morte Prophetarum, quo in libro multa sunt tanto viro indigna. Sunt qui putant esse cuiusdam Dorothei Abbatis Romani.

Dracontius PoëtaChristianus non ignobilis de opere sex dierum.

Drogo Monachus, & Episcopus Ostiensis, pius, dulcis, & facundus.

Dungalus Monachus aduersus ClaudiumTaurinen. Episcopum Iconoclastam.

E

EBrardi Betuniensis liber Antihæreseos, quo Valdensium sectam egregiè, & diffusè confutat.

Echberti Monachi in Sconaugia sermones aduersus Catharos: itemque deprecatio ad Beatam Virginem inter opera D. Bernardi.

Ecclesiæ Lugdunensis liber de tribus Epistolis, quo quemdam Monachum subtilissimè defendit, Gotteschalcum scilicet hęreticum, cuius historiam Lud. Cellotius scripsit, vbi multa de hoc libro, eiusque Auctore.

Edmundus ex Monacho Cistercien. Archiepiscopus Cantuarien. vir magnę sanctitatis, sed simplicissimi eloquii.

Eginhardus Caroli Magni Imper. gener, deinde Monachus, & vitę

eius Scriptor elegans, & fidelis.

Elizabeth de Sconaugia libri tres Reuelationum, in quibus quædam sunt æquiori trutina examinanda.

Elias Cretensis Nazianzeni Scholiastes.

Eliæ Monachi Græci Florilegium spirituale.

Eligij Nouiomensis Episcopi vtiles ad populum, & ad clerum Homiliæ.

Emmanuel Bryennius Musicus Græcus peritissimus, in quo multa sunt, quæ item reperiuntur in Musica Euclidis, & Aristidis Quintiliani. Sed cum huius ætatem ignorem, nescio quis plagium fecerit.

Emmanuel Malaxus Pellopennesius auctor Turco. Græciæ, quam Martinus Crusius Græcè & Latinè edidit.

Ennius primus inter Latinos Epicus Poëta, ingenio maximus, arte rudis, vt ait Ouidius.

Epiphanius Episcopus vniuersæ antiquitatis Ecclesiasticæ prōptuarium, sed qui in sermone Atticæ elegantiæ nitorem neglexit.

Epiphanii Constantinopolitani Epistola ad Hormisdam.

Ephrem Syri Diaconi opera spiritualem doctrinam, & cœlestem pietatem redolentia.

Epictetus Stoicus veræ Philosophiæ incomparabilis Magister, quem Franciscus de Sales Episcopus Gebennen. *lib. 2. de Amore Dei cap.* 18. probabile existimat ad fidem conuersum in fine. Expurgandus autem est ab erroribus Stoïcismi.

Eradius Presbyter, cuius sunt quidam sermones inter opera D. Augustini.

Ericius Puteanus vir admodum doctus, & eruditus.

Ermengardus contra Valdensium Sectam.

Esaïas Abbas Monasticarum virtutum optimus præceptor.

Etherius Episcopus Vxamensis aduersus Elipandum Episcopum Toletanum.

Euagrius Ponticus, qui opuscula quædam Ascetica, & vitas quorundam Patrum scripsit: sed hic Pelagianæ hæresis semina iecit.

Euagrius Scholasticus Ecclesiasticæ Historiæ Scriptor, res potiùs profanas, quam sacras pertractans.

Euclides antiquus celeberrimus, & incomparabilis Mathematicus, quem Platoni coæuum plerique faciunt, sed integro ferè sęculo posteriorem ostendit Vossius de scientiis Mathematicis cap. 15.

Eucherius Lugdunensis Episcopus, quem Senecam Christianum vocant, scripsit multa: sed Cōmentaria in Genesim, & in libros Regum ei falsò tributa videntur, quia in his Gregoriū Magnum citat, qui centum, & amplius annis post eum vixit.

Eudoxi optimi Astrologi Phęnomena. Platoni ęqualis fuit, eiusque vitam scripsit Laërtius.

Eugippus Abbas Scriptor vitæ S. Seuerini Noricorum Apostoli.

Eulogii Cordubenſis martyrio, & ſcriptis eximii Memoriale Sanctorum.

Eumenii Rhetoris elegantiſſima oratio pro Scholis inſtaurandis.

Eunapii Sardiani opus elegans, & venuſtum de vitis Philoſophorum, & Sophiſtarum, in quo paſſim oſtendit, quàm fuerit Chriſtianis infenſus.

Euripides Summus Tragicorum, quem Scenicum Philoſophum vocant Sextus Empyricus, & Clemens Alexandrinus.

Euſebio Emiſeno falsò tributæ Homiliæ, quarum pleræque ſunt Eucherii Lugdunenſis, aliæ etiam Fauſti Regienſis, aliæ Cæſarii Arelatenſis. Porrò Euſebium patria Phœnicem, Emeſæ vrbis ad Libanum Epiſcopum, Arianum fuiſſe teſtatur Theodoretus Dialogo 3. adu. Hæreticos, qui impatibilis inſcribitur.

Euſebius Pāphili Epiſcopus Cæſarienſis omnium antiquorum Philoſophorum doctrinis excultus, atque inſignis Hiſtoricus, & laude dignus; ſi Ariana hæreſi non fuiſſet infectus.

Euſthatij Martyris Epiſcopi Antiocheni egregia Commentaria in Exæmeron.

Euſthatius Archiepiſcopus Theſſalonicenſis Homeri Interpres doctiſſimus, acutiſſimus, religioſiſſimus.

Eutropius Hiſtoricus nec diligens, nec elegans, quem putarunt nonnulli fuiſſe Chriſtianum, & diſcipulum S. Auguſtini; ſed repugnant tempora, nam hic ſub Iuliano Apoſtata in Perſide militauit, vt obſeruat Voſſius *lib. 1. de Hiſtor. Latinis.*

Euthymius Zigabonus, cuius ſunt elegantes, eruditi, & preſſi Commentarii in ſcripturam. Scripſit etiam Panopliam aduerſus Hęreſes iuſſu Alexii Comneni Imperatoris. Sed ex eius tractatu contra Latinos, cuius meminit Leo Allatius lib. 2. de conſenſu Eccleſiæ Occid. & Orient. cap. 10. n. 5. conſtat eum ſchiſmaticum fuiſſe.

Eutychianus de pœnitentia Theophili, qui Deum, & B. Virginem ſcripto negauerat, *apud Surium die 4. Februarij.*

Exordium Ordinis Ciſtercienſis, incerti Auctoris.

F

Facundus Epiſcopus Hermanienſis in Africa, vir ſui nominis, cuius libri pro defenſione trium Capitulorum Concilij Calcedonenſis, licet malæ faueant cauſæ, plura tamen bona continent, & lectu digna.

Fabij Paulini Vtinenſis libri vij. de ſeptenario recondita Philoſophia, & omni eruditione referti.

Fauſtus Epiſcopus Regienſis in Gallia, quem Regienſis Eccleſia vt Sanctum colit *die 16. Ianuarij*, ſed eius doctrina damnata eſt, nam & Semipelagianorum anteſignanus fuit, & nihil pręter Deum eſſe incorporeum aſſeruit *Epiſt. 16. & 17.* ſatis prolixa, & inſulſa diſputatione.

tione. Confutat hunc errorem in libris de ſtatu animæ Mamertus Claudianus.

Felix Ennodius Ticinenſis ſententiis abundans, eloquio intricatus.

Feſtus Pompeius Grammaticus eruditiſſimus, quo vtiliorem lingua Latina non habet.

Ferrandus Diaconus Carthaginenſis, vir excellentis doctrinæ, quem auctiorem edidit, & notis illuſtrauit Franciſcus Chifletius è Soc. Ieſu.

Flauius Vopiſcus diligens, ſed tenuis Hiſtoricus.

Flori cognomento Magiſtri Ord. S. Benedicti expoſitio Miſſæ. An hic Florus ſit ille Lugdunen. Eccleſiæ Diaconus, cuius celebris memoria eſt apud Sirmundum in notis ad Auitum pag. 60. apud Petauium to. 1. Theolog. lib. 9. cap. vlt. & apud Cellotium ſæpè in Hiſt. Gotheſcalci, viderint Critici accuratiores.

Franchinus Gaffōrius Laudenſis Muſicus excellens, & eruditus.

Franco Abbas Affligenienſis, cuius eſt luculentum opus de gratia Dei.

Franciſci - Aluarez Æthiopica legatio multa continens curioſa.

Franciſcus Georgius Venetus ingenioſus auctor, ſed Cabaliſtis nimium addictus.

Franciſci Luiſini Vtinenſis critici exquiſiti Parergon libri tres.

Franciſci Perucij Pompæ funebres Italicè deſcriptæ.

Franciſcus Petrarcha, Poëta, Orator, & Philoſophus multi nominis, qui, vt ait Iouius, ſepultas literas è Gothicis tumulis excitauit.

Franciſcus Ribera in ſacris literis explanandis diſertiſſimus.

Franciſcus Sacchinus Societatis Ieſu, poſt Nicolaum Orlandinum Hiſtoriographus accuratiſſimus.

Franciſcus Suarez primæ notæ Theologus.

Franciſcus Saleſius Epiſcopus Gebennen. cœleſti Sapientia, & Apoſtolico ſpiritu plenus.

Franciſcus Turrianus rerum Eccleſiaſticarum peritiſſimus.

Freculfus Monachus, deinde Epiſcopus Lexouienſis, celebris Hiſtoricus.

Frontinus prænominatus Sext. Iulius, cuius eſt præclarum opus ſtratagematicon.

Fulbertus Carnotenſis, ſcientia, ſanctitate & zelo Eccleſiaſticæ diſciplinæ inſignis.

Fulgentius Ruſpenſis Epiſcopus ſtylo clarus, doctrina profundus.

Fulgentij Planciadis Grammatici Mythologiarum libri tres, vtiles quidem, ſed dictionis admodum tumidæ, & verbis abſtruſis, atque poëticis abundantes. Hoc opus editum olim fuit ſub nomine Fulgentij Epiſcopi Carthaginenſis. Bollandus *die* 14. *Ianuarij* cenſet eſſe S. Fulgentij Epiſcopi Aſtigitani in Hiſpania, Fratris SS. Leandri, & Iſidori, qui primò fuit Epiſcopus Carthagenæ, vnde fortaſſis factum eſt, vt Fulgentio Carthaginen. tribueretur. Sed hæc eſt

coniectura Biuarij in Cõment. ad Chronicon suppositititium M. Maximi, nam Auctor Mythologiarum est procul dubio Fulgentius Planciades Grammaticus Africanus.

G

GAbrias Scriptor fabularum, quæ in antiquis Codicibus nomen præferunt Ignatij Diaconi. Hunc non Gabriam, sed Babriam vocat Suidas.

Gabriel Albaspinæus Episcopus Aurelianensis rerum Ecclesiasticarum scientia omni ex parte ornatus.

Gabrielis Biel literalis, & mystica Canonis Missæ explicatio, quam tamen ipse in fine operis ingenuè fatetur se collegisse ex Magistri Eggingi de Brunsvick lectura, paucis additis & immutatis.

Gabrielis Palæoti Cardinalis laudatissimus liber de sacris, & profanis Imaginibus.

Galenus Pergamenus Medicus, & Philosophus magni nominis, in cuius scriptis intempestiuas digressiones, & longas periodos damnat Photius. Errauit etiam in natura animæ rationalis explicanda. Nemo tamen plura scripsit ac maiori doctrina; quare Antiqui eum æquare Aristoteli, & ipsi etiam Platoni non dubitarunt, vt indicant Alex. Aphrodisien. in lib. 8. Topic. non procul à principio, & Eusebius circa finem lib. 5. Eccles. Historiæ. Vixit sub Antonino Philosopho, & Commodo Filio.

Gaspar Barthius Criticus, & Philologus multæ eruditionis.

Gaudentius Episcopus Brixiensis, pietate & sapientia illustris.

Gemini Rhodij, qui viuebat Ciceronis ætate, elementa Astronomica.

Gilbertus Genebrardus Archiepiscopus Aquensis sacrarum literarum, & linguarum peritia eminentissimus. Fuit Monachus S. Benedicti, cumque Archiepiscopatum à Gregorio XIII. adeptus esset eorum intercessione, qui à Rege desciuerant, eo postea rerum potito, habita dignitate frui non potuit.

Gennadius Massiliensis, cuius est opus de Ecclesiasticis dogmatibus tributum Augustino.

Gennadius Scholarius Patriarcha Constantinopolit. lingua nitidus, & ingenio acer, qui scripsit aduersus Græcos pro Synodo Florentina. Alius fuit eodem tempore Gennadius Scholarius Monachus eiusdem Synodi perpetuus hostis.

Georgius Buchananus Scotus nobilis Poëta, sed infamis Apostata, & hereticus impiissimus.

Georgius Cedrenus Monachus Græcus, in cuius Historia si quid boni reperitur, ab aliis compilatum est.

Georgius Codinus Curopalates Scriptor exactissimus de officiis Ecclesiæ, & aulæ Constantinopolitanæ.

Georgii Nicomediensis Metropo-

litæ orationes, in quibus ſumma pietas, & eloquentia nitet

Georgius Piſides Diaconus, & Cartophylax Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ, haud ignobilis Poëta.

Gerardus Belga Monachus Benedictinus, cuius deuotiſſima & feruentiſſima opuſcula edidit vir doctiſſimus eiuſdem Ordinis Profeſſor Gabriel Bucelinus.

Germani Patriarchæ Conſtantinopolitani Theoria rerum Eccleſiaſticarum, & ſermones elegantiſſimi. Cum verò plures eius nominis eiuſdem Sedis Epiſcopi fuerint, incertum eſt an vni, & cui tribuenda ſint hęc ſcripta.

Gertrudæ ſanctiſſimæ Abbatiſſæ vita, ſiue Inſinuationes Diuinæ pietatis.

Gilibertus Abbas Suuinshetenſis in Anglia Ordinis Ciſtercien. poſt D. Bernardum, eodem ferè ſpiritu Canticorum explanator.

Girardi Rufi Commentaria in Arithmeticam Boëthij Pythagoricis, & Platonicis ſubtilitatibus illuſtria, ſed cautè legenda: Auctor enim, cum eſſet Epiſcopus Oleronenſis in Bearnia, hæreſim in ea Prouincia propagauit.

Gofridus Abbas Vindocinenſis, & Cardinalis, vir florentiſſimæ pietatis, & doctrinæ: Ex cuius Epiſtolis ea expungenda, quæ eſt ad Robertum de Arbriſſelo in ſancti viri dedecus conficta à Roſcelino damnato in Concilio Sueſſionenſi anno 1140.

Gorgiæ Leontini Rhetoris omniſcij, ſed numerorum nimium ſtudioſi, oratio de Laudibus Helenæ.

Gregorius Nazianzenus dictus Theologus, humanæ, & diuinæ ſapientiæ theſaurus.

Gregorius Neocæſarienſis dictus Thaumaturgus, ſcriptis & miraculis admirandus.

Gregorius Nyſſenus vir eloquentiſſimus, & omni doctrina refertus, frater Baſilij Magni.

Gregorius Magnus Papa morum inſtructor præcipuus, & omnium virtutum Magiſter.

Gregorius Turonenſis fidelis Hiſtoricus, ſed ſimplicioris eloquij.

Gregentij Archiepiſcopi Tephrẽſis in Regno Homeritarum, qui olim Sabæi, diſputatio doctiſſima aduerſus Hebræos.

Guerricus Abbas Igniacenſis Ordinis Ciſtercien. ſuauis, pius, & abundans cœleſti doctrina.

Guido Aretinus Monachus Eccleſiaſticæ muſicæ decus, & facilioris methodi canendi inuentor.

Guigo maioris Carthuſiæ Prior, vir probatiſſimæ vitæ, & ſcientiæ, cuius eſt tractatus Auguſtino, & Bernardo tributus ſub titulo Scalæ Paradiſi, ſiue de modo orandi.

Guilbertus Tornacenſis, doctus & pius Theologus Ordin. Minorum.

Gulielmus Abbas S. Theodorici Auctor Tractatuum ad fratres de Monte Dei, & de amore

Dei inter opera D. Bernardi.

Gulielmus Baldesanus Theologus Taurinen. scripsit Historiam Ecclesiæ Occidentalis, quæ extat M. S. in Bibliotheca Serenissimi Sabaudiæ Ducis.

Gulielmus Budęus Gręca, & Latina eruditione, legumque sciẽtia instructissimus, qui tamen lectori sępè molestus est variis & perpetuis digressionibus.

Gulielmi Canteri viri multarum literarum, ac summi iudicij nouæ Lectiones.

Gulielmus Durandus dictus Speculator, præter speculum iuris scripsit Rationale diuinorum Officiorum omnibus Ecclesiasticis necessarium.

Guilielmus Cisengrenius, qui aduersus Hęreticos voce & scriptis strenuè decertauit.

Gulielmus Parisiensis Episcopus, patria Aruernus, in Scripturis diuinis, & doctrina morali copiosè eruditus.

Gulielmus Postellus Auctor damnatus, nugator superstitiosissimus, qui capacissimum ingenium, variaque doctrina instructum nugis suis, ac somniis multum fœdauit. Nicol. Orlandinus initio libri quinti Histor. Soc. Iesu è Tyrocinio Societatis à S. Ignatio amandatum scribit, quod spiritu erroris inflatum deprehendisset. Catholicus tamen Parisiis ætate decrepita obiisse dicitur.

H

Hartmannus Monachus Poëta pius, & simplex.

Haymo Monachus, & postea Episcopus Halberstaten. in explicandis scripturis facilis, & accuratus.

Hebediesu Metropolita Sobensis, cuius tractatum de Scriptoribus Chaldęis edidit Abraham Ecchellensis, & notis eruditissimis illustrauit.

Henricus de Knyghton Canonicus Leycestrensis de euentibus Angliæ, inter x. Rer. Anglicarum Scriptores editos à Seldeno.

Henricus Cardinalis Ostien. Iuris Pontificij consultissimus. Primus omnium summam scripsisse creditur multa eruditione Canonica plenam.

Henrici Glareani Heluetij Musici eruditissimi Dodecachordon.

Hẽricus Harphius mysticæ Theologiæ Magister doctus, methodicus, singularis.

Henricus Spondanus Episcopus Appamiarum Baronij Epitomastes, & continuator, qui etiã librum de sacris Cœmeteriis edidit omnigena eruditione refertum.

Henricus Auctor mysticæ Theologiæ, quæ incipit *Viæ Sion lugent*, & D. Bonauenturæ tribuitur. A quibusdam de Palma, ab aliis de Balma cognominatur. Fuit Confessarius B. Coletæ, & vir magnæ perfectionis, teste Vuadingo Annalium

to. 4. anno 1380. num. 25.

Heliodori patria Phœnicis, Tricæ in Theſſalia Epiſcopi Hiſtoria Æthiopica ſuauiſſima, caſtiſſima, & ſine exemplo artificioſa. Hunc tanquam Principem ſequuti ſunt, qui fictas Hiſtorias ediderunt, ſed vt eius artificium non ſunt aſſequuti; ita nec modeſtiam ſequuti ſunt, non ſine morum, & honeſtatis irreparabili detrimento.

Heraclidis (non Pontici, qui fuit diſcipulus Ariſtotelis, ſed alterius Recentioris, citantur enim in hoc libro poſterioris æui Auctores) doctiſſimæ Allegoriæ in Homerum.

Hermannus Contractus ex illuſtri Veringenſium Comitum ſanguine, pietate, & ſcientia illuſtriſſimus; ſed Chronicon eius penè ad verbum ex Beda exſcriptum eſt.

Hermetis Paſtor, liber ab antiquis Patribus laudatus, & à S. Irenæo nomine ſcripturæ citatus, quamuis nunquam in Canone fuerit. Qui verò nunc extat, corruptus ab Hæreticis cenſetur, & tanquam Apocryphus rejicitur.

Herodianus Hiſtoricus elegans, perſpicuus, copioſus, veritati vbique ſtudens, niſi in Alexandro, & Maximino, vt Angelus Politianus, & veteres etiam Scriptores obſeruarunt.

Herodotus Pater Hiſtoriæ, dulcis, candidus, fuſus, ſed quandoque fabuloſus. Athenęus vocat eum maximè admirandum, & melliſluum. Hic eſt antiquiſſimus Hiſtoricorum, quos habemus, nam quæ circumferuntur Hiſtoriæ de bello Troiano, ſub nomine Daretis Phrygij, & Dyctis Cretenſis fictitiæ ſunt, & antiquis illis falsò attributæ.

Heribertus Roſeuuidus, cuius multa eruditio, & viuidum ingenium tum in aliis libris elucet, tum præcipuè in vitis Patrum, quas collegit, & illuſtrauit.

Heruæus Dolenſis in Biturigibus Monachus, qui vixit circa annum 1130. Auctor Commentariorum in Paulum, quæ S. Anſelmo Cantuarien. tribuuntur. Huius vita deſcribitur Tomo 2. Spicilegij veterum Scriptorum, quos in lucem profert V. Cl. Lucas Dacherius Benedictinus, Epiſt. 58. Bellarminus & alij hæc Commentaria falsò adſcribunt Heruæo Natali Magiſtro Generali Ordinis Prædicatorum, ſed errorem detexit vero Auctore inuento Philippus Labbe vir eruditiſſimus, & de libris ac literis optimè meritus.

Heſiodus Poëta perelegantis ingenij, & molliſſima dulcedine carminum memorabilis. Quidam Homero iuniorem, alij antiquiorem faciunt, ſed plurium opinio eſt æqualem fuiſſe.

Heſychij Preſbyteri Centuriæ de temperantia & virtute, ſtylo non admodum claro.

Heſychij (alteriuſne an eiuſdem neſcio) Preſbyteri Hieroſolymitani, quem Iſychium vocant

Commentaria in Leuiticum. Hic eius Ecclesiæ Presbyter, non autem Patriarcha fuit, vt constat ex Photio, & ex Rabano *Proëmio in Leuiticum*, quibus consentiunt antiquæ inscriptiones in Codicibus M. SS. Addit in hanc rem alias coniecturas, Ioan. Bollandus *in cap. 6. vitæ Euthymij Abbatis die* 20. *Ianuarij*.

Hieremiæ Drexelij varia opuscula spiritualia lectu dignissima.

Hieroclis Philosophi in aurea Pythagoræ carmina valdè vtiles ad benè viuendum Commentarij.

Hieronymus Stridoniensis vir omnium virtutum, diuina, & humana eruditione orbi notissimus.

Hieronymus Cardanus vir doctus, & magni ingenii, sed impius, vt constat ex eius libris, præsertim ex eo, quem scripsit de vtilitate capienda ex aduersis, in quo sceleratos suos mores graphicè expressit.

Hieronymus Emser Sueuus vir doctus, & Fidei Catholicæ tenacissimus, qui aduersus Lutherum strenuè decertauit. Sed in vita S. Bennonis, quam scripsit, vellem eum abstinuisse ab ethnica locutione, nam B. Virginem magnam Deam, sanctos Deos, Clericorum collegium psallentium Sectam vocat, & alias huiusmodi phrases habet viro Catholico prorsus indignas,

Hieronymi Magii solertissimi Critici Miscellanea. Fuit hic capta Cypro in Asiam adductus, & quod mirum est, seruus hominis Turcæ libros composuit.

Hieronymi Mercurialis variæ lectiones, atque eruditum opus de re gymnastica.

Hieronymus Platus, cuius libri de bono status Religiosi singularem eius doctrinam, & styli elegantiam valdè commendant.

Hieronymus Osorius vir eloquio suauis; ingenio, doctrina, & pietate præstantissimus.

Hieronymi Rubei Scriptoris diligentissimi Historiæ Rauennates.

Hilarius Pictauiensis Episcopus doctrina, & stylo grauissimus, sed difficilis, & obscurus.

Hilarius Diaconus, cuius sunt Commentaria in Paulum, quæ Ambrosio tribuuntur. Huius meminit Augustinus *lib.* 4. *contra duas Epistolas Pelagianorum c.* 4. citatque locum ex his Comment. *in cap.* 5. *ad Romanos*. Hieronymus autem *in Dialogo aduersus Luciferianos* vocat eum Orbis Deucalionem ob inductum anabaptismum.

Hildegardis celeberrimæ Sanctimonialis opera varia, diuino spiritu exarata.

Hildebertus Cenomanen. Episcopus postea Archiep. Turonen. cuius Epistolæ dulcissimæ, & venustissimæ sunt.

Hildefonsus Archiepiscopus Toletanus B. Virginis laudator deuotissimus, ac eius intemeratæ Virginitatis defensor eximius.

Hilduinus Abbas S. Dionysii Parisien. qui Historiam Areopagiticam, seu vitam S. Dionysii scripsit petente Ludouico Imp.

Hincmarus Remensis Episcopus doctus, sed dubiæ famæ, dubio vitiorum, ac virtutum temperamento.

Hipparchi Bithyni veteris Astronomi, quem Plinius *lib. 2. c. 26.* nunquam satis laudatum dicit, expositio in Arati Phænomena.

Hippocrates Cous Summus Philosophus, & totius Medicinæ parens. Natus est anno 1. Olymp. 80.

Horatius Venusinus Lyricorum Phænix, satyricus mordacissimus.

Honorii Augustodunensis Gemma animæ, siue explicatio diuinorum officiorum.

Homerus Fons ingeniorum, Princeps Poëtarum.

Horus Apollo Niliacus antiquus Scriptor Hieroglyphicorum.

Hugo à S. Victore, humanis & diuinis literis apprimè excultus, doctrinæ D. Augustini æmulator, vocatus ob id lingua Augustini.

Hugo Eterianus Græcè, & Latinè doctus, sed pro sæculi vitio non multum elegans.

Hugo Folietensis Monachus, Auctor librorum de Claustro animæ inter opera Hugonis Victorini.

Hugo Menardus Monachus, sacra & Monastica eruditione, omnique literarum gloria illustris.

Humbertus Cardinalis Syluæ Candidæ Episcopus, Latinorum rituum aduersus Græcos propugnator, nimius tamen, & minutior quam par esset.

Humberti Magistri Ord. Prædicatorum pium, & vtile opusculum de Religiosorum eruditione.

Hyginus prænominatus C. Iulius Augusti libertus nobilis Antiquiarius, & fabulator.

Hyginus alter, siue Hygenus inter Auctores Gromaticos editus à Nic. Rigaltio, qui vixit Traiani ætate, vt ipsemet testatur in suo elegantissimo libello.

Hyppolitus Marraccius Lucensis, vir eruditus, & multæ pietatis erga B. Virginem.

Hyppolitus Portuensis Episcopus, & Martyr, Scriptor disertissimus & Apostolici spiritus.

I

IAcobi Aluarez pium, prolixum, & sacris documentis plenissimum opus de vita spirituali.

Iacobus Boulduc Capuccinus, vir iudicio, inuentione, & doctrina egregius, vt constat ex eius libris de Ecclesia ante, & post legem, & de oggio Christiano.

Iacobus Bozius Ecclesiastica eruditione clarus, crucis Encomiastes.

Iacobi Fabri Stapulensis, viri docti elementa musicalia: sed hic in fine defecit ad Caluinistas.

Iacobus Gretzerus malleus hereticorum, cuius libri de Cruce omni laude dignissimi sunt.

Iacobus Gualterus Chronographus diligens, & hæresum profligator.

Iacobi Gutherii de iure manium, siue de prisco funere libri tres valdè eruditi.

Iacobi Pamelii Liturgica, & notæ doctissimæ in Tertullianum, & Cyprianum.

Iacobi Philippi Foresti Bergomatis egregium opus, quod prænotauit supplementum Chronicorum, in quo tamen nihil aliis indictum dicit.

Iacobus de Valentia Episcopus Christopolitanus Psalmorum, & Canticorum Commentator.

Iacobus de Vitriaco Episcopus Aconensis, & Cardinalis, celebris Historicus, & feruens diuini verbi Declamator.

Ignatius Martyr dictus Theophorus, vir Apostolicus. Quæ eius Epistolæ veræ sint, quæ suppositiciæ, optimè Bolland. in Prologom. ad eius vitam.

Iamblicus nobilis Platonicus, qui de mysteriis Ægyptiorum, & de vita Pythagoræ libros scripsit, & protrepticas ad Philosophiam orationes: sed in vita Pythagoræ multa surripuit ex ea, quam scripserat Porphyrius eius Præceptor. De vita Pythagoræ libros vij. composuit, quorum quatuor duntaxat ad nos peruenerunt: duo priores editi sunt, duo posteriores habentur MS. in Bibliotheca Vaticana.

Ianus Durantius Casellius Criticus insignis.

Idiota pius Scriptor, cuius nomen nuper repertum est Raimundus Iordanus.

Innocentius Papa iij. stylo tenuis, doctrina sublimis.

Ioachimus Abbas Ord. Cistercien. vir Prophetici spiritus, & scientiæ non vulgaris.

Ioannes Andreas Bononiensis I. C. doctissimus.

Ioannes Antonius Flaminius de vita sancti Petri Damiani.

Ioannes Antonius Valtrinus, cuius est eruditum opus de re militari.

Ioannes de Anania, vulgò Archidiaconus, iuris Pontificii celebris Interpres.

Ioannes Azorius morali litteratura instructissimus.

Ioannes Baptista Donius Florentinus, qui de Musica, modisque musicis antiquis & nouis doctissimè scripsit, doctius scripturus, si Græca eruditione præditus fuisset.

Ioannis Baptistæ Nouati pium, & spissum opus de Eminentia Deiparæ.

Ioannes Bollandus, cuius labor in colligendis actis Sanctorum Ecclesiæ Dei multum vtilis est. Vtinam vitam habeat tam prolixo operi parem.

Ioannis Bonifacii Historia Virginalis de vita, & miraculis B. Virginis.

Ioannis Beleth accurata explicatio diuinorum officiorum.

Ioannis Brodæi Critici multæ eruditionis Miscellanea.

Ioannes Busæus Petri Blesensis Scholiastes.

Ioannes Cassianus Monasticæ perfectionis perfectissimus Magister.

Ioannes

Ioannes Cantacuzenus Eximperator Constantinopolitanus eximius Historicus, sed res suas nimium extollens.

Ioannes Climacus, siue Scalasticus (non Scholasticus, vt quidam scribunt) sic dictus à Scala graduum perfectionis, quam luculenter descripsit gradibus triginta. Asserit tamen Matthæus Raderus in notis libri ad Pastorem Scholasticum dici debere ex Codicibus Græcis, cui consentit Philippus Labbe.

Ioannes Chrysostomus vir notæ sanctitatis, & diuinæ eloquentiæ theatrum.

Ioannes Cochxierus Leodiensis prudens, & eruditus Politicus.

Ioannes Curopalates Historicus Græcus, græco schismate infectus.

Ioannes Damascenus in confessione Fidei clarus, in docendo, ac differendo subtilis. De Historiis autem, quas scriptis suis inserit, quædam notarunt Baronius, & Bellarminus, aliique Theologi.

Ioannes Diaconus Scriptor vitæ S. Gregorij Magni.

Ioanni Episcopo Hierosolymorum adscriptus liber de Institutione Monachorum ab aliquo Carmelita confictus, vt censet Baronius *anno* 444.

Ioannes Ecchius Sueuus Catholicorum dogmatum aduersus Lutherum strenuus defensor.

Ioannes Eusebius Nierembergius, vir pius & doctus, multitudine librorum quos scripsit omnibus notus.

Ioannes Filesacus Theologus Parisiensis doctus, & eruditus.

Ioannes Geometra Græcus elegans hymnographus.

Ioannes Gerardus Vossius omni doctrinarum genere, atque omni eruditione mirabiliter excultus: vtinam Orthodoxa fide imbutus fuisset.

Ioannes Gerson Scholasticæ moralis, & mysticæ Theologiæ professor eximius.

Ioannes Goropius Becanus de Symbolica Theologia optimè meritus. De eo Scaliger ita censet quod in suis libris nihil aliud ostenderit, quam sibi otium superfuisse, quo abuteretur ad leuia ingenia oblectanda.

Ioannes Iustus Lanspergius veræ pietatis instructor exactissimus.

Ioannes Keplerus, de quo iure dici potest, neminem in Mathematicis æuo suo subtiliorem fuisse: at dum Physica attingit, nemo profectò ineptior. Lib. 4. Harmonic. cap. 7. ait terram magnum animal esse; & lib. de motibus Martis dicit Solem esse magnum magnetem. Pertinax etiam fuit in asserendo motu terræ, atque his paradoxis magnam suæ doctrinæ labem inspersit.

Ioannis Kuchmanni Lubecensis opus eruditum de solemnitatibus Romanorum funerum.

Ioannis Lorini vberrima in scripturam Commentaria.

Ioannes Mauburnus exercitiorum spiritualium Scriptor nul-

li ſecundus.
Ioannes Michaël Conſtantienſis in ſpiritualibus exercitiis pius, ſed prolixus.
Ioannes Monachus de vita S. Petri Damiani.
Ioannis Moſchi Monachi cognomento Euirati Pratum ſpirituale de vitis SS. Patrum ſtylo rudiori,& humiliori,vt ait Photius. Tribuitur hoc opus à quibuſdam Sophronio Epiſcopo Hieroſolymitano, cui dicatum eſt.
Ioannes Nyder,cuius præter Formicarium eſt Alphabetum diuini Amoris inter opera Gerſonis.
Ioannes Picus Mirandulanus vir ingenij portentoſi, & ad omne genus literaturæ idonei.
Ioannes Pineda profundus,& eruditus Diuinæ Scripturæ Interpres.
Ioannes Preſbyter Nicomedien. de Martyrio S. Baſilei Epiſcopi Amaſeæ.
Ioannes Abbas Raythu eruditione diuina copioſè inſtructus, Climaci Scholiaſtes.
Ioannis Reuclini, ſeu Capnionis, damnatæ lectionis libri de Arte Cabaliſtica,& de verbo mirifico.
Ioannes Roſinus in Romanis antiquitatibus veterum Scriptorum ſedulus excerptor.
Ioannes Ruſbrochius Theologus myſticus, obſcurus, Magni Areopagitæ æmulator.
Ioannes Sauaro,cuius notæ ad Sidonium,velut Cornucopiæ variarum rerum ſunt.
Ioannis Sapientis Cypariſſiotæ expoſitio elementaria eorum, quæ de Deo dicuntur, quo libro abdita continentur myſteria myſticæ, & ſymbolicæ Theologiæ.
Ioannes Sariſberienſis Epiſcopus Carnotenſis tempore Alexandri III. ſuper æui illius morem doctiſſimus, vir grauis etiam cum de nugis ſcribit.
Ioannes de Sacro Boſco Anglus, cuius libellus de Sphœra primum tenet locum inter eius generis Scriptores.
Ioannis Schenckij obſeruationum medicarum libri varij,& curioſi.
Ioannes Stephanus Durantus de Ritibus Catholicæ Eccleſiæ.
Ioannes Stobæus, cuius eſt præclariſſimum,& valdè vtile opus Sententiarum ab antiquiſſimis Scriptoribus excerptum.
Ioannes Stofflerinus celebris Mathematicus de vſu Aſtrolabij.
Ioannes Taulerus Ord. Prædicatorum Theologus myſticus profundus,& cœleſti ſapientia ſingulariter imbutus.
Ioannes Trithemius doctus, & pius Auctor,ſed in Hiſtoria non ſatis accuratus.
Ioannes à Turre Cremata Cardinal. Ord. Prædicatorum Theologus,& I. C. eximius.
Ioannes Tzetzes Poëta Polyhiſtoricus, in Chiliadibus quas ſcripſit ſæpè ſtolidus,& futilis.
Ioannes Xiphilinus Monachus,& poſtea Patriarcha Conſtantinopolit. Dionis Caſſij abbreuiator.

Iodoci Clichtouæi ſacrarum literarum ſcientiſſimi Elucidatorium Eccleſiaſticum.

Iodoci Coccij infinitę Lectionis opus, quod Theſaurus Catholicus inſcribitur; in quo tamen nullum ſtatuit diſcrimen inter veros & ſuppoſititios Auctores.

Ionas Abbas Luxouienſis, qui multas Sanctorum vitas luculento ſermone deſcripſit. Errat Trithemius, & alij poſt ipſum putantes hunc Hibernum fuiſſe; nam ipſe ſe Italum aſſerit in Attala, & Monaſterij Bobienſis alumnum: diſcipulus autem Columbani dictus eſt, quia eius Regulam profeſſus eſt.

Ionas Epiſcopus Aurelian. aduerſus Claudium Taurinenſem.

Iordanus, ſiue Iornandes ex notario Gothorum Epiſcopus Rauennas, cuius liber de rebus Getarum Epitome eſt Geticorum Caſſiodori. Stylo vtitur rudi & agreſti, niſi vbi ex Floro quædam tranſcribit.

Ioſeph Flauius Hebræus ſtylo dilucidus, amabilis, iucundus, ſed in antiquitatibus parum fidelis.

Ioſeph Vicecomes Mediolanenſis, qui de antiquis Eccleſiæ Ritibus plures libros doctè, & luculenter conſcripſit. At alicubi eum erraſſe oſtendit Leo Allatius libro de Narthece veteris Eccleſiæ.

Ioſeph Zerlinus recentiorum Muſicorum Princeps, qui edidit Italico ſermone plures libros Inſtitutionum, & Demonſtrationum harmonicarum.

Irenæus Epiſcopus, & Martyr, omnium doctrinarum, vt inquit Tertullianus, curioſiſſimus explorator.

Iſidorus Hiſpalenſis omni genere literarum excultus. Iunior à quibuſdam vocatur, vt diſtinguatur ab Iſidoro Cordubenſi, qui vixit circa an. 400. Cuius ſunt Commentaria in libros Regum.

Iſidorus de Iſolanis Mediolanenſis Ord. Prædicatorum præclarus ſuo tempore Philoſophus, & Theologus.

Iſidorus Peluſiota doctrinæ ſpiritualis non ſine eloquentiæ laude Profeſſor.

Iſaaci Syri Preſbyteri Antiocheni vtilis, & pius liber de Contemptu mundi; ſed Phraſes habet difficiles, & modum loquendi obſcurum.

Iulius Cæſar Bulengerus vir multæ antiquitatis, & plurimæ lectionis.

Iulius Cæſar Scaliger eruditorum maximus, ſed nimium ſibi tribuens.

Iulius Capitolinus Hiſtoricus; quem multi hoc nomine indignum cenſent.

Iulius Maternus Firmicus cultus, & grauis Auctor libri de myſteriis, & erroribus profanarum Religionum ad filios Magni Conſtantini. Hic nondum Chriſtianus, Genethliacorum ſequutus errorem, primus fuit qui aſtrorum iudicia Latinè fecit audiri, editis libris octo

Aſtronomicorum.

Iulius obſequens de prodigijs Auctor curioſus, elocutionis candidæ & defœcatæ.

Iulij Pollucis diligentiſſimi,& eruditiſſimi viri Onomaſticon.Lectore indiget erudito,nam innuit doctis,& non docet imperitos.

Iulianus Aurelius haud ſpernendus Auctor de cognominibus Deorum.

Iuliani Archiepiſcopi Toletani, viri ſancti,& ſapientis Prognoſticon de futuro ſæculo. Hic obiit æra Hiſpanica 728. anno ſcilicet Chriſti 690. ideò malè confunditur cum Iuliano Pomerio, qui teſte Ennodio Ticinenſi viuebat anno 490.

Iulianus Imperator Apoſtata loquaciſſimus,& impius Scriptor.

Iuo Carnotenſis Epiſcopus Scripturarum, & Canonum ſcientia illuſtris.

Iuſtinus Hiſtoricus Trogi Pompei breuiator ſtylo nitidiſſimus,cuius Epitome ipſi Trogo exitio fuit.

Iuſtinus Martyr doctiſſimus Philoſophus, & vindex Chriſtianæ Religionis.

Iuſtus Abbas Ordinis Ciſtercienſis, cuius extat luculentus ſermo de Ordinis præſtantia.

Iuſti Epiſcopi Vrgelitani explicatio Cantici Canticorum ſermone breuis,ſenſu profunda.

Iuſtus Lipſius magnæ doctrinæ vir, & elegantis eruditionis apex.

Iuuenalis *Satyricorum* Princeps.

Iuuenci Preſbyteri Hiſpani, & Poëtæ non ignobilis Euangelica Hiſtoria. Hic,vt ait D.Hieronymus,Euangelij maieſtatem ſub metri leges mittere non pertimuit.

L

LActantius Firmianus Tullianæ eloquentiæ fluuius; qui tamen plus ſtudij poſuit in deſtruendo Helleniſmo, quam in Chriſtiana Religione aſtruenda.

Latinus Pacatus Drepanus elegans Panegyriſtes.

Laurentius Iuſtinianus Sanctiſſimus, eloquentiſſimus.

Laurentius Nouarienſis Epiſcopus vir diſertiſſimus, quem quidam conijciunt illum fuiſſe,qui mellifluus vocatur à *Sigiberto cap.* 121. quod Homilias ore mellito declamarit, à quo reuera titulo non diſſentit ſtylus.

Laurentius Surius nitidus Scriptor, cuius laborioſum opus de vitis Sanctorum gratius foret, & vtilius, ſi veterum Scriptorum primigeniam phraſim retinuiſſet.

Laurentius à Villauicentio Hiſpanus Ord. S. Auguſtini,ſcripſit inter cætera libros tres multis nominibus vtiles de rectè formando ſtudio Theologico.

Lœlij Biſciolæ Horarum ſubſecinarum opus inſigne,res continens in omni Philologiæ genere excellentes.

Leander Albertus de vita B. Iordani Ord. Prædicatorum.

Leonardus Leſſius Theologus

subtilis ingenij, & liberi iudicij.

Leontius Byzantinus aduersus Eutychianos, & Nestorianos. Dubium est, an idem sit, qui Salaminius dictus est, eius videlicet Ciuitatis Episcopus.

Leo Castrensis, cuius sunt doctissima Commentaria in Isaiam, ex Scriptoribus Græcis, & Latinis contra Rabbinorum deliramenta.

Leonis Hebræi Philosophi Platonici Dialogismus de Amore.

Leonis Imperatoris de re tactica vtilis liber.

Leo Magnus Papa, cuius eloquẽtia cor afficit, penetrat, vrit.

Liber de Viris illustribus Ordinis Cistercienfis incerti Auctoris.

Libanius Sophista declamator mirè disertus; sed dum nimis diligens esse vult, in obscuritatem sæpè delabitur.

Lilius Gregorius Girardus multæ lectionis Philologus, & acris iudicij Criticus.

Liturgiæ Apostolorum, & aliorum SS. Patrum.

Longi Sophistæ Scriptoris confusi, & Græca licentia lasciuientis Pastoralia.

Lucanus Grandiloquus, & concitatus Poëta, styli inæqualis, quem Quintilianus initio libri x oratoribus potius, quam Poëtis annumerandum censet. Alij passim Historicum non Poëtam vocant.

Lucas Holstenius Hamburgensis, vir clarissimus, singularis doctrinæ, & admirandæ eruditionis in omni genere literaturæ.

Lucas Dacherius Monachus Benedictinus in indagandis & edendis veterum Patrum scriptis diligentissimus; de Catholica Ecclesia, & de Rep. literaria optimè meritus.

Lucas Vuadingus Ordinis Minorum Historiographus excellentissimus, rerum gestarum, & scriptorum gloria illustris.

Lucas Tudensis Episcopus aduersus Albigenses.

Lucianus Presbyter, Scriptor Historiæ Inuentionis S. Stephani, in qua multa peccari circa nominum Syriacorum interpretationem obseruarunt eius linguæ periti.

Lucianus Samosatenus vir doctus, & puræ, ac venustæ dictionis, sed Deorum, & hominum irrisor.

Lucifer Calaritanus, cuius lapsus notissimus est. Baronius censet eum impœnitentem obiisse, at Sardiniæ Historici, vt Sanctum laudant. Eius libelli ex centonibus scripturarum compacti sunt.

Lucius Florus concisus, elegans, & floridus rerum Romanarum Epitomastes. Damnant in eo multi, quod in temporum ratione negligens fuerit, sitque vsus stylo declamatorio potius, quam Historico.

Lucretius Carus Poëta Physicus subtilis, argutus, enucleatus, sed impius.

Luctatius, siue Lactantius Placidius Grammaticus veterum

transcriptor, Statij Papinij Cõmentator.

Ludolfus Saxo Carthusianus de vita Christi Scriptor pius, & vtilis.

Ludouicus ab Alcazar, de cuius ingenio testimonium perhibent, docta in Apocalypsim Commentaria.

Ludouicus Blosius rerum spiritualium peritissimus, qui inter cætera opuscula Speculum Monachorum edidit sub ficto nomine Dacriani Abbatis.

Ludouici Carrionis Critici elaboratissimi antiquæ Lectiones, & obseruationes.

Ludouicus Cœlius Rhodiginus vir reconditæ eruditionis, & multæ antiquitatis, sed durioris eloquij.

Ludouici Cresolij Mystagogus, opus varium de sacrorum hominum disciplina, ex SS. Patribus multa eruditione contextum.

Ludouicus de la Cerda celebris Criticus, Tertulliani, & Virgilij Commentator.

Ludouici de Prussia Ord. Minorum Trilogium animæ, de eius potentiis, passionibus, & habitibus, in quo multa præclara & recondita.

Ludouicus Viues Valentinus, vir quidem doctus, sed nimium sæpè insolens, & elatus, quippè qui Augustinum docere præsumit.

Luitprandi Ticinensis Diaconi, postea Episcopi Cremonen. Historiæ sui temporis. Liber autem de vitis Romanorum Pontificum sub eius nomine editus, supposititius est.

Lycophron Græcorum Poëtarum obscurissimus, cuius extat sola Alexandra, siue Cassandra.

Lysidi Pythagorico tributa Epistola de dogmatibus Magistri.

M

Macarius Ægyptius signis, virtutibus, & scriptis clarissimus.

Macrobius Philosophus eximius, & Criticus acutissimus.

Mamertinus Panegyristes elegans, & insignis.

Manuel Paleologus Summi Princeps ingenij de regia educatione ad filium.

Maphæus Vegius Laudunensis Orator, & Poëta insignis.

Marcelli Francolini nunquam satis laudatum opus de tempore horarum Canonicarum.

Marchettus Patauinus Musicus, qui de cantu plano tractatum vtilem scripsit.

Marcus Antonius Muretus Orator, & Criticus scientissimus, & Poëta non ignobilis.

Marcus Antonius Natta Astensis, non solùm Iurisprudentia, sed & scientiis politioribus excultus.

Marcus Antoninus Imp. cognomento Philosophus, cuius libri de se ipso, & ad se ipsum, olim de vita sua malè inscripti, medullam continent totius moralis Philosophiæ ex placitis Stoïcorum.

Marcus Eremita, dictus Asceta,

cui sanctam Communionem Angelus ministrabat. Capitula de temperantia sublimia, & difficilia sunt, & stylo diuersa ab aliis eius opusculis, quæ ab Hæreticis deprauata sunt.

Marcus Gazensis Ecclesiæ Diaconus, vitam scripsit S. Porphyrij Episcopi sui, à quo Legatus ad Arcadium Imp. missus fuerat.

Marcus Manilius Poëta Astronomicus elegantissimus, sed rei Astronomicæ non admodum peritus. Ioannes Riuius in vita S. Augustini hunc Christianum fuisse ait, illum videlicet cui Augustinus inscripsit librum de vita beata, quod notat Gaspar Geuartius ad Statij syluas.

Marcus Tullius Cicero summus Philosophus, & princeps Oratorum, typus perfectæ eloquentiæ.

Marcus Varro vir vndecunque doctissimus, quem Cicero acutissimum, Augustinus acerrimum, peritissimum, & grauissimæ auctoritatis vocat.

Marianus Victorius Episcopus Amerinus D. Hieronymi studiosissimus Scholiastes.

Marius Bettinus Bononien. subtilis & ingeniosus Mathematicus.

Marius Victorinus Afer sensu profundus, dictione obscurus, durus in sententiis, & sæpè Platonizans.

Marinus Neapolites Philosophus Platonicæ sectæ, & Rhetor, ac Mathematicus eruditus.

Marinus Mersennius Ordinis Minimorum de diuinis humanisque literis, deque re Harmonica optimè meritus.

Martianus Capella stylo asper, doctrina varius, de nuptiis Mercurij, & Philologiæ.

Martialis Lemouicen. Episcopi viri sanctissimi, & Apostolici Epistolæ suppositititiæ à viris doctis existimatæ.

Martialis, qui primus Epigrammata scribere docuit, acutissimus Poëta, sed obscœnitas in eo castiganda est.

Martinus del Rio, vir variæ doctrinæ, rerumque magicarum incomparabilis disquisitor.

Martinus Aspilcueta Nauarrus, cuius opera omnium manibus versantur non sine ipsius laude, & legentium fructu.

Martinus Perez Episcopus Guadixẽsis celebris ob librum quem reliquit de diuinis, Apostolicis, & Ecclesiasticis traditionibus.

Martinus Polonus Chronologus simplicissimus, & sæpè fabulator.

Marsilij Cagnati Medici Veronen. Critici exquisitissimi variæ obseruationes.

Marsilius Ficinus Platonicorum decus, qui ferè solus ex Platonicis inoffenso pede percurri potest.

Matthæi Riccij Sinarum Historia elegans, & curiosa.

Maximilianus Sandæus, vir magno ingenij acumine pollens, vt patet ex eius varia, medica, mystica, & Symbolica Theologia, aliisque tractatibus.

Maximus Martyr sublimis, fer-

uens, & limatiſsimus Scriptor.

Maximi Margunij Epiſcopi Cytherorum Schiſmatici Hymni ſacri Anacreontici.

Maximus Medaurenſis Philoſophus Ethnicus, *cuius eſt Ep. 43. Tom. 2. Auguſtini.*

Maximus Planudes humanis & diuinis literis inter Græcos, qui ſæculo decimo quarto floruerunt, maximè inſtructus, vir ſanè laudabilis, niſi Græcorum ſchiſmati pertinaciter adhæſiſſet.

Maximus Taurinenſis Epiſcopus ſumma præditus ſanctitate, & eloquentia.

Maximus Tyrius Platonicorum mellitiſsimus, ſapientia & dicendi venuſtate ſoli cedens Platoni.

Mechtildis Virginis vita, ſiue liber gratiæ ſpiritualis.

Menander Rhetor Græcus, cuius eſt de genere demonſtratiuo luculentum opuſculum.

Metrophanes Smyrnæus vir doctus, ſed ſchiſmaticus.

Methodius Epiſcopus, & Martyr, cuius ſunt quidam ſermones: nam Reuelationes pſeudepigraphæ ſunt, & fabuloſis ſcatent narrationibus.

Mercurius Triſmegiſtus Pythagora, & Platone antiquior, vt ſcribit Lactantius *libro de Ira Dei*, cuius quæ extant opera quidam conficta cenſent, alij putant ex veris eius operibus excerpta eſſe. Certius tamen eſt ab aliquo Gnoſtico conficta fuiſſe, antiqua tamen, nam à Porphyrio & aliis antiquioribus citantur.

Michaël Glycas Hiſtoriæ Byzantinæ Scriptor, à quo plurima recondita eruuntur, quamuis Hiſtoriæ leges non admodum exactè obſeruant.

Minutius Felix Cauſidicus Romanus Chriſtianæ veritatis aduerſus gentes acerrimus, & perelegans aſſertor.

Modeſti libellus de vocabulis rei militaris ex Vegetio tranſcriptus.

Moſchi Siculi Poëtæ Græci Idyllia ſuauiſsima.

Moſes Bar-cepha Epiſcopus Syrus, vir doctus, & profundus, ſed à vera Theologia quandoque diſſentiens.

Muſæi Poëma de Amore Herus, & Leandri ſtylo politiſsimo.

N

NAtalis Comes, cuius mirificum ingenium, ac multiplicem eruditionem concelebrant Mythologiarum libri ab eo conſcripti.

Nemeſius Epiſcopus Emeſæ vrbis in Phœnicia ſcripſit librum de natura hominis olim Gregorio Nyſſeno tributum: diſſerit autem de re propoſita exactiſsimè, ſed nimium Platoni addictus fuit.

Nicetas Acominatus Choniates dignitatibus, ingenio, ac doctrina illuſtris, Hiſtoricæ veritatis vbique ſtudioſus, ſed Latinis infenſus.

Nicetas Heracliæ Metropolites Gregor. Naziãzeni Cõmentator.

Nicephorus

Nicephorus Caliſtus Xanthopulus, Hiſtoricus Eccleſiaſticus elegans, ſed parum diligens, & Schiſmaticus.

Nicephorus Gregoras Hiſtoricus probatiſſimus, niſi quod æui vitio alienus oſtenditur ab Eccleſia Romana, & de ſe multa loquitur parum decorè.

Nicephorus Patriarcha Conſtantinopolitanus, qui aduerſus Iconomachos ſtrenuè decertauit.

Nicolaus Cabaſilas Archiepiſcopus Theſſalonicen. vir doctus, ſed Græco Schiſmate infectus. Gentianus Heruetus conatur eum excuſare, ſed Æthiopem lauat.

Nicolaus Cauſſinus Rhetor floridiſſimus, atque omni politiori literatura ornatus.

Nicolaus Copernicus Mathematicus multæ ſubtilitatis, ſed nouarum rerum nimium ſtudioſus.

Nicolaus Cuſanus Cardinalis, vir profundæ ſcientiæ, & ſubtiliſſima exercitatione limatæ.

Nicolaus Oreſmius Lexouienſis Epiſcopus, cuius eſt non contemnendum opuſculum de mutatione monetarum.

Nicomachus Geraſenus Philoſophus Pythagoricus laudatus à Photio, cuius Enchiridion Harmonices edidit Ioannes Meurſius.

Nicolaus Serarius Eccleſiaſticæ antiquitatis diligentiſſimus peruestigator, hoſtis Hæreticorum.

Nicolai Londani Philoſophi præſtantiſſimi de Reuerſione animi in cœlum Tractatus luculentus è Pſalmis Gradualibus ſumpto argumento.

Nicolaus Godignus de rebus Abaſſinorum vir clarus è Soc. Ieſu. Auctor verò, quem tacito nomine reprehendit, eſt Ludouicus de Vrreta, cuius Hiſtoria Æthiopica multis fabulis plena eſt.

Nilus Monachus diſcipulus S. Ioannis Chryſoſtomi de interemptione Sanctorum Patrum, qui erant in Sina. Scripſit & Aſcetica quædam. Plures autem fuerunt huius nominis Aſceticorum Scriptores, ſed quæ ſingulis opuſcula aſſignari debeant, mihi certò non conſtat.

Nonius Marcellus Grammaticus, ob crebra, quæ apud ipſum extant veterum fragmenta, quæ alibi non reperiuntur, expetendus, alioquin nec eruditione, nec iudicio laudabilis.

Nonni Panopolitæ Poëtæ Græci feliciſſimi, ac mirabilis genij Paraphraſis in Ioannem, & Dionyſiaca.

Notkerus Balbulus Monachus S. Galli, Othonis Magni Nepos, cuius antiquum Martyrologium edidit Caniſius.

O

ODo Abbas Cluniacenſis doctrina, & pietate celebris, qui Commentaria B. Gregorij in Iob breui coarctauit volumine, & alia quædam ſcripſit, lectu digna.

Oecumenius Auctor catenæ Græ-

cæ veterum Patrum in plerosque libros noui Testamenti.

Ogerius Abbas Lucedij, quod est Cœnobium Ord. Cistercien. in Diœc. Vercellen. Auctor 15. sermonum de Cœna Domini inter opera D. Bernardi, cui synchronus fuit, vt constat ex veteri Cod. M.S. Abbatiæ Stafardæ eiusdem Ordinis, qui nunc est Taurini in Bibliotheca Serenissimi Ducis Sabaudiæ. Extat in Menologio Cisterciensi die 10. Septembris, & in Monastico Martyrologio Hugonis Menardi. At hic eum Oglerum vocat: alij Occlesium.

Oliuerij Bonartij viri docti de Horis Canonicis libri tres.

Olympiodori Monachi succincta, & accurata enarratio in Ecclesiasten, iuxta triplicem sensum.

Onosandri Platonici Strategicus, siue de Imperatoris militari institutione.

Onuphrius Panuinius Veronensis vir ingentis lectionis, rei antiquiariæ sacræ, & profanæ peritissimus.

Oppiani Cilicis Poëtæ absolutissimi Cynegetica, & Halieutica.

Ordo Romanus, quo veteres Romanæ Ecclesiæ ritus explicantur. Liber est valdè antiquus, nam eum citant Amalarius & Albinus Flaccus; sed qui editus est posterioris æui ceremoniis abundat, quod omnibus ritualibus libris contingit, cum à recentioribus transcribuntur.

Oracula Sybillina octo libris comprehensa, quæ tamen supposititia à viris doctis existimãtur, abest enim ab illis oraculorum maiestas, & nimis clarè fidei nostræ mysteria describunt.

Origenes Adamantius à D. Hieronymo Chalcenterus dictus, id est habens ærea intestina, rarum sapientiæ Sydus, atque vtinam non caducum. Dum enim fastidit literam, Historiam penè omnem in allegoriam vertit; & dum sublimiora sectatur, corruit in profundum.

Orientij Episcopi Illiberitani cõmonitorium morale versu Elegiaco elegantissimo; sed mutilum in fine.

Orphæus Poëta Epicus, mysticus, Physicus, & Hymnographus.

Osbertus Monachus Cantuarien. Scriptor vitæ SS. Elphegi, & Dunstani Archiepiscoporum.

Ottomari Luscinij Musici præclarissimi Musurgia.

Otho Monachus Molismensis auctor vitæ S. Roberti primi Abbatis Cisterciensis.

Ouidius Poëtarum copiosissimus, & ingeniosissimus, Elegiacorũ Latinorum Princeps, cui Seneca *controu. 5. lib. 9.* Battologiam obiecit.

P

Pachomij Abbatis Sanctissimi Monachorum Magistri Regula, quam Angelo dictante scripsisse dicitur.

Palladij Monachi Galatæ Histo-

ria Lausiaca, seu vitæ Patrum ad Lausum. Fuit autem Palladius Episcopus Helenopoleos Pelagij,& Origenis fautor.

Palæphati Ægyptij, seu verius Atheniensis, vt ex Suida colligitur, Mythologi perantiqui liber Historiarum incredibilium, siue de non credendis fabulosis narrationibus.

Pappus Alexãdrinus celebris Mathematicus, cui Musica Euclidis à quibusdam eruditis adscribitur. Eius sunt item Commentaria in libros Harmonicorum Ptolomæi Porphyrio adscripta, nam hic scripsit in quatuor tantum prima capita, vt constat ex antiquo Codice M.S. Bibliothecæ Vaticanæ.

Paschasius Diaconus Cardinalis, qui de Spiritu Sancto luculentissimos edidit libros Magni Gregorij testimonio celebres *l.4. Dial. c.4.* Verum qui nunc extant editi sub eius nomine in M. S. Bibliothecæ Vaticanæ nomen præferunt Fausti Regiensis, cui etiam eos tribuebat P. Sirmundus.

Paschasius Ratbertus Abbas Corbeiensis, vir in diuinis Scripturis valdè eruditus, secularium literarum non ignarus.

Paulinus Episcopus Nolanus, sanctitate, & scientia eminens; sensu, & eloquio sublimis. Sed æui vitio modulum syllabarum in versibus sæpè neglexit.

Paulus Æmilius Historicus elegans,& disertus, ac teste Lipsio omnium Recentiorum præclarissimus.

Paulus Emisenus, cuius extant doctæ quædam lucubrationes in Actis Concilij Ephesini.

Paulus Orosius, quem Gelasius Papa virum eruditissimum appellat, SS. Hieronymi,& Augustini amicitia clarus; eius Historias castigat Scaliger circa temporum rationem in animaduersionibus Eusebij.

Paulus Manutius vir copia, scientia, eruditione, & elegantia summus.

Pauli Sherlogi eruditissima, & acutissima Commentaria in Cãtica Canticorum.

Paulus Riccius Cabalista ex Iudæo Christianus, cui nigrum Theta Romanus index præfixit.

Pausanias minus quidem facundus Scriptor, sed ob rerum copiam, & Historiarum varietatem vtilissimus.

Pelagius Diaconus citari solet in libro de doctrina, vita,& perfectione SS. Patrum, cuius non Auctor, sed Interpres fuit.

Persius acutus Satyricus, sed obscurus. Stylum enim magnificum affectans, crebrisque, & audacibus translationibus vtẽs in obscuritatem frequenter labitur. Nascitur etiam obscuritas ex ignorantia. Scribit ille quæ suo tempore seruis & tabernariis notissima erant, quæ quia nobis ignota nunc sunt, plena mysteriorum arbitramur.

Petronius Arbiter purissimæ latinitatis impurissimus Scriptor.

Petrus Abailardus D. Bernardi

celebris Antagonista, cuius opera nuper è tenebris prodierunt.

Petrus Antonius Spinelus, cuius est præclarum opus de Laudibus,& cultu B. Virginis.

Petri Aron Florentini Harmonicæ Institutiones.

Petrus Babyon, seu de Babyone Anglus, Auctor Commentariorum in Matthæum, quæ sub nomine S. Anselmi circumferuntur. Viuebat hic an. 1300. fuitque Poëta,& Rethor elegantissimus, vt asserunt Catalogi Scriptorum Angliæ.

Petrus Blesensis Archidiaconus Bathonien. libertate spiritus in scribendo eximius, & normam viuendi Ecclesiasticis præscribens.

Petrus Bongus Platonica, & Pythagorica disciplina optimè instructus, vt eius liber de mysteriis numerorum ostendit.

Petrus Canisius vir peracris iudicij,& solidæ pietatis.

Petrus Cellensis Abbas panem Cœlestis doctrinæ libro de panibus aliisque opusculis abundè subministrans.

Petrus Chrysologus ex aurea ingenij, & eloquentiæ vbertate id cognomen assecutus. Familiares illi sunt congeminationes, & periodorum conformationes.

Petrus Comestor, dictus Magister Historiæ Scholasticæ, quam ex libris sacris potissimum texuit, itemque ex profanis, ex quibus incertas Historias aliquando admiscuit.

Petrus Damianus ex Monacho Cardin. vir optimi sensus,& aureæ facundiæ, quem fuisse Canonicum Regularem absurdo errore asserit Ioannes Trullus, eum scilicet confundens cum Petro Portuensi Canonico Reg. qui vixit eodem tempore. Vtrumque commemorat Hieron. Rubeus lib. v. Hist. Rauen. rectè obseruans quantum inter eos discriminis sit. Porrò Damianum ob zelum Ecclesiasticæ disciplinæ alterum Hieronymum dictum esse notat Baronius in Martyrologio ad diem 9. Nouembris.

Petrus Diaconus Cassinensis, cuius pleraque opera nondum impressa sunt, præsertim Commentar. in Regulam S. Benedicti. Habet quædam eius opuscula Io. Baptista Marus S. Angeli in foro piscario Canonicus, vir doctus, & antiquorum Patrum studiosissimus.

Petri Dorlandi Carthusiani Chronicon sui Ordinis, quo res præclarè in eo gestas explicat.

Petrus Faber I. C. nominatissimus, penu omnium scientiarum.

Petrus Galatinus Ord. Minorum Theologus insignis, qui tamen librum de arcanis Catholicæ veritatis aduersus Hebræos maiori ex parte transcripsit ex pugione fidei Raimundi Martini Ord. Prædicatorum.

Petrus Gregorius Tholosanus vtriusque iuris,& omnium scientiarum peritia magnus.

Petrus Lombardus Episcopus Pa-

risien. Theologiæ compilator, dictus Magister Sententiarum.

Petrus Mauritius dictus Venerabilis, Abbas Cluniacen. vir sanctus, verborum venustate placens, & sententiis grauis.

Petrus Montius, siue de Monte, Philosophus multæ & reconditæ doctrinæ, sed confusus aliquando, & obscurus.

Petrus Nonius non ignobilis Mathematicus, cuius est egregius liber de crepusculis.

Petrus Pilichdorfius, qui sectam Valdensium docto volumine confutauit.

Petrus Pithœus omnium bonarum artium ornamentum, & vindex antiquitatis.

Petri Pontij Parmensis de re Musica Dialogi praxim eius edocentes.

Petrus Rouerius, qui Reomaensis Monasterij Historiam edidit, & illustrauit.

Petrus Tyræus Nouesius rerum reconditarum cognitione conspicuus.

Phalaridis Agrigentinorum Tyranni Epistolæ verbis concisæ, sententiis locupletes, si tamen veræ sunt, & non ab aliquo exercitij gratia confictæ.

Phœbadij Episcopi Agennensis in Gallia liber singularis aduersus Arianos. Alij Sebadium vocant, eiusque laudes celebrat *lib. 1. Histor.* Seuerus Sulpitius.

Phœdrus Thrax Augusti Cæsaris libertus, fabularum, quas, vt ipse ait initio lib. v. auctoritatis gratia Æsopicas nuncupauit, libros quinque conscripsit iambicis versibus cultissimis & elegantissimis.

Philastrius Brixiensis Episcopus hęresum profligator: quædam tamen tanquam hęretica respuit, quæ talia non sunt, vt quod stellæ sint cœlo infixæ.

Philippus Abbas Bonæ Spei, pius & doctus, sed dicendi genere singularis, quippè qui clausulas similiter desinentes vbique affectat.

Philippus Beroaldus vir summus suo sæculo, sed audax, & in quo iudicium subindè desideratur.

Philippus Clarȩuallensis de miraculis S. Bernardi.

Philippus Cluuerius vir singulariter eruditus, de antiqua & noua Geographia optimè meritus.

Philippus Labbe Soc. Iesu, vir infinitæ lectionis, & eruditionis, atque acerrimi iudicij in veterum scriptis recensendis.

Philo Carpathiorum Episcopus à S. Epiphanio ordinatus, cuius Commentario in Cantica Canticorum inserta sunt quædam ex S. Gregorio Papa, quæ ideò cum reliquis malè cohærent.

Philo Iudæus Platonis æmulus, vir omnium consensu doctissimus.

Philostrati iuxta Suidam senioris, iuxta alios iunioris, Heroïca, Icones, & vitæ Sophistarum floridissimo, & suauissimo stylo.

Philostratus Lemnius in vita Apollonij Thianęi fabulator, & mendax, sed sermo eius melle dulcior fluit.

Philotheus Patriarcha Constantinopolit. facundus Orator, sed Schismaticus peruicacissimus.

Phocas antiquus Grammaticus, à quo Grammaticam suam magna ex parte mutuati, sunt Ælius Antonius Nebrissensis, & Ioan. Despauterius.

Phornutus, vel Cornutus, Græcus Auctor, cuius est liber de natura Deorum, siue vt Christiani veteres inscripserunt, de Græcanica Theologia.

Photij Pseudopatriarchæ Constantinopolitani Bibliotheca, quæ infinitam eius lectionem, & acerrimum iudicium demonstrat: sed hic homo perditus fuit, & primus auctor Schismatis Græcorum: ingenij vafri, versipellis, & ambitiosi.

Pierius Valerianus Hieroglyphicorum accuratissimus collector & illustrator.

Pindarus Lyricorum Princeps inimitabilis.

Plato sapientiæ Antistes, Philosophorum Antesignanus, quem tamen dolet Tertullianus, *lib. de Anima cap.* 23. omnium hæreticorum condimentarium factum. Multa quoque congerunt aduersus eum Athenæus, *lib.* 11. *Dipnosoph.* & ex recentioribus Io. Bapt. Crispus, *lib. de Platone cautè legendo.* Eius elocutionem seuerè exagitat Dionysius Halycarnasseus, laudat autem M. Tullius.

Plautus decima musa, Romanæ linguæ lex, omnium leporum pater.

Plethonis Scholia in magiam Zoroastris. Hic Georgius Gemistus prænominatur, & in Concilio Florentino pro vnione Ecclesiæ multum laborauit.

Plinius maior vir singularis doctrinæ & styli, sed non est vbique sui similis.

Plinius iunior, cuius Panegyricus & Epistolæ omnibus numeris absolutæ sunt miscentes vtile dulci. Sed in Panegyrico nimia quandoque prolixitate aggrauat animum legentis.

Plotinus Platonicus profundissimus, & à populari captu omninò disjunctus. Genus dicendi sectatus est horridum, & incultum, verborumque ac sententiarum obscuritate perplexum.

Plutarchus compendium eruditionis, prudentiæ thesaurus, totius Philosophiæ Venus, ac lyra, vt de eo scribit Eunapius. Libri autem de Placitis Philosophorum alteri Plutarcho recentiori tribuuntur.

Pœnitentiale Romanum, ex quo apparet Ecclesiasticæ disciplinæ quanta olim seueritas fuerit.

Poliæni stratagemata militibus vtilia, arguta, & curiosa.

Polybius Megalopolitanus Historiæ Romanæ Auctor vetustissimus, ciuili prudentia, & scientia militari nulli secundus; qui duplici fungitur munere Historici & Philosophi, narrans, & docens.

Polidorus Ripa I. C. qui luculentum tractatum scripsit de Nocturno tempore.

Polidorus Virgilius non contemnendæ literaturæ homo,sed in libro de inuentoribus rerum sæpè futilis,& mendax est.

Pomponius Mela, cuius libellum de situ orbis styli elegantia, & breuitas toti orbi commendant.

Porphyrius Philosophus Christianæ fidei desertor,vt asserit Augustinus, *lib.* 10 *cap.* 28. *de ciuit. Dei*, quem Theodoretus, *lib.* 3. *adu. Græcos* fautorem mendacij,& Cyrillus *lib.*3.*cont. Iulian.* patrem calumniarum vocant.De huius vita & scriptis dissertationem eruditissimam edidit V. C L. Lucas Holstenius.

Possidippus Græcus Poëta cuius in Anthologia quædam sunt Epigrammata. Mentionem eius faciunt Clem. Alexandrinus *in Protreptico*,Arnobius,*lib. 6.* & Stephanus *de Vrbibus.*

Possidius Afer Episcopus Calamensis,qui malè quibusdam est Possidonius , Scriptor vitæ S. Augustini.

Pothonis Presbyteri Prumiensis libri pij, & ingeniosi de statu domus Dei , deque magna domo sapientiæ.

Priscianus Cæsariensis Grammaticus,omnium sui generis Princeps scriptor.

Primasius Episcopus Vticensis,siue Adrumetinus, in Africa , cuius sunt Commentaria in D. Paulum stylo dulci, & temperato.

Proclus Lycius Philosophus Platonicus,Mathematicus, & Poëta,hostis Christianorum. Quæ & quanta scripserit docet Suidas. Vossius lib.de sectis Philosophorum non Lycium,sedSiccensem fuisse ait.

Proclus primo Cyzicenus Episcopus , postea Patriarcha Constantinopolit. vnus de antiquis Ecclesiæ Patribus, æqualis Cyrillo Alexandr.qui ipsum egregiè laudat.

Procopius Gazeus Sophista sacræ Scripturæ Commentator magis ex aliorum laboribus,quam ex proprio ingenio.

Procopius Illustrius Cæsariensis verax Historicus, styli mediocris. Vixit Iustiniani temporibus,Belisario à secretis.

Propertius Poëta dulcissimæ venæ.

Prosper Aquitanicus acerrimus fidei defensor in scribendo accuratus , siue soluta, siue ligata oratione loquatur. Sirmundus in notis ad Sidonium Apollinarem constanter negat hunc Episcopum fuisse. Imo laïcum fuisse & vxoratum docet Philippus Labbe.

Prudentius Pindarus Christianus, dulcissimus , & prudentissimus Christi vates.

Psellus nobilissimus, & disertissimus Philosophus , & Theologus. Quis autem hic fuerit,& quæ scripserit, docet vir doctissimus Leo Allatius in diatriba de Psellis.

Ptolomæi Alexandrini , seu verius Pelusiotæ libri tres Harmonicorum.Hos autem libros non esse huius Ptolomæi Geo-

graphi & Aſtrologi, ſed alterius Ptolomæi Philadelphi recentioris Philoſophi Pythagorici aſſerit Ioannes Meurſius in notis ad Muſicam Nicomachi Geraſeni.

Publij Syri Mimographi graues, & elegantes ſententiæ.

Pythagoræ ſapientiſſimi Philoſophi aurea Carmina, ſi tamen eius ſunt, & non potius Philolai, vel Lyſidis. Nihil enim quod verè Pythagoræ foret extare tum Ioſeph in Antiquitatibus, tum Rufinus aduerſus D. Hieronymum, aliique recentiores affirmant.

Q

QVintilianus Ariſtides Muſicus Græcus excellentiſſimus.

Quintiliani Senioris acutiſſimæ declamationes.

Quintilianus Iunior Auctor Oratoriarum Inſtitutionum, optimus dicendi artifex.

Quintus Curtius terſus, & perſpicuus Hiſtoricus, acutus in ſententiis, in orationibus mirè diſertus.

Quinti Calabri, ſiue Cointi Smyrnæi ſuauiſſimi ſtyli Paralipomena, ſiue prætermiſſa ab Homero.

R

RAbanus Maurus ex Abbate Fuldenſi Archiepiſcopus Moguntinus ęque doctus, ac pius, ligata & ſoluta oratione excellens. Artificioſum valdè eſt eius Poëmation Iſogrammaticum de laudibus S. Crucis.

Rabbi Abraham Sepher Ietzirah, id eſt liber Creationis Magno Abrahamo Patri Credentium, ſolemni mendacio à Cabaliſtis attributus.

R. Abraham Aben Eſra inter magiſtros ſuæ gentis nominatiſſimus. Scripſit in totum vetus Teſtamentum.

R. Akiba Commentarius in librum Ietzirah, quem ipſe ſcripſiſſe dicitur, & Abrahamo ſuppoſuiſſe.

R. Dauid Kimchi celebris Hebręorum Grammaticus.

R. Elieſer Auctor libri Berachot, id eſt Benedictionum.

R. Iacob Cohen explicatio libri Ietzirah.

R. Ioſeph Caſtilienſis Cabaliſta, cuius eſt liber Nucum, & porta lucis.

R. Iſaac explanatio nominis ſancti.

R. Iuda, qui ab Hebręis Rabbenu Hakados, id eſt Magiſter noſter ſanctus nuncupatur, vir magni nominis inter ſuos, Auctor Miſchnæ, quæ eſt quaſi ſecunda lex, qua vtuntur Hebręi.

R. Moyſes Ægyptius, qui doctiſſimum librum conſcripſit More Haneuochim Ducem dubitantium, de dubiis perplexis veteris Teſtamenti ſtylo difficili, & ſcholaſtico. patriam habuit Cordubam, ſed dictus eſt Ægyptius, quia in Ægypto habitauit

tauit. Primus fuiſſe videtur, qui inter Iudæos deſierit nugari; ideò à ſuis celebratur hoc dicto: A Moyſe (Legiſlatore) vſque ad Moyſen (hunc ſcilicet dictum Maymonidem) nemo fuit ſicut iſte Moyſes.

R. Simeon Ben Ioachai Auctor libri Zoar, quo fundamenta ponuntur vanæ artis Cabaliſticæ.

Radulphus Ardens feruentiſſimus concionator.

Radulphus Glaber Monachus, Hiſtoriarum ſui temporis accuratiſſimus Scriptor, quem Baronius, & alij meritò reprehendunt, quod velit Romanum Pontificem, nihil poſſe extra ſuam Diœceſim.

Radulphus de Riuo Decanus Tungrenſis tenaciſſimus antiquitatis in diuinis officiis, vt conſtat ex eius libro de Canonum obſeruantia.

Raimundi Martini Ordinis Prædicatorum Pugio fidei aduerſus Mauros, & Iudæos, liber aureus, poſt quatuor ſæcula è tenebris erutus, & nouiſſimè impreſſus Pariſiis cum variis, & doctiſſimis obſeruationibus eximij viri Ioſeph Voiſin Burdegalen. ex quo Galatinus, vt ſupra dixi, optima quæque in ſua arcana transfudit, ſuppreſſo penitus auctoris nomine.

Raimundi de Sabunde Theologia Naturalis valdè ingenioſa, praxim continens Artis magnæ Raimundi Lulli. Adrianus Turnebus dicebat hunc librum eſſe quintam eſſentiam D. Thomæ.

Rampertus Epiſcopus Brixienſis S. Philaſtrij Encomiaſtes in libro de eius tranſlatione.

Ratramni Corbeienſis Monachi contra Græcorum oppoſita libri IV. editi to. 2. Spicilegij à V. CL. Luca Dacherio.

Raphaël Volaterranus, vir multæ induſtriæ, ac doctrinæ, ac veterum Auctorum laborioſiſſimus excerptor, qui inter cætera ingenij ſui monumenta reliquit libros 38. vrbanorum Cōmentariorum, quibus omnia comprehendit.

Ratpertus Monachus, Poëta pius, & ſimplex.

Remigius Antiſſiodorenſis Monachus, cuius eſt in Prophetas minores luculenta enarratio miram breuitatem cum perſpicuitate complectens.

Rhegino Abbas Prumienſis non inutilis Hiſtoriographus.

Richardus à S. Laurentio probæ notæ Auctor, B. Virginis eximius laudator, ſtylo ſimplici.

Ricardus à S. Victore, vir ſcientia cautus, lingua diſertus, diuinæ contemplationis ſubtiliſſimus Magiſter.

Richardus Pampolitanus Anglo-ſaxo Eremita, pius Scriptor.

Robertus Bellarminus Cardinalis omni ſcientiarum genere excultus, & ſumma imbutus pietate.

Roberti à Flud Oxonienſis Eterodoxi inanis ſubtilitatis opera, nimirum vtriuſque Coſmi Hiſtoria, Philoſophia Moſaïca, & alia; quibus meritò Græcum prouerbium conuenit, magnus

liber, magnum malum.

Roderici Episcopi Zamorensis speculum vitæ humanæ omnium statuum bona & mala optimè repræsentans.

Ruffinus Aquileiensis non minima pars Doctorum Ecclesiæ, vt ait Gennadius, vir elegantis ingenij, D. Hieronymi quondam amicissimus, postea aduersarius, de quo extat Censura Gelasij Papæ, *cap. Sancta Romana, distinct.* 15.

Rupertus Abbas Tuitiensis pietate eximius, eloquio nitidus, sensu profundus: errauit tamen circa Sacramentum Eucharistiæ errorem astruens impanationis, vt Bellarminus obseruat, & ex scriptis eius manifestum est.

Ruricius Lemouicensis Episcopus, cuius extant Epistolæ elegantes, & artificiosæ.

Rustici Cardinalis disputatio contra Acephalos. Hic autem damnatus fuit sub Vigilio Papa ob pertinacem trium capitulorum defensionem.

Rusticus Helpidius V. C. & exillustris Boëtij æqualis, qui summatim tribus versibus heroïcis, plerasque Historias vtriusque testamenti non sine acumine, & venustate complexus est.

Rutilius Numantianus Gallus egregius Poëta, nisi quod Christianis, præsertim verò Monachis, iniquus est.

S

Salonius Episcopus Viennensis in Gallia, qui prouerbia, & Ecclesiasten mysticè explicauit. Hunc fuisse Episcopum certum est, sed an fuerit Viennen. dubitat Baronius *an.* 441.

Saluianus Presbyter Massiliensis, cultus, ac pius Auctor, nouus sui temporis Hieremias.

Sallustius Græcus Philosophus Cynicus, Auctor doctissimi libelli de Diis, & Mundo.

Sallustius Historicus admirandus, florentissimæ breuitatis artifex; cuius dictionem Asinius Pollio damnabat tanquam obscuram, & in translationibus audacem: ab Augustino autem *lib. de vita beata,* electissimus verborum pensator nuncupatur.

Sanctes Pagninus Hebraïcarum literarum, & diuinæ Scripturæ peritia insignis.

Sapho Lesbia suauissima in Lyricis Poëtria.

Saxo, Grammaticus viuidus, & elegans Historicus, sed fabulator quandoque, & sublestæ fidei.

Sebastianus Foxius Morxillus Platonis Interpres doctus, nobilis, sine labe.

Secundi Atheniensis Sophistæ, quem Suidas crasso errore confundit cum Plinio Secundo, aureæ sententiæ.

Sedulius florentissimus Scriptor, & optimæ, ac Christianæ venæ Poëta.

Seneca Sapientiæ fons, ac virtutis studio penè Christianus, expurgandus tamen ab erroribus Stoïcorum.

Seneca Iunior Tragœdus tersus, & grauis; sed ei tributæ Tragœdiæ non vnius Poëtæ sunt. Octauiam censent nonnulli L. Flori esse, cuius est Epitome Rerum Romanarum, qui adoptione dictus est Annæus Seneca.

Sergius Hieropolitanus Christianus, & disertus Orator.

Seruius Honoratus celebris Grãmaticus, & Virgilij Commentator.

Seueri Rhetoris, & Poëtæ Christiani carmen Bucolicum.

Seuerianus Gabalensis Episcopus, antiquus, & eloquentissimus Scriptor, sed ob æmulationem S. Ioannis Chrysostomi minus secundam posteritatis famam meruit, vt ait Petauius in Rationario.

Sexti Empyrici subtilissimi Philosophi, Plutarchi ex sorore Nepotis, libri admirabiles aduersus Mathematicos, & Pyrrhoniarum hypotyposeon.

Sidonius Apollinaris Aruernorum Episcopus, vir acris ingenij, & cothurnatæ eloquentiæ, sed stylo duro & obscuro ob corruptum à Gothis sæculum.

Sigibertus Gemblacensis Monachus, vtilis, & laudabilis Historicus, nisi quod Gregorio VII. iniquior fuit, & in gratiam Imperatoris multa mentitus est.

Silius Italicus Orator verius, quam Poëta; qui, vt ait Plinius, carmina scripsit maiore cura, quam ingenio.

Simplicius magnus Philosophus, Platonis, & Aristotelis conciliator, ac vtriusque sectator, & Epicteti Stoici Commentator. Non tamen Christianus fuit, vt quidam perperam existimarunt.

Simeon de Cassia vir admodum pius, & feruens, cuius est insigne opus de gestis Domini Saluatoris.

Simeon Metaphrastes vir Sanctus Sanctorum vitas descripsit, in quibus quid obseruandum sit docent Bellarminus de script. Ecclesiasticis, & Baronius sæpè in Annalibus. Bollandus tamen eum seueriori censura immeritò perstrictum ait in præf. generali ad Acta Sanctorum cap. 1. §. 3. Vixit tempore Leonis Filij Basilij Macedonis.

Simeonis Præpositi Monasterij S. Mamantis, quem Græci nouum Theologum post Nazianzenum vocant, orationes & opuscula sanctis documentis plenissima. Sunt qui hunc confundant cum Simeone Metaphraste, sed ex huius scriptis colligitur ipsum vixisse annis circiter CCL. post Metaphrastem.

Simeon Vuangnereck è Soc. Iesu vir doctus & pius, qui pietatem Marianam Græcorum ex eorum Menæis luculẽter exscripsit.

Smaragdus Abbas diuinæ scientiæ lumine imbutus, qui cum S. Ardone Smaragdo à pleris-

que confunditur.

Socrates Constantinopolitanus Ecclesiasticæ Historiæ scriptor, Hæreticus Nouatianus, quem Photius ait nec stylum splendidum habere, nec in dogmatibus esse accuratum.

Solinus Polyhistor Plinij transcriptor sæpè dormitans, qui tamen Plinij curæ quædam adiecit.

Sophoclis Tragœdiæ graues, acutæ, sublimes. Diuinum Poëtam vocat Cicero 2. de Diuinat.

Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus, cuius elegans & declamatorium ingenium in variis, quas scripsit, orationibus elucet.

Sosipater Charisius doctus, & antiquus Grammaticus.

Sozomenus Salaminius Historicus Ecclesiasticus ab Ecclesia alienus, & parum verax.

Speusippi libellus valdè vtilis de diffinitionibus Platonis.

Statius Papinius Neapolitanus, summus, & egregius Poëta.

Stephani Abbatis, & postea Episcopi Tornacen. Epistolæ elegantes, & curiosæ.

Stephani Eduensis Episcopi præclarum opus de Sacramento Altaris.

Stephanus Forcatulus Iurisprudentia, Philosophia, & varia præditus eruditione.

Strabo Amasenus Princeps Geographorum, quem frustra conatur de sui operis possessione deiicere Franc. Patricius *lib. 3. Peripatetic. discussionum*, vt cuidam Stratoni tribuat. Castigandus autem videtur Strabo, quod Historias, & Philosophicas disputationes Geographiæ miscuerit.

Suetonius Tranquillus Historicus emendatissimus, & candidissimus, liber, & concisus, qui vitas Cęsarum scripsit pari libertate, ac ipsi vixerunt, vt censet D. Hieronymus.

Suidas Monachus Byzantinus Grammaticus eruditissimus, & admirabilis.

Symmachus V. C. mirabili eloquio, & scientia præditus, sed Christianis infensus.

Symposius Poëta ęnigmatũ Scriptor non contemnendus.

Symphoriani Camperij Lugdunen. Platonica Symphonia, iis valdè vtilis, qui Platonicæ doctrinæ student.

Synesius Cyrenensis Episcopus, qui in suis scriptis Platonem, Demosthenem, ac Pindarum exhibet nobis Christiano ore loquentes.

T

Tatiani florentissimus liber aduersus Gentiles. Sed post martyrium S. Iustini, cuius erat auditor, factus est Tatianus Hęresiarcha.

Terentius tersissimus Comicus, quem Cicero elegantissimum vocat. Sunt qui putant eum in componendis Comœdiis adiutores habuisse C. Lęlium, & Scipionem Æmilianum, nec ipse negat, vt constat ex Prologo Adelphorum.

Terentianus Maurus, qui librum de metris scripsit versibus dif-

ficilibus, & laborioſis.

Teridij Preſbyteri nomine ſcripta regula Monachorum, quæ S. Cæſarij eſt, cuius Teridius Nepos fuit.

Tertullianus Preſbyter acris, & vehementis ingenij, & in loquendo obſcurus, diſertior quam felicior, vt de eo loquitur Vincentius Lirinenſis, cuius lapſus nos admonet, non altum ſapere, ſed timere.

Thalaſſij Monachi Centuriæ ſpirituales de charitate, continentia, & regimine mentis.

Themiſtius Euphrades, id eſt eloquens ſapientiæ, ac regiæ diſciplinæ theſaurus. Non tamen fuit Chriſtianus, vt quidam putant, licet Chriſtianos Impp. laudauerit. Præceptorem ſuum vocat Auguſtinus in fine libri de Categoriis.

Theocritus floridiſſimus Bucolicorum Princeps.

Theodoretus Epiſcopus Cyrenſis fluidus, copioſus, & vndequaque doctiſſimus.

Theodorus Balſamon Patriarcha Antiochenus Canonum Interpres ſæpè vacillans, & Eccleſiæ Romanæ aduerſarius.

Theodorus Gaza Theſſalonicenſis, Græcæ, & Latinæ linguæ ſcientiſſimus, quem Pomponius Lætus ſui æui doctiſſimum exiſtimauit. Erat in eo ſummum doctrinarum ſtudium, cum ſumma eloquentiæ facultate.

Theodori Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ Lectoris collectanea ex Eccleſiaſtica Hiſtoria.

Theodorus Peltanus Catholicæ doctrinæ aduerſus Nouatores defenſor acerrimus.

Theodorus Prodromus vir excellentiſſimus ſeu verſu, ſeu proſa; ſeu ſacra, ſeu profana ſcribat, ſed fuit Schiſmaticus.

Theodorus Studites vir admirandus, potens opere, & ſermone.

Theodoricus Erfordienſis Scriptor vitæ S. Dominici.

Theodulfus ex Abbate Floriacenſi Epiſcopus Aurelianen. tam verſu, quam proſa excellens.

Theofridus Abbas, cuius extant ſermones nitidi eloquij de Reliquiis & veneratione Sanctorum.

Theoleptus Philadelphiæ Metropolita ſuauis hymnographus.

Theo. Smyrnæus Mathematicus, cuius opuſcula multa in variis Bibliothecis M. SS. ſuperſunt. Quædam edidit Iſmaël Bulliardus, qui eum Plutarcho coæuum fuiſſe arbitratur.

Theophanes Byzantius; qui res geſtas ſub Iuſtino II. libris 10. eleganter proſequitur.

Theophanes Cerameus Archiepiſcopus Tauromeniæ in Sicilia, cuius extant Hymni ſacri, & orationes,

Theophanis Epiſcopi Niceni Hymni pro Eccleſiaſticis officiis.

Theophilactus Bulgarorum Archiepiſcopus Schiſmaticus, qui ex Chryſoſtomo ſua in Scripturam Commentaria compilauit.

Theophilactus Simocatta, cuius præter Hiſtoriam extant quæſtiones Phyſicæ, & Epiſtolæ agreſtes, morales, amatoriæ: ſtylum habet venuſtum, ſed

dum nimis elegantiam ſectatur in cacozelon, & puerilem affectationem incidit.

Theophili Alexandrini Epiſtolæ Paſchales vtiles, & doctæ.

Theophilus Epiſcopus Antiochenus primigenium Eccleſiæ ſpiritum in ſuis lucubrationibus oſtendens.

Theophili Protoſpatarij lib. v. exquiſitiſſimi de hominis fabrica.

Theophilus Raynaudus omni doctrina, & eruditione refertus, multitudine librorum quos ſcripſit omnibus notus.

Theophraſtus Philoſophiæ decus, diuinæ vir eloquentiæ, vnde & nomen ab Ariſtotele magiſtro ſuo accepit, cum prius Tyrtamus diceretur.

Theoſterictus politus & amœnus in Hymnis, & in Hiſtoria.

Thomais ſanctimonialis auctrix vitæ S. Febroniæ Virginis, & Martyris.

Thomas Aquinas doctor Angelicus, Princeps Theologorum Scholaſticorum.

Thomas Cantipratanus Ord. Prędicatorum ſub figura Apum librum ſcripſit de officio Prælatorum, & ſubditorum, quo miracula ſui temporis verè, & fideliter deſcribit.

Thomas CiſtercienſisCantica Cãticorum expoſuit ſtylo conciſo, & aſpero, crebriſque diuiſionibus intricato.

Thomas de Vio Caietanus profundus Theologus, & Interpres Sacræ Scripturæ, vir ſummi ingenij, nec minoris pietatis.

Thomas Dempſterus optimæ notæ Philologus, & rerum Scoticarum Hiſtoricus.

Thomas de Villanoua Archiep. Valentinus, qui ſanctitate, & doctrina vniuerſam Hiſpaniam illuſtrauit.

Thomas de Kempis ſimplici ſtylo magnam tradens doctrinam ſpiritus.

Thomas à Ieſu Carmelita excalceatus vir multiplicis doctrinæ, & in praxi myſticæ Theologiæ ſingulariter eruditus.

Thomas Valdenſis Carmelita magno pollens ingenij acumine, vt ex doctrinali fidei colligitur, quo hæreſes extirpantur.

Thucydides omnium cultiſſimus, & verax Hiſtoricus, ſtylo ſæpè durus, nec ſatis rotundus, vt ait Cicero; de qua re etiam reprehenditur à Dionyſio Halicarnaſſæo. Demoſthenes autem tanti eum fecit, vt octies manu ſua ſcripſerit.

Titus Boſtrorum Epiſcopus Sectã Manichæorum doctè confutauit, & Euangelium ſecundum Lucam explicauit. Sed hanc Lucæ expoſitionem falsò huic tribui cenſeo, nam citantur in ea Chryſoſtomus, Cyrillus, & alij Patres, qui poſt ipſum floruerunt.

Titus Liuius Hiſtoriæ Latinę Princeps, lactea vbertate fluens, cui tamen Aſinius Patauinitatem obiecit, Lipſius frigidum aliquando, & ſupinum agnoſcit.

Trebellius Pollio nobilis Hiſtoricus cuius dictio paulò altius aſſurgere cenſetur, quam conueniat Hiſtorico.

Tycho Brahe Excellentissimus Astronomus, qui in siderum obseruatione nulli priorum cessit.

Tychonius Afer Donatista, cuius meminit Augustinus *lib.* 3. *de doct. Christi.*

Turcius Ruffus Asterius, cuius est Collatio veteris, & noui testamenti venusto carmine expressa, à quibusdam Sedulio, ab aliis Claudiano Mamerto adscripta.

V

Valerianus Cemeliensis Episcopus, quem Theophilus Raynaudus erudita Apologia liberare nititur à suspicione Semipelagianismi.

Valerius Flaccus felicis ingenij, & magni iudicij Poëta; sed imperfectum Argonauticorum opus reliquit.

Valerius Maximus rerum varietate conspicuus, in plerisque acutus, & subtilis, in plerisque durus, & abiectus, labe quoque adulationis vilescens.

Valerius Probus Grammaticus, vir multæ industriæ in notis antiquorum explicandis.

Vegetius disciplinæ militaris eloquens, & doctus Scriptor.

Venantius Fortunatus Pictauien. Episcopus nitidæ venæ Poëta, quem Hilduinus virum prudentem, & scholasticissimum appellat.

Victorinus Episcopus non Pictauiensis, sed Petauionensis, seu Pitabionensis in superiori Pannonia, & Martyr, quem Optatus Mileuitanus, vt insignem hæresum debellatorem laudat *lib.* 1. Hieronymus autem eum enumerat inter Chiliastas *in c.* 36. *Ezech.* Nihil eius superest præter Commentarium in Apocalypsim, de quo etiam dubitamus, an sit legitimum.

Victor Cartennæ in Mauritania Episcopus, stylo & dictione sublimis, cuius liber de Pœnitentia inter opera D. Ambrosij reperitur. Philippus Labbe ex Codicibus MSS. docet hunc librum esse alterius Victoris Turonensis itē in Africa Episcopi.

Victor Giselinus Prudentij scholiastes non admodū accuratus.

Victor Episcopus persecutionis Vuandalicæ in Africa Scriptor, & particeps. Hic Episcopus Vticensis per errorem vocatur. Nam vt notat Franciscus Chifletius in notis ad vitam S. Fulgentij scriptam à Ferrando, quo tempore hic scripsit, erat Episcopus Vticensis Florentinus. Victor itaque Episcopus Vitensis fuit, & postea Primas Byzacenus, in qua Prouincia est Ciuitas Vitensis. Ita Chiffletius ex antiquo Codice MS.

Vigilij Episcopi Tapsitani in Prouincia Byzacena libri 5. aduersus Eutychen, hactenus tributi Vigilio Martyri Episcopo Tridentino, cuius esse non posse, iam agnouerat Baronius. Verus Auctor repertus est in Cod. MS. Monasterij S. Eugendi, siue S. Claudij Iurensis. Idem Chifflet. præf. in Ferrandum.

Vincentius Beluacensis vir omniscius, ac plurimæ lectionis, vt ex eius quadruplici speculo constat.

Vincentij Ferrerii viri sanctissimi Opusculum de vita spirituali cœlesti plenum sapientia.

Vincentius Galilæus, qui doctissimum tractatum edidit de antiqua, & noua Musica, planè necessarium ad Musicam nostri temporis corrigendam.

Virgilius Maro Poëta absolutissimus, dictus Plato Poëtarum ab Alexandro Seuero, vt refert Lampridius; omnium optimus, & incomparabilis.

Vitruuius, cuius sunt de Architectura notissimæ, & omni laude dignæ lucubrationes.

Vlpianus Rhetor Demosthenis scholiastes creditus ille, quem inter sapientes enumerat Athenæus in Cœnis.

Vranius, siue Oranius, qui vitam B. Paulini descripsit.

Vrbani Quarti Rom. Pontificis pia Metaphrasis in Psalmum 50.

Vualfridus Strabo, vir sapiens, & literarum scientia illustris. Fuit Monachus Fuldensis, postea Decanus S. Galli, demum Abbas Augiæ diuitis: qua de causa quidam decepti, duos Strabones fecerunt, vnum Monachum Fuldensem, alterum Augiæ Abbatem, cum idem sit.

Vuillelmus Malmesburiensis Monachus rerum Anglicarum luculentus Historicus.

Vuolfangi Lazii Viennen. eruditissima Romanæ Reipub. Commentaria.

X

Xenophon Summus Philosophus, magnus Historicus, suauis Orator, Apis Attica, dictus à Suida, cuius stylus dulcior melle à Tullio dicitur, & cum quadam lenitate fluens. Cyripędia non ad fidem Historiæ, sed ad effigiem iusti imperii ab eo scripta est, vt idem Tullius affirmat lib. 1. Epist. 1. ad Q. fratrem.

Xenocratis Platonici insignis libellus de morte.

Z

Zachariæ Scholastici, ac postea Episcopi Mytilenes subtilissima disputatio de Mundi opificio contra Philosophos.

Zeno Veronensis Antistes acumine ingenii, styli præstantia, rerumque diuinarum peritia clarissimus.

Zonaras Historicus grauis, & copiosus, sed in quo maiorem curam desiderant Critici Recentiores.

Zoroastris oracula Magica, seu verius reconditæ philosophiæ artificiosum compendium: non autem reuelationes sub eius nomine à Gnosticis euulgatæ. Dubium est autem, fueritne hic Bactrianorum Rex, an alius recentior, de qua re doctè & eruditè Sam. Bochartus p. 1. Geogr. sacræ lib. 4. cap. 1. Apuleius 2. Florid. ait Zoroastrem Pythagoræ pręceptorem fuisse.

PSAL-

PSALLENTIS ECCLESIÆ HARMONIA.

TRACTATVS

HISTORICVS,
SYMBOLICVS,
ASCETICVS.

DE

DIVINA PSALMODIA,

EIVSQVE CAVSIS, MYSTERIIS, ET DISCIPLINA;
Deque variis ritibus omnium Ecclesiarum in psallendis diuinis Officiis.

CAPVT I.

De antiquitate, & excellentia diuinæ Psalmodiæ.

METRVM I.

AGNVM opus aggredior: laudum veneranda sacrarum
Dogmata, & arcanos Hymnorum pandere ritus.
Quid Psalmi, sanctæque preces, quid mystica templi
Relligio, quid dia notent modulamina certis
Horarum spatiis summo resonantia Regi.
Quamuis priscorum dudum hæc illustria scriptis
Eniteant: mihi plura tamen penetranda supersunt.
Angelicos cantus, vixque vlli audita priorum
Verba referre iuuat, superosque recludere sensus.
Tu Deus ignitis olim qui corda replesti
Linguarum pluuiis, tanti tu muneris auctor
Dexter ades, nutuque tuo reserare latentes
Sacrorum causas liceat, gratissima dona
Mystis, mortalem sine te fallentia sensum.
Tu quoque diuini purissima mater Amoris,
Lux mundi, cœlique decus, quæ prodiga terræ

Æthereas largiris opes, ac diuite dextra
Effundis superæ septena charismata lucis;
Duc age, Diua, tuum salebrosa per inuia vatem,
Te sequor, audaci labor hic tibi militat ausu.
Este mihi faciles & vos clarissima mundi
Lumina, vos cœli proceres, vos conscia Christi
Pectora, sidereis vos me succendite flammis.
Forsitan hæc Latias volitantia scripta per oras
Accendent pietate animos, cultuque perenni
Crescet in immensum diuinæ gloria laudis.

§. I.

Antiquitatis quanta sit vis. Diuinarum laudum antiquissima origo. Religio solius hominis propria. Cur homo rectæ staturæ. Ignorantia malorum radix. Dei cognitio difficillima. Quædam obiter aduersus Atheos.

Arnob. lib. 2. contra gentes. Tertul. lib. 1. adu. Marcionem.

1. SCitè quidem dictum est ab Arnobio Religionis auctoritatem non esse tempore æstimandam, sed Numine: scitè quoque Tertullianus scripsit, res diuinas debere potius de sua veritate, quam de vetustate censeri; sed quia filiorum hominum mendacium in stateris opinio est, id solum præstantissimum esse, quod est antiquissimum, operæpretium me facturum existimaui, si in ipso tractationis limine diligenter inuestigarem, quibus Diuinæ laudes adoleuerint incunabulis, vt illarum videlicet cognito exordio, dignitas simul, & excellentia clarius innotescant. Quod si ad vulgi mentem tanta longæuæ durationis potestas est, vt miscendo humana diuinis, multarum vrbium, & populorum initia ad Deum aliquem referre, & augustioribus primordiis consecrare potuerit; hac sanè gloria sacras precationes non carere argumento esse multa possunt.

T. Liuius initio histor.

2. Fama in primis exploratissimæ sanctitatis sacrarum literarum irrefragabili testimonio, omniumque sapientum consensu confirmata. Tum natura ipsa Dei cognitionem mortalium animis ingenerans, quem cognitum summis laudibus prosequi, eiusque auxilium in omnibus implorare eiusdem naturæ ductu edocemur. Quis enim abscondi potest, vt non sentiat Dei beneficia, vt non eius experiatur amorem? Aut quis diuinæ largitatis munificentia locupletatus non ei protinus offerat *hostiam laudis, fructum labiorum confitentium nomini eius*? Natura, inquit Simplicius, non homines soli, sed & muta animalia, plantæ, & lapides, omnesque res pro cuiuslibet facultate singula ad Deum conuersa sunt. Homines verò præterea statim à pueritia ad Dei cultum à parentibus assuefiunt, communesque hominum sententias sequuntur. Omnes namque homines, & Barbari, & Græci tam priore infinito tempore,

Ad Hebræos cap. 13. 15. Simplicius in Epictet. cap. 67.

quam nunc, licet alij alijs sententiis, Deum esse arbitrantur. Et, vt scribit Iamblicus, ante omnem rationis vsum inest cuique naturaliter insita Deorum notio. Nam quia mundus factus est, ait Plotinus, si mentis aures ad hunc conuertere libeat, forsitan audiemus ita clamantem: Me proculdubio fecit Deus. Eodem sensu Epictetus apud Arrianum; Ex ipso, inquit, apparatu operum solerti, & artificioso pronunciare solemus effectorem esse artificem aliquem, nec temerè, & casu euenisse ista. Ergo horum quiduis suum nobis declarat artificem: aspectabilia verò illa in mundo corpora, inspectiones etiam, & oculis vndique lumen effusum opificem suum non testabuntur? O multam cæcitatem, exclamat Trismegistus, ô multam impietatem! ô multam perfidiam! Simulachrum, aut imaginem sine sculptore, aut pictore nullus fieri dicet, hoc autem opificium sine opifice factum erit? Cui consonans Tullius; Quid potest, inquit, esse tam apertum, tamque perspicuum, cum cœlum suspeximus, cœlestiaque contemplati sumus, quam esse aliquod Numen præstantissimæ mentis, quo hæc regantur? Quod qui dubitat, haud sanè intelligo, cur non idem sol sit, an nullus sit dubitare possit. Nemo est enim tam rudis, tam feris moribus, ait Lactantius, qui non oculos suos in cœlum tollens, tametsi nesciat cuius Dei prouidentia regatur hoc omne, quod cernitur; aliquam tamen esse intelligat ex ipsa rerum magnitudine, motu, dispositione, constantia, vtilitate, pulchritudine, temperatione. Rectè Gregorius Nazianzenus; Sicut quispiam citharam pulcherrimè confectam, & elaboratam conspiciens, eiusque concinnitatem & constitutionem; aut etiam ipsius citharæ cantum audiens, nihil aliud, quam ipsum citharæ conditorem, atque citharœdum mente reputat, atque ad eum cogitatione fertur, etiamsi de facie ignotum: eodem modo is nobis, qui res effecit, effectasque mouet, atque conseruat, manifestus est, etiamsi mente minimè comprehendatur. Rectè item Theophilus Patriarcha Antiochenus: Sicut anima in humano corpore non videtur inuisibilis existens, verum ex corporis motu cognoscitur; sic nec Deus corporeis oculis videri potest, cæterum ex prouidentia, qua singula ordinat, intelligitur. Quemadmodum si quis cernat nauim suis armamentis instructam mare sulcare, & in portum appellere, certè credit aliquem, à quo gubernetur in ea esse gubernatorem: sic certè nemo adeo abiecti animi est, quin credat Deum esse gubernatorem omnium, quamuis ipsum oculis carnalibus non assequamur.

Iamblic. de myster. Ægypt. c. 1.
Plotin. enneade 3. lib. 2. c. 3.
Epict. lib. 1. c. 6.
Trismeg. Pimãdr. cap. 5.
Cicero lib. 2. de nat. deorum.
Lactant. diuin. instit. lib. 1. cap. 2.
Nazianz. orat. 2. de Theologia.
Theoph. lib. 1. ad Autolycum.

3. Ideò religionem virtutum omnium moralium excellentissimam mortalium animis inseuit Deus, vt quos eadem humanitas forti nexu inter se ligat; vna, eademque religio Deo religet omnipotenti. In hoc totius vitæ nostræ summa ratio consistit, vt summum illud Numen ante omnia cognoscamus, cognitum purgatissima pietate

veneremur. Vtrumque actum docet religio omnium bonorum firmamentum, & mater, totius mundi pacatissima beatitudo. Hac sublata, si quis mundum dixerit cœlum esse sine sole, nihil dixerit: Nox mera erit, & quod nocte deterius est, nihilum, & inane. Hac sola tanquam rationalis naturæ præclarissima dote super bestias, & vniuersa pecora præcellit homo. Artium enim, & gubernationis industria, ipsa quoque ratio, atque internos animi sensus exprimens sermo adeò hominem non distinguunt à brutis, vt plerique Philosophorum illud etiam inani subtilitate disputare præsumpserint; Num brutis animantibus insit ratio. Sola religio est, cuius in brutis nullum extat vestigium. Eleganter Lactantius in hanc sententiam; Summum hominis bonum in sola religione est. Nam cætera omnia, quæ putantur esse homini propria, in cæteris quoque animantibus reperiuntur: cùm enim suas voces propriis inter se notis discernunt, atque dignoscunt, colloqui videntur: ridendi quoque ratio apparet in his aliqua, cum demulsis auribus, contractoque rictu, & oculis in lasciuiam resolutis aut homini alludunt, aut suis quisque coniugibus, ac fœtibus propriis. Iam illa, quæ sibi prospiciunt in futurum, & cibos reponunt, habent vtique prouidentiam. Rationis quoque signa in multis deprehenduntur. Nam quando vtilia sibi appetunt, mala cauent, pericula vitant, latibula sibi parant in plures exitus dispatentia, profectò aliquid intelligunt. Incertum est igitur, vtrumnè illa, quæ homini tribuuntur, communia sint cum aliis viuentibus: religionis certè sunt expertia. Hinc omnium hominum sapientissimus humanam naturam diffiniens non à rationalitate essentialem eius differentiam desumpsit, sed supra communem Philosophantium scholam altiori sublimatus fastigio, *Deum*, inquit, *time, & mandata eius obserua, hoc est enim omnis homo*. Ergò necessaria consecutione infert Bernardus, si hoc est omnis homo, absque hoc nihil omnis homo. Cultus enim Diuinus, iuxta Platonicos, ita fermè hominibus est naturalis, sicut equis hinnitus, & canibus latratus. Chrysostomus aurea sua eloquentia illud Geneseos explicans, *Hæ sunt generationes Noé: Noé vir iustus, atque perfectus fuit*. Rarus, inquit, & nouus genealogiæ modus. Nam, vt Scriptura dixit, *Hæ sunt generationes Noé*, aures nostras excitauit, quasi genealogiam illius narratura, & quis eius pater fuerit, & vnde genus duxerit, & quomodo in hanc vitam editus, & alia quæ mos est genealogias narrantibus recensere: relictis tamen illis omnibus, & aliorum consuetudinem superans inquit, *Noé vir iustus, atque perfectus fuit*. Nam quia cæteri homines ob carnales voluptates, quibus immersi erant, amiserant esse homines, iste in tanto populo hominis imaginem seruauit. Quæ autem est imago hominis? Rationalem esse. Quid ergo? an non & illi fuerunt rationales? Verum non hoc solum fuerit hominem es-

Plutarchus in opusc. de hac re, & Sextus Empyric. lib. 1. Pyrrhoniorum cap. 14.
Lact. lib. 3. c. 10.

Bruta vti ratione affirmabat Celsus Epicureus, vt ait Origenes libro 4. contra ipsum Vide item Porphyrium lib. 3. de Abstinentia. Lud. Viues lib. 2. de Anima, Læl. Bisciolã to. 2. Hor. Subc. lib. 1. c. 4. & Ioan. Euseb. Nieremberg. lib. 3. Hist. nat.
Eccles. 12. 13.

Bern. ser. 20. in Cantic.
Ficinus lib. 14. Platon. Theologiæ cap. 9.
Gen. 6. 9.
Chrys. hom. 23. in Gen.

se, sed & virtutibus esse deditum, & vitia fugere; illicitis affectionibus imperare, & mandatis Dominicis obtemperare. Nam cum in malum declinant homines, & serui fiunt irrationalium vitiorum, hominis nomenclatura se reddunt indignos, & cum bestiis computantur. Quando enim, sicut idem alibi scribit, vt asinus calcitras, vt taurus exultas, libidine incensus sic hinnis vt equus: quando in epulis vrsorum imitaris voratum, & pinguedine corpus mulorum more distendis: cum exercenda simultate camelum, lupum imiteris rapina: cum irascaris vt serpens, & atrocitate scorpionum percutias: cum subdolè insidieris vt vulpes, ac veneno malignitatis armeris vt coluber, & vipera: qua ratione in hominum te possum numero collocare, nulla in te cernens signa humanæ naturæ? Sanè qui huiusmodi est, inquit Cydonius, non homo vocari debet, sed portentosa bestia, quales in fabulis describuntur, qui solo aspectu falsam hominis speciē præseferat.

Idem Hom. 4. in Matth.

Cydon. orat. de contemnenda morte.

4. Hominum verò, brutorumque discrimen ipsa corporum figuratio demonstrat. Cætera animantia prona facie incuruantur in terram, quia ventris, in quem deflectuntur, solas sequuntur voluptates: Homo recto stat corpore, despicitque terras, vt qui erecto vultu intuetur cœlum, quæ sursum sunt quærere discat, non quæ super terram. Rectè Silius.

Nonne vides hominum vt celsos ad sidera vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora:
Cum pecudes, volucrumque genus, formasque ferarum
Segnem, atque obscœnam passim strauisset in aluum?

Silius Italic. lib. 15. v. 84.

Solus nempe homo, ait Ruricius Lemouicensis Episcopus, de omnibus animalibus sublimis creatus est, vt auctorem suum semper cœlo intentus aspiciat, non mundalia opera solo defixus exerceat. An non confunderis, exclamat Bernardus, sursum caput habere, qui sursum cor non habes? corpore rectus stare, qui corde repis in terra? His autem qui terrena sapiunt quam læti illudunt dæmones prophetico sermone dicentes, *Incuruare, vt transeamus?* Propterea, vt scribit Iulius Firmicus; Nihil aliud, dum in hac vitæ breuitate sumus, nobis elaborandum est, nisi vt terreni corporis labe purgata, & amputatis, si fieri potest, omnibus vitijs, incorruptam animi diuinitatem, & nulla scelerum contagione pollutam auctori nostro reddamus Deo, ne diuinæ fabricationis immemorem animum vitiosis libidinum laqueis implicatum, tamquam proiectum per præcipitia perdamus. Nihil enim debemus cogitare terrenum, præsertim cum sciamus fabricatorem nostrum Deum, ita nos diuini artificij moderatione fecisse, vt recti corporis forma ab omni humilitatis deiectione deposita, nihil aliud primum patefacta oculorum acie, nisi Solem, & Lunam, stellasque, & horum omnium pulcherrimum, atque immortale domicilium videremus.

Ruric. lib. 2 Epist. 42.

Bern. ser. 12. de diuersis.

Isaiæ 51. 23.

Iulius Maternus Firm. præf. lib. 8. Matheseos.

Simile est illud Octauij apud Minutium Felicem. Præcipuè cum à feris belluis hoc differamus, quod illa prona, in terramque vergentia nihil nata sint prospicere, nisi pabulum: nos quibus vultus erectus, quibus suspectus in cœlum datus est, sermo, & ratio, per quæ Dominum agnoscimus, sentimus, imitamur, ignorare nec fas, nec licet ingerentem sese oculis, & sensibus nostris cœlestem claritatem. Sacrilegij enim vel maximi instar est humi quærere quod in sublimi debeas inuenire. Augustinus item sic de hac re philosophatur; Figura corporis non proni, sed erecti sumus. Qua in re admonemur ab eo, qui nos fecit, ne meliore nostri parte, id est animo, similes pecoribus simus, à quibus corporis erectione distamus. Sed sicut corpus ad ea quæ sunt excelsa corporum, id est ad cœlestia, naturaliter erectum est; sic animus, qui substantia spiritalis est, ad ea quæ sunt in spiritualibus excelsa erigendus est, non elatione superbiæ, sed pietate iustitiæ. Propter hoc enim, ait Chrysostomus, rationales facti sumus, & à brutis differimus, vt laudemus, celebremus, glorificemus iugiter Dominum omnium conditorem.

Min. Felix. in Octauio.

Augustin. lib. 12. de Trinit. cap. 1.

Chrys. homil. 26. in Gen.

5. Rectus itaque Deus rectum hominem fecit, at ille recto corpore curuum animum gerens tantum Dei munus neglexit, & degeneri conuersatione naturæ iura transgrediens *cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.* Prodijt hæc peruersitas ex ignorantia, ex infecta radice pessimus frutex. Quam veritatem in cæca errorum nocte Philosophus Chæronensis videns, Inscitia Deorum, atque ignoratio, inquit, iam inde ab initio in duos quasi riuos dimanans ab vna parte in duris, ac refractarijs ingenijs tanquam in aspero solo impietatem, quæ nullos putat esse Deos: ab altera velut in molli, ac tenero solo superstitionem animis lenibus ingenerauit. Nam, vt vnum omnium rerum principium fuit, cuius omnipotentia è nihilo cuncta produxit; ita olim vna de illo scientia erat, atque vna religio, quæ cum primis parentibus nata ad posteros est deuoluta, vt in libris de perenni philosophia doctissimè disserit Eugubinus. Sed cum ingenti propagatione diffusi longius à se homines recessissent, spretoque virtutum exercitio rebus dumtaxat terrenis incumberent, tum rerum præteritarum memoriam, tum ipsum Dei cultum neglexerunt. Ita solet fama non tam vires acquirere, quam perdere eundo: sicut aqua in plures riuulos deriuata, quo magis à fonte recedit, eo insalubrior euadit. Hoc modo labefactata religio tot fabulis, ac figmentis violata est, vt non minus in Dei cognitione, quam in eius cultu maxima inconstantia, & veri ignoratione plerique mortalium errarint. Nam veri Dei vera notitia vix in vna Israëliticæ gentis prosapia integra mansit, sicut scriptum est: *Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomen eius.* Vnde & Ethnicus quidam scriptor de illius populi moribus disserens,

Psalm. 48.

Plutarc. initio lib. de superstit.

Aug. Eugubin. lib. 1. de per. Philosophia.

Psalm. 75.

Diuersum, ait, à reliquis hominibus obtinent, cum alijs in rebus vsuque vitæ quotidiano, tum eo præsertim quod nullum ex cæteris Dijs colunt, suum illum Deum ineffabilem, inuisibilemque existimantes. De quibus & Satyricus cecinit; Dio Cassius lib. 37. histor.

Quidam sortiti metuentem sabbata Patrem Iuuenal. sat. 14.

Nil præter nubes, & cæli Numen adorant.

Quosdam quidem fuisse extra genus Israeliticum, qui ad cœlestis ciuitatis consortium ante Christi tempora pertinerent, ostendit Augustinus; sed hi paucissimi sunt, vixque numerum faciunt, si cum infinita perditorum hominum multitudine comparentur. Gens enim humana semper malè de Deo meruit, vt loquitur Tertullianus, primò quidem vt inofficiosa eius, cum intelligeret ex parte non requisiuit, sed & alios insuper sibi commentata est, quos coleret: dehinc quod non inquirendo innocentiæ magistrum, & nocētiæ iudicem, & exactorem, omnibus vitijs, & criminibus inoleuit. Cęterum si requisisset, sequeretur vt cognosceret & recognosceret requisitum, & recognitum obseruaret, & obseruatum magis propitium experiretur, quam iratum. Aug. lib. 18. de ciuit. Dei cap. 47. Tertullian. in Apolog. cap. 40.

6. Difficile quidem est quis, & qualis sit Deus absque diuini luminis illustratione dignoscere; nam, vt Heraclitus apud Themistium dicit; Natura latere gaudet, & ante naturam naturæ opifex, quem vel ea de causa veneramur, & admiramur, quod minimè sit expedita ipsius cognitio, nec sine sudore comprehendi possit. Et vt Magnus Gregorius scribit; Penè omne quod de Deo dicitur, eo ipso iam indignum est, quod potuit dici. Nam cuius laudi non sufficit obstupescens conscientia, quando sufficiet loquens lingua? Notum est illud Simonidis apud Ciceronem, qui ab Hierone Rege Siculo interrogatus, quid Deus sit, diem vnum huic considerationi petijt: elapso illo, nondum sibi liquere dixit, & biduum in eamdem deliberationem postulauit, elapso & biduo, triduum sibi depoposcit: denique id vnum respondit, quo plus cogitaret, plus cogitandum occurrere; minus atque minus expediri se, quo diutius in hac cogitatione luctaretur. Hanc Simonidis cunctationem admirandam omnibus, & sectandam, ait Cæcilius apud Minutium Felicem. Tantum enim virium non habemus, inquit Plutarchus, vti nostra ratione assequi Dei cognitionem valeamus. Et Fulgentius; Quomodo, ait, sufficienter, aut dignè loqui poterit quis? de quo? homo de Deo, mortalis de immortali, visibilis de inuisibili, paruus de immenso, temporalis de æterno, de creatore creatura? Auctor item libri de operibus Christi cardinalibus apud Cyprianum, quem esse Arnoldum Abbatem nuper repertum est. Affirmatio, inquit, de Dei essentia in promptu haberi non potest, neque enim diffinibilis est Diuinitas, sed verius, sinceriusque remotio indicat negando quid non sit, quam asserendo quid sit. Atque, vt docet Ficinus, sicut sol sine sole non Themist. orat. in laudem Iouiani. Greg. lib. 20. mor. cap. 23. Cic. lib. 1. de nat. Deorum. Min. Felix. in Octauio. Plut. in lib. de Pythiæ oraculis. Fulg. serm. de duplici natiu. Christi. In præf. Ficinus lib. de Christ. relig. c. 2.

Hilar. lib. 2. de Trinitate.

cernitur, ita neque Deus sine Deo cognosci potest. Sapienter Hilarius Pictauiensis Episcopus; Deus inuisibilis, ineffabilis, infinitus, ad quem & eloquendum sermo sileat, & inuestigandum sensus hebetetur, & complectendum intelligentia coarctetur. Perfecta scientia est sic Deum scire, vt licet non ignorabilem, tamen inenarrabilem scias. Credendus est, intelligendus est, adorandus est, & his officijs eloquendus est.

Psalm. 13. Ad Rom. 1. 21.

7. Esse verò Deum, eumque vnum, infinitum, sapientissimum, & immortalem adeò manifestum est, vt omnino inexcusabiles sint, non illi soli, qui dicunt in corde suo, *Non est Deus*; sed & illi, qui, vt dicit Apostolus, *Cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium.* Dum enim abiecta, & indigna veneratione lignum adorabant, & lapidem, debere se cultum conditori omnium profitebantur. Inuenissent proculdubio Deum, si inquirendi apponere voluissent affectum, dicente Domino,

Matth. 7. 7.

Quærite, & inuenietis: nec eò dementiæ deuenissent, vt terram colerent, quæ idcirco pedibus nostris subiecta est, vt calcanda nobis sit, non adoranda. De humano videlicet arbitratu Diuinitas pensitatur, vt

Tertull. Apolog. cap. 5. Aug. de vera relig. cap. 9.

loquitur Tertullianus: omnisque error religionis inde promanat, teste Augustino, quia anima pro Deo suo phantasmata sua colit. Et quidem lex intus inserta docuit Numinis venerationem, sed negligentia, & contumacia inuenire non meruit veritatem: quia cum veritatem cognoscerent, & contemnerent, iure receperunt in pœnam, vt nec cognoscerent. O stultitiam filiorum hominum sub vestigijs pedum suorum Deum sibi quærentium, quem adorarent!

Theoph. lib. 2. ad Autolyc. Sedulius carm. pasch. lib. 1. Iuuen. sat. 15.

Non pudet in Diuos feles, & bruta referre?

ait Sibylla apud Theophilum; & vt Christianus Poëta canit,

Nonnulli venerantur olus, mollesque per hortos
Numina sicca rigant.

Psalm. 113.

Ægyptij scilicet, quorum nascentia in hortis numina quidam quoque Ethnicus Poëta irridet in Satyra: vt non immeritò Regius Propheta in speciem acerbioris vindictæ imprecatus sit, vt similes Dijs suis cultores eorum efficerentur. Hæc duplex in orbe terrarum viget

Phil. in laud. SS. Basilii. Gregor. & Chrysostomi.

impietas, duplex atheismus, vt Philotheus affirmat Episcopus Constantinopolitanus, Deos nimirum sibi fingentium, cultumque creatoris transferentium ad creaturas: & eorum, qui Deum omnino negant, qui, vt Satyricus cecinit,

Iuuen. sat. 13. v. 86.

----In fortunæ casibus omnia ponunt,
Et nullo credunt mundum rectore moueri,
Natura voluente vices & lucis, & anni:
Atque ideò intrepidè quæcunque altaria tangunt.

Hoc summum nefas est, & ad omnem malitiam gradus.

Heu primæ scelerum causæ mortalibus ægris
Naturam nescire Deum.

Silius lib. 4. v. 794.

Quamquam affirmat Plato magna mens Philosophorum neminem vnquam, qui hanc opinionem de Dijs habuerit, quod non sint, in hac sententia ad senectutem vsque perseuerasse. Deum enim, inquit Paulus Orosius, quilibet hominum contemnere ad tempus potest, nescire in totum non potest. Maximus Tyrius doctissimus Platonicorum, In tanta, ait, Philosophorum pugna, contentione, ac dissonantia, nusquam gentium cernere est aut leges, aut rationes non in hoc saltem omnes conuenire, quod vnus Deus Princeps, ac Pater omnium existat. Hoc non solum fatetur Græcus, sed & Barbarus, sed & insularum, & continentis habitator: ipsi denique qui sapientiam abnegant. Nam quo pacto rationem hominis obtinere poterit, qui Deum negat animæ suæ parentem? est enim homo, vt Hildebertus Episcopus scribit, animal diuinum, & quasi quodam participio Numinis insignitum. Ossibus, & carne parentem circumfert, & sapit terram; ratione Deo se propinquum, & affinem denuntiat. Porrò brutalem Atheorum impietatem, quamuis non sit huius loci pluribus redarguere, libet eam tamen hoc claudicante metro detestari.

Plato 10. de legibus.

Oros. initio lib. 6. Histor.

Maxim. Tyrius serm. 1.

Hildeb. Epist. 56.

METRVM II.

ERgonè quispiam sub axe cælorum est,
Delirus adeò, vt dicat in suo corde
Non est Deus? vel plenus improbis votis,
Orbis Monarcham, siderumque rectorem
Turpi veterno publicæ rei ignarum
Clausum latere in ædibus poli credat?
Sicnè in Deum conspirat, & minas iactat
Vilis homo, spolium mortis, vrna fœtoris,
Lutosa terræ massa, pulueris saccus?
Ergò solutus Numinis metu infœlix
Sic in diurna luce sponte caligas,
Naturæ apertis abnegans fidem dictis?
Videsnè vt vndas legibus nitens Phœbe
Temperet? vt vda comprimat Thetis fluctus
Tenuis arenæ terminum mari ponens?
Vt semper Helles portitor, parens florum
Iustis adæquet partibus diem nocti?
Vides vt æstu torridus ferus cancer,
Caprique sidus algidum statis horis
Sistant diem, solisque cursui metas
Ponant? vt errent fulgidæ poli flammæ,

Seruentque certo fœdere inditas leges?
Quis voluit astra? quis rotat vices rerum?
Quis è recondito, abditoque thesauro
Educit Æoli furentis insanam
Turbam, procellarumque concitat nimbos?
Quis lacte pingit lilium, quis argento
Ligustra, calthas ignibus, rosas auro?
Quis vniuersam graminumque, florumque
Hortique, pratique decorat venustatem?
Annè reperiri vanitas potest maior,
Quàm mentis effræni impetu Deum summum
Temerare, & illi sceptra denegare orbis?
An quod scelestis proroget viri pœnas,
Dormire credit impius pigrum Numen?
Sed præstat alto nos silentio Diuos
Colere, luent mox impij scelus: tuncque
Vindicta cœlum absoluet: & malos perdet.

Chrysostom. in Psal. 13. Optimè de hac re oris aurei concionator. Non est fundamentum, & quonam modo stat ædificium? Non est carina, & quomodo consistit nauigium? Non est fabricator nauis, & quonam modo nauis comparata est? Non est ædificator, & quomodo domus facta est? Non est architectus, & quis vrbem condidit? Non est agricola, & quomodo agri tulere manipulos? Non est musicus, & quomodo in mundi lyra apparet concentus? Non est qui prouideat, & quomodo per omnia peruadit prouidentia? Non est auriga, & quomodo quatuor elementorum currus agitur? Non est statuarius, & quomodo homines veluti quædam statuæ in mundo facti sunt? Non est fornicis constructor, & quis tibi cœli fornicem construxit? Non est aurifex, & quis veluti discum aureum tamquam in mensa solem in cœlo posuit? Non est qui ferat lampadem, & quis tibi veluti lampadem argenteam dedit lunam in nocte? Non est qui illuminet, & quis tibi clara, & lucem præbentia dedit luminaria? Non est qui faciat solus magna lumina, & quis accensos astrorum lychnos tibi in cœlo posuit? quemadmodum dicit Propheta, *Qui facit luminaria magna solus, solem vt præsit diei, & lunam vt præsit nocti.* [Psalm. 135.] Non est opifex, & quomodo pulchritudo creaturarum testatur creatorem? Quæcunque in mundo fiunt, aguntur, exercentur, habent qui eis præsit, eaque perficiat: & solus mundus non habet qui eum administret? Hactenus Chrysostomus. Extolle te igitur, atque erige spiritus meus, & virtute, qua à Deo mihi es inspiratus, vt verbis vtar Marij Victorini Afri, agnosce Deum intelligere difficile, non tamen desperatum; nam ideò nosse se voluit, ideò mundum, & opera sua diuina constituit, vt eum per ista omnia cerneremus. Scire [M. Victor. lib. 3. adu. Arium.]

autem quid sit Deus, hoc est viuere, hoc est esse. Quid est enim homo, inquit Bernardus, nisi quod tu ô Deus innotuisti ei? Itaque si notitia Dei causa est, vt homo aliquid sit, ignorantia facit, vt nihil sit. Quare Plato maximum esse censet nostræ diuinitatis indicium, quod soli nos in terris tanquam sortis diuinæ participes Deum cognoscimus, & inuocamus, cultuque religioso tanquam supremum Numen colimus, & veneramur. Bern. Epist. 18. Plato in Protagora.

§. II.

Sensum Religionis hominibus innatum Dei existentiam probare. Diuinæ laudis initium ab Angelis, imo ab ipso Deo. Vnde sumi debeat Ecclesiasticæ Psalmodiæ origo.

1. Constat igitur viguisse semper diuini cultus aliquod studium, quamuis barbaræ gentes extra leges, moresque proiectæ sacrilegis erroribus religionis candorem deprauarint. Est autem quidam religionis sensus ita cunctis innatus, & in animo quasi insculptus, vt ex eo sumpserit argumentum ad probandam Dei existentiam Sextus Empyricus Pyrrhonius: Si non sunt Dij, inquit, nec religio, quæ est scientia cultus Deorum: eorum enim, quæ non sunt, cultus esse nequit; est autem religio, ergo sunt Dij. Quædam verò naturalis propensio ad religionem, vt Themistius scribit, omnium hominum communis est; ratio tamen, & modus colendi Numinis pro cuiusque libertate diuersus. Quæ cum ita sint, tantam habent diuinæ laudes antiquitatem, quantam habet religio. Religio autem humanæ menti ingenita virtus cum primo parente nata ab eodem in filios, & nepotes diffusa est. Sext. Empyricus liu. 8. adu. Mathematicos. Them. orat. 12. ad Iouian. Imp.

2. Verumtamen non ad solos homines spectat prima diuinarum laudum exercitatio. Est aliud, quod eis debetur, sublimius initium à nobilioribus creaturis. Nam & super muros cœlestis Hierusalem constitutos custodes, qui non taceant die, ac nocte laudare nomen Domini Isaias Propheta commemorat. Seraphicos item spiritus apud eundem legimus alterna modulatione clamantes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, Plena est omnis terra gloria eius.* Quæ verba explicans Chrysostomus, In cœlis, ait, exercitus Angelorum Deum celebrant, in terris hominum chori easdem diuinas laudes imitantur. In cœlis Seraphim hymnum ter sanctum exclamant, in terra hominum cœtus eundem modulantur. Cœlestium verò, & terrenorum communis quædam Panegyris admirabili concentu constituitur, vna gratiarum actio, vnum gaudium, vnus lætitiæ chorus, atque concentus. Sed & ipse Dominus Angelorum, *Vbi eras*, ait ad Iob, *quando ponebam fundamenta terræ? Indica mihi, si habes intelligentiam. Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei.* Obstupuerunt videlicet Angeli sancti ipso rerum aspectu cum pulchritudinem vidissent creaturarum: nam Isai. 61. 6. Isai. 6. 3. Chrysost. hom. 1. de verbis Isaiæ. Iob. 38. 4. 7.

prima die diuisa est lux à tenebris, Angeli scilicet boni à malis, vt Hugo Victorinus docet. Quod enim agebatur in mundo sensibili imago erat eorum, quæ in mundo intelligibili agebantur. Existimat autem Hugo simul cum cœlo, & terra creatos fuisse Angelos, & per illam moram, qua terra fuit inanis, & vacua, vsque ad lucis creationem, eos in via fuisse ad merendum, & demerendum. Tum creata luce qui fuerunt in gratia confirmati, quomodo putas iubilarunt? quam excelsis, & sonoris vocibus celebrarunt Deum? O si haberemus Hymnos illos, & digni essemus ore humano eos proferre, quam perfecta esset in ore nostro laus diuina! Quarta verò die censet Anastasius Synaïta Angelos laudasse Deum, non solum propter creationem astrorum, sed etiam propter mysterium Incarnationis, quod in illis repræsentabatur. Hymnis, inquit, Deum celebrarunt. Quamobrem? Quoniam facta sunt astra? Non certè propterea; sed cum vidissent solem è terra recurrentem, in mysterio didicerunt Christi Incarnationem, & è terra assumptionem; & ideò cum vidissent eum ex sancta Virgine tanquam ex abysso exortum, statim exclamarunt dicentes, Gloria in excelsis Deo. Optimè Rupertus Abbas. De tenebris iubente Deo resplenduit lux, Angelica scilicet creatura, quando dixit Deus in principio, hoc est in Filio suo. Fiat lux, & facta est lux. Vnde Angeli non ingrati incessabiliter laudant, confitentur, amant, adorant. Huius eorum laudis, vel confessionis assiduitatem, & incessabilem intentionem mirificè Psalmista his verbis exprimere contendit: *confessionem, & decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento.* Magnificentius & dignitatem eius, qui laudatur, & eorum qui laudant instantiam exprimere non potuit. Suo namque indumento iure quisque vestitur, quia non alterius, sed suum est, quod tunc illum non dedecet, si secundum habitudinem corporis eius benè accommodatum est. Cum ergò dicit confessionem, & decorem induisti, amplissimè gratulatur, & optimè dicit dignum illum esse tantis confitentium Angelorum laudibus, & decere illum quicquid boni clamare possint, aut norint, eo quod ipsa substantiæ, vel vocis eorum organa ille fecerit, & in circuitu excelsi solij sui in magno honore feliciter constituerit, vel ordinauerit. Sublato quoque, & terribiliter deturbato Sathana cum Angelis eius, continuò profectum hunc sancti Angeli habuerunt, vt nouam diuinæ laudis habentes materiam nouum inciperent canere canticum, sicut idem Tuitiensis Abbas obseruat. Et in creatione mundi, teste Basilio Seleuciæ Episcopo, spectaculi stupore correpti ad singula quæ fiebant iteratis faustis acclamationibus conditorem prosequebantur. Hæc sunt diuinorum cantuum auspicatissima natalia, hæc alternæ modulationis regalia prorsus, ac dignissima incunabula.

Hugo lib. 1. de Sacramentis.

Anastas. lib. 4. Hexam.

Rupert. in Gen. lib. 1. c. 12.

Psalm. 103.

Rupert. lib. 1. de Victoria Verbi Dei cap. 30.

Basil Seleuc. or. 1. in cap. 1. Gen.

3. Sed quid Angelos commemoro? Pudet ab illis diuinæ laudis

repetere antiquitatem, quæ ipſimet diuinæ æternitati coëxiſtit. Deus, Deus, inquam, in auguſtiſſima illa ſolitudine, antequam quicquam faceret à principio, ſe ſolo glorioſiſſimè beatus ſeipſum iugiter collaudabat. Omnem ſuperat creatarum mentium intelligentiam dulciſſima illa, & conſonantiſſima harmonia, qua ſe mutuò laudant in ſimpliciſſima vnitate tres diſtinctæ perſonæ: Pater à nullo genitus, principium ſine principio: Filius Verbum Patris, paternæ gloriæ ſplendor, omnium intelligibilium expreſſio: Spiritus Sanctus à Patre, & Filio procedens, vtriuſque nexus, & amor, fons pacis, & bonitatis. Deus nimirum ſe digeſſit in Deum, vt ait ſanctus Zeno, & ſuo manente integro ſtatu totum ſe Pater reciprocauit in Filium: atque alter in altero exultat cum Spiritus ſancti plenitudine vna originali coæternitate renitens. In Patre totus Filius, & totus in Verbo Pater. Vnus in altero eſt, numerum tamen ſine numero omnes conſeruant: Pater Filio ſemper interior, ſemperque manet exterior, vt loquitur Hilarius, & excedens quicquid humano ſenſu concipi poteſt, ex ſe Filium genuit, non ex aliqua ſubiacente materia, quia per Filium omnia: non ex nihilo, quia ex ſe Filium: non vt partem ſui, quia in ipſo eſt omnis plenitudo diuinitatis. Laudat autem Filium Pater, quia Deus ex Deo eſt: laudat Patrem Filius, quia ipſe eſt Verbum Patris, quo ille dicit omnia: laudat Spiritum ſanctum Pater, laudat Filius, nam ex Patre, Filioque procedens vtriuſque amor, & nexus eſt: laudat Spiritus ſanctus Patrem, & Filium, qui cum Patre, & Filio in ſumma, & incredibili regnat vnitate. O muſicam! ô concentum! ô laudes! ô ſupremi Seraphici ſpiritus! ô excellentiſſimæ creaturæ, velate alis faciem veſtram, demittite pennas, & præ admiratione deficite ad tantam archetypæ muſicæ ſuauitatem. Sordeſcit in ore proprio humana laus, quia, vt dicit Plutarchus in eo libello, quo tractat, qua quis ratione ſeipſum citra inuidiam laudare poſſit; qui ſeipſos laudant impudentes ſunt, nam decebat eos pudor, etiamſi ab aliis laudarentur: ſunt etiam iniuſti, quia ſibi ſumunt, quod tribui ab aliis debuit. At Deus, cum ſit infinitæ virtutis, ipſe ſolus poteſt ſe dignè laudare, qui propriam ſolus immenſitatem comprehendit. Audeo dicere cum Auguſtino; Vt benè ab homine laudetur Deus, laudauit ſe ipſe Deus. Et quia dignatus eſt laudare ſe, ideò inuenit homo quemadmodum laudet eum. Neque enim hoc poteſt dici Deo, quod dictum eſt homini, *Non te laudet os tuum.* Vt homo ſe laudet arrogantia eſt, vt Deus ſe laudet miſericordia eſt. Nouit prodeſſe nobis, vt amemus eum, ideò laudando ſe, amabilem ſe facit, vt nos amando, & laudando eum, meliores efficiamur. Deus itaque, inquit Gregorius Magnus, qui nos prohibet, ne proprio ore laudemur, per Scripturam ſacram laudes ſuas loquitur, vt valeamus eum audientes cognoſcere, cognoſcentes ama-

Zeno ſerm. 1. de Geneſi.

Hilar. lib. 3. de Trinit.

Plutarchus.

Aug. præf. in Pſ. 144.

Prou. 27. 2.

Greg. lib 18. mor. cap. 7.

re, amantes ſequi, ſequentes adipiſci, adipiſcentes verò eius viſione perfrui. Vnde Pſalmiſta ait, *Virtutem operum ſuorum annuntiabit populo ſuo, vt det illis hæreditatem gentium.*

Pſalm. 110.

4. Laus ergo diuina, ſi ad ipſummet Deum referatur, tunc incœpit, cum non erat tempus, omnia tranſcendens tempora ſemper præſentis æternitatis eminentia. Non enim habet tempus æternitas, ait Tertullianus, omne tempus ipſa eſt, quod facit pati non poteſt. Si verò ab Angelis eius originem deducamus, fuit illa quidem, cum iam tempus factum eſſet, initio enim corporalis creaturæ creatos illos fuiſſe probabilior Theologorum ſententia aſſeuerat: ſed ſicut illi à duratione ſucceſſiua illius temporis, quod numerus, & menſura motus dicitur eſſe, omnino exempti ſunt; ſic etiam eorum operationes nequaquam iis mutationibus ſunt obnoxiæ, quibus corporalis creatura ſubiecta eſt non volens. Ideò laudes, quas Deo concinunt in nouem choros diſtincti, nullam pati poſſunt vetuſtatis iniuriam, nullum temporis detrimentum. Quid verò nobis commune cum Deo, cuius comparatione ſic ſumus, quaſi non ſimus? Quid noſtros Hymnos Angelicis aſſimilare præſumimus, quorum æmulari felicitatem etſi volumus, non valemus? Ea igitur omiſſa laude, qua & Deus ſeipſum, & Angeli Deum glorificant, quam nec verbis exprimere, nec mente concipere poſſumus, è cœleſtibus ad terrena deſcendendum eſt, quò eius hymnodiæ deſcribamus exordium, quam ſtatis temporum, horarumque ſpatiis in hoc miſertimo terreni incolatus exilio frequentamus. Inoleuit autem quorumdam mentibus nimis iniqua aduerſus Canonicas preces opinio eas tertio, vel quarto ſęculo poſt Chriſtum natum cœpiſſe: ſed, vt fateri oportet, eas, vt hodie in vſu ſunt, non adeò antiquam, ſaltem aliqua ex parte, originem habuiſſe; ita perſpicuum eſt ritum orandi aliquoties in die cum ipſa religione, hominumque cœtibus inchoaſſe. Certa ſunt rerum omnium principia, certi progreſſus, & ætates. Nihil ſimul natum, & politum eſt; rerumque exordia exilia ſemper, & rudiora fuerunt; nec facilè reperitur in exordio maturitas, & in inchoatione perfectio. Aſpice Rhenum, inquit Romanus ſapiens, aſpice Euphratem, omnes denique inclytos amnes, quid ſunt, ſi illos illic, vnde effluunt, æſtimes? Quicquid eſt, quo timentur, quo nominantur, in proceſſu parauerunt. Sic diuina Pſalmodia obſtetricante manu Domini cum primo omnium parente nata in primo ſui ortus rudimento rudis, & indigeſta tacitis ſenſim, & ordinatis adoleuit augmentis.

Tertull. lib. 1. adu. Marcionem.

D. Thom. cum ſuis 1. p. qu. 61. art. 2. & 3.

Polydo. Virgilius lib. 6. de inuent. rerum c. 2. quem ſequuntur Sectarii.

Seneca lib. 3. de benef. cap. 29.

§. III.

Viguisse semper diuini cultus studium à primis Parentibus vsque ad Christum. Testimonia infidelium de precibus, & hymnis primorum Christianorum.

1. **V**Arias laudes, & Hymnos, prout nascentis sæculi simplicitas exigebat, diuinæ maiestati tanquam debitæ seruitutis tributum primos homines cecinisse docet Cyrillus Alexandrinus, qui cultum Dei ab Adamo cœpisse scribit; idque etiam Paraphrastes Chaldæus indicat, qui Psalmo nonagesimo primo hunc titulum præfixit: Laus, & Canticum, quod dixit homo primus in die Sabbati. Moses quoque Bar-cepha docet Psalmistam in persona Adæ verba ista protulisse, *Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam*: ita vt Sacerdotium acceperit, & munus Deo laudes, ac preces solemniter offerendi, quod per manuum impositionem conferri solet. Hugo item Victorinus; Credimus, inquit, Deum docuisse Adam cultum diuinum, quo eius beneuolentiam recuperaret, quam per peccatum transgressionis amiserat, ipsumque docuisse filios suos. *Deus enim*, ait Scriptura, *creauit primos homines, & sensu repleuit cor illorum, vt nomen sanctificationis collaudarent, & magnalia enarrarent operum eius.* Rupertus Abbas post S. Gelasium Papam protoparentes nostros accusat, quod tantis à Deo beneficiis cumulati nullas laudes, & preces grati animi indices reddidisse legantur. Sed ad illorum iustissimam defensionem satis, superque sufficiens est scriptoris sacri simplicissima, & sobria narratio alia multa silentio tegens, de quorum certitudine nemo sanæ mentis dubitarit. Quando enim sapientissimus vir Adam è nihilo procreatum se vidit ad imaginem, & similitudinem Dei: quando formatam Euam aspexit similem sibi: quando nimirum, vt Alcimus Auitus Viennensis Archiepiscopus canit,

Pro thalamo Paradisus erat, mundusque dabatur
In dotem, & lætis gaudebant sidera flammis;

Nonne protinus in vocem laudis, & gratiarum actionis erupisse censendus est? Eius quoque filios par est credere non tam natura impellente, quàm docente vtroque parente didicisse Deum sacrificiis venerari, precibusque inuocare. Nec est quod aliquis occidenti literæ nimium inhærens ad Enos filium Seth Adami nepotem vsum, & ritum diuini cultus referre contendat, quia de illo dicit Scriptura, *Iste cœpit inuocare nomen Domini*; multiplex enim huius dicti explicatio est. Sunt qui dicant Enos primum fuisse, qui nomen Dei sub nomine illo ineffabili יהוה inuocauerit. Alij primum intelligunt, id est præstantissimum, quod super omnes religione enituerit. Alij, quod populum cœperit ad publicas Dei laudes, ad publicum cultum congregare, iam tunc fidelium Ecclesiam coadunans. Mihi magis arridet

Cyrill. lib. 3. in Iulianum.

Moses de paradiso p. 1. c. 28. Psalm. 138.

Hugo in Gen.

Eccli. 17.

Rupert. lib. 2. in Gen. c. 39. Gelas. tract. adu. Pelagianos.

Auit. lib. 1. de orig. mundi, vers. 190.

Gen. 4. ac ibidem Abulen. Caietan. Pererius, Corn. à lapide, & alij.

eorum placitum, qui docent Enos certas precandi formulas, certosque ritus, & ceremonias primum omnium adinuenisse, atque ideo dici, quod nomen Domini cœperit inuocare. Legendus hac de re doctissimus vir Iacobus Boulduc, qui libro primo de Ecclesia ante legem docet Enos instituisse sodalitatem psallentium Deo, qui dicti sint Enoscæi, postea Essæi, vel Esseni. Verum de Essenis diuersa apud Scriptores fama est. S. Philastrius inter hæreticos veteris testamenti Essenos numerat, vitam monasticam exercentes, sed Christum Filium Dei non expectantes. Plinius de illis hæc habet. Per seculorum millia, incredibile dictu, gens Essenorum æterna est, in qua nemo nascitur. Et Solinus Plinij transcriptor; Per immensum spatium sæculorum, incredibile dictu, æterna gens est cessantibus puerperiis. Putat autem Baronius paulò ante Christum eos cœpisse, & ad prædicationem Apostolorum conuersos Christo nomen dedisse.

Boulduc lib. 1. de Eccl. ante legem, & lib. 1. de oggio Christ. cap. 5. Philastr. lib. de hæres. num. 9. Plin. lib. 5. c. 17. Solin. c. 36. Baron. ann. 64. Plura de Essenis Nic. Serarius l. 3. Trihæresii.

2. Hæc diuini cultus laudabilis institutio crescentium annorum cumulo adaucta maiora in dies suscipiebat felicissimi progressus incrementa. Nam & Noë solicito cultu vltra cæteros tunc mortales Deum propitiauit, eumdemque sacros ritus, & Theologiam docuisse; ac rituales libros scripsisse asserit Berosus Chaldæus, siue Annius Viterbiensis. Post diluuium autem quomodo laudes Deo cecinerit explicat his versibus Claudius Marius Victor Massiliensis.

Berof. lib. 3. antiq. Cl. Marius comm. in Gen. lib. 3.

Non prius officij quicquam seruatus inire
Constituit, quam sacra Deo, laudesque rependat,
Gratesque euasò referat discrimine Noe.
Mox niueo sacra exurgunt altaria saxo,
Agnouitque hæc prima recens altaria mundus;
Antea totus enim conuexo tramite cœli
Templum mundus erat.

Hic iustus in generatione sua, & perfectus fuisse asseritur, cuius sanctitas eò magis est admirabilis, quod toto prorsus à iustitia declinante mundo solus iustus inuentus est. Successit Abraham pater credentium in fidem studium sanctissimis ceremoniis à Cananæis distinctus. Deinde Isaac, & Iacob illustrissimos Patriarchas feruentissimos in Dei laudibus fuisse, & humanis argumentis conjicias, & diuina lectione compereris. Quorum vnus egressus in agrum ad meditandum orandi studium luculenter ostendit: alter luctatus cum Angelo magni nominis mysterium cœlesti benedictione cumulatus adimpleuit. O quantum præpropera virtus in ipsa infantia splendoris effudit! Sed iam in altum tolluntur anni, & crescit ætas. Post alios Patres, quorum sedulam in diuinis laudibus diligentiam euincunt eximia eorum gesta, familiaritas cum Deo, & candidissimæ innocentiæ mores, magnus Dux, & legislator Israeliticæ plebis effulget.

Gen. 24. 63. Ibidem 32. 28.

Hic

Hic gentem à Deo electam versus, & hymnos non tam psallere, quàm pangere docuit, adhibitis insuper musicis concentibus, & instrumentis. Aperiuntur maria ante pedes illorum inaudito prodigio, transeunt inter tumentes aquas sicco vestigio, tum reuolutis vndis hostiles exercitus maritimis vorticibus submerguntur: &, vt canit nobilis Poëta Sedulius. Sedul. lib. 1. carm. Pasch.

Peruia diuisi patuerunt cærula Ponti
In geminum reuoluta latus, nudataque tellus
Cognatis spoliatur aquis, ac turba pedestris
Intrat in absentis pelagi mare, perque profundum
Sicca peregrinas stupuerunt marmora plantas.

Quid autem illi tanta, & tam incruenta potiti victoria? *Tunc cecinit Moses,* ait sacer Textus, *& filij Israël carmen hoc Domino, & dixerunt: Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum, & ascensorem deiecit in mare.* Ad hæc Maria virorum exemplum secuta sumpsit tympanum in manu sua, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis, & choris, quibus præcinebat dicens, *Cantemus Domino, gloriosè enim magnificatus est.* Porrò hæc mulier typus Ecclesiæ fuit, vt S. Zeno scribit, quæ cum omnibus Ecclesijs, quas peperit, hymnum canens, & pectoris verum tympanum quatiens, populum Christianum ducit non in eremum, sed in cœlum. Idem Moses cum legem Domini audiente populo legisset, canticum illud triumphale cantauit, *Audite cœli quæ loquor.* Progrediamur. Feliciora nos vocant diuinarum laudum augmenta. Ecce hominem secundum cor Dei, egregium Psaltem Israël. *De omni corde suo laudauit Dominum, & dilexit eum, qui fecit illum, & stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos.* Huius Psalmi adhuc resonant in ore fidelium, & in Ecclesia Dei æternum duraturis concentibus cantabuntur. Quod ipse in spiritu præuidens, & prædicens, *In Ecclesijs,* ait, *benedicam te Domine, psallam tibi in nationibus, in medio Ecclesiæ laudabo te, psallam nomini tuo in seculum seculi, vt reddam vota mea de die in diem.*

Exod. 15. — Zeno serm. 5. de Exodo. — Deut. 1. 32. — Eccli. 47. 10. — Psal. 25. 107. 21. & 60.

3. Perseuerauit in populo Dei hoc psalmodiæ studium, Daniel enim tribus temporibus in die flectebat genua, & adorabat. Rechabitæ, siue Cinæi canentes, atque resonantes vocantur, quia assiduas Deo laudes canebant. Eliam docuisse discipulos suos hymnos, psalmos, & cantica ad laudem Dei cum musicis instrumentis decantare scribit Auctor monasticarum institutionum sub nomine Ioannis Hierosolymitani. Apud Esdram quater in die confitebantur, & adorabant Dominum: passimque sancti veteris Testamenti psalmos, & cantica cecinisse leguntur; donec, fundata Christi sanguine Ecclesia, vmbris claritas, figuris veritas, vetustati nouitas, Prophetarum vaticinijs diu expectata promissio admirabili mutatione successit. Tunc amplioribus sacramentis nobilitata religio solemniori cultu summi largitoris

Daniel 6. 10. — 1. Par. 2. in fin. — Io. Hierosol. instit. c. 10. — 2. Esdr. 9. 3.

Luc. 6. 12.
Matth. 26. 30.
Marc. 14. 26.
Act. 2. 12.
Act. 16. 25.
Act. 10. 9.
Ibid. 3. 1.

clementiam adorauit. Ipſum Dominum ad inſtructionem noſtram pernoctaſſe in oratione, & poſt myſticam cœnam hymnum dixiſſe narrant Euangeliſtæ. De Apoſtolis certa res eſt. Hora enim tertia orantes acceperunt Spiritum ſanctum. Paulus, & Silas in ipſo carcere media nocte laudabant Dominum. Hora ſexta Petrus aſcendit in ſuperiorem ædium partem, vt orationi vacaret. Denique Petrus, & Ioannes aſcendebant in templum ad horam orationis nonam. Quod ſi libeat ad fideles accedere teneræ adhuc & vagientis Eccleſiæ, teſtimonia non deerunt ab his quoque, qui foris ſunt. Philo Iudæus primo loco aduocandus Scriptor celeberrimus, & vno Platone minor, quem Photius in Bibliotheca perperam ſcripſit ex Chriſtiano Iudæum factum. Is librum ſcripſit, cui Suidas titulum tribuit de vita Chriſtianorum: alij inſcribunt de vita contemplatiua, ſiue de virtutibus ſupplicum, quod fideles Alexandrini B. Marci diſcipuli, quorum mores deſcribit, orando, & ſupplicando tempus omne tranſigerent. Hunc librum laudat Euſebius in Eccleſiaſtica Hiſtoria. In rem noſtram hæc inter cætera ſcribit. Hymnos canunt in Dei laudem, vel recens à ſe factos, vel pridem ab aliquo priſcorum vatum, qui carmina & cantica multa ipſis reliquerunt trimetri generis; Proſodias item, & hymnos varios, qui ad libamina, ad aram, in ſtationibus quoque, & choris concinuntur, diuerſis, quæ in choro fiunt, conuerſionum vicibus eleganter commenſurati. Peracta cœna ſubdunt vigilias, in quibus pernoctare ſolent, & cantare hoc modo. Confeſtim ſurgunt omnes ex vtraque parte conuiuium quoddam celebraturi, & primum fiunt chori duo, virorum vnus, alter mulierum. In vtroque ſuus eligitur dux, & præcentor, qui ſimul & perſonæ dignitate, & arte muſicæ antecellit. Deinde hymnos canunt in Deum metris, & modulationibus multis compoſitos, nunc iunctis vocibus ſimul reſonantes, nunc ſibi inuicem congruè reſpondentes. Hæc Philo, cui Græcum teſtem adiungo Lucianum Samoſatenum cognomento Atheum. Hic in dialogo quodam, poſtquam ore ſacrilego Chriſti religionem impudenter irriſit, Chriſtianos in fine conuiciatur ad hymnos tota nocte decantandos vigilantes. Plinius item Secundus libro decimo Epiſtolarum, Chriſtianorum mores Traiano Cæſari ita deſcribit, quod ſoliti eſſent ſtato die ante lucem conuenire, carmenque Chriſto quaſi Deo dicere ſecum inuicem, ſeque ſacramento non in ſcelus aliquod obſtringere; ſed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, & quæ ſequuntur. Ammianus quoque Marcellinus Chriſtianorum in Eccleſia pernoctationes commemorat. Hæc infideles: ſed fidelium teſtimonia quis recenſeat? Laſſatur calamus grauiſſimorum Patrum Græcorum, & Latinorum numero, qui vnanimi conſenſu hymnodiæ ritum, horas, & antiquiſſimum inſtitutum ſtabilierunt. Hic ſacroſanctæ Pſalmodiæ

Suidas V. Philo.

Euſeb. lib. 2. c. 17.
Philo de vita contempl.

Lucianus in Philopatre.

Plin. lib. 10. ep. 97.

Amm. Marcellin. lib. 28. in fi.

meridies est, hic autumnus, hæc nunquam interitura iuuentus. Sed præcipuas tantum insigniorum Patrum sententias recitabo, seruato ordine temporis, quo quisque vixit.

§. IV.

Testimonia sanctorum Patrum de sacra Psalmodia ab ortu Ecclesiæ, & deinceps temporum serie seruata. Addita quædam de eius excellentia, & de perenni psalmodia in quibusdam Ecclesiis instituta. Desiderium laudandi Deum. Tacti obiter quidam Ecclesiasticæ Hymnodiæ calumniatores.

1. OCcurrunt nobis in ipsis Ecclesiæ incunabulis, primo scilicet Christiano seculo, qui viri! Clemens Romanus, & Dionysius Areopagita. Primus in Apostolicis constitutionibus orandum esse præcipit mane, hora tertia, sexta, & nona, vespere, & ad galli cantum. Mane gratias agentes, ait quod illuminauit nos nocte sublata, & reddito die: Tertia, quod ea hora Pilatus iudicium aduersus Dominum pronunciauit: Sexta, quod ea hora in crucem actus est: Nona, quod tunc omnia mota, & tremefacta sunt Domino crucifixo, quia horrerent audaciam impiorum Iudæorum, & contumeliam Domini ferre non possent: Vespere quod noctem dederit ad requiescendum à diurnis laboribus: Ad galli cantum, quod ea hora nunciet aduentum diei ad facienda opera lucis. Alter Epistola ad Demophilum laudat S. Carpum, quod soleret circa mediam noctem ad diuinos euigilare hymnos. Et libro de Ecclesiastica Hierarchia Ecclesiasticum cantum vocat concordem, & consonam sacrarum rerum choream: passimque meminit hymnologiæ, psalmorum, lectionum, & canticorum. Sanctus quoque Ignatius Martyr Epistola ad Magnesianos, & ad Heronem sacros cœtus, & synaxes ad orandum commendat: & Epistola ad Philippenses salutat collegia Virginum, quæ cum Deo se consecrassent, proculdubio psalmis, & orationibus statis horis incumbebant. In vita etiam S. Cornelij Centurionis, quem Petrus Apostolus baptizauit, nocturnæ psalmodiæ, hymnorumque mentio fit. Spectat denique ad primum seculum, quod Cassianus in Monasticis institutionibus scribit. Nam cum in primordijs fidei pauci quidem, sed probatissimi Monachorum nomine censerentur, qui à beatæ memoriæ Euangelista Marco normam suscepere viuendi, cum diuerso modo quidam quinquagenos, alij sexagenos psalmos in nocturna, & vespertina synaxi dici instituerent, quidam in medio fratrum apparens duodecim psalmos recitauit, & repentè disparuit, sicque illis Angelico monitu præscriptus est numerus psalmorum tam in vespertinis, quàm in nocturnis conuentibus seruandus.

Clem. Rom. lib. 8. cap. 34.

Dionys. Areopag.

Ignatius Martyr.

Apud Surium die 13. Septembr.

Ioan. Cass. lib. 2. cap. 5.

2. Secundo seculo præter Iustinum Martyrem, & Philosophum, nullum ex Patribus inuenimus, qui specialiter, & expressè diuinorum officiorum mentionem faciat: nam Theophilus, Athenagoras,

Iustinus Martyr. Tatianus, & Irenæus toti sunt in confutandis infidelibus: aliorum opera non extant. Iustinus autem in libro Apologetico pro Christianis conuentus, & preces, ac in ijs sacras lectiones commemorat. Et ibidem; Precibus finitis, inquit, vnusquisque laudem, & gloriam rerum vniuersarum Patri per nomen Filij, & Spiritus sancti offert. Epistola quoque ad Zenam & initio colloquij cum Triphone Iudæo hymnorum, & laudum meminit, precumque nocturnarum, ac diurnarum. Hoc item seculo occurrit Sanctus Abercius Episcopus Hierapolitanus, qui solitas horæ nonæ preces recitasse dicitur, vt refert Surius in eius vita ex Simeone Metaphraste. Occurrit & Monasterium sancti Heleni Episcopi, cui præfuit Theodorus, illique successit Eugenia, quæ ibidem in habitu virili mentita sexum monachum agebat. Inter huius autem virtutes auctor vitę eius apud Heribertum Roseuidũ hæc habet. Tertiæ, sextæ, nonæ, vespertinis, vel nocturnis, atque matutinis horis tam cautissimè insistebat, vt videretur iam perisse Deo, si horarum vel quidpiam spatij absque diuinis laudibus aliqua prętерisset.

Surius die 28. Octobr.

Roseu. de vitis Patr. lib. 1.

Tertullianus.

3. In limine tertij seculi statim inueniemus Tertullianum: quem meritò Latinorum Scriptorum antesignanum dixerimus. Hic in Apologetico aduersus gentes cœtus antelucanos ad canendum Christo ex Epistola Plinij citata commemorat. Et ibidem, Coïmus, inquit, in cœtum, & congregationem, vt ad Deum quasi manu facta precationibus ambiamus orantes, cogimur ad diuinarum litterarum commemorationem. Libro de Corona militis cœtus antelucanos iterum laudat, aliosque ritus Ecclesiæ, libro secundo ad Vxorem: & libro de Ieiuniis horam tertiam, sextam, nonam, & vespertinam, earumque rationem eleganter explanat. Ex aduerso floret Græcorum præcipuus Origenes, qui libro primo contra Celsum primum caput criminationis aduersus Christianos fuisse scribit, quod clancularios conuentus haberent, ad agapen nimirum, & ad synaxim. Idem libro tertio in Iob (si tamen ipsius sunt ea commentaria) matutinas, & vespertinas deprecationes commendat. Quid eius præceptor Clemens Alexandrinus, nonne septimo Stromatum tertiæ, sextæ, & nonæ meminit? Deinde subdit; Iam verò triplicem horarum diuisionem, quæ totidem sunt honoratæ precibus, sciunt qui norunt beatam sanctarum mansionum Trinitatem. His omnibus & martyrio, & eloquio maior est Cyprianus, qui libro de Oratione Dominica nocturnæ, & matutinæ precis, tertiæ item, & sextæ, & nonæ, ac vesperarum mysteria edisserit, cuius aurea verba capite sequenti recitabo. Sanctus item Zeno sermone primo ad Neophytos post baptisma dulces vigilias clarissimæ noctis exaltat: Et Cæcilius apud Minutium Felicem nocturnas congregationes Christianorum calumniatur, eosque vocat Latebrosos, & Lucifugaces. Similiter Arnobius libro primo contra gentes; Quotidianis,

Origenes.

Clemens Alexandrinus.

Cyprianus.

Zeno.

Minutius Felix.

Arnobius.

inquit, precibus Deum colimus. Vixit & hoc seculo sanctus Hippolytus Martyr Episcopus Portuensis, qui oratione de consummatione seculi, inter cæteros Ecclesiæ ritus ab Antichristo tollendos psalmorum decantationem enumerat. Ad hæc tandem tempora pertinent plures sancti, ex quorum actis illustria de horis canonicis testimonia eliciuntur. S. Chariton plures Lauras ædificauit, suisque Monachis constitutiones scripsit, præsertim verò de psalmodia tam diurna, quam quæ noctu fieret. Cum S. Basileus Episcopus Amaseæ detineretur in carcere, Clerici, & Diaconi auro impetrarunt à custodibus, vt ad ipsum magnum Pontificem intrare possent, & vna cum illo diuinas preces, noctibus præsertim canere, vt scribit in eius vita Ioannes Presbyter Nicomediensis. In actis S. Sebastiani à B. Tiburtio Præfecti Filio quidam Torquatus reprehenditur solo nomine Christianus, quod hymnos noctu psallentibus peruigil non interesset. Matutinum officium, & horæ nonæ preces in vita S Febroniæ Virginis, & Martyris leguntur, quam scripsit Thomais Sanctimonialis In actis sanctorum Martyrum Indes, & Domnę cum aliis, qui passi sunt Nicomediæ, mentio fit Christianorum, vt nocturna officia Deo psallerent, de more in Ecclesia congregatorum.

Hippolytus Portuensis.

Surius 28. Septēb.

Ioannes Nicomedien.

Surius 20. Ian.

Thomais Sanctimonialis.

Surius 27 Decēb.

4. Quartum seculum exhibet nobis Eusebium Cæsariensem passim in Ecclesiastica Historia; & Pachomium Abbatem, qui regulam, & modum psallendi accepit ab Angelo; Magnumque Antonium, qui plura Monasteria instituit plena choris psallentium. Quid Athanasium commemorem, quid Basilium, quid Gregorium Nazianzenum? Primus libro de virginitate, siue de meditatione; Sol oriens, inquit, videat librum in manibus. Post tertiam synaxes conficies, quoniam ea hora defixum est lignum crucis. Sexta hora absolues deprecationes cum psalmis, ploratu, & supplicationibus, quoniam hac hora pependit Filius Dei in cruce. Nona hora rursum in hymnis, & glorificationibus eris, quoniam hac hora Dominus in cruce pendens reddidit spiritum. Duodecima hora maiorem, & longiorem facies synaxim. Media nocte excitaberis, & hymnis celebrabis Dominum Deum tuum. Matutino tempore hunc psalmum dicito, *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo*, & *Benedicite omnia opera Domini Domino.* Idem Apologia ad Constantium Imp. agit de precationum synaxi, deque vigilijs, & pernoctationibus. Basilius easdem horas celebrat in regulis fusius disputatis quæstione 37. & sermone primo de institutione Monachorum, qui alijs est sermo quartus exercitamentorum pietatis; Epistola item 6 . ad Neocæsarienses; & Epistola prima ad Gregorium Theologum; Ecquid beatius, ait, quam hominem in terra concentum Angelorum imitari? ineunte statim die in orationes ire? in hymnis, & canticis creatorem venerari? Ipse verò Theologus oratione habita coram CL. Episcopis, & oratione

Eusebius Cęsariensis.

Pachomius Abb.

Antonius Magn.

Athanasius.

Basilius.

Gregorius Nazianzenus.

prima aduersus Iulianum, & secunda in Pascha, psalmodiarum concentus, nocturnas vigilias, & alternas modulationes commendat, & oratione vndecima de laudibus Gorgoniæ sororis, O noctes insomnes, exclamat, & psalmorum cantus, & stationem ex die in diem desinentem! ô Dauid, quam tu pijs dumtaxat animabus haud prolixè cecinisti; In carminibus verò tanquam de re notissima sic canit,

Iamb. 18.

-------- sed quod omnibus notissimum,
Noctunè cernis vt canat laudes Deo
Naturæ vterque sexus oblitus suæ?
Quot, quamque sancti? cernis Angelicum chorum,
Qui nunc simul, nunc vocibus alternis canit?

Ephrem Syrus.

Consentiunt alij Patres, S. Ephrem Syrus sermone de beatitudinibus, horæ tertiæ, sextæ, nonæ, vespertinæ, & matutinæ mentionem facit: & Parænesi 19. & 21. morem surgendi nocturno tempore ad celebrandas diuinas laudes vsitatissimum semper fuisse asseuerat. Gregorius Nyssenus epistola ad Olympium Monachum, quæ est de vita sororis eius Macrinæ, assiduam psalmorum decantationem inter præcipuas sanctimonialium exercitationes recenset, speciatim verò vespertinas preces, & nocturnas vigilias celebrat. Cæsarius in Dialogis de fide Catholica; Peculiariter, inquit, à sacro cœtu Christigeræ Ecclesiæ nostræ vsurpatur septenaria beneficentia; septies enim in die laudaui te, ait Dauid auctor carminum diuinorum. Gaudentius Episcopus Brixianus vigiliarum meminit primo, & quarto sermone: psalmorum, hymnorum, & canticorum spiritualium sermone octauo, & nono, specialiter verò sermone nono ait; Lectiones diuinas aure percipimus, ore Dominum confitemur, laudamus, benedicimus, obsecramus, manus supplices ad cœlum tendimus, pedibus ad Ecclesiam currimus, & vnam Trinitatis Deitatem flexis ad terram genibus adoramus. Theophilus Alexandrinus Epistola prima Paschali circa finem hymnos commemorat in Ecclesiastica congregatione Domino decantatos. Hymnos item matutinos, & psalmos ad lucernam decantatos laudat Epiphanius in expositione fidei Catholicæ, vbi etiã varia Monachorum instituta describit: atque ipsum in suo Monasterio tertiam, sextam, nonam, & vesperas more maiorum instituisse libro quinto de vitis Patrum inuenio. Palladius in Historia Lausiaca narrat de monte Nitriæ, in quo viuebant quinque millia Monachorum tempore Magni Antonij, circa horam autem nonam, inquit, licet stare, & audire in vnoquoque Monasterio hymnos, & psalmos Christo canentes, & preces ad hymnos emittentes; adeò vt existimet quispiam se sublimè elatum transmigrare in paradisum delitiarum. Astruit vigilias Hilarius ad Psalmum 118. ad illum versiculum, *Memor fui nocte nominis tui Domine:* itemque Ambrosius ibidem, & tractatu ad Virginem lapsam, & sermone 25. qui est in die

Gregorius Nyssenus. Cæsarius dial. 4. interrog. 191. Gaudentius. Theophilus Alexandrinus. Epiphanius lib. 5. de vitis PP. libello 12. num. 6. Hist. Lausi. cap. 7. Hilarius. Ambrosius.

Cinerum, aliasque horas enumerat libro tertio de Virginibus. Paulinus Nolæ Episcopus libro tertio de vita S. Martini sic canit: Paulinus.

——————————— *Vigil ocius omnis*
Turba ad consuetos modulamina dulcia psalmos
Aduolat, & sanctis solatia quærit in hymnis,
Quæ pellant segnes vegetato corpore somnos,
Cantibus, & sacris nocturna silentia vincant.

Dicebant Donatistæ Ecclesiam apud ipsos tantum esse. Redarguit eos libro secundo contra Parmenianum S. Optatus Mileuitanus ex psalmo, qui præcipit laudari Dominum à solis ortu vsque ad occasum, & ait: Numquid pagani extralegales possunt cantare Deo, aut laudare nomen Dei, & non sola Ecclesia, quæ in lege est? Quam si apud vos tantummodo esse dicitis, fraudatis aures Dei. Si vos soli laudatis, totus tacebit orbis, qui est ab ortu solis vsque ad occasum. Clausistis ora omnium Christianarum gentium: indixistis silentium populis vniuersis Deum per momenta laudare cupientibus. Igitur si & Deus debitas sibi laudes expectat, & vt sonent Spiritus sanctus hortatur, & totus orbis quod debet paratus est reddere, ne fraudetur Deus: etiam vos ipsi laudate cum omnibus, aut quia noluistis esse cum omnibus, soli conticescite. Aurelius Prudentius hymno primo Καθημερινῶν noctis vigilias concelebrat, & hymno ad incensionem cerei Paschalis, vel, vt habent aliæ impressiones, ad incensionem lucernarum, ait:

Optatus Mileuitanus.

Prudentius.

Nos festis trahimus per pia gaudia
Noctem concilijs, votaque prosperè,
Certatim vigili congerimus prece,
Extructoque agimus liba sacrario.
Pendent mobilibus lumina funibus,
Quæ suffixa micant per laquearia,
Et de languidulis fota natatibus
Lucem perspicuo flamma iacit vitro.

Sed omittamnè hoc seculo clarissimos viros Hieronymum, & Chrysostomum? Hic ad Psalmum 118. ad versum, Septies in die laudem dixi tibi: optimi quique viri, inquit, ac pietate præditi quouis die stationem ad Deum septies faciunt. Primum scilicet noctu vigilantes, quod etiam diluculum appellamus. Deinde ad solis exortum Deo, qui diem inuexit, gratias agunt. Hora tertia cum Spiritus sanctus ad Apostolos accessit: Sexta, cum Christus Deus noster carne cruci affixus est, ac chirographum illud, quod nobis contrarium erat, deleuit; Nona cum cruorem effudit, ac spiritum tradidit, nosque à diaboli dominatu liberauit. Ad solis occasum, quod etiam lucernarium appellamus, quia tunc ob diei transitum Deo gratias agimus. Postremò cum ad somnum nos conferimus. Quæ quidem om- Chrysostomus.

nia in vnum collecta ſeptenarium efficiunt. Idem homilia 59. ad populum Antiochenum poſtquam celebrauit vigilias nocturnas, ad quas Monachos ſurrexiſſe aſſerit ante diem cum gallus cantauit, rurſum facto die matutinas orationes, & hymnos commemorat, tum tertiam, ſextam, nonam, & veſpertinas preces. Et in quatuor partes, inquit, diem diſpartiti, dum ſingulæ partes implentur, pſalmodijs, & hymnis Deum venerantur. Veſpere facto menſam petunt, deinde parum ſedentes, vel potius hymnis omnia concludentes in ſuo quiſque lectulo requieſcunt. Et homilia 14. in primam ad Timotheum, deſcribens vitam Monachorum poſt nocturnas preces laudes matutinas enumerat, itemque tertiam, ſextam, nonam, & veſpertinam ſynaxim. Hieronymus autem Epiſtola octaua ad Demetriadem; Præter pſalmorum, inquit, & orationis ordinem, quod tibi hora tertia, ſexta, nona, ad veſperum, media nocte, & mane ſemper eſt exercendum, ſtatue quot horis ſanctam Scripturam ediſcere debeas. Et Epiſtola 22. ad Euſtochium, Horam tertiam, ſextam, nonam, diluculum quoque & veſperam nemo eſt, ait, qui neſciat: noctibus bis, terque ſurgendum. Legendus item eſt Epiſtolâ 27. quæ eſt Epitaphium ſanctæ Paulæ: & in caput ſextum Danielis.

Hieronymus.

Auguſtinus.

5. Quinti ſeculi agmen ducit Auguſtinus. Sat dictum ſolo nomine. Vigiliarum meminit ſermone 2. 56 & 140. de tempore: & initio concionis ad Cathecumenos, tomo ſexto, & homilia 26. inter quinquaginta: quibus ſermone 55. tertiam, ſextam, & nonam; ſermone verò 251. & libro 22. de Ciuitate Dei cap. 8. veſpertinas preces adiungit. Libro autem nono confeſſionum, vigiliarum, hymnorumque à D. Ambroſio inſtitutorum concentum laudat, itemque Epiſtola 119. ad Ianuarium, quæ eſt de ritibus Eccleſiæ, & alibi paſſim. Sequitur Ioannes Caſſianus rerum Monaſticarum diligens Scriptor, qui libro ſecundo, & tertio de inſtitutis cœnobiorum horarum canonicarum ritum, & modum accuratè deſcribit, tertiæ ſcilicet, ſextæ, & nonæ, veſpertinarum, & nocturnarum precationum, matutinæ laudis, & primæ, quam alteram matutinam vocat, & ſuo tempore in ſuo Bethleemitico Monaſterio inſtitutam tradit. Nec deſunt alij Patres, & Scriptores inſignes huius ſeculi. Petrus Chryſologus laudat vigilias ſermone 24. & 39. itemque diurnas orandi horas ſermone 21. Syneſius Epiſcopus hymno primo matutinos, veſpertinos, & nocturnos hymnos offert Deo. Victor Vticenſis libro ſecundo Vvandalicę perſecutionis Clericos deſcribit hymnos nocturnos pſallentes: & libro tertio Hunnericum Regem, cum in exilium egiſſet Catholicos Epiſcopos, & ſacerdotes, legem tuliſſe narrat, vt non pſallerent, neque orarent: nec codicem ad legendum in manibus geſtarent. S. Cęſarius Arelatenſis in regula monaſtica S. Teridio tributa ritum pſallendi in noctibus ſic ordinat; Vigilias à menſe Octobri vſque ad Paſcha duos nocturnos

Caſſianus.

Petrus Chryſologus.

Syneſius.

Victor Vticenſis.

Cęſarius in regula num. 19. & 20.

nocturnos faciant, & tres missas: ab vna missa legat frater tria folia, & orate; legat alia tria, & orate; legat alia tria, & leuet se. Dicite Antiphonam, Responsorium, & aliam Antiphonam; Antiphonas ipsas de ordine psalterij. Post hæc dicant matutinos directaneum, *Exaltabo te Deus meus Rex*; deinde *Confitemini*, inde *Cantemus Domino, Lauda anima mea Dominum*, Benedictionem, *Laudate Dominum de cælis, Te Deum laudamus, Gloria in excelsis Deo*, & Capitellum. Omni Dominica sic dicatur. Sidonius Apollinaris Epistola 17. libri 5. Cultu, ait, peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine monachi, clericique psalmicines concelebrauerant, quisque in diuersa secessimus, non procul tamen, vt pote ad tertiam præstò futuri, cum Sacerdotibus res diuina facienda. Simeon Metaphrastes in vita S. Theodoræ Alexandrinæ, quæ Zenone imperante virili habitu induta in Monasterio vixit, Docet, inquit, eam Abbas de more psallere debere, vespertinam, & matutinam glorificationem quotidie peragere, nec horarum vllam prætermittere. Ipsa quoque moritura puerum sic instruebat. Consuetas preces numquam neglexeris, neque horas, quæ sunt constitutæ fratribus ad conueniendum, Matutini, inquam, Tertiæ, Sextæ, Nonæ, & Vesperarum. Narrat Nilus Monachus sanctos Patres in Sina à barbaris trucidatos summo mane, cum paulò ante desijssent hymnos cantare. Meminit vespertinæ psalmodiæ in vita S. Seuerini Eugippus Abbas. In Monasterio S. Theodosij Cœnobiarchę, septies in die variis linguis hymnodiæ regula peragebatur. Possem alia multa ex vitis Sanctorum, qui hoc seculo vixerunt, afferre: itemque ex historia Lausiaca Palladij, ex Socrate similiter, & Sozomeno, qui ad præsens quoque seculum pertinent; sed pergo consulens breuitati.

Sidonius Apollinaris.

Metaphr. apud Surium 12. Septēb.

Nilus Monachus.

Eugippus Abbas.

Metaphrastes.

Palladius.

Socrates.

Sozomenus.

6. Sexto seculo horarum canonicarum assertor erit, & testis, vnus pro mille, sanctissimus Monachorum Patriarcha Benedictus, qui omnium iustorum spiritu plenus, quantus fuerit in studio diuinarum laudum propagando à capite octauo, vsque ad vigesimum suæ Regulæ luculenter ostendit: sed de officij monastici ordinatione fusius infra suo loco. Meminit autem Sanctus Benedictus omnium partium tam maiorum, quam minorum cuiusque officii, cæterisque horis Completorium adiunxit, quod ab ipso institutum est, vt capite vndecimo demonstrabimus. Huius discipulus Gregorius Magnus ad septimum seculum spectat, cuius laudes in sacramentario, & cantu, quem ab ipso Auctore Gregorianum vocamus, manifestæ sunt. Cæterum hic sisto gradum. Quid enim adhuc egemus testibus? Dicam cum Vario iudice apud Tullium: Aut hoc testium satis est, aut nescio quid satis sit. Paucis annis post Gregorium vixit Isidorus Hispalensis, cuius ingeniosum laborem in explanandis Ecclesiasticis officiis sequuti sunt postea haud contemnenda industria Alcuinus, Amalarius Fortunatus,

Benedictus.

Greg. Magnus.

Cic. 2. de finib.

Rabanus Maurus, Vualfridus Strabo, Rupertus Abbas, Hugo de S Victore, & alij recentiores, qui per latissimum hymnodiæ pelagus plenis eloquentiæ velis spatiantur.

7. Sacra igitur psalmorum modulatio æquales cum Angelis sortita natales creuit sub Patriarchis, nouo viguit iuuentæ flore, non sub Pelagio secundo, ad quem insigni errore precis horariæ institutionem refert Polidorus Virgilius, sed nascente Ecclesia Apostolorum decretis stabilita. Et quidem nocturnas vigilias, laudes matutinas, Tertiam, Sextam, Nonam, & Vesperas iam ab ipsis Apostolorum temporibus in vsu fuisse ex supracitatis testimonijs constat. Ex veteri quoque testamento multum momenti habet antiquitas illa matutini, & vespertini sacrificij: itemque illud, quod in mundi creatione vesper dumtaxat, & mane commemorantur, vt Rupertus Abbas obseruat. Prima verò tempore Cassiani, Completorium autem ex Diui Benedicti institutione initium habuerunt. Auctor vitæ S. Guduuali Archiepiscopi, & Eremitæ horas canonicas Christi, & Apostolorum auctoritate institutas dicit, quas vir sanctus recitaturus cum dixisset, *Deus in adiutorium meum intende*, Angeli subiunxerunt, *Domine ad adiuuandum me festina*: & sic totum officium alternis vicibus cum viro Dei expleuerunt. Porrò successu temporum tantum fuit in Ecclesia diuinæ psalmodiæ studium, vt nec diminui amplius, nec augeri posse videatur. Scribit Palladius oculatus testis ciuitatem se vidisse, in qua cum plura essent Monasteria, quam profanæ domus, in omnibus vicis, & angulis diuinæ laudes cantabantur, vt ex vna ciuitate vna facta cerneretur Ecclesia. Metaphrastes apud Surium auctorem Acœmetarum fuisse tradit Alexandrum Abbatem, qui cum prius Byzantij exerceretur in templo magni Martyris Menæ, postea in ipso ostio Ponti venerandum statuit Monasterium, in quo nouam quidem, sed longè omnium pulcherrimam legem imposuit, vt hymnorum ad Deum numquam interrumperetur perpetuitas; Sed per vices mutatis ministris hæc numquam silens, & numquam conquiescens tribueretur Deo glorificatio. Mortuo verò Alexandro successit Ioannes, qui in regione Bythinorum aliud excitauit Monasterium ἀκοιμήτων, id est, non dormientium. Ioanni successit Marcellus, qui in plura cœnobia idem studium inuexit. In regia autem vrbe Constantinopoli simile Monasterium constructum fuisse scribit Nicephorus, in quo perpetuis carminibus nunquam non hymni Deo canebantur, sodalitate monachorum eam ob rem in tres cœtus diuisa. Nec caruit Occidens hoc instituto. Bernardus enim in vita Sancti Malachiæ postquam de multitudine Monasteriorum Hyberniæ, & Scotiæ loquutus est; Ex quibus, inquit, ad has nostras Gallicanas partes S. Columbanus ascendens Luxouiense construxit Monasterium factus ibi in gentem magnam. Aiunt tam magnam fuisse, vt succedentibus sibi vicissim choris continuarentur solemnia diuinorum, ita vt ne momentum quidem

Polid. Virg. de inu. rerum lib. 6. cap. 2.

Rup. de diu. off. lib. 1. cap. 9.

apud Surium 6. Iunii.

Pallad. in histor. Lausiaca.

Sur. 29. Decemb.

Niceph. hist Eccl. lib. 5. c. 23.

diei, ac noctis vacaret à laudibus. Diu etiam viguit in Monasterio Agonensi Thebæis Martyribus sacro hæc incessabilis psalmodiæ ratio à sancto Sigismundo Rege & Martyre instituta, vt in historia Francorum Gregorius Turonensis testatur; Libro quoque de gloria Martyrum assiduum, & quotidianum psallentium à prædicto Rege ibidem institutum affirmans. Ab Agauno verò hæc psallendi regula in alias partes diffusa est, nam vt refert Aimonius libro tertio de gestis Francorum, Guntramnus Rex Basilicam ædificauit, in qua monachi iugiter psallerent, prout rex Sigismundus in Agauno instituerat. Qui videlicet psallendi ordo, ait ille, etiam ad sepulchrum S. Martini antiquitus celebrabatur: & à B. Germano in Monasterio S. Vincentij seruari iussus, nec non in Monasterio S. Dionysij à Dagoberto Rege agi præceptus est. Quo Dagoberto regnante S. Amatus Abbas Monasterium Virginum construxit, quas in septem turmas distributas noctu diuque per vices sine intermissione psallere voluit, ita vt semper duodecim Virgines in vnaquaque turma essent. Teste item Fulberto apud Surium sub disciplina Sancti Aichardi Abbatis viuebant in vno cœnobio nongenti monachi diuinis laudibus iugiter incumbentes: ex his vna die obierunt quadringenti quinquaginta à Deo præmoniti, quorum vna pars hora tertia, pars altera hora sexta, pars tertia hora nona, pars quarta hora vespertina decessit. Narrat Hieronymus Emser in procemio vitæ S. Bennonis Episcopi, Clericos Ecclesiæ Misnensis in varias classes distributos iugiter psallere consueuisse die, ac nocte; quam perennem laudationem Ernestus, & Albertus fratres Saxoniæ Principes, & Misniæ Marchiones fundarunt. Sunt & aliæ multæ eiusmodi Ecclesiæ, in quibus olim iugis psalmodia exercebatur: nam, vt in Orientem regrediar, monasteriũ S. Publij describit Theodoretus in Philotheo, in quo hymnos matutinos, & vespertinos decantabant monachi primo Græci, deinde Syri, vtrique propria lingua sibi succedentes. Describens quoque monasterium Zozimæ Sophronius Episcopus in vita S. Mariæ Ægyptiacæ, Psallentia, inquit, ibi erat incessabiles totius noctis habens stabilitates. Tum Oxyrynchus dicta est ciuitas in Thebaïde, in qua per omnem partem die, ac nocte hymnos, & laudes Deo referebant viginti millia virginum, & decem millia monachorum. Etiam in ordine nostro Cisterciensi quædam cœnobia fuisse legi, quibus ex hac institutione nomen inditum fuit, nam laus perennis, & iugis laus vocabantur, quod in eis perenni successione diuinæ laudes celebrarentur. Æmulabantur nimirum antiquiores monachi supernæ Hierusalem gaudia, per cuius vicos festinum Alleluia numquam interruptis concentibus cantatur. Nam, vt optimè Augustinus; Cum post istas corruptionis angustias habitabimus in domo Dei, tota vita nostra non erit nisi laus Dei. Recedente necessitate omnia negotia necessitatis intercidunt, quoniam non erit quid

Greg. Turon. hist. Franc. lib. 4. c. 6. & de glor. Mart. cap. 75.

Aimon. de gestis Franc. l. 3. c. 80.

Surius 13. Septembris.

Fulbert. cap. 17. vitæ S. Aichardi, apud Sur. 15. Septemb.

Hier. Emser. apud Sur. 16. Iun. t. 7.

Theod. Philoth. cap. 5.

Sophronius lib. 2. de vitis Patrum cap. 4.

Aug. in psal. 141.

ibi agatur. Non dico die, ac nocte, vbi nox non est; sed toto die, cũ vnus dies est, non erit quid ibi agamus, nisi laudemus quem diligimus, quia tũc & videmus. Modo nõ visũ desideramus, & laudamus: tũc visũ quod amamus, quomodo laudabimus? sine fine erit laus, quia sine fine amor.

8. Longum esset retexere quam sublime, quam diuinum sit opus diuinis quotidie laudibus vacare; hymnis, & canticis spiritualibus exercere seipsum, & beatorum in terris felicitatem imitari, sicut scriptum est, *Beati qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.* Placet hic Antiochi sanctissimi monachi verba dedisse. Psalmodia, inquit, est opus incorporearum virtutum Deo administrantium, & indiuulsè assistentium, iuxta quod dicitur, *Laudate Dominum omnes Angeli eius, laudate eum omnes virtutes eius.* Hoc opus competit & hominibus, omnis enim spiritus laudet Dominum. Monachis autem peculiari quadam prærogatiua, vel in primis conuenit, quod institutum vitæ prorsus Angelicæ delegerunt. Suffragatur Antiocho Cyrillus Hierosolymitanus his verbis. Propterea traditam nobis hanc Seraphicam Theologiam Sanctus, Sanctus, Sanctus recitamus, vt in illa cœlesti hymnodia cũ supramundana militia cõmunicemus per huiusmodi hymnos nos sanctificantes. Scribit Philo magis gaudere Deum puris mentibus, quæ hymnos offerant in gratiarum actionem, quam Hecatombis. Ad hoc enim, teste Chrysostomo, creatus est homo, vt laudet Deum. Nihil à nobis, ait ille, æquè requirit Deus, ac laudes, & gratiarum actiones; propterea rationales nos fecit, & à brutis lingua discreuit, vt eum laudemus, & iugiter glorificemus. Sed de psalmodiæ excellentia ne plura hic scribam, fecit vir omnium literarum gloria illustris Anacletus Siccus, qui vniuersa de genere hoc elegantissimè pertractauit edito insigni opere de Ecclesiastica hymnodia, eiusque vsu, & præstantia.

Psalm. 83.
Antiochus hom. 105. quæ tota est de psalmodia.
Cyrill. catech. 5.
Philo lib. de vict. offerenda.
Chrys. in psal. 116.
Anaclet. Siccus.

9. Vtinam possem, Deus meus, vera iucunditas cordis mei, vtinam possem laudare te tam excelsa voce, tam pura mente, sicut vnquam laudatus es ab aliqua creatura tua in cœlo, & in terra. Vtinam possem omni momento vacare tibi, & à laude tua nunquam cessare. Vbi est enim bonum meum, & lætitia mea, vbi pax, & requies animæ meæ, nisi in laude creatoris mei? Sed quomodo potero te dignè laudare, qui nec te satis mirari dignus sum? Nam socordia depressus ad te, qui iustus es, ipse non iustus erigi nequeo: & cum adhuc simulacra mundi huius circumferam, vel inuitus ad terram allidor: neque speciosa laus esse potest in ore peccatoris. Verumtamen ante te est omne desiderium meum, & multiplex gemitus cordis mei pro defectibus meis. Suscipe igitur ardentissimum desiderium languentis animæ meæ in laudem, & gloriam nominis tui. Suscipe vota cordis mei in holocaustum matutinum, ascendat oratio mea ad te, sicut incensum vespertinum: da sermonem rectum, & bene sonantem in os meum,

vt placeant verba mea, & hæ qualescunque lucubrationes meæ in conspectu tuo in æternum.

10. Possem hoc loco acriori stylo aduersus quosdam Anonymos inuehi, qui ementito Theologi nomine, vt facilius deciperent simpliciores, ausi sunt publicam horarum canonicarum recitationem irridere, & calumniari. Aiunt superuacua esse tot officia, ad honestam dumtaxat Religiosorum alioquin otio, & inertia languentium occupationem adinuenta. Nunc in Ecclesiæ vtilitatem, in studia literarum, in præstantissima charitatis opera diu noctuque incumbentibus quid opus cantu, & psalmodia? Quasi vero omnium Ordinum religiosi viri choro iugiter mancipati non infinita pietatis opera exercuerint, non plura posteris reliquerint doctrinæ monumenta. Nusquam sancti Patres officij diuini solemniter recitandi causam designant otiosorum occupationem. Aliæ illis causæ. Nec se otiosos nuncupari patientur tot Ecclesiæ proceres, tot Præsules, & Antistites, tot primæ notæ Theologi, tot sanctitate insignes viri, tot illustres Dominici agri cultores, qui in Deo dicatis cœnobijs non sine proximi ædificatione, & animarum fructu vixerunt, & viuunt: non tot Presbyteri, & Ecclesiarum Cathedralium Canonici & scientia, & natalibus illustrissimi, non ipse summus Pontifex Ecclesiæ Catholicæ caput, non Cardinales, non Reges, & Principes, qui omnes summo studio hunc morem statis horis publicè psallendi ab ipsius Ecclesię incunabulis ad hanc nostram senescentem ætatem coluerunt, laudarunt, frequentarunt, semperque laudabunt, & frequentabunt, donec Antichristi tyrannnis omnem Dei cultum à fidelibus tollat. Sectarios tanta intemperie Ecclesiasticum cantum irridere non miror: solemne illis est omnem pietatis speciem, omnem religionis maiestatem euertere. At inter Catholicos, inter eos qui se Theologos nuncupant, homines reperiri, qui antiquissimos Ecclesiæ ritus, qui sanctissimam psallendi disciplinam, si non omnino tollere, at saltem dignitatem eius minuere, pręstantiam eleuare conentur; profectò non crederem, ni typis euulgatę scriptiones id euidenter ostenderent. Psalmodiam igitur nihili ęstiment fideles, quę maximas Dei laudes continet, nostræ Religionis arcana commemorat, contemplationem nutrit, gignit amorem, perfectam orandi formam exercet, dæmones fugat, lętificat Angelos, delicias spirituales subministrat, & quamdam in terris cœlestis gloriæ felicitatem repræsentat. Væ retroactis seculis, quæ istos Theologos non tulerunt, vt admonerent Ecclesiam, ne tot cantibus, & prolixis precibus fatigaretur. Sed parco verbis. Latitant, quia malè agunt, aduersarij. Nolo ego cum laruis, aut instar illius Cyclopis apud Homerum cum nemine luctari. Porrò de ortu, & excellentia sacrosanctæ Psalmodiæ iam diximus: nunc dicendum, quæ causæ à sanctis Patribus assignentur, ob quas certæ horæ ad psallendum Deo fuerint institutæ.

CAPVT II.
QVIBVS DE CAVSIS CERTÆ QVÆDAM HORÆ ad psallendas Deo laudes fuerint institutæ.
§. I.
Varia nomina horarum Canonicarum explicantur. Cur diuina mysteria symbolis, & allegorijs occultarint Antiqui.

CERTOS hymnos, certamque rationem publicè laudandi Deum primi Patres Ecclesiæ diuinum officium nuncuparunt. Vocant enim officium Latini idiomatis Professores, id quod quisque debet efficere, habita ratione locorum, temporum, & personarum. Inde titulum de Officijs acceperunt libri tres Ciceronis, totidemque Ambrosij Præsulis Mediolanensis. Est etiam officium apud Suetonium honor, vel obsequium: Assidentem, inquit, coniurati specie officij circumsteterunt. Dicitur autem officium vna immutata litera ob decorem sermonis, quasi efficium ab efficiendo, vt notat Ambrosius. Quia verò in diuinis laudibus id omne continetur, quod nobis faciendum est erga Deum, easque statis horis persoluentes debitum seruitutis obsequium supremæ Maiestati impendimus, ideò sub hac duplici acceptione Dei laudibus officij nomen imposuerunt Antiqui. Alij horarias preces cursum diuinum vocarunt, vel à cursu solis desumpto vocabulo; vel quia legendo, & cantando percurruntur. Sanctus Columbanus Regulæ suæ caput septimum inscripsit de cursu: S. Bonifacius Epistola 17. speciales horas, & cursum Ecclesiæ custodiant: Gregorius Turonensis, exurgente Abbate cum monachis ad celebrandum cursum: Fortunatus Pictauiensis Episcopus in vita S. Germani, S. Germanus iter agens semper nudo capite cursum recitauit, etiamsi nix, aut imber vrgeret: Idem in carminibus:

Carmine Dauidico diuina poëmata pangens
Cursibus assiduis dulce reuoluit opus.

A Græcis officium canon dicitur: Basilius in regulis breuioribus; Si quis non occurrat adesse canoni psalmodiæ: Io. Moschus in prato spirituali, post canonem, quod Latinus vertit post officium: S. Antiochus Psalmodia nostra canon appellatur: sicut agricola nisi suum canonem plenum, & bonum reddiderit, in carcerem conijcitur, donec integrum persoluat debitum; ita continget monacho, si per oscitantiam sibi præscriptum canonem transmiserit. Dicitur etiam synaxis passim apud Cassianum à verbo συνάγειν quod est colligere, seu congregare, quia ad psallendum colliguntur in vnum, & congregantur Religiosi. Eodem sensu à S. Pachomio in regula dicitur collecta: & in vitis Patrum nar-

Suet. in Cæsare.

Ambros. de off. lib. 1. cap. 8.

Columban. reg. cap. 7.
Bonifac. ep. 17.
Greg. Turon. l. 1. de glor. Martyrum cap. 11.
Fortunat. cap. 79. vitæ S. Germani.

Idem lib. 2. ep. 10.
Basil. reg. breu. 147.
Prat. sp. cap. 27. & 40.
Antioch. homil. 105.

Cass. lib. 2. c. 10. & coll. 15. cap. 1.

rat Ruffinus pulsasse Diabolum aliquando nocturno tempore ad ostium cellulæ Macarij iunioris, & dixisse; Surge Abba Macari, & eamus ad collectam, vbi fratres ad vigilias congregantur: & infra; Nulla sine nobis collecta agitur, nullaque congregatio monachorum. In Concilio Agathensi Missa nuncupatur his verbis, in conclusione matutinarum, vel vespertinarũ missarum post hymnos capitella de psalmis dicantur. Ab alijs Psalmodia, Agenda, & solemnitas dici solet. Sanctus autem Benedictus insigni prænomine vocat officium diuinum opus Dei, opus nimirum, quod erga Deum deuota mentis actione præstare debemus, opus illud, de quo scriptum est, *Opus iusti ad vitam*, & alibi: *Maledictus qui facit opus Domini fraudulenter.* Et quia maiores nostri tempus, & horas, quibus prędictum officium persoluendum est, Ecclesiasticis canonibus diffinierunt; ideo canonicas horas appellamus constitutis horis regulariter celebrandas. Quā institutionē non temerè, non inconsultò sancitā secretiores causæ symbolicæ rationes, ac solis sapientibus reuelata mysteria consecrarunt.

lib. 2. de vitis PP. cap. 29.

Concil. Agathen. cap. 30.

Bened. reg. c. 43. & 47.

Prou. 10. 16.
Hier. 48. 10.

2. Visibilibus enim imaginibus ad diuinas intelligentias pro virium nostrarum modo conscendimus, teste Dionysio Areopagita. Neque aliter fas erat infirmitati nostræ lucere diuinum radium, nisi sacrorum varietate velaminum opertum, & his quæ nobis familiaria sunt vestitum, quia iuxta Domini sententiam illicitum est proijcere ante porcos mundam, & luciformem venustatem inuisibilium margaritarum. Negabat Plato secretiora mysteria ijs communicari debere, qui animo purificati non essent, ne immunda multitudo eorum sanctitatem contraria, aut falsa interpretatione corrumperet. Hipparchus Pythagoricus, teste Clemente Alexandrino, expulsus è schola fuit, quod magistri præcepta apertè scripsisset, eique tamquam mortuo columnam imposuerunt. Lysidis hac de re elegantissimam epistolam ad ipsum Hipparchum refert Bessarion Cardinalis, eamque commemorat Iamblicus. Quot fabulæ, & allegoriæ ab Antiquis fuerunt inuentæ, vt earum inuolucro sublimiorem philosophiam occultarent? Metrodorus Lampsacenus, de quo Diogenes in Anaxagora, & Tatianus oratione contra Græcos meminere, totum Homeri poëma ad allegorias traxit, quem Proclus, & Eustathius sunt imitati. Strabo autem libro primo Geographiæ aduersus Eratosthenem id euincit: idemque prudentissimus Scriptor Plutarchus, & Leo Hebræus eroticus doctor asseuerant. Heraclides quoque initio libri allegoriarum in Homerum, Si quis, ait, citra philosophicam contemplationem, & allegoricum sensum Homeri carmina accipiat, non alius vtique fuerit Homerus, quam Salmoneus, & Tantalus, intemperantia linguæ, qui morbus est turpissimus, laborans. Legendus item de hac re Porphyrij libellus de Antro Nympharum, quem Latinum fecit vir clarus & abstrusiori sapientia singulariter præditus Lucas

Dion. Areop. de Eccl. hier. cap. 1. & de Cœl. hier. cap. 1.

Clem. Alex. lib. 5. strom.

Bess. adu. calumn. Plat. lib. 1. cap. 2.
Iambl. de vita Pythag. lib. 1. c. 17.

Strabo 1. Geogr.
Plut. lib. de aud. Poët.
Leo dialog. 2. de amore.
Heraclid. lib. Allegor. in Homerũ.

Max. Tyr. ser. 29.

Holstenius. Ænigmatum sunt omnia referta, inquit Tyrius, tamquæ Poëtæ, quam quæ Philosophi enuntiant: Quod enim humanæ imbecillitatis captus manifestè percipere non potest, eius est fabula modestior interpres. Heraclitus Ephesius, vt Laërtius testatur, librum de natura ex industria obscurius scripsit, ne si à vulgo passim legeretur, contemptibilis esset. Dominus Iesus, cum esset sapientia æterna, loquebatur in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis, ne diuina secreta passim omnibus paterent, & facilè intellecta vilescerent. Scribit Ignatius ad Trallianos se abstrusiora illis non scribere, metuo enim, ait, ne vim mysteriorum minimè capientes strangulemini. Sacra mysteria, inquit Gregorius Nazianzenus, apud abiectos non sunt explicanda: idem enim est, ac si quis imbecillæ auri tonitrui sonum, & solem infirmis oculis, & lacte adhuc vtentibus solidum cibum committat. Rabbi Moyses Ægyptius in libro, quem Directorem perplexorum inscripsit, siue de dubijs perplexis veteris testamenti, docet sapientes prohibuisse, ne quis arcana legis patefaceret. Nicetas in fine commentarij ad orationem 40. Nazianzeni, Fidei, inquit, mysteria, quæ magis recondita sunt apud profanos homines, tecta, & occulta habebis, atque inuiolata custodies non aliter atque ea, quæ impressa sigillo seruantur. Ipsi Reges maiestatem imminui, & vulgari olim putabant, vt verbis vtar Latini Pacati, nisi eos intra repositum palatinæ ædis inclusos, tamquam aliquod Vestale secretum, veneratio occulta consuluisset: nisi intra domesticam vmbram iacentes solitudo prouisa, & silentia latè conciliata vallassent. Solet nimirum ignoratio addere rebus auctoritatem, eaque est humanæ mentis imprudentia, vt quæ palam exposita sunt minoris faciat, quæ abstrusa vehementer admiretur. Hinc Phalaris Agrigentinorum Tyrannus ad Ariphætum scribens; Opera tua, ait, & his quæ misimus, & longè maioribus præmijs digna sunt, mea autem perscrutari noli; nihil enim in his potius, quam silentium ducimus. Synesius ex Philosopho Platonico Episcopus Catholicus vetustissimum institutum esse arbitratur sub vilioris argumenti specie, quæ sunt in philosophia magna, atque præstantia dissimulare, vt neque quæ difficulter inuenta sunt ex hominum memoria excidant, neque in profanum vulgus edita deprauentur. Fabulis autem veritatem occultare, inquit Salustius Philosophus, insipientes prohibet, ne contemnant: studiosos vt philosophentur cōpellit. Narrat Iulius Firmicus, quod cum Orpheus sacrorum ceremonias aperiret, nihil aliud ab his, quos initiabatur in primo vestibulo, nisi iusiurandi necessitatem, & cum terribili quadam auctoritate religionis exegit, ne profanis auribus religionis secreta proderentur: patiuntur enim hæc omnia iacturam, cum perditis, & desperatis animis ingeruntur. Ideò Ægyptij in ingressu templorum, teste Synesio, Sphinges collocarunt, vt admonerent

Laërt. de vitis Philos. lib. 9.

Matth. 13.

Ignat. epist. 5.

Nazianz. or. 44.

R. Moyses lib. 3. cap. 1.

Nicet. ad or. 40. Naz. num. 51.

Lat. Pac. Drepanus in Paneg. Theodosij.

Phalaris epist. 16.

Synesius præf. libri de insomnijs.

Salust. lib. de Diis. & mundo cap. 3.

Iul. Mat. Firmicus præf. lib. 7 Mathes.

Synes. de regno,

admonerent mystica dogmata à profana multitudine inuiolata custodiri debere. Nam nec lippiens oculus, ait Isidorus Pelusiota, in solis orbem aciem defigere potest, & si eam defigat, frustra id agit: nec sordida mens sanctarum rerum quicquam vtiliter perscrutari potest. Ozias Rex, cum sacris rebus profanas manus inijcere præsumpsisset, lepra percussus extra templum eiectus est. Gentiles quoque sacris arcere solebant profanos, vt Poëtæ passim ostendunt. Virgilius enim sic canit:

& Pierius lib. 6. Hieroglyph. cap. 12.
Isid. Pel. lib. 6. ep. 304.
2. Paralip. 26.
Virgil. 6. Æneid.

——— *Procul, ô procul este profani,*
Conclamat vates, totoque absistite luco.

Et Silius Italicus:

Parcite pollutis contingere vincula palmis, Sil. Ital. lib. 17.
Et procul hinc, moneo, procul hinc quæcunque profana.

Titus quoque Calphurnius: Calph. eclog. 2.

— *Ite procul, sacer est locus, ite profani.*

Ouidius item in Fastis: Ouid. 1. Fast.

Innocui veniant, procul hinc, procul impius esto.

Et Statius Papinius in Syluis: Stat. lib. 3. Sylu.

——— *Procul hinc, procul ite nocentes.*

Quò etiam pertinet illa Mimorum γνωμὴ

Sordere vis diuina? vulgo fac palam.

3. Τὰ μυστήρια ἀπὸ τοῦ μύειν, quod est claudere, vel cœlare, dicta sunt, quod nequaquam reuelari debeant his, qui sacris non sunt initiati. Omnibus autem mysteriis silentij fidem olim adhibitam Tertullianus in Apologetico, & initio libri contra Valentinum demonstrat. Aristides in eleusinio eos arguit, qui indignè mysteria euulgant. Apuleius in Milesijs; Sacris pluribus initiatus nostri, ait, sanctam silentij fidem. Mysterium, inquit Chrysostomus, est quod nemo nouit, quod est admirabile, quod est absconditum. Ambrosij sententia est ineffabilibus mysteriis nullam rem magis quadrare, quam silentium. Cui adstipulatur Basilius sic scribens. Qui in primordiis Ecclesiæ certos ritus præscripserunt Apostoli, & Patres, in occulto, silentioque suam mysteriis seruauerunt dignitatem. Sanctus quoque Ioannes Abbas Raythu docet Climacum obscurè narrasse contemplationem, quia noluit omnibus mysteria reuelare. Qui verò ab ethnicis admittebantur ad sacra, mystæ, ac mystici dicebantur: vnde est illud apud Clementem Alexandrinum, & Iulium Maternum Firmicum, Ieiunaui, potum confectum bibi, de cista accepi, factus sum mysticus. Nos autem vt mystæ euadamus, Iesum prius inuocemus, qui est vera lux, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & sic pergamus ad contuendas pro viribus sacrarum precum

Tertull. apolog. cap. 7.
Aristid. in eleus.
Apul. lib. 3.
Chrys. ad Coloss. or. 5.
Ambros. lib. 6. de Sacramentis.
Basil de Spir. sancto cap. 27.
Io. Rayt. ad gr. 27 Climaci.
Cl. Alex. in Protreptico.
Iul. Mat. de errorib. profan. religionum.

intelligentias, pro vt illas à Patribus accepimus; & quas illi nobis vel per signa, vel per intelligentiæ sacratioris arcana tradiderunt, in quantum possumus, speculemur. Leuemus velum, faciem Moysi reuelemus, & ingressi sanctuarium videamus spiritum vitæ, qui est in rotis. Veniant qui altiori mysteriorum commercio digni sunt, & solutis terrenorum affectuum calceamentis accedant ad videndum, & audiendum Deum: meminerintque scriptum, *Secretum meum mihi*: &, *In corde meo abscondi eloquia tua*: itemque; *Sapientiam loquimur inter perfectos*. Sed quo ausu occulta reuelare potero ingenio pauper, affectu iners; nisi tu, Iesu bone, qui potes omnia, emittas manum tuam de excelso habitaculo tuo, & introducas me in domum tuam, in locum tabernaculi admirabilis: Dedecet enim, vt Arnoldus Abbas scribit, corruptum incorrupta contrectare, & purificatoriis muneribus manum apponere impuram. Tu ergo, qui potes facere mundum de immundo conceptum semine, purifica me potenti illapsu gratiæ tuæ, & clarifica me claritate interni luminis, vt supernæ tuæ lucis splendore perfusus incerta, & occulta sapientiæ tuæ percipere valeam; sacrarumque precationum mysteria explicare. Græcorum quidem Scriptores, ait Epiphanius, vbi fabulosum aliquod scriptum aggrediuntur, Musam aliquam inuocant, non Deum. Nos autem inuocamus sanctum vniuersorum Dominum, vt adiuuet paupertatem nostram, & inspiret Spiritum sanctum suum, vt nihil adscititium in promissum scriptum comportemus, atque hoc ipsum petentes nostræ insufficientiæ nobis conscij, iuxta fidei mensuram, ac proportionem ipsum nobis largiri obsecramus.

Isaiæ 24. 16. Psal. 118. 1. ad Cor. 2. 6.

Arnold. de 7. verbis cap. 3.

Epiphanius initio Panarij.

METRVM III.

Mystica sacrarum penetralia pandere rerum,
Atque adyton reserare poli, perfusa superno
Lumine mens gestit. Procul hinc gens vana recedat,
Quæ residem, tetraque animum caligine mersum
Tollere nescit humo, scelerum deuincta catenis.
Si nihil ad vestros cœli mysteria mores,
Sanctaque relligio, pietasque, & Numina spectant;
Parcite pollutis hæc scripta euoluere dextris,
Parcite vulgus iners, diræ plebs conscia culpæ,
Cui fixum stat corde nefas, quam vulnere fœdo
In Bacchi, Venerisque luem malus impulit error.
Non hic obscuris rerum primordia pando
Naturæ è claustris: non hic digesta per annum
Tempora, non Thebas, non alti sidera cœli
Concino diuersos hominum variantia casus:
Non freta fatidicæ primum sulcata carinæ,
Non Stygij raptoris equos, non pocula Circes,

Non clarum Æacidem, formidatumque nouercæ
Amphitryanidem, miseræque incendia Troiæ.
Non refero hic varias subeuntia corpora formas,
Non syluas, viridesque plagas, Veneresque, iocosque.
Hæc, pereant, quicunque colunt. Mihi splendida ab alto
Lux nitet, & diuo iam cor perfunditur æstu.
Ecce Deus, Deus ecce venit, procul este profani:
Este procul, nocuos procul hinc auertite vultus.
At vos sanctæ animæ, solidæ pietatis alumnæ,
Quas amor, & summi perstringit Numinis horror,
Vos precor hic paucas perituri temporis horas
Conterere, & mecum veterum vestigia Patrum
Certa sequi. Dignas, Deus est, cui pangere laudes
Legibus hic doceo sacris, quem iussa per orbem
Terra colit, celebratque polus, manesque tremiscunt.

§. II.

Prima ratio institutionis horarum ex Diuo Cypriano. Secunda ex Amalario Fortunato, & Honorio Augustodunensi.

1. PRimam rationem mysticam, ob quam horariæ preces sunt institutæ, eloquentissimus Cyprianus assignat his verbis. In orationibus celebrandis inuenimus obseruasse cum Daniele tres pueros in fide fortes, & in captiuitate victores horam tertiam, sextam, & nonam sacramento scilicet Trinitatis, quæ in nouissimis temporibus manifestari habebat. Nam & prima hora in tertiam veniens consummatum numerum Trinitatis ostendit. Itemque ad sextam quarta procedens declarat alteram Trinitatem. Et quando à septima nona completur, per ternas horas Trinitas perfecta numeratur. Quæ horarum spatia iam pridem spiritualiter determinantes adoratores Dei statutis, & legitimis ad precem temporibus seruiebant: & manifesta postmodum res est, sacramentum olim fuisse, quod ante sic iusti precabantur. Nam super discipulos hora tertia descendit Spiritus sanctus, qui gratiam Dominicæ promissionis impleuit. Item Petrus hora sexta in tectum superius ascendens signo pariter, & voce Dei monentis instructus est, vt omnes ad gratiam salutis admitteret, cum de emundandis gentilibus antè dubitaret. Et Dominus hora sexta crucifixus ad nonam peccata nostra sanguine suo abluit, & vt redimere, & viuificare nos posset, tunc victoriam sua Passione perfecit. Sed nobis, præter horas antiquitus obseruatas, orandi nunc & spatia, & sacramenta creuerunt. Nam & mane orandum est, vt resurrectio Domini matutina oratione celebretur, quod olim Spiritus sanctus designabat in psalmis dicens, *Rex meus, & Deus meus, quoniam ad te orabo Domine manè, & exaudies vocem meam, man assistam tibi*, & contemplabor te. Recedente item sole, ac die cessante ne-

Cyprianus lib. siue serm. de orat. Dominica propè finem.

Psalm. 5.

cessariò rursum orandum est. Nam quia Christus sol verus, & dies verus est; sole, ac die seculi recedente, quando oramus, & petimus, vt super nos lux denuò veniat Christi, precamur aduentum lucis æternæ gratiam præbiturum. Et post pauca de nocturnis precibus. Quando mundi lege decurrens vicibus alternis nox resoluta succedit, nullum de nocturnis tenebris esse orantibus damnum potest, quia filiis lucis & nocte dies est. Quando enim sine lumine est, cui lumen in corde est? Aut quomodo sol ei, & dies non est, cui sol, & dies Christus est? Qui autem in Christo, hoc est in lumine, semper sumus, nec noctibus ab oratione cessemus. Hæc Cyprianus Christianæ eloquentiæ Princeps.

Amalar. lib. 3. de Eccles. officiis c. 1.

2 Secunda ratio Amalarium Fortunatum habet auctorem. Christi enim sanguine, magno, & inæstimabili pretio, à diabolica seruitute redempti iam nostri non sumus, sed Redemptoris nostri, quotquot Christiano nomine censemur, quem debitis gratiarum actionibus prosequi, ac iugiter glorificare debemus, vt quoniam singulis horis, ac momentis eius beneficio viuimus, & sumus; ita etiam, quantum præsentis vitæ necessitas permiserit, ab illius nunquam laude cessemus. Hoc pro modulo nostro præstamus, dum in nocturna synaxi duodecim psalmos cantantes, diurno etiam tempore quolibet horarum ternario tres psalmos modulantes singulis horis per huiusmodi psalmorum repetitionem Deo præsentes viginti quatuor diei horas diuino famulatui consecramus. Sic enim fit, quod in re simili Sanctus Leo Magnus obseruat, vt anima, quæ terrenis adhuc desideriis implicatur, & curis secularibus impeditur, ex interuallo saltem ad diuina respiret. Consonat huic doctrinæ Honorius Augustodunensis in Gemma animæ. Sol totum mundum viginti quatuor horis perlustrat, & stellas quidem sibi in die præsentes lumine suo obscurat, absentes verò in nocte illuminat. Sol autem Christum iustitiæ solem præfigurat, qui hunc superiorem mundum quasi in die illustrabat, dum illum præsentia sua doctrinis, & miraculis illuminabat. Inferiorem verò quasi in nocte irradiauit, dum morte sua sedentes in tenebris, & vmbra mortis visitauit. Stellas verò præsentes velat in die, dum sanctos in gloria suæ præsentiæ à mundi tenebris cœlat. Stellas in nocte absens illuminat, quia iustos in nocte huius vitæ illustrat. In nocte ergo duodecim psalmos, & in die totidem psallimus, quot horis stellas à sole vndiqueuersum illuminari diximus, quatenus nos Christiani in baptismate stellæ facti ab æterno soli in omni hora illuminemur, si Dominum in omni tempore benedicentes veneremur.

Leo ser. 4. de ieiun. septimi mensis.

Gemma animæ lib. 2. cap. 49. & 50.

Elig. hom. 11.

Optimè S. Eligius; Cui dicendum est, oportet semper orare, & non deficere, nisi ei, qui canonicis horis quotidie, iuxta ritum Ecclesiasticæ traditionis, psalmodiis precibusque consuetis Dominum laudare, & rogare non desistit? & hoc est quod Psalmista dicebat,

Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. Psalm. 33.
Septenario enim numero, inquit Primasius, vniuersitas figuratur, Primasii lib. 1. in
propterea canitur; *Septies in die laudem dixi tibi:* quod alibi di- Apoc. cap. 1.
cit, *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.*

§. III.

Tertia ratio ex Hugone Victorino. Quarta ex communi Scriptorum sententia ob Dominicæ Passionis memoriam.

1. TErtiam rationem tractat Hugo de S. Victore. Octo horas sancti Patres præ cæteris ad laudandum Deum elegerunt, mediam scilicet noctem, diluculum, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, & Completorium. Quia dignum est, vt homo, qui corpus gerit ex quatuor elementis, quater respectu noctis, & quater respectu diei per diem naturalem Deum sibi placare satagat. Et cum omni tempore laudandus sit Deus, potissimum in prædictis horis laudatur ab Ecclesia, in quibus opera præ cæteris insignia dignatus est facere. Nocte enim media natus est de Virgine, diluculò surrexit, hora prima mulieribus ab Angelis nunciata est Resurrectio, hora tertia Spiritus sanctus inflammauit Apostolos, hora sexta crucifixus est Dominus, hora nona emisit spiritum pro salute mundi. In Vesperis commemoramus aduentum Domini in mundi Vespere. In Completorio completum erit gaudium Sanctorum in die generalis retributionis. Hæc Hugonis sententia cuipiam subobscura videbitur, dum orationem à nobis fieri commemorat quater in die, & quater in nocte. Sciendum proinde est, ex his, quæ infra dicentur, Primam dumtaxat, Tertiam, Sextam, & Nonam horis diurnis: laudes verò, Vesperas, & Completorium, cum Nocturnis nocturno tempori ab illo assignari. Nam & laudes ante solis ortum, Vesperæ autem, & Completorium, vel post vel circa eiusdem occubitum olim celebrabantur, vt suis locis ostendemus.

Hugo cap. 3. Speculi de Ecclesiæ mysteriis.

2. Quarta ratio omnium Scriptorum calculo approbatur, quam eleganter explicant Rupertus Abbas, & Gemma animæ. Ad conseruandam enim copiosæ Redemptionis memoriam septies in die laudem dicimus Domino, iuxta vulgatissimos glossæ versiculos.

Rup. lib. 1. de di. officiis.
Gem. lib. 2. c. 55.

Hæc sunt septenis propter quæ psallimus horis.
Matutina ligat Christum, qui crimina purgat.
Prima replet sputis. Causam dat Tertia mortis.
Sexta cruci nectit. Latus eius Nona bipertit.
Vespera deponit. Tumulo Completa reponit.

Glos. in cap. 1. de celebr. Missarum.

Plurimi Auctores è Canonistarum populo alios recitant versus, sed historicæ veritati non omnino conformes: nam Resurrectio ante primam horam facta est, & quod de hora duodecima dicunt, in Euangelio non legitur.

In matutino damnatur tempore Christus.
Quando resurrexit Primam canit ordo fidelis.
Tertia cum canitur tunc est cruciamina passus.
Sexta sunt tenebræ per mundi climata factæ.
Emissus Nona est diuinus Spiritus hora.
Vespere clauduntur Christi sacra membra sepulchro.
Christo bissena custodia ponitur hora.

Leo serm. 11. de Pass. Domini.

Hæc potissima ratio est, ob quam his horis diuina celebrantur officia: hæc præcipua mysteria sunt, quibus, dum psallimus, insistere debemus: Nihil enim, iuxta Magni Leonis sententiam, inter omnia opera Dei, in quibus humana admirationis fatigatur intentio, ita contemplationem mentis nostræ & oblectat, & superat, sicut Passio Saluatoris. Atque vtinam possem omnibus horis, ac momentis vitæ meæ tam beatæ Passionis, tam viuificæ mortis recordari, à qua vita, & resurrectio mea, & omne bonum meum procedit. Plus enim mihi contulit Dominus redimendo, quam creando; creando quippe me mihi dedit, redimendo verò & seipsum dedit, & me reddidit mihi. De nihilo creatus sum, sed non de nihilo redemptus. Flagella, spinas, clauos, & crucem sustinuit amarissimam, totumque sanguinem effudit, vt me vitæ sempiternæ participem efficeret. Vade igitur anima mea ad montem myrrhæ, collige tibi fasciculum ex omnibus amaritudinibus Domini tui, & dic cum anima dilecta,

Cantic. 1. 12.

Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur. Hunc fasciculum, si semel collegero, nemo tollet à me, inter vbera mea commorabitur. In hoc iustitiæ consummatio, in hoc scientiæ plenitudo, in hoc diuitiæ salutis, & copia meritorum. Hæc mea sublimior Philosophia scire Iesum, & hunc crucifixum. Nullibi melius discitur quid sit sanctitas, quid sit perfectio, quam in vulneribus Saluatoris. Nulla efficacior medicina ad purgandas animæ sordes, ad curanda conscientiæ vulnera, quam Christi vulnerum meditatio. Horum non obliuiscar in æternum, quia in ipsis viuificatus sum.

METRVM IV.

CVrrite sanguineis lacrymarum flumina riuis,
Et corde ab imo tristis exundet dolor.
Erumpant moriente Deo suspiria, & intus
Occulta amoris æstuent incendia.
Ite manus nocuæ, sceleratum tundite pectus,
Vindexque apertis sanguis è venis fluat.
O fluat, & totus detur pro sanguine sanguis,
Measque culpas diluat fusus cruor.
Dicite vos cœli, vos conscia funeris astra,
Si maius vnquam polluit terram nefas.

En iacet exanimis soboles æquæua Tonantis
Damnata ligno, crimina vt mundi luat.
Spinea serta caput præcingunt, membra cruentis
Discerpta virgis sanguinis riuos pluunt.
Omnis abest species, notam dignoscere formam,
Notosque vultus ipsa vix posset parens.
Horruit aspectu, densisque in nubibus æther
Phœbique, siderumque condidit faces.
Æternas populi mundo timuere tenebras,
Strauitque mœstus anxias gentes pauor.
Grandia terrificis sunt saxa excussa ruinis;
Et ipsa trepido terra subsiluit solo.
Scilicet (ô superi cur non emittitis ignem?
Cur non ferocem armatis in me dexteram?)
Scilicet (ah scelerum nimis improba causa meorum;
Quæ lucis, & vitæ reum Numen facis.)
Scilicet interitum summi gemuere parentis
Quæcunque cæli continentur ambitu.
Et vos mortales tantorum causa malorum
Siletis? & non irrigat fletus genas?
Ah fluite ô lacrymæ totoque è corpore sanguis,
Vt sole nix soluta, riuis effluat.
Ecce sitit moribundus Amor, date pocula Amantes,
Amoris haustum Rex amantium sitit.
Nempè sitit lacrymas, lacrymæ ne arescite: vestro
Sedare fletu feruidam cupit sitim.

§. IV.

Quinta, & sexta ratio in gratiarum actionem ob diuina beneficia. Septima per analogiam ad ætatem humanam. Addita quædam de breuitate vitæ.

1. QVintò septem distinctis horis seruitutis nostræ pensum reddimus Deo, vt pro creationis beneficio septem diebus peracto creatori gratias agamus. His accedit octaua nocturnæ vigiliç hora pro spe resurrectionis, quam media nocte futuram plerique doctiores sentiunt, tum quia Dominus se venturum ad iudicium tanquam furem in nocte prædixit: tum quia media nocte de aduentu sponsi excitatum clamorem in parabola fatuarum, & sapientum Virginum legimus. Facem mihi prætulit ad hanc rationem astruendam Rupertus Abbas his verbis. Septem canonicas horas diei non licet à quoquam, qui in conspectu Dei vacuus, & ingratus apparere nolit, negligenter præteriri. Hæ si quidem creatori nostro deferunt laudes, & pro certis, ac magnis eius beneficiis quasi vectigales sunt gratiarum actiones. Vt enim cecinit Prudentius:

Ambros. Hieron. Chrysost. August. & alii apud Suarez in 3. p. To. 2. disp. 30. sec. 10.

Rup. lib. 1. de diu. off. cap. 1.

Pruden. Cathim. hym. 3.

Quod generosa potest anima
Lucis, & ætheris indigena
Soluere dignius obsequium,
Quam data munera si recinat
Artificem modulata suum?

Laur. Iustin. ligni vitæ de orat. c. 7.

Gratiarum actio, inquit Laurentius Iustinianus, est in intellectu, & cognitæ gratiæ Dei bonæ voluntatis indeficiens, & irreflexa intentio. Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium, quia maiora meretur suscipere, qui collata bona de corde non probatur delere. Inuitatur ad magna, qui de paruis gratias agere assuescit, & spem de futuris recipit, qui transacta beneficia recognoscit. Ideò S. Maximus Taurinensis Episcopus hortatur nos, vt minutissimas aues imitemur, mane & vespere creatori gratias referendo. Et si es, inquit, deuotior, imitare lusciniam, cui quoniam ad dicendas laudes dies sola non sufficit, nocturna spatia peruigili cantilena decurrit. Et tu igitur laudibus tuis diem vincens operi tuo adde nocturna curricula, & insomnem suscepti laboris industriam psalterij serie consolare. Notat Richardus Victorinus septem esse tentationes, importunam, dubiam, subitam, occultam, violentam, fraudulentam, perplexam, quibus impugnantur fideles, iuxta illud, *In sex tribulationibus liberabit te, & in septima non tanget te malum:* ad quas illud etiam accommodatur, quod scriptum est, *septies cadet iustus, & resurget*. Propterea idem iustus septies in die laudem dicit Domino, nam quoties post lapsum resurgit, & quoties tentanti malo resistit, debet sanè cooperatori suo gratias referre, à quo vtique factum est, vt tentatus resistere, & lapsus posset resurgere. Septies autem oramus in die, ait Ebrardus contra Valdenses scribens, quia septies in die cadit iustus, & resurgit per orationem. Addit Petrus Damianus septem Canonicarum horarum officia quasi septem baptismatum lauacra in sanctæ Ecclesiæ gremio constituta esse; vt septem offensionum maculas, quas ex quotidiana vitæ huius conuersatione contrahimus, totidem orationis quotidianæ fluentis expiare curemus, quatenus assiduum corruptibilis vitæ puluerem satisfactionis aura decutiat, & mundanæ conuersationis lutum superfusæ orationis frequens vnda detergat.

Max. hom. 2. de non timendis hostibus carnalibus.

Rich. in Psal. 90.

Iob. 5. 19.

Prou. 24. 16.

Ebrard. cap. 4.

Petrus Damianus opusc. 10. cap. 1.

2. Sextò, sunt qui has temporum præscriptiones ideo censent ordinatas, vt per nocturnum officium tempus tenebrarum ante Christi aduentum significemus: Nox enim, vt ait Remigius Antissiodorensis, tempus significat ante Christi aduentum: Per diurnum verò tempus gratiæ, & miserationis, quo visitauit nos oriens ex alto. Septies igitur Deum laudamus, quia dono septiformis gratiæ lucem, & libertatem adepti sumus. Par esset equidem supernæ Hierusalem imitari custodes, quorum militia est semper esse in Dei laudibus, vt

Remig. Antissiod. in cap. vlt. Ionæ.

Ambrosius

Ambrosius scribit, qui super muros æternæ ciuitatis constituti tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt: sicut & Animalia in circuitu sedis procidentia requiem non habent, die, ac nocte clamantia, & dicentia, *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus omnipotens, qui erat, & qui est, & qui venturus est.* Sed aggrauante corpore præpediti à diuinis laudibus multoties cessare cogimur, certis duntaxat interuallis vitulos labiorum nostrorum immolantes. Rectè Primasius; Ecclesia circumquaque diffusa in singulis membris, professionibusque diuersis, vrbibus, regionibus, prouinciis, linguis, & gentibus variis Dominum die ac nocte laudare non cessat, manente intellectualis creaturæ perpetua in cœlestibus laude super Ierusalem, ad cuius se instar, informari peregrina lætatur Ecclesia. Hoc est tributum, quod à nobis exigit Deus. *Immola*, inquit, *sacrificium laudis.* Quæ verba explicans Augustinus, Ara tua, ait, conscientia tua. Securi sumus, non imus in Arabiam thus quærere; non sarcinas auari negotiatoris excutimus. Sacrificium laudis quærit à nobis Deus. Habebat hoc sacrificium laudis Zachæus in patrimonio suo, habebat vidua in saccello suo, habebat nescio quis pauper hospes in dolio suo. Alius nec in patrimonio, nec in saccello, nec in dolio aliquid habebat: totum habebat in animo suo. Immola Deo sacrificium laudis, & hæc immolatio, hoc sacrificium laudis est, gratias agere illi, à quo habes quicquid boni habes, & cuius misericordia tibi dimittitur quicquid tuum mali habes.

Ambros. Epist. 25. Isa. 62. 6. Apoc. 4. 8. Primas. in Apoc. lib. 2. in fine. Psalm. 49. & ibid. Augustinus.

5. Septima ratio nos ipsos respicit, ætatisque nostræ progressum non inutili significatione repræsentat. Augustinus, Gregorius, Hieronymus, Fulgentius, Theophylactus, & Honorius per horas diei ætates hominum, quamuis non omnino simili explicatione interpretantur. Nam quis neget quemcunque hominem profunda nocte sepultum fuisse, cum adhuc in potentia causarum latitans proprio existentiæ actu careret? Nox igitur tempus illud indicat, quod natiuitatem antecessit. Matutinæ laudes in confinio diei, ac noctis recitandæ, primam ætatem denotant, quam infantiam aliqui, pueritiam alij vocant. Prima diei hora, cum iam se purior exerit solis radius, adolescentiæ index est. Iuuentus per Tertiam designatur, cum solis radij longè, lateque diffusi orbem terrarum nitidius illustrant. Per Sextam, virile robur intelligo sole in medio cœli, & maxima augis altitudine constituto. Hora Nona inclinato iam die tarda senectus indicatur. Vesperè vltima ætas decrepita innuitur terram respiciens, in quam mox terrenum corpus resolui debet: quam ætatem eleganter deplorans Cornelius Gallus, sic cecinit:

Nec cœlum spectare licet, sed prona senectus
Terram à qua genita est, & reditura videt.

Aug. serm. 59. de verbis Domini. Greg. hom. 19. in Euang. Hieron. in c. 20. Matthæi. Fulg. de remiss. pec. lib. 2. c. 18. Theophylac in c. 20. Matthæi. Hon. Gem. anim. lib. 2. c. 34. Cornel. Gallus.

Completorium denique æui seriem completam, vitæque finem manifestat. Adeò breuis est vita nostra, vt vnicæ diei omnis eius decursus comparetur. Nam diei vnius sunt homines, ait Pindarus, vmbræ somnium sunt homines. Et Rex Ezechias clamabat dicens, *De manè vsque ad vesperam finies me.* Narrant Plinius, & Antigonus Carystius auem esse ad Hypanim fluuium vitæ prorsus diariæ: manè nascitur, crescit vsque ad meridiem, ac soli tandem morienti commoritur, Hemerobios dicitur, de qua Cicero; Confer, inquit, nostram longissimam ætatem cum æternitate, reperiemur in eadem propemodum breuitate, qua illæ bestiolæ, quæ vnum diem viuunt. Flos etiam Hemerocalis vltra diem viuere nequit, eius meminere Dioscorides, & Plinius: legendus item Suidas verbo Ephemerij botri. Optimè Iob, *Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis, qui quasi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra.* Optimè item Isidorus Pelusiota, Mundi huius gloria Hemerocalis est. *Omnia tempus alit*, inquit Poëta, *tempus rapit, vsus in arcto est.* Libet itaque exclamare cum sanctissimo Abbate Columbano. O tu vita quantos decepisti! quantos seduxisti! quantos excæcasti! quæ dum fugis, nihil es; dum videris, vmbra es; dum exaltaris fumus es: quæ quotidie fugis, & quotidie venis, veniendo fugis, quæ fugiendo venis: dissimilis euentu, similis ortu; dissimilis luxu, similis fluxu; dulcis stultis, amara sapientibus. Qui te amant, non te sciunt; qui te contemnunt, ipsi te intelligunt. Te ostendis tanquam veram, te reducis quasi fallacem. Ergo nihil es, ô mortalis vita, nisi viæ imago, fugitiua vt auis, vt nubes incerta, fragilis vt vmbra.

Pindar. in Pythiis Ode 8. v. 135.
Isa. 38. 13.
Plin. lib. 11. c. 36.
Antigon. histor. mirabilium c. 91.
Cic. 1. Tuscul.
Dioscorid. lib. 3. cap. 137.
Plin. lib. 11. c. 21.
Iob. 14. 1.
Isid. Pelus. lib. 5. Ep. 363.
Aurel. Olympius Nemesian. Eclog. 3.
Columb. homil. de fallacia vitæ humanæ.

METRVM V.

Sic nempè velox orbita temporum
Propellit annos: surgit, & occidit
Quicquid polorum continetur
Præcipiti nimium sub axe.
Cæco rotantur sæcula turbine,
Vesper sequenti vespere truditur.
Mortale nil longum, nec ætas
Præteritam reparat ruinam.
Vitæ quid auras, quid senium miser,
Diesue longos, stultaque somnia
Mentiris? heu! puncto futurus
Præda necis, gelidum cadauer.
Quicunque lucis munere vescimur,
Omnes eodem tramite currimus.
Mors æquat omnes, parque sæpe est
Nestorea vna dies senectæ.

Centena quamuis sæcula vixeris,
Æternitatis si numeras diem,
Nil eius ætatem antecelles,
Vnica quem rapit hora vitæ.
Frustra senectæ tempora computet
Ales quæ ad vndas nascitur Hypanis,
Quam si videt nascentem Eous,
Decrepitam aspicit occidens Sol.
Hæc de fugaci fabula luditur
Vita. Quod ortum est vergit ad Hesperum,
Diesque veloces, & anni
Pegaseo fugiunt volatu.

§. V.

Octaua ratio ex Parabola Euangelica laborantium in vinea. Nona ex mystica septenarij numeri significatione. Etiam Infideles statis horis orare. Errores Cabalistarum obiter indicantur.

1. OCtaua ratio ex capite vigesimo Matthæi clarè deducitur. Enimuerò cœlestis Paterfamilias operarios mittens in vineam primo manè tertia, sexta, nona, & vndecima hora, & cum sero esset factum, reddens illis mercedem has præcipuè horas diuino seruitio deputauit, vt docet Cassianus. Nam vndecima vespertinam synaxim indicat, serotina autem Completorium significat. Cæterum hora prima illud æui denotat spatium, quod fuit ab Adamo vsque ad Noé. Tertia à Noé vsque ad Abraham producta est. Sexta ab Abraham vsque ad Mosen. Nona à Mose vsque ad Christum. Vndecima à Christo incipiens in extrema iudicij die finem habebit. Ita Origenes, Gregorius Magnus, Theophilus, Hieronymus, Chrysostomus, Theophylactus, Beda, Hilarius, & Fulgentius interpretantur. Sed duo postremi tum inter se, tum à cæteris nonnihil discrepant: Hilarius enim horam nonam à Mose ad Dauid, vndecimam à Dauid ad Christum producens finem mundi ad illud, *cum serò factum esset*: mystica intelligentia reuocare videtur. Fulgentius autem sextam vsque ad Dauid, nonam vsque ad transmigrationem Babylonis protrahit, & vndecimam complet in Christi aduentu. De hac verò Parabola diffusè, & doctè disserit Paschasius Ratbertus Abbas Corbeiensis. Inter cætera autem in rem nostram hæc scribit; Quare quidam operarii manè conducti sunt, & post hoc non circa horam secundam, sed circa horam tertiam exiit, & conducti sunt alij, post quorum conductionem quare non circa horam quartam, vel quintam, sed circa sextam exiit, & alios misit in vineam? ita neq; circa septimam, vel octauam, sed circa nonam? & nouissimè non circa decimam, sed ad vndecimam exiit, quando inuenit stantes tota die otiosos, eo quod

Caſſ. lib. 3. de instit. cœnob. c. 3.

Orig. hom. 10. in Matth.
Greg. hom. 19. in Euang.
Theophil. lib. 1. comm. in Euang.
Hieron. Chrysost. Theophyl. Beda. & Hilar. ad c. 20. Math.
Fulg. de remiss. pecc. lib. 2. c. 18.
Pasch. lib. 9. in Matthæum.

iam in nouissima hora essent. Nequaquam igitur absque ratione id factum credo. In his enim quinque ordinibus nescio quid musicum videtur sonare, vt duæ extremitates simplum habeant numerum, atque vnum, duæ verò medietates duplum, vt singulæ medietates duplæ suo respondeant simplo, & faciant quod diapason rectè vocatur. Hæc subtiliter Paschasius, nam inter Primam, & Tertiam vna tantum hora, nempè secunda, intercipitur: itemque inter Nonam, & vndecimam media est sola decima. Inter Tertiam autem & Sextam duæ intermediæ sunt quarta, & quinta: duæ quoque inter Sextam, & Nonam, septima scilicet, & octaua. Ad musicam itaque proportionem refert Domini vocationem Ratbertus, quæ horæ deinde diuinis laudibus decantandis consecratæ fuerunt. Richardus autem Victorinus per hanc horarum diuersitatem varios gradus intelligit, quibus homo perducitur ad integram perfectionis mensuram. Ait enim. Secundum processum diei, & successionem horarum Dominus vineæ egreditur, quia secundum perfectionis profectum, virtutumque promotionem diuina cognitio augmentatur. Mane primo lux incipit apparere, ad tertiam dies solet incalescere, ad sextam vehementius æstuare, ad nonam constat solem ad inferiora inclinare, caloremque temperare, ad vndecimam verò contingit calorem cum luce paulatim deficere. Quid itaque est ortus lucis, nisi illuminatio veritatis, & quid est inchoatio caloris, nisi acceptatio bonitatis? æstuatio autem feruor est dilectionis. Temperamentum verò caloris est abominatio vanitatis. Sed & subtractio caloris, & lucis quid aliud est quam refrænatio cupiditatis, seu etiam hebetatio prudentiæ carnalis? Manè itaque facit discretio boni, & mali, tertiam appetitus veri boni, meridiem desiderium summi boni, nonam fastidium falsi boni, vndecimam verò efficit odium, seu etiam obliuio veri mali. Manè illuminatur intellectus, ad Tertiam corrigitur consensus, ad Sextam inflammatur affectus, ad Nonam restringitur corporis sensus, ad vndecimam carnalis appetitus refrigeratur. In fine verò denarium percipimus, quia post consummatum laborem ad perfectionis integritatem sublimamur.

Richard. tract. 1, de statu hom. interioris cap. 35.

2. Nona tandem, atque vltima ratio ex ipsius septenarij numeri mystica significatione deducitur. Primasius Vticensis Episcopus laudans hunc numerum ait; Propterea etiam canitur, *Septies in die laudem dixi tibi.* Non patitur hæc breuis rerum perstrictio ea omnia commemorare, quæ ex sacris, & profanis Scriptoribus in septenarij laudem colligi possent, cum præsertim hæc numerorum Philosophia leuis quibusdam, & inanis videatur. Iarchas Indosophorum præses interrogatus ab Apollonio, cur sapientes duodeuiginti tantum essent, cum hic numerus neque quadratus sit, nec ex iis qui magno honore habentur: Nos, inquit, teste Philostrato, nec

Primas. lib. 1. in Apoc. cap. 1.

Philostr. vitæ

numeris seruimus, nec nobis numeri. At cæteri Philosophi, nec non & sancti Patres latitantia sub numeris mysteria magni semper æstimarunt. Nam, vt scribit Diophantus antiquus Arithmeticus, ex peritia numerandi Dei imaginem habemus, qua bestiæ destituuntur. Ipsos psalmos non secundum rerum gestarum historiam dispositos esse, sed iuxta spiritualem numerorum intelligentiam diffusè probat Hilarius Pictauiensis. Ecquis sanctorum Doctorum non euidenter ostendit numerorum rationem passim haberi in sacris Scripturis? Componitur septenarius ex impari, & pari, ex ternario videlicet, & quaternario: cumque omnes numeri vel pares, vel impares sint, sancti Patres hunc numerum ex pari, & impari compositum numerum vniuersitatis appellant. Res clara est in sacris litteris, vt cum dicunt, septuplum dandam vltionem de Cain; septies in die cadere iustum; septem dæmonia à muliere eiecta, & multa eiusdem modi. Omnes præterea numeri, qui sunt intra denarium, aut generant alios, aut generantur, solo septenario excepto, qui propterea virginitati, & sapientiæ adscribitur, tantaque religione à Pythagoricis colitur, vt eum inter præcipua suorum dogmatum arcana collocarint. Sed & Bassus quidam apud S. Philastrium numero septenario diuinitatē tribuebat. Omitto portentosa nomina, quibus hunc numerum insigniuit Nicomachus Gerasenus libro secundo Arithmeticorum Theologicorum apud Photium in sua Bibliotheca. Dicitur enim ab eo esse Fortuna, & occasio, Minerua, Mars, Acreotis, Agelia, Atrytone, Tritogeneia, γλαυκῶπις, Alalcomeneia, (de qua voce videndi Pausanias, & Gyraldus) Panteuchia, Ergana (multis à Pausania in Atticis, & in prioribus Eliacis celebrata) integritas naturæ; Amaltheiæ stirps, Ægis, Osiris, somnus, vox, sonus, & de musarum numero Clio, Iudicium item, & Adrasteia, ac huiusmodi ineptiæ multæ. Vtinam haberemus M. Varronis hebdomadarum libros, in illis enim solidas septenarij laudes reperiremus. Quæ verò spectant ad huius numeri perfectionem curioso lectori suppeditabunt sancti Patres Cyprianus, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, Basilius, Gregorius Nazianzenus, Clemens Alexandrinus, Gregorius Magnus, Cæsarius, Bruno, Chrysologus, Rupertus Abbas, Innocentius Papa, Hugo Victorinus, Bonauentura: itemque Philo Iudæus libro de mundi opificio, & de decalogo, Nicolaus Cusanus, Girardus Rufus, Petrus Bongus, Franciscus Georgius Venetus, Macrobius, Gellius, Chalcidius, Censorinus, Martianus Capella, Nicetas, Elias Cretensis, Symphorianus Camperius, Sebastianus Foxius, Annibal Rossellius, Leo Hebræus, & alij multi. Porrò septenarium in mundi opificio à conditore obseruatum sacra Mosis docet historia. Septem quoque vagantes sphæras firmamento subiecit eiusdem opificis prouidentia. Luna ab illis septima septenario mouetur numero vigintiocto diebus totius Zodiaci ambi-

Apollonij lib. 3. cap. 9.

Diophant. initio primæ definit.

Hilar. prolog. in Psal.

Philastr. de hæresibus.

Photius Cod. 187.

Pausan. in Boëticis Gyrald. de diis syntag. 11.

M. Varro.

Cyp. de exh. Martyrum cap. 11.
Aug. li. 11. de ciu. Dei c. 31.
Am. enar. 2. ad Horont. in c. 1. Gen.
Hieron. ep. 125. ad Damasum q. 1.
Basil. exa. hom. 12.
Greg. Naz. or. 44.
Cl. Alex. l. 5. & 6. Strom.
Greg. mag. mor. l. 1. c. 7. & l. 35. c. 7.
Cæsar. Dial. 4. de fide inter. 192.

tum conficiens. Sol ipse lucis, & vitæ dispensator septimo quoque signo cursum varians ab hyemali ad æstiuum Solstitium, itemque à verno ad autumnale æquinoctium septimi signi peragratione peruenit. Oceanus in augmenti, & decrementi sui vicibus, Lunæ Hebdomadas seruare dignoscitur. Homo temporis, & æternitatis orizon septenarij vim, & efficaciam in seipso multiplici comprobat experimento, de qua re extat Solonis elegia apud Clementem Alexandrinum lib. 6. Strom. Septima post partum hora an sit victurus ostendit. Post septimum diem nomen infanti imponebant Antiqui: post decimum quartum ad lumen visus mouetur: post septem menses dentes incipiunt emergere: post bis septem sedet sine cadendi timore: post ter septem sonus eius in verba prorumpit: post quater septem incedit; & lac nutricis exhorrescere incipit. Prima annorum hebdomada primis dentibus alij succedunt ad cibum solidum aptiores. Secunda hebdomada pubescit, tertia finem facit crescendi in longum, ornatque lanugo genas, quarta in latum etiam crescere desinit, quinta virile robur completur, sexta stabili firmitate seruantur vires, septima perficitur ætas, & completur prudentia, octaua diminuuntur vires, nona viget senectus, decima tandem vitæ spatium terminatur, attestante Propheta. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Faciunt etiam ad septenarij laudem dies critici, & decretorij, annique climaterici tot dissidentium Philosophorum contentionibus agitati. Quid memorem è sacris Bibliis septem Angelos, septem stellas, septem Ecclesias, septem lucernas, septem Sacramenta, septem tubas, septem vitia, septem virtutes, septem sigilla, septimum libertatis annum, septimum quietis diem, & alia sexcenta eiusdem generis? Puer quem suscitauit Propheta septies oscitauit, septem annis pro dilecta seruiuit Iacob, septem sunt spiritus qui astant ante Dominum, septiformis denique Spiritus sancti gratia post quadratum septenarium, quinquagesimo scilicet die à gloriosa Christi Resurrectione, in Apostolos, & discipulos diffusa est. Tot virtutibus igitur insignitum septenarium meritò sancti Patres diuinis etiam laudibus decantandis consecrarunt. Adde quod septenarius plenitudinem, & vniuersitatem significat, quare, vt dicit Augustinus, *Septies in die laudem dixi tibi*, nihil est aliud quam *semper laus eius in ore meo.* Beda etiam dicit eum semper orare qui canonicis horis quotidie iuxta ritum Ecclesiasticæ traditionis psalmodiis, precibusque consuetis Dominum rogare, & laudare non desistit. Septem quoque horas pro maiori saltem diei parte vsurpasse videtur Satyricus his versibus:

Bruno serm. 2. de Pentec.
Chrysol. ser. 139.
Rup. li. 1. in Apoc.
Innoc. proœm. in 7. psalmos.
Hugo de quinque septenariis lib. 2.
alle. in Matt. c. 5.
Bonau. in ps. 150.
Philo de mundi opif.
Nic. Cusanus de docta ignorantia.
Gir. Rufus in Arithmeticã Boët.
P. Bongus de mysteriis numerorũ.
F. Ven. Harm. mũdi cant. 1. ton. 5. c. 9. & tono 8. c. 7.
Macrob. lib. 1 in som. Scipion. c. 6.
Gell. lib. 3. c. 10.
Chalc. in Timæũ.
Censor. de die natali cap. 11. & 12.
Mart. Capella de nuptiis Merc. l. 7.
Nicet. in or. 42. Naz. n. 32.
El. Creten. in or. 3. Naz. nu. 23.
Symph. camp. platon. Symphoniæ, lib. 4. tr. 3. cap 8.
Foxius in Timæũ.
Rossell. in Pimandrum lib. 2. comment. 5. q. 1. cap 1.
Leo Hebr. dial. 3. de amore.
Ficinus in Timęũ.
Ioachimus Abbas in c. 1. Apoc.
Aug. lib. 3 de doc. Christ. cap. 35.
Beda in c. 18. Lucæ.
Iuuen. Sat. 6.

——————— quis deditus autem
Vsque adeò est, vt non illam, quam laudibus effert,
Horreat, inque dies septenis oderit horis?

3. Hæ sunt præcipuæ rationes, ob quas horarias preces fuisse institutas asserunt Scriptores sacri. Stultum enim fuisset temerè, & sine ratione istas potius horas, quam alias sacris precationibus assignasse. Nam, vt scitissimè scribit S. Asterius Episcopus; Nulla res est humana, cuius non aliqua ratio reddi possit, & si quid fortè eiusmodi est, quod rationem, aut scopum non habet, meræ nugæ sunt. Porrò certas orationis horas etiam Infideles determinarunt. Apollonius Thianæus docuit Athenienses, qua diei, noctisque hora sacrificari oporteret, vt scribit Philostratus Lemnius in eius vita. Iulianum Apostatam vsum statis horis orandi sacerdotibus idolorum indixisse refert Sozomenus. Ipsimet Turcæ distinctionem horarum obseruant in orationibus. Orant enim in ortu solis, quam orationem vocant Tamzith, item meridie, hora nona, in occasu solis, & hora prima noctis. Laudat Dauidicos Psalmos Mehemet eorum Pseudopropheta in Alcorano, iubetque suos surgere ad lectionem circa mediam noctem. Hoc autem loco quorumdam errorem dissimulare non possum, qui Cabalistarum mendaciis adhærentes secretiores Theologi vocari volunt. Aiunt isti singulis tribus horis mutari Angelorum custodiam in cœlis, statuuntque decem numerationes, veluti decem categorias, quas vocant Sephiroth, quæ virtute nominum diuinorum per ordines Hierarchiarum in sphæras cœlestes, & elementa inferiora suas virtutes statis horis influant, quas si quis rectè intelligat, earumque nomina benè applicet, mirabilia præstare possit. Ideóque Ecclesiam primam horam, & tertiam,& sextam, & nonam, atque duodecimam præ cæteris ad orandum elegisse, quod illis horis talis dispositio in cœlis sit, tales Angeli præsideant, talis Sephiroth, siue numeratio dominetur, qualis necessaria est vt deprecatio nostra exaudiatur. Legendus hac de re Archangelus Burgonouensis Minorita Auctor Catholicus, sed Cabalistis plus iusto addictus, libro de dogmatibus Cabalistarum in explicatione huius Assertionis: per secretum orationis antelucanæ nihil aliud debemus intelligere, quàm proprietatem pietatis. Mihi nec libet, nec vacat hanc doctrinam copiosius examinare. Hoc tantum moneo artem Cabalisticam, quam Hebræi summis laudibus celebrant, nonnisi meram superstitionem esse, ac theurgicam quamdam Magiam sub fictis Angelorum nominibus Cacodæmones inuocantem. Quod si adeò necessaria esset ad Dei cultum, & scripturarum intelligentiam, quemadmodum isti iactant, Spiritus sanctus, qui repudiata Synagoga docuit nos omnem veritatem, hanc etiam sapientiam Ecclesiæ suæ reuelasset. Scio quidem varia esse Cabalistarum genera, de quibus vir doctissimus

Asterius hom. in festum calendarum.

Philostr. l. 4. c. 6.
Sozom. lib. 5. c. 15.

Alcoran. libro 2. azora 25. iuxta diuisionem orientalium.
Item lib. 3. azora 55.

Archang. Minor. pag. mihi 167.

Del Rio disquis. magic. lib. 1. c. 4. qu. 3.

Martinus del Rio in magicis disquisitionibus differit; Sed scio etiam horum omnium doctrinam nihil habere soliditatis, nam cum versentur circa principia vniuersalia, & causas maximè remotas, nunquam ad veram scientiam pertingunt. Eas verò nugas, quas de horis orandi ingerere simplicioribus conantur, explodit Scriptura, quæ dicit, *Quoniam oportet semper orare*, &, *orantes in omni tempore*, &, *sine intermissione orate*. Ergò illius oratio omni hora acceptabilis erit, qui necessaria sibi ad salutem perseueranti animo postulabit. Vt enim scribit Antiochus. In omni re captanda semper est opportunitas temporis, præterquam in oratione. Nunquam enim intempestiua potest esse oratio, sicut scriptum est: *Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo*. Ipsis verò Cabalistis clausæ sunt ianuæ orationis, vt vnus ex illis R. Eliezer in libro Berachoth, id est benedictionum, fatetur: nam à die, inquit, quo templum fuit destructum, orationis portæ clausæ sunt, vt dicit in Lamentationibus Hieremias, *Cum clamauero, & rogauero, exclusit orationem meam*.

Luc. 18. 1. 1. Thess. 5. 16. Ephes. 6. 18.

Antioch. hom. 91.

R. Eliezer apud Hieron. à S. fide lib. 1. de perfidia Iudæorum c. 12. Thren. 3. 8.

CAPVT III.

DE VARIA DIEI, AC NOCTIS DIVISIONE.

§. I.

Quid dies, quid nox sit. Prima diei diuisio in naturalem, & artificialem. Diei ciuilis initia varia apud varias gentes. Horæ nomen æquiuocum.

QVONIAM diuinis persoluendis officiis certæ sunt horæ à Sanctis Patribus assignatæ, vix intelligi poterunt, quæ de illis dicturi sumus, ni prius explicentur varij antiquorum ritus circa diei, ac noctis diuisionem. Initio autem mundi facta est diei, noctisque alternatio per præsentiam, & absentiam lucis. Sol oriens diem facit, occidens noctem inducit. Hinc Pindarus in olympiis diem vocat filium Solis, & Hesiodus in Theogonia ex Erebo, & Nocte natum diem asserit, quod post noctem dies sequatur. Non est autem omittendum hoc loco, quod obseruat Athanasius. A creatione mundi vsque ad Christum præcessit dies, sequuta est nox; dicit enim Scriptura, *Fiat lux, & facta est lux, vocauitque Deus lucem diem, & tenebras noctem*. A Christi verò aduentu nox diem præcedit: nam à vespera incipientes solemniter celebramus dies sequentes. Ratio discriminis est, quia primò fuit posita lux, at nos à luce defecimus ad tenebras, à Dei scilicet

Pind. olymp. od. 2. v. 59. Hesiod. Theog. v. 124. Athan. in qq. sac. Script. qu. 54. Gen. 1. 3.

cultu

cultu ad errores, & idola. Ex eo verò tempore, quo Sol iustitiæ Christus Deus noster ex tenebris errorum ad lucem diuinæ cognitionis nos reduxit, à tenebris inchoamus, & in luce terminum constituimus. Dies, ait Isidorus, in principio operum Dei lumen habebat exordium ad significandum hominis lapsum. Nunc autem à tenebris ad lucem progredimur, vt non dies obscuretur in noctem, sed nox lucescat in diem, quia à delictorum tenebris liberatus homo ad lucem fidei, scientiamque peruenit. Speusippus in Platonicis diffinitionibus; Dies, inquit, est solis iter ab ortu ad occasum. Aurora diei principium, primum à sole lumen. Meridies tempus, in quo vmbræ corporum quam breuissimæ sunt. Nox vmbra diei contraria, solis priuatio.

Isidor. lib. de nat. rerum cap. 1.

Speusippus.

2. Sed tam diei, quam noctis multiplex distinctio est. Vulgus Scriptorum diem diuidit in naturalem, & artificialem. Naturalis dicitur esse horarum 24. quibus semel circumuoluitur cœlum. Hac diei appellatione etiam noctes intelliguntur, vt cum dicimus ægrotasse aliquem per dies viginti, vel cum hoste pactas inducias dierum decem. Nomen diei accepit à parte meliore. Ideò Heracletus apud Senecam dixit. Vnus dies par omni est. Nam si dies tempus est 24. horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet quod dies perdidit. Mensura viginti quatuor horarum, inquit Ambrosius, vnius diei tempus est. Artificialis est, qui cursu solis ab ortu ad occasum definitur, cui contraria est nox ab occasu solis ad ortum. Hæc dierum diuisio, & obseruatio communis est apud omnes nationes, sed vocabula diuersa sunt. Nam Censorinus, & alij veteres, quos quidam recentiores sequuntur, diem 24. horarum ciuilem, & artificialem vocant: diem verò ab ortu ad occasum naturalem. Ego verba ætatis meæ scribo: quod dictum volui, ne antiquitatem spernere, quæ modesta, & venerabilis est, aut recentiorum voces omittendo quasi cum matre Euandri loqui videar, vt Phauorinus apud Gellium, & Auienus apud Macrobium facetè dixerunt. Repeto. Prima diuisio diei est in naturalem 24. horarum, & artificialem ab oriente sole ad eundem occidentem. De hac dierum partitione Geminus Rhodius antiquus Auctor, qui viuebat Romæ ætate Ciceronis, in elementis Astronomicis περὶ ἡμέρας, καὶ νυκτὸς sic scribit. Dies dicitur dupliciter, vno modo tempus illud, quod est ab ortu solis vsque ad occasum: altero modo dies dicitur tempus, quod est ab ortu solis vsque ad proximum ortum solis. Est autem dies iuxta secundum modum conuersio mundi, & ortus eius arcus, quem Sol peragrat, dum in conuersione mundi mouetur contra mundum. Secundum alterum modum mensem dicimus esse dierum 30. annum verò dierum 365. & vnius quartæ. Non sunt autem per omnes regiones, & vrbes eædem magnitudines dierum; sed ijs, qui versus

Seneca ep. 12.

Ambros. lib. 1. exam. cap. vlt.

Censor. de die natali cap. 10.
Tiraquel. de vtroque retractu §. 1. gl. 11.
Dauid Origanus in Ephemeridum introd. par. 1. c. 5.
Gell. lib. 1. c. 10.
Macr. lib. 1. Satur. cap. 5.
Geminus cap. 5.

ſeptemtrionem habitant, maiores fiunt dies, minores verò his qui verſus meridiem.

3. Romani veteres diem legitimum, & naturalem inchoabant à media nocte, & ſequentis noctis media parte terminabant. Id etiam nunc ſeruat Eccleſia, quoad ieiunia, & ciborum abſtinentiam. Ab eodem puncto mediæ noctis diem auſpicantur Theologi, qui circa montem Athon verſantur, vt ſcribit Theodorus Gaza, quod credant ea hora Chriſtum reſurrexiſſe. De hoc ciuili Romanorum die plura Gellius vir elegantiſſimi eloquij, vt eum vocat Auguſtinus, & multæ, ac facundæ ſcientiæ, & Gellij exſcriptor Macrobius. Eius plurimas rationes adducit Plutarchus. Cur, inquit, diei principium ſumunt à media nocte? an quia Reip. inſtitutio principio fuit militaris? In re autem bellica multa noctu capiuntur conſilia? An quemadmodum meridies finis eſt publicas, & ſerias res agendi, ſic noctem intempeſtam actionum omnium initium ſtatuerunt? An quia ortu, & occaſu ſolis principium, & finis diei diffiniri non poſſunt, multa adhuc luce manente poſt occaſum, & multa item incipiente ante ortum? Tametſi enim Mathematici diei, ac noctis diſcrimen in appulſu centri ſolis ad Horizontem conſtituant, plerique tamen ſenſus arbitrio diem protrahunt à primis ad vltima crepuſcula. Reſtat igitur, vt pro principio diei illum temporis articulum ſumamus, quo ſol vel in medio cœli eſt, vel in oppoſito eius puncto. Hoc autem poſterius melius congruit. Sol enim à meridie verſus occaſum à nobis fertur: à mediæ noctis puncto verſus ortum ad nos. Hæc ille. Athenienſes, quos nunc Itali ſequuntur, itemque, vt Origanus aſſerit, Sileſij, Bohemi, Auſtriaci, & Marcomanni, ab occaſu ſolis ad ſolem iterum occidentem, omne id medium tempus, vnum diem eſſe dixerunt. Babylonij, & Perſæ olim, nunc & Noribergenſes, inter duos ſolis exortus diem eſſe exiſtimarunt. Vmbri, Ægyptij, Arabes: nunc Galli, Hiſpani, & magna pars Germaniæ à meridie in meridiem vnius diei ſpatium conſtituunt. Hoc initium diei Aſtronomi ſibi ſumpſere, quod à meridiano circulo proficiſcatur, qui cum fixus, & immutabilis ſit, certum diei principium deſignat. Sed variant in accipiendo puncto meridiei. Alphonſi Regis tabulæ à meridie diei antecedentis exordiuntur, vt primam diem Ianuarij à meridie poſtremæ diei Decembris. A ſequente inchoat diem Tycho Brahe, vt primum Ianuarij diem à meridie, quæ ipſas Calendas incurrit. Copernicus Romanorum conſuetudine à media nocte ad mediam noctem diei curſum in ſuis aſtrologicis obſeruationibus vſurpat. Eccleſia eumdem diem eſſe dicit, quoad indulgentias, & feſtiuitates, à primis Veſperis vſque ad occaſum ſolis diei ſequentis: quoad iudicia, à mane vſque ad tenebras. Aliter fictione iuris determinatur dies quoad ordinum collationem. Iudæos à Veſpere in Veſperam florente

Theod. Gaza lib. de menſibus.
Gell. lib. 3. c. 2.
Auguſt. lib. 9. de ciu. Dei cap. 4.
Macrob. lib. 1. ſat. cap. 3.
Plutarch. in qq. Romanis.

Origan. in eph. introd. p. 1. cap. 5.

Alphonſus Rex.

Tycho Brahe.
Nic. Copernicus.

c. 2. de feriis cap. conſuluit, de off. & pot. iud. deleg.

c. literas, de temp. ordin.

eorum Rep. diem computasse ostendit Baronius: quos tamen Chrysostomus reprehendit tamquam Scripturæ præuaricatores, quæ diem diffinit ab ortu solis ad ortum, vt ipse colligit ex capite primo Geneseos. Discrepabant ab alijs gentibus in dierum computatione Galli veteres, & Germani. Nam de istis hæc scribit Tacitus: Nec dierum numerum, vt nos, sed noctium computant: sic constituunt, sic condicunt, nox ducere diem videtur. De illis Cæsar. Galli omnes ab Dite patre se prognatos prædicant, ob eam causam spatia omnis temporis non numero dierum, sed noctium finiunt: & dies natales, & mensium, & annorum initia sic obseruant, vt noctem dies subsequatur. Naturalis autem diei constitutio nonnisi quadruplici initio supputari potest. Nam diei principium ab aliquo puncto secundum naturam maximè noto desumi debet: sunt autem huiusmodi puncta quatuor totidem anni punctis correspondentia. Ortus solis ad æquinoctium vernale refertur, occasus ad autumnale: Meridies solstitium æstiuum respicit, media nox hyemale.

Baron. an. 34. nu. 33.
Chrys. hom. 5. in Genes.
Corn. Tacitus de morib. Germanorum.
Cæsar de bello Gallico lib. 6.

4. Has quatuor anni partes horas vocant multi Scriptores. Isidorus Pelusiota, Circularis, ait, est figura temporis, quippè cum dies circumuoluatur in hebdomadam, hebdomada autem in mensem, mensis verò in annum, rursumque in eadem signa, quæ peragrauit, restituatur. Hanc ob causam alibi quidem coronam anni, alibi verò rotam generationis Scriptura appellauit; circuli namque, & coronæ, & rotæ eadem est figura, quod quatuor horæ, videlicet vernum tempus, & æstiuum, & autumnale, & hybernum inuicem quodammodo manus connectant, & annum circumuoluant, atque in optimam quamdam choream ducant. Sanctus Eustathius Archiepiscopus Antiochenus, & Martyr, explicans illud Geneseos, vt sint in signa, & tempora, Tempora, inquit, horarum, siue temporis ipsius mutationes, ac vices, hyemis scilicet, veris, æstatis, autumni intelligendas esse censemus. Flauius item Philostratus in Iconibus horas accipit pro anni tempestatibus. Ita passim Poëtæ Græci. Pindarus in olympijs horas floribus abundantes dixit pro vere. Roseam veris horam lego in Anthologia. Oppianus veris horam in Halieuticis, siticulosam Syrij horam ibidem hyemis horam in Cynegeticis posuit. Æstiuam horam dixerunt Nonnus in Dionysiacis, Hesiodus in operibus pro æstate. Iniquam hyemis horam scripsit Calaber in Paralipomenis, itemque Musæus in Erotopagnio, & Nonnus in paraphrasi Euangelij secundum Ioannem. Est igitur horæ nomen æquiuocum. Apud Suidam significat venustatem, occasionem, curam, solicitudinem, quatuor anni tempestates, tempus opportunum, & duodecimam diei partem. Apud veteres accipitur hora pro cuiuslibet temporis parte. Virgilius.

Isid. Pelus. lib. 4. epist. 1.
Eustath. cōment. in Hexam.
Flau. Philostr. in Icon. initio lib. 1. & in fin. 2.
Pind. olym. od. 13. v. 12.
Anthol. lib. 1. cap. 91.
Opp. Halieut. l. 1. v. 459.
Ibid. lib. 3. v. 47.
Cyneg. l. 3. v. 308.
Nonn. Dionysiac. lib. 12.
Hesiod. v 282.
Q. Calab. Paralip. lib. 8. v. 51.
Musæus v. 293.
Nonn. in Io. 10. v. 81.
Suidas V. Hora.
Virg. 1. Georgic.

——— Nunquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidijs noctis capiere ſerenæ.

Propert. lib. 3. eleg. 10.
Horat. l. 3. od. 13.

Propertius. *Cum fuerit multis exacta trientibus hora.*
Horatius. *Te flagrantis atrox hora caniculæ*
Neſcit tangere.

Val. Flaccus l. 7. Argonautic.
Hieron. in vita Malchi monachi.
M. Anton. lib. 4. de ſeipſo.

Valerius Flaccus in Argonauticis introducit Iaſonem ſic Medeæ iurantem, *Per has noſtri iuro diſcriminis horas.* Sic etiam apud D. Hieronymum, captiuum ſe interficere cogitantem adiurauit mulier, Ego te per Ieſum Chriſtum, per huius horæ neceſſitatem rogo, ne effundas ſanguinem tuum in ſanguinem meum. Marcus Antoninus Philoſophus, & Imperator, O natura rerum, inquit, quicquid tibi conuenit, id omne mihi conuenit; omne id fructum meum puto, quod tuæ ferunt horæ. Horam quoque pro die ponit Virgilius in hoc verſu:

Virg. ecl. 3.

Hic alienus oues cuſtos bis mulget in hora.

Iul. Pollux lib. 1.
Tholoſan. lib. 4. cap. 1.
Plutarch. lib. 5. qu. 4.
Macrob. lib. 1. cap. 21.

Legendus item hac de re Iulius Pollux in Onomaſtico, Agrætius libello de ſermone Latino, & ex recentioribus Petrus Gregorius Tholoſanus in Præludijs optimi I. C. Ipſos annos priſca Græcorum lingua horos dictos aſſerit Plutarchus in ſympoſiacis. Alij ad Ægyptios hanc referunt nominationem, eo quod Solem Horum vocent. Eſt & Dea Hora apud Romanos, quam dicunt fuiſſe Herſiliam Romuli vxorem, quæ poſt mariti apotheoſim in cœlum tranſlata Hora vocata ſit, vt Ouidius fabulatur, de qua Ennius,

Ouid. metamor. lib. 14. in fine.

Teque Quirine pater veneror, Horamque Quirini.

§. II.

Hora vnde dicta. Figmenta Poëtarum de Horis. De vſu Horologiorum apud veteres. Horæ olim nunciatæ à ſeruis. Verus dies Chriſtus eſt.

Ouid. lib. 2. met.
Hom. Iliad. 8. v. 393.
Id. Il. 5. v. 750.
Senec. de benef. lib 1 cap. 3.
Coint. Smyrn. l. 1. Paralip. v. 48.
Non. Dionyſ. l. 1. v. 224. & initio lib. 9.
Apul. lib. 6. vbi quędam Philippus Beroaldus.
Hom. hymn. in Apoll. v. 194. & hy. 2. in Venerem.

1. SVnt qui horas à Sole dictas putent, Ægyptij enim, vt dixi, ſolem Horum vocabant. Alij à luce, quæ Hebraicè אור Hor vocatur, horas quaſi lucis partes denominant. Quidam malunt ἀπὸ τοῦ ὅρου, quod terminum ſignificat, deduci: ſiue ab ὁρίζειν, quod eſt terminare, diuidere, diffinire. Porrò de Horis multa ſuo more fabulantur Poëtæ. Fingit Ouidius Horas puellas eſſe, quæ Soli miniſtrent, eaſque Homerus cœli ianitrices facit, quia tempora moderantur è cœli, ſoliſque motu pendentia. Chryſippus apud Senecam ait Horas Gratiarum ſorores eſſe, ſed natu maiores. Naſcenti Auroræ inſeruire Horas canit Smyrnæus in Paralipomenis. Eaſdem futurorum nuncias eſſe, Bacchum coronaſſe, & cœli phalanges aduerſus Typhæum armaſſe tradit Nonnus in Dionyſiacis. Item Horas dediſſe vbera Serenæ vxori Stiliconis fabulatur Claudianus in eius Panegyrico. Apud Apuleium in nuptijs Pſyches Horæ miniſtrabant. Rurſum Homerus in hymnis Horas vocat ſapientes,

Soli assistentes, & quæ natam è mari Venerem susceperint, & ornarint. Orpheus elegantissimum de Horis hymnum conscripsit, castas easdem appellans, floribus abundantes, omnis coloris, multi odoris, semper virentes, circulares, suaues, faces habentes, vestibus roscidis indutas, cœlis, terrisque gratificantes, & inculpatas. Panyasis Poeta apud Athenæum primam in mensa potionem Gratijs, Horis, & Baccho tribuebat:atque ibidem commemorat Athenæus in Horarum sacello aram Dionysio erectam, quod horæ fructus vitis nutriant, & ad maturitatem perducant. Hesiodus in Theogonia dicit Horas Themidis filias esse, & maturitatis auctrices. Vt enim notat Suidas, illud temporis punctum significat hora, quo res matura, & perfecta est. Ita passim in Euangelio, *Nondum venit hora mea : & sciens Iesus, quia venit hora eius.* Theocritus horas tardissimas nuncupat, caras tamen, & exoptatas, semper aliquid noui ferentes hominibus. Philostratus in Iconibus horarum imaginem graphicè pingit hoc modo. Horæ corporea specie in terram profectæ manus contingentes annum volutant, & tellus sapiens existens bellè cum ipsis fert annua omnia : sublatum autem brachium, comæque demissæ libertas, feruensque præ cursu gena, & vna salientes oculi fabulari fortasse aliquid super pictore permittunt. Horas autem intelligit quatuor anni tempora, de quibus in Cosmurgia sic Georgius Pisides concinit:

Athenæus in lib. 2. dipnosoph.
Hesiod. Theog. v. 900.
Ioan. 2. 4.
Ibid. 13. 1.
Theocrit. Idyll. 15. v. 104.
Philost. in Icon. in fine lib. 2.
Georg. Pisid. Cosmurg. v. 286.

Hæc vicibus alternis, cursu annuo,
Instar puellarum choros agitantium,
Digitosque conserentium inter se suos,
Vitæ decoræ vt choream agant pulcherrimam.

Apud Pausaniam in Atticis Horæ in Iouis capite insident, nam eius nutu temporum vices decurrunt. Olen Poeta apud eundem in Corinthiacis ab Horis educatam Iunonem scriptum reliquit. Horas quatuor, & Vesperis imaginem in pompa Ptolomæi Philadelphi describit Athenæus libro quinto δειπνοσοφιστῶν. Ipsis Horis diuinos honores habitos ab Atheniensibus narrat iterum Pausanias, vnamque vocat Carpon, alteram Thalloten : tertiæ nomen non dixit. Phornutus libro de natura Deorum, Ab Horis, inquit, omnia bona, quæ nobis adsunt, custodiuntur, & seruantur. Vna Eunomie dicitur ob æquam rerum distributionem : altera Dice, id est iustitia, quod iure contendentium lites dirimat : Tertia Irene, id est Pax, quasi ratione, & non armis lites consopiat. Alia Horarum nomina Hyginus, & ex eo Lilius Gyraldus recensent. Nunc communiter accipitur hora pro his spatijs, in quæ dies diuiditur. Ante Palamedem nec horas, nec horologia fuisse Philostratus in Heroicis commemorat; Cæterum Claudius Salmasius in Plinianis exercitationibus prolixa, & odiosa disputatione conatur ostendere nullum apud

Est de horis regula quinta Tychonij Afri.
Pausan. in Bœoticis.
Phorn. de natura deor. cap. 29.
Hygin. fabul. 183.
Gyral. de dijs gēt. synt. 13.
Claud. Salmasius in Plin. exercit. pag. 632. vsque ad 658.

veteres Horologij vsum, nec diem in horas tributum ante Magni Alexandri tempora fuisse. Confutat eius coniecturas doctissimus vir Dionysius Petauius in Auctario operis omni laude dignissimi de doctrina temporum, monstratque florente Græcia diuisionem diei in horas communiter adhibitam. Hanc ad Græcos ab Ægyptijs manasse scribit Herodotus in Euterpe.

Petau. lib. 7. variar. dissertationũ cap. 7. 8. 9.

2. Illa tamen fractio dierum in 12. partes non statim horarum nomine processit; sed aut partium, aut signorum, vt Iulius Pollux refert ex Menandro. Congessit Plinianus exercitator quæcunque de horis, & Horologijs apud priscos Scriptores reperiuntur. Ipsum legat, qui hæc fusius scire, eiusque loquacitate patientiam exercere desiderat. Scioterici Horologij primus inuentor in Græcia celebratur à Plinio Anaximenes Milesius: sed Laërtius, & Suidas Anaximandro eius præceptori hanc inuentionem tribuunt. His tamen antiquior ducentis ferè annis fuit Achaz Rex Iudæorum, cuius solare Horologium commemorat Scriptura. Romæ indiscreta lux diu fuit, donec Scipio Nasica Horologia introduxit anno Vrbis 595. si vera Plinius refert. Ctesibium Alexandrinum Horologia hydraulica mira ratione reperisse narrant Cicero, & Vitruuius, itemque Athenæus ex Aristocle libro de choris. Vsum verò Clepsydrarum in Vrbe Achanta trans Nilum incœpisse docet Pierius in Hieroglyphicis. Meminit Clepsydræ Plato in Theæteto his verbis. Illi verò in occupatione semper dicunt, vrget enim illos aqua fluens. Cum Apollonius Thyanæus coram Domitiano causam dicturus esset, Quanta aqua, inquit Scriba, orationem tuam metieris? hoc enim ante causam dicendam scire me oportet. Cui Apollonius, si quodcunque causa exigit, dicere me sinas, non ipse Tyberis ad metiendum sufficiat. Plinius iunior cum causam cuiusdam Proconsulis egisset in Senatu; Dixi, inquit, horis penè quinque, nam decem clepsydris, quas spatiosissimas acceperam, sunt additæ quatuor. Qualis autem fuerit antiquæ clepsydræ forma, eleganter Petauius docet in notis ad Dionem Synesij. Eamdem sic describit Apuleius. Præconis amplo boatu citatus accusator quidam senior exurgit, & ad dicendi spatium vasculo quodam in vicem coli graciliter fistulato, ac per hoc guttatim deflua infusa aqua, populum sic adorat. Sinenses ingentibus clepsydris ex aqua, vel cinere odorifero horis metiendis vsos refert Matthæus Riccius in historia Sinarum. Extat non inelegans Symposij ænigma de clepsydra minus rectè à quibusdam de ratione explicatum.

Iul. Pollux. lib. 1. Onomast. c. 8.

Plin. lib. 2. c. 76.

4. Reg. 20. & Isai. 39.

Plin. lib. 7. cap. 60.

Cic. 2. de natura deor.

Vitruuius l. 9. c. 9.

Athen. lib. 4. c. 24.

Pier. hierog. lib. 6. cap. 4.

Philostr. de vita Apollonii lib. 8. cap. 1.

Plin. lib. 2. ep. 11.

Petau. pag. mihi 20.

Apul. initio lib. 3.

Riccius hist. Sinarum, lib. 1.

Sympos. num. 69.

Lex bona dicendi, lex sum quoque dura tacendi,
Ius auidæ linguæ, finis sine fine loquendi,
Ipsa fluens dum verba fluunt, vt lingua quiescat

Narrat Saccus in Historia Ticinensi Seuerinum Boëthium primum

Bernardin. Saccus

fuisse, qui Horologia libratis ponderibus Romæ componi curarit. Cassiodorus libro primo variorum duo Horologia mirabilis structuræ describit; vnum, ait, in quo humana solertia videtur colligi, quod totius cœli noscitur spatia peruagari. Alterum vbi solis meatus sine sole cognoscitur, & aquis guttantibus horarum spatia terminantur. Alexis Poëta apud Athenæum in quodam conuiuio patinam superbam aduectam dicit, quæ horas redoleret, & tempora; quæ scilicet cœli cursum, & signa ostenderet: quale apud Petronium Arbitrum Trimalcionis repositorium describitur, quod habebat 12. signa Zodiaci in orbem disposita, & super illa conuenientem materiæ cibum. Simile fuit tentorium, quod à Sultano Babyloniæ Friderico secundo Imperatori dono datum refert Spondanus, in quo Sol, & Luna cursum suum debitis spatijs obseruabant: & horæ diei, & noctis citra errorem indicabantur. Chromatius quoque Præfectus in actis S.Sebastiani; Habeo, inquit, cubiculum ex toto vitreum, in quo omnis disciplina stellarum, ac mathesis mechanica est arte constructa; in quo mensium, & annorum cursus certo numero per horarum spatia distinguuntur; & lunaris globi plenitudo, vel diminutio digitorum motu, rationis ministerio, & calculi supputatione præuidentur. Iam multa fabricantur Horologia non solum horas, solisque motus, & siderum indicantia, sed quæ diuersis librata ponderibus varij generis musica instrumenta sonantia, & multiplices exhibeant statuarum saltationes. Bernardinus Carouagius boue capitosior, oculis emissitijs, ore exporrecto, & lingua blæsus si Sacco Ticinensium Historico credimus, vnum composuit in gratiam Andreæ Alciati, eo artificio, vt qua quisque statuisset hora noctu ære sonante expergisci posset, eademque opera lucernæ lumen accenderetur. Ignis enim scintilla ab inserto silice in subiectum sulphur excussa in flammam ibat, quæ repente ardentis sulphuris ministerio, & lychnorum continuatione lucernæ fila accendebat. Etiam in annuli gemma narrat Cardanus Horologium fabricatum fuisse, quod mola circumagebatur, & horas indicabat non solum sagitta, sed ictu. Olim Hebræi tubarum sonitu ad horas indicandas vtebantur, vt scribit Iosephus. Idem nunc faciunt Turcæ clamore è turri sublato. Antiquiores monachi, teste Cassiano, ex aspectu siderum nocturnæ synaxis horam explorabant. Quod etiam Cluniacenses obseruasse ex relatione de miraculis S. Hugonis colligitur, quæ habetur in Bibliotheca Cluniacensi. Diurnarum verò precum horam vt dignoscerent, sole sereno aut proprij corporis, aut Gnomonis in Sciotherico Horologio vmbrarum proiectiones inspiciebant: cœlo autem nubilo Clepsydris veterum more vtebantur, sicut tradit in diuinis lectionibus Cassiodorus. Porrò modum difficillimum noscendi horas ex quantitate Psalmodiæ ostendit Petrus Damianus;

hist. Ticin. lib. 7.
Cassiod. lib. 1. var. epist. 45. & 46.
Athenæus lib. 2. cap. 18.
Petronius Arbiter in Satyrico.
Spondan. an 1232. Apud Bollandum 20. Ian. c. 16.
Saccus hist. Ticin. lib. 1.
Cardan. de subtilitate.
Ioseph. de bello Iud. lib. 5. cap. 9.
Cassian. lib. 2. c. 17.
Biblioth. Cluniac. pag 448.
Cassiod. diu. lec. cap. 30.

Vt quandocunque, inquit, solis claritas, siue stellarum varietas nubium densitate non cernitur, in quantitate Psalmodiæ, quam tenuerit Monachus, quoddam sibi velut horologium metiatur. Horologij verò mechanici primum inuentorem Siluestrum Secundum fuisse ex Monacho Floriacensi Pontificem summum tradunt nonnulli, sed mala historiæ fide; nam Persiæ Regem dono misisse huiusmodi Horologium Carolo Magno Imperatori ducentis circiter annis ante Siluestrum refert Aimoinus de gestis Francorum. Verius videtur quod Polidorus Virgilius scribit, primum auctorem mechanici Horologij ignotum esse.

Petr. Damianus opusc. 13 cap. 17.

Vincen. spec. hist. lib. 24 cap. 98. Arnold. Vvion. ligni vitæ lib. 5. cap. 72. Aimoin. l. 4 c. 95.

3. Apud Romanos serui erant, quorum munus esset horas dominis nunciare. Martialis de hac re hi versus sunt:

Horas quinque puer nondum tibi nuntiat, & tu
Iam conuiua mihi, Cæciliane, venis.

Martial. lib. 8.

Satyricus quoque de hoc ritu sic canit;

Quem dicat venisse puer, quot nunciet horas.

Iuuen. sat. 10.

Eamdem consuetudinem commemorant Seneca, Marcus Varro, Suetonius, & alij. Artemidorus Daldianus actiones, impetus, & motus ab Horologio significari asserit. Homines enim omnia faciunt ad horas respiciendo. Semper autem melius existimat horas ante sextam, hoc est antemeridionales, numerare, quam eas, quæ post sextam sequuntur: quod etiam Hesiodus in fine dierum asseuerat. Verus autem, & clarus dies Christus est, verè dies æternus, & sine nocte, vt ait S. Zeno, cui duodecim horæ in Apostolis, duodecim menses seruiunt in Prophetis, quem Euangeliorum salutaria quatuor tempora prædicant. Hic est dies, quem nullæ temerant nubes, nulla interpolat nox, dies fulgentissimus, qui nescit occasum. O splendor lucis æternæ, cuius claritas illuminat mundum, veni, & illumina animam meam splendoribus Sanctorum, vt in lumine tuo verum lumen videre possim; quod illuminat omnem hominem sedentem in tenebris, & vmbra mortis. O quando veniam, & apparebo, Domine, ante faciem tuam! O quando videbo diem illum, diem iucunditatis, & lętitiæ; diem quem tu fecisti, vt exultemus, & lætemur in eo! O præclarum diem illum, diem verum, diem æternum, diem votis omnibus expetendum! Caret horis, & tenebris dies ille, iugis in eo meridies est, quia claritas Dei irradiat illum. Atque vtinam ad diem illum post tenebras huius mundi perduci citius merear, tunc enim gaudens, & exultans non per temporum, & horarum momenta; sed sine intermissione cantabo tibi, qui me vocasti in admirabile lumen tuum.

Senec. de breuit. vitæ cap. 10. Varro lib. 5. de ling. Latina. Suet. in Domitiano. Artemidor. de interpret. somniorum l. 3. c. 67. Zeno serm. 1. de Pascha.

METRVM VI.

Tempora præcipiti glomerantur concita cursu,
Et refluunt gyris noxque, diesque suis.
Atque vt bissenis finitur mensibus annus,
Sic totidem spatiis diuidit hora diem.
Diuidit hora diem, iustis & partibus æquat,
Dum subeunt proprias cuncta creata vices.
Vda prius siccos signauit clepsydra soles,
Et secuit calidos frigida meta dies.
Scilicet impulsis agitatur solibus orbis,
Et refluis annus præcipitatur aquis.
Tum cœpit tenues percurrere tempus arenas,
Omnia nam rabido frangere dente solet.
Mox, quia sunt vmbris humana simillima, gnomon
Innuit vmbroso tramite lucis iter.
At nunc ad ferrum postquam migrastis ab auro
Secula, ferratis aufugit hora rotis.
Aufugit, & sese per ferrea puncta trucidans
Admonet ad duram nos properare necem.
O quicunque dies docuisti hac arte secari,
Scito: non omnes hæc monumenta iuuant.
Nam cur tam lentum tempus remoratur amantes,
Aut cur dissimili mobilitate viget?
Flet quidam longo sua duci stamina filo,
Dum cupit æterni Regis amore frui.
Alter ait, faciem si quando cernit Amantis,
Cur mihi contractis præterit hora rotis?
Nempe licet motum mensuret temporis hora,
Non tamen affectus queis agitatur amor.
Credite: dilato cruciantur tempore Amantes,
Estque illis anno longior vna dies.
O igitur quando fugitiui temporis expers,
Lux mea, Christe Deus, te sine fine fruar!
Illa dies tenebris, horisque, ac fine carebit,
Vnica si quando fulserit illa dies.

§. III.

Secunda diuisio diei naturalis antiquo Romanorum more, Tertia diuisio diei, & noctis artificialis. Cur diuisa dies in 12. horas. De horis æqualibus, & inæqualibus. In vicissitudine diei, & noctis relucet mirabiliter Dei prouidentia.

1. SEcunda diuisio diei plura noctis, & diei tempora subnotat, proprijsque discernit nominibus, quæ apud Poëtas, aliosque Scriptores passim obseruata inueniuntur. Ea omnia suo ordine Macro- Macrob. lib. 1. Sat. cap. 3.

Censorin. de die natali cap. 10.

bius, & Censorinus exponunt. Incipiunt autem à media nocte, quod tempus principium, & postremum est diei Romani. Tempus, quod huic proximum est, vocatur de media nocte, siue mediæ noctis inclinatio. Sequitur Gallicinium, primus galli cantus post mediam noctem. Deinde Conticinium, cum & galli silent, & homines quiescunt. Tum primum diluculum, siue crepusculum matutinum, diei clarescentis exordium. Secundum diluculum vocatur mane, cum sol videtur, & dies iam clarus est. Sol post hoc ad meridiem vergit, facitque meridiem, quod est medij diei nomen. Inde tempus occiduum, siue pomeridianum, vel de meridie. Hinc suprema tempestas, nouissimum diei tempus. Post supremam dicitur Vesper, ante ortum scilicet eius stellæ, quam Plautus Vesperuginem, Ennius Vesperum, Virgilius Hesperon appellat. Inde porrò crepusculum vespertinum. Post sequitur tempus, quod Antiqui primæ facis dicebant, vel prima face; siue quia tunc primum accendebantur faces, & luminaria: siue quia, vt obseruat vir reconditæ eruditionis Ioannes Brodæus, tunc Venus fax cœlestis incipit lucere. Deinde concubium dicitur, cum itum est cubitum. Postea nox intempesta, quam Varro noctis meridiem vocat, tempus minimè idoneum rebus gerendis. Tum ad mediam noctem, & sic media nox. Hæc est diei ciuilis à Romanis obseruata diuisio. Noctis partes eleganter describit Philosophus Medaurensis, Ecce, ait, crepusculum, & nox prouecta, & nox altior, & deinde concubia altior, & iam nox intempesta. Tum noctis inducias cantus perstrepebat cristatæ gallorum cohortis. His vocibus τὸ νυχθήμερον, vt aiunt Græci, hoc est spatium lucis, atque noctis, à priscis Auctoribus passim describitur.

Io Brodæus l. 4. miscell. c. 33. Varro in Marcipore.

Apuleius libro 2. metamorph.

2. Tertia diuisio diem, ac noctem artificialem in suas quoque partes distribuit. Diem artificialem intelligo præsentiam solis super terram, à reali ipsius ortu vsque ad occasum. Possunt equidem tam matutina, quam vespertina crepuscula, cum sint media inter diem, & noctem, ad vtrumque referri, de qua re disputant Theologi. Iurisque ciuilis, & Canonici Interpretes. Sed vt omissis controuersiis clarè, & distinctè in hoc tractatu procedam, ego diem artificialem cum Mathematicis definio ab illo puncto, quo sol realiter secundum corpus, & substantiam suam super Horizontem emergens nobis exoritur, ad illud punctum, quo Horizonti nostro absconditus hemisphærium istud suo corpore deserit, etiamsi radiis suis, & virtute adhuc illuminet. Noctem similiter esse dico ab occidente sole ad orientem, omne id medium tempus ipsa vespertina, & matutina crepuscula comprehendens. Et dies quidem secundum quosdam *a* in mane, & vespere diuiditur; in tempus scilicet antemeridianum, & pomeridianum: quo sensu horam pomeridianam pro vespertina, & serotina; & Ianum Consulem pomeridianum nuncupatum reperies

Theologi in 4. sent. distin. 13. D. Thom. 3. p. q. 51. art. 4. ad 2. & qu. 83. art. 2. Legistæ ad l. more Romano ff. de feriis, & l. 2. §. 1. ff. de verborum signific. Canonistæ cap. si perfodiens, de homicidiis, & c. consuluit, de off. & potest Iud. delegati Polid. Ripa

apud Adrianum Turnebum in Aduersariis. Vel secundum alios *b* in mane, meridiem, & supremum. Mane vsque ad horam ante tertiam producitur; meridies vsque ad horam ante nonam; supremum vsque ad solis occubitum. Omnes verò Antiqui tam diem, quam noctem in duodecim horas diuidere consueuerunt. Huius partitionis rationem affert Galenus, quem laudat, & explicat Hieronymus Magius multæ antiquitatis homo in variis lectionibus. Porrò, inquit, numerum hunc duodenarium tamquam omnium vtilissimum delegerunt. Dimidium enim continet, & duplum, & quartum, & sextum, & duodecimum, quæ nullus alius post ipsum numerus vsque ad vigesimumquartum continere videtur. Hunc etenim tamquam longiorem repudiarunt, & duodenarium numerum veluti commoderatum iudicantes, in tot particulas totius diei tempus diuiserunt. Hanc autem partitionem ex vsu esse alij multi, & Romani ipsi experientia comprobantes, atque vtentes ostendunt. Si quidem hæreditatem omnem, cum testamentum condunt, in 12. portiones distribuunt: & pondera, ac mensuras, quibus in vita opus est, in 12. partes diuidunt. Hæc Galenus. Quod autem de 12. partibus hæreditatis dixit, habetur in Institutionibus Iustiniani Imperatoris libro secundo. Alij sectionem diei in horas 12. constitutam referunt à Mercurio illo Trismegisto, quem fuisse Ietro Madianitarum Sacerdotem, & Regem, atque Philosophum, socerum Moysis contendunt Hebræi apud Franciscum Georgium Venetum. Hic cum obseruasset quoddam animal, de quo Horus Apollo, & Pierius in Hieroglyphicis, & Damascius in vita Isidori apud Photium, duodecies in die, (sit pax naribus) lotium emittere, ex illo duodenario mictu in totidem partes diem distinxit. Mihi fabulam redolere videtur hæc fœtida horarum institutio, quam tamen tacitus prætetire nolui, quod eam primi nominis Auctores referant, & probent. Aiunt autem Cynocephalum in æquinoctiis tantum, ælurum singulis diebus duodecies mingere, & horas hac ratione indicare. Nec minus ridenda, & inter fabulosa figmenta numeranda videtur hac parte subtilior quorumdam obseruatio, qui ex cœli dimensione in 12. partes, secundum musicas proportiones horas item 12. adinuentas existimant.

2. Solidior ratio petenda à Mathematicis. Hi ex circuli æquinoctialis conuersione, itemque ex ortu, & occasu signorum horarum constitutionem desumunt. Sunt autem signa 12. Zodiacum circulum, quem ideò signiferum vocant, in 12. partes æqualiter diuidentia. Horum nomina poëticis fictionibus celeberrima hæc sunt, Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpius, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, & Pisces. Quoduis signum in 30. gradus diuiditur, quare cum signa sint duodecim, in toto Zodiaco 360. gradus continentur. Hic circulus obliquitate sua dierum,

de noct. temp. c. 3.
M. Ant. Natta consilio 469.
a Suidas v. Ἡώς
Censorin. de die nat.
Ægid. in exam. p. 2. cap. 2.
Turneb. libro 18. cap. 13.
b Isidor. libro 5. orig.
Beda lib. de rat. temp. c. de die.
Magius l. 1. c. 15.
Galen. l. de cuiusque animi peccatorum notitia.

Instit. de hæredibus instituendis §. Hæreditas.

Fr. Venet. tom. 1. problem. sac. Scripturæ sec. 6. prop. 356.
Hor. Apollo lib. 1. hierog. l. 15.
Pierius lib. 6. c. 4.
Phot. Cod. 242.

ac noctium inæqualitatem, omniumque temporum vicissitudinem causat: dirimit totum cœlum in duo hemisphæria, & est regula, & mensura motus planetarum, qui fit ab occasu in ortum. Alium item circulum describunt Astronomi in sphæra, quem vocant æquatorem, siue æquinoctialem ab vtroque mundi polo æqualiter distantem, & in gradus etiam 360. diuisum. Huius officium est diem artificialem nocti adæquare, cum sol per illum transit, quod bis in anno contingit, initio scilicet Arietis, & Libræ: Tempus quoque, primumque motum ab ortu in occasum spatio 24. horarum dirigere, & mensurare. Ex his duobus circulis duo genera horarum constituuntur, quorum vnum ad æquatorem, alterum ad Zodiacum refertur. Primi generis horæ dicuntur æquales, & æquinoctiales, & vnaquæque earum est vigesima quarta pars diei naturalis, continens illud temporis spatium, quo 15. gradus circuli æquinoctialis oriuntur, qui circulus, vt diximus, est graduum 360. & semel in die totus ascendit, & circumagitur super Horizontem. Æquales vocantur, quia semper eiusdem sunt quantitatis: æquinoctiales, quia ex motu vniformi dicti circuli desumuntur. Secundi generis horæ inæquales, planetariæ, naturales, & temporariæ nuncupantur. Harum intelligentia difficilior est, dupliciter enim accipi possunt. Primo pro eo spatio temporis, quo medietas vnius signi super Horizontem emergit. Semper enim sex signa oriuntur in die, & totidem in nocte, siue dies breuissima, siue longissima sit. Ea signa, quæ rectè oriuntur, tardiorem habent motum: ea quæ obliquè, velociorem. Quæ verò signa rectè, quæ obliquè oriantur, ex his versibus cognosci potest.

Recta meant, obliqua cadunt à sidere Cancri
Donec finitur Chiron: sed cætera signa
Nascuntur prono, descendunt tramite recto.

Georg. Buchanã. lib. 4. sphæræ.

Quam doctrinam Scotus Poëta eterodoxus nobiliori hoc carmine conclusit.

Ergò via surgunt flexa caper, hydria, pisces,
Dux ouium, taurusque minax, geminique puelli.
Ast cancer, Nemeesque pauor, virgoque malignæ
Desertrix terræ, speciesque bilancis, & acer
Scorpio, Centaurusque truci spectabilis arcu
Conscendunt recto cœlum sublime meatu.

Sex itaque signa à Cancro ad Capricornum, quæ in sphæra obliqua rectè oriuntur, & obliquè occidunt, dies longos faciunt, & noctes breues: reliqua sex signa, quæ obliquè oriuntur, & rectè occidunt, dies breues faciunt, & noctes prolixas. Non igitur oriuntur quolibet die plura, vel pauciora signa quam sex, quantumuis longa, vel breuis sit dies. Excipitur ab hac regula ea sphæræ obliquitas, in qua poli eleuatio excedit gradus 66. cum dimidio; nam ibi quædam signa nullo modo oriuntur. Non loquor hic etiam de sphæra recta,

quia in ea semper æquales sunt ascensiones. Hora autem inæqualis accepta pro eo temporis interuallo, quo medietas cuiusque signi oritur, inæqualis omnino est, seu cum eiusdem, seu cum alterius diei horis comparetur, quia non omnes medietates æqualiter ascendunt. Ideò Hipparchus Bithynus libro secundo enarrationum ad Arati, & Eudoxi Phænomena, Arati, & Attali sententiam refellit existimantium ex ortu signorum horam noctis dignosci posse, quia videlicet inæquali temporis spatio ipsa signa oriuntur. Atque id etiam Manilius in Astronomicis eleganti carmine explicauit.

Hipparch. lib. 2. cap. 1. & 2.

Manilius lib. 3. Astronomic.

Nec me vulgatæ rationis præterit ordo,
Quæ binas tribuit signis surgentibus horas,
Et paribus spatijs æqualia digerit astra.
Vt parte ex illa, qua Phœbi cœperit orbis,
Discedat numerus, summamque accommodet astris,
Donec perueniat nascentis tempus ad ipsum;
Atque vbi substiterit, signum dicatur oriri.
Sed iacet obliquo signorum circulus orbe,
Atque alia inflexis oriuntur sidera membris:
Ast illis magis est rectus surgentibus ordo,
Vt propius nobis aliquod, vel longius astrum est.
In tam dissimili spatio: varijsque dierum,
Vmbrarumque modis, quis possit credere in horas
Omnia signa pari mundi sub lege manere?
Adde quod incerta est horæ mensura, neque vllam
Altera pars sequitur, sed sicut summa dierum
Vertitur, & partes surgunt, rursusque recedunt:
Cum tamen in quocunque dies deducitur astro,
Sex habeat supra terras, sed signa sub illis:
Quo fit vt in binas non possint omnia nasci,
Cum spatium non sit tantum pugnantibus horis,
Si modo bissenæ seruantur luce sub omni,
Quem numerum debet ratio, sed non capit vsus.

& quæ sequuntur satis diffusè. Secundo modo, qui communior est, & à nobis deinceps vsurpandus, accipitur hora inæqualis pro duodecima parte cuiuslibet diei, vel noctis artificialis: & tunc istæ horæ sunt æquales inter se, quia sunt omnes duodecima pars diei; sed dicuntur inæquales, quia horæ vnius diei non æquantur cum horis alterius, neque cum horis nocturnis, nisi tantum bis in anno, initio Arietis, & Libræ. Exemplo res erit manifesta. Sit dies longior æstiui temporis, cum sol oritur hora nona horologij Italici, hunc diem in 12. horas inæquales distinguamus, quælibet hora continebit minuta 75. horam scilicet integram æquinoctialem, & insuper quadrantem eiusdem horæ. Rursum sit dies breuior hyemalis, cum sol oritur hora

15. hic dies in horas 12. inæquales diuisus dabit singulis horis minuta dumtaxat 45. tres nimirum quartas partes horæ æquinoctialis. Hora enim 60. minutis constat. Ecce quomodo isti dies ad inuicem sunt inæquales, æstiui namque horas multò longiores habent, quam hyemales. Idem de noctibus dicendum est, quarum horæ 12. similes æstate breues, hyeme longiores sunt. Hinc Vitruuius Architectus horas solstitiales in Cancri signo amplissimas vocat, brumales verò horarum breuitates. Et Augustinus libro de vera Religione; Hora brumalis, inquit, æstiuæ comparata minor est. Sic passim apud Poëtas hora æstiua pro longiori, hyberna pro breuiori posita reperitur. Martialis æstiuam horam pro longissima posuit in hoc Epigrammate.

Vitruu.lib.9.c.9.

August. de vera Relig. cap. 43.

Martialis lib.12.

Otia Prisce breui poteris donare libello,
Hora nec æstiua est, nec tibi tota perit.

Plaut. in Pseudolo, act.5.sc.2.

Apud Plautum cum Simo senex dixisset Pseudolo ebrio.

Credo equidem potesse te, scelus, Massici montis vberrumos quatuor
Fructus ebibere in hora vna. Hiberna addito.

Seneca in Agamem. v. 53.

Respondit Pseudolus, id est breuissima. Seneca item in Agamemnone sic canit,

Sed cur repentè noctis æstiuæ vices
Hiberna longa spatia producunt mora?

Boëthius libro 1. met.5.

Seuerinus quoque Boëth. æstiuæ noctis agiles horas vocat, dicens,

Tu, cum feruida venerit æstas,
Agiles noctis diuidis horas.

Stoffer. de vsu Astrolabii par. 2. propos. 27.

Ex his perspicuum est, cur istæ horæ dicantur inęquales. Planetarię autem vocantur, quia per tales horas distinguuntur dominia Planetarum, vt ex Chaldæorum obseruatione tradit Ioannes Stofferinus. Naturales item, & temporariæ appellantur, quia ductu naturæ didicerunt homines iuxta temporum variationes ipsas quoque variari.

Ioan. 11. 9.

Achill. Tatius, siue Statius Isag. c. 25. circa finem.

4. Hæ sunt horæ, quibus olim omnes ferè gentes vtebantur. De Hebręis constat ex Euangelio cum Christus dixit, *Nonne duodecim sunt horæ diei*? De Græcis testatur Galenus loco citato. Extat & luculentum Achillis Tatij Alexandrini de hac re testimonium, qui post erotica scripta de Clitophonte, & Leucippe factus est Christianus, & Episcopus, teste Suida. Hic in Isagoge ad Arati Phęnomena de horis differens ait; Roget aliquis, cur dixerimus solem in æstiuo solstitio constitutum horarum 15. facere diem, in hyberno 9. cum tamen in mechanicis horologiis, & hydrologiis dies perpetuò horis 12. constare videatur, Huic ita respondemus. Quemadmodum quilibet homo tam puer, quam vir quinos in manu digitos habet,

non tamen æquales: sic eandem habent horæ in diebus, ac noctibus magnitudinis, & celeritatis rationem; adeò vt magnarum magnæ sint, paruarum paruæ. Igitur æstiui dies hybernis maiores interuallo constant horarum 15. æquinoctialium, quæ in 12. proportione diuiduntur. Idem de maioribus, & minoribus tam diebus, quam noctibus iudicium est. Eumdem morem viguisse semper in Græcia ostendunt Constantinus Cæsar cognomento Pogognatus, qui libro primo de re rustica diem, & noctem in horas 12. perpetuò diuidit: & Secundus Atheniensis Sophista, qui in sententiis diem diffinit duodecim horarum decursum. De Romanis præter alia liquet ex eo Martialis Epigrammate, quo diurnarum horarum distributionem commemorat.

Constantin. Cæsar l. 1. Agricult. c. 7.

Martial. libro 4. Epigr. 8.

Prima salutantes, atque altera continet hora,
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam varios extendit Roma labores,
Sexta quies lassis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octaua palæstris,
Imperat extructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima est, Eupheme, meorum,
Temperat ambrosias cum tua cura dapes.

Hanc denique horarum distinctionem sequitur Ecclesia in horis Canonicis. Sic horam primam dicimus, cum post solis ortum duodecima diei pars exacta est: tertiam, cum quarta pars: sextam, cum media. Idem proportionaliter de aliis horis dicendum est. Marcellus Francolinus vir accuratissimè doctus in fine celeberrimi operis de tempore horarum Canonicarum tabulas vniuersales composuit totius Europæ vsui accommodatas ad cognoscendam veram, & exactam horam cuiusque officij quotidie celebrandi reductis horis inæqualibus ad communes, & æquinoctiales.

5. Sed quoniam de horis sermo est, præteriri nullatenus debent præclaræ quædam sanctorum Patrum sententiæ de diei, & noctis necessaria vicissitudine, deque admirabili prouidentia Dei, quæ in ea relucet. Theophilus Patriarcha Alexandrinus, Dies, inquit, & nox certis horarum sibi succedunt spatiis, paulatimque decrescentes, quod amittunt, recipiunt, & quod recipiunt tribuunt ad eandem mensuram bis in anno conuenientes: nec manent in eodem statu, sed breuitate, & longitudine horarum momenta discriminant, vt vtilem mundo faciant temporum diuersitatem. Namque dies ordine, & circulo suo de noctis temporibus mutuatur, & rursum nox recipit, quod largita est: dumque vicissim & tribuunt, & accipiunt, & orbe quodam quod paulatim amiserant decrescentes, sensim crescentes accipiunt, creatoris interpretantur sapientiam. Titus Bostrorum Episcopus hanc diei, & noctis alternationem ideò necessariam fuisse

Theophil. Alexandrinus Epist. 3. Paschali.

Titus Bostr. lib. 2. adu. Manichæos.

ſcribit, quia nox communis eſt requies omnium animantium. Deinde ſi ſemper eſſet dies, non poſſemus metiri tempus non diuiſum in partes: non poſſet in multis ratio vitæ iniri, & conſtare: quodque maius eſt, non eſſet voluptas luminis fruendi, ſi non eſſent tenebræ; lumen enim continuum, neque quod lumen eſſet, cognoſceretur. Extra culpam igitur, & querelam eſt nox, nec quod multa noctu ſcelera committantur, criminis rea illa eſt; animus enim accuſari debet, non tempus: nam ſi maleficus nocti pareret, dormiret ſanè, hoc enim iubet nox. Dracontius Chriſtianus Poëta fidem probans reſurrectionis ex hac diei, & noctis ſucceſſione deſumit argumentum. Sic autem canit:

Dracontius in Examer. c. 6. prope finem.

Mortua nox ſub luce cadit, perit aurea luna,
Atque per aſcenſus, & cornua colligit ignes,
Et dum cæca latet, reparato lumine fulget,
Mentiturque diem lux frigida, ſolis imago,
Lucifero redeunte polo moriuntur & aſtra,
Nuncius auroræ ſubductus morte diurna
Lucifer extinctas reficit per ſidera flammas,
Ex hinc nocturnum iubar emicat igne coruſco,
Roſcida puniceum ſpargens aurora ruborem
Ducit vbique diem periturum noctis ab vmbris:
Et tamen hæc de ſole perit, quo miſſa rubebat.
Sol oculus cœli, famulus ſuper aſtra Tonantis,
Cuius ab immenſis langueſcunt ſidera flammis,
Ne gelidis animetur aquis per cœrula Ponti.
Occidit ipſe dies ſuper æquora ſole cadente,
Et quo demerſus, nouus æquore manè reſurgit:
Veſpere nocturno hunc radiata luce rubentem
Purpureis abſcondit aquis, redditque diurnè
Depoſitum natura ſuum ſub nocte ſepultum
Manè reſurgentem de fluctibus orbe recepto.

Tertull. de Reſur. carnis cap. 12.

Sed de hac re nil verbis Tertulliani doctius, nil elegantius. Dies, ait, moritur in noctem, & tenebris vſquequaque ſepelitur. Funeſtatur mundi honor, omnis ſubſtantia denigratur. Sordent, ſilent, ſtupent cuncta: vbique iuſtitium eſt, quies rerum. Ita lux amiſſa lugetur. Et tamen rurſus cum ſuo cultu, cum dote, cum ſole, eadem & integra, & tota vniuerſo orbi reuiuiſcit, interficiens mortem ſuam noctem, reſcindens ſepulturam ſuam tenebras, hæres ſibimet exiſtens, donec & nox reuiuiſcat cum ſuo & illa ſuggeſtu. Agnouit & Dei mirabilem in die, ac nocte prouidentiam Theodoretus: Et ſanè, inquit, diem, & noctem veluti ſorores quaſdam videre eſt, quæ temporis ſpatia ad hominum vſus inuicem mutuantur, ſimul & beneuolè reddunt. Deficiente enim iam hyeme, & nouo illuceſcente

Theodoret. ſer. 1. de prouidentia.

vere,

vere, quando multi admodum hominibus circa sua opera labores exoriuntur, vt potè profectiones, & peregrinationes, nauiumque è portu deductiones, quando & mare stratum, & hyberni frigoris rigore liberum est, terraque segetibus superbiens agricolam ad culturam vocat, & plantæ hortulanum ad putationem, purgationem, rigationem, & sarritionem inuitant: tunc, inquam, dies operationis tempus hominibus augens à nocte horas mutuò sumit; & paulatim quidem eas recipit, ne nimio augmento iis noceat, qui eius opera ad res suas conficiendas vtuntur. Vbi verò ad medium æstatis peruentum est, desinit quidem mutuò sumere, mox verò debiti solutionem aggreditur, adeò vt hanc nec vel in vnici diei moram procrastinando reijciat. Paulatim autem, & sensim, quemadmodum ante acceperat, ita quod acceptum est, reddit. Deinde vbi autumni tempore nocti æqualis factus est, se hac minorem fieri non pudet longam quietis opportunitatem conficiens. Cum enim frigoris, pluuiarum item, luti, & cœni molestia domi desidere cogimur, nox ipso die multò nobis iucundior est. Et sic quidem omnis vitæ nostræ cursus his spatiis absoluitur, nec minorem quam dies, nox hominibus vtilitatem confert. Nam si lux quædam perpetua nullo alio intercedente medio permansisset, certè nec annorum orbes, nec mensium numerum discere, vel edocere potuissemus; sed vnica illa dies continua totius præsentis sæculi mensura fuisset, qualem nimirum futuri illius sæculi conditionem fore credimus. Illum quippè diem sine vespero fore, & omni alia successione cariturum esse, edocti sumus. Hæc, & alia plura elegantissimus Theodoretus.

§. IV.

Dies in quatuor præcipuas partes diuisa ab Antiquis. Item nox. Quid stationes, quid vigiliæ sint. Quota hora quodlibet Officium celebrandum. Quot sint partes Officij.

1. RVrsum Antiqui diem, & noctem in quatuor partes æquales inter se diuidere solebant, quarum singulæ ab vltima hora inclusa nomen acciperent. Prima enim pars horam primam, secundam, & tertiam continens, Tertia dicebatur: Secunda horarum etiam trium quartæ, quintæ, & sextæ, Sexta: Tertia septimæ, octauæ, & nonæ, Nona: Quarta à decima vsque ad duodecimam vltima, & duodecima appellabatur. Cornelius Iansenius, Victor Geselinus, & alij aliter explicant hanc diei partitionem in quatuor sectiones, sed errant toto cœlo, vt ostendit eruditissimus Francolinus, quem consulat curiosus lector: nolo enim actum agere. Porrò istæ horæ insigniores præ cæteris erant in rebus humanis, nam teste Tertulliano, diem distribuere, negotia distinguere, & publicè resonare solebant; Semper, & vbique, ait ille, & omni tempore orandum, tamen tres istas horas Tertiam, Sextam, & Nonam, vt insigniores in rebus

Cornel. Iansenius in Conc. Euang. cap. 143.
Victor Geselin. in notis ad Hym. 1. Prudentij Cath.
Francolin. de tēp. hor. Canonic. c. 21.
Tertull. de ieiun. cap 10.

humanis quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, quæ publicè resonant, solemniores fecerunt in orationibus diuinis. Quare & frequentior earum mentio in sacris, & profanis Auctoribus habetur: & his duntaxat vtebantur Antiqui in designando tempore non solum orationis, celebrationis Missæ, soluendi ieiunij, sed & aliarum rerum. Illud autem hoc loco notandum est, quod iam dicta trium horarum interualla communiter olim pro vna hora accipiebantur. Sic quæ de hora tertia à priscis Scriptoribus notantur, non præcisè de hac hora, sed de prima etiam, & secunda intelligi debent, ita vt sub tertiæ nomine totum tempus ab ortu solis ad ipsam tertiam comprehendatur. Censorinus de die natali, Veteres, inquit, diem quadripartito, sed & noctem similiter diuidebant. A Græcis quoque vsurpatam hanc distinctionem constat ex Pausania in Messenicis, Suida verbo φρέδος & Onosandro in strategico. Etiam Leuitas apud Hebræos seruasse noctis vigilias, quas Græci φυλακάς vocant, & ternarum horarum obseruationem habuisse, Diuus Augustinus asseuerat. Legendus Baronius, qui tomo primo Annalium hanc doctrinam luculenter confirmat. Fauent & plurimæ sacrorum Canonum sanctiones. Marcus Varro, quem refert, & probat Carolus Sigonius, Cosconius, inquit, scribit in actionibus Prætorem Accenso iubere solitum, horam esse tertiam, Accensum inclamare horam esse Tertiam, Meridiem, & Nonam. Erant autem Accensi administri magistratuum ab acciendo, id est vocando, dicti. Duodecim tabulis, ait Plinius, ortus tantum, & occasus nominantur: post aliquot annos adiectus est & meridies, Accenso Consulum id pronunciante. Id verò quo ritu fieret Barnabas Brissonius in doctissimo opere de formulis ostendit. Docet Chrysostomus quod Monachi in quatuor partes diem dispertiti, dum singulæ partes implentur, Psalmodiis, & Hymnis Deum venerantur. S. Benedictus in Regula iis, qui leuioris culpæ rei sunt, pœnam excommunicationis imponens, non illius, quæ censura Ecclesiastica est; sed alterius Monasticæ, & Regularis, qua Monachus solius mensæ participatione priuatur: Refectionem, inquit, solus accipiat mensura, vel hora, qua præuiderit Abbas ei competere: vt si, verbi gratia, fratres reficiunt sexta hora, ille nona; si fratres nona, ille vespertina. En quomodo refectionem fratris, qui peccauit à sexta ad nonam reiicit, nulla facta mentione septimæ, vel octauæ horæ intermediæ. Talis enim erat apud veteres consuetudo, vt iis solummodo solemnioribus horis vt plurimum vterentur. Horam quoque tertiam, & sextam nulla intermedia inuenies apud Senecam. Consentit huic diuisioni Prudentius his versibus:

Censorin. cap. 10.
Onosand. strateg. cap. 10. §. 3.
Aug. lib. 4. quæst. q. 4. sup. Num.
Baron. an. 34. nu. 162. & seqq.
c. nocte, c. solent, c. de hoc, de consecr. dist. 1. item c. fin. dist. 44. & c. 1. dist. 75.
Varro l. 5. de Lingua Latina.
Sigon. l. 1. de iudiciis cap. 9.
Plin. lib. 7. c. vlt.
Brisson. de form. lib. 5.
Chrysost. hom. 59. ad pop. Antioch.
Bened. Reg. c. 24.
Senec. Epist. 122.
Prudent. Kathim. Hym. post ieiun.

Nona submissum rotat hora Solem
Partibus vix dum tribus euolutis,
Quarta deuexo superest in axe
Portio lucis.

Princeps Apostolorum post acceptum Spiritum sanctum suspicionem ebrietatis diluit, quod esset hora diei tertia, cum minimè probabile videretur viros Religiosos tribus primis horis diei ebrios fuisse. Ex hac horarum obseruatione sunt item qui concilient Euangelistas circa horam crucifixionis Christi, cum Marcus hora tertia, crucifixum dicat, Ioannes sexta: de qua controuersia legere oportet subtiliter disputantem Marcellum Francolinum post Doctores scholasticos, & Interpretes Euangeliorum.

Act. 2. 16.

Francolin. c. 22. 23.

Theologi in 3. p. q. 46. art. 9.

2. Porrò hæc diuisio diei, & noctis in quatuor partes, quæ singulæ ternas continent horas, apud milites, teste Vegetio, diu quidem stationum, noctu autem vigiliarum nomine censebatur. Quod etiam Græci obseruabant, vt ex Ænæa vetustissimo Scriptore in Commentario tactico de toleranda obsidione colligitur, in his capitibus, quorum titulus est, περὶ ἡμεροσκόπων de diurnis speculatoribus, & φυλακῶν κατάςασις de constitutione vigiliarum. Docet Lipsius diligentissimus antiquitatis rimator Romanum morem fuisse totas cohortes, & turmas ponere in stationibus; non vnum, aut alterum militem, vt quos hodie à sentiendo sentinellas vocamus. At Modestus de singulis centuriis quaternos equites, & quaternos pedites excubitum fecisse scribit. Plura de hac re Antonius Valtrinus libro quarto de re militari, & Vvolfangus Lazius libro item quarto commentariorum Reip. Romanæ. Nocturnos autem vigiles dictos Tesserarios aduerto, quod tesseram, vel signum à Tribunis, siue Præfectis legionum acciperent, & per militum contubernia nunciarent, vt Polybius docet. Ipsæ excubiæ, dante buccina signum, singulis tribus horis mutabantur. Augustinus, Vigiliæ spatium, ait, non habet amplius quam tres horas. Eradius Presbyter apud eundem Augustinum; Vigilia vna tres horas habet, ac per hoc nox quatuor vigilias habet, ternis horis per singulas vigilias distributis. Lucanus.

Veget. de re militari l. 3. c. 8.

Æneas de re tact. cap. 6. & 22.

Lipsius lib. 5. de militia Romana dialog. 8.

Modestus lib. de vocabulis rei milit.

Valtrin. lib. 4 c. 6.

Lazius lib. 4. c. 3.

Polybius lib. 6.

Aug. in Psalm. 89.

Eradius creditus Aug. serm. 14. de verbis Domini.

Lucan. lib. 5.

Tertia iam vigiles commouerat hora secundos.

Hunc autem versum Ludouicus de la Cerda ad librum nonum Æneïdos Virgilianæ sic interpretatur, vt existimet ex eo colligi primos vigiles durasse primam, & secundam vigiliam: secundos tertiam, & quartam. Audis enim, ait, in Lucano secundos vigiles surrexisse ad tertiam vigiliam. Miror viri docti oscitantiam in re clarissima: Tertia etenim hora, non tertia vigilia surrexisse vigiles secundos scribit Lucanus, vt patet. Sed pergo. Silius Italicus;

Cerda in Virgil. lib. 9 Æn. v. 164.

Silius lib. 7.

----- Mediam sonitu cum buccina noctem
Diuideret, iamque excubias sortitus iniquas
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.

Propert. l. 4. eleg. cui tit. est Tabulæ Tarpeïæ.

Propertius.

Et iam quarta canit venturam buccina lucem,
Ipsaque in Oceanum sidera lapsa cadunt.

Senec. Thiest. v. 799.

Seneca in Thieste.

Nondum in noctem vergente die
Tertia misit buccina signum.

Frontin. lib. 1. c. 5. 1. Reg. 10. 13. & 14. Esdr. 13. Isai. 22. Exod. 14 Iudic. 7. 1. Reg 11 Matth. 14. Luc. 2. Arnob. in Ps. 129. Euthy. in Ps. 129. Pasch. lib. 7. in Matth. c. 14. Mosc. Idyll. 2.

Frontinus, Sulla, inquit, bello sociali nocte profectus relicto buccinatore, qui vigilias ad fidem remanentium diuideret, & quarta vigilia commissa eum sequeretur, incolumes suos perduxit. Stationum quoque, & vigiliarum vocabula inuenio in sacris libris. Arnobius iunior, Custodia vna, ait, quarta pars noctis est: ergo prima custodia à vespere incipit, secunda ad medium noctis ascendit, tertia pullorum cantus transit, quarta vigilia matutina in ortu lucis adimpletur. Eadem ratione Euthymius Zigabenus Auctor Græcus, & Paschasius Ratbertus noctis vigilias distinguunt. Moschus item Poëta Venerem somnum immisisse Europæ fingit, cum tertia pars noctis stat, & aurora propè est. Sic inter se partiri solebant milites diu, noctuque vigilandi laborem, vt singulis trihorijs mutarentur excubiæ. Prima diei statio hora tertia terminabatur, secunda, hora sexta; tertia, hora nona; quarta hora duodecima. Hac incipiebat prima vigilia noctis, & hora tertia finem habebat. Lucianus Presbyter in historia Inuentionis S. Stephani, Hora, inquit, tertia, quæ est prima custodia vigiliarum. Secunda durabat vsque ad mediam noctem, de qua Liuius; Signo secundæ vigiliæ conuenistis, quod tempus mortales somno altissimo premit. Tertia vsque ad horam nonam protrahebatur, de cuius initio sic canit Seneca:

Liuius l. 7. dec. 1.

Sen. Troad. v. 437.

Partes ferè nox alma transierat duas,
Clarumque septem verterant stellæ iugum.

Quarta, quæ dicebatur matutina, vsque ad ortum solis durabat, & de hac sic cecinit Statius:

Statius l. 11. Theb.

Quarta soporiferæ superabant tempora noctis,
Cum vacuæ nubes, & honor non omnibus astris.
Afflatusque fugit curru maiore Bootes.

Euripid. in Rheso. v. 543 & 563. Magist cap. 75. Hist. Euang.

Solus Euripides præter aliorum morem noctem in quinque vigilias partiri videtur: nam in Rheso quintæ vigiliæ meminit circa auroram. Viderint doctiores. Magister Historiæ scholasticæ, nescio quo fundaménto, scribit primam vigiliam conticinium dici, in qua omnes simul vigilant: Secundam intempestum, in qua adolescentes: Tertiam gallicinium, in qua viri: Quartam antelucanum, in qua senes. Has Dominus noster aliis nominibus insigniuit, dum nos exhor-

tans ad vigilandum dixit, *Vigilate, nescitis enim quando Dominus veniat, serò, an media nocte, an galli cantu, an manè.* Marc.13.35.

3. Olim Christiani diebus ieiuniorum tota nocte in Ecclesia vigilabant, & die sequenti vsque ad Nonam & in Quadragesima vsque ad Vesperas in eadem Ecclesia sine cibo & potu perseuerabant orantes, & psallentes. Hinc vigiliarum, & stationum nomen apud Ecclesiasticos emanauit, vt docent Isidorus, Rabanus Maurus, & antiquissimus Tertullianus, apud quem soluere stationem idem est ac ieiunium soluere, qua loquendi formula vtitur etiam Cassianus. Sanctus autem Gregorius certas Vrbis Ecclesias stationibus assignauit, & diebus quoque solemnioribus stationes fieri vsque ad Sextam iussit; atque ad has Ecclesias istis etiam temporibus statis diebus fidelium concursus fieri solet: quamuis nocturnæ vigilantium excubiæ, & diurnæ stationes refrigescente charitate sublatæ nunc sint, sola ieiunij abstinentia permanente. Gabriel Albaspinæus Episcopus Aurelianensis in suis obseruationibus de veteribus Ecclesiæ ritibus, aduersus Pamelium conatur ostendere stationes à ieiuniis differre: cum tamen vix aliud probet, quam multa olim à Christianis in stationibus facta esse pręter ieiunia; cuiusmodi sunt ad Ecclesiam conuenire, & in ea commorari vsque ad horam statutam, precibus incumbere, contemplationi vacare, operibus pœnitentiæ corpus affligere, ac denique sumere Eucharistiam. Clarius de hac re Dionysius Petauius in notis ad Epiphanium, vbi de veteribus Ecclesiæ ritibus, ad expositionem fidei pag. 356. Nam quędam stationes cum ieiuniis coniunctæ erant, quando videlicet fas erat fidelibus soluta statione, quæ durabat vsque ad Nonam, cibum sumere: quando verò ieiunium prorogabatur vsque ad Vesperam, sicut in Quadragesima, tunc aliud erat ieiunium, aliud statio; quia videlicet statio hora nona, ieiunium ad Vesperam soluebatur. Et priora quidem Tertullianus semiieiunia vocat, lib. de ieiuniis cap. 13. ac si plenum ieiunium vsque ad solis occasum producendum foret. De vigiliis verò, quod attinet ad historicam veritatem, legendus Baronius in Annalibus Ecclesiasticis, & in notis ad Romanum Martyrologium. Hæc è veterum monumentis deprompta necessariò pręnotanda fuerunt, vt sciret lector quid dies, quid nox sit; quæ horæ æquales, & inęquales; quid Prima hora Canonica, quid Tertia, quid Sexta, quid Nona; quale Matutinum tempus, quale Vespertinum; quid Vigiliæ nocturnæ, quid diurnæ stationes. Vt igitur paucis verbis colligamus quęnam sit hora legitima cuiusque officij celebrandi, dicimus regulariter Primam prima diei hora, Tertiam tertia, Sextam sexta, Nonam nona, Vesperas vndecima, Completorium duodecima persolui debere: Verumtamen adhuc amplius dilatari posse hęc tempora existimamus, ita vt Primæ prima duntaxat diei hora, Ter-

Isid.lib. 6. origin. Raban. lib. 2. de instit. Cleric. 18. Tertull. lib. de ieiuniis cap. 10. de orat c. vlt. ad vxorem, & alibi. Cassian. coll. 21. cap. 29.

Albaspin. lib. 1. obseruat. 16.

Baron. to. 1. Ann. an. 51. num. 68 & seqq. to. 8. an. 590. num. 36. 37. & in Rom. Martyrol. die 5. Ianuarij.

tiæ ſecunda, & tertia; Sextæ quarta, quinta, & ſexta; Nonæ ſeptima, octaua, & nona; Veſperis decima, & vndecima; Completorio ſola duodecima aſſignentur. Huius extenſionis exemplum patet in Regula S. Benedicti; Nam S. Pater æſtiuo tempore Nonam agi temperius pręcipit mediante octaua hora; hyberno autem dici Tertiam iubet hora ſecunda. Laudum verò celebrandarum legitima hora eſt initium crepuſculi matutini: & nocturnæ ſynaxis, vel media nox, vel hora ſecunda poſt mediam noctem, ſiue hora vna ante lucem, vt clarius ex dicendis infra conſtabit.

Bened. reg. c. 48.

4. Cęterum in fine huius capitis id obiter examinandum occurrit, quot ſint partes diuini Officij. Poteſt autem multiplex reſponſio dari pro varia quæſiti acceptione. Et primò quidem diuiditur Officium in duas partes, maiores, & minores. Maiores ſunt Nocturnum, Laudes, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Veſperæ, & Completorium: Minores Pſalmi, Hymni, Cantica, Verſus, Antiphonæ, Lectiones, Reſponſoria, Collectæ, & aliæ res eiuſdem generis, ex quibus vnumquodque officium coaleſcit. Secundò diuiditur totum Officium in Nocturnum, & Diurnum. Nocturnum ſecundum quoſdam quatuor partes comprehendit, Veſperas, Completorium, Nocturnos, & Laudes. Hæc enim quatuor Officia vel abſente ſole, vel circa eius occaſum antiquitus perſolui ſolebant. At nunc cum Prima, Tertia, Sexta, & Nona, etiam Veſperæ, & Completorium ad diurnæ ſeruitutis penſum; Nocturni autem, & Laudes ad Nocturnam ſynaxim pertinent, ſiue vnum duntaxat Officium, ſiue duplex efficiant, quam controuerſiam initio capitis quinti ſoluemus. Dico tertiò diurnas preces in Matutinas, & Veſpertinas diſtribui. Et quidem abuſus, & vulgi acceptio Primam, Tertiam, Sextam, & Nonam Matutino; Veſperas, & Completorium veſpertino tempori aſſignant. At peritiorum ſenſus, ſacrorumque Canonum ſanctiones ad pomeridianum, & veſpertinum tempus etiam Nonam adiungunt. Aliæ Officiorum diuiſiones à varietate temporis deſumuntur: quo pacto dicimus aliud eſſe Officium feriale, aliud feſtiuum; aliud Quadrageſimale, aliud Paſchale, quorum omnium rationem, & cauſam Durandus in Rationali, & antiqui Patres Iſidorus, Alcuinus, Rupertus, Amalarius, Rabanus, & alij in ſuis Tractatibus de diuinis Officiis doctè, & eruditè explicarunt.

CAPVT IV.
DE NOCTVRNIS VIGILIIS.
§. I.

Cur nocte orandum sit. Etiam Ethnicos nocturnas vigilias celebrasse in honorem Deorum. Exhortatio ad vigilandum. Oratio vt mysticæ fugentur tenebræ.

1. BEnè se res habet, vt verba vsurpem Saluiani viri sanctissimi, iacta sunt fundamenta operis pia molitione cœpti, & diuini Officij amore suscepti. Iam ipsius Officij maiores partes explicare aggredior à nocturnis vigiliis incipiens. Tametsi enim à primis Vesperis Ecclesiastica dies, quoad solemnem horarum Canonicarum recitationem, initium ducat, à nocturna tamen synaxi iuxta diei naturalis ordinem ordiri libuit. Antiqua est autem vigiliarum deuotio, familiare bonum omnibus sanctis, teste Isidoro, hoc enim tempore vastator Angelus transiens Ægyptiorum primogenita percussit. Quare nocturnis vigiliis orandus est Dominus, inquit Drogo Abbas, vt gladio verbi sui inuisibiliter penetrantis opera vitæ nostræ prioris tenebrosæ in nobis percutiat, & annihilet, quæ per Ægyptiorum primogenita significari nouimus: in quibus etiam Pharaoni, id est regi tenebrarum captiuati seruiuimus. Qui enim facit peccatum, seruus est peccati. Dum enim propriis obediremus voluptatibus (sicut ait Apostolus, *fuistis aliquando tenebræ*) malignis spiritibus excæcati obediuimus: nunc autem conuersi, & facti lux in Domino ante ipsum intuitu vigili pernoctantes id etiam postulemus, vt ipsum fide cernamus, qui per Israëlis primogenita signabatur, quia prima est, & fundamentum omnium virtutum. Ab Angelo autem vastatore tuti esse poterimus, si Passionis Dominicæ in sanguine Agni designatæ imitationem vbique teneamus, cuius signa si diabolus in nobis prospexerit, exterritus disparebit. Hoc etiam tempore dum medium silentium teneret omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens Dei Sermo à regalibus sedibus veniens pro salute nostra de Virgine nasci dignatus est: atq; ipso eodem tempore, qui iudicandus venit in primo aduentu, in secundo cum gloria iudicaturus adueniet, sicut fur in nocte: quocirca ad vigilandum ipse pro nobis solicitus nos exhortatur, beatos fore promittens quos inuenerit sic facientes. Nocte itaque, ait Cælius Lactantius, vigilias celebramus propter aduentum Regis, ac Dei nostri, cuius noctis duplex est ratio, quod in ea & vitam tunc recepit, cum passus est; & postea orbis terræ regnum recepturus est. Vnum quoddam est de magnis Christi præceptis, ait Gregorius Nyssenus, debere nos somno minimè addictos esse, quicunque ad vitam supernam respicimus. Nocturno enim tempore acrius proserpunt in-

Saluian. initio l. 3. de gub. Dei.

Isidor. lib. 1. de Eccl. offic. c. 22.

Drogo tract. de horis Canonicis.

Exod. 12.

Ephes. 5. 8.

Sap. 18. 14.

Luc. 12. 37.

Lactant. diu. instit. lib. 7. cap. 19.

Greg. Nyss. or. 11. in Cant.

uisibilium hostium insidiæ, feruent carnis illecebræ, viget tenebrarum potestas, subrepunt animo impuræ cupiditates. Vita hæc nostra, clamat S. Leo, in medio insidiatorum, in medio præliorum est: si volumus non decipi, vigilandum est; si volumus superare, pugnandum est. Media nocte surgebam, ait Propheta, ad confitendum tibi. Multa enim in illo tempore, inquit Ambrosius, tentamenta proserpunt. Tunc feruet carnis illecebra, tunc tentator illudit, coquitur cibus, potusque digeritur. Stomachus æger, mens somnolenta, animus occupatus est. Itaque aut quiescenti calor soporis augetur, aut vigilanti nondum plenior refusus est vigor, qui errorum cauere possit incursus. Tunc igitur tentator assistit, tunc retia iacit, quibus turbare possit mentem improuidam. Tunc spiritales nequitiæ tenebras offundunt, tunc omne nefas suadere contendunt, quando nullus arbiter culpæ, nullus criminis conscius, nullus potest esse erroris testis. Tunc varias disceptationes pectori dormitantis infundunt, vt primò de statu mentis deiiciant reluctantem, & impellant ad erroris assensum. Ideò nocturno tempore sancta mater Ecclesia, vt castrorum acies ordinata, Deo dicatis viris excubias agendas instituit temporalis militiæ studium æmulata. Rectè Hieronymus. Bona est diurna meditatio, sed efficacior nocturna, quia per diem necessitates variæ obstrepunt, occupationes distrahunt mentem, sensum duplex cura dispergit. Nox quieta, nox secreta opportunam se præbet orantibus, aptissimam vigilantibus, dum carnalibus occupationibus expeditum, collectum sensum, intentum hominem diuinis conspectibus sistit. Rectè item Chrysostomus. Non ideò facta est nox, vt per totam dormiamus, & otiosi simus. Testantur hoc opifices, nautæ, negotiatores. Ecclesia Dei mediis surgit noctibus; Surge & tu, & vide astrorum choream, profundum silentium, magnam quietem. Obstupesce Dei tui miram dispensationem. Purior tunc est anima, leuior, subtiliorque tunc est, sublimia videt, & expedita est. Tenebræ ipsæ, silentiumque multum in compunctionem inducere sufficiunt. Si autem & cœlum videris quasi innumeris interpunctum oculis, omni voluptate frueris statim concepta opificis sapientia. Inflectitur Deus nocturnis precibus, si quando tu quietis tempus facias lamentorum tempus. Hæc Chrysostomus.

[Leo ser. 1. Quadr.]

[Ambros. in Ps. 118. v. 62.]

[Hieron. Ep. 36. de obseru. vigiliarum tomo 4.]

[Chrys. hom. 26. in Act. Apost.]

2. Ipsimet Ethnici nocturni temporis religionem agnouisse videntur. Nocti enim diuinos tribuebant honores, eique gallum immolabant, vt ex antiquis Scriptoribus ostendit Natalis Comes in Mythologiis. Orpheus quoque Theologus, & Poëta celeberrimus, Noctis apotheosim hymno elegantissimo celebrauit, quem hic transcribere non grauabor è Græco Latinum factum nulla habita metri ratione, quod Græci carminis elegantiam Latino assequi despondeam.

[Nat. Comes Mythol. l. 3. cap. 12.]

deam. Sic autem inscribitur ΝΥΚΤΟΣ θυμίαμα δαλοῖς Noctis suffimentum lampades.

Orpheus in hymnis.

Noctem Deorum, atque virorum generatricem cantibus celebrabo.
Nox omnium generatio, quam & Cyprium vocabimus.
Audi beata Dea, nigrum splendorem habens astris lucens,
Quiete gaudens, & quiete multi somnij:
Læta, delectabilis, pernoctationes amans, mater somniorum,
Obliuioni tradens curas, laborum quietem habens,
Hymnorum datrix, amica omnium, equis vecta, noctu splendens,
Semiperfecta, terrestris, & cœlestis rursum ipsa,
Circularis, ludens, & cursibus per aëra iens:
Quæ lucem emittis ad inferna, & rursum fugis
In infernum: grauis enim necessitas omnia vincit.
Nunc verò beata nox, valdè diues, omnibus desideranda,
Et obuia, audiens sermonum supplicatoriam vocem
Venias beneuola, timoresque dimitte splendore victos.

His versibus noctem celebrat in nocte superstitionis sepultus Orpheus. Nocturnas autem peruigilationes in colendis Dijs laudat Cicero: sacras item pernoctationes canit Critias Poëta Græcus apud Athenæum. Festum nocturnum Ægyptiorum Herodotus commemorat: & Dijs nocturnis libationes fieri solitas recenset in Æthiopicis Heliodorus. In honorem Veneris peruigilium trium noctium olim fiebat, de qua re antiqua quædam carmina refert Lipsius in Electis. Eiusdem peruigilij meminit Plautus in Curculione hoc versu: Quid? tu Veneri peruigilare te vouisti Phædrome? & in Aulularia de vigilijs quoque Cereris mentionem facit: de quibus scribens Nazianzenus, Pudet me, inquit, nocturnum sacrum in lucem proferre, ac turpitudinem mysterium facere. Idem honor vulgatur in cæteros Deos. Fortunæ peruigilium lego apud Suetonium in Galba. Alijs Dijs apud Liuium, & iterum apud Suetonium in Caligula, & in Vitellio. Apollinis quoque sacrum media nocte factum idem in Augusto commemorat. Sabazia sacra in honorem Bacchi noctu celebrata Oppianus canit in Cynegeticis. Quædam alia nocturna sacra ab Ethnicis frequentata describit, & irridet Iulius Maternus Firmicus libro de erroribus profanarum religionum ad Constantium, & Constantem Augustos. Media nocte surrexisse Indos, vt laudarent Solem, scribit Philostratus in vita Apollonij. Nocturnum cultum Mitibus Dijs, quos Milichios vocabant, à Myonensibus olim exhibitum docet Pausanias in Phocicis propè finem. Vigilijs item nocturnis cultam ab Ægyptijs Mineruam Themistius recenset. Seneca Vestales virgines commendat, quæ ad sacra facienda noctibus excitabantur. Et hæc quidem Dæmonum latriæ tribuerunt Infideles: Christianos autem

Cic. 2. de legibus
Athen. Dipnosoph lib 13. cap. 8.
Herodot. lib. 2.
Heliodor. lib. 3.
Lipsius lib. 1. elect. cap. 5.
Nazian. orat 39.
T. Liuius lib. 25.
Oppian. de Venat. lib. 1. v. 25.
I. Firmicus c. 23.
Philostr. l. 3. c. 10.
Themist. orat. 13.
Senec. de prouid. cap. 5.

cap. 1. §. 3. & 4. summi Dei veros cultores in hoc vigilandi studio haud segnes fuisse demonstratum est supra.

3. Propter nocturnos cœtus quot olim calumnijs Christiani primo, & secundo post Christi natiuitatem seculo ab Ethnicis exagitati fuerint, notissimum est ex Tertulliani, Athenagoræ, Arnobij, Iustini, & Minutij Felicis Apologeticis. Natio enim lucifugax, & latebrosa vocabatur, tum promiscui incestus, infanticidij, idololatriæ, & impiatæ religionis accusabantur. Ignorabant videlicet quid in his antelucanis congregationibus fieret, summo studio occultantibus Christianis nostræ fidei sacramenta. Ab ipsis itaque Apostolis sacrarum vigiliarum origo fuit. Nec desunt in veteri testamento huius pietatis exempla. Abraham de nocte consurgens filium immolaturus ascendit in montem. Iacob noctu scalam mysticam videre meruit, & luctatus cum Angelo vsque mane cœlesti benedictione repletus est. Noctu eduxit Dominus filios Israël de Ægypto. Samuel Propheta oraturus pro Rege clamauit ad Dominum tota nocte. Iudith exibat nocte, & orabat. Regius Propheta lauabat lachrymis lectulum suum per singulas noctes; media nocte surgebat ad confitendum Domino; quæsiuit Deum nocte, & non est deceptus: nocte visitatus est à Domino, & probatus: Et quia in nocte lucis opera peragebat, sancti Spiritus ignem misit Dominus in cor eius, vt luceret ei per noctem, cuius fulgore nox illustrata illuminatio facta est illi in delicijs: quare fugatis peccatorum tenebris, & principe tenebrarum debellato, alios etiam ad tanti luminis participationem inuitans ait, *In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.* O si scirent homines quam sanctæ, quam gratæ Deo, quam salutares sint sacræ Vigiliæ; non soli Monachi, & alij Ecclesiastici, sed & fideles singuli, simul in vnum diues, & pauper noctem verterent in diem nocturnis precibus summo studio insistentes. Vt viuas igitur, vigila: hoc age, inquit Horatius. Et Cassiodorus, Quotidie triumphas, si benè vigilas, Nestor item apud Homerum sic suos hortatur ad vigilandum.

Genes. 22. 28. & 32. Exod. 12.

1. Reg. 15. Iudith. 12.

Psal. 6. 118. 21. 76. 104. 138. 133.

Horat. lib. 2. sat 3. Cassio. lib. 7. var. ep. 8. Homer. Iliad. 16.

----------Vigilate viri, atque insistite curæ,
Vt facitis, somnumque oculis arcete nocentem,
Rebus in afflictis sæuo ne forsitan hosti
Ludibrium, risumque incuria nostra pararit.

Suid. v. Νύξ εὐφρόνη. Clem. Alex. lib. 4. strom. Cyrill. catech. 9.

Prouerbium Græcorum est ἐν νυκτὶ βουλή In nocte consilium: ad quod Suidas, & Clemens Alexandrinus respicientes noctem vocarunt Εὐφρόνην, quod benè prouideat, quoniam anima tunc cessans à sensibus conuertitur ad seipsam, & est magis prudentiæ particeps. Præclarè Cyrillus Hierosolymitanus; Quid nocte ad sapientiam vtilius? Nam in ea sæpè de Deo cogitamus: in ea diuinorum ora-

culorum lectionem, & contemplationem meditamur. Quandonam maiori mens nostra contentione psalmos canit, & preces fundit? nonnè noctu? Quandonam sæpius ad nostrorum peccatorũ recordationem venimus? nonnè noctu? Helladius Bezantinous apud Photium noctem, quæ græcè Νὺξ dicitur, à νύξω, id est stimulo, dictam per apocopen arbitratur, stimulamur enim in tenebris offendentes; & vt Antiochus Monachus in Pandectis asseuerat. Si in obseruandis excubijs attentè, ac prudenter vigilauerimus, vulnere atrocissimo consauciabimus aduersarium. Docet Climacus nequissimos hostes mille nocendi artibus instructos vigilare in exitium nostrum, vt somnolentia nos opprimant, & oppugnent: At Vigilia, inquit Antiochus, scutum miræ magnitudinis est, & eleganti decore conspicuum nobis indultum à Deo aduersus diabolum, eiusque milites, nimirum contra spiritus totius artifices malignitatis. Ipsimet Angeli, vt obseruat Hieronymus, vigiles nuncupantur, quod semper vigilent, & ad Dei imperium sint parati. Vnde & nos, ait ille, crebris pernoctationibus Angelorum imitamur officia. Quod si institores aurifices, vt docet S. Cæsarius, maturius vigilant, quatenus possint corporis necessaria prouidere: nos non debemus ante lucem ad Ecclesiam surgere, vt peccatorum indulgentiam mereamur accipere? Verum in hanc sententiam super aurum, & topazion pretiosa verba Rauennatis Archiepiscopi audiamus. Semper, & ad omnia vigilias esse salutares nullus ignorat, quia reuera plus vigilare, plus viuere est. Quæ ars, quod opus, quod tempus, quæ potestas, quod officium non vitæ lucra lucubratione perquirit? Rex in procinctu peruigil callidi hostis præcauet, & euitat insidias. Miles in castris superuenientes nocturnos impetus cauta pernoctatione propellit. Nauta vigilando diffusi itineris incertas vias intrat, & calles transit inuios, & vestigio furtiuo ad lucrosi portus votiuam peruenit mansionem. Pastor adiungit noctes diebus, & totum sibi tempus denegat dormiendi, ne qua lupis, suffragante somno, grassandi in gregem præbeatur occasio. Viator solers per auras noctis æstus solis præuenit, actumque diem prouidentius deputat mansioni. Hoc Propheta sciens non die solo, sed & nocte tota clamabat ad Dominum: *Domine Deus salutis meæ in die clamaui, & nocte coram te.* Quid plura? Ipse Dominus pernoctat in oratione Dei, vt ante nos oratione liberet, quam redimat Passione. Et si pro seruis Dominus vigilat, merito pro seipsis seruos vigilare iubet. Hæc Chrysologus.

Photius Cod. 279. Antioch. ho. 104. Climac. gr. 18. & 19. Antioch. loco cit. Hieron. in cap. 4. Daniel. Cæsar. hom. 33. Chrysolog. serm. 24. de seruo vigili

4. O superna claritas, lumen verum, æterna lux, væ cæcitati meæ, væ tenebris meis, ni tu descendens illumines noctem meam. Væ corpori meo, væ somnolentiæ meæ, quæ caligare facit oculum mentis meæ vt non videat lucem tuam, & veritatem tuam. Dormitauit

anima mea præ tædio, & inuoluor in tenebris filius tenebrarum ambulans ad tenebras in loco tenebroso, nisi tu desuper intonans in virtute tua dicas in auribus meis, Fiat lux, & discedat nubes magna, & caligo tenebrosa, quæ operuit superficiem cordis mei. *Anima mea desiderauit te in nocte, sed & spiritu meo in præcordijs meis de mane vigilabo ad te:* audiui enim vocem tuam per Prophetam præcipientem mihi; *Consurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum: effunde sicut aquam cor tuum ante conspectum Domini, leua ad eum manus tuas.* Et dixi, *Vbi est Deus, qui fecit me, qui dedit carmina in nocte?* Verè enim Domine tu dedisti carmina in nocte, ponens in ore meo cantica lætitiæ, & exultationis, qui me de tenebris, & vmbra mortis eduxisti, & vocasti me in admirabile lumen tuum. Væ præteritæ nocti meæ, væ somnolentiæ meæ, quando dormiebam, & non vigilabam ad te. Et nunc gratias ago tibi, quoniam illuminasti me, & iam incipio videre in nocte fulgentissimum radium lucis tuæ, quæ nescit occasum. Tu radians in me potenti virtute reuerberasti infirmitatem aspectus mei, & vidi me longe esse à te in regione dissimilitudinis, in tetrica, & horribili nocte. Illuminasti tenebras meas, & ecce video lumen cœli, & facta est mihi nox in delicijs. Vtinam vigilando inueniam, quod amiseram dormiendo, inueniam scilicet amando, amem inueniendo.

Isaiæ 26. 9.

Tren. 2. 19.

Iob. 35. 10.

§. II.

Laudes vigiliarum. Exempla vigilantium. Nocturnum tempus maximè opportunum ad orandum.

1. Diuo Bernardo familiare dictum erat dormientem Monachum Deo mortuum esse, nec sibi, nec alijs vtilem. Idem de reliquis hominibus cuiusque ordinis, & conditionis asseuerat Plato. Turpe est, inquit, totam noctem somno indulgere. Quapropter noctu omnes excitari conuenit, & ciuilium, ac domesticarum rerum plerasque partes obire: magistratus quidem per ciuitatem, cæteros in proprijs ædibus. Somnus enim multus neque corporibus, neque animis nostris, neque actionibus competit. Nemo enim dum dormit vllius pretij est, nihilo magis quam qui non viuit. Quare quisquis vitæ, & sapientiæ curam gerit, plurimo tempore vigilat, quod ad valetudinem suam commodum est solum obseruans. Est autem hoc non multum, si rectè in consuetudinem assumptum fuerit. Hanc magistri doctrinã sequitur Aristoteles: Ante lucem surgere ad valetudinem, & ad curam rei familiaris, & ad studium Philosophiæ prodest quã plurimum. His accedit Romanus sapiens: Extendamus vitam, circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Docet Pytagoras, ne vestigium quidem corporis in lecto relinquendum: nullus

Plato 7. de legib.

Aristot. in œconomicis.

Seneca epist. 122.

Pythag. in Symbolis.

enim est vsus viri dormientis, vt neque mortui. Silius Italicus de eadem re sic cecinit: Silius lib. 11.

——————————Vigil ille, nec vllam
Ad requiem facilis, credensque abscedere vitæ,
Quod sopor eripiat tempus.

Homerus, & Hesiodus frequentissimi sunt in vigiliarum laudibus celebrandis. Cleanthis, & Aristophanis lucernæ toto orbe decantantur. Aristoteles, teste Laërtio, cum se ad quiescendum componeret, grues imitatus æneam sphæram brachio extra cubile protensò tenebat, vt cum neruorum rigorem sopor laxasset, pila delapsa in suppositam peluim strepitu suo dormientem excitaret. Simile quid de Alexandro Macedone eius discipulo narrat Ammianus Marcellinus. Artaxercem, Epaminondam, & alios eximios Duces semper vigilantes describunt Historici. Virgilius Æneam suum alijs dormientibus vigilantem facit.

Diog. Laërtius in Aristotele.

Amm. Marcellin. lib. 10. & 16.

At pius Æneas per noctem plurima voluens.

Etiam filios Imperatorum Constantinopoli vigilias seruasse refert Georgius Codinus Curopolata libro de officijs magnæ Ecclesiæ, & aulæ Constantinopolitanæ. De Principe oratorum Demosthene celeberrimum circumfertur elogium, quod plus olei, quam vini consumeret: non solum quia abstemius erat, & ὑδροπότης, sed quia fabros omnes antelucanis vigilijs superabat: quare Pytheas, vt Plutarchus asserit, ipsius Enthymemata lucernam olere dicebat. Et Cicero in Tusculanis; Cui non sunt auditæ, ait, Demosthenis vigiliæ? qui dolere se aiebat, si quando opificum antelucana victus esset industria. Dio Cassius, & Ioannes Xiphilinus monachus narrant in vita Commodi quemdam Marcellum Strategum & assiduo scribendi exercitio, & victus tenuitate tantam sibi vigilantiam comparasse, vt omnibus esset admirationi. Plinius, & Seneca scribunt tribus annis integris insomnem permansisse Mecœnatem. Ioannes Schenckius in medicis obseruationibus compertos esse scribit, qui nouem dies conniuis oculis egerint. Nizolius ille Ciceronianus decennio somnum non vidit. Nobilis matrona per annos 35. insomnis fuit sana, & citra noxam. Mulier Patauina 15. diebus insomnis nulla re ad somnum perduci poterat. Hæc Schenckius. Addi potest S. Liduuina, quæ per annos 38. nunquam dormiuit. Sed hæc prodigij, monstrique loco habenda sunt. Vt enim scribit Theophylactus Simocatta, perpetuò vigilare immortalitatis est proprium, dormire verò mediocriter nostrum est, & humanum; at vltra dormire quam satis est, mortuis potius, quàm viuentibus conuenit. Notabile est quod S. Epiphanius refert de studio vigilandi, quo Pharisæi vtebantur. Nam quidam eorum, ait, asseres sibi ipsis parabant dodrantis

Codinus cap. 16.

Plutarch. in vita Demosthenis.
Cic. Tuscul. 4.

Schēc. tom. 1. l. 1. obseru. 125.

Simocatta ep. 55. nomine Parmenidis ad Chrysosthenem.

Epiphan. l. 1. Panar. cap. 16.

tantum latitudine, in his se ad vesperam locabant, vt si quis dormisset, in pauimentum decideret, & rursum excitaretur ad orationem, per hoc quod vigilantem vitam haberent, quantum fieri posset. Alij lapillos ex aquis collectos sibi ipsis sternebant, vt dum his pungerentur, non in profundum somnum deferrentur, sed vigilantiam sibi ipsis parare cogerentur. Alij spinas pro strato habebant ob eamdem causam.

Homer. Iliad. 2.

2. In Prouerbium abiere versus Homeri.

Perpetuam noctem dormire haud principe dignum est,
Cui populi, cuius commissa negotia curæ.

Schol. Oppian. l 5. Halieuticon. v. 616.

Quos Oppiani Commentator, siue Scholiastes ita eleganter mutauit:

Non debet somno totas impendere noctes,
Cui libri commissi, & cui sapientia curæ est.

Philostratus in Vitis Sophistarum.

Psalm. 41.

Scopeliano more vigilare adagium est, cui locum fecit Scopelianus Sophista somni parcissimus. Hic solitus est exclamare: ô nox, nam tu sanè maxima ex parte consors es sapientiæ Deorum. Habet enim hominis mens in alto illo silentio quidpiam Diuinitatis, si se intendat ad rerum sublimium speculationem. *Mandauit enim Dominus*, vt Vates diuinus cecinit, *in die misericordiam suam*, opera scilicet vitæ actiuæ: sed *in nocte canticum eius*, opus videlicet contemplationis. Hinc præclarissimos quosque homines quotquot doctrina, vel sanctitate floruerunt vigilantiæ maximoperè studuisse adeò manifestum est, vt eorum exemplis plura volumina impleri possint. Notissimæ sunt magni Antonij pernoctationes, dulcesque cum sole querimoniæ, quod eo exoriente amabilis cum Deo lucta cessaret, & internæ suauitatis manna liquesceret. Theophilactus Bulgariæ Archiepiscopus; Nocte, ait, secedebat Christus ad montem, monstrans nobis quod oporteat nocte quidem per quietem colloqui cum Deo, die autem morem gerere, & prodesse hominibus: congregare nocte, die autem distribuere congregata. Nocte igitur accipiamus orationis fluxum è spiritualibus venis, die verò effundamus hausta his, qui opus habent. Phornutus libro de natura Deorum; Opus est, inquit, lucubrationibus nocturnis, si quid in disciplinis proficere volumus: omnia enim præclara, vt testatur Epicharmus, melius noctu, quam diu cogitando reperiuntur. Vsque adeò necessaria vigilantia est, vt sine illa nullum opus laude dignum confici possit. Sapienter Comicus.

Theophil. in cap. 21. Lucæ.

Phornut. de nat. Deor. cap. 14.

Plautus in Rudente act. 4. sc. 2.

------------------ Vigilare decet hominem,
Qui vult sua tempori conficere negotia,
Nam qui dormiunt libenter sine lucro, & cum malo quiescunt.

Pastor ille centoculus, quem deceptum à Mercurio fingunt Poëtæ, cum vigilare desijt, desijt viuere. Vellus aureum insomnis Draco seruabat, vt Apollonius Rhodius, & Valerius Flaccus in Argonauticis fabulantur. Aurea poma in Hortis Hesperidum peruigil quoque Draco custodiebat. His nimirum figmentis docuerunt Antiqui sine vigilantia nullum animi bonum seruari, nullam posse virtutem custodiri. Leo fortissimus bestiarum vt fortitudinis, sic & vigilantiæ symbolum ab Horo Apolline dicitur esse, quia minimo somno contentus etiam apertis oculis dormire videtur. Quid gallum memorem leonis hostem, quod magis solaris sit, teste Proclo? Hunc ait Plinius, excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno naturam genuisse. Eius autem exemplo hortatur nos ad vigilandum Petrus Chrysologus: Vt quod nobis gallus impendit hospitibus, nostro nos creatori exhibeamus.

Horus lib. 1. hierogl. 18.

Proclus lib. de Magia.
Plinius l. 10. c. 21.

Chrysolog. serm. 21.

3. Occurrit hic mihi, quod de Pantarba narrat Hiarchas apud Philostratum Lemnium. Lapis est pulchritudine insignis, & virtute admirabilis; ardet enim suaui quodam fulgore, & radijs perstringens oculos, diem, vel media nocte accendit. Verum natura, ne tam pretiosum munus vilesceret, non modò occultis terræ visceribus abdidit, sed quamdam quoque facultatem indidit, qua ex capientium manibus efflueret, ni prouida ratione teneretur. Hæc omnia nocturnę orationi mirificè conueniunt. Si lux quæritur, quid illustrius? & nox sicut dies illuminabitur. Si latebræ, quid occultius? hæc est enim multitudo dulcedinis, quam abscondit Deus timentibus se. Si vis, quid potentius? *Qui vigilauerit*, ait Sapiens, *securus erit, & inueniet sapientiam.* Habent terreni Principes certas horas audiendis subditis, eorumque supplicationibus expediendis destinatas: Deus autem, tametsi audiat omni hora clamantes ad se, nocte tamen promptior esse videtur ad audiendum, de qua forsitan scriptum est; *Orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno.* Media nocte venit Sponsus, & qui posuit tenebras latibulum suum, in tenebris quæri vult, & in tenebris se ostendere. Ad immolanda enim orationum sacrificia, vt scribit Faustus Regiensis, amica sunt fruentibus nocturna silentia. Nam si omne tempus æquè idoneum est ad quærendum in oratione Deum, quare dicit Propheta, *Quærite Dominum dum inueniri potest?* vis autem scire quanta sit noctis opportunitas ad quærendum, & inueniendum? Audi Bernardum: Tempus feriatum commodius, aptiusque est, cum profundum nocturnus sopor indicit silentium. Tunc planè liberior exit, puriorque oratio. Quam secura ascendit solo arbitro Deo, sanctoque Angelo, qui illam superno altari suscipit præsentandam! Quam grata, & lucida verecundo colorata rubore! Quam serena, & placida nullo interturbata clamore, vel strepitu! Quam denique munda, atque sincera, nullo

Philostratus vitæ Appoll. lib. 3. cap. 14.

Sap. 6. 16. & Prouerb. 8. 18.

Psalm. 31.

Faustus epist. ad Felicem.
Isaiæ 55. 6.

Bernard. ser. vlt. in Cant.

respersa puluere terrenæ solicitudinis : nulla aspicientis laude , seu adulatione tentata ! O insignem nocturni temporis prærogatiuam ! ô sacras noctes omni luce splendidiores.

METRVM VII.

O Nox purpureo splendidior die,
O Nox delitijs omnibus affluens,
O Nox, quæ radios prodiga cœlicos
Spargis diuite copia.
Huc te fer tacito, cærula nox, pede,
Nox duris requies grata laboribus :
O curas animi, diraque comprime
Tristis murmura pectoris.
Iam non Thessalicis diceris artibus
Præses, vel scelerum mater, & horridi
Inferni soboles, Eumenidum parens,
Altrix fœda cupidinum.
Hæc de te veterum fabula finxerit :
At nunc Angelici conscia luminis,
Nunc solis rutila luce serenior
Nigris in tenebris nites.
Tu nunc paciferum mentibus otium
Infundens superum munera diuidis ;
Te nunc sollicito quærit anhelitu
Sanctis vstus amoribus.
O Nox connubij pronuba mystici,
Consors æthereæ nox sapientiæ.
Cuius per tenebras sol nouus emicat
Sponsi vultus amabilis.
Salue , & dum patriæ perdita gaudia
Mœrens hic recolo, præcipitem polo
Cursum ne acceleres. Da veniam, tua
Si nunc turbo silentia.
Vrit sidereæ me patriæ decor,
Cum fulget tenero Cynthia lumine,
Vrit me nitidis peruigil ignibus
Stellati tholus ætheris.
O celsi placidas excubias poli,
O noctis choreas, ô tremulas faces,
O veras superæ lucis imagines
Æterni thyasos chori.
Cur me iam nimio tempore corporis
Vinctum compedibus cernitis exulem ?

Heu !

Heu! terrena nimis desipiunt mihi,
Si summum intueor polum.

§. III.

A Sectariis damnati vigilias. Quota hora nocturna synaxis persolui debeat. Somnus post vigilias Monachis interdictus, & cur? Oratio ad Deum vt excitet nos.

1. HAs noctis delitias, hunc splendidissimum fulgorem carnalis, & obscura Sectariorum cæcitas sustinere non potest, eorum præsertim, qui à quibusdam somniculosi, ab Isidoro Nyctages nuncupantur. Irrident enim, & damnant impudenti temeritate nocturna sacra, sicut & alios Ecclesiæ ritus, superstitiosum esse dicentes iura temerare diuina, quæ noctem ad quietem tribuerunt. Horum antesignanus fuisse videtur sui nominis euersor Vigilantius, quem D. Hieronymus confutat, & per iocum Dormitantium appellat. Huius hæresim ab inferis reuocauit Ioannes Vvicleff, contra quem stetit murus æneus, & columna ferrea pro domo Dei Thomas Valdensis fidei Catholicæ eximius propugnator. Recentiores omitto, qui ventrem pro Deo colentes, non solum nocturnas vigilias, sed ipsam Dei legem grauem, & intolerabilem existimant. Quamuis autem, teste Phœbadio Agennensi Episcopo, destruenda sint aliena, vt nostris credatur; hi tamen à viris doctissimis toties deuicti, ac debellati fuerunt, vt nequaquam expediat, aut necessarium sit nouum cum illis certamen inire: cum præsertim verissimum sit, id quod olim Sanctus Irenæus scripsit, vniuersæ terræ elleborum non sufficere hæreticis, vt euomant stultitiam suam. Atque vtinam istorum peruicaciam, & mollitiem, etiam inter Catholicos, & Orthodoxos non imitentur quidam, qui Curios simulant, & Bacchanalia viuunt. Polidorus Virgilius Scriptor in plerisque futilis, ac temerarius nocturna sacra semper fuisse damnata tradidit ob periculum impudicitiæ. Sed error tam supinus exsibilari potius debet, quàm confutari. Quod enim frequentius exercitium, quæ magis vulgata pietas in primis Christi cultoribus, quam sacræ pernoctationes, & peruigilia, ad quæ passim vtriusque sexus fideles in Ecclesia conuenisse sancti Patres, & Historiographi commemorant? Lego quidem in Concilio Eliberino sub Marcello primo, tertio post Christum seculo, vel, vt alij malunt, sub Syluestro, vetitum, ne fœminæ in cœmeteriis peruigilarent, eo quod sæpè sub obtentu orationis scelera latenter committerent. At sublatas ab Ecclesia vigilias apud antiquos Scriptores nusquam lego. Nunc autem in hac senescentis seculi fæce, refrigescente charitate, sublatæ sunt quoad laïcos vigiliæ: cuius tamen Pontificis decreto hoc factum sit, non inuenio. Tomo tertio Conciliorum editionis Coloniensis extat de hac re canon Concilij Palentini, quod in Hispania celebratum est anno 1322. sed quia Oecumenicum non fuit, vniuer-

Isidor. lib. 8. orig. cap. 5.

Hieronym. ep. 53.

Thomas Valden. tom. 3. de Sacramental. tit. 3. c. 25. & seqq.

Phœbad. initio lib. adu. Arianos.

Irenæus lib. 2. cap. 54.

Polid. Virgil. de inu. rerum lib. 6. cap. 4.

Concil. Elib. c. 35.

Tom. 3. Conc. p. 2.

R

salem Ecclesiam obligare non potuit. Fictus Auctor sermonum ad fratres in eremo sanctum Ambrosium hortatu S. Monicæ vigilias abstulisse ait, quod plurimi Christianorum illud noctis tempus ludendo, ac choreas agendo traducerent. At hi sermones nulla fide digni sunt, & perperam adscribuntur Augustino, multum licet reclamantibus quibusdam, & ex ipso Augustino libro 9. Confessionum liquet eo tempore propensiori studio iisdem vigilijs Orthodoxos incubuisse, occasione Arianicæ persecutionis: imò in Africa etiam cytharæ introductæ fuerant, & additæ sacris hymnis, quas tamen se agente pulsas scribit Augustinus.

Ad fratres in eremo serm. 25.

Aug. conc. 1. in Psal. 32.

2. Olim Christiani tribus primis vigilijs tres nocturnos diuisim, quarta verò vigilia laudes recitabant. Tantus erat ardor charitatis, vt quater in nocte surgerent ad orationem, prima vigilia ad primum nocturnum, secunda ad secundum, tertia ad tertium, quarta ad laudes persoluendas, vel omnes simul, vel diuisi in cohortes: de qua re legendus D. Thomas in Epistolam primam ad Corinthios, Baronius tomo primo Annalium, Suarez tomo secundo de religione, & doctissimus Francolinus. Nunc tres Nocturni simul cum Laudibus recitantur, & quidem à multis Religiosis media nocte, ab aliis prima vigilia, ab alijs tertia circa galli cantum: à Clericis autem secularibus circa finem quartæ vigiliæ matutinæ. Monachi verò sub Regula Sancti Benedicti militantes alijs ritibus vtuntur. Sanctus enim Pater annum diuidit in duas partes, æstiuam scilicet à Paschate vsque ad Calendas Nouembris, & hyemalem ab ipsis Calendis vsque ad Pascha. Tempore æstiuo ita præcipit horam vigiliarum temperari, vt Nocturnis decantatis incipiant matutina crepuscula: ita quod paruissimo interuallo post Nocturnos custodito mox matutini, qui incipiente luce agendi sunt, subsequantur. At hyemis tempore iuxta considerationem rationis, Octaua, inquit, hora surgendum est, octaua nimirum planetaria, & inæquali. Quæ sanè octaua expleta esse debet, vt explicat Smaragdus Abbas Scriptor fide dignissimus, quod Monastici spiritus purissimos latices in ipso fonte potarit. Eius verba sunt ista: Hora septima noctis tota, & octaua dimidia pulsato signo omnes pariter surgant, & sic illa quæ restat dimidia hora de octaua inter signorum explicetur interualla, vt ab hac hora nona noctis inchoetur Psalmi laus ipsa nocturna. Talis mihi videtur esse sensus positus, vt post sex horas noctis pausetur adhuc septima tota, & octaua hora dimidia: & interuallo signorum facto quasi hora dimidia incipientes à nona hora noctis, alacres animo, & corpore non pigro diuinæ laudis officium reddant Domino Iesu Christo. Hactenus ille. Ex quo redarguere possumus neotericum Benedictinæ Regulæ explicatorem Antonium Perez cæcutientem hoc loco in huius octauæ horæ explicatione. Porrò hæc hora noctis octaua ferè coincidit cum secunda post mediam no-

D. Thom. in ep. 1. ad Cor. cap. 14. lect. 6.
Baron. an. 51. nu. 69. & seqq. Suarez tom. 2 de relig. lib. 4. c. 4.
Francolin. c. 1. 2. & 5. & alij apud ipsos, contra Azorium p. 1. lib. 10. cap. 2.
Bened. reg. cap. 8.

Smaragd. comment. ad c. 8. regulæ.

Ant. Perez in c. 8. regulæ.

ctem horologij astronomici, quo Galli, Hispani, & plerique Germanorum vtuntur. Et hanc esse horam competentem nocturni officij decantandi, circa finem videlicet tertiæ vigiliæ, probat Francolinus ex communi Doctorum sensu, & ex antiqua consuetudine Ecclesiæ Romanæ. Basilius Monachus Lauræ Maleini præfectus, Audita inquit, hora octaua surgendum est: hunc terminum transilire Monachos non decet. Nec obstat huic assertioni illud Psalmographi, Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Media enim nox non mathematicè, sed moraliter: non per æqualem terminorum distantiam, sed per solam intra dictos terminos inclusionem accipi debet. Sanè Chrysostomus vitam Monachorum describens eos ad galli cantum surrexisse asseuerat his verbis: Postquam gallus cantauit statim veniens Prælatus, & pede solum simpliciter cædens omnes excitauit, mox statim surgentes stant, hymnos canentes Propheticos multa cum vocis consonantia, cum aptè compositis concentibus. Nec aliter intelligendus mihi videtur Simeon Monachus, quem Græci iuniorem Theologum vocant ad differentiam Nazianzeni, dum ait: Oportere Monachum nocte media ante diluculum surgere, ad doxologiam cõgregari, ad principium Hymnodiæ attentum esse, ad Hexapsalmum, ad versiculos, ad lectionem. Nam & hic media nox in latiori significatione accipienda est. Hæc autem assignatio temporis ad publicam pertinet recitationem: nam priuatæ aliam esse rationem nullus est qui ignoret. Veteres antelucanam lucubrationem non nisi sub finem Autumni incipiebant, vt ostendit Muretus rei antiquariæ scientissimus. Ita Satyricus:

Basil. Monachus in asceticis.

Chrys. hom. 59. ad pop. Antioch.

Simeon orat. 23. de fide, & moribus.

Muret. l. 18. var. lection. cap. 13.

Iuuenal. sat. 14. v. 190.

Post finem Autumni media de nocte supinum
Clamosus iuuenem pater excitat: accipe ceras,
Scribe puer.

Ad hunc morem respexisse videtur S. Pater Benedictus. A sancto enim Paschate, quod circa veris æquinoctium esse solet, vsque ad Calendas Nouembris, circa finem scilicet Autumni, sic horam surgendi temperauit, vt persoluta nocturna synaxi iam dies illucescat. A prædictis verò Calendis vsque ad Pascha tali hora surgendum esse præcepit, vt corporibus necessaria quiete iam refectis, quod post vigilias restat tempus, non iteratæ dormitioni, sed rerum diuinarum meditationi, sacrisque studijs impendatur.

3. Hoc institutum, ne dormiant Monachi post vigilias, semper antiquis Monachis inuiolabile fuit, illudque commendat Cassianus duplici ex causa: prima ne purificationem nostram nocturnis orationibus acquisitam inuidus hostis somni illusione contaminet. Secunda, ne somnus ille inertiam Monacho parturiat, ac per totum diem vigorem eius obtundat, cordis pinguedinem exhauriat, & debilem reddat eum aduersus insidias inimici. Obijciunt pigri

Cass. lib. 2. cap. 13.

Endymiones se ideò post vigilias somni quietem repetere, vt valetudini consulant, corpusque validum seruent diurnis exercitationibus. Verum hanc ridiculam inertiæ excusationem eludunt Medici, qui & dormiendi spatium septem horis diffiniunt, & longiorem somnum non parum officere valetudini asseuerant. Somnus enim multus, vt monent Hippocrates, & Auicenna, laxat membra, calorem natiuum hebetat, grauat caput, stupidum facit, & obliuiosum, multorumque morborum fons, & origo censetur. Quidam quoque medicus animarum in vitis Patrum dicebat: Satietas somni mentem, sensumque hominis stupidum, & pigrum reddit: vigiliæ autem tam sensum, quàm mentem subtiliorem, ac puriorem efficiunt. Marsilius item Ficinus inter primarios studiosorum hostes somnum recenset matutinum. Quamquam stultum sit medicorum doctrinam illis proponere, qui carnem suam crucifigere, & animam perdere debent, vt seruent. Scriptum est enim, quia *prudentia carnis mors est:* itemque, *sapientia carnis inimica est Deo*, &, sapientia Dei *non inuenitur in terra suauiter viuentium.* Et qui eam inuenit, *super salutem*, inquit, *& omnem pulchritudinem dilexi sapientiam.* Hanc quærebat ille Monachus apud Petrum Damianum, qui post solemnes vigilias somnolentia oppressus hostem vincebat dicens: Accidietur cor, palpitent oculi, os per crebra balaustia gannire non cesset, caput etiam nutet, & ad ima deuergat; sed quia hæc omnia me perimere nequeunt, ad consentiendum huius temporis somno nullatenus superabunt. Sanctus autem Romualdus somnum post vigilias adeò exosum habebat, vt si quis ei confiteretur se illo tempore obdormisse, nequaquam posset eo die cum eius licentia sacra Missarum solemnia celebrare. Grodegandus Metensis Episcopus in Regula Canonicorum, quam edidit tomo primo Spicilegij vir Cl. Lucas Dacherius cap. 15. vetat sub pœna excommunicationis, ne in interuallo post vigilias nocturnas quis dormiat, nisi quem infirmitas cogit, & hoc cum licentia. Christianus Pædagogus rectè nos instituens apud Clementem Alexandrinum, Tædia, inquit, dormitationes, pandiculationes, & oscitationes sunt instabilia animæ fastidia. Non est anima, quæ somno indiget, ipsa enim est semper mobilis, sed corpus, quod quieti traditur, resoluitur, dum anima non amplius corporaliter operatur. Et ideo Deum mente semper versans per continuam consuetudinem corpori vigiliam inferens exæquat hominem Angelicæ gratiæ, vitæ æternitatem ex meditatione vigiliæ suscipiens. Ea porrò interualla, quæ post nocturnam psalmodiam vsque ad ortum diei protenduntur, beatissima vocat Sanctus Abbas Ælredus, quia tunc magna fit in cordibus nostris multitudo dulcedinis, suauitas deuotionis. Eadem spatia commendans Gilbertus Abbas, exclamat: Deus bone! hora illa noctis quàm sine nocte est, quàm nox illa illumi-

Hippoc. 2. aph. 3. Auicen. 2. & 3. primi. Vitæ PP. l. 3. c. 2.

Ficin. lib. 2. de sanit. studiosorum cap. 7.

Ad Rom. 8. 6. 7. Iob. 28. 13. Sap. 7. 10.

Petr. Damian. lib. 6. ep. 17.

Idem in vita Sancti Romualdi.

Cl. Alexandr. l. 2. Pædag. cap. 9.

Ælred. hom. de duob. discip. euntibus in Emaüs. Gilbert. serm. 23. in Cantic.

natio in deliciis! Orationes illæ priuatim fiunt, sed priuata nō petunt. Submissior quidem vox, sed mens intensior, & preces tacitæ multum habent acuminis. Sed quo fortius erubescas, vade piger ad Epicuri sectatores, & vel ab ipsis disce vigilantiam. Horat. lib. 1. Ep. 2.

Vt iugulent homines surgunt de nocte latrones,
Vt te ipsum serues non expergisceris? atqui
Si nolis sanus, curres hydropicus; & ni
Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studijs, & rebus honestis,
Inuidia, vel amore vigil torquebere: nam cur
Quæ lædunt oculos festinas demere, si quod
Est animum differt curandi tempus in annum.

Sic canit qui se vnum Epicuri de grege fatetur. Verum huius & aliorum sapienter cantantium, & incantantium carmina aspides surdæ, viles animæ, somni mancipia obturatis auribus aspernantur. Vt enim magnus Orator ait, Non possunt audire stulti vocem clamantis sapientiæ. Plura de vigilantia Cresolius tomo 2. Anthologiæ cap. 4. Demosthene 1. olynthiaca. Obseruat autem Petrus Rouerius in illustrationibus Historiæ Monasterij Reomaensis num. 34. quod officij cursus ferè ibi peragebatur nocturnis horis ex Regula S. Macarij, nam dicto Matutino meditationi vacabant Monachi vsque ad horam secundam, deinde vsque ad nonam opus manuum exercebant, more scilicet Ægyptiorum, de quo Cassianus lib. 3. instit. cap. 2.

4. Suscita nos Domine, vt vigilemus, & oremus, ne incidamus in tentationem, quoniam tribulatio proxima est, & non est qui adiuuet. Quam citò clauditur oculus, ne te videat, collabitur pes noster in hoc mare magnum, & spatiosum manibus, vbi sunt reptilia, quorum non est numerus, quæ somniorum suorum phantasiis intentam ludificant animam, & trahunt in cor maris, vnde non facilis ad superiora reditus est, nisi tu emittas manum tuam de alto, & liberes nos de aquis multis. Drogo Abbas lib. de Sacram. Dominicæ Passionis. Suscita nos Domine, vt tecum vel vna hora vigilemus, & oremus. Quis autem est qui tecum vel vna hora vigilet? Etiam in cœlo non est factum silentium, nisi quasi media hora; quantò minus in terra vna hora vigilabimus tecum? Quoties redis ad nos, & inuenis dormientes, & tamen benignè suscitas nos, & iterum abis secundo, & tertio eumdem sermonem dicens? Statim autem vt recesseris, iterum somnus occupat nos, nec vigilare possumus, nisi quandiu nobiscum es, & suscitas nos. Venis in secunda, & tertia vigilia; Sed beatus ille, quem tunc inueneris vigilantem.

§. IV.

Amor vigilare facit. Quomodo vigilandum sit. Quæ sint vigiliæ mysticæ.

1. VIgilare non poteſt, qui non amat. Iacob ille, cui tam facilis erat ſomnus, vt etiam in arena procumbens, duroque ſilici innixus inter hoſtium appropinquantium inſidias ſuaui poſſet ſopore demergi, cum tamen amori deditus eſſet, omnino dormire non poterat, & ſomnus fugiebat ab oculis ſuis. Ita quicunque diligit, dormire non poteſt: quicunque amator ſapientiæ eſt, manè vigilabit ad eam, quoniam qui vigilat, inueniet illam. Vigilias inducit amor, ait Gilbertus noſter, amantis anxietas illum dormire non ſinit, ſomnolentiam excutit. Amor de quiete ipſa redditur inquietior. Tunc magis vires exercet dulce incendium, & flamma vorax de latibulis euadens vacuo liberius euagatur in animo, altius poſſidens, & auidius depaſcens. Occaſione accepta ſuum neſcit amor non exercere negotium. Verus enim, & perfectus amor, vt Laurentius Iuſtinianus docet, ſemper ſtudet præuenire dilectum, non parcit ſibi, non corpori requiem, non ſomnum oculis, non præſtat palpebris dormitationem. In ſui latitudine corporis corporales quæritat latebras, fugit publicum, hominum conſortia deuitat, notorum facies declinat, vt licentius ſuſpiriis, gemitibus inenarrabilibus, ſingultibus, & quibuſdam amoris nutibus ſuum quem diligit valeat aduocare dilectum.

Gilbert. ſer. 8. in Cantic.

Laur. Iuſtinianus de caſto connub. Verbi, & animæ cap. 13.

METRVM VIII.

SVrgit amor, iactatque faces, & ſpicula vibrat,
Mergit vt æquoreis lumina Phœbus aquis.
Cumque ſerenato luceſcunt ſidera cœlo,
Cæcaque nocturno frigore terra riget:
Tunc amor arcanis populatur viſcera flammis,
Pectora tunc rapidis ignibus vſta calent.
Lumine nempè nouo nox ambitioſa refulget,
Gaudet & occulta luce referre diem.
Flammeſcunt gelidæ tremulis ſplendoribus vmbræ;
Et polus ætherea mittit ab arce faces.
Squamigerum ſtupet omne genus, luditque per vndas,
Dum natat in vitreo pendula flamma mari.
In tenebris ardens ſcintillat pectus amantis,
Nocte vigent flammæ, nocte triumphat amor,
Quod ſi feſſa iuuat componere membra ſopore,
Tunc magis ardenti fulminat ille manu.
Fulminat, & tantis langueſcunt pectora flammis,
Languet vt in calidis floſculus vſtus agris.

Nuper nocte meas vrebat flamma medullas,
Ætnæ non potuit sæuior esse rogus.
Dumque ardens iaceo, dum langueo multa volutans;
Dormio sub vili tegmine stratus humi.
Tunc mihi languenti misit bona somnia Numen,
Somnia formoso candidiora die.
Constitit ante oculos species veneranda puellæ,
E superum facies prodidit esse choro.
Induerat Tyrio distinctam murice vestem,
Textili & intactas cinxerat igne niues.
Stellantes oculi, miseri duo fulmina cordis;
Iactabant rapidos frontis ab arce rogos.
Dextera fulgebat viridi stellata smaragdo,
Ornabat niueum plurima bacca sinum.
Prætereo gemina radiantes aure pyropos,
Albaque purpureis lilia picta genis.
Mitto quod Eois certarent labra corallis;
Et rutilas premerent aurea serta comas.
Hærebam tantæ pellectus imagine formæ,
Fundebamque humiles, ore tacente, preces.
Nec mora: tam lacrymas, iam mollia verba parabam;
Queis mihi tantus erat conciliandus amor.
Illa sed insolitas spargens furibunda fauillas,
Hos mihi terrificos edidit ore sonos.
Gloria summa poli, soboles primæua Tonantis,
Non soleo ignauos sacra docere viros.
Deliciæ, fateor, mihi sunt humana propago,
Ni inficerent animum, deprimerentque solo.
Dixi etiam quondam, Nox est mea sola voluptas,
Nec nisi qui vigilant me reperire queunt.
Nocte micat mea lux, mihi sidera lumine cedunt;
Atraque fit radijs Cynthia victa meis.
Ipse meo fulgens Titan aspirat honori,
Et recreo flamma splendidiore polum.
Cum mea lux fulget, cum spargo per aëra flammas;
Vertitur in clarum nox tenebrosa diem.
Cumque meo humanum perfundo lumine pectus,
Dignus homo est superum conditione frui.
Vix ea, cum subitò tenues dilapsa per auras
Aufugit, heu! lacrymis non reuocanda meis.
Tunc votis frustrata suis mens excidit, omnis
Me virtus liquit, destituitqme sopor.

Et dixi recolens felicis gaudia somni,
Solus erit Sophiæ dignus amore vigil.

2. Verè autem vigil est, qui soli Deo iugiter vigilat: qui cor suum sedulò præparat ad aperiendum illi quacunque hora pulsauerit. Ideò vigilias noctis custodimus in quatuor partes nocturnum officium diuidentes, in tres videlicet Nocturnos, & Laudes, quia, vt obseruat Innocentius Papa, munire cor debemus contra quatuor hostes animæ, contra fallacias dæmonum, contra versutias hominum, contra carnales concupiscentias, contra sæculares illecebras, vt sic semper parati simus, cum vocem sponsi pulsantis audierimus. Cæterum vigilat Domino, ait quidam doctus, & pius Scriptor, qui ad ipsum de luce fidei, atque veritatis suspirat, & ad ipsum tota intentione se tollit. Vigilat Domino, qui omnem animæ, atque corporis beatitudinem in ipso sitit habere, Domino solum vigilat, qui propter ipsum segregatur à mundo, & animæ similiter, & corporis solitudinem quærit, & deuitat humana consortia, ne vigilia præpediatur diuina. Hoc enim dicebat Dauid orans oratione pauperis, dum eius anima anxiaretur coram Domino: *Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Notissima est illa Domini nostri exhortatio: *Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem.* Et quis hoc dixerit, scitis, scribit mellito calamo Bernardus, & tempus scitis: Domini enim est verbum istud, instante iam Passione sua. Vigilate, & orate, vt non intretis in tentationem, quoniam vndique circumdati estis tentationibus: vnde & legistis quia tentatio est vita hominis super terram. Itaque si tot tentationibus plena est vita nostra, vt non immeritò tota ipsa tentatio debeat appellari, peruigili circumspectione opus est, & oratione, ne inducamur in eam. Ipsa vigilantia omnia reddit facilia, carnem spiritui subiicit, vitia comprimit, mentem eleuat, diuini amoris ignem accendit, & nutrit. Nonnè Patres nostri in custodiendis vigiliis supra modum soliciti admiranda potius quam imitanda vigilantiæ reliquerunt exempla? Homines erant similes nobis, passibiles: Vnde ergo, rursum Bernardi mel propino, vnde in tanta fragilitate tanta constantia? Vnde in hominibus tam spiritualis mens, tam feruens charitas, animus tam robustus? Planè spiritus erat, qui adiuuabat infirmitatem eorum, per quem diffundebatur in cordibus ipsorum fortis charitas vt mors, imò & fortior morte. Cuius ô si & nos participes inueniamur! Ecce enim molestus est nobis pœnitentiæ labor, corporis afflictio grauis; abstinentia onerosa, in vigiliis dormitat anima nostra præ tædio, non ob aliud sanè, quam propter inopiam spiritus. Ipse enim, si adesset, adiuuaret sine dubio infirmitatem nostram. Hæc ille, qui deinde hortatur nos ad quærendum hunc spiritum, vt spiritum suum in nobis augeat, qui iam primitias

Innocent. III. ser. 3. de Apostolis.

Simon de Cassia. lib. 15. de gestis Saluat. cap. 23.

Bernard. serm. 5. in Ps. Qui habitat.

Idem serm. 2. de S. Andrea.

tias dedit: & quem per Dei gratiam iam nos habere confidimus, abundantius habeamus. Modus verò quærendi, & inueniendi hunc ſpiritum, ipſæ vigiliæ ſunt. Et quoniam cœpimus inter Bernardi flores ſpatiari, ad aliam areolam te duco, mi cariſſime lector. Aude doctorem inclytum interrogare, vt olim Chriſtum adoleſcens: Quid faciendo Spiritum ſanctum poſſidebo? Audi nunc reſpondentem. Cuſtodiendæ ſunt vigiliæ noctis ſuper gregem cogitationum, & actionum noſtrarum, vt ſi in prima vigilia, vel ſecunda, vel tertia Dominus venerit, paratos nos inueniat. Benè profectò. Nam ſpiritus vbi vult ſpirat, & neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Sed quænam ſunt iſtæ vigiliæ, quas cuſtodire debemus?

Idem ſerm. 3 in vigil. Natiuit. Domini.

3. Prima vigilia, ait ille, eſt rectitudo operis, vt ad hanc quam iuraſti Regulam omnem vitam exæquare coneris, nec tranſgrediaris terminos, quos poſuerunt patres tui in omnibus viæ, & vitæ huius exercitiis, non declinans ad dexteram, neque ad ſiniſtram. Secunda vigilia, puritas intentionis, vt ſimplex oculus totum corpus lucidum faciat, vt quidquid feceris, propter Deum facias, & ad locum vnde exeant gratiæ reuertantur, vt iterum fluant. Tertia eſt cuſtodia vnitatis, vt in congregatione poſitus voluntates aliorum tuis voluntatibus anteponas, vt non ſolum ſine querela, ſed & cum gratia inter fratres maneas portans omnes, orans pro omnibus. His tribus vigiliis ita peractis veniet manè, & videbis gloriam Domini: Veniet dies, quæ melior eſt in atriis Domini ſuper millia. De quatuor item vigiliis myſticè Claudius Seiſellus diffusè agit in libro de triplici ſtatu viatoris p. 2. trac. 2. vbi de ſingulis earum horis egregiè. Hic ſiſto: & ad matutinas Laudes ediſſerendas propero, ſi prius hoc caput aurea ſententia Sancti Iſaaci Preſbyteri conſignauero, quam vtinā omnium Religioſorum cordibus inſcribere, imò exculpere poſſem. Is in libro de contemptu mundi, Noli, inquit, putare ô homo, quod inter omnes operationes Monachorum ſit alia, quamlibet ſancta, conuerſatio maior vigiliis nocturnis. Monachum perſeuerantem in vigiliis cum mentis diſcretione, ne reſpicias illum ſicut carne feruentem. Hoc vtique Angelici ordinis opus eſt, non humanum. Impoſſibile eſt autem quod illos, qui ſemper in huiuſmodi continentia verſantur, dimittat Deus ſine magnis bonis propter eorum vigilantiam. Anima, quæ in vigiliis laborat, & perſeuerat, quaſi Cherubim oculos habet, quibus ſemper intueatur cœleſtem contemplationem. Qui ſomno obſtat, & naturæ violentiam infert, ſinguliſque noctibus preces offert, ille ſolus nouit virtutem. Hæc, & alia plura Sanctus Iſaacius, quem de Syriæ partibus ad Spoletanam vrbem veniſſe, ibique mirabiliter vixiſſe Magnus Gregorius aſſeuerat.

Iſaac de contemptu mundi c. 31.

Greg. l. 3. dialog.

S

CAPVT V.

DE LAVDIBVS.

§. I.

An Laudes sint officium distinctum à Nocturnis. Matutini nomen æquiuocum. Laudes incipiente crepusculo persoluendæ sunt. Quid sit crepusculum, quæ eius duratio.

1. DE matutinis Laudibus verba facturis illud in primis examinandum se offert. An officium nocturnum ab ipsis Laudibus distinguatur: quod sub aliis terminis quæsitum ab aliis est, An horæ Canonicæ sint septem tantum, vel octo. Si enim Nocturnos à Matutinis seiungimus, ita vt integram horam per se constituant, clarum est octonario numero preces horarias diffiniri: sin autem ex vtroque officio vnum facimus, septem dumtaxat esse concludimus. In vtramque partem multas congerunt auctoritates, & argumenta Franciscus Suarez, & Ioannes Azorius, quos, cum passim obuij sint, consulat lector. Cæterùm vtraque sententia sine lite, & strepitu sic potest conciliari, asserendo videlicet apud Monachos, quibus Diui Benedicti Regula sacrosancta est, octo omnino horas supputari, cum id clarissimè constet ex dictæ Regulæ capite decimosexto. Integrum caput, quoniam breue est, & controuersiam manifestè dirimit, transcribo. Vt ait Propheta, *septies in die laudem dixi tibi.* Qui septenarius sacratus numerus à nobis sic implebitur, si Matutinæ, Primæ, Tertiæ, Sextæ, Nonæ, Vesperæ, Completoriique tempore nostræ seruitutis officia persoluamus: quia de his horis dicit Propheta, *Septies in die laudem dixi tibi.* Nam de nocturnis vigiliis idem ipse Propheta ait: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Ergo his temporibus referamus laudes creatori nostro super iudicia iustitiæ suæ, id est Matutinis, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespera, Completorio: & nocte surgamus ad confitendum ei. Hactenus Regula, quæ diem iuxta vulgi acceptionem determinat à primis ad vltima crepuscula, septemque Officia diei, vnum nocti assignat. Hinc apud omnes Monachos nocturnæ vigiliæ propria oratione concluduntur, atque etiam apud plerosque Laudes à Nocturnis, & tempore separantur, & distincto æris campani sonitu significantur. At verò secundum consuetudinem Romanæ Ecclesiæ septem sunt horæ Canonicæ, quoniam nocturnæ preces simul cum Laudibus coniunctim, & per modum vnius decantantur, vnica conclusione clauduntur, & in vnum rediguntur. Quicquid

Suarez tom. 2. de Relig. lib. 4. cap. 6. Azor. 1. p. lib. 10. cap. 1. qu. 1.

sit de antiquo ritu eiusdem Romanæ Ecclesiæ, quo hæc olim Officia distinguebantur, de quo legi possunt Hugo à S. Victore, & Marcellus Francolinus. Imò antiquitus plures fuisse quam octo diuinæ Psalmodiæ horas constat ex his, quæ diximus supra. Si enim tres Nocturni tribus vigiliis seorsim dicebantur, vt prçter Auctores citatos S. Columbanus in Regula clarissimè ostendit, patet sanè non octo, sed decem distinctis horis ad Dei Laudes decantandas Clericos, & Monachos conuenisse. Verba autem S. Columbani hunc morem explicantia hæc sunt. Quidam Catholici reperiuntur, quibus idem est Canonicus duodenarius Psalmorum numerus, siue per breues, siue per longas noctes, sed per quaternas in nocte vices hunc Canonem reddunt, ad initium noctis, ad mediumque eius, pullorum quoque cantus, ac matutinum: qui cursus sicut in hyeme paruus aliis videtur, ita in æstate satis onerosus, & grauis inuenitur, dum crebris in noctis breuitate expeditionibus non tam lassitudinem facit, quam fatigationem.

Hugo Vict. lib. 2. de Eccl. off. cap. 2. Francolin. cap. 6.

Columban. in Regula cap. 7.

2. Quia verò matutinæ Laudes à quibusdam coniunctim cum Nocturnis, ab aliis separatim recitantur: hinc factum est, vt matutini nomen æquiuocum sit. Accipitur aliquando pro solis Nocturnis à Laudibus separatis, quæ acceptio erronea est & nullo modo admittenda. Quæ enim conuentio lucis ad tenebras, vt nocturnæ orationes Matutini nomine insigniantur? Accipitur secundo pro aggregato ex Nocturnis, & Laudibus, quatenus in vnum coaluerunt, quæ acceptio vulgatissima est, & communi Scriptorum calculo approbata; non falsa, non abusiua, vt contendit Radulphus Tungrensis. Accipitur tertiò pro solis Laudibus, qua acceptione, cum sit maximè propria, perspicuitatis gratia nos deinceps vtemur. Huius rei monitum lectorem volui, nç vocis ambiguitate laboraret. Porrò hoc officium incipiente diei crepusculo persolui debet. Est autem crepusculum tempus medium inter diem clarum, & noctem obscuram:

Radulph. lib. de Canonum obseru. prop. 14.

Quod teneat lucis, teneat confinia noctis:

Ouid. 7. Metam.

Quasi crepera, id est dubia lux. A crepusculo enim, teste Varrone, res dubiæ dictæ sunt creperæ, accepto à Sabinis vocabulo, quod crepusculum diesnè sit, an nox, multis est dubium. Cum sit igitur medium inter diem, & noctem, ob affinitatem, quam habet cum vtroque, & diei, & nocti adscribi potest. Nos tamen cum Mathematicis crepuscula nocti attribuimus, diem à primo solis aspectu supra finitorem ad eiusdem occasum diffinientes. Memini me olim legisse, quod hic prætermittendum non sit, crepusculum, apud quosdam, illud dumtaxat tempus significare, cum noctescere incipit; manè verò diluculum dici. Adam de Persenna Ordinis Cisterciensis

Varro lib. 2. de lingua Latina.

Abbas, sermone de partu Virginis, loquens de extrema iudicij die; Nescimus, ait, vtrum dies illa nobis futura sit lucis æternæ diluculum, an, quod Deus auertat, crepusculum æternæ noctis. Sed hæc distinctio à Scriptoribus communiter negligitur: confundunt enim crepusculum cum diluculo. Legendus Suidas verbo δείλη, & ἀμφιλύκη, itemque Iulius Pollux in Onomastico. Luctatius, siue Lactantius Placidius ad hos versus Statij Papinij,

Iul. Pollux lib. 1. cap. 7.
Luct. Placidius ad lib. 1. Theb. Statij v. 340.

Sed nec puniceo rediturum crastina cælo
Promisere iubar, nec rarescentibus vmbris
Longa repercusso nituere crepuscula Phœbo.

Crepusculum, inquit, dicitur, quod inter finem diei est, & exordium noctis: vnde & decrepiti senes dicuntur iam propè occasum salutis, & initium mortis: vtrumque enim tempus ostendit & diei initium, & extremum noctis. Ouidius:

Ouid. Amor. lib. 1. Eleg. 4.

Qualia sublucent fugiente crepuscula Phœbo,
Aut vbi nox abijt, nec tamen orta dies.

Calfurnius Siculus.

Calfurn. Eclog. 2. in fine.

Sed fugit ecce dies reuocatque crepuscula vesper.

Rutilius Numantianus Gallus, ille hostis Monachorum.

Rutil. lib. 1. Itinerarij. v. 277.

Roscida puniceo fulsere crepuscula cælo,
Pandimus obliquo lintea flexa sinu.

Nos communem scribentium vsum sequimur, dicimusque matutina, & vespertina crepuscula. Et matutina sanè, de quibus nunc sermo est, quando incipiant, explicant Astronomi libro de crepusculis, & ad sphæram Ioannis de Sacrobosco, & in libris de fabrica, & vsu Astrolabij. Fingunt isti lineam crepusculorum distantem aliquot gradibus ab Horizonte, in qua existens sol primos lucis radios spargere incipiat. Quamuis autem scripserint aliqui prædictam lineam distare ab Horizonte gradibus 30. Communis tamen sententia non nisi per 18. gradus talem distantiam diffinit, qui gradus 18. sumi debent in portione alicuius arcus, qui diuidat finitorem ad angulos rectos sphærales, & procedat ad punctum oppositum Zenith, vt vocant, sicut Meridianus, & alij circuli verticales, quos Astronomi Arabica nomenclatura Azimuth appellant. Huius rei demonstrationem omitto, ne commune vulgi proloquium extra chorum saltantem irrideat. Legant curiosi Christophorum Clauium lib. 1. Gnomonices.

Io. de Sacrobosco sphær. cap. 3.

Clauius libro 1. Gnomon. prop. 35.

3. Incipiunt hæc prima lucis rudimenta, cum sol incipit tangere eam lineam, quam diximus distare ab Horizonte gradibus 18. Durant quamdiu sol in dictis gradibus conficiendis immoratur. Et quidem in sphæra recta, in qua vterque polus Horizontem contingit, & circulus æquinoctialis super verticem capitis directè imminet, eos gradus conficit spatio integræ horæ æquinoctialis, & quintæ insuper partis alterius horæ. At in sphæra obliqua, in qua vnus

polorum mundi supra Horizontem eleuatur, alter infra deprimitur, semper horam vnam, & quintam partem horæ excedit, prout sphæra magis, vel minus obliqua est: nam quo magis attollitur polus supra Horizontem, eo tardior est Sol in 18. gradibus percurrendis, ita quod non solum per multas horas, sed etiam per dies, per mensem, & amplius durent crepuscula. Sphæram rectam sortita est magna pars Africæ, & Indiæ Occidentalis, Insulæ item Moluccæ, Taprobana, & Diui Thomæ. Sphæræ obliquæ subiecta est Europa, maior pars Africæ, & tota Asia. In his Italiæ Prouinciis, in quibus polus eleuatur gradibus 45. existente sole in principio Cancri tam matutina, quam vespertina crepuscula, quæ semper æqualia sunt, durant circiter spatio duarum horarum cum dimidia. Sic dies iuxta vulgi acceptionem computata à primo puncto, quo minima quædam, & vix modica lux manè circa orientem apparere dignoscitur; vsque ad vltimum terminum, quo eiusdem dubiæ, & incertæ lucis fulgor vespere circa occidentem radios contrahere, & mori conspicitur: hæc dies, inquam, ad vulgi mentem erit in dictis regionibus initio æstiualis solstitij horarum ferè 20. Varios autem modos initium, & finem crepusculorum Mathematicè computandi tradunt Clauius, Francolinus, Petrus Nonius Lusitanus, Ioannes Stoflerinus, & alij Auctores, qui de sphæra, de re gnomonica, & de vsu Astrolabij scribunt. In ijs autem regionibus, in quibus vel tota nocte clarescunt crepuscula, vel contingunt noctes continuæ per plures solis circumlationes, initia, & fines dierum pro celebrandis diuinis officiis assignari facilè poterunt ex linea meridiana, & consequenter ex quatuor punctis, siue cardinibus, in quibus existens sol ortum, & occasum, meridiem, & mediam noctem facere dicatur singulis spatiis 24. horarum: dies enim naturales, solis scilicet reuolutiones, & paralleli tot sunt in illis regionibus, quot in nostris, tametsi dies, & noctes artificiales pauciores sint. At in sphæra maximè obliqua, vbi polus supra Horizontem eleuatur gradibus 90. in qua sex mensium spatio, dum sol signa borealia percurrit, continua dies est, & per alios sex menses continua nox, dum in signis australibus moratur: Vbi nulla prorsus linea meridiana, nulli arcus diurni, vel nocturni in 12. partes æqualiter distributi assignari possunt: in his, inquam, regionibus, quomodo dierum, horarumque interualla distingui poterunt ad sacras preces, & Missarum solemnia statis horis peragenda? Idque præsertim difficultatem habet duobus mensibus, & 20. diebus, à gradu videlicet 20. scorpij vsque ad 10. Aquarij, quo tempore, sole vltra lineam crepusculi elongato, obscurissima nocte, tenebrisque perpetuis damnantur. Sed dierum, ac noctium gratissimam vicissitudinem, quam nobis natura præscribit, hanc eis humana constitutio stabilire deberet, vel visuali horologio, quod è celsa turri ære campano signum daret: vel erecta columna

Clauius libro 1. Gnomon. prop. 35. & digress. de crepusc. in posteriori sphæræ editione Francolin. c. 95. & 99.
P. Nonius in insigni tract. de Crepuscul.
Stoflerin. parte 2. Astrolab. prop. 13

tamquam gnomone, cuius vmbra in lineas horarias cadens 24. horas notaret, sumpto initio à quacumque linea, vel puncto: vel nocturno tempore ex certi cuiuspiam sideris inspectione, quo pacto possent per totum annum pro ciuilibus, & Ecclesiasticis negotiis horologia accommodari notatis signis ad placitum meridiei, & mediæ noctis, vt doctissimus Clauius obseruat. Hæc de crepusculis necessariò notanda fuerunt, vt verum tempus matutinæ laudis persoluendæ dignosceretur.

Clauius lib. 4. Gnomonic. prop. 10.

§. II.

Cur Matutini, & Laudum nomen huic officio tribuatur. Matutinæ orationis prærogatiuæ. Eiusdem rationes mysticæ. Lucis, & Auroræ encomia.

1. HOc igitur Officium, de quo loquimur, inde nomen Matutini accepit, quod initio matutini crepusculi persolui debeat. Quamuis enim eadem hora nunc dici soleat, qua nocturnæ Vigiliæ celebrantur, quia cum illis vnum conficit officium; olim tamen illucescente aurora separatum à Nocturnis agebatur, vt supra dictum est. Et nos qui ritum Monasticum in Ordine Cisterciensi seruamus æstate, iuxta Regulam, horam surgendi sic temperamus, vt post vigilias statim incipiente die Laudes celebrentur: hyeme verò exactis vigiliis, factaque mentali oratione, cellas nostras omnes repetimus sacris studiis, vel orationi incumbentes, donec primus lucis fulgor appareat; tunc enim facto signo ad psallendas laudes iterum congregamur. Gregorius Turonensis huius ritus antiquitatem astruit his verbis. S. Gallus Aluernorum Episcopus iam moriturus albescente cœlo interrogat, quid in Ecclesia psallerent: dixerunt autem circumstantes benedictionem psalli. At ille psalmo quinquagesimo, & benedictione decantata, & alleluiatico cum capitello expresso, consummauit officium totum temporis matutini. Porrò Matutinum dicitur à Matuta, quam Græci Leucotheam, id est albam Deam, nos Auroram vocamus, teste Cicerone, & cum omne officium in Dei laudibus decantandis occupetur, hoc tamen speciali laudum nomine censetur, non quia incipiat ab Hymno *Te Deum laudamus*, quem laudum initium quidam faciunt secuti Durandum in Rationali; hoc enim falsum est, cum dictus Hymnus ad Nocturnos pertineat: sed quod potissimum laudes sonet diuinas, vt notat Hugo, præsertim ob psalmum 148. & duos sequentes, quos laudum nomine S. Benedictus insigniuit. Diuus Ambrosius sui temporis studium in matutinis precibus frequentandis declarans, ait: Omni Dominica studeant ad Matutinum venire viri, fœminæ, iuuenes, & senes, præter infirmos: vnus tantum, aut duo remaneant, qui domum custodiant.

Greg. Turon. lib. de vitis Patrum, cap. 6.

Cicero 1. Tuscul.

Durand. Ration. lib. 5. cap. 3. n. 30. Hugo Vict. lib. 2. de Eccl. off. c. 10. Bened. regul. c. 12. & 13. Ambros. serm. 34. de tempore.

2. Diluculo autem oratur, ait Isidorus, vt resurrectio Christi celebretur. Matutina enim luce radiante Dominus, & Saluator ab infe-

Isidor. de Eccl. off. lib. 1. cap. 23.

ris resurrexit, quando cœpit oriri fidelibus lux, quæ moriente Christo occiderat peccatoribus. O pulchra lux, exclamat Cæsarius Arelatensis Episcopus, quæ de candido cœli fastigio promicasti, & inter fluenta sulphurea sedentes in tenebris, & vmbra mortis subita claritate vestisti. Dies illa amplius ex sepulchro radiauit, quàm de sole refulsit. Verum enim lumen Christus est. Mystica quædam Paganorum oratio erat, χαῖρε νύμφιε, χαῖρε νέον φῶς * quam irridens Iulius Maternus Firmicus ait: Quid sic miserum hominem per abrupta præcipitas, calamitosa persuasio? Nullum apud te lumen est, nec est aliquis sponsus, qui hoc mereatur audire. Vnum lumen est, vnus est sponsus Christus. Ipse est qui dixit, *Ego sum lux mundi, & ipse tamquam sponsus procedens de thalamo suo. Exurge*, inquit in spiritu sanctus Vates, quasi prouocans Dominum, *Exurge gloria mea:* cui respondetur, *exurgam diluculo.* O felix diluculum, quo Christus resurgens captiuitatem nostram sua duxit virtute captiuam. Felix diluculum, quo cunctis fidelibus spes futuræ Resurrectionis effulsit, cum omnes ab hac temporali morte, quasi à sopore somni, ad perennem gloriam, ad immortalitatis diem euigilabunt. Hac item hora filij Israël sicco vestigio mare rubrum transeuntes baptismatis Sacramentum, & vocationis nostræ gratiam præfigurarunt. *Iamque aduenerat vigilia matutina, & ecce respiciens Dominus super castra Ægyptiorum interfecit exercitum eorum. Cumque extendisset Moyses manum contra mare, reuersum est primo diluculo ad priorem locum, fugientibusque Ægyptiis occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in mediis fluctibus.* Hac hora diei primitias, quasi holocaustum matutinum olim in lege præceptum, offerimus psallentes Domino, *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.* Hæc hora, vt canit Hesiodus, πᾶν ἔργον ὀφέλλει *omne opus promouet:* & ab ea totius diei decursum felici omine auspicamur. Ex ipso enim matutino tempore, dicebat quidam apud Climacum, scio totius diei decursum, qualis in me futurus sit. Ideò Essæi, vt Porphyrius apud Eusebium narrat, antequam sol oriretur, nihil dicebant, nihil audiebant profanum, vt ea hora se præpararent ad veræ lucis influxum recipiendúm. Hac hora, inquit Chrysostomus, appropians lucis aduentus excitat nos, & facit vt reuigiscentes, & subtiliores sensibus facti ad solis radios feruenti, & iuuenili quadam promptitudine consueta opera aggrediamur. Horæ huius encomia sic Pindarus Christianus exequitur.

Nox, & tenebræ, & nubila,
Confusa mundi, & turbida,
Lux intrat, albescit polus,
Christus venit, discedite.
Caligo terræ scinditur
Percussa solis spiculo,

Cæsar. hom. 3.

* Salue sponse, salue nouum lumen.

Iul. Firmicus lib. de error. prof. religionum, cap. 20.

Psal. 107.

Exod. 14. 24.

Psal. 62.

Hesiod. in Diebus.

Climac. grad. 26.

Euseb. lib. 9. præp. Euang. cap. 1.

Chrys. hom. 11. in Genes.

Prudent. hymn. 2. Cathimer.

Rebusque iam color redit,
Vultu nitentis sideris.
Hæc hora cunctis vtilis,
Qua quisque quod studet, gerat,
Miles, togatus, nauita,
Opifex, arator, institor.
Illum forensis gloria,
Hunc triste captat classicum;
Mercator hinc, ac rusticus
Auara suspirant lucra.
At nos lucelli, ac fœnoris,
Fandique prorsus nescij,
Nec arte fortes bellica,
Te Christe solum nouimus.
Te mente pura, & simplici,
Te voce, te cantu pio,
Rogare curuato genu
Flendo, & canendo discimus.

3. Hac igitur hora Deum omnipotentem iure optimo collaudamus, qui nos de tenebris ignorantiæ eductos clarissima suæ gratiæ, & cognitionis luce illustrauit. Hac hora, inquam, creaturas omnes ad celebranda Dei præconia canticis, & benedictionibus solemniter inuitamus, qua surgente aurora fugantur tenebræ, illustratur aër, rident prata, nitescunt flores, cantillant aues, & ad omnia opera sua cuncti mortales excitantur. Sed iuuat hic Guerrici Abbatis aureã parænesim transcribere, qua nos hortatur ad vigilandum diliculo, ad Dominũ qui fecit nos. Vigilate, inquit, fratres in orationibus intenti, vigilate in actionibus circumspecti: præsertim quia iam manè illius diei indeclinabilis inclaruit, postquã videlicet lux æterna serenior nobis, & gratior ab inferis rediit solemque nouum susceptio matutina reparauit. Prorsus hora est iam nos de somno surgere, postquam nox præcessit, dies autem appropinquauit. Vigilate, inquam, vt oriatur vobis matutina lux, Christus scilicet, cuius quasi diluculum præparatus est egressus, paratus vtique vigilantibus ad se mysterium suæ matutinæ Resurrectionis sæpius innouare. Tunc vtique cantabis in iubilo cordis, *Deus Dominus illuxit nobis. Vsquequo piger dormis?* vsquequo dormitas? Paululum dormies, paululum dormitabis, paululum conseres manus vt dormias, & cùm te dormiente, te nesciente Christus de sepulchro surrexerit, & gloria eius transeunte, nec posteriora eius videre merueris; tunc sera pœnitentia plangens, & dices cum impiis: *Ergo errauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis, & sol intelligentiæ non est ortus nobis. Vobis autem,* inquit, *timentibus nomen meum orietur sol iustitiæ: & qui*

Guerric. serm. 3. de resurrect.
Psal. 117.
Prou. 6. 9.
Sap. 5. 6.
Malach. 4. 1.

qui ambulat in iustitijs, Regem in decore suo videbunt oculi eius. Isai. 33. 15. 17.
Elias Cretensis Nazianzeni Scholiastes, Diluculum, ait, vir pius, ac Elias in orat. 1.
prima lucis tempora diuinæ laudis causa assumit, tum vt reliquis diei Naz. num. 163.
partibus aptiora, tum vt vitæ suæ primitias Deo dicans, atque consecrans. Omnes iustos diluculum obseruasse sacræ litteræ passim asseuerant. Nam iustus cor suum tradet ad vigilandum diluculo: ipse Dominus visitat hominem diluculo: adiuuat Ecclesiam vultu suo manè diluculo: & Prophetas suos misisse dicitur manè consurgens. Eccl. 39. 6.
Iob iustitiæ speculum consurgens diluculo sacrificium pro se, & filijs Iob 7. 18.
offerebat: & nos exhortans ad suæ pietatis sectanda vestigia; *Tu,* in- Psalm. 45.
quit, *si diluculo consurrexeris ad Deum, & omnipotentem fueris* Ierem. 7. 26.
deprecatus, statim euigilabit ad te, & pacatum reddet habitaculum Iob. 1. 5.
iustitiæ tuæ. Sanctus Dauid meditatus est in matutinis arcana Dei, Id. 8. 5.
repletus est manè misericordia, manè eamdem misericordiam annun- Ps. 62. 89 91. 87. 5.
ciauit, manè oratio eius præuenit Deum; Manè, inquit, exaudies vocem meam, manè astabo tibi, & videbo. Denique omnes iusti Oseæ. 6. 1.
in tribulatione sua manè consurgunt ad Deum, quia videlicet post quietem nocturnam, viribus corporis instauratis, anima vegetior fit, nulloque sibi, vel somni grauamine, aut desiderio præpedita & agere, & pati diuina facilius potest.

4. Aurora sic dicta à quibusdam censetur, quod ab igne solis aureo tunc aër aurescat: & nos auro charitatis ea exoriente refulgere debemus, vt timeat nos diabolus, nec in decursu diei ad nos præsumat accedere. Nihil est enim quod tantum ille timeat, quantum charitatis vnitatem, vt docet Hugo Victorinus. Nam si distribui- Hugo in regul.
mus totum quod habemus propter Deum, hoc diabolus non ti- Augustini cap. 1.
met, quia ipse nihil possidet; si ieiunamus, hoc ipse non metuit, quia cibum non sumit; si vigilemus, inde non terretur, quia somno non vtitur; sed si charitate coniungimur, inde vehementer expauescit, quia hoc tenemus in terra, quod ipse in cœlo contempsit seruare. Auroram roseam passim vocant Poëtæ, quo epitheto admonemur offerre Deo hac hora sacrificium laudis in odorem suauitatis. Dicebat Apollonius Thyanæus adueniente aurora cum Dijs ver- Philostrat. vitæ
sandum esse. Sacra matutina apud Ethnicos commemorat Apollo- Apoll. lib. 1. c. 12.
nius Rhodius in Argonauticis. Veteres Hetrusci melle litabant Au- Apoll. Rhod. Ar-
roræ, nos dulcedini contemplationis hanc horam consecrare debe- gonaut. l. 3. v. 913.
mus. Auroram à Pegaso vehi solitam scripsit Lycophron Enthusia- Lycophron. in
sticus Poëta, quia nimirum surgente aurora mentis volatu ad con- Alexandr.
templationem eleuamur. Bonum est volare, actionis probæ hoc Astrampsych. in
signum est, ait Astrampsychus. Bonus volatus, cum de caducis sur- Omocriticis v. 3.
gimus ad æterna, de terrenis ad cœlestia pernicibus alis sublimioris contemplationis cœlum ipsum penetrantes. At verò ad hunc vola- Isai. 50. 4.
tum nullum tempus matutino magis idoneum. *Dominus enim,*

dicit Isaïas, *erigit manè, manè erigit mihi aurem, vt audiam quasi magistrum.* Næuius Poëta apud Gellium scito, & eleganti vocabulo vocat rubentem Auroram pudoricolorem, qua surgente casto pudore imbuenda nobis est anima, vt placeat sponso, qui maximè virginali verecundia delectatur. Eadem ab Homero diuina nuncupatur, quia lucem nobis affert, quæ est symbolum Diuinitatis. *Deus enim lux est, & tenebræ in eo non sunt vllæ, & lucem habitat inaccessibilem.* Nihil præterea eorum, quæ sub sensus cadunt pulchrius est luce, nihil venustius, nihil purius, nihil iucundius, & amabilius. Optimè Dracontius haud ignobilis Poëta;

Gellius lib. 19. c. 7.
Homer. Iliad. l. 16.
1. Ioan. 1. 6.
1. Timoth. 6. 16.
Dracont. in examer. cap. 1.

Lux iubar æthereum, lux noctis limes, & vmbra,
Lux facies rebus cunctis, & lux elementis,
Lux genitis, factisque calor, lux gratia solis,
Lux decus astrorum, lux aurea cornua lunæ,
Lux fulgor cœli, lux & primordia mundi,
Lux splendor flammæ, lux magni temporis index,
Lux honor agricolis, requies lux omnibus ægris,
Lux opus auctoris primum, candorque pudoris.

Ideo exoriente luce Deo lucis auctori laudes pangunt filij splendoris, diuinæ lucis consortes, Angelos sanctos æmulantes, qui *astra matutina* dicuntur, & dederunt lumen in custodijs suis, obedientes Domino in tremore, *& luxerunt ei cum iucunditate, qui fecit illos.* Non sic ille Lucifer, qui mane oriebatur omni lapide pretioso exornatus, qui Angelicæ felicitatis splendidissimum mane mox in horribiles tenebras commutauit, sicut scriptum est, *Venit manè, venit nox.* Inter astra matutina creatus cæterorum sorte non contentus coram illo sedere appetijt, ante cuius conspectum stant cum tremore millia millium ministrantium, & decies centena millia assistentium. *Ascendam,* inquit, *& sedebo.* Propterea deiectus es de gradu tuo, & detracta est ad inferos superbia tua. Cum nec Dei laudibus insisteres, nec Creatori, sed tibi ipsi inani præsumptione luceres, ante lucem surgere voluisti, & illi assimilari, qui fabricatus est Auroram, & Solem. Quid festinas manè oriri ô Lucifer? Vanus est splendor absque feruore: simulata lux, quæ non ab igne procedit. Quo moliris ascendere? Super altitudinem nubium in latebris Aquilonis, quia videlicet cum frigidus sis, frigidam cupis inhabitare regionem. Exemplum hic habemus, vt quemadmodum fecerunt Angeli boni, ita & nos faciamus: *quoniam oportet præuenire solem ad benedictionem: & manè,* ait ille, *oratio mea præueniet te.* Vsurpemus igitur Angelorum officium, vt docet Abbas Claræuallensis, quorum sortimur consortium, vt in ore infantium, & lactentium perficiatur laus. Dicamus eis, *Psallite Deo nostro, psallite* atque audiamus eos vicissim respondentes, *Psallite Regi nostro, psallite.* Laudem ergo cum cœli cantoribus in commune dicentes, vt potè ciues Sanctorum, & domestici Dei, psallamus sapienter.

Iob 38. 7.
Baruch. 3. 35.
Isai. 21. 12.
Daniel 7. 10.
Isai. 14. 13.
Sap. 16. 28.
Psalm. 87.
Bernard. serm. 7. in Cantic.

METRVM IX.

Procul hinc tenebræ, & horror,
Procul sopor, procul nox.
Clara nitentis astri
Caligo luce fugit,
Atrisque iam tenebris
Tellus soluta ridet.
Nox victa cessit, ortum
Solis monent adesse
Titaniæ volucres.
Dux Phosphorus nitorum
Lucis parens diurnæ.
Inter globos Olympi
Blandas init choreas.
Procul ô procul facessat
Tenebrosa turba Auerni.
Procul hinc tenebræ, & horror;
Procul sopor, procul nox.
Iam læta surgit hora,
Qua dulciore cantu
Loquax auis canorum
Modulamen ore promit:
Omnisque per vireta
Proles amœna veris
Aspersa luce vernat.
Rosæque, liliumque,
Venustiorque caltha,
Crocusque purpurascens
Produnt amoris ignes.
Procul hinc tenebræ, & horror;
Procul sopor, procul nox.
Cantemus, atque amemus,
Dum lux serena fulget,
Interque dulciorum
Fomenta gaudiorum
Sopore jam soluti
Vultu Dei fruamur.
O sola digna donis
Cœlestibus, bonorum
Amica lux, leuamen
Mœroris, & perennis
Parens beatitatis,
O lux decora salue.
Procul hinc tenebræ, & horror.
Procul sopor, procul nox.

§. III.

Matutinum tempus aptissimum contemplationi. Quæ sit mystica lux animæ. Tota nocte quæritur sponsus nonnisi in aurora inueniendus. Oratio ad Deum, vt verum lumen oriatur in nobis.

Ambros. in psal. 118. v. 148.

1. AVdiamus Ambrosium, ambrosiam non ori, sed auribus instillat. Graue est si te otiosum in stratis radius solis inuerecundo pudore inueniat, & lux clara feriat oculos somnolento adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spatium sine vllius deuotionis munere, ac sacrificij spiritualis oblatione feriata nocte transmissum. An nescis ô homo, quod primitias tui cordis, ac vocis quotidie Deo debeas? Occurre ergo ad solis ortus, vt te oriens inueniat iam paratum, ne lumina tua madido adhuc sopore mergentia primus diei fulgor exagitet. Et post pauca. Præueni certè hunc, quem vides, solem: si hunc præueneris, antequam iste surgat, aspicies Christum illuminantem. Ipse prius in tui cordis illucescit arcano. Ipse tibi dicenti, de nocte vigilat ad te spiritus meus, matutinum lumen temporibus faciet splendere nocturnis, si mediteris verba Dei. Dum enim meditaris, lux est; & videns lucem, non temporis, sed gratiæ, dices, quia lux præcepta tua. Cum autem te meditantem verba diuina dies inuenerit, & tam gratum opus orandi, & psallendi delectauerit tuam mentem, iterum dices ad Dominum Iesum, Exitus matutinos delectabis. Hæc Ambrosius, cui concordia Richardi verba placet adiungere. Qui sunt isti exitus matutini, nisi ad veri solis irradiationem humanæ mentis excessus? Quis autem dignè miretur, quam sit dulce, quamue delectabile feruente iam charitate, & quasi sub æstiuo tempore ad matutinam lucem radiantis diuinitatis se à somno excutere, & extra humanæ mentis angustias in auram libertatis erumpere, & in latum illum diuinorum spectaculorum campum mentis alienatione transire? Ex sententia itaque Richardi delectant exitus matutini, quia matutinum tempus aptissimum est ad contemplanda magnalia Dei. Hoc est nimirum tempus lætitiæ, de quo scriptum est, *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Hoc est tempus acceptabile, quo in auribus piæ animæ resonat vox illa cœlestis, *Fiat lux:* vox illa videlicet, quæ in rerum creatione prima sonuisse narratur: vox Dei magna, & potentissima, facta super aquas in virtute, & magnificentia, quæ fecit de tenebris lucem splendescere, ac inuisibilem terrræ faciem infusi luminis splendore illustrauit. Sicut enim lux sensibilis, teste Chrysostomo, præcepto Domini producta, & tenebræ visibiles absconditæ sunt: sic & lux mentalis tenebras errorum effugat, & errabundos ad veritatem manuducit. Deus quidem semper

Richard. Victor. de erudit. hominis int. p. 1. l. 2. c. 25.

Psalm. 29.

Chrysost. hom. 3. in Genes.

in lumine est, indutus lumine sicut vestimento, sed quia lucem inaccessibilem habitat, nequit humana mens ad tanti luminis claritatem assurgere, nisi eius gratia adiuuemur, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Tunc erumpet quasi mane lumen tuum,* ait Isaias, *& gloria Domini colliget te, & implebit splendoribus animam tuam.* Tunc reuelata facie gloriam Domini contemplantes transformabimur à claritate in claritatem tanquam à Domini spiritu. Eleganter Venetus Patriarcha Iustinianus: Cum delectabile lumen Verbi in cor humanum illabitur, fugat tenebras, depellit tristitiam, duritiam liquefacit, renouat desideria, amorem accendit, clarificat conscientiam, infundit spem, virtutes solidat, exultationem commouet, & cunctam mentis habitudinem reformat in melius.

Isai. 58. 8.
2. Corinth. 3. 18.
Laur. Iustinian. de casto connubio Verbi. & an. c. 25.

2. Marsilius Ficinus grauissimus Scriptor insignem librum de lumine ex insignioribus Platonicis conscripsit, ex quo ea, quæ ad lucem visibilem, & inuisibilem pertinent, curiosus lector indagabit. Abbas quoque Berengosius de luce visibili, & inuisibili tractatum edidit, vbi inter cætera longa inductione ostendit quomodo lux inuisibilis Dei sanctos Patres veteris testamenti illustrarit. Est & lumen gloriæ, de quo scriptum est, *& in lumine tuo videbimus lumen:* Sed hoc tametsi ad patriæ felicitatem spectet, Richardus tamen Victorinus etiam in hac vita posse nos in lumine videre lumen affirmat, si accedentes ad Deum ab eius claritate illuminemur. Quid enim mirum, si ex lumine lumen accenditur? Lumen autem videtur in lumine, quando ex cognitione, & operatione claritatis diuinæ plenius illuminatur animus ad cognitionem infirmitatis humanæ. Solet hæc gemina cognitio alterna sibi incrementa ministrare, & vtraque profectò ex alterutra crescere. Nam & ex cognitione Dei proficit animus ad cognitionem sui, & eodem vtique modo ex multa cognitione sui crescit ad cognitionem Dei. Quanta verò sit claritas diuini luminis, quanta vitæ huius obscuritas nullus ignorat. Dum autem humana mens ad illud diuinitatis lumen oculos aperit, & vehementer intendit, infirmitatis suæ tenebras plenius agnoscit. Sic in clarissimo lumen obscurum conspicimus, & in iubare Diuinitatis imperfectionis nostræ lucem caliginosam speculamur. Aurora, vel diluculum, ait Magnus Gregorius, noctem quidem præterijsse nuntiant, nec tamen diei claritatem integram ostentant; sed dum illam pellunt, hanc suscipiunt, lucem tenebris permixtam tenent. Quid itaque in hac vita omnes, qui veritatem sequimur, nisi aurora, vel diluculum sumus? quia & quædam iam, quæ lucis sunt, agimus: & tamen quibusdam adhuc tenebrarum reliquijs non caremus, in multis enim offendimus omnes. Venit hic in mentem quod in magicis oraculis scribit Zoroaster: Properandum tibi est ad lumen, & splendorem patris, vnde missa est anima multam complexa mentem. Locus

Berengosius Abb.
Psalm. 35.
Richard. vbi sup. cap. 47.
Greg. lib. 29. moral. cap. 2.
Zoroast. orac. 6. additis scholijs Hethonis, & Psel-

li:& explic. Marsilij Ficini lib. 10. Theolog. Platon. cap. 8.

animæ est splendor Patris, anima enim Dei capax sola Dei præsentia satiari potest. Ad hoc igitur Deitatis lumen properandum tibi est quicunque cupis implere desiderium tuum. Esto aurora, donec crescat in te dies. Surge velociter de tenebris ad lumen, & in ortus tui diluculo murice verecundiæ, & venusto humilitatis pallore conspicuus expecta, donec ardens solis radius illustret, & accendat te. Ipsa sapientia, quæ candor est lucis æternæ, & sol intelligibilis; *Qui mane*, inquit, *vigilauerint ad me*, *inuenient me*. Sponsa per noctem quæsiuit dilectum, & non inuenit; quæsiuit in lectulo, & elongatus ab illa est: quia si iuxta Apostolum, *qui dormiunt*, *nocte dormiunt*, *& qui ebrij sunt*, *nocte ebrij sunt*; ita non absurdè dici potest, vt opinatur Bernardus eiusdem Sponsæ Encomiastes, quod qui ignorant, nocte ignorant, ac per hoc qui quærunt, nocte quærunt. Quis enim quærat, quod palam habet? Porrò dies palam facit, quod nox abscondit, vt reperias in die, quod in nocte quæsieras. Nox est itaque donec quæritur Sponsus, quoniam si dies esset, de medio fieret, & minimè quæreretur. Quid est autem nox? Nox, ait Thomas Cisterciensis, est Iudaïca perfidia, nox paganorum ignominia, nox prauitas hæretica, nox Catholicorum animalis conuersatio. Nox, inquid Philippus Abbas Bonæ spei, est difficultas quærendi, nox dilatio inueniendi, nox est molestia differendi, nox miseria sufferendi: nox est inexpletio desiderij spiritualis, nox caro moritura, & si iam conuersatio non carnalis: nox denique est onerosa præsentia huius vitæ. Per has noctes Sponsa quærit dilectum, & non potest vel post diutinas inquisitiones eum reperire, quia nulla societas lucis ad tenebras. Et quis per noctem diem poterit inuenire, si nox solis absentia est? Solem igitur præueniat aurora, ista quærentes instruet quò tendant, qua parte debeat sol oriri. Est autem aurora gratia illuminans, viæ huius illustratio, quam sequetur in patria nitidissima dies æternitatis.

Prou. 8. 17.
Cantic. 3. 1.
1. Thessal. 5. 7.
Bernard. ser. 75. in Cantic.
Thom. Cistercien. lib. 5. comment. in Cantic.
Philipp. Abb. l. 3. comment. in Cantic. cap. 16.

3. Tu autem lux nitidissima, splendor paternæ gloriæ, splendidissime sol iustitiæ exorere, exorere tenebricosæ animæ meæ: exorere, & illumina tenebras meas, vt resoluta totius cæcitate caliginis, decor antiquæ originis in nouum lumen reformetur, & nox peccatorum meorum, nox lurida, squallida, & horribilis diuinæ tuæ lucis aurora discutiatur. Quis mihi det sedenti in tenebris, & vmbra mortis ab hoc sole illuminari, vt placeam coram Deo in hoc lumine viuentium, vt videam voluntatem Domini omnibus diebus vitæ meæ? Verè dulce lumen, & delectabile est oculis videre solem: Solem, inquam, illum, in quem desiderant Angeli prospicere. O Iesu benignissime, ô candor sine macula, quod mihi gaudium esse potest, qui in tenebris sedeo, & lumen cœli non video. O lux, quam amisit Adam, qui ex sententia cuiusdam Patris, quandiu perstitit in iustitia, & inno-

centia, facilem habuit radiantem: Cuius filius Seth ideo filius Dei nuncupatus fuit, quia cum pietate illustris esset, colluxit facies eius. O lux, quam videbat Isaac opertis senectute luminibus, cum filios non agnoscendo benediceret, sed benedicendo cognosceret. O lux, quam videbat Iacob, cum & ipse præ ætate captus oculis, quæ filijs, & nepotibus ventura essent intus agnouit, & præsignauit. Hac luce radiabat Tobias, cum clausis corporeis oculis viam vitæ docebat filium, & pede charitatis nunquam errans ei præibat. Hanc lucem peto, hanc desidero, quæ sola est vera lux illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum. Verè fateor, Domine, quoniam conturbatum est cor meum, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum & ipsum non est mecum. Ideò erraui in solitudine, viam ciuitatis habitaculi non inueni, quia nondum visitauit me oriens ex alto ad dirigendos pedes meos in viam pacis. Veni desiderate cunctis gentibus, quia dormitauit anima mea præ tædio moræ tuæ, & oculi mei languerunt præ inopia luminis tui. Orere Sol amabilis, vt exeat homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam, & operetur non cibum qui perit, sed qui permanet in æternum. Exere vultum tuum Sol immortalis, illustra faciem tuam super seruum tuum, irradia splendoribus Sanctorum animam meam, vt habeam lumen vitæ, in quo ambulem die, ac nocte, donec perueniam ad diem claritatis æternæ, ad lucem quam inhabitas, ad lumen indeficiens, & sempiternum.

Anastasius Synaita cap. 16 ὁδηγῶ.

§. IV.

Lucta Iacob vsque ad auroram quid symbolicè, & moraliter indicet. Denique hortatio ad laudandum Deum.

1. GLoriosissimus Patriarcha Iacob tota nocte luctatus cum Angelo inuictus pugnauit vsque manè. At cum primum lucis fulgorem in ortu suo aurora transmitteret, videns Angelus quod eum superare non posset, à fortissimo athleta dimissionem petijt dicens, *Dimitte me*, victori enim cedendum est. Cur me brachiorum in- Genes. 32.
superabili nexu adstrictum tenes? Tecum in hac arena iam amplius decertare non possum. Ratio in promptu est, *iam enim ascendit aurora.* An ergo aurora cunctis gratissima Angelis inimica, cum ipsi in sacris literis *astra matutina* vocentur? An sicut qui malè agit Iob. 38. 7.
odit lucem, sic Angelus princeps exercituum Dei cum homine infirmo decertans magno sibi dedecori adscribebat, quod eum superare non posset? An à socijs Iacob, qui solus remanserat, adueniente iam luce videri nolebat, & ex effigie assumpti corporis agnosci? An hic erat custos Esaü, quem ab eo timidus fratrem amouere tentabat? Nam, vt autumant Cabalistæ, nemo potest alium superare, nisi prius deuicta, & amota eius intelligentia. An

suum antagonistam salubri consilio admonere voluit, sole iam ad ortum properante, tempus esse ab otio contemplationis ad actionis negotium transeundi? An vt doceret mysticas animæ visitationes, & diuina mysteria non esse palam reuelanda? An fortè, quod Hebræi Interpretes non sine nostrorum risu contendunt, illa erat hora, qua sacrum Trisagion Angeli psallunt, ideóque dimitti voluit, vt alijs cantantibus sociaretur, iuxta illud sæpius citatum, *Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei?* His quidem, & alijs explicationibus hoc Ænigma conantur dissoluere, qui librum Geneseos interpretantur. At Diuus Cyrillus Alexandrinus mihi præ cæteris arridet. Cum his, inquit, in tenebris, ac nocte agunt, & ignorantiæ caliginem in mente, ac corde habent, luctatur, ac pugnat Christus, habet enim eos pro inimicis. Vt verò mentibus ipsorum spiritualis Lucifer oritur, & quasi dies quædam veræ cognitionis Dei lux splendet, tunc pugnam soluit: cum illis enim non pugnat, qui sunt in luce, qui spiritualem auroram in mente habent. Hæc Cyrillus, qui deinde pergit nos exhortari ad spiritualem auroræ huius amplexum. Auroram intelligo diuinæ gratiæ illustrationem, quam postulabat à Deo Propheta, cum diceret, *Emitte lucem tuam, & veritatem tuam, ipsa me deduxerunt, & adduxerunt in montem sanctum tuum: Domine Deus meus illumina tenebras meas.* Hæc est gloria Domini, quam manè videndam sacræ literæ promittunt. Hæc est sapientia, quam manè vigilantes inueniunt. Tota igitur mentis intentione, toto cordis affectu matutino tempore orandum est, donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus nostris. Sanctus Iacob surrexerat ante diem sacras celebrare vigilias, ideò, vt docet Rupertus Abbas, Angelica visione recreari, mysticam inire luctam meruit, in qua victor existens in ascensu auroræ cœlesti benedictione confirmatus fuit, quia videlicet, illustrante animam diuinæ lucis fulgore, diuina protinus benedictione mens stabilita temporalia spernit, bona dumtaxat æterna diligit, ad quæ iugiter intendit, & suspirat.

Cyrill. Alexandr. tomo 4. hom. 5.

Psalm. 42. Psalm. 17. Exod. 16. 7. Prou. 8. 18.

Rupert. in Genes. lib. 8. cap. 5. & 9.

2. Sic primas amoris faces experta anima quasi cum Deo luctatur, dum sacræ meditationis studio solerter incumbens sensum verbi Dei fugientem tenere contendit. Fugit Dilectus se retinere cupientem, cum multas ob causas, tum idcircò vt auiditatem magis, ac magis excitet inquirentis. Itaque brachijs quasi ad luctandum protensis quæcunque talis anima dicit: Dilecte mi apprehendam te, & ducam te in domum matris meæ, ibi me docebis: è contra ille more reluctantis penè obuersus; *Auerte*, inquit, *oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt.* Dulcis colluctatio, & omni pace iucundior. Tandem victrix dicit conscientia, *Inueni quem diligit anima mea, tenui illum, nec dimittam.* Dimitte me clamat sponsus, iam ascendit

Cantic. 6. 4.

Cantic. 3. 4.

ascendit aurora. Satis est quod quædam lucis primordia peccatorum tenebras è corde tuo fugarint. Nondum plena dies illuxit tibi. Dimitte me, ait, non quod dimitti velit, sed vt assiduo luctamine sponsam exerceat, vt à negata eius præsentia crescat desiderium, vt majori cœlestium bonorum copia eam locupletet. Illa autem iam amore magistro amantium artes sufficienter edocta perseuerans in oratione, Non dimittam te, inquit, nisi benedixeris mihi. Et benedixit ei in eodem loco. Felicem prorsus benedictionem, omni dignam acceptione: felicem animam, felicissimum orationis meritum: sanctissimum matutinum tempus tantis Dei fauoribus promerendis aptissimum, ac proinde à Religiosis omni veneratione colendum. Bona violentia, quæ benedictionem extorquet: optima lucta, qua Deus homini succumbit, & victorem sanctioris nominis munere decorat. Luctare anima mea feliciter, luctare, ne succumbas, quia regnum cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Declinat dilectus tuus aliquando, auertit faciem, sed non in ira. Sustinuit te ille in peccatis tuis, sustine tu illum in flagellis suis; & obtinebis benedictionem. Sed quando? Cum aurora fuerit, cum aspirauerit iam dies, cum posuerit Hierusalem laudem in terra. Dic cum Propheta; *Auditam fac mihi manè misericordiam tuam, quia in te speraui Domine:* Et lux perpetua lucebit super te nunquam morituro fulgore. De hac animæ lucta cum Deo præclara extat sententia sancti Abbatis Aëlredi Cistercensis. Itaque, ait, Si in oratione tua, vel meditatione exarserit cœlestium desideriorum ignis, si amorum incentiua flãmescant, si æstuans, & anhelans cœlestibus quibusdam mouearis affectibus, & modò quasi comprehensum quem diligis sentias esse præsentem, modò elapsum de manibus doleas, & suspires absentem; lucta spiritualis est, nomen tibi Israëlis imponens, vt non solum miseratione, sed etiam electione dignus habearis. *Miserebitur enim Dominus Iacob, & eliget adhuc de Israël.* Eia igitur fideles animæ, pietatis alumnæ, ministræ Christi, filiæ lucis, æmulæ stellarum, conciues sanctorum, Angelorum consortes matutinæ orationi instate vigilantes in ea. Iam Chori cœlestes rapidissimo cursu è cœlo delapsi præuenerunt nos coniuncti psallentibus: nunc propior est nostra salus, nunc hora vacandi, & videndi quàm bonus sit Deus: nunc tempus quærendi Dominum, vt ait Propheta, *Quærite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum propè est:* nunc tempus auxilij, & gratiæ, *In matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus.* Ergò laudem dicite Deo pusilli, & magni: *Terribilis est, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipsius. Benedicentes Dominum exaltate illum, quantum potestis, maior est enim omni laude.*

Psal. 142. — Aëlredus ser. 13. in Isaïam. — Isaïæ 14. 1. — Isaïæ 55. 6. — Psal. 62. — Apoc. 19. 5. — Eccl. 43. 33.

METRVM X.

O Quæ sidereos voluitis axes
Mentes corporea fæce solutæ,
O cœli proceres, incolæ olympi
Mecum pangite laudes.
Orbes ætherei, feruide Titan,
Phœbe noctiuago lumine fulgens,
Et vos flammigeræ lampades æthræ
Dulces fundite versus.
Vndæ, quæ superos cingitis orbes,
Nubes, & pluuiæ, grando, pruinæ,
Nix, ros, & glacies, frigus, & æstus
Læto plaudite cantu.
Venti syluifragi, mobilis aura,
Fulgur nubiuagum, missile fulmen,
Nimbi præcipites, flamma coruscans
Hymnos dicite cœlo.
Vndosum pelagus, flumina, & amnes,
Fontes irrigui, turba natantum,
Quicunque in vitrea viuitis, vnda
Voces tollite ad astra.
Colles frugiferi, lignaque syluæ,
Montes, & viridis gramina vallis,
Fœcundæ segetes, dulcia poma
Summo psallite Regi.
Brutæ quadrupedes reptile terræ
Immensas Domino reddite grates:
Omnisque Alituum musica molles
Promat gutture cantus.
Infantes teneri, læta iuuentus,
Simplex virginitas, cana senectus
Huc denso properent agmine, & astra
Pulsent laudis honore.
Rector cœlituum te canat Indus,
Te psallat nitidi potor Enipei,
Mauri te celebrent, & tua diues
Voluat nomina Ganges.
Alternis resonent, cantibus hymni,
Iungantur modulis organa mille,
Sambucæ, citharæ, tympana, plectra,
Sistrum, fistula, cornu.

CAPVT VI.

DE PRIMA.

§. I.

Orandum esse post solis ortum. Laudatur Sol, eiusque ortus describitur. Fabula Memnonis. De cultu solis, & eius falsa apotheosi. Inter priscos adorantium ritus etiam oscula adhibita.

OFFICII nocturni cursum iam vt nostra imbecillitas tulit, laudisque matutinæ mysteria deuota mentis actione transegimus: nunc diurnæ seruitutis pensum nos vocat; nunc solis orientis radius oculos restituit mundo, confusas rerum species distinguit, claroque luminis splendore faciem quamdam, ac venustatem cunctis rebus infundit. Sol incipit, ait Ambrosius, emunda oculos mentis ô homo, animique interiores obtutus, ne qua festuca peccati aciem tui præstringat ingenij, & puri cordis turbet aspectum. Procedit sol magno iubare diem, magno mundum complens lumine, vaporans calore. Caue ô homo solam eius perpendere magnitudinem, ne nimius fulgor eius visus tuæ mentis obcæcet. Caue ne radius eius exoriens tuum confundat aspectum: Qui è regione in solis lucem fixum intendit obtutum, repercusso lumine omnem subitò amittit aspectum, æstimat se nihil videre, & intuendi munere esse fraudatum. Non igitur te tanto splendori temerè committas. Sed quando hunc vides, auctorem eius considera: quando hunc miraris, lauda eius creatorem. Hæc carptim ex Ambrosio, qui etiam alibi, exemplo auium, quæ nascente sole suauissimo cantu æthera mulcent, hortatur nos ad laudes hoc tempore æterno conditori canendas. Quis enim sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem ordiri, cum etiam minutissimæ aues solemni deuotione, & dulci carmine ortus dierum prosequantur? Illa nemorum Siren Philomela, cantillantium auicularum præcentrix quanta spiritus contentione, quanta vocum varietate in occursum solis tota diffunditur? quam sonoro modulamine, quam mirabili ardore nascentem salutat? Nunc leni voce submurmurans musicos tonos retexit: nunc harmonicis quibusdam motibus dissultans omnium modorum personat suauitatem: nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso. Sed & aliarum volucrum pennatus exercitus omnium dulcedinum numeros, omnium concentuum sonos percurrens solem excipit aduenientem. Rident amabili vultu vniuersa, dum no-

Ambr. Exam. li. 4. cap. 1.

Idem ibid. lib. 5. cap. 12.

ua luce radians sol diem reddit mundo, rebus colorem, floribus venustatem. Oritur sol oculus mundi, iucunditas diei, cœli pulchritudo, naturæ gratia, præstantia creaturæ. Oritur sol aëris nitor, terræ decus, herbarum gloria, cor sphærarum, luminum moderator, omnium viuentium genitor, magnum Dei simulachrum. Oritur, inquam, ortuque suo ad celebrandas Numini laudes nos excitans mentem nostram ad æterni solis contemplationem attollitur.

METRVM XI.

Iam Phœbus rutilum caput
Vectus cœruleis equis
Elotum pelago extulit.
Noctem Phosphorus horridam
Clara percutiens face
Stellas depulit æthere.
Lux fulgens radiantibus
Pingens cuncta coloribus
Vmbras lumine temperat.
Tellus omniferos sinus
Pandens ætheris ignibus
Ardet murice flammeo.
Errantes pecudum greges
Herbis luce rubentibus
Carpunt gemmea pabula.
Largis flet lacrymis polus
Noctis tristia funera,
Quas blanda excipit obstetrix
Natura, & teneris cibum
Hortis mellifluum parat.
O quam floriferum solum
Vultu ridet amabili!
Flammas exacuunt rosæ,
Candent lilia pulchrius
Rident prata venustius,
Vernant cuncta decentius.
Arguta alituum cohors
Vocis nectare diffluens
Nascentem recinit diem.
Cantat flebilibus modis
Syluosum recreans nemus
Ales garrula Daulias.
Musæ ruris Achantides
Ludentes hilari sono
Mulcent aëra cantibus.

O solis nitidum iubar
Squallentem tenebris humum
Optata irradians face:
Dum tu per tibi cognitas
Alti signiferi vias
Terris lumina diuidis ,
Nos certo quoque tempore
Immixti superum choris
Summo carmina Numini
Psallentes terimus diem.

2. Quis enim tot naturæ prouocatus incitamentis, tot creaturarum inuitatus obsequiis, tot exemplis commotus tam iners inueniatur, vt solari iubare perfusus, non illicò eius præconia celebret, cuius benignitas solem suum oriri facit super bonos, & malos? Notissima est Memnonis statua in Ægyptiis olim Thebis erecta, quam Philostratus in vita Apollonij, & Callistratus in expositione statuarum describunt. Hæc sponte sua cùm radiis solaribus tangeretur suauissimum vocis sonitum, vt illi fingunt, emittebat, primoque lucis fulgore in os incidente nascenti Phœbo assurgens lapidea labiorum claustra in eius laudes reserabat. Hoc fabuloso scilicet integumento antiquiores Sophi nobile documentum occultarunt debere hominem rationis compotem ad solis ortum ipsius Conditoris maiestatem adorare. Quod simpliciores viri haudquaquam ad illorum mentem percipientes Creatoris cultum ad solem ipsum materialem transtulerunt. Nam, vt ait Sapientia; *Non potuerunt intelligere eum qui est, neque operibus attendentes agnouerunt quis esset artifex; sed aut ignem, aut spiritum, aut citatum aërem, aut gyrum stellarum, aut nimiam aquam, aut Solem, aut Lunam rectores orbis terrarum Deos putauerunt. Quorum si specie delectati Deos putauerunt, sciant quanto his Dominator eorum speciosior est, speciei enim generator hæc omnia constituit. Aut si virtutem, & opera eorum mirati sunt, intelligant ab illis, quoniam qui hæc fecit fortior est illis: à magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit creator horum videri.* Hæc Sapientia.

Philostrat. lib. 6. cap. 3. Callistrat. lib. de expos. statuar. c. 1. & 9. & ex his Nat. Comes l. 6. Mytholog. c. 3.

Sap. 13. 1.

3. Quia verò speciosissimus creaturarum est Sol, plures quoque inuenit cultores, non solum inter rudiores, & barbaras nationes, sed etiam inter gentes, quæ politiori literatura, ac humanioribus placitis excultæ erant, vt Tertullianus, & Arnobius asseuerant. De his eleganter Aurelius Prudentius Clemens aduersus Symmachum sic cecinit:

Tertullian. in Apolog. Arnob. l. 1. Prud. adu. Symm. lib. 1. Epigr. 15.

Est qui conspicuis superos quæsiuit in astris,
Ausus habere Deum solem, cui tramite certo
Conditio imposita est vigilem tolerare laborem,

Visibus obiectum mortalibus, orbe rotundo
Præcipitem, teretique globo per inane volantem,
Et quod nemo negat, mundo, cœloque minorem.

Concinnè quoque de iisdem Cyrillus Hierosolymitanus, Quidam, ait, solem Deum ponebant, vt occidente sole noctis tempore sine Deo essent. Sophocles in Oedippo tyranno solem vocat primum omnium Deorum. Eius autem vetustissimi adoratores fuerunt Persæ, & Chaldæi. Ad Persas, inquit Tertullianus, si fortè deputabimur, licet solem non in linteo depictum adoremus, habentes ipsum vbique in suo clypeo. Et Darij castra describens Q. Curtius; Super tabernaculum, ait, vnde ab omnibus conspici posset imago solis crystallo inclusa fulgebat. Iustinus item Historicus, Persæ, inquit, solem vnum Deum esse credunt, & equos eidem sacratos ferunt. Persarum sacra sub Mithræ nomine soli dicata in specubus Tertullianus sæpè commemorat, itemque Luctatius Placidius, & Lilius Gyraldus: quem errorem sequutus Basilides Deum μιθραν appellabat. Quo verò ritu Persæ sol sacrificarent tradit Eustathius Archiepiscopus Thessalonicensis in explicatione Iliadis Homeri. Quamquam Persas ignem potius, quam solem coluisse Maximus Tyrius his verbis affirmet. Persæ adorant ignem diarium, nimirum diuinitatis signum, insatiabilem, voracem. Huic cum sacrificant alimentum præbentes his verbis vtuntur, Ede ignis Domine. Chaldæos autem solem adorasse, Diodorus Siculus scribit, qui & fabulam elegantem narrat de eiusdem solis apotheosi. Ab his ad Ægyptios solis cultus propagatus est, quos omnium primos solem pro Deo habuisse asserunt Eusebius, & Theodoretus. Sed Chaldæis primatum in hac re astruit Seuerianus, atque inde putat Lampridius Heliogabalo inditum nomen, à solis scilicet Sacerdotio, cum prius Varius vocaretur. Sub nomine verò Serapidis, & Osiridis Ægyptios solem intellexisse testantur Cicero, Macrobius, Diodorus, & Plutarchus: de cuius statuæ pensilis mirabili artificio legi potest in suis Annalibus Michaël Glycas. Solem quoque ab Assyriis, & Phœnicibus sub nomine Adonidis maxima veneratione habitum tradit Macrobius. Et Eusebius Cæsariensis, Phœnices, inquit, solem adorant vocantes eum *Beelsamen*, id est cœli Dominum. Similiter Phryges sacrorum administrationibus immutatis eumdem sub nomine *Attinis* colebat, & eodem Macrobio Auctore festiuitatem in eius honorem celebrabant 8. Calendas Aprilis, quem diem Hilaria appellabant, quo primum tempore sol diem longiorem nocte protendit. Massagetas vnum solem venerari, & eidem equos immolare Strabo, & Herodotus affirmant. Etiam Æthiopes equos soli offerebant Deo omnium velocissimo, id quod velocissimum est sacrificantes, teste Heliodoro. Apollinem Belum vocatum, & adoratum ab Aquileiensibus accepimus ab He-

Cyrill. cat. 4.
Sopho. in Oedip. v. 675.
Tertull. in Apolog.
Curtius lib. 3.
Iustinus Historic. lib. 1.
Tertull. libro de Baptismo, de corona militis, de præscriptionib.
Placid. ad postrema carmina l. 1. Thebaïd.
Gyrald. de Diis gen. syntag. 7.
Eustathius in 1. Iliad.
Max. Tyrius sermon. 38.
Diodor. lib. 3. c. 8. & lib. 4. c. 5.
Euseb. de præp. Euang. lib. 1. c. 6.
Theodoret. de cur. Græc. affect. lib. 3.
Seuerian. in catena Græca ad c. 1. Genes.
Lamprid. in Heliogabalo.
Cic. 3. de natura Deor.. Macrob. 1. Sat. c. 21. Diodor. lib. 1. c. 2.
Plutarch. lib. de Osiride. Glycas p. 4. Annalium. Macrob. loc. cit. Eusebius de præp. Euang. lib. 1. c. 7.
Strabo l. 11. Herodot. in Clio.
Heliodor. in Æthiopic. lib. 9.
Herodian. lib. 8.
Herodot. in Polymnia. Pausan. in Corinth. in Laconic. & in Arcadicis. Clem. Alex. orat. ad Græcos.

rodiano. Sed Græcorum Deus ab Herodoto nuncupatur, eumque passim à Græcis pro Deo habitum Pausanias asseuerat. Indos adorasse solem tradunt Clemens Alexandrinus, & Philostratus Lemnius. Idem scribunt de Tyriis Q. Curtius, de incolis Insularum Oceani versus meridiem Diodorus, de Atheniensibus Ioseph Iudæus, de Siculis Phalaris Tyrannus, de Armenis Xenophon, de Babyloniis Philostratus, de Pæonibus Maximus Tyrius, de Germanis Cæsar, de Manichæis Augustinus, de aliis alij. Porrò à Platonicis adoratum solem patet ex Plotino. Sed & Pythagorici soli orienti Hymnos lyra canebant, ad quem Iamblicus elegantissimam orationem composuit. Et quis ignorat mensam solis apud Æthiopes Diui Hieronymi, & Pausaniæ scriptis celeberrimam? A Romanis item Imperatoribus dicata soli templa describunt Aurelius Victor, Flauius Vopiscus, Eutropius, & Ammianus Marcellinus. Denique omnes gentes in solis cultum variis ritibus conspirasse plerique auctores ostendunt. Sanctus Philastrius Brixiensis Episcopus inter hæreses veteris Testamenti eam recenset, quæ soli diuinos honores tribueret: Tum Hermiam, & Seleucium redarguit negantes Christum sedere in carne ad dexteram Patris, sed carnem in sole posuisse existimantes, illud Psalmographi perperam intelligentes, *in sole posuit tabernaculum suum.*

4. At quod attinet ad cultum solis sacrorum librorum testimonia prætermittere grande piaculum esset. Et sanè Israëlitæ à vicinis gentibus Idolorum cultum edocti ad ortum solis adorabant apud Ezechielem. Iosias verò iustissimus Rex eos deleuit, qui soli adolebant incensum: equos abstulit, quos Reges Iudæ dederant soli in introitu templi Domini: currus solis combussit igni. Lego etiam ciuitatem solis, fontem solis, domum solis, quæ omnia ad falsam solis apotheosim spectasse dubium non est. Ex curru autem Heliæ currum solis descripsisse Poëtas putat Chrysostomus Homilia de ascensione Heliæ, nam sol Græcè Helios dicitur. Iob item amicus Dei, cui similis non erat sub sole aduersus amicorum calumnias summum iudicem innocentiæ suæ testem inuocans, suasque virtutes modestè enarrans ait: *Si vidi solem cum fulgeret, & lætatum est in abscondito cor meum, & osculatus sum manum meam ore meo, quæ est iniquitas maxima, & negatio contra Deum altissimum.* Quasi diceret vir patientissimus, Affligat me Deus, & non parcat, si cultum sibi debitum transtuli ad creaturam. Nunquam me iucundissimus orientis solis aspectus splendoris illecebris, & oculorum lenocinio ita pellexit, vt diuinum illi numen inesse crederem, ac propterea osculata manu, & in cœlum porrecta diuinos eidem honores impenderem. Hac enim adorationis specie externum quoddam obsequium exhibent soli gentes, quæ verum Deum ignorant: imò sub specie obsequij nobilem creaturam multiplici afficiunt contumelia, de qua re eleganti

Philostrat. vit. Apoll. lib. 2. cap. 11. Curtius l. 4. Diodor. lib. 3. cap. 13. Ioseph. lib. 2. contra Apionem propè finem. Phalaris Epist 103. ad Catā. Xenoph. l. 4. ἀναβάσεως.
Philostr. l. 1. c. 20. Max. Tyr. ser. 38. Cæsar. de bello gall. lib. 6. Aug. ep. 74 & lib. 14. & 20. cont. Faustum.
Plotin. lib. 4. enn. 4. cap. 30.
Hieron. Epist. ad Paulinum initio Bibliot. Pausan. in Atticis, & posteriorib. Eliacis.
Aur. Victor in Valeriano. Fl. Vopisc. in eod. Eutrop. l. 9. Hist. Rom. Amm. Marcellin. lib. 17.
Theodor. de cur. Græc. affect. lib. 3. Euseb. præp. euāg. lib. 1. c. 6. & 7. Phornut. de nat. deor. Apollodor. in Biblioth. Fulgentius, & Nat. Comes in Mythologiis. Artemidor. l. 2. c. 36. Iulian. Imp. or. 4. Seneca de benef. l. 6. c. 21. & 23. l. 7. c. 31. Sext. Empyr. l. 8. adu. Mathem. Mapheus Vegius Lauden. in disputatione inter solē, terram, & aurum Gyrald. de Diis.
Ezech. 8. 16. 4. Reg. 23. 5. 11. Ios. 15. 7. Id. 19. 41. Isa. 19. 18. Hier. 43. 13.
Chrysost. to. 1.
Iob. 13. 26.

prosopopœia idololatras reprehendit ipsemet sol apud Iulium Firmicum Maternum. Solem verò non esse Deum probat eleganter, & diffusè Zacharias Episcopus Mitylenes in disputatione de mundi opificio. Hinc putat Lipsius adorandi verbum deriuasse, quia manus ad ora admouebant adorantes: non ab ador (frumenti id genus est) quod censet Grammaticorum acumen. Adhibita verò oscula in Solis, aliorumque Deorum cultu certissimum est. Sed cum plerique vererentur ore profano Deos ipsos tangere, eminus stantes manum porrigebant, eamque statim ad os suum referebant, & suauiabantur. Hunc adorantium habitum sacra Regum Historia ostendit, dicens: *Et omne os, quod non adorauit Baal, osculans manum*. Eumdem morem plures ingerunt Scriptores. Minutius Felix in Octauio: Cæcilius simulacro Serapidis denotato, vt vulgus superstitiosum solet, manum ori admouens osculum labiis pressit. Lucianus Samosatenus: Si quis est pauper, ita Deo litat, vt dexteram dumtaxat suam osculetur. Apuleius: Nefas habet adorandi gratia manum labris admouere. Athenagoras: Osculum adoratio quædam est. Plura reperiet, qui voluerit apud Pithœum in aduersariis, & Muretum in variis lectionibus. Ex hac autem adorandi ratione ille forsitan ritus emanauit, quo principibus viris manus osculari solemus, de quo legendus in Parergis Franciscus Luisinus Vtinensis criticus exquisitissimus. Sed iam ad Solem, à quo digressi sumus, his obiter adnotatis, reuertamur.

Iul. Firmic. lib. de errorib. prof. Relig. cap. 8.
Zacharias de mũdi opificio.
Lipsius l. 2. elect. cap. 6.
3. Reg. 19. 18.
Lucian. de sacrificiis.
Apul. Apolog. 1.
Athenag. in legatione propè finé.
Petr. Pith. aduersar. lib. 1. cap. 7.
Muret. var. lect. l. 10 cap. 1.
Franc. Luisin. l. 2. Parergon cap. 19.

§. II.

Omnes Ethnicorum Deos referri ad Solem.
Cur oremus versus Orientem.

1. AVrelius Macrobius luculentus Auctor, & doctus omnes Deos gentium referri ad solem longo, & erudito sermone demonstrat ex Orpheo, Homero, Hesiodo, Platone, aliisque doctrina præstantibus viris, qui numerosam illam Deorum conflugem ad vnum Solem reuocarunt, cuius varios effectus facilis, & rudis antiquitas varia esse numina censuit, quæ variis quoque nominibus distinxit. Explicat hanc doctrinam eximius Philosophorum Plato in Cratylo, & secundo de legibus. Nonnus Panapolita in Dionysiacis Bacchum introducit, qui solem deprecans sic canit: Belus es Euphratæ, Lybicus vocatus Ammon, Apis es Niliacus, Arabs Saturnus, Assyrius Iupiter: & infra, siue Serapis es Ægyptius, siue Mithris Babylonis, in Græcia Delphicus Apollo, siue tu Pæon dolorem mitigans, siue es Æther varius, siue Astrochiton. Eadem ferè habent Proclus Lycius in Hymno solis, & ex Latinis Papinius in Thebaïde, & Iulianus Aurelius libro de cognominibus Deorum. Non est autem omittendus Martianus Felix Capella, apud quem Philologia elegantissimis hisce carminibus solem veneratur.

Macrob. 1. Satur. à cap. 17. ad 23.
Nonnus in Dionysiac. lib. 40. v. 396.
Proclus in Hym. solis v. 24.
Statius 1. Thebaïd.
Iul. Aurel. de cogn. Deor. l. 1. c. 4. & lib. 3. c. 6.
Mart. Capella de nuptiis Merc. & Philologiæ l. 2.

Ignoti

Ignoti vis celsa patris, vel prima propago,
Fomes sensificus, mentis fons, lucis origo,
Regnum naturæ, decus, atque assertio Diuum,
Mundanusque oculus, fulgor splendentis Olympi,
Vltra mundanum fas est cui cernere patrem.
Te Serapim Nilus, Memphis veneratur Osirim,
Dissona sacra Mitram, Ditemque, ferumque Typhonem.
Atys pulcher item, curui & puer almus aratri,
Ammon & arentis Libyes, ac Biblius Adon.
Sic vario cunctus te nomine conuocat orbis.

Sic etiam Mercurius Trismegistus in Pimandro Deum Deorum solem appellat, cui omnes cedunt Dij cœlestes tamquam regi, & potenti. Sunt & alij plures, qui Solem maximum Deorum vocant, & omnia illa numina, quæ sibi fingebant Antiqui, ad ipsum referunt. Vix enim inter Ethnicos quispiam fuit sapientiæ laude conspicuus, qui non crediderit vnicum esse Deum, quem illi sub variis nominibus colebant. De qua re Medaurensis quidam Philosophus nomine Maximus, & ipse Ethnicus sic scribit ad Augustinum. Equidem vnum esse Deum summum sine initio, sine prole, naturę ceu patrem magnum, atque magnificum, quis tam demens, tam mente captus neget esse certissimum? Huius nos virtutes per mundanum opus diffusas multis vocabulis inuocamus, quoniam nomen eius proprium cuncti videlicet ignoramus.

Trismeg. Piman. cap. 5.

V. Cluuerium l. 1. Germ. antiquæ cap. 26 & Vossium de Idololatria à c. 2. vsque ad 18.

Maximus Medauren. Ep. 43. inter Epist. D. August.

2. Hæc nos de cultu Solis officium Primæ, quod post eius exortum celebratur, vel inuitos dicere compulit. Sed priusquam hinc longius abeamus, operæ pretium fuerit solerter indagare, cur antiquissimi Christianæ fidei Principes, & Doctores versus Orientem orandum esse decreuerint. Nam, teste Tertulliano in Apologetico, quidam Gentiles à Christianis adorari Solem existimarunt, quod ad Orientis regionem precarentur. Percellit acriter animum meum hæc difficultas, nam priscos Ethnicorum Sacerdotes ad hanc cœli partem conuersos sacrificasse memini me legisse apud veteres Scriptores Græcos, & Latinos: atque hunc fuisse morem Magorum, & Pythagoreorum scribunt Herodotus, & Cœlius Rhodiginus. Sanè Poëtarum Princeps sic canit:

Illi ad surgentem conuersi lumina solem
Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro
Summa notant pecorum, paterisque altaria libant.

Herodot. lib. 1. Cœl. Rhodig. antiq. lec. l. 12. cap. 9. Virgil. 12. Æneid.

Vbi Seruius Grammaticus, Disciplinam, inquit, ceremoniarum sequutus est, vt Orientem spectare diceret eum, qui esset precaturus. Ouidius in Fastis:

Hæc Dea placanda est, hæc tu conuersus ad ortus
Dic quater.

alerius Flaccus in Argonauticis.

Seruius ibid. Ouid. Fasto. lib. 4.

Val. Flacc. lib. 2. Argonaut.

Imperat hinc altè Phœbi surgentis ad orbem
Ferre manus, totisque simul procumbere campis.

Lat. Pacatus in Pan. ad Theod.

Ex hoc ritu Latinus Pacatus Drepanus statim post exordium sui Panegyrici hæc habet: Vt diuinis rebus operantes in eam cœli plagam ora conuertimus, à qua lucis exordium est; sic ego vota verborum, quæ olim nuncupaueram, soluturus, id oratione tempus afficiam, quo Romana lux cœpit. Inter Græcorum Epigrammata vnum extat cuiusdam Possidippi, in quo testatur Antiquorum templa ita constructa fuisse, vt qui in eis orarent, Orientem respicerent. De eadem re Vitruuius; Qui adierint, ait, ad aram immolantes, aut sacrificia facientes, spectent ad partem cœli Orientis. Apuleius, Tunc Orientem obuersus, & incrementa solis augusti tacitus imprecatus. Dionysius Thrax, Antiquorum templa statim orientem solem solebant excipere, & statim orto lumine fenestris, ac foribus patefactis repleri, vbi sacrificia fiebant. Hyginus Gromaticus; Postea placuit omnem Religionem eò conuertere, ex qua parte cœli terra illuminatur. An igitur Catholica Ecclesia damnatos gentium ritus hac in re studuit imitari? Absit. Aliæ sunt causæ sanctissimi instituti, quas orthodoxi Patres obseruarunt.

Possidipp. apud Nat. Comit. lib. 1. Myth. c. 10.
Vitruuius lib. 4. Architect. cap. 5.
Apuleius lib. 2. Metam.
Dionys. Thrax lib. 3 Diæres. apud Lud. de la Cerda in 8. Æneid. Hyginus de limitib.

3. Et primò quidem ad Orientem conuersi hac de causa oramus, quia nos exules esse, & peregrinos profitemur, & ad patriam nostram, vnde eiecti sumus, ad terrestrem scilicet paradisum, quem Deus plantauit in Eden ad Orientem suspiramus. Rectè Basilius magnus: Omnes quidem inter orandum Orientem aspicimus, pauci autem scimus, quod antiquam patriam inquirimus, paradisum quem plantauerat Deus. Hanc eamdem rationem Moses Bar-cepha Episcopus Syrus auctoritate multorum Patrum confirmat; atque ita ait constructa olim templa, vt ad solem orientem in mense Nisan, in æquinoctio scilicet vernali, obuersa sit fabrica, quia nimirum illo mense supra paradisi locum sol oriatur. Et sic fermè antiquiores Basilicæ etiam nunc constructæ apparent, vt ortum respiciant ęquinoctialem. Quare Sidonius Appollinaris describens Ecclesiam à S. Patiente Lugdunensi Episcopo constructam hæc inter cætera scribit:

Basilius l. de Spiritu sanct. c. 27.
Moses de Paradiso p. 1. cap. 13.
Sidon. Appoll. l. 2. Ep. 10. ad Hesperium.

Ædes celsa nitet, nec in sinistrum,
Aut dextrum trahitur; sed arce frontis
Ortum prospicit æquinoctialem.
Intus lux micat, atque bracteatum
Sol sic sollicitatur ad lacunar,
Fuluo vt concolor erret in metallo.

Deinde dicit Bar-cepha ad orientalem portam paradisi solam, non etiam ad reliquas collocatam esse custodiam, quia Orientis regio præstituta erat, vt esset locus adorandi Deum. Huic doctrinæ consentire videtur Gregentius Archiepiscopus dicens: Nos ad solis ortum orare edocti sumus, quoniam illic Deum inuenimus, qui hominem formauit,

Moses in fine p. 2 de Paradiso.
Gregent. in disput. cum Herbano Iudæo.

& paradiſum condidit. Sed clarius de hac re loquitur Germanus Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus: Orientem verſus precari traditum eſt ab Apoſtolis ſanctis, propterea quod ſpiritalis Sol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter in terra apparuit in orientis ſolis ſenſibilibus partibus: propterea etiam quod nos denuò paradiſum illum in Eden expetimus, & ſpeculamur ab Oriente, recuperatum iri expectantes: & etiam recipientes ortum illum lucis appariturae in Domini ſecundo aduentu, & regeneratione.

Germañ. in Theoria rerum Eccleſiaſt.

4. Secundam cauſam aſſignat Iuſtinus Martyr, ſiue quiſquis eſt Auctor quæſtionum ad Orthodoxos apud ipſum, oſtendens hanc orandi conſuetudinem ab Apoſtolis acceptam, non quod diuinum habitaculum in illo climate exiſtiment conſtitutum, ſed quia Deo ſemper ea, quæ meliora ſunt deſtinamus; illa autem mundi pars hominum opinione præſtantiſſima cenſetur. Nam vt ſcribit Dionyſius Halycarnaſſæus, Pars Orientalis nobilior ex Hetruſcorum diſciplina, & ex augurum Romanorum traditione felicior putabatur in captandis auſpiciis. Accedit Auguſtini ſententia dicentis: Cum ad orationes ſtamus, ad Orientem conuertimur, vnde cœlum ſurgit: non tanquam ibi ſit Deus, & quaſi cæteras mundi partes deſeruerit, qui vbique præſens eſt non locorum ſpatiis, ſed maieſtate potentiæ; Sed vt admoneatur animus ad naturam excellentiorem ſe conuertere, id eſt ad Dominum, cum ipſum corpus eius, quod eſt terrenum, ad corpus excellentius, id eſt ad corpus cœleſte conuertitur. Diuinitas autem, ait Nicetas, per Orientem deſignatur, vtpotè altum, & excelſum, quoniam cum ſol oritur, in ſublime fertur.

Iuſtinus qu. 118.

Dionyſ Halic. l. 2. antiquit. Roman.

Aug. l. 2. de ſerm. Dom. in monte cap. 9.

Nicet. in orat. 39. Naz. num. 15.

5. Tertia ratio eſt, quia Chriſtus, quem oramus, vera lux eſt, verumque Oriens. Ideò benè dicit Chryſoſtomus: Hoc ſemper appetamus, vt conuerſi ab Occidente, intenti ad Orientem agnoſcamus Deum omnipotentem. Venit lux in mundum, radiauit mentibus noſtris obſcuris, declarata ſunt tetra, manifeſtata ſunt occulta, tenebroſa aperta, vt lux oriretur nobis. Ita Propheta pollicitus eſt: *orietur vobis timentibus nomen meum Sol iuſtitiæ*. Pſalmiſta item dicit: *lux orta eſt iuſtis, & rectis corde lætitia.* Igitur in oratione à Chriſto vero Sole illuſtramur, ſicut illuſtrantur à ſole corporeo, qui reſpiciunt ad Orientem. Sententia Platonis eſt, quam laudat, & citat Nazianzenus, idem in ſenſibilibus eſſe ſolem, quod Deus in intellectibilibus: vt enim hic mentem, ita ille oculos illuſtrat; atque vt hic res eas omnes, quæ animo, & ratione intelliguntur, pulchritudine vincit; ita etiam ille eas, quæ oculorum ſenſu percipiuntur. Approbat hanc ſententiam diſertis verbis Athanaſius: Non ideò adoramus ad Orientem, quod in ea parte mundi Deus aliquo modo circumſcriptus habitet, ſed quia Deus lux eſt vera: eam ob cauſam ad creatum iſtud lumen conuerſi, non illud, ſed Creatorem adoramus, & ex

Chryſ. to. 1. Hom. in cap. 6. Zach.

Malach. 4. 2. Pſal. 96.

Nazianz. orat. 34. quæ eſt 2. de Theolog.

Athan. qu. 37. ad Antiochum, ſi tamen eius eſt hic liber.

Clem. Alex. lib. 7. strom.

elemento omnium splendidissimo omnium elementorum splendidissimum Creatorem veneramur. Consentit Clemens Alexandrinus: Quoniam autem diei natalis imago est oriens, illinc quoque lux augetur, quæ primum illuxit ex tenebris; sed etiam iis, qui volutantur in ignoratione, exortus est dies cognitionis veritatis, ideo orantes docemur verti ad orientem. Sic honor qui ab Ethnicis soli creato deferebatur, datus est à fidelibus Christo vero soli: sicut de Circensibus ludis, qui fiebant in honorem Solis loquitur Corippus Africanus his versibus:

Corippus lib. 2.

Hunc veterum primi ritum non ritè colebant,
Esse Deum solem recta non mente putantis.
Sed factor solis postquam sub sole videri
Se voluit, formamque Deus de Virgine sumpsit.
Humani generis, tunc dempto solis honore
Est Christo delatus honor.

Pallad cap. 108.

Memorabile est quod Palladius refert in Historia Lausiaca, Elpidium Abbatem totis viginti quinque annis nunquam versum fuisse ad Occidentem, sed semper ad Orientem respexisse, quamuis spelunca eius posita esset in cacumine montis: adeò huius ritu orandi ad Orientem tenax fuit. Huc etiam pertinet quod de quodam adolescente narrat in prato spirituali Ioannes Moschus: hic enim de homicidio falsò accusatus militibus dixit; Per Dominum vos rogo, suspendite me ad Orientem, vt illum videam, quando suspensus ero. Sed postea ab imminenti morte liberatus fuit.

Io. Moschus c. 72.

Damasc. lib. 4. de fide orth. cap. 13. Cassiod. ad Ps. 67. Hugo Eterian. lib. de regressu anim. cap 14. Psalm. 67.

6. Quartam rationem docet Damascenus, cui adstipulantur Cassiodorus, & Hugo Eterianus. Dominus enim cruci pro nobis affixus humeros ad Orientem, faciem vertebat ad Occidentem. Ideò nos oramus ad Orientem, vt in faciem Christi respiciamus. Adde quod, iuxta Propheticum carmen, psallimus Domino, *qui ascendit super cælos cælorum ad Orientem*, vt eum ascendentem in cœlum corde, & votis prosequamur. Hinc etiam Magi venerunt ab Oriente adorare Dominum, vt fides, quæ sol animæ est, inde inciperet apparere, vnde sol oriri solet. An non item ex Oriente in fine dierum creditur esse venturus? Ad Orientem idcircò conuertimur, ait Hilarius Pictauiensis, quia ipse, secundum Prophetam, oriens ex alto sit, & ascendit ad Orientem, vt eò regressus vnde descenderat oriens nosceretur, ipseque sit omnibus in hunc cœlestis Sedis ascensum rursus auctor oriundi. Nam idipsum sequens sermo significat, cum dicitur, Ecce dabit voci suæ vocem virtutis. Numquid vlla vox potest maioris esse virtutis, quam dissolutorum corporum puluerem in formam cogere, soliditatemque membrorum, & vitam rursum in homines, animasque renouare, & corruptionem naturæ imbecillis naturæ cœlestis incorruptione mutare? Hæc humanæ spei vera, & perfecta constantia est,

Hilar. in Psalm. 67.

hæc diuinæ magnificentiæ bonitas absoluta. Aliam huius causæ confirmationem habemus ab Athanasio: Quare, inquit, oramus ad Orientem? Quia Spiritus sanctus per Dauidem Prophetam præcepit, *Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius.* Quod si Iudæus obijciat, vbinam steterunt pedes Domini? Zacharias Propheta respondet: *& stabunt pedes eius in die illa super montem Oliuarum, qui est contra Hierusalem ad Orientem.*

Athanas. qu. 37. citata. Psalm. 131. Zachar. 14. 4.

7. Quinta tandem ratio esse potest, vt inter nos, & Infideles discrimen sit. Consueuit Ecclesia Dei, ait Lucas Tudensis Episcopus, orare ad Orientem, vt per hoc à sectis variis, & erroribus separetur, quæ Sole iustitiæ illustrata se Domino soli Christo Iesu desponsauit. Hæretici tenebris obcæcati à vero sole remanent alieni, & modo ad Orientem, modo ad Occidentem, modo ad Meridiem, modo ad Septemtrionem orant, & circumferuntur vagi in omnibus actionibus suis. Orant Saraceni ad meridiem, & Iudæi diuerso modo. Catholici verò, quibus diuina Scriptura dicit, *Vobis timentibus nomen Domini orietur Sol iustitiæ*, orant ad Orientem diuino oraculo admoniti per Salomonem, qui dicit Deo: *Oportet solem præuenire ad benedictionem tuam, & ad orientem lucis ibi te adorare.* Et quia, vt ait Dauid, *exortum est in tenebris lumen rectis*, debet populus Dei respicere, & adorare ad Orientem, vt ille de quo dicitur, *Oriens vocabitur nomen eius*, qui est oriens ex alto Deus Israël, fideles lumine claritatis suæ perfundat, *qui habitat lucem inaccessibilem*, & in lucem suæ Diuinitatis præcepit credere dicens: *Credite in lucem, vt filij lucis sitis.* Testatur etiam ipsa Veritas, quod *qui male agit, odit lucem, & qui facit veritatem, venit ad lucem.* Hactenus Lucas. Quod verò Turcæ, & Saraceni conuersi ad Austrum orent, testatur Euthymius in Panoplia. Manichæi, teste Augustino, orationes faciebant ad solem per diem quaquauersum circumit: ad lunam per noctem si appareret, si autem non appareret, vertebantur ad Aquilonem. Mercurius Trismegistus sole occidente ad Austrum respicere eum præcipit, qui oraturus est: at sole oriente in eum, qui dicitur subsolanus. Iudæi autem orabant ad Occidentem, quia ostium tabernaculi ad Orientem respiciebat. Et illi quidem occidenti literæ insistunt habentes velamen in cordibus suis: nos spiritu viuificante illustrati vt filij lucis in luce ambulamus vero lumini adhærentes, de quo scriptum est, *super te autem orietur Dominus, & gloria eius in te videbitur.* Cæterum de hoc ritu præter Auctores supracitatos agunt Clemens Romanus, Tertullianus, Origenes, Nazianzenus, Epiphanius, Gregorius Nyssenus, Anastasius Nicænus, D. Thomas, & alij recentiores.

Lucas Tuden. l. 2. adu. Albigenses. cap. 23. Malach. 4. 2. Sap. 16. 28. Psalm. 111. Zach. 6. 12. Ioan. 12. 36. Ioan. 3. 20. Euthym. Panopl. p. 2. tit. 24. Aug. lib. 20. contra Faustum. Trismegist. in fine Asclepij. Isaï. 60. 2.

Cl. Rom. l. 2. cōst. apost. Tertull. in apolog. & l. adu. Valentin. Origen. hom. 5. in Num. Naz. epist. ad Philagrium. Epiphan. lib. 1. tom. 1. c. 19. Greg. Nyss. lib. de orat. Anastas. qu. 18 in script. Thomas 2. 2. quæst. 84. art. 3.

§. III.

Veterum opiniones de sole. Verus Sol adorandus, qui est Christus. Quis sit ignis obscurans solem. Cur oremus hora prima.

Achill. Tatius ad Arati Phœn. cap. 19. & 20.

1. Achilles Tatius in Isagoge ad Arati Phœnomena veterum Physicorum ridiculas de sole opiniones recenset. Docet enim Plato solem ex igne constare: quidam è terræ, ac nubium exhalationibus. Philolaus eumdem quicquid habet igneum, ac transparens ex æthereo igne, qui supra ipsum est, exprimere putat, ac per quædam rimarum interstitia splendorem ad nos transmittere. Epicurus pumicis speciem habere censet, atque ex igne per quædam foramina splendorem eiaculari. Anaximander lucem ab eo, qui sit rotæ similis, emitti sentit. Heraclitus scaphæ similem putat, Stoïci sphæræ, alij disco. Quidam pedalem, alij octuplo, alij vndeuicies terra maiorem faciunt. Omitto Porphyrij placitum relatu indignissimum, quod curiosus lector inueniet apud Georgium Pisidem in Cosmurgia. Plures quoque de sole absurdas opiniones referunt Theodoretus, & Plutarchus. Manichæi solem nauim esse asserebant de purissima Dei substantia fabricatam, vt refert Augustinus. Narrat Cyrillus Alexandrinus Anaxagoram Philosophum morte ab Atheniensibus damnatum fuisse, quod solis circulum nihil aliud esse diceret, quam lapidem quemdam ignitum. Hic, vt refert Iamblicus, tametsi de sole tam exigua sentiret, interrogatus aliquando cuius rei gratia natus fuisset, vt solem, inquit, contemplarer: Adeò externi luminis pulchritudine captus fuerat. Sed quam multipliciter peccarit, cum hoc dixit Anaxagoras, Cœlius Lactantius ostendit in diuinis institutionibus. E contra verò quidam sanctorum Patrum, quod B. Theodoro Studita narrante didicimus, cum è cella prodiret, tegumentum capiti imponebat, ne aciem in solis iubar intenderet, causamque rogatus respondit: Ecquid est cur temporarium lumen videre velim? Et rectè quidem. Nam, vt ait Magnus Gregorius, sancti viri postquam omnia præsentis vitæ oblectamenta despiciunt, præ illius lucis internæ dulcedine ab hac exteriori luce animum quasi à tenebris auertunt: multumque secum intrinsecus contendunt, ne huius lucis, quæ fulget extrinsecus, declaratione rapiantur. Hi sunt, qui dicunt cum Propheta Domino, *Diem hominis non desideraui, tu scis.* Hi sunt, qui solam dilexerunt Sapientiam, *& proposuerunt pro luce habere illam, quoniam inextinguibile est lumen illius, candor est enim lucis æternæ, speciosior sole, & nihil inquinatum in eam incurrit.* Hi sunt, qui verum adorant Solem, quem si quis sequitur, *non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.* Idcircò prima diei hora, statim ac sol materialis exortus est, Solem iustitiæ adorantes in spiritu, & veritate gratissimum adolent orationum incensum, vt luce spirituali digni

Theodoret. lib. 1. & 4. de cur. Græc. affect.
Plutarch. de placitis Philosoph. lib. 2. cap. 20.
Aug. lib. 20. contra Faustum.
Cyrill. Alex. li. 6. adu. Iulianum.
Iamblic. de vita Pythag. l. 2. c. 9.
Lactant. l. 3. c. 9.
Theodor. Studita serm. 18.
Gregor. lib. 22. moral. c. 2.
Hierem. 17. 16.
Sap. 7.
Ioann. 8. 12.

sint illustrari. Solis enim instar Deus exoritur, ait Athanasius, illustrans vniuscuiusque animum. Non omnium autem hæc dies est, sed eorum qui peccatis mortui sunt, & viuunt Deo. Væ illis quibus obtenebratus est sol in ortu suo, super quos factæ sunt tenebræ palpabiles, & horribiles: *nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant:* Et dicent in die iudicij, *Ergo errauimus à via veritatis, & Sol intelligentiæ non est ortus nobis.* Optimè Basilius: Quemadmodum sensibile hoc lumen non omnibus similiter exoritur, sed habentibus oculos, & vigilantibus, his item qui nullo interstite impedimento prohibentur, quin frui possint claritate solis primum aduentantis: Sic & iustitiæ Sol verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, non omnibus suum splendorem præbet, sed his qui viuendi formulam nihil ipso indignam exigunt.

Athan. serm. de Sabb. & circumcisione. Isaï. 13. 10. Psal. 81. Sap. 5. 6. Basil. in Psal. 33.

2. Satagendum est igitur, vt primitias diei pura mentis intentione offeramus Domino, vt qui ad principium diei nos peruenire fecit, sua virtute incolumes ad salutaria cuncta perducat: ne fortè in nobis prophetica illa comminatio adimpleatur, *supercecidit ignis, & non viderunt solem.* Ignis iste fumosus lucidissimum solis iubar obscurans ignis superbiæ est, vt explicat Augustinus, ignis concupiscentiæ, ignis iracundiæ. Quantus ignis est? Super quem ceciderit non videbit solem. Quem solem? Non istum, quem tecum vident, & pecora, & muscæ, & boni, & mali: est & alius sol, de quo dicturi sunt illi, Sol non est ortus nobis, quia vicit illos concupiscentia carnis. Supercecidit ignis, & non viderunt solem. Hunc ignem vocat Bernardus ignem alienum, quem si quis in diuino sacrificio offerre præsumpserit, etiamsi patrem habeat Aaron, morietur in iniquitate sua. Porrò ignis alienus, ait Absalon Abbas, est luxuria, quæ est in cubilibus, & impudicitiis: ignis alienus est iracundia, quæ est in dissensionibus, & contumeliis; ignis alienus est inuidia, quæ est in detractione alienæ virtutis. Ignis alienus, inquit Ambrosius, est libido. Ignis alienus est omne incendium iniustæ cupiditatis. Ignis alienus omnis ardor auaritiæ. Hoc igni nemo mundatur, sed exuritur. Sacrificia verò sua alieno incendunt igni, qui Deo seruiunt non ex amore, sed pro lucro externo, vt Ioannes Rusbrochius scribit rerum diuinarum contemplator eximius. De eadem re sic disserit Paulinus sanctissimus Nolæ Episcopus. Ignem mihi alienum videtur accendere, quisquis corporeæ, vel secularis alicuius cupiditatis ignem in sacrario sui cordis accendens audet appropinquare altaribus Domini, quæ non recipiunt nisi illius ignis accensionem, de quo ait; Ignem veni mittere in terram. Hic solus ignis igni resistet æterno. Sed dicis mihi. Quomodo possum hunc ignem alienum elongare à meipso, si in peccatis natus sum totus, & in peccatis concepit me mater mea? Precare Solem iustitiæ, vt oriatur in te, & præoccupet cor tuum in spiritu ardoris. Ipse venit

Psal. 57. Aug. in Psal. 57. Bernard. ser. 2. de Purific. Absalon Abb. ser. 25. qui est 2. de Pent. Ambr. annot. 1. in Leuit. Rusbroch. de taber. fœderis cap. 116. Paulin. Ep. 29. ad Aprum.

mittere ignem in terram, si hic ignis in altari cordis tui semper ardebit, alieno igni locus non erit; à facie enim Domini extinguetur. *Vox Domini intercidentis flammam ignis. Quod si non dixeris*, ait Isaïas, *iuxta verbum hoc, non erit tibi matutina lux.*

Psal. 28. Isaï. 8. 20.

3. Ideò fit Primæ horæ celebratio, vt verbis vtar Rabani Mauri, quia in exortu diei oportet vt Solem iustitiæ nobis oriri postulemus. Sic incipiente die Euangelici præcepti non surdi auditores primum quærimus regnum Dei, & iustitiam eius, vt & cætera adijciantur nobis. Sic iuxta legem quod primò nascitur Domino consecramus. Sic cum sanctis mulieribus orto iam sole venimus ad monumentum, vt mysticis orationum vnguentis vngamus Iesum. Sic cum Rege Liricine interficimus in matutino omnes peccatores terræ: quia, vt ait Hieronymus, orto nobis Sole iustitiæ omnes statim cogitationes interficimus, quæ ad peccata nos prouocant, & de ciuitate mentis nostræ disperdimus peccatores. Sic Sapientis admonitionem libenter audimus, & efficaciter adimplemus ad ortum lucis adorantes Dominum, ne internæ dulcedinis manna exiguo solis radio calefactum tabescat. Sicut autem ouibus manè ad pascua exeuntibus necessarius est pastor, qui eas à lupis defendat: ita etiam nos, vt docet Amalarius, initio diei ad opera, & mandata Domini surgentes pastoris boni custodia indigemus, qui lupos abigat irruentes, de quibus legimus, & lupus rapit, & dispergit oues. Cæterum hora ista sancta est, qua Dominus noster illusus, consputus, & alapis cæsus Pilato propter nos ligatus astitit ad omnem contumeliam, & aduersitatem patienter sustinendam suo exemplo nos erudiens. Hac item hora post gloriosam resurrectionem in magna piscium captura, qui cum tanti essent non est scissum rete, Ecclesiæ Catholicæ propagationem præfigurauit, & veram carnis resurrectionem in piscis assi comestione euidenter ostendit. Sunt qui scripserint horam Primam celebrari in memoriam Dominicæ Resurrectionis: at omnium rectè sentientium fides est Christum ante solis exortum surrexisse.

Rab. Maur. de instit. cler. lib. 2. c. 3. Matth. 6. 33. Exod. 13. 12. Marc. 16. 2. Psal. 100. Hieron. lib. 2. in Isaïam. Sap. 16. 28. Amalar. lib. 4. de diu. offic. cap. 2. Ioan. 10. 12. Matth. 27. 1. Ioann. 21.

§. IV.

De matutinis salutationibus. Prima quando fuerit instituta, & qua hora persolui debeat.

1. MAgnus Leo, quem Abbas Spanhemensis Ecclesiasticæ dictionis Tullium appellat, elegantissima oratione Christianos redarguit, qui manè ad nascentem solem deflexi curuatis ceruicibus in honorem se splendidi orbis inclinabant: quod paganitatis quodam spiritu factum dolet sanctus Pontifex. Gentiles enim præterquam quod ipsum solem adorabant, vt iam ostensum est, credebant quoque matutinas salutationes Dijs esse gratissimas, quare primam diei horam certis ritibus ijsdem nunciabant. Didici hunc morem à Philosopho Medaurensi, qui in fabula Milesia hæc habet. Inchoatæ lucis salutatio-

Leo ser. 7. de Nat. Trithemius de Script. Eccles. Apuleius lib. 11.

salutationibus Religiosi primam nunciantes horam perstrepunt. Tacitus quoque ait. Orientem solem, vt in Syria mos est, Tertiani salutauere, ex nostris autem Arnobius rem indicauit his verbis. Quid sibi volunt excitationes illæ, quas canitis matutini collatis ad tibiam vocibus? Obdormiscunt enim superi, remeare vt ad vigilias debeant. In hunc etiam ritum inuehitur Romanus sapiens. Vetemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorum. Erat autem salutationis matutinæ propria illa vox *Aue*, iuxta illud Martialis,

Tacit. l. 3. hist. Arnobius 7. contra gentes.

Senec. ep. 95.

Martial. lib. 1. ep. 56.

Et matutinum portat ineptus Aue:

Et alibi. *Discurris tota vagus vrbe, nec vlla cathedra est,*
Cui non manè feras irrequietus Aue.

Id. lib. 4. ep. 79.

Non enim erga Deos dumtaxat, sed etiam erga homines huiusmodi salutationibus vtebantur. Quo verò ritu Deos salutauerint Barnabas Brissonius in doctissimo libro Formularum luculenter ostendit. Hæc est gentium consuetudo, quam Leonis reprehensio sugillat, ne quis fortè parum linceæ mentis primæ horæ officium, aut orationis ad orientem mysteria tanti viri auctoritate sustollere conetur. Satis clarè se explicat S. Doctor, dum ait: Expergiscere ô homo, vtere creaturis quomodo vtendum est, & quicquid in eis pulchrum, atque mirabile est, refer ad laudem, & gloriam conditoris. Vtinam corda nostra veri luminis iubar illustret. Lux pietatis veri splendor orientis est. Quantum distat à splendore solis soli huius caligo! Orandum igitur, vt mundi huius tenebras claritatis suæ radijs expellat Deus.

Brisson. de form. lib. 1.

METRVM XII.

MAgne Rex terræ, nitidique cæli,
Christe, qui nutu moderaris orbem,
Mentis arcanum iubar, & paternæ
Lucis imago.
O sacrum cæli decus, & corusci
Luminis candor sine nube fulgens,
Huc ades, puro tibi dum sacramus
Carmina voto.
Seruiunt cursu tibi concitato
Nox, dies, annus, properique menses,
Teque circumstant glomerata blandis
Astra choreis.
Huc nitens cæcis malè pulsa terris
Lux ades nulla temerata nocte,
Mysticum lumen, niueosque nobis
Annue mores.
Pax, fides tecum, pietas, & omnis

Audeat virtus remeare ab alto:
Pectus illustra, refluatque summi
Flumen amoris.
Erudi terras meliore flamma,
Et per ignotas tibi fundat oras
Prodigus laudes populus sacratam
Pronus ad aram.
Annuos cultus, patriosque ritus
Lætus antiqua renouare pompa
Indus, & Maurus, gelidique discat
Incola Ponti.

Turrian. ad c. 34. lib. 8. constit. apostolic.
Mar. Vict. ad ep. 7. Hier. ad Lætam.
Francolin. cap. 14.
Suarez de relig. l. 4. cap. 5.
Cassian. lib. 3. de instit. cœnob. c. 3. 4. & 6.

2. Porrò quod spectat ad officium Primæ, nulla eius expressa mentio apud Patres Cassiano antiquiores reperitur, quicquid dicant Franciscus Turrianus vir alioquin eruditissimus in notis ad Clementem Romanum, & Marianus Victorius vir etiam emunctæ naris in scholijs ad Epistolas Diui Hieronymi. Isti enim, & alij Patres cum manè orandum esse dicunt, non de Prima, sed de Laudibus matutinis intelligi debent, quod disertè demonstrat exactissimus Scriptor Marcellus Francolinus. Tametsi autem Franciscus Suarez de huius assertionis veritate dubitare videatur, certum est tamen quod Cassianus asserit testis omni exceptione maior, Primam scilicet suo tempore in suo Bethleemitico Monasterio celebrari cœpisse, ne Monachi post Laudes vsque ad Tertiam otiosi, & somnolenti iacerent in cellis, cum nulla conuentus necessitas eos ad orationem exire compelleret. Vocat eam alteram matutinam, quam à matutinis laudibus ex eo distinguit, quod hanc tribus psalmis absolui dicit: ad laudes verò decantari ait psalmum *Laudate Dominum de cœlis* cum duobus sequentibus. Porrò quinquagesimum, inquit, & sexagesimum secundum, & octogesimum nonum huic nouellæ solemnitati nouimus fuisse deputatos. Nec est quod scrupulum alicui moueat Augustinus, qui initio secundæ regulæ expressam Primæ mentionem facit: nam præter alias coniecturas satis euidentes, quas censores operum Augustini notarunt, vel ex hoc liquet falsò ei attributam hanc Regulam, quam ideò Louanienses Theologi inter Pseudepigrapha relegarunt. Similiter hymnus Primæ, qui criticorum animum vellicare poterit, vel non est Ambrosij, vel ab eo compositus, vt priuatim diceretur, postea publico Primæ officio aptatus fuit. Hæc de Latinis Patribus dicta sunto, nam si ad Græcorum calculos res ista reuocetur, sunt qui de Prima Chrysostomum, & Athanasium loquutos asserant. Hic enim libro de virginitate, Sol, inquit, exoriens videat librum in manu tua. Ille autem in fine libri primi de orando Deum, Dic mihi, ait, qua fronte solem intueberis, nisi prius adoraueris, qui lumen illud dulcissimum oculis tuis mittit? Sed hæc testimonia de priuata oratione intelligi possunt: Primæ autem

officium, cui satis superque est mille & amplius annorum vetustas, statim post ortum solis persolui debet. Patet id manifestè tum ex Cassiano, tum ex Amalario, & Hugone, tum etiam quia à prima hora diei, à prima scilicet hora post ortum solis denominatur. Cum enim diem artificialem pro celebrandis horis Canonicis in quatuor partes diuisissent Antiqui, solebant in fine singularum partium singulas Canonicas preces singulis trihorijs persoluere. Sed cum postea Primam, & Completorium pro initio, & fine diei adinuenissent, iam ex prima diei parte, quæ primam, secundam, & tertiam horam continebat, & officio Tertiæ assignabatur, primam horam pro officio Primæ separarunt: duodecimam pro Completorio, vt supra capite tertio explicatum est. Drogo Abbas in ipso solis exortu celebrandam esse Primam existimat: sic enim scribit. Horæ primæ laudatio à sanctis Patribus exoriente sole constituta est celebrari: quæ si aliquando tardius, vel celerius negotijs exigentibus celebretur, nobis horæ debitæ officium congruo tempore persoluentibus, huius similiter & cæterarum statutus terminus penes eum, cui cuncta sunt præsentia, relinquatur.

Drogo Abb. tract. de horis canonicis.

CAPVT VII.

DE TERTIA.

§. I.

Horæ Tertiæ mysteria. Numerus Ternarius commendatur.

METRVM XIII.

Vis me Numinis impetus
Sublimem vacuo librat in aëre?
Falsa ludor imagine?
An celsum volucris transilio polum?
Quò me nubila præpetem
Attollunt rapido turbine concitum?
Aut quis me potuit furor
Stellis inserere, & concilio Dei?
Absistant procul impij,
En præsens Deus est: Sentio spiritum.
Rugitu reboat polus,
Atque æther rapidis depluit ignibus.
O vos pectora pandite,
Quos Numen populi cœtibus eripit.
Nil paruum, aut humili modo,
Nil mortale loquar. Sed referens Deo

Gratas obsequij vices,
Deuictis feriam sidera vocibus.

1. Eleuatus est enim ab ortus sui primordio igneus solis splendor, altius processit, dilatauit radios, incaluit, & inualuit acrius ardens, efficacius illuminans, potentius influens. Nouis igitur illustrata fulgoribus fidelium Ecclesia tertia diei hora rursum laudes Deo canit, noua luce diuinæ cognitionis induitur, nouo veritatis splendore allicitur, sacrarumque precum delectabili suauitate pinguescit. Quomodo enim hac hora tacere poterit, quam tot veneranda mysteria, ipsaque Spiritus sancti gratia cœlestium charismatum sacramentis nobilitarunt? Nimirum hac hora Dominus noster ex sententia Ruperti Abbatis spinis coronatus Iudæorum vocibus crucifixus est, iuxta illud, *Filij hominum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius accutus:* nam Pilato iudicante illum dimitti, firmauerunt sibi sermonem nequam pertinaciter clamando, crucifige, crucifige. Et ille quidem iniquus iudex sacrilegis Iudæorum clamoribus commotus auctorem vitæ morte turpissima condemnauit. Iesus autem cum iniquis reputatus Agnus sine macula sæuissimæ luporum rapacitati traditus est. Tum baiulans sibi crucem ad locum supplicij contumelijs, & blasphemijs lacessitus peruenit: ipsoque patibulo in terra defixo immania tormentorum genera erga ipsum Dei Filium innouata sunt. Hæc verò omnia hora tertia contigisse Ignatius Martyr, & Athanasius obseruant.

Rupert. lib. 1. de diu. off. cap. 3.
Psalm. 56.
Ignat. ep. ad Trallian.
Athan. lib. de Virginit.

2. Ipsum etiam Tertiæ nomen ex ternarij numeri significatione multa suggerit haud indigna solerti consideratione. Trias princeps imparium numerus, perfectusque censetur, nam prior initium, medium, & finem sortitur: & quia vnitate media interueniente sectionem non recipit, vt in duo æqua diuidatur, ideò, teste Hugone, indissolubilia, & incorruptibilia designat. Monadem fabricatori Deo, diadem materiæ, triadem idæalibus formis aptarunt Antiqui, ac propterea ipsa Trias mundana perfectio est. Celeberrimum est Pythagoræ dogma numerum ternarium masculum esse, & aptissimum ad agendum. Atque hinc emanasse arbitror vulgata illa inter sapientes proloquia, Tria esse omnia, Tria in sacrificijs offerri debere, vt sic omnia in Deum conditorem referri videretur. Trina in corporibus dimensio est: Geometrici corporis prima planities tribus lineis constat, quibus trigonalis forma concluditur. Formæ, & actui ob perfectionem attribuitur Ternarius. Monas per Ternarium omnia perficit, ac definit: estque Trias vnitatis tam internæ, quam externæ fœcunda expressio. Pythagoras, qui primus in Italiam Philosophiam inuexit, tantum Ternario tribuit, vt omnem Deitatis rationem eo perfici affirmarit. Idem nullum numerum in se amplius duci voluit, quam trino progressionis ordine, adeò cubum in numeris velut comple-

Hugo Vict. lib. de scriptur. cap. 15.
Martian. Capella lib. 7.
Aristoteles 1. de cœlo.

mentum obseruabat. Porrò hunc numerum habemus à natura : est enim progressus multitudinis ab vno, & ad vnum regressus. Opifex seipso contentus summa vnitas est, in creaturas, quas produxit, diffunditur binarius, easdem ad se reuocando ternarium complet reductis omnibus in proprium finem. Vnitas perfectissima est, binarius diuidens infaustus, ternarius conuertens in Deum felicissimus. Tres sunt rerum omnium proportiones, quas Timæus vincula nominat, Musica, Arithmetica, Geometrica : his constat vniuersi pulchritudo. Quid plura ? Mundus Archetypus, adoranda scilicet, & augustissima Trinitas in simplicissima vnitate hunc numerum modo prorsus ineffabili consecrauit. Extant in sacris literis innumeri propè ternarij, quos sancti Patres ad huius mysterij notitiam applicarunt. Theologi quoque cum Magistro sententiarum imaginem, & vestigium Trinitatis in omnibus creaturis trina rerum diuersarum expressione agnoscunt, & admirantur. Adorabilis sancta Trinitas, ait Chrysostomus, in Ternario gloriam habet, & veneratur Deus Ternarij prædicationem in terra, & virtutum numerum, quod numero Sanctæ Trinitatis respondeat. Multi sunt Patriarchæ, & Deus seipsum vocat Deum Abraham, Isaac, & Iacob. Non quod non sit etiam Deus Moysis, & aliorum, sed veneratur sicut in imagine in terrenis cœlestia. Quid dicam de mundo Angelico, cuius triplex Hierarchia, & cuiusque Hierarchiæ triplex chorus, triplex item actus purgandi, illuminandi, & perficiendi ? Quid de cœlesti, eiusque motu ? Quid de elementari ? Quid de Microcosmo, eiusque potentijs, & facultatibus ? In his enim omnibus admirabilis Ternarij vis, & efficacia relucet.

Magist. 1. sent.

Chrys. to. 4. hom. in illud Apost. cum autem subiecta fuerint illi omnia.

3. Volunt Platonici apud Franciscum Georgium Venetum res omnes superiores Ternarij cubo, inferiores autem triplici enneade comprehendi. Potho Prumiensis Presbyter in libris de domo Dei inter multa, quæ de huius numeri excellentia disserit, illud præcipuè subtilissima indagatione inuestigat, quomodo Ternarius ad animam pertineat. Poëtæ cum sacrificia, libamina, & lustrationes describunt, hunc numerum solent adhibere. Virgilius in Pharmaceutria.

Fr. Venet. Harm. mundi cantic. 1. ton. 3. & 5.
Potho l. 2. & 4. de domo Dei.

Terna tibi hæc primum triplici diuersa colore
Licia circumdo, terque hac altaria circum
Effigiem duco. & paulo post.
Necte tribus nodis ternos Amarilli colores.

Idem in Georgicis. — Virg. Georg. l. 4.

Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam,
Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit.

Et in Æneïde. — Æneïd. lib. 6.

Idem ter socios pura circumluit vnda

Spargens rore leui, & ramo felicis oliuæ,
Lustrauitque viros.

Ouid. lib. 6. meta. lib. 4. Fastorum.

Ouidius. *Terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.*
Idem. *Terque manu permulsit eum, tria carmina dixit,*
Carmina mortali non referenda sono.

Propter. lib. 4. eleg. 9.

Propertius.
Terque meum tetigit sulphure, & igne caput.

Tzetzes Chiliad. 5. v. 550. Theocri. Idyll. 2. Apollon. lib. 2.

Rufus lib. 1 cap. 9. l. 1. cap. Rossel. l. 2. q. 1. c. 1. diffusissimè Cusan. lib. 1. Ficin. in Plotin. l 3. Enn. 1. Bongus cap. de Ternario. Ausonius Idyll. 11. Macrob. l. 1. c. 6. Capella lib. 7. Photius Cod. 187. Alb. Flaccus in fine ep. 69.

Ioannes Tzetzes in historijs triplicem mortuorum conclamationem commendat ex Homero. Theocritus in Idyllijs, Apollonius in Argonauticis, & alij Poëtæ passim eodem numero vtuntur. Deficiet me dies singula enarrantem, quæ ad Ternarij commendationem faciunt. Plura curioso lectori suppeditabunt Girardus Rufus in Mysticis commentationibus ad Seuerini Boethij Arithmeticam, Annibal Rossellius in Pymandrum Trismegisti, Nicolaus Cusanus de docta ignorantia, Marsilius Ficinus in Plotinum, Petrus Bongus de mysterijs numerorum, Ausonius in grypho ternarij, Macrobius in somnium Scipionis, Martianus Capella libro de nuptijs Philologiæ, Nicomachus Gerasenus in Arithmetica Theologica apud Photium, Albinus Flaccus apud quem extant quidam versus Sancti Ambrosij de Ternarij mysterijs, & alij plures. Mihi non libet hæc diutius sectari, meritò enim imprudentiæ accusarer, si lucem à minutis facibus mutuarer, quando fulget splendidissimus sol.

§. II.

Hora Tertia oramus ob aduentum Spiritus sancti.

Gratia Spiritus sancti quid operetur in anima.

Isidor. de eccl. offic. lib. 1. cap 19.

1. OBseruat Isidorus Ecclesiasticorum rituum solertissimus indagator illud ad horæ Tertiæ illustrationem maximè facere, quod Spiritus sanctus ipsa hora tertia, hoc est suo loco, & numero, & tempore, cum sit tertia indiuiduæ Trinitatis persona, ad terras descendit impleturus gratiam, quam Christus promisit Ecclesiæ. Hæc est potissima ratio, ad quam respicientes maiores nostri horam tertiam diuinis laudibus dedicarunt. Basilius primi nominis auctor huius institutionis rationem his verbis exequitur. Tertia hora congregentur fratres ad orationem, vt admoniti doni spiritus, quod circiter hanc ipsam horam Apostolis datum fuit, vno eodemque animo cuncti illum venerentur, ab eoque petant, vt & ipsi digni sint, qui sanctificationem suscipiant, simulque vt salutaris sibi doctrinæ, & recti itineris Dux esse, & auctor velit, illum imitantes, qui dixit, *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis. Ne proijcias me à facie tua, & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me; Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me.* Et alio in loco, *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*; atque ita denuò ad intermissa

Basil. in regul. fus. disput. qu. 37.

Psalm. 50.

Psalm. 142.

opera redeatur. Ergò hæc hora omni deuotione digna tota cordis iucunditate celebrari debet, qua signis visibilibus inuisibilis spiritus manifestari dignatus est veniens super discipulos in linguis igneis, vt verba ignea loquerentur, & legem igneam, legem charitatis igneis linguis prædicarent. *Cæli distillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israël:* Psalm. 67. & qui iam dederat filium in pretium redemptionis, dedit & Spiritum sanctum in priuilegium adoptionis. O Deum, exclamat Guerricus Guerric. serm. 1. in die Pentec. mei ordinis Abbas sanctissimus, ô Deum, si fas est dici, prodigum sui præ desiderio hominis. An non prodigum, qui sicut proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; sic nec Spiritui sancto pepercit, vt ita loquar, sed noua, & mira largitate super omnem carnem effudit illum? Qualem vtique oportuit accepimus consolatorem vbique præsentem, protectorem omnipotentem, doctorem omnia scientem. Talem sanè exigebant miseriæ nostræ, vitia nostra, errores nostri: Talem, inquam, qui vbique esset, omnia posset, omnia sciret. Talem scilicet, qui posset tot dispersos colligere, tot oppressos protegere, tot exules reuocare, tot incredulos docere, inter tot discrimina custodire.

2. Quis tanta polleat eloquentiæ laude, vt cuncta possit recensere pericula, quibus obsidetur quodammodo, & circumuallatur fidelis anima fugiens Ægyptum, vt in deserto religionis abominationes Ægyptiorum offerat Deo? Persequitur eam Pharao fugientem cum curribus, & equitibus suis: cogitant vnanimiter aduersus eam alienigenæ cum habitantibus Tyrum. Etenim Assur ille magnus exterminator Diabolus venit cum illis. Quid multa? Vrget vndique inimicus, suscitat bellum, dimicat fortiter, insidias instruit, machinas admouet, ingens excidium minitatur. Iam fluctuat miles hæsitabundus, iam improuiso hostium impetu commouetur, & qui noctis excubias fideliter peregerat, qui matutinæ precis splendore perfusus, solisque nascentis calore succensus in diei abscessu se gloriam Deo cantaturum per mundi abstinentiam promiserat, iam necessarijs externorum operum occupationibus distractus, temerarius in prosperis, timidus in aduersis, interno spiritus feruore paululum tepescente clamat cum Propheta, *Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi* Psalm. 72. *sunt gressus mei*: &, *Quis consurget mihi aduersus malignantes,* Psalm. 93. *aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?* In tanto igitur discrimine constitutus præclara orationis arma assumens per viam cœli proficiscitur, portas Domini intrat in confessione, atria eius in hymnis, cumque ingenti fiducia ad thronum gloriæ accesserit, Nunc, inquit, in tanta necessitate tu sancte Spiritus periclitantium fortitudo, pereuntium salus, iustorum custodia, pugnantium virtus, nunc promptus ingeri dignare nobis nostro refusus pectori. Adde ligna, nouam struem beneficiorum, vt

nouo igne succensa charitas non solum ardens in se, sed & alijs lucens bonorum operum splendore proximos accendat. Sic veniente Spiritu sancto vires resumit conscientia, fugit timor, augetur spes, & inimici nostri pacatam videntes animam. *Quæ est,* inquiunt, *tanta exultatio? Fugiamus Israëlem, venit Deus in castra, Deus pugnat pro eis contra nos.* Nimirum *refulsit sol in clypeos aureos*, splenduit sancti Spiritus donum septiforme in potentijs animæ, *& resplenduerunt montes ab eis* per boni operis exempla, *& fortitudo gentium dissipata est.* Et *Nisi quia Dominus adiuuit me, paulominus habitasset in inferno anima mea.*

1. Reg. 4.

1. Machab. 6. 39.

Psalm. 93.

5. Totum hoc negotium, eiusque seriem, & ordinem explicat elegantissimè mellifluus Scriptor, sanctique Spiritus dulcissimum organum Bernardus. Veniens, inquit, Spiritus sanctus, & visitans miseram animam per septiformem gratiam suam primum infundit ei timorem, timori subinfert pietatem, vt miseriam timoris suauitas consoletur pietatis: pietati scientiam, ne à timore tristitia abundantior absorbeat, ne à pietate præsumptio vana præcipitet: scientiæ fortitudinem, scilicet contra tentationes: & vt proficiatur in bono; scientiæ, & fortitudini suffragatur consilium; consilio intellectum addit, vt iam in interiori cordis sui legat per se non solum quæ consulant homines, sed etiam quæ sit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta: intellectui sapientiam, vt quod hactenus didicerat iam ei transeat in affectum, vt per semetipsam ex gratia Dei sapiat, & sapidum ei fiat, & dulce quicquid hactenus durum videbatur, & intolerabile. Hanc doctrinam de donis Spiritus sancti effudit in nos abundè sanctus Pater de plenitudine sua verbum bonum eructans. Illud autem obseruandum est non omnibus eumdem spiritum infundi, diuisiones enim gratiarum sunt, & spiritus vbi vult spirat. Et quidem incipientibus seruire Deo dulcedo quædam interna concedi solet, quatenus possit eorum mens, vt Sanctus Diadochus Photicensis Episcopus admonet, sanctorum laborum præmium quantum futurum sit apertè cognoscere. Nam tenui spiritus aura afflati, & quodam quasi coruscamine transeuntis scintillulæ attacti exultant, & feruent amore; sed nondum plena charitas eis inest, nondum iuxta fluenta, & plenitudines residere dicuntur, ait Philo Carpathiorum Antistes, vt possint arcana scripturarum rimari, & ea Christiano populo ad salutem impertiri. Alij autem imperfectiores, & iam in Dei seruitio prouecti spiritu replentur, cuius vbertate potati bulliunt, exundant, erumpunt, fructificant, signa innouant, immutant mirabilia, nec vllum vanitatis periculum illis subest, quos plenissima charitas omnimodis occupauit.

Bern. ser. 1. de pugna spirituali, si tamen ipse auctor illius est.

Diadoch. de perfect. cap. 90.

Philo comment. in Cantic. cap. 5. v. 12.

§. III.

§. III.

Quid sit portare spiritum, & viuere in spiritu. Oratio ad Spiritum sanctum. Cur hæc Hora aurea, & sacra nuncupetur.

1. CVm dixisset Apostolus corpora nostra templum esse Spiritus Sancti, ita capitulum luculenta veritate conclusit, *Glorificate, & portate Deum in corpore vestro.* Ergò, inquit Paschasius in fine librorum de Spiritu sancto, qui Spiritu sancto studiosè puritatis templum præparat in corde, per castitatem, & mortificationem carnis Deum portat in corpore, quia eum necesse est corporaliter portare, à quo spiritualiter possidemur. Hoc Sacramentum magnum est in horæ Tertiæ precibus sedulò recolendum, vt hac hora, qua Spiritus sancti gratia olim in Apostolos diffusa est, talem nos vitam instituere proponamus, qualem exigit ipse Spiritus fons puritatis, gratiarum thesaurus, discretor cognitionum, qui scrutatur profunda cordium, qui mentis intentionem discernit, qui nec minimam cuiuspiam imperfectionis paleam in cordis habitaculo residere permittit, quam non statim subtilissimæ circumspectionis flamma comburat. Felix anima, quæcunque illa est, quæ abundans in spe, & virtute Spiritus sancti facta carnis spiritu mortificat, & solicitè ambulans cum Deo suo mandata eius efficaciter complet. Felix anima; cui bonum est adhærere Deo, ita vt dicere possit: ego in Deo, & Deus in me est, & vnus spiritus sumus, quoniam *qui adhæret Deo vnus spiritus est.* Hoc est in carne spiritum esse, hoc est esse spiritum in spiritu, imò spiritum sine spiritu, sicut Richardus Victorinus ostendit his verbis. An fortè hoc est spiritum in spiritu esse, semetipsum intra semetipsum totum colligere, & ea quæ circa carnem, seu etiam in carne geruntur interim penitus ignorare? An etiam spiritum sine spiritu esse, est semetipsum extra semetipsum, & supra semetipsum totum effundere, & quæ sub ipso, vel in ipso fiunt omnino interim ignorare, & in illud diuinitatis arcanum totum intrare? Sanè *Qui adhæret Deo vnus spiritus est*, & psallere potest qui est huiusmodi, *Defecit in salutare tuum anima mea.* Sed hæc sublimioris literaturæ lineamenta alibi accuratius exprimere in animo est, si ipse spiritus adiuuet infirmitatem meam. Alioquin socordia depressus est ad Deum, qui iustus est, ipse non iustus, & mundi adhuc simulachra circumferens erigi non potero: & peccatorum sarcina grauatus ad terram allidar. *In hoc scimus*, ait Ioannes Apostolus, *quoniam in Christo manemus, quia de spiritu eius accepimus.*

1. ad Cor. 6. 19.
Paschas. libro 2. cap. 12.
Richard. lib. 5. de contempl. c. 12.
1. Ioan. 5.

2. Atque vtinam mihi pars sit in sermone isto, vt in Christo manens de spiritu eius accipiam, quia nemo nisi in spiritu Dei loquens dignus potest illius laudator inueniri. Vtinam tangat idem spiritus cor meum dulcedine præsentiæ suæ, & spiritum rectum innouet in visceribus meis, quia scriptum est, *Rectos decet collaudatio.* O ardor

Psalm. 32.

salutaris, Deus amor, Spiritus paraclete, te nunc appello, te nunc obtestor, qui felicissimo incendio orbem terrarum hac hora succendisti. A quatuor ventis cœli veni Spiritus, veni è patria felicitatis, & beatum illum amoris ignem, quem olim terris inspirasti, vitali tuo illapsu euentila semper, vt crescat, & viuat. Emitte de thesauris tuis pretiosum imbrem septemplicis gratiæ, cuius suaui dulcore infirmitatis meæ salsugo mitigetur. Vni cor credentium tibi, vt vnum sint, vnum sapiant, te vnum laudent, & requirant, qui Patri, & Filio coæqualis ab vtròque procedis vniens ambos, vt potè amborum indiuidua connexio, vnificum gluten, complexus indissolubilis, & pax exuperans omnem sensum. Ex innumero illo ignearum linguarum numero, quas hac hora in discipulos effudisti, non centum linguas inani Poëtarum voto, sed vnam dumtaxat exopto, quam si mererer accipere, dicerem vtique & ego. *Dominus dedit mihi linguam mercedem meam, & in ipsa laudabo eum:* dicerem & illud, *Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt sciam sustentare eum, qui lapsus est verbo. Et de excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me.* Quod si nemo potest dicere, Dominus IESVS, nisi in Spiritu sancto: stultum profectò esset sine eiusdem Spiritus assistentia eius laudibus incumbere, qui major est omni laude.

Eccl. 51. 30.
Isaï. 50. 4.
Thren. 1. 13.
1. ad Cor. 12. 3.

METRVM XIV.

Accelerat cursum Titan, iam tertia magni
Pars est exacta diei.
Cum subitò ingenti reboat nemus omne tumultu,
Tellus concussa tremiscit.
Nubila terrifico quatiuntur pulsa fragore,
Tonat alti regia cœli.
Perque leuem rutilæ discurrunt aëra flammæ,
Tremulis micat aura fauillis.
Quæ noua tempestas? miseris an fulmina terris
Displodit Numinis ira?
Quæ flamma hæc? varias efformat acumine linguas,
Pectusque incendit amore.
Scilicet hic Amor est, proprios effusus in ignes,
Placido qui fulminat ictu.
Pandite, mortales, penetralia pandite cordis,
Deus ecce illabitur orbi.
Iam noua lux menti patefacto aspirat olympo,
Iam sacris ardeo flammis.
Aduentum testata Dei iam feruida totum
Spirant præcordia Numen.
Iam mea sublimi miscentur gaudia cœlo.
Votis iam sidera tango.

O Deus, ô Patris, Natique è Numine Numen.
Diuini spiritus oris.
Amborum communis amor, pax, vnio, nexus,
Bonitas, & flamma perennis.
O dator, & donum, diuumque æterna potestas,
Mundum qui flamine comples.
Influe cælestis septena charismata doni,
Lumenque infunde supernum.
Atque mea æternus præcordia concremet ignis,
Penetret tua flamma medullas.
Nam nisi ab igne Deo non debet cordis in ara
Comburi victima amoris.

3. Durantus Tholosanus Præses horam Tertiam auream ab Italis appellari asseuerat. In iure etiam Canonico sacra nuncupatur, hac enim hora sacra Missarum solemnia festiuis diebus iuxta Ecclesiasticas sanctiones ex decreto Telesphori Papæ solemniter celebrantur. Festiuis inquam diebus, non omni die, vt volunt Græci, quos Humbertus Syluæ Candidæ Episcopus impugnat in responsione contra Nicetam. Narrat Ioannes Moschus in prato spirituali cuiusdam villæ incolas accusasse Presbyterum, quod nunc hora tertia, nunc hora nona Missam die Dominico celebraret non seruans legitimum ordinem sanctæ oblationis. Antiqua enim Ecclesiæ consuetudo horam Tertiam, quæ, vt ait Rupertus Abbas, cæteris illustrior est, Missis celebrandis ob honorem sancti Spiritus destinauit. Consigno hoc caput insigni Bernardi sententia, vt prompti semper, & alacres in diuinis laudibus inueniamur. Nihil ita propriè quemdam in terris repræsentat cœlestis habitationis statum, sicut alacritas laudantium Deum.

Durant. lib. 3. de ritib. Eccl. cap. 8. Distinct. 44. c. fin. De consec d. 1. c. Nocte sancta.

Pratum spirituale, cap. 27.

Rupert. lib. 10. de diu. off cap. 18. Bern. serm. 11. in

CAPVT VIII.

DE SEXTA.

§. I.

Diuina maiestas in sole præcipuè elucet. Solis, & Dei comparatio ex sanctis Patribus.

1. SOl in aspectu annuntians in exitu, vas admirabile, opus excelsi. In meridiano exurit terram, & in conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? Fornacem custodiens in operibus ardoris: tripliciter sol exurens montes, radios igneos exufflans, & refulgens radiis suis obcæcat oculos. Magnus Dominus qui fecit illum, & in sermonibus eius festinauit iter.* Libet enim ab hoc solis encomio sextæ horæ tractationem ordiri, vt quæ meridiano æstu feruente celebratur, æterni solis maiestatem aptissimo nobis symbolo repræ-

Eccl. 43. 2.

Dionys. cap. 4. de diu. nominib.

sentet. Solem vocat Dionysius clarissimam imaginem diuinæ bonitatis: Sicut enim ille visibilis creaturæ vnicus Princeps quasi quidam naturæ oculus vniuersum condecorat, temporum vicissitudines distinguit, luce & influxu vitam mortalibus administat: ita Deus omnium causa, initium, & vita attingit à fine vsque ad finem fortiter, omnia penetrat, omnia temperat, omnia continet, omnia viuificat. Dempsit soli materiam Auerroës, subtrahamus eidem & quantitatem, adeò vt lumen solum supersit mirifica virtute refertum, nulla figura definitum, & in immensum spatium circumquaque diffusum, ita tunc excedens intelligentiam, sicut nunc aciem oculorum exuperat. Hac fermè ratione Deum pro viribus ex sole cognouisse videbimur, qui posuit in ipso tabernaculum suum. Apposité ad hæc Theologorum Phœnix Nazianzenus. Quod sensibilibus rebus est sol noster, hoc intelligibilibus est Deus. Ille mundum hunc aspectabilem collustrat, hic inuisibilem. Ille corporis oculos ita afficit, vt lumen ipsius intueri possint: hic mentes Deiformes reddit. Ille corporeis rebus oculorum acie præditis, & ijs quæ in aspectum cadunt hanc vim tribuit, vt & illa videre, & hæc visu percipi possint; ipse tamen omnia, quæ oculis subiecta sunt, pulchritudine antecellit: hic eodem modo cum tam ijs, quæ intelligentia vtuntur, quam quæ mente, & intellectu comprehenduntur hoc afferat, vt & illa intelligant, & hæc intelligentia percipiantur; ipse tamen intelligibilium omnium summus est, in quo desiderium omne consistit, ac desigitur, nec supra eum mens vlla feri potest, quantumuis Philosophica, altissimè tendens, ac summè curiosa. Hæc Gregorius. Cui concinens Thalassius Monachus ait, Quod est lux videntibus, & visis, hoc est Deus intelligentibus, & intellectis. Sicut autem sol omnia collustrat, ita Deus sedere dicitur quasi in centro τ̃ πάντων ὄντων, vt Marius Victorinus loquitur, vnde vniuersali oculo id est lumine substantiæ suæ omnia videt. Hanc verò Dei cum sole analogiam alij Patres quam plurimi, & Doctores grauissimi variis paradigmatibus expresserunt. Non sit molestum sub hoc vmbraculo aliquantulum requiescere, meridies est. Et primò quidem audiamus Augustinum sapientissimum, atque clarissimum Ecclesiarum Christi magistrum, vt eum vocat Facundus Hermianensis. In hoc sole, inquit, tria quædam licet animaduertere, quod est, quod fulget, quod illuminat: ita in secretissimo Deo, quem vis intelligere, tria quædam sunt, quod est, quod intelligitur, quod cætera facit intelligi. Idem alibi. In sole tria sunt, & separari omnino non possunt, cursus, splendor, & calor. Videmus enim solem in cœlo currentem, fulgentem, calentem. Quomodo autem Diuinitas à semetipsa discernitur, cum lucis splendor, aut solis calor nullatenus separentur? Diuide si potes solem, & tunc demum diuide Trinitatem. Disertissimè explicat hanc eamdem sententiam Athanasius.

Nazianz. orat. 21.

Thalass. centur. 2.

Mar. Victorin. lib. 4. adu. Arium.

Aug. tom. 1. lib. 1. Soliloq. de cogn. Dei, & animæ, c. 8. Facundus lib. 1. c. 4. Aug. 10. ser. 10. 1. de verb. Apost.

Athanas. in quæst. variis q. 4.

Sol est vnus,& sunt in eo tres substantiæ,orbis, radius, & lux. Orbis est receptaculum æstus, radius repercutitur ad terram,lumen etiam in vmbrosis locis sine radio lucet. Sic etiam cogita de Deo. Deus est vnus, personæ autem vnius Dei tres, Pater,& Filius, & Spiritus sanctus. Typus Patris est orbis solaris, typus Filij radius, typus Spiritus sancti est lumen solis. Sequitur diffusè vim comparationis exprimere. Ipsum lege Theologe,nam aliis quædam sunt æquiori lance examinanda, vt cum dicit tres personas non segregari à se inuicem: quod intelligendum est in ratione essentiæ, & Deitatis, quæ vna est, & eadem in tribus: etenim personæ in ratione subsistentiæ relatiuæ à se inuicem realiter distinguuntur.

2. Eodem solis exemplo ad indiuiduæ Trinitatis mysterium explicandum vtuntur Cyrillus Alexandrinus, & Eustachius Bonauentura. Rursum Athanasius. Sicut sol non sordescit attactu terrenorum corporum, ita nec Verbum Dei, cum in corpore innotesceret, inde maculas in se corriuabat. Vtque etiam demus, addit Anastasius Sinaita, solem nonnihil fœtoris colligere ex istis corporibus, non continuò sequetur Deum contrahere vel tantillum contagij. Hilarius Pictauiensis Episcopus: Solem videmus in quadam cœli parte,prout ei cursus est, demorantem,& certè vbique protenditur,vbique adest; sed si in clausas domorum fenestras incidat, lumen quidem illius præsto est, sed ipsa sibi lucem eius, quæ obserata sunt,denegabunt: ita nos in omnibus vitæ nostræ operibus circumspecti, & ad Deum patentes esse debemus. Rationalis enim oculus, ait primus Venetorum Patriarcha, eandem similitudinem fusius pertractans, spiritualis lucis nequaquam est capax, nisi per liberi consensum arbitrij se offerat,seque subiiciat.Irenęus Martyr antiquissimus Scriptor: Quemadmodum sol iis, qui propter aliquam infirmitatem oculorum non possunt contemplari lumen eius,lucem non præstat: ita & Deus infidelium mentes excæcauit, vt eis non fulgeat illuminatio Euangelij gloriæ Christi.

Cyrill. Alex. lib. 6. thesauri c. 1. & in dialog. de Trinit. lib. 2.
Bonau. in lumin. Eccl. ser. 20. & 21.
Athan. de incarnat.
Anastas. de rectis fidei dogm. lib. 2. in fin.
Hilar. in Ps. 118. v. 151.
Laur. Iustin. de humilit. cap. 4.
Iren. lib. 4. cap. 48.

3. Cæterum sicut sol omnibus æqualiter nascitur, & super omnes pari, & æquali luce diffunditur, ita,teste Cypriano,Christus Sol, & dies verus in Ecclesia sua lumen vitæ æternæ pari æqualitate largitur. Sed, quod Fulgentius Ruspensis Episcopus aduertit, diuina gratia ipsum solem materialem imitatur. Hic idem permanens aliter à sauciis, aliter à sanis oculis videtur: gratia etiam aliter benè dispositis, aliter aliis infunditur. Quæ diuersitas in sola diuersitate sanitatis, vel infirmitatis bonæ, vel prauæ dispositionis consistit. Ad hæc Bernardus; Sicut sol, inquit, non omnes, quibus lucet, etiam calefacit: sic Deus, qui vera sapientia est, multos quos docet quid sit faciendum, non continuò etiam accendit ad faciendum. Aliud est multas diuitias scire, aliud & possidere: nec notitia diuitem facit,

Cyprian. l. 4. Ep. 7.
Fulgen. lib. 2. ad Monimum.
Bern. serm. 23. in Cant.

Olympiod. in Eccles. cap. 11.

sed possessio. De eadem re sic scribit Olympiodorus. Sicut qui solem hunc sensibilem vident, per ipsius lumen visibilia intuentur, atque ita sensus ipsos variis officiis intendunt: qui verò solem non vident, in tenebris desident otiosi, eo quod non videant, quæ solis lumine illustrantur: ita pari ratione & qui intelligibilem contuentur Solem, lumen in mente sua recipiunt, per quod planè vident, atque cognoscunt quæ ad eiusdem Solis voluntatem sibi agenda sunt, quæuè etiam dimittenda. Marsilius Ficinus nulli Platonicorum secundus Orphicam solis cum Deo comparationem in Epistolis eleganter exequitur, itemque libro de Sole, & in Commentarijs ad Dionysium de Diuinis Nominibus. Idem argumentum copiosissimè tractant Iustinus Martyr, Theophilus Antiochenus, Clemens Alexandrinus, Ioannes Damascenus, Marcus Eremita, Venerabilis Beda, Thomas Cisterciensis, & alij. Verum enimverò in multis similis, in plerisque dissimilis iustitiæ Soli sol creatus reperitur. Ideò solis, & Dei similitudinem non omnino approbare videtur Gregorius Nazianzenus oratione quinta de Theologia. Non est exacta finiti, & infiniti similitudo. Vrit sol, capiti nocet, & sponsam olim decolorauit, vmbris offuscatur, Lunæ obiectione deficit, diei ac noctis alternatione variatur. At Deus lumen est indeficiens, nulla apud eum transmutatio, nulla vicissitudinis obumbratio. Concinnè Simeon Theologus. Sensibilis sol videtur, non videt: intellectualis videtur ab his qui digni sunt, & omnes videt, magis autem eos qui ipsum vident. Sensibilis non loquitur, nec cuiquam loqui donat: intellectualis & loquitur cum amicis suis, & dat omnibus vt loquantur. Ille oritur, & occidit: hic in iustis nunquam occidit; nam de impiis scriptum est, *Occidet eis Sol in meridie*, Vtinam Sol verus qui nescit occasum illuminet luce perpetua corda nostra, & intelligentias nostras, vt in claritate eius iugiter ambulemus sine offensione.

Ficin. Epist. lib. 6. & in Dionys. c. 4.

Iustin. in expos. fidei.
Theoph. ad Autolyc. lib. 2.
Clem. Alex. orat. ad Græc.
Io. Damasc. or. de Transfigur.
Marc. Eremita l. de Baptismo.
Beda tom. 2. l. de substantiis.
Thom. Cisterc. l. 9. in Cantic.
Simeon Theol. in moralibus c. 125. & 126.

Amos 8. 9.

METRVM XV.

O Poli Princeps radiate Titan,
Naturæ eximium decus,
Cuncta qui vectus rapidis quadrigis
Cœli è vertice conspicis.
Te parens vatum fidibus canoris
Psallit Mæonius senex.
Te genus Diuum Rhodopes sub antro
Orpheus Threicius canit.
Et tuas mendax veneratur aras
Cultu Græcia supplici.
Attamen cæcos pelagi recessus,
Et terræ intima viscera,

Haud potes clara penetrare luce,
Vel tristes Erebi specus.
Sed celer cursu superagrans citato
Pronas Zodiaci vias,
Lucidis nascens radiis coruscas,
Et noctem reuehis cadens.
Fulgidæ verò dominator æthræ,
Mundi maximus arbiter,
Intimas rerum penetrans latebras,
Et vastos animi sinus,
Vnico mentis speculatur ictu
Quicquid subiacet ætheri.
Nec potest terræ prohibere moles,
Aut nox, atraque nubila;
Quin sciat quicquid spatiosus amplo
Orbis continet ambitu.
Verus hic ergo celebrandus est sol,
Qui solus videt omnia.

§. II.

Effectus solis in meridie quomodo impijs, & iustis conueniant. Quid sit meridies. Affectus Sponsæ quærentis vbi pascat, vbi cubet Sponsus. Cur meridie oremus. Mediocritas laudatur.

1. SOl itaque aureo suo iubare rutilans Dei gloriam annuntiat, dum oritur: cuius formositatem declarans Beatus Dauid inquit, *Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.* At in meridiano quasi succensa fornax exurens terram, igneosque radios exufflans nonne immensam, & inaccessibilem diuini luminis claritatem euidentissimè demonstrat? Sanè *Deus noster ignis consumens est*, fornacem custodiens in operibus ardoris, quia sceleratis supplicia præparat gehennæ: tripliciter exurens montes, quia superbos ob elatas cogitationes, ob tumentia verba, ob sacrilegas operationes æternis ignibus castigat. Radiis suis obcæcat oculos, quia doctrina sua impiorum mentes obtenebrat, vt videntes non videant, & audientes non intelligant; & qui in sordibus sunt, sordescant adhuc. Cumque audire noluerint dicentem, *Ambulate dum lucem habetis*, dicent postea cum Propheta, *Impegimus meridie quasi in tenebris, multiplicatæ sunt iniquitates nostræ.* De quibus dixit Iob, *Per diem incurrent tenebras, & quasi nocte sic palpabunt in meridie.* At in extrema discussionis die fiet quod sequitur, *In conspectu ardoris eius quis poterit sustinere? Quis poterit cogitare diem aduentus eius? Quis poterit habitare cum ardoribus sempiternis?* Hæc de impiis, nam iustorum alia est ratio. Hos tripliciter exurit, quia cor eorum igne pœnitentiæ per contritionem, confessionem, & satisfactionem

Psalm. 18.
Deuter. 4. 24.
Isai. 60 10.
Luc 8. 10.
Apoc. 22. 11.
Ioan. 12. 35.
Isai. 59. 10. 12.
Iob. 5. 14.
Malach. 3. 2.
Isai. 33. 14.

emundat: sanctæ Trinitatis cognitione illustrat; fide, spe, & charitate corroborat. Igneis doctrinæ radiis mentes illorum succendit, & inextinguibili amoris incendio omnino liquefacit, & renouat, efficitque diuinæ naturæ consortes. Hinc illæ mentis eleuationes, suspensiones mysticæ, spirituales ebrietates: hinc vniones, raptus, extases: hinc illæ voces, *Anima mea liquefacta est, vt dilectus loquutus est: ego dilecto meo, & ad me conuersio eius: Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Sextam igitur horam colimus, & solemni precum recitatione obseruamus, vt dum sol in auge comburit terram, sol etiam mysticus incalescat super nos, & feruentissimo suæ dilectionis ardore corda nostra succendat, & in eis requiescat. Quia enim sponsus, ait Philippus Abbas, amari desiderat, amor autem ignis est, quos amore conspicit accendi, & ardere, in his tanquam in lectulo quietis gratia vult iacere. Et propter hoc nonnisi in meridie cubare perhibetur, cum sol cœlo vicinior à terra longius remouetur: cum solito feruentior emittit radios puriores, cum maiori torret incendio campos ætheris largiores. Nam sicut hostis nequam, auctor mali, princeps perditæ Babylonis profundas noctis tenebras, & frigus diligit Aquilonis: Sic sponsus qui Deus est, lux indeficiens, ardens ignis, gratam sui præsentiam longè faciens à dissimilibus, & indignis, in his cubat, & repausat, quos diuini amoris face ignea sentit vri, qui ad perfectum diem, & feruentem meridiem sunt euecti, vnus cum Deo spiritus solo carnis adhuc contubernio non perfecti. Hæc Philippus, cuius sententiæ aliam similem adiungo S. Iusti Vrgelitani. Christus, ait, in Ecclesia Catholica tanquam in meridie cubans mundum vniuersum suo fulgore perfundit, & in spiritu feruentibus requiescit: atque ex ea charitate, qua orbem vniuersum irradiat, credentes in se populos quotidie pascit.

Cant. 5.6. Ibid. 7. 10. Ibid. 2. 8. Philipp. abb. in Cant. l. 1. c. 25. Iustus Vrgelitan. comm. in Cant. c. 1.

2. Ideò sponsa locum sibi postulat indicari, vbi pascat, vbi cubet sponsus in meridie. Iam nox præcessit, iam dies appropinquauit, iam refulsit aurora, nunc meridianum instat tempus, tempus lucis splendidioris, tempus in quo beneplacitum est Deo inueniri in eo. Porrò meridies tempus est gratiæ, ait Abbas Tuitientis. Meridies magnum feruorem, magnumque splendorem significat, ait Augustinus. Meridies splendor est diuinæ maiestatis, ait Origenes. Feruor meridiani solis, inquit Beda, consueuit in Scripturis ardorem dilectionis, & illustrationem Spiritus sancti significare. Propterea Manichæi meridianam partem malo tribuebant, vt refert Titus Bostrorum Episcopus, quia luce & charitate carebant. Meridies, inquit Ambrosius, præsentis sæculi Ecclesia est, vbi iustitia splendet, vbi fulget iudicium sicut meridies, vbi vmbra non cernitur. Meridies, inquit Aponius, mundi renunciatio est, & perfecta rerum terrenarum abnegatio. Meridies, ait Thomas Cisterciensis, est claritas contemplatiuorum, qui

Ruper. abb. com. in Abdiam. Aug. serm. 50. de verb. Dom. Origen. hom. 1. in Cant. Beda to. 8 lib. de templ. Sal. c. 20. Titus Bostr. l. 1. adu. Manichæos. Amb. 4. exa. c. 5. Apon. initio l. 2. in Cant. Thom. Cisterc. l. 2. comm. in Cant.

qui adhuc laborant in hac peregrinatione. Tandem meridies est visio beatifica, vt testatur Bernardus, quæ est electorum perpetua merces. In hoc meridie, ait Laurentius Iustinianus, cognoscitur in Verbo Pater, in Genitore Filius, & ab vtroque emanatio, processio, & amplexus, in tribus videlicet personis vna substantia, vna Deitas, par gloria, æqualis potestas, & indiuisibilis vnitas, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, vnus Deus sine initio, æternus, immensus, beatus. O verè meridies, plenitudo feruoris, & lucis, solis statio, vmbrarum exterminatio! O perenne solstitium, quando iam non inclinabitur dies, & nox absorpta erit in victoria! Non quæro alia tempora, dulcissime sponse, vnica requies, & solatium animæ meæ, non quæro alia tempora, quando in vespere, quando diluculò, quando in solis pascis occubitu: illud tempus inquiro, quando plena luce in tuæ maiestatis splendore versaris. Illum opto meridiem, in quo nullæ sunt tenebræ; illum scilicet meridiem, quem optabat qui dicebat, *Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Hunc locum, hunc meridiem indica mihi, suauissime sponse, quem diligit anima mea: vt quemadmodum Iacob adhuc in corpore manens vidit Dominum facie ad faciem, & salua facta est anima eius: vel certè sicut Moyses vidit eum non per figuras, & ænigmata, seu per somnia, vti Prophetæ alij; sed modo planè præcellenti, atque inexperto cæteris, sibi noto, & Deo: vel sicut Isaias reuelatis oculis cordis vidit eum super solium excelsum, & eleuatum: vel etiam quomodò Paulus raptus in Paradisum audiuit verba ineffabilia, & Dominum suum IESVM CHRISTVM vidit oculis suis: ita ego quoque in lumine tuo, & in decore tuo per mentis excessum te merear contemplari pascentem vberius, quiescentem securius. Nam & hic pascis, sed non in saturitate. Nec cubare licet, sed stare, & vigilare oportet propter timores nocturnos. Heu nec clara lux, nec plena refectio, nec mansio tuta, & ideò *indica mihi: vbi pascas, vbi cubes in meridie.* Quando adimplebis me lætitia cum vultu tuo? Vultus tuus meridies est, vultum tuum Domine requiro. Quando exultabo in conspectu tuo, & delectabor in lætitia? Quando licebit mihi cum sponsa dicere, *Inueni quem diligit anima mea, & sub vmbra illius, quem desideraueram, sedi*? Sub vmbra scilicet illa, qua se protegi postulabat Dauid, ne per diem à sole combureretur, vel à Luna per noctem. Sub illa, inquam, vmbra, quam spiritualis ministrat gratia torrida sæculi huius, & mundi æstiua fugientibus. Sub hac vmbra calor concupiscentiæ refrigerium, ventus elationis obstaculum habet, infirmitas remedium, mœror solatium, omne vitium temperamentum. Sub hac vmbra securus quiescam, donec aspiret dies, & inclinentur vmbræ, donec indices mihi vbi pascas, vbi cubes in meridie.

Bernard. ser. 33. in Cant.
Laur. Iustin. de humilit. c. 24.
Psal. 25.
Genes. 32. 3.
Num. 12. 7.
Isai. 6. 1.
2. ad Cor. 12. 2.
Cant. 1. 6.
Cant. 3. 4.
Ibid. 2. 3

METRVM XVI.

TE ſemel vt poſſim, mea lux, mea vita, videre,
  Quot mihi ſunt ſyluæ, quot penetranda iuga?
Nec tamen vlla tui miſeræ ſpes certa videndi,
  Vlla nec alloquij ſpes mihi certa datur.
Ah! dixi, vacuo dum te perquiro cubili,
  Cur fugis è noſtro, transfuga ſponſe, toro,
Dumque iterum vicos, iterumque requiro plateas,
  Perditus, heu? dixi, ſiccine ſponſe lates?
Siccine inacceſſos te fruſtra quæro per agros,
  Per iuga montanis non adeunda feris?
Quæ te luſtra tegunt? quæ te, mea vita, latebræ,
  Quæ loca, quæ ſyluæ, quæ tenet atra ſpecus?
Cur fugis, vt ſæuo procul hoſtis ab hoſte recedit,
  Quæue tua potuit cauſa fuiſſe fugæ?
Credideram fictamque fugam, fictumque receſſum,
  Iram namque docet fingere cautus amor.
At geritur, video, res ſeria: ſæpè reuertar
  Dixiſti fugiens, attamen vſque lates,
Vſque lates, nec te mea multa pericula tangunt,
  Nec ſaltem oſtendis quo teneare loco.
Aſpice, iam medius flagrantibus æſtuat horis
  Phœbus, & infeſto feruet ab igne caput.
Quis tibi, quis tantis nunc præbet in æſtibus vmbram?
  Ah! caue ne teneros vrat arena pedes.
Sponſe caue æſtiuo ne fortè calore liqueſcas,
  Ne te ardens medio Phœbus ab axe cremet.
O ego ſi ſcirem iaceas quo ceſpite languens,
  Vmbroſi nemoris fungerer ipſa vice.
Exciperem obiecto feruentem corpore ſolem.
  Teque meis tegerem, ſponſe reperte, comis.
Ergo oſtende precor, mea ſpes, mea ſola voluptas,
  Quæ regio inuideat te mihi, quodue nemus,
Nulli te quærens parcam, dilecte, labori,
  Exul in extremo ſis licet orbe vagus.
Iamque ego te agnoſcens collo dabo brachia circum,
  Et pedibus ponam mollia vincla tuis.
Sed quid ago? moriar currens, languenſque per agros,
  Laſſa etenim nequeo te fugitiue ſequi.
Ergo oſtende precor, mea ſpes, mea vita, meum cor,
  Quæ regio inuideat te mihi, quiſue locus.
Siſte gradum, tantique ſemel miſerere laboris
  Iam potes in pœnis mitior eſſe meis.

Aspice, iam medio sol altior astitit orbe,
Herbiferamque vrens æstus hiulcat humum.
Iam pastor valles, vmbrasque animalia quærunt,
Inque acri tellus viuit anhela rogo.
In ramis volucres languent, Neptunus in vndis,
Ictaque cœlesti cuncta calore cadunt,
Huc igitur, mea vita, veni: protectus ab æstu
Hic eris, ad solitos sponse recurre lares.
Est in dotali mihi commoda villula campo,
Vere vbi perpetuo florida ridet humus.
Hic antrum ingens est, conuexo tegmine densum,
Frigida vbi ardentes submouet vmbra rogos.
Inscius æstatis locus est, cumque altior est sol,
Incipit hic modica luce rubere dies.
Nec desunt gelidi fontes, riuique loquaces,
Murmure qui somnum conciliare queant.
Abdita quin etiam tacito spelunca recessu
Cælabit nostras, ó mea vita, faces.
Nullus erit, placidos qui turbet acerbus amores,
Oscula, nullus erit, qui probibere queat,
Huc mea lux, propera, procul vrbibus, atque tumultu,
Optata vt possim sola quiete frui.
Aspice, stelligerum multo tibi flore paratur
Sponse iter, & tremulo te vocat aura sono.
Ergo age, iam propera, qui causa mei tormenti
Solus es, ah! tantas, spes mea, rumpe moras,
Rumpe moras, alioquin languens, vstaque flammis
Sponse tuis, sine te deficiens moriar.

3. Meridie autem oramus, quia Christus Saluator noster semper medio est oblectatus. Nam vt salutem operaretur in medio terræ, media nocte natus est in medio duorum animalium, & adhuc puer in medio Doctorum disputauit. Cum vitæ autem, atque virtutum iam perfecta suscepisset incrementa, sua volens impartiri charismata, dicebat, *Ego sum in medio vestri, sicut qui ministrat.* Affixus cruci in medio latronum, futuro præludens iudicio, bonum ad dexteram, malum habuit ad sinistram. Post triumphalem resurrectionem stans in medio discipulorum pacis suæ pignore ditauit illos. In regno autem suo visus est à Ioanne in medio throni, in medio quatuor animalium, in medio seniorum. Nos etiam inter medios Cleros, medioque die, in medio Ecclesiæ laudem dicimus illi, vt doceat nos medium in omnibus tenere, dictumque illud sapientum in medio cordis nostri exculpere dignetur, vt ne quid nimis. Adagium celeberrimũ est apud Ioannem Tzetzem, Dimidiũ plus toto: nihil est enim

Luc. 22. 27.

Io. Tzetzes Chiliad. 7. v. 235.

aurea mediocritate præstabilius, atque vt Tragicus canit,

Seneca in Oepid. act. 1.

Quisquis medium defugit iter,
Stabili nunquam tramite curret.

Bern. de consider. lib.2.c.10.

Hæc est autem mediocritas non ambulare in magnis, neque in mirabilibus super se: & vt docet Bernardus, Non infra deijci, non attolli supra, non euadere in longius, non extendi in latius. Locus medius tutus est. Medium sedes modi, & modus virtus. Medium qui deserit, malos exitus habet. Galenus medium commendat tanquam primarium valetudinis fulcimentum: & Moderatus Columella illud præceptum maximè extollit, quod sapiens vnus de septem posteritati pronunciauit, μέτρον ἄριστον medium semper, & modum rebus adhibendum. Denique carmen aureum Pythagoræ est; Optima res medium est super omnia.

Galen. de sanit. tuenda l.1.c. 8. circa finem. Columel. lib. 1. cap.3. Pythag.in carminibus aureis. v.38.

METRVM XVII.

NOn fasces igitur, non nimias opes,
Non plebis cupiam munera diuitis,
Lætam fingere vitam
Si possim arbitrio meo.
Ridet terrifici fulminis impetum
Arbor, quæ gelidis vallibus incubat;
Nec cœli timet iram
Tecti pauperis incola.
Certat dum volucres vincere cœlicas,
Nomen Dædalides eripuit freto:
Alter, dum errat in axe,
In flumen stolidus ruit.
Stet quicunque volet culmine lubrico,
Regalique potens sanguine: mox erit
Stultæ fabula plebis,
Mundique instabilis iocus.
In magnis requies est minor: imminet
Mors illis grauior, qui nimis omnibus
Fama, & stemmate noti
Ignoti pereunt sibi.

§. III.

Dæmonium meridianum quid sit. Sextæ horæ mysteria ex sacris libris. Hac hora crucifixus est Christus.

Basil.reg fus.q. 37.

1. SExta item hora oratio necessaria est Sanctorum exemplo, ait Basilius, vt liberemur ab incursu, & dæmonio meridiano: ab insidiis scilicet malignorum spirituum, qui cum merito tenebrosæ voluntatis in malo prorsus obfirmatæ nocte perpetua damnati sint, solent tamen ad decipiendos incautiores non solum diem, sed &

meridiem ſimulare. Hoc Sanctus Bruno Cartuſianorum ſanctiſſimus Inſtitutor ad eos ſimiliter refert, qui ex patre diabolo orti deſideria eius, & opera conantur perficere. Hæretici, inquit, in meridiano videntur eſſe, id eſt ad modum meridiei feruentes in bona operatione, cum quædam ſimulatoria bona opera faciant, & clari, & ſplendidi in humanis, & ſubtilibus ſententiis ſuis falſiſſimis videantur. Hi meridiem promittunt, ſed quoniam Chriſti lumen non habent, non ſunt meridies, ait Hieronymus, ſed dæmonium meridianum. Iſti ſunt qui dicunt, Ecce hic eſt Chriſtus, ecce illic, confluunt autem ad illos multi, & credunt eis, quos faciunt filios gehennæ duplo quam ſe. Sed & malis Chriſtianis tanquam membris ſuis vtitur tentator, vt improuidis ſub ſpecie boni malum perſuadeat. Sententia aurea oris aurei eſt; Cum in tentationibus impugnatur à malis Chriſtianis anima Chriſtiana pro ſua religione, & pro ſua fide confuſio naſcitur, & ardor cum rubore, & fit quaſi meridies, quando igneus eſt ſol. Nam illi, qui alta radice non ſunt fundati, tempore tentationis, exorto ſole areſiunt. Et hoc facit dæmon meridianus, vt recedat Chriſtianus à fide: vel verecundia perfuſus confundatur Chriſtianus eſſe. Cur hoc, niſi quia non eſt ibi meridies, & perſpicua lux, qua veritas agnoſcatur? Sicut igitur in noctis tenebris, ait Origenes, ita & in meridie plures dæmonum tentationes, quam cæteris temporibus ſe demonſtrant. Vtinam diffundat radios ſuos ſuper nos ille meridies, qui totus dies eſt, qui veſperam neſcit, & ignorat occaſum, cuius fulgore coruſcante Angelum tenebricoſum, qui ſe transfigurat in Angelum lucis, à vero ſanctoque Angelo diſcernamus, vt non notemur à Propheta tanquam ponentes lucem tenebras, & tenebras lucem.

Bruno in pſ. 90.
Hieron. in eumd. pſalm.
Marc. 13. 21.
Chryſoſt. in pſ. 90
Origen. vel alius Auctor ſub eius nomine lib. 1. in Iob.

2. Orandum meridie, inquit Ambroſius, quia hoc tempore virtus diuinæ lucis operatur. Abraham circa meridiem ſobrias tendebat excubias, & boni aliquot expectabat euentus, leuans oculos ſuos, ac finitima perluſtrans, quod eo tempore adueniente gratiam ſibi quæreret. Illo igitur tempore cum duobus Angelis ſuis diuinus ei hoſpes aduenit: illo tempore Chriſtum ſuſcepit hoſpitio, illo tempore illa quæ legis, & intelligis, celebrata myſteria ſunt. Quando enim magis debuit fidelem virum diuina illuminare præſentia, quam cum lux diei plenior refulgeret? Meritoque etiam ſanctus Ioſeph receptis fratribus, & accerſito iuniore germano, quem maximè diligebat, meridie inſtaurat conuiuium. Erat enim meridies in ſancti Ioſeph pectore, quando lætas epulas fratribus ſplendentis gratiæ miniſtrabat, ſuauiſſimique cibos alloquij diuidebat. Habeamus ergo in nobis meridiem. Meridies eſt ei, cuius iuſtitiæ Sol refulget, & cuius opere bono, vel cogitationibus innoxijs, & pura mente, atque ſincera paſcitur Chriſtus. Diſce igitur quemadmodum tibi ipſi fias meridies. *Reuela*, inquit, *Domino viam tuam, & ſpera in eum, & ipſe faciet,*

Ambroſ. in pſ. 118. v. 62.
Gen. 18. 1.
Gen. 43. 16.
Pſalm. 36.

& deducet sicut lumen iustitiam tuam, & iudicium tuum tanquam meridiem. Vbi enim vera est fides, ibi veri luminis gratia est. Vbi innocentiæ prolixior custodia, virtutumque longa meditatione processus, ibi splendor bonæ conscientiæ diu permanens, ibi intelligibilis est meridies, ibi & tu Christo mentis tuæ epulas exhibebis, & in diuitiis eius etiam ipse pasceris. Hactenus Ambrosius. Hora igitur sexta Abraham tres Angelos in typum Sanctissimæ Trinitatis hospitio suscepit. Et quidem, vt obseruat Origenes, ad Abraham venerunt tres viri meridie, ad Loth duo vespere venerunt: non enim capiebat Loth meridianæ lucis magnitudinem, cuius capax erat Abraham. Ioseph item hac hora instructo fratribus conuiuio admirandum Eucharistiæ Sacramentum præfigurauit. Eadem hora mulier Samaritana ad Christum sedentem super puteum fiducialiter accedens edocta est ab illo, quemadmodum Deus sit adorandus, quid sit aqua viua, quid fons saliens in vitam æternam. Notat autem Chrysostomus eam hora sexta iuisse ad hauriendam aquam, quia ipsa hora mandatum in paradiso Eua transgressa est. Petrus quoque hac hora ascendit in superiora, vt oraret, & in mentis excessu vidit linteum magnum submitti de cœlo in terram, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cœli, ex qua visione futuram gentium conuersionem intellexit. Omitto ex Origene, Anselmo, Beda, Theophylacto, & alijs, quod sexta hora Protoparentes nostri mortiferum illud vetitæ arboris pomum comederunt humani generis ante peremptores, quam parentes. Omitto ex Augustino quod sexta hora sextam mundi ætatem denotat tanquam senectutem veteris hominis, quo iubemur exui, vt induamur nouo, qui secundum Deum creatus est. Omitto quod ipsa hora ob senarij numeri perfectionem mysterio non caret: Senarius enim inter perfectos numeros primum locum tenens diuinæ laudis indicat perfectionem. Omitto quod sicut hora prima incipientium statum, tertia proficientium designat, ita sexta perfectionis, sanctitatisque culmen manifestat.

Origen. hom. 4. in Genesim.

Ioann. 4. 6.

Chrysost. orat. in Samaritanã to. 5.

Act. 10. 9

Origen. tr. 35. in Matth.

Anselm. seu Petrus Babyon in Matth. c. 27. v. 45.

Beda, & Theoph. ibid.

Aug. lib. 83. qq. qu. 64.

Amalar. lib. 3. c. 5.

3. Aliud spectaculum est sexta hora exhibitum, aliud mysterium hac hora impletum, quod animum meum magis percellit, commouet viscera, concutit mentem, calamum vrget, Christus Dei Filius, heu quantum in hoc nomine & doloris, & sensus! Iesus inquam Saluator mundi hac ipsa hora pro salute nostra crudeliter crucifixus. Ita sanè congruum fuit, ait Cyrillus Hierosolymitanus, vt quo tempore euersio fuit, eodem fieret reparatio. Congruum fuit, vt vnde mors oriebatur inde vita resurgeret: & eadem hora, qua morbus irrepserat, remedium applicaretur. Ecce Abel occisus à fratre, ecce Isaac ligatus à patre, ecce serpens æneus in deserto exaltatus à Moyse, ecce Agnus immolatus in lege, ecce Deus occisus ab homine. Ecce, homo, vita tua quasi pendens ante te. Hostia scilicet pacifica,

Cyrill. Hierosol. cat. 14.

hostia pro peccatis extra templum, extra ciuitatem, extra castra immolatur, vt veterum victimarum figura cessante, hostia noua nouo altari imponeretur, & crux Christi gloriosa in conspectu totius orbis exaltaretur: ipso Domino magnæ promissionis fidem adimplente, qui dixerat; *Et ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum.* Ne quæras vltra, ô Sponsa, vbi cubet Sponsus in meridie: crux lectulus eius est, crux locus quietis eius, in quo facibus amoris totus exardescens suauissimè meridiatur. Et quidem cum animam potestate sua positurus esset, & quo genere mortis id facere vellet, eius subesset arbitrio, suspendium elegit anima eius, vt suspensus à terra nos secum à terrenis ad superna eleuaret. Dicamus igitur & nos cum sancto Iob, *Suspendium elegit anima mea, & mortem ossa mea.* Mors ossium mortificatio carnis est, inquit Absalon Abbas, suspendium celsitudo contemplationis. Et certè dulce suspendium est cœlum oratione pulsare, sancta meditatione penetrare, mirari Angelorum felicitatem, venerari iustorum beatitudinem, deuotione Deum quærere, dilectione apprehendere. O si spiritus assumeret me cum Propheta inter cœlum, & terram, quam dulce suspendium foret animæ meæ! Vt quæ assurgere nequit ad celsitudinem contemplationis, saltem à terra paulisper eleuata ad portas mortis non appropinquet. Expergiscere anima mea, & quæ non potes ad alta Dei attolli, infirma eius virtute qua vales amplexare: dirige mentis aciem ad figuram clauorum, ad cicatrices vulnerum, & quem regnantem super choros Angelorum intueri non vales, cruci affixum contemplare. Immerge te in sanguine Christi crucifixi, vt Seraphica virgo Catharina Senensis hortatur; laua te in sanguine, satia & inebria te sanguine, induere sanguine, contristare & lætare in sanguine, cresce in sanguine, confortare in sanguine, curre, viue, & permane in sanguine. Quid enim tam pium fidelium affectibus, inquit Guerricus Abbas, quid tam medicinale moribus, quid sic interficit peccata, crucifixit vitia, virtutes nutrit, & roborat, sicut crucifixi memoria? Loquatur ergo Paulus inter perfectos sapientiam in mysterio absconditam, mihi, cuius imperfectum vident etiam oculi hominum, loquatur Christum crucifixum, his quidem qui pereunt stultitiam, mihi autem, & his qui salui fiunt planè Dei virtutem, Deique sapientiam: mihi prorsus altissimam, atque nobilissimam Philosophiam, per quam infatuatam irrideo tam mundi, quam carnis sapientiam. Quam perfectum me putarem, quam prouectum in sapientia, si crucifixi vel idoneus inuenirer auditor, qui factus est nobis à Deo non solum sapientia, sed & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Omnino si Christo confixus es cruci, sapiens es, iustus es, sanctus es, liber es. An nõ sapiens, qui cum Christo exaltatus à terra sapit, & quærit quæ sursum

Ioann. 12. 32.
Iob. 7. 15.
Absalon Abb. ser. 5. in Aduentu.
Ezech. 8. 3.
Cathar. Senen. ep. 14. ad Raymundũ.
Guerric. Abb. ser. 2. in Dominicam Palmarum.
1. Cor. 1. 30.

ſunt? An non iuſtus, in quo deſtructum eſt corpus peccati, vt vltra non ſeruiat peccato? An non iuſtus, in quo deſtructum eſt corpus peccati:vt vltra non ſeruiat peccato? An non ſanctus, qui ſemetipſum exhibuit hoſtiam viuam, ſanctam, placentem Deo? An non liber, quem filius liberauit? *Dicant* igitur, *qui redempti ſunt à Domino, quos redemit de manu inimici*, dicant voce magna, *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Hoc eſt præcipuum horæ ſextæ ſacramentum, cui ſanctus Proſper Aquitanicus addit Chriſtum eadem hora in cœlum aſcendiſſe. Sicut enim hora ſexta crucifixus eſt, ſic & aſcendit in cœlum, vt doceret nos exemplo ſuo, quia *per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Cœlorum*. Præceſſit ille baiulans ſibi crucem, vt & tu tuam portes crucem, & mori affectes in cruce. Non eſt ſalus animæ, nec ſpes æternæ vitæ niſi in cruce, vt ſanctè ſcribit nunquam ſatis laudatus Auctor pijſſimi libelli de imitatione Chriſti. Ad crucem igitur aſpira anima mea, crucem dilige, crucem amplectere, ſponſum tuum cruci confixum contemplare. Hic enim feruet amoris meridies, hic ſol in auge eſt, hic ardor meridianus inualeſcit, & in plenitudine lucis dilatat radios dilectionis. Felix meridies, ſi nunquam vergeret ad occaſum, ſi calor eius nunquam tepeſceret, ſi liceret animæ in feruida eius luce diu cum ſponſo permanere. Sed non eſt huius vitæ tanta felicitas: nam poſt Sextam ſequitur Nona, qua hora fuſcatur ſplendor, feruor tepeſcit, & die ad Veſperam inclinante inſtabilitas, & imperfectio humanæ mentis indicatur.

Pſalm. 106. Galat. 6. 14.

Proſper ſent. 203. ex ſcriptis Aug.

lib. 2. cap. 12.

CAPVT IX.

DE NONA.

§. I.

Humanarum rerum inconſtantia. Ea per Nonam deſignatur. Vtilitas tentationum.

ERgonè ſemper in lubrico verſamur miſeri homines, & nunquam in eodem ſtatu permanemus? Siccine certa lege ſtatutum eſt, vt nihil ſtabile reperiatur ſub ſole, contrariis motibus, perpetuaque vertigine circumuoluantur vniuerſa? Hæc nimirum naturæ noſtræ conditio eſt. Circulus quidam humanarum reuoluitur rerum, vt Agapetus Diaconus ſapienter ſcribit, qui modò ſic, modo aliter agitat ipſas, & circumfert, atque in his inæqualitas eſt, eo quod nihil ex præſentibus in eodē ſtatu permaneat. Et quis eſt qui poſſit in hac verſatili rerum mutatione ſeipſum ſemper immutabilem exhibere? Neſciunt ſtare ſucceſſus, ait quidam declamator, & quoties prodire felicitas non poteſt, redit.

Agapet. de off. Regis ad Iuſtinianū. Imp. cap. 11.

Rectè Basilius Imperator ad Leonem filium: Existima, fili, vitam istam nihil fixum, nihilque stabile, aut perpetuum habere; nam subinde res aliter, atque aliter variantur, & rotæ in morem, quæ circumuoluitur, ea quæ sursum sunt deorsum feruntur, & quæ deorsum iacent, sursum euehuntur. Glorietur Dauid in abundantia sua, & dicat, *Non mouebor in æternum*: Deus verò faciem ab illo parumper auertat, iam effunduntur gressus eius, iam labitur, iam conturbatur. Victrices manus attollat Moyses in cœlum; mox enim fatigatas, segnesque demittet, & vincet Amalechites. Iactet se Petrus mortem vltrò appetens pro Christo, mox ad vilissimam ancillulæ vocem ipsum Dei Filium turpi sacrilegio denegabit. Grandia nos etiam spiremus facinora, dum sol in auge, dum meridies in mente, dum lux plenior fulget in anima: iam enim ad vesperam vergente sole, iam senescente die, iam nocte appropinquante nos etiam tepescimus, & declinamus, ac præcipites labimur in deteriora. Inconstans est vita nostra, ærumnosa peregrinatio, vita caduca, vita laboriosa, in qua momentis singulis per varios mutabilitatis defectus diuersis motibus agitamur. Bibimus de calice mixto ex hoc in hoc, veniunt super nos tempora multa, tempus amplexandi, tempus cessandi ab amplexibus, tempus ridendi, tempus flendi. Sed heu IESV bone! si appendantur in statera horæ gaudij, & horæ luctus; horæ lucis, & tenebrarum, quasi arena maris hæ grauiores apparebunt. Quam citò declinat dies, tepescit calor, meridies occumbit, & ingruente vespera finitur: Sed ita gradiendum est, donec videatur Deus Deorum in Sion, donec æstuet ille meridies, quem nulla potest vmbra offuscare. Dies, & nox; feruor, & tepor alternis vicibus regnant in anima. Nunc præsente dilecto triumphat, & exultat: nunc illo fugiente luget, & fit velut mare contritio eius. Verumtamen iustè hæc patitur, si fortè respexit in vanitates, & insanias falsas: tunc enim Sponsus ab illa recedit, & iracundiam simulans nec suspirijs, nec lacrymis reuocatur. Quod si etiam meridiano calore succensa ardeat charitate vt Seraphim, dum tamen peregrinatur à Domino, mutationi subiaceat necesse est. Fidem præstet huic doctrinæ admirabili sua eloquentia Augustinus. Festa, inquit, cum hîc homines celebrant suæ luxuriæ; consuetudinem habent constituere organa ante domos suas, aut ponere symphoniam, vel quæcunque musica ad luxuriam seruientia, & illicientia, & vbi audita fuerint hæc, quid dicimus qui transimus? Quid hîc agitur? Et respondetur nobis aliqua esse festa. Natalitia celebrant, nuptiæ hîc sunt: vt non videantur inepta illa cantica, sed excusetur festiuitate lætitia. In domo Dei festiuitas sempiterna est. Non enim aliquid ibi celebratur, & transit. Festum sempiternum, chorus Angelorum, vultus præsens Dei, lætitia sine defectu. Et dies illic festus ita est, vt nec aperiatur initio, nec fine claudatur. De illa

Cal. Flaccus decl. 8.
Basil. in exhortat. ad filium cap. 38.
Psalm. 29.
Exod. 17. 11.
Matth. 26 35. 70.
August. in ps. 41.

æterna, & perpetua festiuitate sonat nescio quid canorum, & dulce auribus cordis, sed si non perstrepat mundus. Ambulanti in hoc tabernaculo admirabili Dei, & miracula Dei in redemptione fidelium consideranti mulcet aurem sonus festiuitatis illius, & rapit ceruum ad fontes aquarum. Sed quia, fratres, quamdiu sumus in corpore hoc, peregrinamur à Domino, & corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem: & si vtcunque nebulis diffugatis ambulando per desiderium ad hunc sonum peruenerimus interdum, vt aliquid de illa domo Dei nitendo capiamus; onere tamen quodam infirmitatis nostræ ad consueta recidimus, & ad solita ista dilabimur. Et quomodo ibi inueneramus vnde gauderemus, sic hic non deerit quod gemamus. Huc vsque Augustinus.

2. Hanc miserrimam rerum nostrarum vicissitudinem hora diei nona manifestè demonstrat, si viro doctissimo credimus, sacrorumque rituum diligentissimo explanatori Amalario Fortunato, qui dum horæ huius mysteria edisserit, sic loquitur: Status temporis quando Nona celebratur designat feruorem studiorum, quem exercebat mens in altitudine virtutum, aliquantulum tepefactum esse propter tentationes accidentes. Sicut tunc sol descendit à centro ad inferiores partes, ita mens, quando tentatur, descendit ab altitudine intimi gaudij ad considerandam naturam suam, atque fragilitatem, & videt quam facilis sit ad occasum. Stat inimicus in insidijs malignis tentans suggestionibus, occultis impugnans incitamentis: nec veretur atroci pugna nobiscum certare, etiamsi diuinæ gratiæ meridiem videat in cordibus nostris coruscantem. Hostis namque callidus, ait magnus Gregorius, quos iustitiæ luce enitescere conspicit, eorum mentes illicitis desiderijs inflammare contendit, vt plerumque plus se vrgeri tentationibus sentiant, quam tunc cū lucis internæ radios non videbant. Quid autem operetur in anima hæc diabolica impugnatio, explicat idem sanctus Pontifex his verbis: Sæpè iustorum animus aliquatenus ex tentatione frigescit, sed nequaquam gratia deserit, quæ, quo nos durius ex dispensatione percutit, eo amplius ex pietate custodit. Nam cum tenebrescere per tentationem cœperit, sese iterum lux interna succendit. Sic gratia diuina consurgit ad vesperam quasi fulgor meridianus ei qui timebat, ne iuxta Prophetam occideret sibi sol in meridie, & palparet in meridie, sicut palpare solet cæcus in tenebris. Fulgor quippe meridianus in vespere est virtutum renouatio in tentatione. Sententia est viri doctissimi Paschasij Abbatis Corbeiensis, semper tentationem coniunctam habere consolationem Spiritus sancti, qui releuat de infidelitate ad fidem, de desperatione ad spem, de mœrore ad gaudium, de lapsu peccati ad veniam. Quantumcun-

Amal. lib. 3. c. 6.

Gregor. l. 29. mor. cap. 11.

Id. ibid. lib. 10. c. 12.

Iob. 11. 17.
Amos 8. 9.
Deuter. 28. 29.

Paschas. lib. 3. in lament. Ieremiæ.

que igitur acerba sæuiat tentatio, resiste quisquis es, viriliter age, & memineris scriptum, *Tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio spem, spes autem non confundit.* Item, *Beatus vir, qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ,* &, *qui non est tentatus quid scit?* Tentationibus mens eruditur, accenditur amor, custoditur fides, augetur præmium, perficitur animus, probatur virtus, accrescit scientia, magnanimitas exercetur, homo interior roboratur, purgantur vitia, merita cumulantur.

Ad Roman. 5. 3.
Iacob. 1. 12.
Eccli. 34. 9.

3. Illustrabo hanc doctrinam sanctorum Patrum documentis, ne loqui videar ex proprio sensu. Gregorius iterum audiendus est. Sæpè electus ipsa virtutum magnitudine sentit se extolli, vnde & tentari se præsentis vitæ aduersitatibus post virtutes desiderat, ne peius ex virtutum confidentia cadat. Tentabatur sanè Paulus, cum dicebat datum sibi stimulum carnis, ne magnitudine reuelationum extolleretur; cumque rogasset Dominum, diuinum responsum accepit, *sufficit tibi gratia mea,* nam *virtus in infirmitate perficitur.* Tentabatur etiam Sponsa, cum dicebat, *Vocaui & non respondit mihi.* Sed, vt explicat Philo Carpathiorum Episcopus, sæpè ad probationem fidei, maioremque profectum charitatis tentatur Sponsa, vt pugnare discat, ac vincere. Vocat dilectum suum, & non respondit. Vellet enim assiduè alimonia cœlesti pasci, interna illa suauitate frui, ijs delicijs internis frui, quibus solis se beari posse intelligit; sed corruptibili mole corporis impedita sæpè decidit, donec adueniat tempus, quo à corpore euocetur. Sanctus Presbyter Isaacius libro de contemptu mundi, diffusa, & eleganti oratione demonstrat, quod quanto magis proficit homo, tanto maiores habet tentationes. Abbas Dorotheus, Tentatio, inquit, omne bonum necessariò aut præcedit, aut sequitur, neque opus bonum dici potest, aut secundum Deum, nisi tentatione approbetur. Richardus Victorinus, Quanto, ait, acrioribus tentationibus vrgemur, quanto crebrioribus periculis exercemur, tanto perfectius ad discretionem erudimur, & sæpè aliarum virtutum damna discretionis sunt lucra. Quia verò viris perfectioribus grauissimum imminet periculum ex incauta securitate admonet eos Bernardus, vt capere satagant vulpes paruulas, quæ vineam Domini Sabaoth demoliuntur. Portò vulpes tentationes sunt. Exclamat autem experientia rerum magistra instructus sanctus Pater. Quantos ingressos vias vitæ, progressos ad meliora, super semitas iustitiæ benè, securéque proficiscentes fraude vulpium harum turpiter supplantatos expertus sum, & serò in se virtutum suffocatos plangere fructus? Cum igitur non desint luctuosa vitiorum certamina, præsertim post meridiei feruorem, post gratiæ

2. Cor. 12. 7.
Cant. 5. 7.
Philo Episc. in c. 5. Canticorum.
Isaac. de cont. mundi c. 40.
Doroth. doctr. 19.
Richard. de præp. animi ad contēpl. cap. 68.
Bern. serm. 64. in Cantic.

claritatem, magno iudicij moderamine custodiri, & in quodam medio librari anima debet, quatenus nec de virtute extollatur, nec de tentatione desperet. Idcirco nona diei hora in hymnis, & supplicationibus Deum glorificamus, vt non permittat vltra vires nos tentari, vt qui iam nos dignatus est in filiorum numero computare, non debeat aliquando de malis actibus nostris contristari.

§. II.

Numerus Nouenarius infaustus. Horæ Nonæ mysteria. Cur oremus hac hora.

Raban. lib. 17. in Hieremiam c. 52.

1. IPse numerus Nouenarius à denarij perfectione deficiens operum imperfectionem designat, vt Rabanus Archiepiscopus Moguntinus obseruat. In cuius rei typum nouem partes, id est imperfectionem, nobis; decimas autem Deo adscribimus. Vix in sacris literis hunc numerum laudabiliter positum inuenies. Nam, vt ait Ambrosius, Nouenarius bella, dissidia, & lites diuinis indicat oraculis: vnitas verò Nouenario superueniens denarium perficit, & pacem, amicitiamque designat. A Nouenario numero dicti Nouensiles Dij, de quibus agit Arnobius in libris aduersus gentes, quod hic numerus, vt ait Varro, in mouendis rebus potentissimus habeatur. In Antiquorum sacrificijs ad funera, & expiationes spectabat hic numerus. Tullo regnante cum Romæ nunciatum esset in monte Albano lapidibus pluisse, Nouemdiale sacrum publicè susceptum est. Eadem sacra ob aliud simile prodigium instaurata sunt C. Claudio Nerone, & M. Licinio Coss. Mansitque solemne, quod Titus Liuius, & Iulius Obsequens testantur, vt quandocunque prodigium nunciaretur, feriæ per nouem dies agerentur. Fletus, & exequias pro mortuis per nouem dies commemorant Homerus, Horatius, & Apuleius. Hunc eundem numerum mœstitiæ symbolum fecerunt veteres, Græcè enim notatur litera Θ Thita, quam mortem denotare docet Isidorus, tum quia cordis humani transfixi speciem refert, tum quia initialis est Græci nominis Θάνατος, quod mortem significat. Hinc ait Satyricus:

Ambros. libro de mansionib. filior. Israël.

Arnob. in f. lib. 3.

Varro lib. 4. de ling. Lat.

T. Liuius libro 1. dec. 1. & libro 7 dec. 3.

Iul. Obseq. lib. de prodigijs.

Homer. Iliad. 24. v. 660.

Horat. in Epod.

Apul. l. 5. metam.

Persius Sat. 4.

Et potis est vitium mortis præfigere Thita.

Et alius Poëta,

O multum ante alias infelix litera Thita.

Ascon. in orat. Ciceronis contra Verrem.

Plotin. l. 3. enn. 1.

Rampertus apud Surium die 18. Iulij.

Narrat Asconius Pædianus, quod quando sortes mittebantur in vrnam, Θ Thita erat signum damnationis, T Tau absolutionis. De Nouenario in diuinis legendus Plotinus libro de triplici reditu animæ ad Deum, ac ibidem Marsilius Ficinus. Beatus Rampertus Episcopus Brixiensis in tractatu de Translatione S. Philastrij sic disserit de Nouenario. Hic numerus vi, & natura secundus tetragonus est, qui per ternarium conficitur, & in ipso resoluitur. Nonnè ter tres nouem fa-

ciunt? Et Nouenarius diuidi æquè non potest, nisi in tribus ter. Vnde docemur Trinitatem credere in vna diuinitate, & ab ipsa nos esse formatos, & per ipsam iustè resolui.

2. Sunt qui dicant hac hora eiectos primos parentes è paradiso, nam post meridiem ambulabat Dominus ad auram, vt perniciosam illorum transgressionem argueret, cumque debitam peccato pœnam imposuisset, emisit eos de paradiso voluptatis, vt qui terram prætulerant cœlo, terrenis operibus occuparentur. Quam insipientes fecit eos peccatum! Audita voce Dei absconderunt se non ferentes confusionem, gratia exspoliati, qua prius vestiti erant. Mox enim vt intrauit peccatum, simul eos inuasit erubescentia, clamante conscientia, & reos accusante, durisque flagellis puniente. Deus autem misericors, & miserator, cuius bonitatis infinitus est thesaurus, ante durissimi exilij, mortisque corporalis sententiam Redemptorem miseris promisit, qui vt effectus promissioni & merito conueniret & tempore, circa finem diei Protoparentibus promissus, circa finem sæculi missus in mundum, hora item nona crudelissima morte exiuit è mundo. Hæc potissima ratio est, ob quam ad horæ nonæ celebranda mysteria non sine lacrymis, atque singultibus conuenire debemus. Hac enim hora Dominus Iesus exclamans voce magna emisit spiritum. Tunc extensis in cruce manibus damnatam in primo homine posteritatem ad esum ligni vitæ secundus homo reuocauit. Tunc Passio Domini passiones nostras euicit, & singularis misericordia reatum primæ præuaricationis absoluit. *Proprio* scilicet *Filio suo non pepercit Deus, sed pro nobis omnibus tradidit illum*, vt si eum amare superba mens nostra detrectabat, saltem amori tam singulari dilectionem rependere non neget. Ecce Domino moriente, vt quidam sanctorum Patrum elegantissimè scribit, minatur propria mundus excidia, & rerum natura inusitato pauore terretur. Dies medius tenebrarum tyrannide discluditur, & perdidit cursum fugitiua luce fraudatum. Sol abscondit radios suos, & orbem globus lucis obscurauit. Importunæ tenebræ aliena tempora peruaserunt. Moriente verò die, nouum dies sensit occasum. Volebat seculum ire protinus in ruinam, ne auctoris sui tacens præteriret iniuriam. Nos autem tantæ necis auctores Redemptorem nostrum pro nobis morientem siccis oculis spectabimus? Absit. Sed vt admonet S. Cæsarius Arelatensis Episcopus, agnoscentes erga nos diuinorum beneficiorum alta mysteria, respondeamus in quo possumus misericordiæ Redemptoris. Demus illi compunctionem pro spinis suis. Offeramus illi cor suo timore confixum pro clauis suis. Reddamus illi palmam perseuerantiæ pro alapis suis. Quid enim debet studere, & scire Christianus, vt Theologus non ignobilis ratiocinatur, nisi illud in quo est totum bonum suum, totus thesaurus suus, & omnes diuitiæ suæ? Quod est autem thesaurus hominis, nisi ipsum

Moses Barc. p. 1. de Paradiso c. 28.

Chrysost. tom 3. ser. 3. de mysterijs cœnæ Dominicæ.

Cæsar. in fin. hom. 6.

Raimund. de Sabunde Theologiæ naturalis c. 269.

meritum? Ergò postquam in morte Christi est omne meritum hominis, sequitur quod totus thesaurus hominis est in morte Christi. Qui vult ergo in se habere omnem virtutem, & omne meritum, & omne bonum, recipiat in se Christi mortem, & Passionem, & portet eam in se, & incorporet eam sibi. Hæc sapienter ille Doctor. Tu autem anima mea ingredere in petram, absconde te in fossa humo, pone tibi latibulum in crucifixo. Ibi tutò latebis, donec transeat iniquitas, ibi delicijs afflues, ibi gaudijs superflues, ibi secura viues ab æstu carnis, à turbine seculi, ab impetu diaboli. Super omnem gloriam mundi protectio ista, in vmbraculum diei ab æstu, in securitatem, & absconsionem à turbine, & à pluuia. Ab amplexu amoris tui crucifixi nulla te auellat creatura, nulla separet potentia, non mundi fallaciæ, non carnis illecebræ, non castra inferorum. Ibi vnicum solatium tuum, ibi requies, & omne bonum.

METRVM XVIII.

Non me reuellet à tua, Iesu, cruce
Quicquid minarum tristium:
Aut quicquid armorum feroces Tartari
In me Tyranni proferant.
Non ensium horror, non fames, vel nuditas,
Non bella, vel pericula.
Si mille circumstent truces exercitus,
Si mille iactent spicula.
Non hinc recedam. In me polus si corruat,
Si terra nutet arida,
Et si intumescat turgidis vndis fretum,
Aërque flammas depluat:
Immotus hic iacebo, & acceptabilis
Hic immolabor victima.
Tuosque clauos, & pedes amantibus
Circumligabo brachijs.
Non me probrosæ dedecus terret crucis,
Non horridum mortis genus.
Lubens peribo. Me necis tuæ Deus
Mactabit hic reum dolor.

3. Illud etiam ad horæ Nonæ venerationem facit, quod in Actibus Apostolorum legimus. Cornelius enim Centurio vir religiosus ac timens Deum hac ipsa hora in oratione positus Angelum Domini videre meruit, à quo monitus est accersere Petrum, & audire ab illo verba vitæ. Eadem hora Petrus, & Ioannes ascendentes in templum claudum à matris vtero per fidem, & inuocationem nominis Christi am-

Act. 10.
Act. 3.

bulare fecerunt. Placet hac de re Venerabilis Drogonis Exabbatis, & Episcopi Hostiensis verba dedisse. Egenus, & pauper ego sum Domine, & claudus ex vtero matris meæ, & ecce sedeo ad portam templi tui, quæ dicitur Speciosa, non valens, nec volens introire, quin potius egestate bonorum tuorum mendicans foris alimoniam carnis meæ, æreas, & falsas imagines hominum, vbi coaceruem mihi talentum iniquitatis, fasciculos deprimentes. Et ecce hora orationis Nona est: ascendunt Petrus, & Ioannes Apostoli tui, vt orent ad templum sanctum tuum: ego autem hæreo terræ, & luto, terrena, & vana sapiens, & alijs introeuntibus ego foris remaneo non quærens cum eis, ea quæ Patris tui sunt, sed quæ Patris mei. Ecce iam hora orationis Nona est, inclinata est dies, propè est nox, cum surrexero manè diluculo de his, quæ nunc mendico, nihil in manibus meis reperiam. Hora, inquam, orationis Nona est: Orasti hac hora pendens in cruce, orasti inclinato capite clamans voce magna, & expirasti, & eumdem, quem de nobis tunc habebas compassionis animum, tecum asportasti, & credo Domine, quia tecum adhuc reseruas, quia charitas tua refrigescere nescit. Erat autem hora orationis Nona. Et quare Nona orationis hora erat? quia circa horam Nonam tenebræ factæ sunt. Repellendus erat horror tenebrarum, qui vniuersam operuerat terram; repellenda caligo populorum, quæ ex tunc cœperat abundare, ex quo tu cœpisti ad auram post meridiem deambulare, ex quo tunc non cessasti clamans, *Adam vbi es?* Hactenus Drogo.

Drogo lib. 1. de Sacram. Dominicæ Passionis.

§. III.

An hora nona cibum sumerent Antiqui. Quinam semel, qui pluries in die olim reficerentur. Christianorum qui mores de eadem re, & qua hora ieiunium soluerent.

1. CÆterum cum de Nona tractamus, dissimulare nequeo quod nuper aliud agenti ingessit se mihi ex libro de ieiunijs contra Psychicos Septimij Florentis Tertulliani, quem librum licet aduersus Catholicos scripserit, libenter tamen cum de re antiquaria agitur, illius fontibus scripta mea irrigare soleo. Scribit iste hora Nona vltimam stationi clausulam à Catholicis (quos Psychicos id est animales vocat, quod Montani dogma de tribus Quadragesimis non admitterent) impositam olim fuisse, quam sui Montanistæ vsque ad Vesperam protrahebant. Expungere autem, vel dirimere stationem idem est ac ieiunium soluere, & prandere, vt supra notatum est. Lege si placet Ludouicum de la Cerda in suis Aduersarijs. Verum an præcisè hora Nona finis sit, & expunctio stationis controuersum est. Attingam hic vellicatim quod varia lectione compertum est mihi, licet hæc diutius consectari non sit omnino nostri instituti. Et quidem maiores nostri cum magis

Tertull. de ieiun. cap. 10. & 14.

Ludou. Cerda Aduers. c. 138 & 140.

temperantiæ, & ſobrietati ſtuderent, vel ſemel tantum in die circa ſolis occaſum comedebant, vel certè vſque ad ſextam prandium differre conſueuerunt. Hæc conſuetudo non Chriſtianis tantum, ſed & ipſis Ethnicis ſolemnis fuit. Quod vnica refectione, quam cœnam vocabant, quidam antiquiores Græci, & Romani contenti eſſent, teſtantur Scriptores fide digniſſimi. Iſidorus, apud veteres, ait, in vſu non erant prandia. Cicero in Tuſculanis, & Clemens Alexandrinus referunt dictum Platonis, quem pudebat bis in die ſaturum fieri. Horatius inuitans Torquatum ad cœnam ait,

Iſidor. l. 20. orig. cap. 2. Cicer. 5. Tuſcul. Clem. Alex. lib. 2. Pæd. cap. 1. Horat. lib. 1. ep. 5. & 7.

Supremo te ſole domi Torquate manebo.

Et ad Mœcenatem.

——————Si cœnas hodie mecum,
Poſt nonam venies.

Raph. Volaterr. lib. 32. comment. Vrban. cap. 32.

Raphaël Volaterranus multum laborat in intelligendo hoc verſu Martialis,

Imperat extructos frangere Nona toros.

Nam ſi prandium, ait, nimis tarde. Si cœna nimis citò. Dicendum tamen fuiſſe cœnam, quæ poſt nonam incipiens vſque ad tenebras protrahebatur, quo tempore luminaria accendebantur, vt conſtat ex his verſibus Virgilij.

Virgil. Æn. lib. 1.

Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ,
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria, dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.

Sic autem incœptæ epulæ aliquando in ſequentem diem extendebantur. Propertius,

Sic noctem patera, ſic ducam carmine, donec
Iniiciat radios in mea vina dies.

Propert. libro 4. El. 6. Silius Ital. lib. 11. 1. Theſſal. 5. 7. Horat. l. 3. od. 8.

Silius item Italicus, cum perditos Romanorum mores ſua tempeſtate notaret, Regales epulas, atque ortu conuiuia ſolis deprehenſa commemorauit. Alludit ad hunc morem Apoſtolus dum ait, & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt. Huc etiam reſpexit princeps Lyricorum dum cecinit

Sume Mœcenas cyathos amici
Soſpitis centum, & vigiles lucernas
Profer in lucem.

Perſius ſat. 5. v. 41.

Appoſitè ad eamdem rem dixit Satyricus:

Tecum etenim longos memini conſumere ſoles,
Et tecum primas epulis decerpere noctes.

Cæſarius hom. 19.

Sanctus quoque Cæſarius, Fugiamus, inquit, prandia luxurioſa, quæ nos occupant vſque ad veſperam: contemnamus cœnas, quæ nos aliquoties etiam inuitos vſque ad noctem mediam trahunt.

Vsum verò lucernarum in conuiuiis, & pendentia è laquearibus lumina multi Auctores commemorant. Propertius : Propert. l. 3. El. 8.

Dulcis ad hesternas fuerat mihi rixa lucernas.

Lucretius, Lucret. lib. 2.

Lumina nocturnis epulis vt suppeditentur.

Statius, Statius libro 1. Theb.

Ast alij tenebras, & opacam vincere noctem
Aggressi tendunt auratis vincula lychnis.

Saluianus Massiliensis, & Aurelius Cassiodorus non nisi ad vesperam licuisse olim cibum sumere asseuerant. Athenæus, cum varia conuiuia in cœnis sapientum enumeret, semper cœnæ nomine vtitur. Aulus Gellius se Athenis à Philosopho Tauro conuiuio exceptum refert, ad id diei vbi iam aduesperauerat: id enim, ait, est tempus isthic cœnandi frequens. Tertullianus in Apologetico, Post aquam, inquit, manualem, & lumina, vt quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium Deo canere. Christianorum autem primi æui cœnas describit. Vitruuius hyberna triclinia cœnæ destinata ad Occidentem hybernum extruenda esse præcepit, quod vespertino lumine vti opus esset. Apud Xenophontem milites Cyri nonnisi die exacto reficiebantur. Plautus Vesperum metonymicè pro cœna vsurpat in Milite glorioso, & in Rudentibus: quoniam Romani hac hora cœnare solebant. Hanc veterum continentiam Seuerinus Boëthius sic celebrat : Saluian. lib. 1. de prouid. Cassiod. in Ps. 14. Athen. l. 4. Dipnosoph. A. Gell. noctium Attic. lib. 17. c. 8. Vitruu. lib. 6. Architect. cap. 7. Xenoph. libro 3. Cyripæd. Boeth. de consol. Phil. l 2. metr. 5.

Felix nimium prior ætas
Contenta fidelibus aruis,
Nec inerti perdita luxu,
Facili quæ sera solebat
Ieiunia soluere glande.

Antiqui Monachi apud Chrysostomum prandium ignorabant. Quintus Smyrnæus in Paralipomenis post exactum diem cibi refectionem sumptam ait à Penthesilea, quæ Troianis auxilio venerat cum Amazonum exercitu. Apud Aristophanem in Nubibus facetus quidam Socratis discipulus, Heri, inquit, nihil nobis cœnæ fuit sub vesperam. Plinius iunior cœnæ meminit, quæ hyeme post nonam, æstate post octauam sumeretur. Chrys. Hom. 56. in Matth. Q. Smyrn lib. 1. v. 125. Aristophan. in Nubibus act. 1. sc 2. v. 50. Plinius l. 3 Ep. 1.

2. Quod autem spectat ad prandium, siue ad duplicem refectionem adsunt & alia testimonia, quibus constat Antiquos & prandio, & cœna vsos quandoque. Notum est illud Ducis Spartani apud probatos Scriptores. Prandete milites, hodie apud inferos cœnaturi. Dictum autem prandium ex eo quod milites ad prælium patet, asserit Trebellius Pollio: & apud Varronem extat inter fragmenta Satyrarum vna cum hac inscriptione, *Pransus paratus.* Atque inde scribit Polybius ab impransis militibus non suscipiendum prælium, Val. Max. l. 3. c. 2. Seneca Epist. 83. Cic. 1. Tuscul. & Origen. l. 2. adu. Celsum. Trebell. in Salon. Gallieno. Polybius lib. 3.

Onosan. cap. 12. Cornel. Celsus de re medica lib. 1. cap. 1. & 3. Ioseph. de bello Iudaico l. 2. c. 7.

traditque præcepta de curando prandio Onosander in Strategico. Cornelius Celsus Latinorum Medicorum Princeps commodius esse docet bis in die, quam semel cibum capere. Flauius Iosephus hora quinta Essenos prandisse notat, & vespere cœnasse. Extat apud Plutarchum Magni Alexandri apophtegma; Ad prandij condimenta nocturnas profectiones optimas esse, ad cœnæ autem prandij parcitatem. Obseruat Hieronymus Mercurialis vir reconditæ eruditionis apud Græcos, Hippocratis præsertim temporibus, nullam de hac re certam legem fuisse, nam quidam ter, alij bis, plerique semel tantum in die reficiebantur. Eustathius Thessalonicensis ad librum secundum Odysseæ Homeri veteres tribus cibis vsos fuisse asseuerat, matutino, meridiano, & vespertino. Apud Homerum militibus, & Heroibus multiplex cibatus fuit, teste Athenæo. Et primus quidem ientaculum dicebatur, Græcè ἀκράτισμα, siue ἀκρατισμὸς, quod panis frusta mero intincta sumerentur. Sunt qui ἄριςον dictum ientaculum arbitrentur, qua voce bis tantum vtitur Homerus. Sed alij hoc prandium significant. Legendus Suidas verbo Δεῖπνον. Fulgentio Planciade auctore ientaculum dicitur gustatio, & quasi prægustatiua comestio. Plautus, & Martialis ientaculi mentionem faciunt: quod auroræ exortu olim sumptum asserit Philemon apud Athenæum. Sequebantur prandium, merenda, & cœna. Merendæ certam horam assignatam non inuenio. Hanc Græci vocant Ἑσπέρισμα eamque commemorat Homerus. Merendæ quoque meminit Plautus in Mostellaria, actu 4. Scena secunda. Cœna vesperi sumebatur, prandium circa meridiem. Procopius Gazensis in Genesim, Adam, inquit, hora sexta vetitum cibum in ilia demisit: est enim ea hora quasi certa regula homini constituta, vt cibum capiat. Ælius Lampridus in Alexandro Seuero; Et cum dormiret post conuiuium hora diei ferè septima. Græcus Auctor Anonymus interprete Lilio Giraldo:

Mercurial. lib. 4. var. lect. c. 17. & lib. 1. de re gymnastica c. 9. & 11.

Athe. l. 1. c. 4.

Homer. Iliad. ω. Odyss. π. vt vtroque loco admonuit Eustathius.

Homer. Odyss. 2.

Lib. 2. Antholog. c. 91.

Sufficit in sextam labor horam, deinde sequentur
Vt viuas numeri: littera ζῆθι monet.

Septima enim, octaua, nona, & decima hora in Græcis horologiis vt Maximus Planudes commentatur, notantur his literis Ζ, Η, Θ, Ι, quæ simul iunctæ verbum ζῆθι, exprimunt, quod Latinè sonat *viue*. Iuuenalis in fine Satyræ vndecimæ sextam prandio designatam affirmat. Ausonius in Ephemeride quintam assignat dicens:

Sosia prandendum est, quartam iam totus in horam
Sol calet, ad quintam flectitur vmbra notam.

Muret. lib. 4. var. lect. cap. 12. Cl. Alex. l. 2. Pæ.

Porrò veteres quater in die cibum modicè sumpsisse ostendit Muretus. Prandium sine potu, & tenue fuisse scribit Clemens Alexandrinus:

quale etiam deſcribit Seneca dum ait, panis ſiccus, & ſine menſa prandium, poſt quod non ſunt lauandæ manus. Certam verò comedendi horam non exiſtimo omnes gentes habuiſſe. Caſpiis venter Solarium eſt, inquit Ammianus Marcellinus: quod multo iuſtiſſimum prædicat Plautinus ille Paraſitus apud Gellium. Sed belluarum ritus eſt ex ventris eſurie horas ſentire, ait Caſſiodorus. Facetè Diogenes interroganti quanam hora quis deberet cibum ſumere, reſpondit: Si diues, quando vult; ſi pauper, quando poteſt. Prandij verò, & cœnæ mentionem faciunt Auctores celeberrimi Macrobius in Saturnalibus, Plutarchus in illo Opuſculo, cuius titulus eſt, Non poſſe ſuauiter viui ſecundum Epicurum, Xenophon in Cyripædia, in Oeconomicis, & paſſim in libris Ἀναβάσεως, Suetonius in Domitiano, Hippocrates libro de ratione victus in morbis acutis, Athenæus in cœnis ſapientum, Mamertinus in Panegyrico Iuliani Imperatoris, Clemens Alexandrinus in Pædagogia, Sidonius Appollinaris in Epiſtolis, Ioannes Tzetzes in Chiliadibus: & ex recentioribus Thomas Dempſterus ad antiquitates Romanas Ioannis Roſini, Ioannes Sauaro ad Sidonium Appollinarem, Iulius Cæſar Bulengerus libro de conuiuiis, vbi de hora prandij accuratiſſimè diſputat, & alij plures.

dag. cap. 2.
Seneca Epiſt. 83.
Ammian. Marcel. lib. 23.
Gellius l. 3. c. 3.
Caſſiod. l. 1. var. Epiſt. 46.
Laërtius lib. 6.
Macrob. l. 3. c. 17.
Hippocrat. ſec. 4.
Athen. l. 4. c. 13.
Cl. Alex. l. 2. c. 2.
Sidon. l. 2. Epiſt. 9.
Tzetzes Chil 8. v. 25.
Sauaro ad Ep. 12. lib. 6.
Dempſt. ad c. 27. lib. 5.
Buleng. l. 1. cap. 23.

3. Sat dictum de infidelibus, nam quæ hactenus diximus illis dumtaxat conueniſſe videntur. Iam noſtrorum mores diſquiramus. S. Benedictus facem mihi præfert capite quadrageſimo primo ſuæ Regulæ. A ſancto Paſcha vſque ad Pentecoſten ad ſextam reficiant fratres, & ad ſeram cœnent: quæ prandij ſexta continuanda erit tota æſtate, exceptis feriis quarta & ſexta, quibus ieiunandum ſit nec nè, Abbatis prouidentiæ remittitur. Ab Idibus autem Septembris vſque ad caput Quadrageſimæ ad nonam ſemper reficiant. In Quadrageſima verò vſque ad Paſcha ad veſperam reficiant. Ecce tria tempora prandio Monachorum ſanctiſſimus Legiſlator aſſignat, horam ſextam diebus quibus non ieiunatur; ieiuniis Quadrageſimalibus horam veſpertinam, aliis ieiuniis horam nonam. Hanc autem diſtributionem apud omnes olim Chriſtianos in vſu fuiſſe manifeſtum eſt. De ſextæ prandio iis diebus, qui à ieiunij lege eximij-ſunt, poſſem innumeros teſtes afferre Græcos, & Latinos, Caſſianum ſcilicet in Collationibus, & libro de ſpiritu Acediæ. Sanctum Nilum de eodem ſpiritu, Baſilium ſermone aſcetico, cui titulus eſt, De homine quod ſit imago Dei, ſanctum Pachomium initio Regulæ, quam ab Angelo accepit, Theophylactum, Auctorem modi benè viuendi inter opera Bernardi, Gregorium Magnum in Dialogis, Hugonem Victorinum in expoſitione Regulæ ſancti Auguſtini, Diuum Thomam & alios. Sed nolo tot teſtimoniis onerare lectorem. Id verò notandum eſt hoc loco erraſſe quoſdam Canonum Interpretes

Caſſian. Colla 21. c. 23. & l. 10. cap. 1.
Theoph. in c. 27. Matth.
De modo bene viuendi ſer. 52.
Gr. Dial. l. 3. cap. 15.
Hugo c. 3. D. Th. 2. 2. qu. 147. art. 7.

Archidiac. & Turrecrem. ad c. Quod dixit dist. 41. Nico. Papa. c. 60.

horam prandij tertiam esse dicentes, nisi fortè suorum temporum consuetudinem respexerint. Certè Nicolaus Papa in Responsionibus ad consulta Bulgarorum hortatur eos, vt ante horam diei tertiam nullum corporalem cibum etiam in ipsis insignioribus solemnitatibus omnino sumant, cum scriptum legamus, *Væ ijs qui manè comedunt.* Quam constitutionem ita decet interpretari, vt hora tertia Missarum solemnia celebrantes postea circa quintam, vel sextam reficerentur. Nec mirum si summus Pontifex antiquum Ecclesiæ rigorem aliquantulum eis relaxauerit, feroces enim populos recens conuersos ad fidem paulatim ad austeriora ducere oportuit. Ostendunt & sacra Biblia hanc eandem cibi capiendi horam. Fratres Ioseph parabant munera, donec ipse ingrederetur meridie, audierant enim quod ibi comesturi essent panem. Cum populus reuertisset per meridiem, duo Seniores, qui castam Susannam deperibant, dixerunt alter ad alterum, *Eamus domum, quia hora prandij est.* Cum Iesus fatigatus ex itinere sedebat sic super fontem, hora erat quasi sexta, Discipuli verò abierant in ciuitatem, vt cibos emerent. Accedit quod Princeps Apostolorum discipulos non esse ebrios tanquam insolubili argumento euicit, quod hora diei tertia esset à solita comestionis hora plurimum distans, qua nullatenus fieri posset, vt homines modesti iam se mero ingurgitassent. Sed iam ad ieiunia vocamur. Sanctus Benedictus tempus prandij à tempore ieiunij distinguit, quia subtractio prandij ad ieiunij integritatem spectat, quare esurialibus diebus (vt Plautino vocabulo vtar) quæ fit comestio, cœna non prandium esse debet, quæ quò amplius differtur; eò melius abstinentiæ districtio obseruatur. Et quidem extra Quadragesimam præcipit Ecclesia, ne ante horam nonam manducemus. Athanasius rem acu tetigit libro de Virginitate: Ieiuna totum annum, etiamsi nulla cogat necessitas: hora verò nona, cum iam in Hymnis & precibus perseueraueris, sume panes tuos cum oleribus conspersis oleo. Adstipulantur alij, Hieronymus, Augustinus, Palladius, & Climacus. Eamdem horam antiquis Hebræis in vsu fuisse scribit Aristeas in Historia LXXII. Interpretum, quos ait scripsisse vsque ad horam nonam, deinde curasse corpora. Aurelius Prudentius Poëta clarissimus Hymno post ieiunium sic canit:

Gen. 43. 25.

Daniel. 13. 7. 13.

Ioan. 4. 6. 8.

Act. 2. 2. 15.

Hieron. Epist. 22. August. Ep. 118. in fine. Pallad. c. 139. Climac. gr. 13. Aristeas. Prudent. Hym. 8. Cathim.

Nona submissum rotat hora solem
Partibus vix dum tribus euolutis,
Quarta deuexo superest in axe
Portio lucis.
Nos breuis voti dape vindicata
Soluimus festum, fruimurque mensis
Affatim plenis, quibus imbuatur
Prona voluptas.

Idem in Hymno de S. Fructuoso Episcopo, & aliis Martyribus Tarraconensibus eamdem rem clarius explicat his versibus: Hymn. 6. περὶ Στεφ.

Quosdam de populo videt Sacerdos
Libandum sibi poculum afferentes:
Ieiunamus, ait, recuso potum,
Nondum nona diem resignat hora.

In maiori autem ieiunio quadraginta dierum, qui anniuersariam Christi morientis memoriam præcurrunt, vsque ad vesperam inediam prorogare antiquissima religio est. E veteri Testamento desumpta videtur consuetudo, passim enim Israëlitæ ieiunasse vsque ad vesperam memorantur. Fauent sancti Patres. Basilius, Expectas vesperam, vt cibum capias. Paulinus, Quotidiana ieiunia non refugit, & pauperem mensam vespertinus conuiua non horruit. Chrysostomus, Non existimemus inediam vsque ad vesperam ad salutem nobis sufficere. Theodulphus Episcopus Aurelianensis Epistola ad Clerum suum; Solent plures, qui se ieiunare putant (loquitur autem de Quadragesima) mox vt signum audiunt ad nonam manducare, qui nullatenus ieiunare credendi sunt, si ante manducauerint, antequam Vespertinum celebretur Officium: concurrendum est enim ad Missas, & auditis Missarum solemnibus, siue vespertinis Officiis, largitis eleemosynis ad cibum accedendum est. Si verò aliquis necessitate constrictus fuerit, vt ad Missam conuenire non valeat, æstimata vespertina hora, completa oratione sua, ieiunium absoluere debet. Bernardus sermone de Quadragesima, Hactenus vsque ad nonam ieiunauimus soli, nunc vsque ad vesperam ieiunabunt nobiscum vniuersi, Reges, & Principes; clerus, & populus; nobiles, & ignobiles: simul in vnum diues, & pauper. Extant & sacri Canones de hac re apud Gratianum, Burchardum, & Yuonem. Hic liceat tandem subsistere, & deplorare. Heu quantum à prisco ieiuniorum ritu recessimus! Tunc vera ieiunia erant, dura, & austera: nunc leuia sunt, & vix ieiunij nomine digna, ludus, & vmbra ieiunij. Etiam in ipsis solemnioribus peruigiliis vix meridiem expectamus, statutas Nonæ, & Vesperarum horas in solemni dumtaxat sacrarum precum recitatione seruantes. Vtinam quod deest abstinentiæ, aliarum virtutum exercitatione sarciamus.

Iudic. 20. 26. 1. Reg. 14. 24. 2. Reg. 1. 12. Basil. orat. 1. de ieiun. Paulin. Epist. 6. ad Amand. quæ est in ordine 24. Chrys. Hom. 4. in Gen. Theodul. Ep. ad clerum n. 39.

Bernard. ser. 3. de Quadrag.

De cons. d. 2. c. solent. Burchar. l. 13. c. 9. Yuo p. 4. c. 42.

METRVM XIX.

O Nimium ætas aurea felix,
Cum sponte sua, vindice nullo
Colerent homines iura, fidemque.
Candor morum, castusque pudor
Querulas lites, diraque vinclis
Bella premebant. Saucia nullo

Vomere tellus teneras fruges
Vbere cornu læta ferebat.
Dulces epulas herba salubris,
Dabat & potum frigidus amnis.
Nondum certo limite campus
Diuisus erat: nondum cinctæ
Mœnibus vrbes, nondum foribus
Munita domus, peruia cunctis
Diuitiarum gaza patebat.
Aberant fraudes, aberant cædes:
Non Thessalicis mixta venenis
Pocula mortis, non aconita
Nouerat orbis. Pietas sancta,
Amor, & summi Numinis horror
Placida gentes pace regebant.
At nunc miseros postquam infecit
Deterioris vena metalli.
Iam vitiorum scelerata cohors
Agmine facto mundo incubuit,
Ambitio exlex, præcepsque furor,
Intima liuor viscera rodens,
Rabies, cædes, furta, rapinæ,
Dolus, & fraudum perfida larua,
Venale nefas, dira venena,
Luxus, & auri cæca cupido,
Prodiga rerum gula, lautæque
Gloria mensæ, quam morborum
Immensa lues, celerique gradu
Aspera sequitur, duraque egestas.
Tum ius, & amor, cultusque Dei,
Veraque pietas, fasque, fidesque,
Atque omnis toto exulat orbe
Candida virtus, formaque morum.
Ergo querelas fundite acerbas
Mœsta iuuentus: plangite sæuo
Sidere nati, genus infelix,
In quos ætas vltima venit.
Sentiat æther gemitus vestros,
Sentiat aër, tellusque patens,
Et vaga pelagi mobilis vnda.
Soboles tantis obsessa malis
Non est luctu plangenda leui.
Nos infaustum genus, ô pueri,

Flebile vulgus, malè nata seges
Sæui per iter triste doloris
Celeres imus: nec sic tellus
Infima supero distat ab axe,
Quantum à senibus noua distamus
Turba nepotum. Nos senio piger
Terræ opprobrium protulit orbis,
Qui grauiori pondere pressi
Haud degeneres dabimus natos.
Sed inutilibus parcite lacrymis,
Parcite iuuenes, parcite tantos
Promere questus: dabitur vobis
Alium vitæ nosse tenorem,
Si nunc veteres renouet mores
Præsens ætas. Aurea secla
Aurea morum norma reducet.

CAPVT X.
DE VESPERIS.
§. I.

Mysticus solis occasus. Quid sit solem oriri, & occidere. Dicta quædam breuiter de cognitione sui. Humanarum rerum magnam esse vicissitudinem.

IAM diurni finis officij, iam iucundissimæ lucis instat occasus. *Qui producit Luciferum in tempore suo, iam vesperum super alios terræ consurgere facit.* Iob. 38. 32. Nimirum, vt Sapiens obseruat, *Oritur sol, & occidit, & ad locum* Eccles. 1. 5. *suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur.* Ortus autem sui, & occasus alterna varietate magni nos admonet Sacramenti in Christo, & in Ecclesia, in Redemptore,&in redemptis.Et ipse quidem verus iustitiæ Sol è purissimo Virginis vtero feliciter ortus occubuit in Passione, ac in admirabilis Ascensionis die reuersus est in locum suum. *Exiui*,inquit,*à Patre,&* *veni in mundũ,iterum relinquo mundum,& vado ad Patrẽ.* Ioan. 16. 28. Hic est sol de quo psallimus cũ Propheta,*sol cognouit occasum suũ*, Christus scilicet cognouit passionem suã. Psalm. 103. Sed numquid ita occidit sol,vt nõ oriatur? Numquid qui dormit nõ adijciet vt resurgat? Ipse dixit,*Dormiui conturbatus:* Psalm. 56. Sed de ipso etiam dictum est, *exaltare super cœlos Deus:* & inde venturus est iudicare viuos,& mortuos. Ergò sicut sol iste visibilis

decedente die per incognitas semitas ad locum regressus vnde exierat, rursum expleto noctis curriculo de thalamo suo festinus erumpit: ita mysticus Sol, qui de sinu Patris in vterum matris descendit, vt lumine suo illustraret vniuersa, è cœlis iterato nascetur exortu, quando iterum apparebit expectantibus se in salutem. Ideò facies eius lucere dicitur, sicut sol lucet in virtute sua, quia, vt S. Victorinus Episcopus scribit, licet solis gloria minor sit quam gloria Domini, propter ortum tamen, & occasum, & rursus ortum scriptura dicit faciem eius similem gloriæ solis. Sed & nobis singulis oritur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur. Oritur cum suam nobis infundendo gratiam dixerit de tenebris lucem splendescere: occidit, cum illud contingit, quod in Psalmo scriptum est, *Auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Oritur timentibus Deum, & satagentibus per bona opera certam facere vocationem suam: occidit negligentibus, & fallaci præsumptione securis. Oritur, inquit Salonius, timentibus se: occidit etiam meridie hæreticis, & malis Catholicis, quia propter peccata sua lumen gratiæ ipsius amittunt. Oritur quibusdam, alijs occidit, ait Marcus Eremita, pro varia eorum dispositione, qui circa diuinam cognitionem versantur: ille verò beatus est, qui possidet ipsum in seipso iustitiæ Solem, qui non est circumscriptus vespera, & ignoratione. Item alio modo. Oritur nobis Sol, quando veritatis intelligentia cordi nostro inspiratur: Occidit cum intelligentiæ radius obscuratur. *Occidit ei sol*, ait Propheta, *cum adhuc dies esset.* Sed post occasum ad locum suum reuertitur, vt iterum renascatur, quia per subtractionem gratiæ ad sui considerationem mentis oculus reuerberatur. Solis enim huius locus proprius ipse est animus. Per hoc verò quod diuina gratia se ad tempus subtrahit, cogitur homo agnoscere quam nihil sit, & quam per se nihil possit, per quam propriæ infirmitatis cognitionem amissa intelligentia reparatur, & quasi sol renascens ad altissimam rerum cœlestium contemplationem paulatim ascendit.

Apoc. 1. ac ibidem Victorin. in Apoc. cap. 1.

Psalm. 29.

Salonius in cap. 1. Eccles.

Marc. Eremit. de Temperantia. c. 15.

Ierem. 15. 9.

2. Ecce quantum valet humilis cognitio sui, scriptum est enim, *Omnis qui se humiliat, exaltabitur*: &, *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam mandata tua.* Post occasum sequitur ortus, & humiliatio signum est gratiæ appropinquantis, quia sicut ante ruinam exaltatur cor, ita ante exaltationem humiliatur. Rectè Satyricus:

Luc. 14. 11.
Psalm. 118.

——— *E cœlo descendit* γνῶθι σεαυτὸν
Figendum, & memori tractandum pectore.

Iuuenal. Sat. 11. v. 27.

Scientiam cœlestium, & terrestrium rerum, ait Hugo Victorinus, laudare, atque amare solent homines; sed multo meliores sunt qui huic scientiæ præponunt cognoscere semetipsos. Laudabilior siquidem est animus, cui nota est miseria sua, quam qui ea non respecta

Hugo libro 2. de Anima cap. vlt.

vias

-uas siderum, & naturas rerum scrutatur. Demonax interrogatus quando cœpisset philosophari, tunc, dixit, cum agnoscere meipsum incœpi. Pythico templo inscriptam olim hanc sententiam, *Nosce teipsum*, tum multi alij, tum ipse Plato testatur, qui ait hanc inscriptionem esse tanquam Dei salutationem ad homines præcipientis, vt temperatè viuant: nosce enim teipsum, & esto temperans idem sunt. Est ergo, vt docet Christianus Pædagogus, disciplinarum omnium pulcherrima, ac maxima seipsum nosse: quia si quis seipsum norit, Deum cognoscit; quod si Deum cognoscet, ei assimilabitur. Idem asserit Magnus Antonius Abbas, qui ad suos Arsenoïtas scribit eum, qui seipsum cognoscit, tum vniuersos, tum Deum ipsum cognoscere. Porrò naturæ nostræ ignoratione, ait Hierocles, nullum non malorum genus in nos irrumpit. Cognitio verò sui, inquit Isaac, scientiæ omnium est plenitudo. Heu quam turpe, & probrosum est, exclamat quidam pietate insignis Scriptor, multa alia scire hominem, & nescire seipsum! Nam si quis seipsum ignorat, audiet Dominum obiurgantem, & dicentem: *Si ignoras te, egredere, & abi post vestigia gregum tuorum.* Videtis quæ nos maneat pœna nostræ ignorationis, obseruat Princeps Mirandulanus, illa Phœnix ingeniorum: Abeundum est à patre, quam abitionem sequitur exhæredatio, qua quid infelicius? Egrediendum est vtique ex nobis, neque enim apud se est animus, qui seipsum non videt: qui autem à se exit, à se diuellitur, quo quid acerbius? Eundum post vestigia gregum nostrorum, id est post brutorum vestigia, quæ sunt in nobis, quo quid miserius, quid despicatius, & contemptibilius? fieri scilicet pedissequos bestiarum, quarum nos duces natura statuerat. Humanæ quippè naturæ hæc conditio est, teste Boëthio, vt tunc tantum cæteris rebus, cum se cognoscit excellat: Eadem tamen infra bestias redigatur, si se nosse desierit. Quod si nosipsos cognouerimus, quasi meridianus fulgor consurget nobis ad vesperam intelligentiæ sol: & iuxta Prophetam Zachariam, *In tempore vesperi erit lux.* Omnium enim bonorum in nobis custodiendorum tutissima ratio est seipsum non ignorare.

Stobæus ser. 19.
Plato in Charmide.
Clem. Alex. initi. lib. 3. Pædagog.
Anton. ep. 2. & 6.
Hierocl. cap. 14. carmin. Pythag.
Isaac de contemptu mundi. c. 35.
Io. Taulerus ser. de S. Laurentio.
Cant. 1. 7.
Io. Picus Mirandulan. in Heptaplo procem. l. 4.
Boëth. de cons. Phil. l. 2. prosa 5.
Iob. 11. 17.
Zach. 14. 7.

3. Habet dies breuissima vitæ nostræ lucem, & tenebras bonum, & malum: habet ortum solis, habet & eiusdem occasum. Si fortè tuæ noctis tenebras exoriens solis iubar fugarit, cautus esto: noli ad hanc lucem incauta securitate exultare: nam quicunque sit hic fulgor, celeri disparebit occasu. Nondum venit illa dies, quæ nescit occasum; illa dies, quæ manè habet, sed nullo terminatur vespere: illa dies, de qua scriptum est, *Non occidet vltra sol tuus, quia erit tibi Dominus in lucem sempiternam.* Sed etsi occulta diuinæ sapientiæ dispositione tuæ lucis nitorem subitaneus solis occasus offuscarit, ne graui præoccupatus tristitia animum despondeas, nec quasi desperans illud Prophetæ gemebundus vsurpes, *Væ mihi, quia declinauit*

Isai. 60. 20.
Ierem. 6. 4.

dies, quia longiores factæ sunt vmbræ vesperi : citò enim veniet salus tua, eruntque nouissima tua meliora prioribus. Ne magnitudo lucis, & consolationis extollat te, venit Sponsus, & recedit: sed caue tibi ô Anima, non longè ille abest, & si non vides eum, ipse tamen videt te plenus oculis ante, & retro. Hæ sunt videlicet rerum vicissitudines. Hic est iucundus, & vtilis diuinæ Sapientiæ ludus. *Venit manè, venit nox.* Nubilum vesperum serenum sequitur mane, clarum mane tenebrosus excipit vesper. *Mane dices, quis mihi det vesperum? & vespere, quis mihi det mane?* Denique *ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Iuuat hic autem duos eloquentia præstantissimos viros Septimium Tertullianum, & Zenonem Episcopum hac de re loquentes audire. Hic sermone de Resurrectione; Sol, ait, quotidie nascitur, eademque die qua nascitur, moritur: nec tamen instantis finis sorte terretur, suos vt repigret cursus, vt horas, ac momenta producat, vt saltem paulò diutius diei sui demoretur in vita; sed fidelis semper, semper intrepidus ad sepulchrum noctis cognatæ contendit, sciens in ipso se habere quod viuit: denique adimitur ei ortus, si ei aufertur occasus. Ille libro de Pallio sic disserit: Dies, & nox inuicem vertunt, sol stitionibus annuis, Luna modulationibus menstruis variat, siderum distincta confusio interdum deijcit quid, interdum resuscitat, cœli ambitus nunc sub diuo splendidus, nunc nubilo sordidus, aut imbres ruunt, & si qua missilia cum imbribus, deinde substillum, & denuò sudum. Consentaneum est igitur, vt quidam profanus admonet, neque nos ad subitas calamitates animo ita corruere, vt omnem spem proijciamus: neque lætis in præsentia rebus vsque adeò efferri, vt prouidentiam etiam perdamus; sed spem futuri in medio vtriusque fortunæ collocatam habere, & tutò in vtramque partem consilium capere. Lux, & tenebræ; frigus, & æstus; dulcia, & aspera mutuis vicibus veniunt, & redeunt; nascuntur, & occidunt: sic disponente Domino, vt continua bonorum, malorumque successione vitæ nostræ alterna spatia constarent.

Isai. 21. 12.

Deuter. 28. 67.
Psalm. 29.

Zeno. serm. de Resur.

Tertull. de Pall. cap. 2.

Dio Cassius l. 47.

METRVM XX.

Non semper spatiosos irrigat
Turbidus imber agros.
Non semper rigidis aquilonibus
Pigra laborat humus.
Non semper syluis decus, & comas
Horrida tollit hyems.
Phœbæum quandoque serenius
Surgit ab axe iubar.
Quandoque alterna vice temporum
Soluitur acris hyems.

Flores quandoque aura fauonij
Imperiosa vocat.
Sic tempus certo ordine digerit
Quicquid in orbe viget.
Ille infans hodie qui nascitur
Cras tumulatur humo.
Qui nunc semina grata nepotibus
Spargit, & arua colit,
Consita cras euellit, & arida
Concremat igne sata.
Est tempus, quo belli fulmine
Victima quisque cadit.
Est tempus quo sospitat omnia
Pacis alumna quies.
Destruit iste superba palatia,
Diruta at ille struit.
Nunc manant lacrymarum flumina,
Nunc dolor omnis abest.
Omnia sic spatiis pertranseunt
Conglomerata suis.
Perpetuum nihil est, stabilem gradum
Nemo sub axe tenet.
Numina firmant lege adamantina
Quas posuere vices.

§. II.

De eo quod scriptum est, Ad vesperum demorabitur fletus. *Dictum obiter de vtilitate lacrymarum. Vesper contemplationem significat.*

1. SApientissimus mortalium fuit, qui distinxit tempus flendi, & tempus ridendi. Quod si quæras quale tempus fletui, quale gaudio tribui debeat, iam audisti Dauid respondentem, *ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* Sed cur iubet Propheta vespere flendum esse? cur non & manè, & meridie? aut quare cum lacrymis claudendus est dies, cum omni tempore hilarem datorem diligat Deus? Digna profectò solerti disquisitione res ista videtur, estque eius explicatio ab antiquis Patribus petenda, quibus datum est nosse mysteria regni Dei. Primus offert sese vltrò Basilius: Vespera, inquit, præsens vita est, qua peccata plangi debent: scriptum est enim, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* Quicunque igitur dies seculi huius in consummatione iam existentis, & ad occasum tendentis in plorandis peccatis exegerint, hi demum verò illo matutino adueniente gaudebunt. Nam *qui seminant in lacrymis,*

Eccl. c. 3. 4.
Psalm. 29.
Basil. in ps. 29.
Matth. 5. 5.

Hieron. in ps. 29. *in gaudio metent.* Concinit Hieronymus : Vespera tota ista vita præsens intelligitur, qua per peccatum Adæ omnes vsque in finem seculi gemunt : ad matutinum autem erit lætitia in generali resurrectione. August. in eumd. psalm. Addo Augustinum quo huius rei explicatio insignior fiat. Quid est, inquit, vespere demorabitur fletus ? Vespera fit, quando sol occidit. Occidit sol ab homine, id est, lux illa iustitiæ, præsentia Dei. Ideò quando expulsus est Adam, quid dictum est in Genesi ? *Cum deambularet Deus in Paradiso.* Ad vesperum deambulabat Deus. Iam ille peccator texerat se intra lignum, nolebat videre faciem Dei, ad quam gaudere consueuerat. Occiderat illi Sol iustitiæ, non gaudebat ad præsentiam Dei. Diu eris in fletu ô genus humanum, nasceris enim de Adam, & sic est factum. In matutino sperandum est, lætandum est; sed perferendum est modo, & gemendum. Anton. Patau. ser. Dominic. 17. post Pentec. Antonius Patauinus Seraphicæ Religionis decus eximium triplicem vesperam esse docet, & triplex matutinum, in quorum quolibet est fletus, & lætitia. Prima vespera fuit Adæ culpa, in qua fuit fletus, cum de paradiso eiectus audire meruit, Gen. 3. 19. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo:* Primum matutinum fuit Natiuitas Iesu Christi, Luc. 2. 10. *Euangelizo vobis gaudium magnum.* Secunda vespera fuit mors Christi, in qua fuit fletus, Ibid. 23. 28. *Filiæ Hierusalem nolite flere super me:* Secundum matutinum fuit ipsius resurrectio, in qua fuit lætitia, Ioann. 20. 20. *Gauisi sunt discipuli viso Domino.* Tertia vespera est in morte cuiuslibet hominis, in qua est fletus, Gen. 23. 2. *Mortua est Sara, venitque Abraham, vt plangeret, & fleret eam:* Tertium matutinum erit Sanctis in generali resurrectione, in qua *erit lætitia sempiterna super capita eorum*, vt dicit Isaïas. Isai. 35. 10. Isychius Hierosolymitanus, Isychius in Leuitic. cap. 11. & alibi passim. qui Leuiticum eruditissimis commentariis illustrauit, per vesperam pœnitentiam intelligit, ad quam fletus demoratur, quia nisi peccator lacrymarum flumine scelera abluat, semper immundus erit coram Domino: atque ideo præcipit lex, vt qui aliquid ex iis, quæ lege prohibita sunt, fecerit vel attrectarit, immundus sit vsque ad vesperam, donec scilicet peccati sordes abluerit lacrymis, & pœnitentia.

2. Tanta est potentia lacrymarum, vt immunda quæque purgare valeant, infirma reficere, perdita restaurare. Luctus siquidem pius, Guerric. Abb. ser. 2 Pentec. ac religiosus, vt sanctus Abbas Igniacensis docet, in doctrina spiritus, & ordine primus, & vtilitate inuenitur præcipuus : quippè cum sit summa sapientia sanctorum, custodia iustorum, sobrietas modestorum, prima incipientium virtus, proficientium stimulus, perfectorum cumulus, pereuntium salus, periclitantium portus, promissionem denique habens consolationum, quæ nunc sunt, & gaudiorum, quæ futura sunt. Climac. gr. 7. Ioannes Climacus maiorem baptismate fontem lacrymarum audaci hyperbole dixit: &, Absque metu, inquit, ruinæ est, qui ex mortis, scelerumque memoria genas suas viuentiū aquarum perpetuis

imbribus rigat. Optimè Petrus Cellensis, Demergit lacryma populum criminum, rupiumque nostri pectoris soluit duritiam, iudicis emollit iram, iam intentatæ iræ humili ausu flectit minas, vibratas reuaginat acies, erecta iam resupinat supplicia, exundantes irrorat flammas, profundit de silice aquas, remollit aspera, rigida recuruat, humectat arida, sterilia fœcundat, sordida lauat, decorat fœda, suscitat emortua, reserat clausa, prohibita accelerat, intemperata temperat, portas refringit inferni, carbones extinguit ferreæ fornacis. Quid plura? Vincit inuincibilem, ligat omnipotentem, naufragium est vitiorum, portusque naufragatorum, Filium Dei ad nos inclinat, & ad veram Trinitatem interueniente spiritu nos eleuat. O humilis lacryma, exclamat sapiens Idiota, tuum est regnum, tua est potentia; ante aspectum iudicis intras, quicquid petis obtines, accusantibus inimicis silentium imponis. O virtutem, ô efficaciam lacrymarum! rigant cœlum, terram diluunt, extinguunt gehennam. Ideò *cor sapientum*, ait Ecclesiastes, *vbi tristitia est, cor stultorum vbi lætitia.* Exite igitur, exite lacrymæ iampridem exire cupientes, Aperiantur cataractæ miseri capitis, & erumpant fontes aquarum. Deficiat in dolore vita mea, & anni mei in gemitibus, si fortè sufficiant inundantes aquæ sordes diluere culparum, quibus iram merui. Peccaui super numerum arenæ maris, iniquitatem feci in omnem iustitiam Dei, à planta pedis vsque ad verticem capitis non est sanitas in me. Cum nondum aliquid egissem boni, vel mali, præoccupauerunt me laquei mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me. A sæculo confregi iugum, dirupi vincula, & dixi. Non seruiam. Commendauit autem charitatem suam in me Deus, quia cum totus in peccatis essem, Filium suum pro me tradidit morti, & ipse innocens in lacum missus est, vt solueret collum meum à iugo captiuitatis. O vbi estis fontes lacrymarum, vt plangam die, ac nocte calamitatem meam! Lugete me montes, & colles: lugete me flumina, & maria: lugete me bestiæ syluarum, reptilia terræ, & volucres cœli: quoniam vos quidem seruitis Deo, legesque vobis ab illo impositas iugiter custoditis: Ego verò pactum meum præuaricatus sum, & amantissimo patri me filium prorsus degenerem exhibui. Vbi nunc es vanitas mea, superbia mea! Quò perrexistis delectationes carnis meæ, quid profuistis mihi! Heu pro vobis innocentiam perdidi, Deum amisi, & æterna gaudia æternis suppliciis commutaui. Propterea contremisco à grauissima illa voce, *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei.* Illam formidabilem sententiam metuo; *Ite maledicti in ignem æternum.* Contremuerunt omnia ossa mea ab ira iudicis omnipotentis, à fragore ruentis mundi, à conflagratione elementorum, à voce Archangeli, & à verbo aspero. Tabescere me fecit pauor meus à dentibus bestiæ infernalis, à rugientibus præparatis ad escam, ab

Petr. Cellen. l. de panibus c. 12.

Idiota de mensib. spirit. contempl. 2.

Eccl. 7. 5.

ardoribus sempiternis. Horreo conscientiæ vermem, fœtorem sulphuris, vaporem fumi, stridorem dentium, aspectus dæmonum, & spiritum procellarum. Horreo tenebras exteriores, horreo intermi-nabilem tormentorum æternitatem. Heu me mater mea, vt quid me genuisti filium doloris, filium amaritudinis, & lacrymarum? cur exceptus genibus, cur lactatus vberibus, natus in combustionem, & cibus ignis? Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, vt præueniam fletibus fletum, & dolorem dolore? Contremuerunt columnæ cœli, viri sanctissimi, si fortè legentes inciderunt in illud, *Nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit, sed omnia in futurum seruantur incerta*: Et ego miser, ac deperditus homo in beatæ vitæ, æternumque deplorandæ mortis colliminio constitutus, nullo sanctimoniæ munimine septus, nullo innocentiæ suffragio adiutus, nullo veræ pœnitentiæ præsidio vallatus, quasi iam securus nugabor, & ludens cum æternitate inter tot lacrymarum incitamenta ridebo in æternum periturus?

Eccles. 9. 1.

METRVM XXI.

ITe igitur lacrymæ, rapidis concrescite riuis,
Ite, rigate genas: ite, replete sinum.
Exul enim patrijs tam longè disßitus oris
Num potero lætos reddere voce sonos?
Non benè confusum mentitur gaudia pectus,
Nec bene mœrenti fingitur ore iocus.
Heu felix regio morsu deperdita pomi,
Quæstibus heu! quoties es reuocanda meis.
Atque vtinam tristes gemitus, vigilesque querelæ,
Flebilis aut posset te reuocare sonus.
Mille genas, & mille oculos, & pectora mille
Optarem, & querulas fundere semper aquas,
O cœlum! ô superæ felicia gaudia vitæ,
Fulget vbi æterno lumine clara dies!
O Deus! ô superi! (cessa, dolor anxie, cessa,
Ne impedias lacrymis, carminibusque viam.)
Nam quid delitias patriæ, quid perdita cœli
Gaudia, quid superos commemorare iuuat?
Heu magis afficiunt mœstum præsentia pectus,
Ipseque sum lacrymis causa sat apta meis.
Exulat orbe pudor, terras Astræa reliquit,
Sub pedibus pietas, fasque, fidesque iacent.
Vis colitur, iurisque locum sibi vendicat ensis,
Per vetitumque ruit gens scelerata nefas.
Contemptrix cœli, vilisque auidissima terræ,
Improba turba soli sordida frustra colit.

Omne scelus regnat, gula, luxus, furta, rapinæ:
Fanda nefanda malo mixta furore licent.
Ipse ego post puras sancti baptismatis vndas,
Post ea quæ religant me tria vota Deo.
Heu quoties merui violati Numinis iram,
Committens varijs crimina fœda modis?
Ergò ferite genas, sæuite in pectora palmæ,
Ergò truces virgis scindite terga manus:
Imminet ecce dies post tot peccata verendus,
Stamina quo vitæ mors furibunda secet,
Tendimus huc omnes, nulli mors dira pepercit;
In se quisque sui funeris arma gerit.
Nulla palingenesis potis est implere ruinam,
Ipsa leui cursu, dum loquor, hora fugit.
Quæ pridem cecinit, mox frigida lingua tacebit;
Qui plaudebat ouans, nunc tumulatur humo.
Impie frange toros, madeant tibi tempora nardo,
Plaude choris, induc fercula, sparge merum.
Delitias luctus sequitur, malè sana voluptas
Multa sub Hyblæo melle venena premit.
Sustinet hanc scenam tellus, hæc fabula mundum
Ludit, & in tragico vita dolore gemit.
Atque vtinam cuncti cessarent morte dolores,
Sed grauior post hanc luctus, & horror erit.
Iudicium superest, & ineluctabile tempus,
Arida quo tellus igne soluta ruat.
Cynthia pallescet, vaga sidera luce carebunt,
Cœlabitque nitens Phœbus in axe iubar.
Atque iterum tellus effundet in aëra viua
Corpora, quæ vasto claudit auara sinu.
Tum veniet Iudex procerum comitante caterua,
Et dicet reprobis Ite, Venite probis.
Heu quantus feriet tunc noxia pectora terror!
Impia quo poterit turba latere specu?
Ah miser! ah quantis tormentis tunc cruciabor,
Si mihi sit merito pœna luenda rogo!
O mors! ô Iudex, & inexorabile Numen:
O mors extremum non habitura diem.
Parce animæ mens cæca tuæ, sortique futuræ
Prospice, ne incautum nox tenebrosa premat.
Felices nimium lacrymæ, queis Numinis ira
Cedit, inexhaustis currite semper aquis.
Currite, & in duplices vertantur lumina fontes,
Perque oculos vndæ, qua data porta, ruant.

Nam licet Oceanus me fluctibus amplus inundet,
Nulla meis lacrymis vnda sat esse potest.
Flebilibus cœpi nascens vagire querelis,
In lacrymis vixi, par quoque finis erit.
Quod si mersa semel fuerint mea crimina planctu,
Tunc aberit causa deficiente dolor.

3. Non omittendum hoc loco quod Bernardus altius se surrigens docet. Nam per vesperam otium contemplationis intelligit, iuxta illud; *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.* Surgit nimirum, & properat fidelis homo ad animarum lucra, ad vitæ actiuæ officia dum dies est: Vespere autem ad quietem contemplationis tantò ardentius regreditur, quantò fructuosius eandem se meminit intermisisse. Cæterum inter actionis negotium, & otium contemplationis fluctuat interdum, & exæstuat timens, ne plus iusto alteri horum inhæreat, Et fortasse tale aliquid S. Iob patiebatur cum diceret, *Si dormiero dicam, quando consurgam? & rursum expectabo vesperam, & replebor doloribus vsque ad tenebras:* hoc est, & quietus neglecti operis, & occupatus perturbatæ nihilominus quietis me arguo. Vides virum sanctum, ait Bernardus, inter fructum operis, & somnum contemplationis grauiter æstuare: & in bonis licet semper versantem, semper tamen quasi de malis pœnitentiam agere, & Dei cum gemitu momentis singulis inquirere voluntatem. Vnicum quippè in huiusmodi remedium, seu refugium Oratio est, & frequens gemitus ad Deum; vt quid, quando, & quatenus nos facere velit, assiduè nobis demonstrare dignetur. Hoc itaque habet sanctæ contemplationis vesper, vt ad eum quoque fletus demoretur. *In tempore vespere,* ait Isaïas, *& ecce turbatio.* Peracto enim iam die turbari item solet quisquis studet placere Deo, cum in vespertina conscientiæ discussione pro negligentiis, & peccatis admissis orat, & lacrymatur, vt diuinam sibi conciliet misericordiam. Qui verò fideliter ministrando, consulendo, & prædicando Domini sui lucra studiosè quæsiuit, *Dormiet ad vesperam in semitis Dedanim,* vt idem scribit Propheta, quia cœlesti desiderio fulgens supernæ contemplationis arcem commodis dumtaxat, & opportunis horis conscendit, dormitque in semitis Dedanim, id est iudiciorum, vt D. Hieronymus interpretatur, quia cooperante gratia de indulgentia præsumens iam non laborat in gemitu suo sub timore iudicij; sed proficiens in melius, Deique gloriam cum ineffabili gaudio contemplans lætus sedet, vacuus dormit, quiescit securus, prohibente Domino, & contestante, ne quis dormientem præter eius voluntatem excitare præsumat. De primis, id est incipientibus, & adhuc gementibus sub pondere diei, & æstus scriptum est, *Venit manè,*

Bern. serm. 57. in Cant.
Psalm. 103.
Iob. 7. 4.
Isaïæ. 17. 14.
Isaïæ 21. 13. ac ib. D. Hieronym.
Cant. 2. 7.
Psal. 21. 12.

mane, venit nox: nam matutinam gratiæ illuſtrationem ſtatim ſequitur horribilis nox, vlulatus, & planctus magnus, timor, & tremor, ac inceſſabilis gemitus pro remiſſione peccatorum obtinenda; fluctuante nimirum conſcientia inter ſpem, & timorem, donec verbo Domini tenebræ, quæ ſunt ſuper faciem abyſſi, plenioris luminis illuſtratione diſſipentur. De ſecundis, qui iam pulſo timore ſingulariter in ſpe conſtituti dormiunt in pace, myſticè intelligo, quod in mundi creatione Moyſes ſæpius repetit, Factum eſt veſpere, & mane. Illis poſt mane ſequitur nox: iſtis poſt veſperam ſequitur mane, nec vlla fit mentio noctis. Vt enim ſubtiliter notat ſacræ purpuræ inſigne ornamentum Petrus Damiani, Veſper ipſa boni operis eſt perfectio mane verò lux mentis. Nam cum bonum opus peruenit ad perfectionem, tunc in operantis mente lux gratiæ ſpiritualis exoritur, vt dum lucidum opus foris exequitur, intrinſecus ipſe gratia Spiritus illuſtretur. Nulla autem nox ijs computatur, quoniam diuina perfuſi claritate amicti ſunt lumine ſicut veſtimento. Petr. Damian. epiſt. 5. lib. 2.

§. III.

Magna eſſe veſpertini temporis ſacramenta. Notantur quædam de epiſtolis laureatis, Pacis encomium, & ad eam exhortatio.

1. SEd quorſum hæc tam multa, tamque conquiſitè? Nempè vt ſuſceptam de veſperis tractationem ſymbolicis explicationibus illuſtrem clarius exequamur. Quis enim hac hora non ſolitò feruentior in Dei laudibus inueniatur, quæ tot myſterijs inſignis habetur, tot ſacramentis nobilitatur? Eleganter ad hoc hortatur omnes Ambroſius: Cum veſpera diem claudit, Deo debemus per Pſalterium laudem dicere, & gloriam eius modulata ſuauitate concinere, quò operum noſtrorum conſummato certamine veluti victores requiem mereamur, & laboris quædam palma ſit ſoporis obliuio. Omitto pleraque ſacramenta, quibus hæc hora illuſtratur. Omitto, inquam, quod veſpertinum officium diurni finis, diurnæ & alternæ lucis occaſus eſt: atque ideò ſeculi huius interitum, vitæque noſtræ finem demonſtrat, vt Hieronymus Preſbyter, Salonius Epiſcopus, Olympiodorus, & Cæſarius luculenter oſtendunt. Omitto quod in vmbra veteris teſtamenti veſpertinum ſacrificium quotidie offerebatur. Omitto quod ipſe Dominus gentem ſuam à iugo ferreo Ægyptiacæ ſeruitutis ſolemni ſtrage primogenitorum liberaturus Agnum ſine macula ab vniuerſa multitudine filiorum Iſraël ad veſperam immolari præcepit. Cuius veſpertini ſacrificij nos myſticam exprimentes intelligentiam cantamus quotidie cum Pſalmographo, *Dirigatur Domine oratio mea ſicut incenſum in conſpectu tuo, eleuatio manuum mearum ſacrificium veſpertinum.* Illud quoque commendat veſperarum dignitatem, quod

Ambroſ. c. 2. in fine com. in Malach.

Hieron. Salon. Olimp. ad cap. 1. Eccleſ. Cæſar. in f. dial. 1.

Pſalm. 140.

in sacra Genesis historia legimus. Noë vir iustus, atque perfectus scire cupiens post cataclysmum an tellus iam sicca, & detecta egressionem è tetro carcere permitteret, columbam emisit exploratricem. *At illa*, ait sacer textus, *venit ad eum ad Vesperam portans ramum oliuæ virentibus folijs in ore suo.*

Gen. 8. 11.

Claud. Mar. Victor lib. 2. com. in Gen.

Ergò emissa semel vitali è sede columba
Nil referens certi, rursum dimissa reportat
Paciferæ frugis paruum libamen oliuæ.

Consules, & Imperatores Romani post debellatos Imperij hostes literas laureatas ad Senatum mittebant triumphalis victoriæ nuncias, vt solus epistolæ aspectus non nisi prospera, & felicia indicaret. Narrat id Romanæ historiæ princeps, eumdemque morem recensent Iulius Capitolinus, Ælius Lampridius, Cornelius Tacitus, & ex recentioribus Alexander ab Alexandro. Deus verò pro epistola columbam misit oleæ virentis ramulo insignitam, è cuius aspectu statim vir sapientissimus intelligeret magnam illam aquarum conflugem imminutam, pristinamque terris faciem redditam esse. Explicat elegantissimè totius mysterij seriem Ambrosius libro de Noë. Volat autem columba, dum dies est; ingruentibus tenebris ad iustum reuertitur, quia iustitia, & pax in tenebrosis iniquorum pectoribus quiescere nequaquam possunt, nisi diluuia passionum omnimodis deferbuerint. Emiserat Noë coruum auem rapacem, & symbolum habentem cum diuina iustitia, & cum vespere seueritatis. Nam apud Hebræos vespere dicitur *Hereb*, coruus *Horeb*, iisdem literis puncto dumtaxat immutato. Ibat ille, & non reuertebatur quasi gaudens in executione iustitiæ, donec cessarunt aquæ, & datus est locus misericordiæ, & emissa columba decerptum ex oliua surculum indicem pacis ad vesperam deportauit.

T. Liu. lib. 5. dec. 1. Iul. Capit. in Maximino. Lamprid. in Alex. Seuero. Tacit. in vita Agric. Alex. ab Alex. dier. genialium l. 1. c. 27.

Ambros. l. de Noë c. 19.

2. Monemur hic saluberrimo consilio Apostolicum in omnibus sequi mandatum omnino præcauentes, ne *sol occidat super iracundiam nostram.* Sic veræ columbæ erimus dorso aureo, pennisque deargentatis fulgentes: sic germen virentis oliuæ ore nostro portabimus ad vesperam, si sole ad occasum appropinquante pacem loquamur cum proximo nostro, pacem cum nobis ipsis, & pacem habeamus ad Deum: sic delectabimur in multitudine pacis, & pacis non erit finis. Quod splendor in igne, quod serenitas in aëre, quod tranquillitas in mari, quod amœnitas in terra, id pax in corde. Ipsa enim est, ait Magnus Leo, quæ parit filios Dei, nutrix dilectionis, & genitrix vnitatis, requies beatorum, & æternitatis habitaculum, cuius hoc opus proprium, & speciale beneficium est, vt iungat Deo, quos secernit de mundo. Age verò, scribit Dionysius Areopagita dictus Theosophus, vt testatur Hilduinus: Age verò diuinam, conciliandique principem pacem pace dignis laudibus ornemus.

Ad Ephes. 4. 26.

Leo ser. 6. de Nat.

Dionys. Areopag. c. 11. de diu. non. Hilduin. in Areopagiticis.

Ea enim est, quæ omnia coniungit, atque inter omnia concordiam, connexionemque & gignit, & absoluit. Itaque eam omnia expetunt, quod diuiduam ipsorum multitudinem ad totam coniunctionem traducat; intestinumque bellum huius vniuersitatis ad eiusdem generis domicilium coniungit. Hæc & alia plura diffusè, & abstrusè de pace Dionysius. Eandem multipliciter commendat vir eximius Potho Pruniensis libro primo de statu Domus Dei, atque inter cætera hæc habet. Pactum pacis est, quo Deus in Christo mundum sibi reconciliauit. Ingrediens quippè mundum Saluator, pacem nobis per Angelos annunciauit. Egrediens de mundo, testamentum pacis fidelibus suis reliquit, dicens Apostolis, & in Apostolis nobis: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.* Missis etiam in mundum prædicatoribus præcepit: *In quamcumque domum intraueritis, primum dicite; Pax huic domui: quod si ibi fuerit filius pacis, requiescet super eum pax vestra.* Qui ergo sunt filij pacis, hi per gratiam pacis habitant in vnum. O beata pax, ô iucunda tranquillitas! Tu perfectio sanctitatis es, tu iustitiæ regula, tu magistra doctrinæ, tu morum custodia, tu puræ mentis indicium, ac omnium desideriorum amplissima plenitudo. Custodienda igitur præ omnibus virtutibus pax est, ait Petrus Chrysologus, quoniam Deus semper in pace est.

Potho Prum. lib. 1. de domo Dei.

Lucæ 2. 14.
Ioan. 14. 27.

Luc. 10. 5.

Chrysol. serm. 53.

METRVM XXII.

O Sincera parens beatitatis,
Cæli delitium, Deique proles;
Pax terræ columen, decusque morum;
Pax cunctis potior ducum triumphis,
Quos mundi colis abditos recessus?
Hic te sollicito requirit æstu,
Vrbanos fugiens procul tumultus.
Hic inter scopulos, vagosque fluctus;
Spumantis pelagi latere credit.
Hic deserta petit loca, & per antra
Te quærens varias peragrat oras,
Qua lucens oritur, caditque Titan.
Hic vt te celer assequatur, aurum
Congestum colit, atque dignitatum
Regalem sibi præparat decorem.
Hic demens iuga scandit, & remotos
Perscrutatur agros: tamen supernæ
Hi pacis nequeunt bonis potiri.
Cur sic ergò tuum benigna Numen
Cælans implacidum relinquis orbem?

Pacem sic ego sciscitabar : illa
Respondit. Proprio imperare cordi
Si nostri, tibi cognitumque Numen,
Possessumque meum est : sinu receptam
Sic me perpetuo coles amore.

§. IV.

Vesperarum ex nouo Testamento prærogatiuæ. Vesper mundi finem significat. Oratio ad Dominum, vt nobiscum manere dignetur.

1. SEd iam ad nouum testamentum accedo, cuius veritas, & gratia *vergente mundi vespere* admiranda diuini Verbi incarnatione facta est. Vesper mundi erat, cum Christus venit, quia totus erat mundus in tenebris. Vesper erat, temporis scilicet plenitudo, & finis dierum, mundi senectus, & vltima ætas, vt Prophetæ futurorum præscij prænunciauerunt. Vesper erat omnibus, quos immanium delictorum squallor, quos diræ mortis tenebrosus horror vrgebat. Porrò per vesperam vltimam mundi pereuntis ætatem intelligi, qua *Verbum caro factum est*, testes sunt, vt alios prætermittam, Origenes, & Augustinus. Nos sumus in quos deuenerunt fines seculorum. Nos senescentis æui postrema proles veteris abolitionem legis, nouæ vidimus promulgationem. Vitiorum agmina ab incarnato Verbo expulsa, virtutes vidimus reuocatas. Nobis æternæ beatitudinis ostium reclusurus æternus Dei filius augusto Virginis thalamo inclusus est. Factus est mortalis Deus, vt nos faceret immortales. Verbum enim in Christo passum fuisse dicitur non simpliciter, sed vt loquitur Rusticus Cardinalis, propter vnitionem proprijficans ea quæ sunt passibilis naturæ per suificationem dispensatiuam : quod nos dicimus per Idiomatum communicationem. Quis non tantæ dignationis excessum dignis excipiat laudibus, digno colat affectu, digna gratiarum actione prosequatur ? Vesper rursum erat, cum transiturus de hoc mundo ad Patrem instructa legali cœna agnum comedit cum lactucis agrestibus ipse Agnus occisus ab origine mundi acerbissimæ suæ passionis amaritudinem præfigurans. Post hæc surgens à cœna immundos discipulorum pedes lauit, & tersit : tum regressus ad mensam viuifica instituit pretiosissimi sui corporis, & sanguinis sacramenta. O cœnam admirandam, ô gratiam superexcellentem ! Idem Dominus conuiua est, & conuiuium ; cibans, & cibus ; offerens, & oblatio ; victima sacerdotij sui, & suæ victimæ sacerdos : Manducat homo panem Angelorum, qui iumentis insipientibus comparatus, fœnum vt bos comedere dignus erat. Cibum percipit vitæ, qui de cœlo descendit, cibum omnis suauitatis, sanctorum delitias, ferculum immortalitatis.

Orig. hom. 7. in Exod. Augustinus ser. 75. de temp.

Rusticus lib. contra Acephalos.

Vinum bibit supercœleste, vinum germinans virgines, & aridas sitibundæ animæ fauces potu saliente in vitam æternam refocillat. In loco pascuæ, in loco vberi collocatus flumina mellis, fontes lactis, liquorem balsami sugit, torrente voluptatis potatur, & ab vberrimis cœlestis ambrosiæ inundationibus inebriatur. O cœleste conuiuium, ô suauissimam refectionem, ô amoris excessum! Hac ratione vnus spiritus efficitur Sponsa cum Sponso, Ecclesia cum Christo, anima cum Deo. Hac inquam ratione deuotus animus deliciatur, totus spiritualis euadit, omnem concupiscentiæ nebulam euaporat, tantique amoris incendio succensus hominem comburit in homine, & in abscondito faciei Domini gloriatur. Tantam verò mysteriorum profunditatem vespertino tempore in vespere suæ passionis operatus est Dominus, vt nos etiam in vespertinæ synaxis celebratione memoriam abundantiæ suauitatis eius eructemus. Propterea, ait Origenes, in mundi vespera passus est Dominus, vt tu semper manduces de carnibus Verbi, quia semper in vespera es, vsquequo veniat manè. Et si in hac vespera solicitus fueris, & in fletu, ac ieiunijs, atque omni labore iustitiæ vitam duxeris, poteris & tu dicere: *Ad vesperum demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia*. Lætaberis enim mane, id est in seculo futuro, si in hoc seculo fructum iustitiæ in fletu, & labore collegeris.

Origen. hom. 10. in Gen.

2 Est hæc materia, quæ ducere diem possit, si cuncta horæ huius mysteria recensere voluero. Vesper enim erat, cum è cruce depositus, & afflictissimæ matris sinu exceptus dolorem ipsius innouauit, cum Angeli pacis ad obsequium Reginæ circumstantes amarè flebant. Vesper erat, cum post triumphalem resurrectionem duobus discipulis euntibus in castellum Emaüs in habitu peregrini facundum se comitem adiunxit, vt corda propè desperantia mutua confabulatione ad spei constantiam reuocaret. Sentiebant illi in scripturarum explicatione erumpentem ignem, qui per ossa diffusus totas animæ medullas ardentibus scintillis depascebat. Rursum per Vesperam finis mundi intelligitur, sicut dicit Chrysologus; Vesper est cum finitur dies seculi, mundus à luce temporum cum declinat. Hæc est vespera, qua reddet Dominus vnicuique iuxta opera sua: in cuius rei typum duo Angeli impias ciuitates naturæ iura violantes deuastante flamma consumpturi venerunt ad eas vespere, vt ipsa hora visitationis (quod Abbas Tuitiensis notauit) tristissimæ peccatorum causæ conueniret. Hæc est vespera, qua durissima Hebræorum corda conuertentur ad Dominum, & qui cœlestis doctrinæ pabulum tanquam cibum leuissimum nauseabant, diuini verbi famem patientur vt canes. Tunc multi fideles adorabunt bestiam, & dulcissimum Christi nomen saxo duriores abnegabunt, sicut scriptum est, *Lupus ad vesperam vastauit eos*: & qui manè florebant, vespere decident, indurabuntur, & arescent. Hæc est vespera, de qua scriptum est, *Ad vesperam demorabitur fletus*,

Chrysol. serm. 18.

Rup. Abb. lib. 6. in Gen. cap. 6.

Ierem. 5. 6.

Psalm. 29.

Sophon. 2. 7.
Ælredus serm. de aduentu Domini.

hoc est de peccatoribus: nam de iustis Sophonias Propheta dicit, *Ad vesperam requiescent.* Est quoque vespera finis vitæ, vt sanctus Abbas Rieuallensis testatur, atque eius item symbolicè exprimit casum, qui post opera lucis opera inchoat tenebrarum, cuius sunt nouissima peiora prioribus. Has tenebras, hunc occasum auertat à nobis Dominus, qui si nobiscum fuerit, etiam vespere tenebris carebimus, *& nox sicut dies illuminabitur.*

3. Dicamus igitur cum discipulis illis, quorum cor ardens erat in via: *Mane nobiscum Domine*, mane nobiscum, *quoniam aduesperascit.* Iam vespera mater noctis tenebras parturit, iam nos tristitia confundit, desperatio submergit, intrauerunt aquæ vsque ad animam, & non est substantia: iam mentes nostras horrenda concutit tempestas, iam frigus iniquitatis nos opprimit, glacies immunditiæ supercrescit, iam sauciata conscientia terribilem iudicij sententiam pertimescit. Mane nobiscum, clementissime Domine, quoniam sine te nihil possumus, nihil sumus. Tu solatium nostrum, tu refugium, & virtus, tu es turris fortitudinis à facie inimici. Omnes occupat nox perfidiæ, deficit lux veritatis, præualent scelera, refrigescit charitas; ad te autem sunt oculi nostri, ne pereamus. Mane nobiscum, ne tenebræ nos comprehendant, & non extinguatur in nocte lucerna lucens, & ardens, quæ lucet nobis in loco isto caliginoso. Instat finis vitæ, diei vespera, eripe nos de potestate tenebrarum, & ne declines in ira à seruis tuis, quia si nobiscum fueris, in medio vmbræ mortis non timebimus mala, sed gratiæ tuæ fulgoribus coruscantes vitæ splendoribus illustrabimus in ipsa regione morientium. Bonum est tecum esse, Iesu dulcissime, mane nobiscum, & ne recedas à nobis: ostende nobis faciem tuam, & salui erimus. Ecce longiores factæ sunt vmbræ vesperi, imminet nox obscurissima, in qua nemo potest operari, mane nobiscum, & claude ostium à foris, donec pertranseant tenebræ, & iterum lux oriatur, & nobis ostium aperias, ostium fidei, & amoris; ostium contra ostium, quod in montis ædificio Ezechieli Prophetæ monstratum est. Tu quidem habitas in excelsis, & ascendis super Cherubim, & volas super pennas ventorum, & non valent serui tui inuenire locum tuum, nisi tu descendens non graueris venire ad nos; vel certè pertrahas ad te quærentes te, sicut pollicitus es dicens, *Omnia traham ad meipsum*; &, *ecce vobiscum sum vsque ad consummationem seculi.* Memento igitur verbi tui, in quo nobis spem dedisti, & mane nobiscum in vespera vitæ huius, vt adueniente horribili mortis nocte educas nos de carcere isto ad confitendum nomini tuo, tecumque perducas in admirabilem domum tuam, in qua nullæ sunt tenebræ, nulla mœstitia, sed lux perpetua, verum gaudium, & exultatio sempiterna. Ibi narrabimus quæ gesta sunt in via, quomodo cognouimus te in fractione panis. Ibi lætabimur in te,

& cantabimus laudes tuas sine intermissione. Ibi sedebimus tecum in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta.

§. V.

Quid sit Vesper, & quæ eius etymologia. Qua hora vespertinum officium persolui debeat. Notantur quædam de Lucernario, & hora lucernari. Mores nostros ab antiquis multum distare.

1. IPsum nomen Vesperarum à Græcis duxit originem: nam vt testantur Macrobius, & Isidorus ab Hespero stella occidentali Vesper dicitur. Hæc vna errantium est, de qua Plinius, Infrà solem, ait, ambit ingens sidus appellatum Veneris, alterno meatu vagum, ipsisque cognominibus æmulum Solis, & Lunæ: præueniens quippè, & ante matutinum exoriens Luciferi nomen accipit, vt sol alter diem maturans: contrà ab occasu refulgens nominatur vesper, vt prorogans lucem, vicemque lunæ reddens. Notat Suidas verbo Ἕσπερος ὅς κάλλιστος. Primo Parmenidem deprehendisse eumdem esse vesperum, & Luciferum, quod alij Pythagoræ tribuunt. De qua re sic canit Georgius Pisides in Cosmurgia.

Macrob. 1. sat. c. 3.
Isidor. 5. orig c. 31.
Plin. lib. 2. cap. 8.

Quis vnum, & idem sidus acri lumine
Modo Phosphorum modo Vesperum si perspicit,
Hoc nesciat binorum opificem cursuum
Lucis Prophetam, noctis esse nuntium?

Pisid. v. 347.

Laudant Vesperum Callimachus in hymnis, Quintus Calaber in Paralipomenis, & Moschus in Idyllijs. A Musæo Βάθυσκος ἀστὴρ stella vmbrosa, ab Apollonio in Argonauticis αὐλίων ἀστὴρ caularum stella nuncupatur. A Calfurnio Noctifer vocatur his versibus,

Sed iam sera dies cadit, & iam sole fugato
Frigidus æstiuas impellit Noctifer vmbras.

Callimach. hym. in Deliam v. 302.
Calab. l. 5. v. 131.
Mosch. Idyll. 7.
Appollon. lib. 4.
Calfurn. in fine Ecl. 5.

Itemque à Catullo in carmine nuptiali, ait enim,

Nimirum Eoos ostendit Noctifer ignes.

Catullus.

Scholiastes Euripidis Vesperum dictum arbitratur, quod omnia ferat quæcunque dispersit Aurora. Consentit huic etymologiæ Sappho Poëtria apud Demetrium Phalereum his verbis; Ἕσπερε πάντα φέρεις: φέρεις οἶνον, φέρεις αἶγα, φέρεις ματέρι παῖδα Vesper omnia fers, fers vinum, fers capram, fers matri filiam. Hoc idem sidus multi Venerem appellant apud Iulium Hyginum, quibus apud Plotinum adstipulantur Platonici: Plautus Vesperuginem vocat. Docet autem D. Hieronymus Iudæos, qui vsque ad vesperam ieiunium protrahebant, tunc solummodo ad sumẽdũ cibũ accessisse, cum primũ hęc stella appareret.

Sappho apud Demetr. lib. de elocutione.

Iul. Hygin. circa fin. lib. Astron.
Plotin l. de amore enn. 3. l. 5. c. 8.
Plaut. in Amphitr.
Hieron. l. 21. adu. Iouinianum.

2. Quod verò spectat ad legitimum tempus huius officij solemniter celebrandi variant antiqui Patres. Sunt qui autument ipso noctis initio persoluendum, ideoque inter noctis officia vesperas computant,

Baron. to. 1. an. 51.

cui opinioni fauet Baronius tomo primo Annalium. Alij verò extrema diei parte ante solis occubitum vespertinam synaxim agendam præcipiunt, quam propterea volunt ad diurnæ seruitutis pensum pertinere. Stat pro priori parte Isidorus, cuius sententiam repetit, & calculo suo approbat Rabanus Maurus. Stat etiam auctoritas hymni, quem Mediolanensis Ecclesia, & Ordo Cisterciensis quotidie canunt ad Vesperas, his præsertim versibus:

Isidor. de Eccles. off. lib. 1. cap. 20. Raban. lib. 2. de instit. cleric. c. 7.

Grates peracto iam die,
E noctis exortu preces,
Voti reos vt adiuues,
Hymnum canentes soluimus.

Stat denique copiosa phalanx eorum Patrum, qui vespertinum officium lucernarium, vel horam lucernarem appellant, quod tunc lucernæ ingruentibus tenebris accenderentur. S. Clemens Romanus cohortem ducit. Is in Apostolicis Constitutionibus vespertinam obsecrationem, & gratiarum actionem, Francisco Turriano interpretante, Denuntiationem obsecrationis nocturnæ, & Nocturnam gratiarum actionem post incensa lumina inscripsit. Sequuntur Clementem antiquiores Patres, Epiphanius, Hieronymus, Cassianus, Basilius, Cassiodorus, Socrates, Nicephorus, Auctor sermonum ad fratres in Eremo, Vranius Presbyter, & alij multi apud Marcellum Francolinum, qui lucernarium, horam lucernarem, psalmosque lucernales expressè commemorant. Hic omnes vespertinas preces nocturno tempori assignant. Non minorem tamen auctoritatem habent, qui à tenebris vindicant, & sole adhuc super finitorem fulgente celebrandas esse contendunt. Satis superque pro innumeris alijs mihi est solus Benedictus Monachorum Pater, & legislator, qui de Vesperis hæc in regula sanciuit. In Quadragesima ad Vesperam reficiant. Ipsa tamen vespera sic agatur, vt lumine lucernæ non indigeant reficientes. Sed & omni tempore siue cœnæ, siue refectionis, hora sic temperetur, vt cum luce omnia fiant. Sic præcipit vir beatus, lucis amicus, discretionis exemplar, vt cum luce diei omnia consumentur, nempè vt monachi nocturnæ quieti quantum naturæ sat est tribuentes ad nocturnas vigilias alacriores surgant: tum etiam vt completorio hora diei postrema relinquatur. Et ne quis putet solos esse monachos, qui diurnam Vesperarum celebrationem propugnent, alium testem profero virum doctum, & grauem Amalarium Fortunatum. Is tametsi lib. 4. de Ecclesiasticis officijs, Isidoro, quem supra citauimus, consentire videatur; libro tamen de ordine Antiphonarij, quasi Palinodiam canens, Nos, inquit, sæpissimè solemus vespertinale officium ante solis occubitum celebrare. Notat autem Francolinus vespertinum tempus statim post Nonam incipere. Constat ex hymno ipsius Nonæ, quo precamur, Largire clarum vespere. Constat præterea, quia licet vespera in solis occasu propriè intelligatur, nihilominus

Clem. Rom. lib. 2. cap. 34. & seqq.

Epiphan. l. 3. adu. hær. in f. Hieron. ep. 7. ad Lætam. & in 2. expos. ps. 119. Cassian lib. 3. c. 3. Basil. de Spiritu sancto cap. 29. Cassiod. in Trip. lib. 9. cap. 38. Socrat. l. 5. hist. c. 21. Niceph. l. 12. c. 34. Ad fratr. in Erem. ser. 1. Vran. in vita S. Paulini. Francolin. c. 17. Bened. reg. c. 41.

Amal. lib. 4. cap. 7. & de ord. Antiph. cap. 6.

Francolin. c. 19. & 20.

nihilominus totam quartam,& vltimam diei partem denominat,quæ post Nonam incipit, & in solis occubitu terminatur. Quia verò vltima diei hora Completorio assignatnr, duæ tantum horæ Vesperis relictæ sunt, decima scilicet,& vndecima, ac proinde in fine vndecimæ Vespertinæ synaxis legitimum tempus erit, vt Francolinus, Turrecremata, Ioannes Beleth, & alij sapienter obseruarunt.

Francol.ibidem. Turrecrem. tract. 73.in reg.S. Ben. Beleth.cap. 26.sui Rationalis.

3. Nostris verò temporibus hæc horarum distinctio haudquaquam in vsu est.Nam Vesperæ in Quadragesima circa meridiem, aliis temporibus circa horam nonam persolui solent. Rectè Pelagius Papa. Defectus nostrorum temporum, quibus non solum merita, sed ipsa hominum corpora defecerunt, districtionis illius non patitur manere censuram. Item Smaragdus Abbas, Modò apud nos iam aliter, atque aliter habetur. Quantò enim serotini à primitiuis, tantò longius vitæ merito ab antiquis distamus Patribus.Illi enim erant spiritu feruentes, Domino seruientes: nos autem tepidi,& nauseam facientes, sumus tamen in misericordia Domini sperantes. Potho quoque Prumiensis, In ordine, inquit, Monastico, qui honestis studiis, & laudabilibus institutis aliquando præeminebat, nostris iam diebus color optimus Ecclesiasticæ grauitatis mutatus esse videtur,superinducto quodam fuco leuitatis. Ecce enim vita Monastica, quæ erat columna, & firmamentum Religionis, in qua videlicet viguit disciplinæ censura, morum grauitas, maturitas consiliorum, auctoritatis pondus, antiquitatis insigne, in Ecclesiasticis Officiis repentinis visa est nouitatibus acquiescere, & quadam iuuenili passa est decolorari leuitate. Numquid Patribus doctiores, aut deuotiores sumus? Superba mente præsumimus quicquid ipsorum in talibus prudentia præteriuit. Hæc Potho, qui vixit ante annos quingentos: Quod si Monasticæ institutionis feruorem iam suis diebus refrixisse viri summi, & antiqui conqueruntur; quid nobis infelicibus vix nudum Monachi nomen habentibus post tot annorum centurias dicendum erit? Heu quantum recessimus à semitis antiquis, quas posuerunt Patres nostri! Heu quam tetra vitiorum fuligine obscuratum est aurum, mutatus est color optimus?

C. Fraternitatis dist.34.

Smaragd. in reg. S.Bened. c. 20.

Potho in fin.l. 3. de domo Dei.

Nona ætas agitur, peioraque secula ferri
Temporibus, quorum sceleri non inuenit ipsa
Nomen, & à nullo posuit natura metallo.

Iuuenal. Sat. 13.

Hæc Satyrici obiurgatio quàm verè conuenit ætati nostræ! Sed nunquid desperandum? Absit. Ecce enim non est abbreuiata manus Domini, vt saluare nequeat: neque aggrauata est auris eius, vt non exaudiat. Verumtamen iniquitates nostræ diuiserunt inter nos, & Deum nostrum: & peccata nostra auerterunt faciem eius à nobis, ne exaudiret. Propterea fusis lacrymis indulgentiam Domini postulemus, ne caliginosa scelerum nox nos incautos apprehendat.

Zeno in fin. ferm. de Psalm. 128.

Hora vndecima eſt, ait S. Zeno, concluſa ſunt diei tempora, curramus omnes, feſtinemus, ne nox adſit, ne hora prætereat, ne nox mortis inſiſtat. Beatus quidem qui à manè vſque in noctem laborans paratum denarium tanquam debitum poſtulat. Sed quia bonus eſt Dominus, quia miſericors eſt, ſperemus in eum, vt vndecimæ licet horæ operarij laboris diurni denarium conſequamur.

CAPVT XI.

DE COMPLETORIO.

§. I.

Completorium cur ſic dictum. Quare à lectione inchoëtur. Oſtenſum contra quoſdam Sanctum Benedictum primum Completorij institutorem fuiſſe.

1. SEptem diuinis Officiis pro viribus ingenij mei, quod ſentio quam ſit exiguum, Domino opitulante commemoratis, remanet octauum, quod Completorium dicitur, & propter ſui nominis effectum in fine cęterorum celebratur. Completorium enim dictum exiſtimant quotquot de ſacris Eccleſiæ ritibus ſcribunt, vel quia diei curſus, noſtræque ſeruitutis penſum hac hora completur, vt poſt Venerabilem Bedam notat Iodocus Chlictoueus: vel quia in illo eſus, potus, locutio, & alia ad corporis ſuſtentationem neceſſaria complentur, & conſumuntur, vt putant Amalarius Fortunatus, & Hugo Victorinus poſt D. Benedictum. Hic capite 42. ſuæ Regulæ grauiſſimè præcipit, vt dicta veſpera diebus ieiuniorum, aliis autem diebus ſtatim poſt cœnam, ſedeant omnes in vnum, & legat vnus collationes, vel vitas Patrum, aut certè aliud, quod ędificet audientes, & lectis quatuor, vel quinque foliis, vel quantum hora permittit, omnibus in vnum occurrentibus per hanc moram lectionis, ſi quis fortè in aſſignato ſibi commiſſo fuerit occupatus, occurrat. Omnes ergo in vnum congregati compleant, id eſt Completorium recitent, quo diuinæ laudes complentur. Ideò autem ſanctus Pater lectionem Completorio præmitti voluit, vt Monachi ex diurnis operibus, vel negotiis diſtracti, ipſa lectione reuocarentur ad Deum. Quare libros magnæ ędificationis, & pietatis legi præcepit, cuiuſmodi ſunt collationes Patrum à Ioanne Caſſiano conſcriptæ, vitæ quoque Sanctorum, & diuerſorum Patrum aſcetici ſermones. Pro qua lectione Smaragdus Abbas Diadema Monachorum compoſuit, vt ex eo ſingulis diebus capitulum vnum legeretur. Ex hac verò Monaſtica conſtitutione

Beda lib. de medit. Paſſ. Chriſti per 7. horas.
Iodoc. Chlict. l. 2. Elucid. Eccl. cap. de horis Canonic.
Amal. lib. 4. c. 8.
Hugo in ſpeculo cap. 3.

ratio colligitur, qua factum est, vt præter cæterarum horarum consuetudinem hoc Officium à lectione inchoëtur. Breuis enim lectio, quæ hodie Completorium antecedit, illam procul dubio repræsentat, quam ex Collationibus, vel vitis Patrum olim Monachi faciebant, post quam ipsum Completorium immediatè sequebatur. Quo peracto omnem prorsus loquendi facultatem sanctissimus Legislator denegauit, grauioris vindictæ reum statuens Monachum, qui hanc taciturnitatis regulam ausus fuerit præuaricari.

2. Quia verò S. Benedicti mentionem fecimus, illud hic opportunè monebo, quod à nemine, quod sciam, hactenus est obseruatum, ipsum videlicet præclarissimum Patrem primum Completorij institutorem fuisse: quæ assertio, quia apud aliquos non vsquequaque eruditos admirationem habebit, æquiori lance libranda, & solidis rationum momentis stabilienda est. Facit in primis ad eius veritatem astruendam, quod licet in Scripturis, & Patribus frequens habeatur mentio orationis faciendæ in fine diei; ad Vesperas tamen, & non ad Completorium illæ sententiæ referri debent. Accedit deinde quod ipso nomine Completorij nullus Ecclesiasticus Scriptor Benedicto antiquior vsus fuit: nec apud quempiam Græcum, vel Latinum Auctorem huius Officij nomen reperitur. Res autem ipsa sub aliis nominibus vix à Vesperis discerni potest. Nec est quod animum cuiuspiam moueat secunda Regula D. Augustini, quæ disertis verbis meminit Completorij, nam illa perperam tanto Doctori tributa est & ab aliquo imperito conficta videtur: precibus enim matutinis Psalmos assignat octoginta octo, Lucernarium distinguit à Vesperis, & multas alias continet de diuinis Officiis absurditates. Nomen item Completorij in Regula Monacharum inter opera D. Hieronymi reperitur, sed illa spuria est, & Auctoris recentioris. Cassiodorus quoque explicans versiculum Psalmi, *Septies in die laudem dixi tibi*, septem, inquit, illas significat vices, quibus se Monachorum pia deuotio consolatur, Matutinas, Tertiam, Sextam, Nonam, Lucernariam, Completorios, Nocturnos. At iste scripsit Regula Benedictina iam promulgata, vt diligentes Chronologi obseruant, & ex Annalibus doctissimi Baronij luce clarius constat. Errant igitur toto cœlo, qui ab ipsis Apostolis originem Completorio fuisse asseuerant. Et quidem Latinos Patres ante Benedictum expressam eius mentionem nullatenus fecisse concedunt omnes diligentissimi rei huius indagatores Marcellus Francolinus, Franciscus Suarez, Robertus Bellarminus, & alij. Idem de Græcis sentiendum est, quicquid nonnulli homines alioquin non contemnendæ eruditionis in contrarium reclament. Quid enim? commemorant illi orationem initio noctis ante somni dormitionem faciendam. Esto sanè. An idcircò hæc institutio ad Completorium trahenda est? Non credo. Enimverò vel de

Reg. Monachar. c.39
Cassiod. in Ps. 118.

Francol. c.14. & 21.
Suarez l. de hor. Canonic. cap. 5.
Bellarm. lib. 1. de bonis oper. in particul. cap. 11.

Vesperarum solemnitate, vel de aliqua priuata oratione explicari debent: ideoque valdè incompletum erat hoc Completorium. Miror in hac parte doctissimi viri sapientiam dormitantem. Scribit hic expressam Completorij mentionem se primum inuenisse apud Basilium in Regulis fusius disputatis. Age, proferamus textum. Completo iam die, ait ille, postquam horæ nonæ mysteria ex Actibus Apostolorum explanauit, pro iis omnibus, quæ in eo data nobis fuerint, feliciterue nobis euenerint, gratiarum actio succedat; eorumque quæ vel per consensum, aut secus contra animi sententiam prætermissa sint confessio: ac sicubi latens delictum aliquod admissum fuerit verbis, operibusuè, aut etiam corde, pro his omnibus oratione adhibita veniam nobis à Deo comprecabimur. Siquidem ad similia peccata iterum euitanda valdè vtilis est præteritorum consideratio. Idcircò Dauid dicit, *Quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini.* Tuam fidem obtestor amice Lector, agnoscisnè hactenus aliquod vestigium Completorij? An quia meminit confessionis, quam Ecclesia Romana Completorio præmittere solet, ideò quamdam eius effigiem hic adumbratam existimas? Sed præstat sequentia Basilij verba recitare. Tum autem, inquit, primis se iam noctis intendentibus tenebris sequetur petitio, vt quies quam sumus capturi inoffensa, & ab omni perturbatione, ac vitio libera sit, qua hora etiam necessariò nonagesimus recitari Psalmus debet. Hæc ille, qui dum ingruentes tenebras, & Psalmi nonagesimi recitationem commemorat, videtur sanè primo aspectu ipsum Completorium delineare. Sed neutra coniectura sufficiens est. Primò quia cum statim post Nonam vespertinas preces recenseat; quæ antiquissimæ sunt, & completo iam die ad lucernam cantari solebant, vt capite superiori ostensum est, quid mirum si de tenebris mentio fiat? Deinde tametsi nonagesimum Psalmum etiam nunc ad Completorium dicamus, huius tamen Psalmi designatio nihil facit pro Completorio: nam etiam hora sexta hunc eundem Psalmum dicendum esse præcepit, vt liberemur ab incursu, & dæmonio meridiano. Quid quod Baronius hæc eadem Basilij verba de tribus nocturnis vigilijs interpretatur, quæ olim ter in nocte surgendo recitabantur? Tandem idem Basilius sermone primo de institutione Monachorum, qui aliis est sermo quartus exercitamentorum pietatis, horarum Canonicarum tempus, & numerum describens adeò clarè rem istam diffinit, vt nulla amplius dubietas relinquatur. Is est, inquit, horarum modus tenendus, qui à veteribus olim sanctis viris ad orationem descriptus est. Etenim eximius ille Dauid ait: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitiæ tuæ.* Addit deinde idem Propheta: *Vespere, manè, & meridie.* Quin & Spiritus sanctus circiter horam diei tertiam missus fuit, sicut ex Actis accepimus, quo tempore, cum

Bellarm. ibidem.
Basil. reg. fus. q. 37.
Baron. an. 51. n. 69.

propter illam variarum linguarum efficacem vim Pharisæi discipulos irriderent, negauit Petrus eos ebrios esse, qui ea loquerentur, siquidem horam illam tertiam fuisse. Porrò Nona Dominicæ Passionis memoriam refert, illius quæ vitæ nostræ causa suscepta est. Verum quoniam item hoc est apud eundem Dauid: *Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ:* tempora autem illa quæ diximus, neutiquam septenarium orationis numerum conficiunt, bipartito diuidenda meridiana oratio est, ita videlicet, vt pars vna cibum præcedat, altera subsequatur, quò perpetua hæc nobis formula sit Deum septies per singulas dierum conuersiones laudibus celebrandi. Ecce quas horas diuino cultui suo tempore assignatas enumerat Basilius. Primò quidem ex Psalmis nocturnos, Laudes, Sextam, & Vesperas. Addit ex nouo Testamento Tertiam, & Nonam. Postea vt septenarius Prophetæ numerus adimpleatur sextam in duas partes diuidi iubet, quarum vna cibum antecedat, altera subsequatur. Quis hic non videt nullum Completorium apud Basilium fuisse? Nam qua ratione iam dictæ horæ sextæ partitionem ad septenarij numeri supplementum instituisset, si post Vesperas aliæ preces superfuissent superioribus adiungendæ? Nulla igitur, non dicam expressa mentio, sed ne rudis quidem adumbratio Completorij in præcitata Basilij sententia reperitur, quam ideò ad Vesperas referre omnino debemus.

3. Confirmatur amplius hæc assertio ex diligenti cæterorum Græciæ Scriptorum discussione, qui multis sæculis post Basilium vixere. Nulla enim Completorij mentio apud illos habetur, adeò priscis Græcis ignotum fuit hoc officium. Ioannes Climacus ad sextum pertinet sæculum. Is sermone de Pastoris officio; Quidam Pater, ait, post complementum vespertinarum orationum alicui duos, alij tres, alij centum psallere Psalmos ante somnum iniungebat. Ergò post Vesperas nulla solemnis oratio remanebat, sed priuata cuique psalmodia imponebatur. Euthymius Zigabenus Monachus vixit sæculo duodecimo tempore Alexij Comneni Imperatoris. Hic ad illum Psalmi versiculum, *Septies in die laudem dixi tibi*, sic enumerat horas Canonicas, mediam noctem, diluculum, manè, horam tertiam, Sextam, & Nonam, & Vesperas. Nihil autem de Completorio. Eodem sęculo, vel paulò ante vixisse creditur Simeon Presbyter, & Prępositus Monasterij S. Mamantis, qui oratione vigesima quinta de fide, & moribus, vespertino officio completo præcipit Monachum benedictionem à Pręlato percipere, tum in cellam recedere, & obserare ostium, ac post priuatas lectiones, & orationes super stoream cubare. Ante istos, sęculo scilicet nono, floruit Simeon Metaphrastes, qui passim in vitis Sanctorum Matutinum commemorat, itemque Tertiam, Sextam, Nonam, & Vesperas, nunquam tamen Completo-

rium. Denique qui voluerit omnes Scriptores Græcos euoluat,& inueniet de Completorio altum vbique silentium. Auctor libri ἄνθος, quem Iodocus Coccius in Thesauro Catholico scripsisse ait anno Domini 1480. primus est ex his quos vidi,qui Completorij meminerit.Sic enim scribit capite de horis Canonicis.Matutinus cantus obitur, quia primò omnis Christianus debet manè celebrare Christum : secundò mulieres manè venerunt portantes aromata ad vngendum Christum: tertiò ipse Dominus manè surrexit è sepulchro. Inter matutinum,& vespertinum interueniunt aliæ Canonicæ horæ, quibus canitur prima hora, quia principium diei est, & monstrat nobis illam lucem, quam Deus nobis donauit educens nos è tenebris, & in lucem æternæ vitæ ponens. Tertia, quia tunc descendit in Apostolos Spiritus sanctus illuminans eos, & ipsi mutarunt linguas suas, vt proficiscerentur ad prædicandum Euangelium toti orbi terrarum. Sexta, quia tunc Christus in Crucem sublatus fuit, in qua pependit vsque ad nonam. Nona, quia tunc expirauit Dominus. Apodipna (quasi dicas Postcœnia, quæ nostro Completorio correspondent) canuntur, quia cubitum ituri sumus. Ideò Deo gratias agimus petentes, vt nobis sanctum suum Spiritum mittat, qui nos à laqueis diaboli custodiat, ne nos ille ad libidinem suam supplantet. Mediæ noctis canticum, quia dixit Christus, *Vigilate, & orate, quia nescitis qua hora Dominus veniat.* Rursus dicitur, *Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit.* Hactenus prædictus Auctor.Quod si quempiam Græcum Scriptorem ex antiquioribus repereris,qui Latinè redditus Completorij nomine vtatur, id vitio Interpretum tribuendum est, qui nostrorum temporum consuetudinem attendentes,quoties in textu Græco hanc vocem τὸ λύχνικον, vel aliam similem inueniunt, Completorium vertunt, cum potius horam lucernarem, seu vespertinam interpretari debuissent. Denique, vt è Græcia in Latinum regrediar, ex hymno S. Ambrosij, quem nos toto ferè anno in vespertina synaxi ritu Cistercienſi decantamus, licet euidenter colligere ipsas vesperas tunc solemnium precum complementum fuisse, quas idcircò ante somni quietem persoluebant. Precamur enim in hoc hymno;

Artus solutos vt quies
Reddat laboris vsui:
Mentesque fessas alleuet,
Luctusque soluat anxios.

Itemque,

Exuta sensu lubrico
Te cordis alta somnient:
Ne hostis inuidi dolo
Pauor quietos suscitet.

Sanctus itaque Benedictus, qui horam vesperarum sic temperari præcepit, vt subsequens cibi refectio luce adhuc diei clarescente sumeretur, ne Monachi, qui omnes in vno loco singuli in singulis lectis dormiebant, sumpto cibo fabulis, otioque vacarent, aut nullo orationum muniti præsidio quieti nocturnæ se traderent, prudenti consilio præcepit, vt audita prius spirituali lectione, tribus Psalmis directaneis sine Antiphona Completorium persoluerent, acceptaque Prælati benedictione rectà cubitum irent, ne fortè priuata, & indiscreta oratione alter alterius necessariam quietem impediret; Sed communi locutione cessante, cæterisque diei exercitiis fideliter consummatis, omnia corporis membra, omnes sensus, & potentiæ soli Deo, qui non dormit, neque dormitat, committerentur, donec somno refectis artubus obserata nocturno silentio oris claustra ianitor labiorum nostrorum ad annunciandas eius laudes in nocturnis officiis aperiret.

§. II.

Completorium qua hora celebrandum. Admonet nos finis nostri. Mysticæ eius significationes. Quæ sit bona, & viuificans mors, quam iusti optant.

1. PAtet ex dictis Canonicum tempus Completorij quale sit, hora scilicet duodecima iam exacta post cœnam, & omnia opera somnum antecedentia, ante finem crepusculi vespertini, postremo scilicet termino abeuntis diei, vt docent Bellarminus, & Durantus, atque alij Scriptores apud ipsos. Non ideò tamen quorumdam Canonistarum errorem sequi debemus existimantium Completorium vnam esse ex nocturnis vigiliis: quamuis enim post solis occubitum celebretur, diurnis nihilominus officiis tanquam ipsorum complementum deputatur. Finis autem officij finis etiam nostri nos admonet. Quotidie morimur, & quasi aquæ dilabimur super terram, quæ non reuertuntur: quotidie commutamur, quot puncta scribo, tot meorum temporum sunt detrimenta. Omni momento pars aliqua vitæ demitur, & tunc quoque cum crescimus, vita decrescit. Quid in rebus humanis certius morte? quid hora mortis incertius inuenitur? vt exclamat Bernardus: Senibus quidem in ianuis, adolescentibus in insidiis est. Dicere quisque potest cum Poëta Venusino,

> *Quis scit an adijciant hodiernæ crastina summæ*
> *Tempora dij superi?*

Quare id agendum vt vna dies instar totius vitæ nobis sit: *Ne glorieris in crastinum*, ait Sapiens, *ignorans quid superuentura pariat dies.* Romanus Philosophus luculentissimè: Pectus mortale nunquam magis diuinum est, quam vbi mortalitatem suam cogitat, & scit in

Bellarmin. l. 1. de bonis oper. in part. c. 11. Durant. de ritib. Eccl. lib. 3. c. 12. Hostien. Io. Andreas, & alij in c. 1. de celebrat. Missarum.

Bern. de conu. ad clericos cap. 14.

Horat. l. 4. od. 7.

Prou. 27. 1.

Seneca epist. 120.

hoc natum hominem, vt vita defungeretur. Quanti incolumes hodie viuunt, cras futuri puluis, & vmbra? Ille itaque beatus censeri debet, qui sic semper, & vbique viuit, vt vltimam quamque lucem tanquam non redituram consumat.

METRVM XXIII.

Phosphorus ecce diem solito properantior affert,
En roseo fugat astra flagello.
Purpureis euecta rotis Tithonia coniux
Iam reduci parat æthera Phœbo.
Ecce moræ impatiens tremulis emergit ab vndis
Claro fulgens Cynthius ore.
Nascenti arridet perfusum lumine cœlum,
Plaudit tellus, concinit aër,
Vix tamen æthereo rutilans effulsit in axe
Terris vndique luce retectis:
Cum subitò excelsum cœli conscendere cliuum
Cursu nititur ocior Euris
Attollitque diem, medioque è culmine victor
Totum flammis concremat orbem.
Mox iam defessus rutilantes contrahit ignes
Æquoreas decliuis in vndas.
Deficit heu senio languens, victusque recedit
Obscuris obnubilus vmbris.
Primum humili, hinc celsa fulgebat lampade, tandem
Furuæ cessit tempora nocti.
Flet largis cœlum lacrymis, solique cadenti
Tellus aggemit, aggemit aër
Funereis facibus prælucent sidera, terram
Nigro nox inuoluit amictu.
Scilicet hæc hominum norma est, vitæque fugacis,
Quæ nascens iam desinit esse.
Quid senium, & multos fingis mansura per annos.
Vitæ gaudia cæca iuuentus?
Hora volat, finis properat, nox atra tenebris
Imminet, & caligine multa.
Viue igitur, medio dum Phœbus in æthere fulget,
Viue hodie, cras viuere serum est.

2. Porrò mysticæ huius horæ significationes multæ sunt. Christus enim hac hora pridie mortis suæ ad hortum exiit post cœnam, vt salutem ab horto auspicaretur, à quo nobis interitus, & perditio. Orauit prolixius procidens in faciem suam, vt orantis habitum ab ipso disceremus. Et cœpit contristari, & mœstus esse, non solum timore imminentis mortis, sed multò magis ob Iudæ infelicitatem, ob

ob Iudæorum perditionem, ob ingratum Christianorum animum erga ipsum, nam plerisque præuidebat nihil sui sanguinis effusionem profuturam. Tristitiam verò suam statim retulit ad Deum cum oratione dicens æterno Patri, *Non mea, sed tua voluntas fiat.* Hæc vox capitis, salus est totius corporis, ait Magnus Leo Papa. Hæc vox omnes fideles instruxit, omnes Confessores accendit, omnes Martyres coronauit. Nam quis mundi odia, quis tentationum turbines, quis posset persecutorum superare terrores: nisi Christus in omnibus, & pro omnibus patiens Patri diceret, *Fiat voluntas tua*? Discant igitur hanc vocem omnes Ecclesiæ filij magno pretio redempti, gratis iustificati, & cum aduersitas violentæ alicuius tentationis incubuerit, præsidio potentissimæ rationis vtantur: vt superato tremore formidinis, accipiant tolerantiam Passionis. Et cum prolixius oraret sanguineus sudor æstuantis animæ indicium per omnes artus erumpens terram perfudit, vt hoc viuifico rore declararet Dominus terrenos homines diuino sanguine redimendos. Olim canebat Sponsa, *Dilectus meus descendit in hortum suum, vt pascatur in hortis, & lilia colligat.* Sed mutata hic rerum facies, expiandis sceleribus, non legendis floribus destinatur hic hortus. O felicem hortum Dei cruore irrigatum, qui tui creatoris preces audiens, eiusque mœroris, & agoniæ conscius primi illius paradisi felicitatem superasti. Vtinam ariditas mea sanguineo hoc rore irrigetur. Anima mea Domine, sicut terra sine aqua tibi, fœcunda eam copioso hoc imbre, vt reddat tibi fructum temporibus suis. Hac etiam hora Dominicæ sepulturæ memoria celebratur. Corpus enim Christi è cruce depositum in monumento positum est, non corruptioni obnoxium, sed ad immortalitatem surrecturum. Quiescamus suauiter in hoc sepulchro quicunque Christi passionibus communicamus. Maneamus in eo securi, nam futurum illud gloriosum Propheta prædixit: Eamus inquam & nos, & moriamur cum eo: ea scilicet morte, de qua psallimus, *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius*: vt consepulti cum Christo ingrediamur in abundantia sepulchrum. Hæc mors viuificans est, qua nobis ipsis, & mundi actionibus morimur. Hæc mors perducit nos ad vitam, quæ nonnisi mortua carne cognoscitur, sicut scriptum est, *Non videbit me homo, & viuet.* Nos enim sumus anima immortale animal, inquit Xenocrates, in habitaculo mortali clausum, & vitæ huius amisso à malo in bonum est transitus.

Leo serm. 7. de Passione.

Cant. 6. 1.

Isai. 11. 10.

Psalm. 115.

Exod. 33. 20.

Xenocrat. lib. de morte.

3. Hominem duplici ratione mori agnouerunt Platonici apud Macrobium, primùm si anima corpus relinquat: deinde si anima in corpore adhuc manens corporeas illecebras contemnat, & omnes affectiones, ac voluptates exuat. Vtramque mortem, qui Dei amator est, libens amplectitur, teste Maximo Tyrio: quia nisi quis à

Macrob. in Som. Scip. lib. 1. c. 13.

Max. Tyr. serm. 1.

à semetipso deficiat, ad eum, qui super ipsum est, non appropinquat. Præcipuè verò mysticam mortem, qua anima à sensibus, & corporeis illecebris auellitur, optat quotidie perfectionis cupidus, & dicit, *Moriatur anima mea morte iustorum.* Bona mors, quæ vitam non aufert, sed transfert in melius. Bona mors, qua corpus non cadit, sed anima subleuatur. Vtinam hac morte frequenter cadam, ne me laquei horrendæ mortis comprehendant: vt non sentiam lasciuientis vitæ mortifera blandimenta: vt non mouear ad sensum libidinis, ad æstum auaritiæ, ad iracundiæ stimulos, ad angores solicitudinum, & molestias curarum. *Moriatur anima mea morte iustorum,* ita vt illam nec fraus decipiat inimici, nec carnis blanditiæ inficiant, nec ignita mundi tela conficiant. Quis mihi det, non solum carnis oblectamenta, sed & vndique irruentia corporearum similitudinum phantasmata mentis puritate transuolare, vt moriar cum Christo, cum Christo sepeliar, cum ipso transeam ex hoc mundo ad Patrem, & ostenso, ac viso Patre dicam cum Philippo, *sufficit mihi?* Hæc est mors, quam optabat S. Iob, cum dicebat: *Elegit suspendium anima mea, & mortem ossa mea.* Hæc est mors non hominum, sed Angelorum, vt eam vocat Bernardus, de qua fidelibus ait Apostolus, *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* De hac morte sic loquitur Clemens Alexandrinus: Vir qui eam accepit lucem, ad quam non patet aditus, ad Dominum peregrinatur, etiamsi in terra cernatur eius tabernaculum: animam enim abducit à motibus, & affectionibus, & rursus viuit morte affectis cupiditatibus. De eadem hæc habet in moralibus Gregorius Magnus: Quisquis sapientiam, quæ Deus est, videt, huic vitæ funditus moritur, ne iam eius amore teneatur. Nullus quippè eam vidit, qui adhuc carnaliter viuit, quia nemo potest Deum simul amplecti, & seculum. Qui enim Deum videt eo ipso moritur, quo vel intentione cordis, vel effectu operis ab huius vitæ delectationibus tota mente separatur. In hac morte, vt explicat Richardus Victorinus, iacet corpus sine sensu, & motu, fitque illa valdè grauis, & verè mirabilis non dissolutio animæ, & corporis; sed alia hac multo mirabilior, multoque gloriosior diuisio animæ, & spiritus. Hanc autem in nobis operari solet, sicut testatur Apostolus, *Viuus ille Dei sermo, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animæ, & spiritus.* Quod verò Deum videre mors sit, hac ratione subtiliter explicat Marius Victorinus Afer: Si quis Deum viderit, moriatur necesse est, quia Dei vita, & intelligentia in semetipsa est, non in actu: omnis autem actus foris est; hoc verò est nostrum viuere, quod foris est viuere: ergo est mors Deum videre. Omittenda igitur vita foris, omittenda intelligentia, si Deum videre volumus, & hoc nobis mors est. Simili enim simile videtur. Sic differit obscurissimus

Num. 23. 10.
Iob. 7. 15.
Bern. serm. 52. in Cant.
Coloss. 3. 3.
Clem. Alex. 6. strom.
Greg. l. 18. mor. cap. 27.
Richard. de extrem. mali, & prom. boni tract. 3. cap. vlt.
Mar. Victorin. initio l. 3. adu. Arium.

iſte Scriptor. Nec deſunt mortis huius exempla, præſertim in deuoto fœmineo ſexu. Seraphica Virgo Catharina Senenſis, quæ ſæpè ſæpius hanc Angelicam mortem paſſa eſt, ſcribit in ea ſeparari animam ab omnibus potentiis, quia omnes eleuatæ ſunt, & abſorptæ in Deum. Tunc autem, ait, amittit corpus ſenſus ſuos, quia oculus videndo non videt, auris audiendo non audit, & ſic de cæteris ſenſibus, omniaque membra ab amore ligata ſunt, ideóque clamant qui ſunt huiuſmodi, *Infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius?* Altera Catharina Ianuenſis verè mirabilis, ac Theodidacta mulier ita de hac morte experientia magiſtra philoſophatur. Poſtquam Deus expoliauit animam mundo, carne, diuitiis, exercitiis, affectibus, & omni alia re, præterquam ipſo Deo; voluit inſuper eam ſeipſa denudare, & ſeparare animam à ſpiritu forma quadam terribili, modoque patiendi ſubtiliſſimo, quem explicare, & intelligere difficillimum eſt, niſi aliquis diuino lumine perfuſus id in ſe experiretur. Infudit Deus in cor eius nouum amorem adeò ſubtilem, & vehementem, vt animam cum omnibus ſuis potentiis à ſuo eſſe naturali abſtractam traxerit ad ſe, quæ hoc amore ſemper occupata in nulla re poterat delectari, nec cœlum, vel terram reſpicere. Corpus autem abſque ſuo eſſe naturali quaſi confuſum, & attonitum remanebat neſciens vbi eſſet, vel quid deberet dicere, & operari. Denique Maria Vela Ordinis Ciſtercienſis Sanctimonialis, quæ Abulæ in Hiſpania eximia hoc ſeculo floruit ſanctitate, mortem, quam viuens ſubiit incendio amoris combuſta ſic ſcribens ad ſuum Confeſſarium deſcribit. In ardenti charitate patitur anima felix, & delectabile tormentum, & terribile martyrium per manum ipſius Dei, adeò ſæpè creſcente incendio, vt animam comburat, & ad corpus etiam flamma pertingat. Cumque aliquando natura hunc ignem recuſaret timens ne ab eo conſumeretur, audiuit vocem Dei dicentis ſibi, ſine te comburi: itemque, in hoc igne purificaberis. Quid verò ſentiat anima, dum cruciatur in hac flamma, quis poterit explicare? Moritur enim morte ſuauiſſima, ſui obliuiſcitur, & omnium creaturarum, omne ſpatium anguſtum illi videtur, nec in ſe manere poteſt, nec toto cœli, terræque ambitu contineri. Vellet coram Deo annichilari, & in laudem ipſius omnino reſolui. Porrò corpus ſine pulſu remanet intenſiſſimis doloribus afflictum, expers cibi, & ſomni, ac penè mortuum, niſi quod anima impetu amoris acta quandoque compellit ipſum voces tollere ad ſidera altiſſimis gemitibus, & clamoribus inarticulatis. Hæc & alia plura de myſtica hominis morte ſanctæ animæ ſcripſerunt, quæ inexpertis incredibilia videntur. Mors autem iſta in contemplatione contingit, ad quam ſerotinum tempus iam ingruentibus tenebris maximè idoneum eſſe omnes Theologiæ myſticæ Doctores aſſeuerant. Sed & quidam Ethnicus hanc veritatem non ignorauit, qui de

Cathar. Senenſis. Dialogi ſui c. 79.

Cathar. Ianuenſis in dialogo cap. 2.

Ex vita Mariæ Velæ par. 2. c. 43.

seipso ad amicum scribens ait: Mirè silentio, & tenebris animus alitur, ab iis quæ auocant abductus, & liber, & mihi relictus non oculos animo, sed animum oculis sequor, qui eadem quæ mens vident, quoties non vident alia.

Plin. iunior. lib. 9. Epist. 36.

§. III.

Hora Completorij obtulit Abraham sacrificium. Contemplationis series ex eodem sacrificio explicatur. Deprecatio pro dono contemplationis.

1. IDeò ante Completorium versiculus ille Psalmi decantatur, *Conuerte nos Deus salutaris noster*, quo peracto iam die è negotio ad otium, ab externis ad interna, à malitia diei ad noctis quietem, & ab actionum solicitudine ad contemplationis suauitatem reuocemur. In cuius rei typum Patriarcha noster Abraham, cum accepta super numerum stellarum futuræ propaginis repromissione præscriptum à Domino sacrificium ipsa hora Completorij offerret, conuersionem nostram ab actiuæ vitæ exercitiis ad contemplatiuæ sublimitatem non sine ingenti mysterio præfigurauit. *Sume*, inquit, *mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque, & columbam.* Vbi illud in primis obseruandum est, quod quadrupedibus bestiis volucres etiam in sacrificium adiunxit. Nam, vt ait Richardus Victorinus, in auibus studia spiritualia, in animalibus corporalia exercitia intelliguntur. Qui verò ad apicem perfectionis anhelat aues bestiis, interna externis, contemplationem actioni coniungere debet. *Et bestias quidem diuisit Abraham in duas partes, volucres autem non diuisit.* In internis enim exercitiis, quæ ad aues pertinent, cum soli diuino conspectui pateant, illud dumtaxat oportet intendere, vt diuinæ placeant voluntati: At in externis, & corporalibus quibus tum propter Deum, tum propter proximum insistimus, intentionem nostram necessariò diuidimus, & geminamus, & ad diuinum beneplacitum, & ad proximi vtilitatem attendentes. His autem studiis dum incumbimus, adhuc viget diei malitia, adhuc vrit æstus concupiscentiæ, adhuc feruet carnalis prudentiæ calor. Ideò sacrificium nostrum custodire debemus, ne descendentes volucres, ineptæ scilicet, ac superbæ cogitationes, immissiones per Angelos malos, illud coinquinent, & discerpant. Sed quid dicit Scriptura? *Cumque Sol occumberet, sopor irruit super Abram, & horror magnus, ac tenebrosus inuasit eum.* Ecce quomodo occidentem Solem comitatur sopor, & post soporem sequitur horror. Hunc verò soporem non illum arbitror esse, quem infirmitatis nostræ defectus, vitæque huius necessitas immittit: soporem intelligo corporei sensus excessum, animi quietem, mentis alienationem. Dum igitur Sol occumbit, dum vanitatis deficit amor, dum carnis concupiscentia refrigescit, homo spiritualis

Psalm. 84.

Gen. 15.

Richard. de differ. sacrificij Abrahæ, & Mariæ.

irruente desuper somno extra semetipsum rapitur, & ex diuina reuelatione, quasi per somnum, ea incipit cernere, & cognoscere, quæ prius feruente sole vix, vel nullatenus poterat intueri. *Per somnium in visione nocturna*, ait Iob, *quando irruit sopor super homines, & dormiunt in lectulo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina.* At hunc soporem horror magnus, & tenebrosus subsequitur, eodem attestante qui dicit, *In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt.* Et, *si dixero, consolabitur me lectulus meus, & reuelabor loquens mecum in strato meo, terrebis me per somnia, & per visiones horrore concuties.* Quis enim non horreat, & contremiscat, dum mystico sopore supra semetipsum eleuatus videt Deo reuelante quantis quotidie periculis subiaceat, quam sit pronus ad casum, quam tardus ad surgendum, quam facilè perituræ carnis illecebris decipiatur; & insidiantis diaboli fraudibus ad ruinam impellatur?

Iob. 33. 15.

Iob. 4. 13.

Idem 7. 13.

2. Pergit Scriptura. *Cum ergo occubuisset Sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter diuisiones illas.* En veram conuersionem, quam initio Completorij postulamus: En totius seriem contemplationis. Primò occumbit Sol, postea soporatur homo, horror deinde inuadit eum, tum caliginem videt tenebrosam, quam clibanus fumans dissoluit, & succensa lampas transeuntis ignis inflammat. Postquam igitur prædictus horror studium spiritualis viri à caducis transtulit ad ęterna, omni vitiorum tyrannide subacta, de conscientiæ incipit tranquillitate gaudere, & inualescente bona consuetudine in simplicem mentis nuditatem exaltatur. Tunc fit caligo tenebrosa humana ratione imperscrutabilis, quam Magnus Areopagita lucem esse ait, in qua Deus inhabitat, quæ propterea tenebrosa vocatur, quod lux excedens, & exuperans, id quod luce tegitur, nimio splendore inuoluat. *Nubes*, inquit, *& caligo in circuitu eius: & posuit tenebras latibulum suum.* Ad hunc fulgentissimum radium diuinarum tenebrarum, qui omni essentia superior est, mysticæ Theologiæ magister Dei amatorem eleuandum fore promittit, cùm à se ipso, & ab omnibus liber fuerit, & solutus. Ad idem Psalmus nos hortatur qui dicit, *Accedite ad eum, & illuminamini.* Ne fortè desperes, & dicas, Nulla est spes videndi Deum, nam *Deum nemo vidit vnquam, & lucem habitat inaccessibilem*; pręcipit Psalmus vt accedas. Ad quem? Ad Deum. Sed scriptum est, *Scrutator maiestatis opprimetur à gloria.* Accede ergo humiliter, accede confidenter, & illuminaberis, & facies tua non confundetur. Ideo post caliginem sequitur clibanus fumans, & lampas ignis. Prius ignis fumigans, postea ignis flammans. In clibano fumante intelligitur incendium amoris, in lampade lux gratię re-

Dionys. Areopag.

Psalm. 96. & 17.

Dionys. Areopag. cap. 1. myst. Theologiæ.

Psalm. 33.

1. Ioan. 4. 12.

1. Timoth. 6. 16.

Prou. 25. 27.

uelantis. Nam quia lux Diuinitatis iis tantum, teste Dionysio, verè collucet, qui immunda omnia, & munda transeunt, omnemque omnium sanctorum fastigiorum ascensum superant, & diuina omnia lumina, rationesque cœlestes relinquunt, & in caliginem ingrediuntur, in qua reuera est, vt scripta diuina tradunt, is qui est super omnia, ad quam sublimitatem non nisi charitate currendo peruenitur; idcircò amoris incendium in clibano cordis succendi debet. Sed quia in hac vita quantumcunque proficiat homo, nunquam ad summum perfectionis fastigium peruenire potest, vt Deum diligat totis viribus, tota mente, tota virtute, non sine causa succensus clibanus molestum, & lacrymosum eructans fumum ostenditur. Lampas verò ignis intimæ lucis quandam denotat inchoationem, in cuius tenui, ac subobscuro fulgore æternorum bonorum supereminentia nobis interim manifestatur, donec crescamus vsque ad perfectam diem, & ad illam felicem patriam perueniamus, in qua lumen lampadis, & lucernæ iam necessarium non erit, quia claritas Dei illuminabit nos.

Dionys. cap. 1 mysticæ Theologiæ.

3. O ignem! ô lucem! quæ post solis occasum immittitur, quæ tenebras peccatorum expellit, fiduciam gignit, nutrit spem, tollit timorem. O fidelem Abrahæ æmulatorem, cui datum est hostiam gratam offerre Deo, & post horrorem, & somnum diuinum ignem, sanctumque lumen accipere. *Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis:* festina ad adiuuandum nos hac sacratissima hora, qua à diei negotiis ad otium contemplationis toto mentis affectu conuerti desideramus. Ecce suplex, & lacrymans pedibus tuis aduoluor nouellus Ephraïm, qui quasi auis auolaui, nidum quærens mihi, vbi reponam pullos meos, affectus meos. Cognoui nimirum tempus miserendi, quia venit tempus. Non me deinceps, te adiuuante, benignissime Saluator, non me ad egena conuertam huius mundi elementa, ne mihi thesaurizem iram in die iræ, ne rursum vagari incipiam post greges sodalium meorum, ne ligatis manibus & pedibus proijciar à facie tua in tenebras exteriores, ne tanquam tepidum euomas me ab ore tuo, ne cum ipse veneris scrutans renes, & corda, scrutans Ierusalem in lucernis inueniar minus habens. Et nunc Domine, Pater meus es tu, ego verò lutum: fictor meus es tu, & opus manuum tuarum ego sum. Ne memineris iniquitatum mearum, & anticipent me misericordiæ tuæ. Vnam petij à te, hanc iugiter requiram, vt inhabitem in domo tua omnibus diebus vitæ meæ. Effunde ergò, clementissime Deus, largam super me benedictionem de rore cœli, & de pinguedine terræ. Terræ inquam viuentium, qui potantur torrente voluptatis tuæ, & satiantur ab vbertate domus tuæ. Vtinam dirumperes cœlos, & ad me descenderes, vt durities mea liquefacta difflueret, & amore tuo

ignitus præſentia tua dignus inuenirer. Sicut deſiderat ceruus ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Quando veniam, & apparebo ante faciem tuam? Quando veniam ad te ſupereminenti contemplatione eleuatus de terra deſerta, inuia, & inaquoſa, vt videam virtutem tuam, & gloriam tuam? Quamdiu miſer iactabor in fluctibus mortalitatis meæ, clamans ad te Domine, & non exaudis? Audi clamantem de profundis tenebrarum, introduc me in caliginem tuam, in qua lucet radius maieſtatis tuæ, vt videam te, & ſciam te, nunc quidem per ſpeculum, & in ænigmate: poſtea verò diſcuſſa caligine facie ad faciem, cum lux perpetua fulgebit ſuper me in regno felicitatis.

METRVM XXIV.

Hoc eſt quod opto: cætera diſtuunt
Vernæ more niuis, quæ tenui halitu
Spirantis Zephyri liqueſcit.
Quid mihi Regum culmina, quid opes,
Quid mollioris gaudia vitæ,
Aut vanæ ingeritis præmia gloriæ,
Gentes ſiniſtro tramite deuiæ,
Iuſſiſque indociles Dei?
Omnia ſordent: quicquid celſum
Magno cœlum continet ambitu,
Quicquid tellus fœcunda parit.
Tu Rex beate cœlitum,
Mundi ſator, & rector,
Humani generis ſpes, amor, & quies,
Qui lucido aſtrorum in ſolio ſedens
Intimos cordis penetras receſſus;
Interna pelle nubila,
Compone fluctus turbidos,
Vt ſpiritus contagio
Emancipatus corporis
Tranquillus ad te conuolet.
Da votis facilem te Pater optime;
Tuæque lucis fulgidum menti iubar
Emitte cœlitus,
Vt rurſus patrio reddita cœlo
Veri ſe repleat luminis hauſtu.
Tu poli terræque præſes tumidi quoque pelagi
Moderatrix mens veni, cuncta regens vice ſtabili.
O ſacrum mundi decus, Patris & vnica ſoboles,

Tuo ſemper parenti ſapientia ſimilis,
Intelligibilium expreßio, nec Patre iunior,
Nec minor, lux ſempiterna effigies nitida Dei.
Te ſemper generat, & ſemper amat, tibi placidus
Annuit ſemper Parens: conſtat perpetuus amor
Geniti, & Genitoris, ambos nam fœdere ſociat
Æterno vnus amor, & ſpiritus: hunc ſine numero
Numerum facitis. Bonum ſimplex, vnica Deïtas,
Simplex æternitas, parque potentia, par amor
Tibi cum Patre eſt. Nihil te ſine dicere potis eſt,
Qui Verbo cuncta dicit. Sine te nihil opifex
Aut facit, aut firmat. A te omnia condita numerum,
Artemque habuere, normam quoque, pondera, ſpeciem.
Huc igitur ades boni fons ſapientia, maculas
Abſterge mentis, cernere vt vultum queam,
Vultum beatos qui facit Angelos,
Tu quoque Amor Deus,
Amor perpetuus Patris,
Perpetuus Verbi Amor,
Vtrique compar, vtriuſque vinculum.
Quem vis volendi, vis redamantium
De corde ſemper intimo
Spirat perenni amore.
Ades præpes & ex alto
Septena mitte munera.
Tu lux ſidereæ domus,
Sanctorum fomes ignium,
Vigor igneus orbis,
Hoſpes pudici pectoris,
Sanctique amoris pronubus;
Dux ad aſtra, cordis ardor,
Et mentium voluptas.
Huc opum diuiniorum
Diues, pax animi veni:
Arcem pectoris occupa,
Nam tuo ſine Numine
Mens torpet, vt flumen gelu.
At at recenti quo feror impetu
Sublimis inter nubila?
Subitus vnde mihi
Venit furor? quis me vigor,
Aut quæ vis noua concitat?
Cernitis? an rerum ſpecies deludit amantem?

Per

Per medias equitare nubes,
Stelliferumque pede
Iam video calcare polum.
Ad cælitum consortium
Super nitentis æthræ
Altum feror cacumen.
Ecce domus, turresque recedunt:
Iam pendula in minimam coit pilam globosa tellus,
Iam Solis, & Lunæ superuehor, Iouisque sedes.
Modò quod erat culmen refulgens siderum pyropis
Calco pauimentum pedibus, & sancta cerno
Delubra Diuum,
Trahit me spiritus post se, meumque sacro
Amore pectus vrit
O raptus, atque excessus animæ,
O mysticum silentium,
O sancta solitudo,
Pretiosa mors carnis, quies tranquilla, fax amoris,
Intus furens incendium,
Suspensio beata,
Pax cordis & suauissima
Mentis bonæ voluptas!
O quas Aligerum lyras
Dulcesque cantus audio!
Carmina resonant non prius
Accepta æthereis choris.
Auditis vt decemplicem
Amor intus agit molem!
Amor hic est, nosco sonantium
Errores digitorum.
Vt blanda pubes cælitum
Arripit aure sonitum!
Vt accinunt Amori
Aligerum phalanges!
Vt astra mulcent cantibus!
Hic eloquenti verbere
Chelym flagellat auream.
Hic garrientes fistulas
Blandis maritat vocibus.
Hic leni auratum pectine tangit ebur,
Doctus hic est molles vngue ciere fides,
Hic patrios sacro personat ore modos.
En vt decoris saltibus

Errantes quatiunt ſolum!
Nunc implicantur inuicem,
Et ſeſe manibus trahunt.
Nunc delicatis greßibus
Cantui occinunt ſonoro.
Nunc in obliquam celeres cateruam
Diſgregant ſeſe placido rotatu,
Lætoque plauſu.
O pura mentis gaudia,
O ſancti Amoris Orgia!
Adeſte Amantes, quotquot ad æthera
Promouet virtus leuiore penna
Adhuc caduca corporis
Mole grauatos.
Nunc eſt canendum, nunc ſuperum choris
Fas eſt adeſſe, & pſallere.
Ergò huc canora tympana, & lyras ferte,
Ferte vota, ferte laudes.
Ludite, plaudite, pſallite Amori:
Dulcia carmina pangite Amori:
Pangite laudes, fundite verſus,
Cœlica promite cantica Amori.
Pulſate nouo ſydera cantu.
Plaudite cœli, plaudite terræ,
Plaudite Amori.
Sed quis repente corripit mentem dolor,
Et noſtra turbat gaudia?
Scilicet iniecta curarum compede, & arcto
Carnis ligata vinculo
Ad ima rurſum labitur
Mens è polorum culmine.
O Amor, ô tetricæ tandem faſtidia vitæ
Tolle: vt ſiderea tibi liber ſiſtar in arce
Tunc mea ſecurus iactabo gaudia, quando
Vnica vita duos iunget, & vna dies,

§. IV.

Completorio feruentius adeſſe debemus multis de cauſis.
Somnus imago mortis.

1. HAc hora totius diei defectus ſupplere debemus, vt ſi cæteris forſan officiis minus alacriter, & deuotè interfuimus, maiori nunc feruoris, ac pietatis conatu peractæ per diem orationis negli-

gentiam compensemus. Illud autem summoperè Monacho cauendum est, ne absque grauissima necessitate publicæ desit officij huius recitationi. Fratres Prædicatores huic pietati sedulò incumbebant. Nam, vt ait Theodoricus in vita sancti Dominici, ceu rem valde optatam Completorium expectabant, atque ad illud tanquam ad solemne quoddam festum se præparantes mutuis se precibus commendabant. Multæ autem sunt causæ ad hanc obseruationem acrius stimulantes, quas magistri spirituales recensent. Primò enim hæc hora est qua de labore vitæ actiuæ ad tranquillam contemplationis pacem modo superius explicato transimus, Canticum iusti senis propterea psallentes: *Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace.* De impiis scriptum est; *Contritio, & infelicitas in vijs eorum, & viam pacis non cognouerunt.* Iusti autem si dormiunt non timebunt, quiescent, & suauis erit somnus eorum. *Creaui fructum labiorum pacem, dicit Dominus*, fructum scilicet sacrarum precum, quas hac hora complemus, *pacem ei, qui longè est, & qui propè.* Quomodo enim perturbato animo ille poterit inueniri, de quo scriptum est: *Et factus est in pace locus eius.* An non illa, quæ dilectum quærebat elapsum & lectuli, & noctis secretum elegit? *In lectulo meo*, ait, *quæsiui per noctem quem diligit anima mea.* En loci, & temporis quam prudenter adhibet opportunitatem! Per lectum siquidem sanctæ quietis otium intelligitur, quo nihil accomodatius ad vsum amoris, ad sapientiæ inuestigationem, ad gratiarum incrementa. Per noctem finis exprimitur occupationum, perturbationum fuga, omnium laborum obliuio: *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam*, & non vltra. Nocte enim ingruente tempus tacendi est, tempus vacandi, & videndi quam dulcis est Dominus. Deinde hac hora præparandus est locus, in quo animus cum Deo quiescat sancti Regis exemplum imitando, qui per diem assiduis regni curis distractus die peracto quasi quoddam Completorij rudimentum describens dixit: *Si ascendero in lectum strati mei, si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Sed vbi inquies locum Domino preparabo? Quæris vbi? In teipso: *Delitiæ meæ*, dicit Dominus, *esse cum filijs hominum.* Audi autem ipsum designantem sibi locum. Quis est iste locus quietis meæ? *Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum, & contritum spiritu, & trementem sermones meos?* Si tale fuerit cor tuum, locus gratissimus Domino factum est. Denique quis non studeat aduersus potestates tenebrarum, hac hora potentius armari, quarum noctu maior est vis? Sunt verò hæc arma specialis ad id oratio, aquæ lustralis aspersio, Prælati benedictio, & solemnis B. Mariæ inuocatio.

[Margin notes: Vmbertus in Reg. S. Augustin. c. 38. — Luc. 2. 29. — Psal. 13. 3. — Isai. 57. 19. — Psal. 75. — Cant. 3. 1. — Psalm. 103. — Psalm. 131. — Prou. 8. 31. — Isai. 66. 2.]

2. Vnum addiderim turpe admodum esse inutiliter hoc tempus transfigere, quo totius diei acta ad censuram reuocare debemus, finemque nostrum Domino cum lacrymis commendare. Morti enim initiamur cum dormire incipimus, ait Plutarchus: passimque Auctores primæ notæ *a* somnum vocant mortis fratrem. Quia videlicet, vt in libro de resurrectione scribit Athenagoras, similia accidunt sopitis, & defunctis. Apud Pausaniam in Eliacis in Cypseli Tyranni monumento efformatum legimus simulachrum noctis cum duobus infantibus, nigro vno, candido altero cum mortis, ac somni epigraphe. Dormiunt mortui Deo, sicut dormientes velut mortui sunt nobis. Locus sacer, in quo ossa mortuorum requiescunt Græco vocabulo cœmeterium, hoc est dormitorium dicitur à *κοιμάω*, quod est dormio, & communiter in sacris literis dormire dicuntur, qui felici securitate in Domino moriuntur. Hinc teste Amalario, aptatur quodammodo officium Completorij commendationi, qua se homo commendat Deo, quando transit de sæculo: petimus enim dimitti in pace, & spiritum nostrum in manus Domini commendamus. Sic optimo fine claudimus diem, si nostri quoque finis recordamur. Hac autem recordatione nil efficacius ad traducendas hominum mentes à scelere ad virtutem, vt si benè animo concipiatur, omnem hominem quantumuis barbarum horrore percellere, & ad meliorem frugem conuertere possit. *Statutum est omnibus hominibus semel mori: & in quocumque loco ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit.* Quis verò hæc audiens, & credens non perhorrescat? Momento viuimus, momento rapimur, & quidem momento ineuitabili, vnde pendet æternitas. Rectè priscus Satyricus:

Plutar. de consol. ad Apol.
a Homer. Il. 14. n. 231. Moschus, & Theocr. Idyl. 3. Virg. 6 Æn. Sen. Herc. fur. act. 4. & alii.
Amalar. l. 4. c. 8.
Ad Hebr. 9 27. Eccles. 11. 3.
Petr. Arbiter.

Heu, heu nos miseros quam totus homuncio nil est!

Ergò dum licet benè viuere studeamus. Sat dictum de Completorio. Iam tacendum, & quiescendum est. Hoc est autem summè, & perfectè quiescere, ait Richardus Victorinus, à Creatoris pia laude nunquam cessare.

Richar. lib. 2. in Apoc. c. 2.

CAPVT XII.
DE OFFICIO PARVO B. VIRGINIS:
§. I.

Quam difficile sit de Mariæ laudibus scribere. Cur negotium omnium sæculorum dicatur esse. Eius cultum semper viguisse. Ad ipsam Beatam Virginem deprecatio.

IN celebrandis Beatissimæ Virginis Mariæ præconiis tot iam sudarunt ingenia, tot sunt attriti calami, tot manus, & mentes occupatæ, vt si eius honori conscripta volumina in vnum congregarentur, insignem se solis constituerent Bibliothecam. Pia quadam æmulatione omnis natio, quæ sub cœlo est, iuuenes, & virgines, senes cum iunioribus in recensendis Mariæ laudibus qua ligata, qua soluta oratione decertasse videntur. Sed vt deuotus fuerit, gratusque Deo generosus eorum conatus, quicquid tamen de ineffabili meritorum eius prærogatiua manu scripserint, ore protulerint, mente conceperint, stilla situlæ est, momentum stateræ, gutta roris antelucani; vt non minus de illa, quam de Filio ipsius Domino nostro illud pleno ore decantare possimus, *Tibi silentium laus:* possitque facilius immensum pelagus exigua scrobe concludi, quam omnium hominum, & Angelorum vocibus Mariæ laudes exhauriri. Quis Reginæ cœlorum potentias loquetur, auditas faciet omnes laudes eius? Maior est enim omni laude, omnemque exuperat modum, quæ omnium decus creaturarum excellentissima dignitate transcendit. S. Germanus Patriarcha Constantinopolitanus sermonem de hac Virgine habiturus sic exorditur. Si palmo metiri terram possumus, ac funiculo mare circumscribere: si cubitis cœlum continetur, & stellarum numerari copia potest: si guttæ pluuiæ, tellurisque glebæ, ventorumque impetus, atque arenæ comprehenduntur, certè poterit quod in manibus est argumentum comprehendi. Arnoldus Abbas Bonæuallis initio Tractatus de laudibus Deiparæ hæc habet. Si linguis hominum loquar, & Angelorum, nihil dignè, nihil propriè de sanctæ, ac perpetuæ Virginis Matris Christi Mariæ gloria eloqui potero, quia verè in laudibus eius modulandis non inuenitur conueniens organum, & hebes est cuiuscumque subtilitatis ingenium. Res mira, & inaudita, Mater Virgo, Verbum caro, Deus homo! Quis in tam celebri miraculo sileat! Item quis hæc prædicare sufficiat? Scimus quidem supra nos esse hoc aggredi; sed illa in cuius sacrato vtero Verbum caro factum est, locuturis de Verbo conciliat verbum: nec fas est muta esse gaudia Ecclesiæ, vbi implente nos

Psal. 64. ex vers. Hebr.

Amed. Hom. 1.

Verbo hoc habemus in mente, quod mater in vtero. S. Amedeus ex Abbate Altæcumbæ Episcopus Lausanensis magnus Virginis Encomiastes, Omnis sancta, inquit, & rationabilis anima inuestigans cœli secreta mysteria, & distinguens ordines supernorum spirituum inuenit primam post Redemptorem illam in mulieribus benedictam, illam plenam gratia, quæ Deum genuit, & virginitatis gloriam non amisit. Hæc Virgo beata omni luce clarior, omni suauitate gratior, omnique potentatu sublimior totum mundum illuminat, & vnguenti optimi perfusione innouans omnia Cherubim, & Seraphim agmina potestate transcendit, & maiestate. Solus igitur Deus, cui soli secunda est, eam dignis poterit encomiis honorare, qui ad tantam dignitatem humilem, & paruulam sublimauit, qua maiorem ipsa Dei omnipotentia creare non potest. Hoc vnum est, in quo nec primam similem visa est, nec habere sequentem, vt vnum eumdemque Filium cum Deo Patre meruerit habere communem. Hæc illa mulier est olim in Paradiso promissa, quæ caput serpentis antiqui Dei virtute calcauit. Hæc illustris illa mulier præ cunctis mulieribus benedicta in igne, & rubo; in virga, & flore; in rore, & vellere antiquis Patribus præmonstrata. Hæc arca mystica testamenti, aureum propitiatorium, scala Iacob, virga Iesse, thronus Salomonis, arcus fœderis, ianua Paradisi. Hæc fons irrigans vniuersam terram, hæc aurora veri Solis prænuntia. Hæc salus vniuersorum, totius mundi conciliatrix, inuentrix gratiæ, genitrix vitæ, mater salutis. Hæc reparatrix protoparentum, posterorum viuificatrix, vera mater viuentium, desperantium salus, miserorum solatium, afflictorum refugium, spes vnica peccatorum. In ipsa omnis gratia viæ, & veritatis: in ipsa omnis spes vitæ, & virtutis:

Turcius Rufus in collat. vet. & noui Testam.

Sola fuit mulier, patuit qua ianua letho,
Et qua vita redit, sola fuit mulier.

Sub eius vmbra qui pausauerit in æstu vitiorum refrigerium inueniet, in pressuris sæculi vmbraculum, in laboribus quietem.

Bernar. ser. 2. de Pentecost.

2. S. Bernardus in Mariæ laudes semper effusus eam *Negotium omnium seculorum* aptissimo prorsus, ac singulari titulo nuncupauit. Ipsa enim tanquam mediatrix fidelissima omnium negotia in cœlesti curia procurat. Ipsa vna omnium negotium est, quæ sola potuit omnia sæcula occupare, quæ magnum negotium sæculorum omnium ingeniis facessiuit. Sed consultius est dulcissimi Doctoris lacteam orationem audire: lac merum loquitur, quod ab vberibus Virginis insigni priuilegio suxit. Ad Mariam sicut ad medium, sicut ad arcam Dei, sicut ad rerum causam, sicut ad negotium sæculorum respiciunt & qui in cœlo habitant, & qui in inferno, & qui nos præcesserunt, & nos qui sumus, & qui sequentur, & nati natorum, & qui nascentur ab illis. Illi qui sunt in cœlo, vt resarciantur; & qui in inferno, vt eripiantur;

qui præcesserunt vt Prophetæ fideles inueniantur; qui sequuntur, vt glorificentur. Eò beatam te dicunt omnes generationes Genitrix vitæ, Domina mundi, Regina Cœli. Omnes inquam generationes, quæ omnibus generationibus vitam, & gloriam genuisti. In te enim Angeli lætitiam, iusti gratiam, peccatores veniam inuenerunt in æternum. Meritò in te respiciunt oculi totius creaturæ, quia in te, & per te, & de te benigna manus Omnipotentis quicquid creauerat recreauit. Apud Græcos omnibus sacris Hymnis, de quocunque argumento sint, Thetocion, in laudem Deiparæ adiungi solet, ac si minimè congruum esset ex aliis capitibus Deum laudare hoc prætermisso. Iodocus Coccius omnium sanctorum Patrum diligentissimus excerptor toto libro tertio tomi primi sui Thesauri Theologici quicquid à Græcis, & Latinis Patribus de beata Virgine præclarè dictum, & excogitatum fuit in vnum collegit. Theophilus item Raynaudus vir infinitæ lectionis omnes titulos B. Virginis ex sanctis Patribus excerpsit, & ex iis librum confecit, quem inscripsit Nomenclatorem Marianum. Possunt autem iidem tituli valdè locupletari ex Menæis alijsque libris Ecclesiasticis Græcorum, quod egregiè præstitit vir eruditus Simon Vvangnereckius in sua Pietate Mariana Græcorum edita Monachij. Multa quoque collegerunt ad B. Virginis laudem pertinentia præclari & noti Scriptores Petrus Antonius Spinellus in libro quem inscripsit Maria Deipara thronus Dei, Aloysius Nouarinus in Vmbra Virginea, & Ioannes Baptista Nouatus in opere de Eminentia Deiparæ. Demum in colenda Virgine nemini cedit hoc sæculo vir religiosissimus Hyppolytus Marraccius Lucensis; nam præter varia Latinorum, Græcorumque opuscula de ipsa Dei Genitrice quæ in lucem emisit, & notis illustrauit: præter Bibliothecam Marianam in qua recenset summa diligentia omnes qui de beata Virgine aliquid scripserunt: Edidit etiam Prophetas Marianos, seu de Prophetis Mariæ Præcultoribus: Apostolos item, & Pontifices Maximos Marianos, Purpuram Marianam, Antistites, Fundatores, & Religiosos Marianos, Palmam Marianam, Lilia Mariana, Heroïdes Marianas, Cæsares, Reges, & Principes Marianos: habetque prælo paratam Polyantheam Marianam, & alia multa, quibus benè mereri, de cultoribus Virginis non cessat. Istos consulat Lector, qui eximias Mariæ laudes noscere cupit, non eum pigebit legisse,

Videndi etiam Ioan. Bonifac. in historia Virginal. Petrus Canisius libris quinque de Deipara, & alii innumerabiles.

METRVM XXV.

Virgo Regina polorum,
Summo quæ proxima Regi
Mundi moderaris habenas,
Huc è celsa æthcris aula.

Descende, & disijce mentis
Rutilo splendore tenebras
Meritas tibi promere laudes
Amor est, cupioque per omnes
Te dignos currere honores.
Apis, vt studiosa, per arua
Quæ circum ludit Hymetti,
Non vno è cespite florum
Carpit fragrantia mella;
Sed læti plurima veris
Prægustans munera, rorem
Depascitur auia cœli.
Laudes sic ipse, tuasque
Celebrabo carmine dotes,
Si tu, dulcissima Virgo,
Lucem digneris, & æstum
Tenebroso infundere cordi.
Tu nostræ es gloria stirpis
Tu lux, tu vita, decusque,
Hominum spes certa, tuumque
Obseruant omnia nutum.
Placido me respice vultu
Inopem, incertumque salutis.
Da veri cernere sedem
Cæca caligine pulsa.
Duce te mihi gratia semper
Diuina aspiret, vt omni
Detersa ærugine culpæ
Puro tibi pectore possim
Canere hymnos, pangere versus.

3. Semper Deiparæ cultum in Ecclesia viguisse, vt cætera desint argumenta, ex hoc potissimum conijcere licet, quod nullum eius principium ostendi potest. Nam nec Pontificis alicuius decreto, aut Concilij sanctione, nec consuetudine aliqua, cuius sciatur origo, introductus fuit, sed omni ætate, omni tempore semper fideles cœli Reginam summo honore prosequi, & venerari consueuerunt. Hæc enim ab æterno prædestinata, & præelecta à Deo fuit, vt arcanum Incarnationis mysterium in ea perficeretur. Hanc nascituram promisit Deus statim post lapsum primi parentis, cum serpentis malignitati iratus dixit, *Ipsa conteret caput tuum.* Hanc venerabiles Patriarchæ & sanctæ mulieres veteris testamenti ante & post diluuium multiplici allegoria præfigurarunt. Hanc Prophetæ futurorum præscij vaticinante præconio prædixerunt: inter quos Hieremias, cum

in

in Ægypto exularet, eius immaculatum puerperium sacerdotibus idolorum indicasse dicitur, vt Auctor synopsis de vita, & morte Prophetarum, siue fuerit Dorotheus Martyr, siue alius recentior, qui fuit Romæ Abbas, & Epiphanius Episcopus asseuerant. Etiam ab Ethnicis, & Turcis eam coli, & celebrari docet Ioannes Bonifacius in historia Virginali. A fidelibus autem Catholicæ, & orthodoxæ Ecclesiæ speciali cultu hyperduliæ adoratam fuisse ab ipso Ecclesiæ ortu vsque ad hæc tempora innumeri Scriptores testantur, quorum testimonia, & auctoritates si ex scriptis ipsorum excerpere, & hîc inserere vellem, rem ineptissimam facerem, nam & immensi id operis foret; & materiam ab alijs dudum præoccupatam attingerem, quorum diligentiæ, & eruditioni quidpiam adijcere non præsumo. Optimos quosque profert Canisius singulorum dicta perpendens, & ex his sectarios conuincens. Incipit autem à D. Laurentio Iustiniano, tum seruata temporum serie ad anteriora secula ascendens fide dignissimis auctoritatibus euincit in religiosa Matris Dei veneratione retinenda, & promouenda magnum semper fuisse totius Ecclesiæ consensum in omni natione quæ sub cœlo est. Frustra conuellere hunc cultum oblatrantes Hagiomachi, & Iconoclastæ conati sunt. Viguit, semperque vigebit in æternum & vltra B. Virginis veneratio,& portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Quis enim post Deum ita generis humani curam gerit? quis nos ita tuetur in afflictionibus,liberat à periculis, præseruat à malis?

Epiph. in vita Hieremiæ.
Bonifac. l. 2. c. 16.

Canisius l. 5. de Deip. c. 27. & seq.

4. Ideò ad te, gloriosissima Virgo, omnium fidelium corda suspirant, omnium oculi respiciunt, omnium vota confugiunt. Te celebrant omnes linguæ, te laudant omnes populi, & beatam te dicunt omnes generationes. Gloriosa dicta sunt de te, sed adhuc locus est tuæ laudationi: adhuc in tuis laudibus balbutit omnis lingua. Non enim sunt loquelæ neque sermones, quibus amplitudo gloriæ tuæ ad plenum valeat explicari. O magna, ô pia, ô multum amabilis Maria, tu nec nominari quidem potes, quin accendas: nec cogitari quin recrees affectus diligentium te. Tu nunquam sine dulcedine diuinitus tibi insita piæ memoriæ portas ingrederis. Et nunc sequimur te, ô Domina, ex totis præcordijs vociferantes ad te, adiuua imbecillitatem nostram, aufer opprobrium nostrum. Tibi reuelamus cum fiducia causam nostram, quia cœli & terrę mediatrix es, peccatorum refugium, salus pereuntium. Per te sancta Trinitas in vniuerso orbe glorificatur; per te cœlum exultat, lætantur Angeli, fugantur dæmones: per te prolapsum plasma rursum in cœlum subuehitur: per te gentes adducuntur ad pœnitentiam: per te fundatæ sunt Ecclesiæ, destructa infidelitas: per te clausa sunt tartara, apertæ sunt fores Paradisi:

Ecbertus in laud. de B. V. inter opera D. Bernard. & Cyril. Alex. hom. adu. Nestorium.

Salue sancta parens, enixa puerpera Regem,
Qui cœlum, terramque tenet per secula, cuius
Imperium sine fine manet, quæ ventre beato
Gaudia matris habens cum virginitatis honore,
Nec primam similem visa es, nec habere sequentem:
Sola sine exemplo placuisti fœmina Christo.

Sedulius l. 2. oper. paschal.

Tuo interuentu, benignissima Mater, & nos Christo placeamus, vt te perducente post huius mortalitatis cursum ad eum perueniamus, qui ex te pro mundi redemptione carnem suscipere dignatus est, teque in supremo gloriæ solio tanquam nobilissimam inter omnes creaturas super choros Angelorum exaltauit.

§. II.

Officij parui B. Virginis memorabilis institutio. Eius origo antiquior, quam vulgus putet. Deiparæ encomia, & ad eam salutatio.

1. TAmetsi Ecclesia primi temporis tum publicis, tum priuatis opplorationibus Deiparæ auxilium quotidie flagitare, eamque erectis templis, festisque diebus eius nomini attributis venerari consueuerit; vsus tamen recitandi preces eius horarias non tantam videtur præ se ferre antiquitatem, sicut officium Defunctorum, de quo capite sequenti disseremus. Enimuerò si generales Ecclesiæ Synodos, quarum est cunctis fidelibus leges imponere, sedulò dispiciamus, huius officij celebratio indicta est post mille, & amplius annos à Christi natiuitate in Synodo Claromontana. Institutionis huius occasio ex Ecclesiasticis Annalibus hæc est. Anno Domini 1095. Vrbanus Secundus Romanus Pontifex ægrè ferens Christi incunabula, eiusque sepulchrum ab infidelibus Turcis omni genere contumeliarum affici, in generali Concilio apud Clarummontem in Gallijs celebrato bellum sacrum indixit, & diuino spiritu percitus classicum potenter intonuit toto penè occidentali orbe pro fide Christi ad arma concurrente. Vt autem res difficillima, & hactenus intentata optatum consequeretur effectum, optimum duxit sacrosanctæ Virginis precibus sibi Deum conciliare. In cuius rei gratiam rogata Patrum sententia sanciuit, vt eiusdem sanctissimæ Virginis officium iam à quibusdam Monachis frequentatum ab illis deduceretur ad clericos, qui piè susceptum onus singulis diebus persoluentes Dei Matrem exorarent, quò eius aspirante gratia fidelis populus in tantis discriminibus subeundis diuino præsidio muniretur. Quod officium ea occasione institutum tanto deinceps studio propagatum fuit, vt ipsi etiam laici cum magno gratiarum fœnore illud soleant frequentare. Ex dictis error quorumdam conuincitur, qui Vrbanum Secundum primum harum precum faciunt auctorem, cum earum promotor, non institutor, quod natum & educatum in claustris Monachorum fuerat, in lucem gentium sapienter eduxerit. Tolerabilior

Baron. an. 1095. num. 50.

aliorum error videtur ſacræ huius inſtitutionis originem ad Petrum Damiani referentium, qui paucis annis ante Synodum Claromontanam diem clauſit extremum. Nam & hic clariſſimus vir monaſticorum rituum propugnator acerrimus eſt, qui in Annalibus Eccleſiaſticis virgineam ſynaxim inſtituiſſe narratur. Id autem in ſuo quodam Cœnobio diuinitus confirmatum idemmet eleganter deſcribit epiſtola ad ſuos Eremitas Gamugnenſes. Statutum, inquit, erat, atque iam per triennium ferè ſeruatum, vt cum horis Canonicis quotidie B. Mariæ ſemper Virginis officia dicerentur. Erat autem inter eos Gozo habitu monachus, reprobæ quidem vitæ, ſed dicacis, & accuratæ facundiæ. Hic cœpit conqueri ſatis ſuperque ſufficere quod ſanctus præcipit Benedictus, nec nouæ adinuentionis pondus debere ſuperponi, nec nos eſſe antiquis Patribus ſanctiores, qui videlicet hæc ſuperſtitioſa, & ſuperuacanea iudicantes pſallendi nobis metam, omnemque viuendi regulam præfixerunt. Hac ſanè debere nos eſſe contentos, ne ab illa incautius declinantes per anfractus, & inuia ducamur erronei. Quid plura? Contra Reginam mundi præliari viſus eſt; & confecit. Ad hoc nimirum fratres verſuta machinatione pellexit, vt ſolitas B. Mariæ laudes vlterius non offerrent. Sed ô diuinum iudicium à noſtræ prauitatis intuitu non dormitans! Mox enim aduerſus præfatum Monaſterium tot aduerſitatum grandines, tot vndique bellorum, atque conflictuum exortæ ſunt tempeſtates, vt ipſis quotidie monachis minaces gladij necis exitum intentarent. Quia ergo Matrem veræ pacis de ſuo Monaſterio proiecerunt, dignum eſt, vt inquietis calamitatum, tribulationumque procellis atque turbinibus agitentur. Quæ fratres illi vera probantes tandem ad cor redeunt, pauimento ſe humiliter ſternunt, ac percepta pœnitentia nunquam ſe de cætero neglecturos ſolita Genitricis Dei præconia vnanimiter pollicentur. Mox itaque tanta ſerenitas redijt, vt ex tunc vſque hodie iucundæ pacis otio perfruantur. Qui ergo facilè ſeniorum ſuorum ſtatuta conuellunt, iſta conſiderent, & ne diuini furoris ſuper eos gladius veniat, non ſine cauſa formident.

Idem ann. 1056. num. 66.

Pet. Dam. ep. 120. quæ eſt 32. lib. 6.

2. Ex hoc exemplo, quod vir diſertiſſimus pluribus verbis exequitur, occaſionem ſumpſere nonnulli aſſerendi officium Deiparæ in venerabilis viri Monaſterijs incœpiſſe. Sed ne illi hac in re primatum deferam, faciunt Scriptores vitæ eius graues, & fide digniſſimi Ioannes Monachus eius diſcipulus, Ioannes Antonius Flaminius Forocornelienſis, Auguſtinus Fortunius Camaldulenſis, & Hieronymus Rubeus: Hi enim vniformiter aſſerunt officium D. Virginis à B. Petro non inſtitutum, ſed reſtitutum, vt cuius deſuetudo paulatim irrepſerat, ipſo procurante ad priſtinam obſeruantiam reuocaretur. Et ne lectorem diutius protraham, in vtraque Eccleſia Græca,

Io. Monach. c. 15. Flamin. poſt med. Fortunat. hiſt. Camaldul. lib. 5. Rubeus hiſt. Rauenat. lib. 5.

& Latina horas S. Mariæ institutas inuenio trecentis, & amplius annis ante Damianum. Et è Græca quidem Episcopus Beluacensis testem profert Ioannem Presbyterum Damascenum, de quo sic scribit. Ioannes Damascenus in amore Dei, ac gloriosæ matris eius se exercens monachalem habitum assumpsit, virgoque permanens Reginæ Virginum horas quotidie studiosissimè decantabat, factusque Presbyter in eius honore Missas deuotissimè, ac frequentissimè celebrabat. Porro viuebat Damascenus anno Domini 728. cuius officia de B. Virgine ritu Græco per totum annum extant MSS. in Monasterio Cryptæ ferratæ in agro Tusculano. E Latio autem testem habeo Petrũ Diaconum Cassinensem. Hic in regulam sancti Benedicti insigne commentarium composuit, quod Romæ manuscriptum asseruatur apud D. Constantinum Caietanum: In hoc igitur libro verba faciens Petrus de Abbatis Cassinensis consecratione ait: Eo die Abbas nihil aliud nisi panem, & aquam comedat, & Canonica septem horarum officia in commemoratione B. P. Benedicti nunquam dimittat, saluo scilicet eo, quod in honorem sanctæ Dei Genitricis persolui consuetudo est, quod etiam generaliter sub districto præcepto Cassinensi Congregationi Zacharias Papa obseruare præcepit, constituens, vt totius anni tempore tam æstatis, quam hyemis ante nocturnale, vel diurnale officium mox vt fratres in choro conuenerint, incipiant officium de S. Benedicto: & eo expleto inchoent officium, quod Regula præcipit, adiuncto etiam sanctæ Dei Genitricis, & Virginis Mariæ officio. Hæc Petrus, qui & alibi eamdem institutionem ad Gregorium Secundum refert. At verò Gregorius, teste Baronio, Pontificatum inijt anno salutis 715. cui post Gregorium Tertium successit Zacharias. Antiquior igitur, quam vulgus hominum putet, huius officij vsus, & ordinatio est.

Vincen. in Spec. hist. l. 17. c. 103.

Pet. Diac. in Reg. S. Benedict. c. 64.

METRVM XXVI.

Virgo parens, vtcunque polo me cernis ab alto,
Audi pulsantes sidera celsa preces.
Quod mea cunque sonat fidibus testudo canoris
Lenior è summis excipe, Diua, choris.
Tu sine labe nitens precibus fera crimina mundi
Diluis, & certam pandis ad astra viam.
Te duce tuta ratis rapidis dat carbasa ventis,
Iussa cadit nutu fracta procella tuo.
Te sine nec flores horti, nec gramina valles
Nec fruges campi, grataque poma ferunt.
Te celebrant tardique senes, iuuenesque decori,
Et quibus inuicto robore membra vigent.
Te teneri cantant pueri, innuptæque puellæ,
Gratus perspicua virginitate chorus.

Et tibi lacteoli, dulcissima turba, puelli
Truncatis recinunt carmina blæsa sonis.
Te cælum, te terra colit, te pontus adorat,
Omnia te mundi vota, precesque petunt.
Me licet horrenda circumsonet ira Maleæ,
Demersumque minax obruat vnda caput.
Dum pelagi rabies sæuit metuenda, per ipsas
Eripiet nantem me tua dextra neces.
Siue pharos, pontique iubar, nauisque vocari
Ambiguis nautis seu cynosura cupis.
Si me mortifero comburat Syrius æstu,
Afflet & ardenti dirus ab axe calor.
Tu mihi tegmen eris, seu celso in colle cupressus,
Seu cedrus dici, seu terebinthus amas.
Bellica si armato circumstent agmina campo,
Si me mille enses, spicula mille petant.
Tu mihi, tu Virgo, diceris eburnea turris,
Quam nequit excussis rumpere flamma globis.
Si te sideribus noctu mea musa fugatis
Euocet, vt referas ore nitente diem,
Clarior aurora potis es tu sola tenebras
Discutere, & rosea fronte aperire diem.
O tandem titulo gaudes quocunque vocari,
Huc ades, huc felix ad tua sacra veni.
Mille tibi spirant teneri suspiria cordis,
Mille calent aræ, pectora mille gemunt.
Quaque patet tellus liquido circumflua ponto.
Mille tibi laudes, carmina mille sonant.
Scilicet horribili scelerum sub nocte sepultis
Tu rutilam præfers per vada cæca facem.
Celsaque cælorum referas penetralia genti,
Quæ prope tartareis mersa peribat aquis.

3. Si ergo fratres mei, inquit Radulphus Ardens, malignus spiritus nos infestat, si caro nos tentat, si mundus nos oppugnat, ad Mariam respiciamus, ad Mariã confugiamus, ad Mariam conclamemus. Ipsa est nostra singularis apud Deũ aduocata, adiutrix Christi in humani generis redemptione, *a* apex gaudij nostri, *b* dulcedo credentium animarum, *c* spes, & anchora Christianorũ. *d* Ipsa est arca sanctificationis, quæ manna cæleste portauit; *e* capacitas illum capiens, quem nulla res capit; *f* cælum eius, qui fecit cælum; *g* receptaculum Diuinitatis. *h* Ipsa est fons lucis omnem hominem illuminantis; ortus solis, qui nullum ferre potest occasum, puteus aquæ semper

Radulph. serm. in Annun c.
a Richard. à Sancto Laur. lib. 2.
b Io. Geom. hym. 3.
c Richard. lib. 4.
d Emman. Malaxus l. 2. Turco-græciæ.
e Georg. Nicomed. orat. de oblat. Deip.
f Amphiloch. or. in Deip.
g Andr. Creten. orat. 1. de dormit. Deip. *h* Sergius Hieropol. orat. in Nat. Deip.

viuentis; *i* Bonum, & lętitia generis humani, *k* Fons incorruptionis, fons misericordiæ, ianua pœnitentiæ; *l* fons signatus sigillo totius Trinitatis, interemptrix vniuersæ hęreticę prauitatis. *m* Ipsa est nauis institoris de longe portans panem suum; *n* mater clementię, & pietatis; *o* flos de spinis spina carens; *p* solatium eorum, qui affliguntur, vltio eorum qui vexantur; amictus eorum qui sunt nudi, quæ semper suis vlnis fouet Christianos. *q* Ipsa est fidelium fax, nutrix omnia nutrientis, omnia continentis comprehensio; *r* Rubus ardens, qui non exuritur, reuocatio Adæ, Euę redemptio; *ſ* castitatis speculum, sigillum virginitatis; *t* tabernaculum non manufactum, idest non huius creationis; *u* per quam omnia ad vnitatem, & perfectam charitatem sunt redacta. *x* Ipsa est clypeus pugnantium contra inuisibiles, & visibiles hostes; cuius ope Christianos Principes de barbaris nationibus sæpè triumphasse refert Spinellus diffusè *y* ex antiquis Historicis Niceta, Cedreno, Procopio, Nicephoro Gregora, Ioanne Curopalata, Theophane, Zonara, Vincentio Beluacensi, & alijs recentioribus. Narrant, & alij *z* venerandam ipsius imaginem in clypeis olim pictam ad bellatorum pręsidium: cuius item aspectu sanari morbos, fugari dæmones, omnem auferri tribulationem quotidiana constat experientia.

i Chrysipp. orat. de Deip.
K Apollinar. in fin. Tragœd. Christi patientis.
l Theosterict. in canone conciliatorio.
m Sophron. hom. de Assumpt.
n Idiota par. 14. c. 39.
o Goffrid. Vindoc. ser. 8.
p Adam de Sancto Vict. in prosa de Assumpt.
q Eutychian. de pœnit. Theophili.
r Method. or. in Hypap.
ſ Theophan. hymno de Annunciat.
t Alanus in c. 1 Cant.
u Dionys. Alex. epist. contra P. Samosat.
x Epiphan. Const. ep. ad Hormisdam.
y Spinell. in Appēd. 1. de Deip. tract. 2.
z Vvill. Malesb. l. 1. hist. Angl. & Iac. Philipp. Bergomas in suppl. Chrō. l. 9. Ambros. Ansbert. hom. de Purific. Bernard. serm. 2. Aduent. Hildefons. l. de virginitate Mariæ c. 12

4. Esto igitur protectrix nostra, Beatissima Virgo, & audi preces seruorum tuorum ad te clamantium die, ac nocte. Deprecare vnicum Filium tuum pro excessibus multorum filiorum, vt per te nos suscipiat, qui per te datus est nobis. Excuset apud ipsum integritas tua culpam nostræ corruptionis, & humilitas Deo grata nostrę veniam impetret vanitati. Copiosa charitas tua nostrorum cooperiat multitudinem peccatorum, & fœcunditas gloriosa fœcunditatem nobis conferat meritorum. Domina nostra, mediatrix nostra, Aduocata nostra tuo Filio nos reconcilia, tuo Filio nos commenda, tuo Filio nos repræsenta. Ecce procido coram te, ô benedicta, inuentrix gratiæ, mater salutis, procido, & humilior coram te, vt obtineas deleri facta peccati mei, vt iubeas mundari me ab iniquitate operis mei, vt facias me diligere gloriam virtutis tuæ, vt reueles mihi multitudinem dulcedinis Filij tui, vt des mihi loqui & defendere fidei sinceritatem Filij tui: concedas etiam mihi adhærere Deo, & tibi; seruire Filio tuo, & tibi; famulari Domino, & tibi. Illi sicut factori meo, tibi sicut Genitrici factoris mei. Illi sicut Domino virtutum, tibi sicut ancillæ Domini omnium. Illi sicut Deo, tibi sicut Matri Dei. Attende, & fac per gratiam quam inuenisti, per prærogatiuam quam meruisti, & ne deseras sperantem in te. Ad te confugio singulare solatium cordis mei, vt te intercedente Iesus Christus Redemptor meus participem me faciat gloriæ suæ, qui te mediante factus est particeps humanæ miseriæ, & infirmitatis.

§. III.

Ritus officij explicatur. Ordo Cisterciensis specialiter Deiparæ dicatus est. Exhortatio ad implorandum in omnibus Mariæ nomen, & auxilium.

1. IN officij parui B. Virginis recitatione idem ferè ritus obseruatur, quo solet maius officium recitari. Nam & septem Canonicis horis constat, & eodem Psalmorum, Antiphonarum, ac orationum numero expletur. Sola differt nocturna synaxis, quæ tres dumtaxat Psalmos habet, totidemque Lectiones. Psalmi nocturni ritu Romano nouem sunt, qui ter in hebdomada mutantur, vt notum est. Aliæ quædam Ecclesiæ eosdem semper recitant quos Romani die Dominico psallunt. Per horas diei Psalmi Graduales distribuuntur. Monachi verò quibus diebus psalmos graduales iuxta regulam S. Benedicti ad horas officij maioris dicunt, in officio paruo ea capitula psalmi 118. illis substituunt, quæ à Romanis ad Tertiam, Sextam, & Nonam semper cantantur. Huius ritus meminit Radulphus Tungrensis libro de Canonum obseruantia. Nescio qua ratione hanc psalmorum distributionem mutarint, qui Breuiarium Monasticum sub Paulo V. compilarunt, in vtroque officio eosdem psalmos graduales repetentes. Sanè Cistercienses, & Cartusiani antiquum morem retinuerunt. In his Ordinibus laus virginalis officio maiori semper præponitur, excepto Completorio, quod postponi solet. Id verò Cartusiensibus diuinitus reuelatum fuisse narrat in Chronico vir probatæ fidei Petrus Dorlandus: A Romanis autem semper officio maiori postponitur, excepto Matutino & Vesperis. Hoc officium, inquit Radulphus, intermittitur aliquando propter temporis incongruentiam, vt in hebdomada Paschali, & triduo præcedenti: aliquando ne bis dici videatur, vt quando seruitium principale fit de Virgine gloriosa: itemque in quibusdam maioribus solemnitatibus. Sed Cistercienses nunquam illud omittunt, nullaque dies est quantumuis solemnis, qua se eximant à laudibus B. Virginis tum publicè, tum priuatim persoluendis: quæ consuetudo longissimi temporis præscriptione firmata ad hoc pensum quotidianum sub grauiori culpa nostros obligare certissimum est, quicquid aliquis maioris ingenij, quam pietatis Auctor in contrarium scribere ausus sit.

Radul. prop. 20.

Dorland. lib. 4. cap. 1.

2. Infinita sunt Ordini Cisterciensi à clementissima Regina collata beneficia, quæ nunquam poterunt eius alumni digna prosequi gratiarum actione, quantumuis studeant multiplicatis obsequijs congruum illi exhibere famulatũ. Ipsa Robertum sanctissimum Abbatem Ordinis institutorẽ aureo sibi annulo desponsauit, hac amoris exhibitione declarans se Matrem futuram Monachorum. Ipsa Beatis viris Alberico, & Stephano Roberti successoribus albi coloris cuculã tra-

Otho Molismen. in vita Roberti.

An. 1103. c. 1. & 2. didit, habitusque formam præscripsit, vt docet in Annalibus Cistercienſibus Angelus Manriquez. Ipsa mellifluum Bernardum Ordinis Cæsar. lib. 7 c. 6. 7. 42. propagatorem virgineis lactauit vberibus. Ipsa Monachorum detractores graui censura compescuit, loca Ordinis molestantes acerbissimè castigauit, se Ordinis Aduocatam professa est, vocauitque Monachos optimos amicos suos; illis psallentibus, laborantibus, iter agentibus, ægrotantibus, periclitantibus, morientibus astitit, apparuit, ministrauit. Magni voluminis opus foret singula recensere, quæ in Annalibus fusius descripta reperiuntur. Vbi sunt igitur, si qui tamen sunt, filij Belial nescientes quæ sunt spiritus Dei, qui dicunt, Regina cœli non regnabit super nos? qui videlicet malo spiritu inflati nullo nos præcepto adstringi asserunt ad Virgineas laudes quotidie recitandas. Date viros, vt auditis tot Deiparæ erga nos beneficijs ad meliorem frugem conuertantur. Ordo noster, vt Gregorius X. Romanus Pontifex ait in quodam Priuilegio, inter cæteras religiones singularitate deuotionis gloriosæ Virgini ex primaria institutione adscriptus fuit. Omnes Ecclesiæ nostræ in honorem eiusdem Virginis consecratæ sunt, idque ab initio statutum fuisse tum ex Cæsario, tum ex antiquis diffinitionibus constat. In quibus Ecclesijs, ne ipsi Virgini debitus cultus deesset, Patres nostri doctrina, & sanctitate conspicui decreuerunt præter quotidianum officium, de quo sermo est, in singulis etiam horis maioris officij B. Mariæ commemorationem fieri; singulisque diebus sacrum in eius honorem à sacerdote ad id specialiter deputato celebrari. Non est autem omittendum hoc loco quod narrat Cæsarius in fine libri septimi dialogorum. Monachus quidam Ordinis nostri Dominam nostram plurimum diligens, ante paucos annos mente excedens ad contemplationem gloriæ cœlestis deductus est; vbi cum diuersos Ecclesiæ triumphantis Ordines videret, de suo Ordine solicitus, cum staret & circumspiceret, nec aliquam de illo personam in illa gloria reperiret, ad beatam Dei Genitricem cum gemitu respiciens ait: Quid est, sanctissima Domina, quod de Ordine Cisterciensi neminem hic video? Quare famuli tui, tibi tam deuotè seruientes, à consortio tantæ beatitudinis excluduntur? Videns eum turbatum Regina cœli respondit: Ita mihi dilecti, ac familiares sunt hi, qui de Ordine Cisterciensi sunt, vt eos etiam sub vlnis meis foueam. Aperiensque pallium suum, quo amicta videbatur, quod miræ erat latitudinis, innumerabilem multitudinem Monachorum, Conuersorum, & Sanctimonialium illi ostendit: qui nimis exultans & gratias referens ad corpus redijt, & quid viderit, quidue audierit Abbati suo narrauit. Hæc Cæsarius. Scio quidem haud dissimilia de alijs quibusdam religiosis Ordinibus narrari; sed vt integrum cuique maneat suum decus, Ordo certè Cisterciensis de singulari Dominæ nostræ

Priuileg. 43.

Cæsar. l. 1. c. 1.

nostræ protectione potest non insipienter gloriari.

3. Diutius morarer in hoc argumento, si possem cum Damasceno Augustissimæ Virgini, eiusque dignitati nouos hymnos promittere: aut saltem auderem cum Ephræm orare, & dicere, Dignare me laudare te Virgo sacrata; sed videns paupertatem meam, & memor imbecillitatis meæ, eius præconia quibus impar omnino sum tacitus præteribo, non audens præ confusione, & conscientia sordium mearum os aperire. Nomen autem eius sanctum & venerabile cum tremore inuocabo, vt propitia mihi sit Mater misericordiæ, & reficiat languentem animam meam. Audito hoc nomine ad spem peccator erigitur, reficitur mens iusti; ridet terra, gaudet cœlum, lætantur Angeli, Dæmones contremiscunt. Sunt qui quotidie hoc nomen venerentur recitatis quinque psalmis quorum literæ initiales Mariæ nomen efficiunt, præmissa singulis Angelica salutatione. Psalmi sunt isti; *Magnificat, Ad Dominum cum tribularer, Retribue seruo tuo, In conuertendo, Ad te leuaui oculos meos.* Insigne de hac re miraculum ex Beluacensi, & Cantipratano refert Spinellus in fine capitis quarti. Optimè Franco Abbas. Post singulare nomen Iesu Christi, quod est super omne nomen, nullum aliud nominatur, vnde tantum gratiæ, tantum spei, tantum suauitatis, tantum consolationis piæ mentes concipiant. Quotiescunque enim dulcissimum nomen illud MARIA amatores illius audiunt, toties ex pio auditu, & suauitate auditi nominis nescio quid inenarrabilis iucunditatis intus trahunt. Nomen namque Mariæ mirum quid suaue, ac diuinum in se continet, vt cum sonuerit amicis cordibus amicæ suauitatis odorem spiret. Et mirum illud est de nomine Mariæ, & valde mirum, vt millies auditum semper audiatur quasi nouum. Concludo hac dulcissima Parænesi deuotissimi Patris Bernardi. Totis medullis cordium, totis præcordiorum affectibus, & votis omnibus Mariam veneremur, quia sic est voluntas eius, qui totum nos habere voluit per Mariam. Ad Patrem verebaris accedere, solo auditu territus ad folia fugiebas. Iesum dedit tibi mediatorem. Sed forsitan & in ipso maiestatem vereare diuinam, quod licet factus sit homo, mansit tamen Deus. Aduocatum habere vis & ad ipsum? Ad Mariam recurre. Exaudiet vtique matrem filius, & exaudiet filium Pater. Hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ. Quid ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas? Nihil austerum in ea, nihil terribile, tota suauis est, plena pietatis, & gratiæ, plena mansuetudinis, & misericordiæ. Ideoque modicum istud, quod offerre desideras, gratissimis illis, & omni acceptione dignissimis Mariæ manibus offerendum tradere cura, si non vis sustinere repulsam. In periculis, in angustiis, in rebus dubiis Mariam cogita, Mariam inuoca. Non recedat ab ore, non recedat à corde: & vt impetres

Franco in fine tom. 6. de gratia Dei.

Bernard. serm. in Natiuit. B. Mariæ serm. super signũ magnum. serm. 2. sup. Missus est, & serm. 4. de Assumpt.

eius orationis suffragium, non deseras conuersationis exemplum. Ipsam sequens non deuias, ipsam rogans non desperas, ipsam cogitans non erras. Ipsa tenente non corruis, ipsa protegente non metuis, ipsa duce non fatigaris. Sileat misericordiam tuam, Virgo beata, si quis est, qui te inuocatam in necessitatibus suis sibi meminerit defuisse. Nos quidem seruuli tui cæteris in virtutibus congaudemus tibi, sed in hac potius nobis ipsis. Laudamus virginitatem, humilitatem miramur, sed misericordia miseris sapit dulcius, misericordiam amplectimur charius, recordamur sæpius, crebrius inuocamus. Hæc est enim, quæ totius mundi reparationem obtinuit, salutem omnium impetrauit. Ad hunc fontem sitibunda properat anima nostra. Ad hunc misericordiæ cumulum tota solicitudine miseria nostrá recurrit. Sit pietatis tuæ ipsam, quam apud Deum gratiam inuenisti, notam facere mundo, reis veniam, periclitantibus adiutorium, & liberationem tuis sanctis precibus obtinendo. Plena es gratiarum, plena rore cœlesti. Ciba hodie pauperes tuos, Domina, ipsi quoque catelli de micis edant, sed & camelis potum tribue de supereffluenti hydria tua, vt omnibus, qui dulcissimum nomen tuum cum laude inuocant, per te, Regina clementiæ, gratiæ suæ munera Iesus Christus Filius tuus Dominus noster misericorditer largiatur.

CAPVT XIII.

DE OFFICIO DEFVNCTORVM.

§. I.

Cur oremus pro defunctis. Quædam de Purgatorio. Quæ peccata in eo puniantur. Voces purgantium animarum.

1. NON sine causa mater Ecclesia spiritum habens sponsi, & Dei sui post solemnem officij diuini recitationem specialem pro defunctis cursum instituit. Omnes enim filios pari complectens amore postquam Dei Optimi Maximi erga viuentes beneficia debitis gratiarum actionibus diu, noctuque celebrauit, misericordes oculos ad eos conuertens, qui nos præcesserunt cum signo fidei, & dormiunt in somno pacis, eorum etiam spiritus æterno Regi, cui omnia viuunt, deuota precum solemnitate commendat. Non omnes Ecclesiæ filij, quibus data potestas est hæredes fieri vitæ æternæ, post vltimam vitæ huius clausulam transire statim merentur ad patriam. Pauci omnino, quos Deus insigniter prædestinauit, in suauissimo ipsiusmet Dei osculo moriuntur, qui baptismalis innocentiæ candorem vsque ad finem vitæ illibatum conseruarunt. Cæteri salui quidem erunt, sic tamen quasi per ignem.

Hanc Catholicam veritatem aptissimo ædificij paradigmate illustrat Apostolus. *Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. Si quis autem superædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, vniuscuiusque opus manifestum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne reuelabitur, & vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificauit, mercedem accipiet: si cuius opus arserit, detrimentum patietur, ipse autem saluus erit, sic tamen quasi per ignem.* Hanc metaphoram communi calculo approbatam de anima fideli, deque igne purgatorio explicant sancti Patres. Fundamentum Ecclesiæ, & cuiusque Ecclesiæ filij Christus est, fidesque viua per charitatem, super quam alij aurum, argentum, & lapides pretiosos, alij verò lignum, fœnum, & stipulam superædificant. Aurum, ait D. Thomas, charitas est, argentum sapientia, & contemplatio, lapides pretiosi sunt aliæ virtutes: è contrario lignum, & fœnum, & stipula peccata leuia, & venialia sunt, quibus per vanitatis studium inficitur mens. Nec enim de mortalibus hic sermo est, quæ ipsum destruunt viuæ fidei fundamentum. Coaceruant in anima sua res cremabiles, inquit Eckbertus Schonaugiæ Monachus, qui se non custodiunt à leuioribus culpis, velut est otiosus sermo, risus, & ioci, ira, vana lætitia, excessus in cibo, & potu, & huiusmodi quotidiana peccata, quæ capitalia non dicuntur. Hi ligna, fœnum, stipulam aggregant super fundamentum suum, & hæc excoquenda sunt per ignem. Clarius Augustinus, ligna, fœnum, & stipula non absurdè accipi possunt rerum secularium, quamuis licitè concessarum tales cupiditates, vt amitti sine animi dolore non possint. Cum autem iste dolor vrit, si Christus in corde fundamenti locum habet, id est, vt ei nihil anteponatur, & malit homo, qui tali dolore vritur, rebus quas ita diligit magis carere quam Christo; per ignem fit saluus. Si autem res huiusmodi temporales, ac sæculares tempore tentationis maluerit tenere quam Christum, eum in fundamento non habuit, quia hæc priori loco habuit, cum in ædificio prius non sit aliquid fundamento. Purgatorium igitur ex doctrina Ecclesiæ locus est, in quo animæ temporaria pœna plectuntur, quæ in obitu, nec ob mortalem culpam à Dei gratia, & amore sunt exclusæ, nec adeò defæcatæ, vt confestim ad conspectum Domini possint admitti: *nihil enim coinquinatum intrabit in regnum cælorum.* Eleganter Origenes: Non omnes purgantur eo igne, qui de altari assumitur. Aaron purgatur illo igne, & Isaias, & qui sunt similes illis. Alij verò, qui non sunt tales, alio igne purgabuntur. Timeo ne illo, de quo scriptum est: *Fluuius ignis currebat ante ipsum.* Iste ignis non est de altari. Qui de altari est ignis, ignis est Domini, qui autem extra altare est, non est Domini, sed proprius est vniuscuiusque

1. Cor. 3. 11.

D. Thomas ibid.

Eckbert serm. 9. adu. Catharos.

August. Ench. ad Laurent. cap. 68.

Apoc. 21. 27.

Orig. Hom. 9. in Leuitic.

Isa. 50. 11.
Paulin. Ep. 9. ad Seuerum Sulpitium.

peccantium: de quo scriptum est, *Ambulate in igne vestro, & in flamma, quam accendistis vobis.* Ideò illum ignem sapientem vocat Paulinus Nolanus Episcopus, quia id tantum comburet in nobis, quod combustione dignum reperiet.

2. Vacantis operæ fuerit plures congerere rationes, proferre testes, coaceruare Scripturas ad hanc veritatem astruendam. Ne tamen hac etiam in parte eruditi lectoris curiositati deesse videar, sanctos Patres, & Doctores orthodoxos rem istam pertractantes in fine capitis indicabo. Sunt autem duo, quæ suppono, & Purgatorium esse, & viuorum suffragia defunctis ad expianda peccata in eo detenti prodesse. Quæ duo fidei documenta cum certissima sint, transeundum nobis est per affectum miserationis ad eos, quibus iuncti fuimus per humanitatem. Vadam, ait Bernardus, in regionem istam, & videbo visionem hanc grandem, quomodo pius pater glorificandos filios in manu tentatoris relinquat; non ad occisionem, sed ad purgationem; non ad iram, sed ad misericordiam; non ad destructionem, sed ad instructionem; vt iam non sint vasa iræ apta in interitum, sed vasa misericordiæ preparata ad regnum. Surgam ergò in adiutorium illis, interpellabo gemitibus, implorabo suspiriis, orationibus intercedam, satisfaciam sacrificio singulari, si fortè videat Dominus, & iudicet, vt laborem conuertat in requiem, miseriam in gloriam, verbera in coronam. His enim, & huiusmodi officiis potest eorum pœnitentia resecari, finiri labor, destrui pœna. Hac tanti viri exhortatione animati percurramus & nos regionem istam, videamus quid fiat in ea: qualiter benignus pater filios examinat, sicut examinatur argentum: ducit per ignem, & aquam, vt educat in refrigerium.

Bernard. serm. de quinque negotiationibus.

METRVM XXVII.

Vos auernales lacus, stygisque squalentes specus.
Tænari tristes hiatus, ac inamœnum chaos,
Vos gementum dira regna, Ditis obscuræ domus.
Semper orbus orbis, infames paludes tartari,
Igneis quæ fluctibus manes rotatis noxios:
Vos sorores dissolutis concitæ serpentibus,
Quæ cruentis fœda pœnis vindicatis crimina:
Vos furoris administri, queis seuera Numinis
Conterit reos manus, sæuisque castigat modis:
Si quid in surdo igne voces præualent viuentium.
Huc adeste, & immitis pandite citò portas stygis.
Pandite horrendos sinus, liceatque mœstifica obsitum
Nocte ditem cernere: liceat lacunas sulphure,
Fœtidaque pice plenas intueri: vbi vindex
Pœna iustè noxiorum sæuit in præcordiis.

3, Cruciantur nimirum animæ Deo dilectæ, ita exigente iustitia, Iob.3.5.6.
immanissimis tormentorum generibus, donec culpas eluant, quæ tametsi veniales, culpæ tamen sunt. Noctem illarum tenebrosus turbo possidet, non computatur in diebus anni, nec numeratur in mensibus: obscurant eam tenebræ, & vmbra mortis, occupat eam caligo, & inuoluitur amaritudine. Et quod omnium malorum supremum est, proiectæ sunt interim à facie Dei, ab eius felicissima visione ad tempus exclusæ. *In momento indignationis*, dicit Dominus per Isaïam, Isai.54.8.11.
abscondi faciem meam parumper à te, paupercula, tempestate conuulsa, absque vlla consolatione. Quale enim gaudium illis erit, qui lumen cœli non vident, qui dulcissima increatæ lucis claritate non fruuntur? *obsecro vt videam faciem Regis*, dicebat ille sanctissimi 2.Reg.14.32.
patris degener filius. Ideò tot pœnis cruciatæ clamant ab imis tormentorum sedibus, si fortè sit aliquis cuius viscera acerbissimis fratrum querelis moueantur, qui considerans contritionem filiæ populi sui audiat ploratum, & vlulatum multum, atque infixis in limo profundi manum porrigat adiutricem. Penetrabo igitur omnes inferio- Eccli.24.45.
res partes terræ, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in Domino. Descendam viuens in infernum, & videbo vtrum clamor, qui venit ad me, verus sit, an non est ita, vt sciam. Videbo, inquam, vtrum cuncta prospera sint erga fratres meos, vt possim renunciare quid agatur. Benè est. Iam veni, & vidi. Mirum quantum exclament afflictæ animæ omnium pœnarum generibus laceratæ. Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Grauauit me iniquitas mea, & ab angustia mea auolare non possum. Sagittæ Domini intra me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum. In me transierunt iræ eius, & terrores eius conturbauerunt me. Omnes fluctus suos induxit super me, afflicta sum, & humiliata nimis, quoniam comprehenderunt me mala, quorum non est numerus: comprehenderunt me iniquitates meæ, & non potui vt viderem. Dæmones me calumniantur, & frendent aduersum me: nunc improperant scelera, ad quæ falsis adulationibus pertraxerunt. Omnes amici mei dereliquerunt me, & non est auxilium mihi in me, nam & necessarij quoque mei recesserunt à me. Verumtamen non contradico sermonibus sancti, sed hæc mihi consolatio, vt affligens me dolore non parcat: nec enim inde exibo, donec soluam vniuersum debitum vsque ad nouissimum quadrantem. Iram Domini portabo, quoniam peccaui ei, donec iudicet causam meam, & faciat iudicium meum, educet me in lucem, videbo iustitiam eius. Sed vos qui viuitis, qui superstites estis, adiuuate infirmitatem nostram, onera nostra portate; non enim opus est sanis medico, sed malè habentibus. Non exurimur in ea flammâ, in qua diues cruciatur: ignis noster refrigerium admittit, & aquis vestris

extingui potest. Sic animæ in Purgatorio constitutæ, & suam deplorant miseriam, & nostram implorant misericordiam, quatenus suffragiis nostris adiutæ ad patriam supernæ beatitudinis quantocyus introducantur.

§. II.

Quot, & quibus operibus animabus defunctorum suffragari possimus. Officij pro defunctis quam antiqua sit institutio. Cur certi quidam dies sacris pro mortuis offerendis tribuantur.

1. SVnt autem quatuor bonorum genera, quibus potest viuentium charitas animabus in Purgatorio detentis suffragari. Nimirum eleemosynæ, ieiunia, & alia quælibet opera pœnalia, orationes, & sacrosanctum Missæ sacrificium. De primis scriptum est, *Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue.* De secundis refert Beda testimonium Angeli asserentis ieiunia multos iuuare, vt ante diem iudicij è probatorio igne eruantur. De tertiis dicit Scriptura; *Sancta ergo, & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.* De quarto tandem, quod præcipuum est, Ieremias sermone mystico testatur dicens, *Matribus suis dixerunt, vbi est triticum, & vinum? cum deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis, cum exhalarent animas suas in sinu matrum suarum.* Nec enim cibarium panem, aut vinum Massicum, vel Falernum eos desiderasse putandum est, qui corrupto sensu, omnisque saporis discretione extincta conclamati iacebant in compitis sine vlla spe temporalis remedij. Alius panis, aliud vinum hic intelligitur, *Ecce dies veniunt*, dicit Dominus per Amos, *& mittam famem in terram, non famem panis, neque sitim aquæ.* Sed famem panis viui, qui de cœlo descendit, sitim vini refrigerantis, quod fiat in viuentibus fons saliens in vitam æternam. *Quid enim est bonum eius, & quid pulchrum eius,* ait Zacharias, *nisi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Hic est panis, qui descendens in castra Madian percussit tabernacula, atque subuertit. Hoc est vinum quod gratis offertur sitientibus, *Venite, emite absque argento, & absque vlla commutatione vinum.* An quispiam audire cupit paruulum aliquem morientem, & dicentem, *Vbi est triticum, & vinum?* En virum illustrissimum, paruulum in oculis suis, magnum in oculis Domini Petrum Damiani Cardinalem, qui à Desiderio Abbate Montis Casini alimenta post mortem his verbis exquirit. Quia infelix ego dum viuo præ desidiæ torpore non semino, post obitum meum, si superuixeris, de manibus tuis alimoniam spero, quatenus oblationis tuæ Sacramentum animæ meæ vertatur in epulum, & orationis tuæ sacrificium mihi vitale sit alimentum. Et quid mirum si sacræ oblationis hostia refectio creditur esse defunctis, cum in alimenta vertatur aliquando etiam viuenti-

Tob. 4. 18.
Beda lib. 5. Hist. cap. 13.
2. Machab. 12. 46.
Thren. 2. 12.
Amos 8. 11.
Zach. 9. 17.
Iudic. 7. 13.
Isai. 55. 1.
Petr. Damian. l. 2. Epist. 14.

bus in periculis constitutis? Hęc sanctus Pater, qui quod posterius dixit exemplo comprobat cuiusdam fossoris saxorum, qui per annum ruderibus obrutus in angustiis visceribus excauati montis viuus permansit, quod eius vxor quotidie fecerat hostiæ salutaris Sacramentum pro anima illius, quem mortuum putabat, offerri. Is reuera nescit lassari, ait Chrysostomus, mori non potest, cui panis, cui vita Deus est.

Chrys. serm. 166. in 40. ieiunio.

2. Cum igitur viuentium precibus, & suffragiis fidelium defunctorum animæ à pœnis eruantur, alma mater Ecclesia primo quidem salubri consilio decreuit, vt in tremendis diuini libaminis oblationibus eorum semper memoria à Sacerdotibus recolatur, quod olim fieri solebat recitatis ex sacris Diptycis mortuorum nominibus, vt ex sacris Canonibus constat, pręsertim ex Epistola Ioannis Constantinopolitani ad Hormisdam Papam, & ex Epistola eiusdem Hormisdæ, Sunt autem Diptychæ duplices tabulæ, quæ à Dionysio Areopagita ἱεραὶ πτυχαὶ vocantur, quarum vna parte defunctorum, altera viuorum nomina inscribebantur. Deinde speciale officium pro defunctis instituit post reliquas Canonicas horas recitandum. Quamuis autem officij huius, vt nunc est, institutio ignoretur, constat tamen consuetudinem orandi pro mortuis ab ipsis Apostolis emanasse, vt infra demonstrabo. Scio quidem Gulielmum Durandum officij, de quo loquimur, ordinationem referre ad Origenem, cuius rei testes allegant nonnulli Sanctos Isidorum, & Augustinum: scio etiam Arnoldum Vvion eiusdem Auctorem facere Amalarium; sed quod mala fide testes proferant antiquiores, haud digni plenaria fide credendi sunt. Ipse Amalarius agit de Officio Defunctorum lib. 4. de Eccl. Officiis cap. 42. Quid verò in eo ordinando præstiterit docet in libro de ordine Antiphonarij cap. 65. 66. & 79. Eadem ex causa opinio exploditur Isidori de Isolanis, qui ad Ambrosium, & Iacobi de Valentia, qui ad Augustinum originem referunt huius officij. In hoc verò conueniunt omnes antiquissimum illud esse, & à primis Ecclesiæ Patribus institutum. Apud Maronitas, Melchitas, Cophtos, & alias nationes Orientales varia esse pro defunctis officia ex Apostolica traditione docet Abrahamus Ecchellensis in notis ad librum Hebediesu de Scriptoribus Chaldæis pag. 165. & sequentibus. Primas dumtaxat Vesperas habet, tres Nocturnos, & Laudes. Nocturnos quędam Ecclesiæ certis diebus tres simul recitant, vocantque Agendam pro mortuis. Ab aliis alternatim, & seorsim dicuntur. Horis minoribus, & secundis Vesperis caret, tum quia humanæ vitę occupationes tot precibus vacare Ecclesiasticos non sinunt: tum quia par erat ab aliis officiis solemnioribus hoc discrimine has precationes discerni: tum denique quia Sanctorum memoria cum Deo regnantium, & purgantium electorum commemoratio non pari Psalmo-

Hormisd. Ep. 24. Dionys. c. 3. Eccl. hier.

rum numero recolenda videbatur.

3. Solemus autem mortuorum memorias generaliter celebrare die post obitum tertia, septima, trigesima, & anniuersaria: quæ institutio antiquissima est, vt ex Augustino, & aliis Patribus liquet. Ad has dies nonam, & quadragesimam adiunxit Simeon Metaphrastes in vita S. Theodosij Cœnobiarchæ, quas etiam commendant Eustrathius Presbyter tractatu de animis vita functorum apud Photium; & Ambrosius in concione de obitu Theodosij. Sed frequentius habita ratio septimi, trigesimi, & anniuersarij. Mysticas harum dierum rationes explicant eleganter Amalarius, & Alcuinus. Nam die tertia solemnior fieri solet defunctorum recordatio, vt pius Dominus quicquid peccarunt cogitatione, verbo, & opere erga Deum, proximum, & seipsos misericorditer indulgendo sanctæ Trinitatis similitudinem in eis restaurare dignetur. Sicut autem Christus tertia die resurgens ex mortuis vitam nostram in melius reparauit: ita nos tertia die pro spiritibus mortuorum sacrificia offerentes spem futuræ resurrectionis, & securam beatæ perennitatis gloriam profitemur. Septimo quoque die, quo numero vniuersitas designatur, vniuersa eorum peccata deflemus. *Luctus mortui septem dies*, ait Scriptura. Sic filij Iacob optimi patris celebrantes exequias impleuerunt septem dies. An quia septima dies Sabbatum est, Dominum Sabbati precamur, vt requiem æternam eis donet, & amodò iam dicat spiritus, vt requiescant à laboribus suis? An verò quia anima tribus potentiis, corpus quatuor elementis constat, idcircò septenarium numerum obseruamus, vt anima corpori reconcilietur, & maculæ ex carnis contagione contractæ deleantur? Ad celebrandam verò trigesimam diem veteris Testamenti suffulti sumus exemplo. Scriptum est enim quod omnis multitudo filiorum Israël videns occubuisse Aaron fleuit super eum triginta diebus. Itemque cum mortuus esset Moyses, fleuerunt eum triginta diebus in campestribus Moab. Ternarius per denarium ductus tricenarium facit, per quod fides Trinitatis cum obseruatione præceptorum Decalogi significatur. Ideò trigesima dies in obseruatione est, vt animæ quiescentium delictorum obtineant remissionem, quæ transgrediendo decem mandata contra Patrem ex fragilitate, contra Filium ex ignorantia, contra Spiritum sanctum ex malitia commiserunt. Denique anniuersariam diem repetimus, ne fortè criminibus nondum expiatis adhuc lustralibus flammis crucientur, nostrisque suffragiis indigeant, quæ quidem melius est, vt illis supersint, quam vt per obliuionem, vel incuriam desint. Porrò annua sacra pro defunctis etiam ab Ethnicis fieri consueuerunt, vt Plato, & Thucydides testantur.

Photius Cod. 171.

Amalar. l. 3. c. 44. & lib. 4. c. 42. Alcuin. in fine libri de diuin. offic.

Eccli. 22. 13. Gen. 50. 10.

Num. 20. 30. Deuter. 34. 8.

Plato. 4. de legib. Thucid. lib. 3.

§. III.

§. III.

Quo ritu officium Defunctorum celebretur. Dicta quædam de mortis recordatione, Qui mores Ethnicorum erga defunctos, deque variis sepeliendi modis. Qui mortui plangendi. Purgatorij acerbitas, & ad illud declinandum adhortatio.

1. INcipit Officium istud absolutè sine solemni diuini adiutorij inuocatione, sine sanctissimæ Trinitatis glorificatione, sine benedictionibus, aliisque ritibus lætitiam indicantibus, quia, vt notat Amalarius, ad imitationem agitur Officiorum, quæ aguntur in morte Domini. Accedit quod in lege veteri præceptum erat, ne in sacrificio pro peccatis oleum lætitiæ, & thus suauitatis admiscerentur; ideò etiam in his precum oblationibus pro peccatis mortuorum suauia lætitiæ Cantica reticemus, ne fiat quod scriptum est, *Musica in luctu importuna narratio*. A primis Vesperis inchoatur, quæ quinque Psalmorum modulatione complentur, vt Dominus noster Iesus Christus efficacissimo quinque vulnerum lauacro quicquid illi peccarunt per quinque corporis sensus abstergat. Sequitur Canticum B. Virginis, vt omnia eorum inquinamenta ipsa Deipara intercedente deleantur. Psalmum tandem 145. in fine recitamus, in quo exitum spiritus, & extincti corporis reuersionem in terram suam commemoramus. Nocturnæ preces tribus Psalmis, totidemque lectionibus, & Responsoriis constant, vt percepta venia peccatorum cordis, oris, & operis Angelorum consortio, quorum triplex est Hierarchia, & ter triplex chorus aggregari mereantur. In Laudibus quinque Psalmos eodem quo in Vesperis mysterio decantamus. Tum per Canticum Zachariæ gratias agimus Domino, quia per viscera misericordiæ suæ visitauit sedentes in tenebris, & vmbra mortis, & fecit redemptionem plebi suæ. Clauduntur Laudes Psalmo 129. qui est vnus Gradualium, quem in persona cupientium ad Deum ascendere modulamur, vt Deprofundis, extremisque malis liberati refrigerij sedem obtineant, quietis beatitudinem, luminis claritatem.

Annal. lib. 3. c. 43.

Eccli. 22. 6.

2. Generaliter verò cum pro defunctis oramus, finis nostri recordamur. Mortui sunt illi, moriemur & nos: illi heri, nos hodie. Sed præstat de hac re virum doctissimum Hugonem Eterianum audire. Inspice, ait, sepulchra mortuorum, & videre non renuas triste, & nequaquam delectabile spectaculum. Vide puluerem dissolutionis, & nostri fastus calamitatem sustine. Replere odore nimio, intolerabili fœtore. Patere fortiter euaporantem de putredine halitum, & tabem expirantem. Suffert vermium aceruos aspicere. Intuere diligentius, si libet; discerne, si tibi posse suppetit. Apta rursum os ossi, & si vis singulas eorum, quæ cernis soluta, partes partibus compone. Considera si vales, cuius hæc, cuius illa sit: quis

Hugo Eter. lib. de Animar. regressu cap. 19.

iste, quis sit ille: vtrum senex, an adolescens; felix, an pressus infortuniis vixerit; longæuus, an citò vita functus; gloriosus, an ignobilis. Hæc expende, circumspice, quanto mœrore, quantaque maceraberis tristitia? Quò inquies figura horum, & decor abiit? Quam ingratus est iste aspectus! Quam displicens, quam sordidus, & quam tristifer! Heu hanc sortem! Carnes solutæ sunt, viscera dirupta, partes disgregatæ, plasmationis, & fabricæ decor exterminatus. Ad horũ certè similitudinem quisque nostrum in loculis deponetur, computrescet, deinde eadem vermium ingluuie consumptus dissoluetur. Intelligis, ô homo, quid dicatur! Circumspice sepulchra, & vide ossa humanæ compaginis, reuersusque ad te collacryma, ingemisce, suspira de profundo, animaduerte humanam calamitatem, qualem finem sortita sit animaduertito. Hæc, & alia lectu dignissima Hugo. Ioannes autem Chrysostomus ad huius quoque, & æternæ mortis contemplationem Theodorum lapsum hortatur his verbis. Perge quæso ad sepulchrum, contemplare puluerem, cineres, vermes, loci deformitatem, & amarè suspira. Atque vtinam ad puluerem tantum huiusmodi damnum pertingeret. Verum interim à sepulchro, & his vermibus deduc oculos mentis ad vermem illum immortalem, ad ignem illum inextinguibilem, ad fremitum dentium, & extremam afflictionem. Hæc est nimirum mors secunda, quam timere debemus, mors animæ, mors æterna: mors enim corporis transitus est ad vitam, & vt rectè philosophatur Marcus Antoninus Imperator, si quis eam per se intueatur, cogitationeque omnia ab ea separet, quæ ei inesse videntur, is iam nihil aliud existimabit esse mortem, quam opus naturæ. At verò puer est, qui naturæ aliquod opus formidat. Mortem itaque quotidie considerare, & contemplari, non autem timere debemus, vt ab eius meditatione vitam sapienter instituere discamus. Sententia est enim sapientissimi inter Philosophos veram, solidamque Philosophiam in mortis contemplatione sitam esse.

Chrys. ad Theod. Lapsum paræn. 1.

M. Antonin. lib. 2. de seipso.

METRVM XXVIII.

NIl me amplius cultos legere libros iuuat,
Et noctu ad tremulas euigilare faces.
Quicquid lycæum, porticus quicquid sonat
Despicio, & quicquid Castalis vnda rigat.
Iam nolo putri squallidas chartas situ
Excutere, & vigili voluere scripta manu.
Docere paruus plura me potest cinis,
Dum pede nobilium contero membra ducum.
Cessate mæstis questubus funus sequi,
Si patris, aut nati stamina Parca secet.
Sincera amarum comprimat luctum fides,
Discite, quid mutis vocibus vrna sonet.

Quod cernitis cadauer in me conditum
Nunc mage Riphæo diriguisse gelu.
Non semper esca vermibus fœdis erit,
Nec rigidus semper conteget ossa lapis.
Sed surget arcta vincla dissoluens necis,
Cum dabit extremum buccina in orbe sonum.
Non ergò mors est horrida, vt vulgus putat.
Nec miserum vt viuas est periisse semel.
Quid larua inanis incutit viris metum?
Mors nihil horrificum, quod timeatur, habet.
Hæc post tumentis naufragum murmur maris
Nauibus optata dat statione frui.
Hæc post laborem præmium iustis refert,
Matris & in gremio corpora fessa locat.
Hæc vita mors est, sic graues tradunt sophi.
Mors est in mundo viuere, vita mori.

3. Solemne fuit apud omnes nationes pietate vti erga defunctos. Quia verò & ipsis Ethnicis id vnum erat iustitiæ genus, factum est vt parentalia, sacrificia, & funerandi celebritas iusta dicerentur. Curatio autem funeris, inquit Augustinus, conditio sepulturæ, pompa exequiarum magis viuorum solatia sunt, quam subsidia mortuorum. Nec ideò tamen contemnenda, & abiicienda sunt corpora defunctorum, maximeque iustorum, ac fidelium, quibus tanquam organis, & vasis ad omnia bona opera sanctus vsus est Spiritus. Vnde & antiquorum iustorum funera officiosa pietate curata sunt, & exequiæ celebratæ, & sepultura prouisa: ipsique cum viuerent de sepeliendis, vel etiam transferendis suis corporibus filiis mandauerunt. Quare, vt scribit Iulianus in Prognostico, quicquid impenditur humano corpori non est præsidium salutis, sed humanitatis officium secundum affectum, quo nemo vnquam carnem suam odio habuit. Valeat Stoïcorum rigida nimis, & inhumana secta, quibus nihil interest humi-ne an sublimè putrescant. Neminem de supremo officio rogo, ait Seneca, nulli reliquias meas commendo: ne quis insepultus esset, rerum natura prospexit. Nimis barbaræ fuerunt gentes, quæ sepelire cadauera non probarunt. Huiusmodi fuere Persæ, quorum pessimus fuit mors feris dilaniandos proiicere mortuos, si vera tradunt Agathias, & Theophylactus Simocatta. Legimus etiam Parthorum sepulturam aut auium, aut canum laniatus olim fuisse. Apud quosdam immanes populos narrat Solinus vsu receptum esse, vt à propinquis consumantur defuncti, adeò quidem vt obiurgentur ægri frequenter, quod carnem suam faciant deteriorem. Ponti Euxini incolæ, teste Tertulliano, parentum cadauera connorant: qui non ita decesserint, vt escatiles fuerint, maledicta

Aug. lib. de cura pro mortuis gerenda.

Iulian. lib. 1. Prognost. c. 18.

Seneca Ep. 92.

Agath. hist. lib. 2. Simocatta lib. 3. Hist. cap. 7. Iustinus Hist. l. 41. Solinus cap. 55.

Tertullian. lib. 1. adu. Marcionem.

Tertullian. lib. 1. adu. Marcionem. L. quidam ff. de conditionib. institut.

mors est: Modestinus I. C. proponit quemdam in suo testamento hæredem scripsisse sub tali conditione, si reliquias in mare abiecisset. De astuta quadam anu sic canit Horatius,

Horat. l. 2. Sat. 5.

Me dicam sene quid factum est: Anus improba Thebis
Ex testamento sic est elata cadauer
Vnctum oleo largo nudis humeris tulit hæres,
Scilicet elabi si posset mortua: credo
Quod nimium institerat viuenti.

Petr. Arb. propè finem.

Nota est apud Satyricum illius barbaries, qui morti proximus post conditum testamentum; Omnes, inquit, qui legata habent, hac conditione percipient, si corpus meum in partes conciderint, & astante populo comederint. Silius Italicus tumuli, & cinerum discordes sententias apud diuersas gentes his verbis describit:

Silius lib. 15.

Tellure, vt perhibent, is mos antiquus Ibera,
Examina obscœnus consumit corpora vultur.
Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est
Nircanis adhibere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, & à mensis exanguem haud separat vmbram.
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum.
Quid qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? quid qui sæuo sepelire profundo
Exanimes mandant Lybicis Nasamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropidæ ob patriam Mauortis sorte peremptos
Decreuere simul communibus vrere flammis.
At gente in Scythica suffixa cadauera trunco
Lenta dies sepelit putri liquentia tabo.

Cic. 1. Tuscul. Sext. Emp. lib. 3. Pyrr. hypot. c. 24.

Differunt de eadem re Cicero in Tusculanis, & Sextus Empyricus in Pyrrhoniis.

Lucret. lib. 3. Lucian. de luctu.

4. Irrident etiam mortuorum curam, qui nihil hominis putant superesse post mortem, cuiusmodi fuere Lucretius, & Lucianus. At hi rationem in vinculis habentes brutalem animum humano exuuio cælabant. Non sic Romani, & aliæ nationes politioribus disciplinis excultæ: magno enim apparatu suorum funera curabant, & corpora ingesta humo sepelientes terræ tanquam magnæ parenti commendabant. Sed ne plura hic de funeribus dicam, viri docti præoccuparunt, quorum nomina in fine capitis recitabo. Præstat autem hoc loco illud Christianis ingerere, quod Charōdas apud Stobęū monet, defunctorū vnumquēq; non lacrymis, aut miseratione; sed bona recordatione, & fructuū quotannis nascentiū oblatione honorādos

Stobæus ser. 42.

esse. Aliqui enim postquam inutilibus lacrymis, fœmineoque vlulatu suorum transitum deplorarunt, nullam amplius de anima defuncti curam habent, ac si nulla spes esset futuræ resurrectionis. Chrysostomus luctum prohibens pro mortuis, Dic mihi, ait, quid sibi volunt claræ lampades? An non eos tanquam Athletas deducimus? Quid autem Hymni? An non Deum glorificamus, & gratias agimus quod eum qui excessit iam coronauerit? Quod à laboribus liberauerit? Quod eiecto metu eum apud se habeat? Non ideò sunt Hymni? Non ideò Psalmodiæ? Hæc omnia sunt lætantium. Idem alibi. Luge, inquit, infideles, luge eos, qui nihil ab infidelibus differunt, qui sine illuminatione, sine signaculo decesserunt. Hi lamentis digni sunt, hi lacrymis, hos lugeamus. Verè enim moritur apud Deum, vt scribit sanctus Gaudentius, qui ab Apostolicæ fidei veritate discedit; cui Christus Deus, qui vita est, amputatur. Quod si manantes ab oculis lacrymas cohibere non potes, ostendet tibi Ambrosius quem mortuum debeas flere. Habet vnusquisque quos fleat mortuos suos, ait ille. Mortui sumus quando peccamus, quando implemur ossibus mortuorum. Cui consonans Absalon Abbas; Plange, inquit, mortuum tuum. Mortuus tuus spiritus tuus est multitudine scelerum tanquam plagis multis extinctus. Non est hic mortuus quatriduanus in sepulchro, qui à memoria tua iam exciderit: non est mortuus in porta, qui iam euanescat ab oculis tuis: sed est in domo tua, præ oculis tuis, vt semper eum videas, & horrore concutiaris, & indesinenter plangas mortuum, cui viuenti placere noluisti. Non dico omnem luctum, omnem miserationis affectum excludendum esse in amissione suorum, cum sanctos Patres in morte amicorum, & consanguineorum passim fleuisse legamus: sed hoc moneo, iuuandos potius esse defunctos orationibus, aliisque suffragiis, quam planctu, & lamentis, quæ nihil eis prosunt. Lex charitatis ad hoc nos vrget, & obstringit. Charitas enim fortis esse dicitur sicut mors, dura sicut infernus æmulatio, quia, vt Philo Carpathiorũ Episcopus scribit, ita obfirmatur animus charitate Dei, ac proximi, vt vel ad inferos preces penetrare faciat diuina gratia nixus ad subleuãdas animas purgandorum.

> Chrys. Hom. 4. in ep. ad Hebr.
>
> Idem Hom. 3. ad Philip.
>
> Gaud. in Præf. ad Beneuolum.
>
> Ambros. in Luc. cap. 6.
>
> Absal. Abb. Serm. 31. qui est 3. in Annunc.
>
> Cant. 8. 6. ac ibid. Philo in comm.

5. *Quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis: hæc est enim lex, & Prophetæ*, dicit Dominus Saluator noster. *Eadem quippe mensura, qua mensi fueritis, remetietur vobis*. Quare si quis defunctis misericordiam præstiterit, & ipse misericordiam consequetur, cum ad eluendas culpas in ardentissima purgatorij fornace cruciabitur. Quis enim tam perfectus, tam sanctus est, vt cum exierit à vita, nihil illi debeat igni: qui gloriari possit, & dicere, mundum est cor meum, purus sum à peccato? Pauci quidem sunt electi, sed inter illos paucissimi sunt ita perfecti, vt omnem purgationem impleuerint in hac vita. Consigno hoc caput aurea parænesi

> Math. 7. 12.
>
> Luc. 6. 38.

Bern. ser. de obitu Ymberti.

dulcissimi Patris Bernardi. De reliquo, fratres, dico vobis, si hæc assiduè cogitaretis, non tam facilè in vanis cogitationibus, & otiosis sermonibus, in iocis, & scurrilitatibus laberemini, quia in his multum perditis, & de vita vestra, & de tempore vestro. Volat irreuocabile tempus, & dum creditis vos cauere pœnam istam minimam, incurritis ampliorem. Illud enim scitote, quia post hanc vitam in purgabilibus locis centupliciter, quæ fuerint hic neglecta, redduntur vsque ad nouissimum quadrantem. Scio ego, quia durum est homini dissoluto apprehendere disciplinam, verboso silentium pati, vagari solito stabilem permanere, sed durius, & multo durius erit futuras illas molestias tolerare. Et ne fortè paruipendens Purgatorij acerbitatem non ad te pertinere dicas, quamdiu moreris in illo, dummodò tandem peruenias ad vitam æternam; sugillat te Sanctus Cæsarius Arelatensis Episcopus his verbis. Nemo hoc dicat, fratres charissimi, quia ille ipse Purgatorius ignis durior erit, quam quicquid potest pœnarum in hoc seculo aut cogitari, aut videri, aut sentiri. Sugillat te quoque Petrus Archidiaconus Bathoniensis dicens. O insensati, & cæci, *Si lauerit Dominus sordes filiarum Sion in spiritu iudicij, & spiritu ardoris.* Nonnè consultius vobis erat breui contritione cordis, & confessione purgari, quam illud incendium expectare, quod licet non sit æternum, omnes dolores vitæ præsentis, omnes angustias nostræ sensualitatis excedit?

Cæsar. Hom. 8.

Petr. Blesen. Ser. de Transfig.

6. Heu quantò melius nunc arderemus delectabili amore, quam tunc illo pœnali ardore? Quanto suauius nunc igne amoris purgaremur, vt mundanum in nobis non relinqueretur quod mundi incendio obnoxium inueniretur: sed sicut tribus pueris ventus roris fieret nobis fornax Babylonis. Alioquin si tepidè, & negligenter viuentes ligna, fœnum, stipulam nobis coaceruamus, & tantam ignium materiam hinc nobiscum portamus, cum examen illius Purgatorij tales intrauerimus, quis poterit de nobis habitare cum igne deuorante? aut quis habitabit ex nobis cum ardoribus sempiternis? quando omne etiam vestimentum mixtum sanguine erit in combustionem, & cibus ignis. Scio quidem, quia si satis arderem igne charitatis, de me quoque diceretur, *Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Nunc autem si purgari non mereor igne dilectionis; vtinam vel purgarer alicuius igne passionis, fieretque mihi, quod Propheta imprecatur sibi; *Ingrediatur putredo in ossibus meis, & subter me scateat, vt requiescam in die tribulationis.* Vtinam qui cœpit ipse me conterat, soluat manum suam, & succidat me: & hæc mihi sit consolatio, vt affligens me dolore non parcat. Verumtamen nosti Domine infirmitatem figmenti mei. Quæ est enim fortitudo mea, vt sustineam, aut quis finis meus, vt patienter agam? *Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea ænea est.*

Guerr. Abb. Ser. 1. in Quadrag.

Luc. 7. 47.

Habac. 3. 16.

Iob. 6. 9.

Hoc igitur peto Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Respice infirmitatem meam, & secundum illam moderare manum tuam, ne vehementia verberis frangat patientiam cordis; sed magis tribulatio patientiam operetur, patientia probationem, probatio spem: Væ autem mihi, si quotidie vror, & non emundor, vt & de me dici contingat. *Multo labore sudatum est, & non exiuit de anima rubigo eius neque per ignem.* Væ mihi, si mundari in illa dumtaxat die potero, quando sedebit ipse iudex quasi ignis conflans, & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Audiam itaque Apostolum dicentem, *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: & dum tempus habemus, operemur bonum.* Audiam consilium Sapientis, qui ait: *Quodcunque facere potest manus tua, instanter operare; quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quò tu properas.*

Ezech. 24. 12.

2. Cor. 6. 2.
Galat. 6. 10.
Eccles. 9. 10.

§. IV.

Indicantur Auctores, qui fidem Purgatorij, ritumque orandi pro defunctis astruunt. Addita quædam ex profanis scriptoribus de funerandi ratione.

1. NOn sine nutu, & prouidentia Dei factum arbitror, vt receptos Ecclesiæ ritus ab ipsa Apostolorum ætate ad hæc nostra tempora viri doctissimi diuinitus excitati, & scriptis illustrauerint, & moribus approbauerint. Præuiderat enim Spiritus sanctus in extrema hac delirantis mundi senecta improbos Hæresiarchas futuros, qui suggerente inimico vniuersam Ecclesiasticam Hierarchiam conuellere, & perturbare conarentur. Quod cum in cæteris bonis operibus, tum maximè in iis quæ pro defunctis fieri solent abrogandis, irrito licet conatu, vehementius tentarunt. Vt fidem igitur liberem, quam nuper dedi, eademque opera huius sacri ritus antiquitatem ostendam; viros præstantes, veteresque scriptores (seruata quantum fieri poterit temporum serie) breuiter indicabo, qui fidem Purgatorij, ritumque orandi pro defunctis semper in Ecclesia viguisse disertis verbis testantur.

Primum locum tribuo liturgiis Sanctorum Iacobi maioris, & minoris, Matthæi, & Marci, in quibus speciales sunt orationes pro spiritibus quiescentium. Sequitur Dionysius Areopagita, qui in libro de Ecclesiastica Hierarchia, postquam disseruit de actibus Hierarchicis, qui fiunt circa ingredientes Ecclesiam, & circa procedentes, ac proficientes in ea; de his actibus deinde tractat, qui circa ex ea egredientes, videlicet circa defunctos, exercentur. Hunc comitantur plures eiusdem spiritus, nimirum Clemens Romanus epist. 1. & lib. 8. constit. Apostolic. cum Notis Francisci Turriani. Hermes in Pastore visione 3. Tertullianus lib. de testim. animæ cap. 4. de corona militis cap. 3. de exhort. Castitatis cap. 11. de Monogamia cap. 10. de Resurr. c. 43. cum Notis Iacobi Pamelij. Origenes Hom. 3. in Iob. Hom. 14. in Leuit. & 6. in Exod. Cyprianus lib. 1. ep. 9. Zeno Veronen. Serm. de Resurrect. Athanasius ep. ad solitariam vitam agentes, & qu. 34. ad Antiochum. Lactantius Firmianus lib. 7. cap. 21. Cyrillus Hierosolymit. catech. 5. mystagogica, Euseb. Cæsarien. lib. de vita Constantini c. 60. & 71. Ephrem Syrus paræn. 49. & in testamento cum scholiis Gerardi

Vossij. Nazianzenus orat. 10. in obitu Cæsarij fratris. Epiphanius lib. 3. hær. 75. & in fine eiusdem libri. Basilius Magnus in cap. 6 & 9. Isaiæ. Ambrosius orat. de obitu Satyri, itemque de obitu Valentiniani, & Theodosij, & lib. 2. ep. 8. de obitu sororis. Gregorius Nyssenus orat. de dormientibus. Hieron. ep. ad Pammachium de obitu Paulinæ. lib. 1. adu. Pelagianos in cap. 1. Ezechiel. & in fine Comment. in Isaiam. Chrysostomus Hom. 32. & 35 in Matth. Hom. 61. in Ioann. Hom. 41. in 1. ad Cor. Hom. 21. in Act. Apost. Serm. 3. in Ep. ad Philipp. Hom. 69. & 70. ad populum Antiochenum. Homilia verò 35. in Matthæum ostendit multis rationibus satius esse corpora mortuorum putrescere, & dissolui, quam integra conseruari. Augustinus integro lib. de cura pro mortuis gerenda. lib. 9. conf. c. vlt. ep. 64. ad Aurel. Ser. 31. & 33. de verbis Apost. Ser. 41. de sanctis. Auctor Ser. ad fratres in Eremo Ser. 44. Paulinus ep. ad Alithium, & ad Pammachium, itemque ep. 5. ad Delphinum, & paraphr. in Psalm. 1. Theodoretus lib. 5. hist. c. 26. Socrates lib. 7. c. 25. Eusebius Emissenus, seu verius Eucherius Lugdunensis Hom. 3. de Epiph. Victor Vticen. lib 2. de persecut. Vandal. Cæsarius Arelaten. Hom. 8. Boëthius de consol. Philos. lib. 4. pr. 4. Io. Climacus gr. 4. Gregorius Magnus in 1. Reg. lib. 2. cap. 3. in 1. Ps. pœnit. v. 1. & passim lib. 4. Dialog. Ioannes Moschus in prato spirit. c. 24. & 44. Isidorus lib. 1. de Eccl. officiis c. 18. Eligius Nouiomen. Hom. 8. Bonifac. Archiepis. Moguntin. & Martyr. ep. 35. 36. 70. 84. 90. & alibi. Iulianus lib. 1. Prognosticon c. 18. vsque ad finem libri, & rursum lib. 1. ferè pertotum. Anastasius Nicænus q. 20 in scripturam. Beda in ps. 37. & lib. 5. hist. c. 13. Ioannes Damascenus orat. de iis, qui in fide dormierunt. Germanus Constantinopol. in Theoria rerum Ecclesiasticarum. Amalarius supra citat. Haymo Halberstatensis lib. 2. in Isaiam c. 28. & in cap. 3. 1. ad Cor. Metaphrastes in vitis Pachomij, & Theodosij Abb. & Eusebiæ hospitæ. Rabanis lib. 2. de inst. Cleric. c. 44. Rhegino Abbas lib. de disciplina Ecclesiast. c. 190. Luitprandus Ticinen. l. 4. hist. c. 7. Petrus Dam. Ser. 2. de S. Andrea, & Ser. de S. Nic. Theophylactus in c. 12. Lucæ. Anselmus Cantuar. seu verius Petrus Babyon. in c. 12. Matth. Idem Anselmus, vel sub eius nomine Heruæus in c. 3. 1. ad Cor. Oecumenius item in c. 3. 1 ad Cor. Sigibertus in Chronicis an. 998. Hugo Victorin. lib. 2. de Sacram. p. 16. c. 4. & 6. Petrus Venerab. passim lib. 1. de miraculis. Rupertus Abbas in Genes. lib. 3. cap. 32. Bernardus Serm. 66. in Cant. Serm. de quinque Regionibus, & in obitu Vmberti. Petrus Cellensis lib. de Panibus cap. 7. Eckbertus Monachus Schonaugiæ Serm. 9. adu. Catharos. Arnoldus Abbas Bonæuallis tract. de 7. verbis Domini in cruce c. 2. Nicephorus Gregoras lib. 3. & 9. histor Thomas Valdensis tom. 3. tit. 11. c. 107. Bernardus contra Valdenses c. 9. 10. 11. Ermigardus contra eosdem c. 17. Item Petrus Pisichdorfius cap. 21. & 22. Scholastici omnes cum Magistro 4. Sent. d. 44. & 45. & cum D. Thoma in sup. 3. p. qu. 70. & 71 Bonauentura in Breuiloquio p. 7. c. 2. & tom. 3. Serm. de animabus. Gennadius Patriarcha Constantinopol. expos. pro Conc. Florent. c. 3. *Recentiores omitto.* Sunt autem inter hos præcipui Baronius an. Christi 34. nu. 310 & seqq. item an. 226. n. 12. Antonius Demochares diffusè ex Conciliis, ex Patribus, aliisque Doctoribus lib. 4. de Missa. c. 18. Bellarminus tom. 2. controu. libris duobus de Purgatorio. Suarez in 3. p. tom. 4. disp. 45. cum trib. sequentibus. Alphonsus à Castro v. Purgatorium. Eckius c. 25. Enchiridij. Antonius Augustinus in epit. Iuris, Vet. Pontificij lib. 27. Martinus Perez 3. p. traditionum. Iodocus Coccius tomo 2. sui præclarissimi thesauri lib. 7. art. 5. vbi citat plures Rabbinos, qui Purgatorium admittunt: & lib. 10. art. 6. Theodorus Peltanus in suis tract. de igne Purgatorii, de suffragiis defunctorum, de sepulturis, & anniuersariis. Petrus Tyræus de multiplicibus suffragiis defunctor. Iac. Gretzerus de receptaculis subterraneis animarum, & de funere Christiano. Iacobus Gualterus in Tab. Chronographica verit. 10. Ioseph. Vicecomes libr. quart. de antiquis ritibus Missæ. Henricus Spondanus in doctissimo, & eruditissimo opere de sacris Cœmeteriis. Curam autem mortuorum, & fidem Purgatorii à primo parente Adamo vsque ad nostra tempora semper viguisse ostendit in Notis Chronicis Genebrardus.

2. Cæterum de funeribus, variisque ritibus sepeliendi cadauera multa quoque ex profanis Scriptoribus colligi possunt, è quibus constat etiam ab infidelibus magnam curam adhibitam, vt iusta mortuis persoluerentur. Extant de hac re in Codicibus ciuilium legum insignes tituli de Religios. & sumptibus funerum, de mortuo inferendo,

de

de ſepulcro violato, de cadaueribus punitorum, de debita impenſa in exequijs, & ne defuncti, ſeu funera eorum iniurientur à creditoribus. Copioſè etiam diſſerunt de ritibus antiquorum funerum Scriptores qui ſequuntur, & alii plures, quos iſti citant, & commendant.

Ioannes Roſinus lib. 5. Rom. antiquit. c. vlt. additis Thomæ Dempſteri Paralipomenis. Læl. Biſciola Horar. ſubſ. l. 5. c. 1. Lilius Giraldus lib. de vario ſepeliendi ritu. Ioannes Kuchmannus Lubecenſis, qui Romanorum funerum ſolemnitates libris quatuor complexus eſt. Iacobus Gutherius libris tribus de iure manium, Spondanus in laudato opere de ſacris cœmeteriis. Philippus Cluuerius l. 1. Germaniæ antiquæ cap. 53. Alexander ab Alex. dierum Genialium l. 3. c. 2. & 7. Cœlius Rhodiginus l. 17. antiq. lect. c. 19. 20. & 21. Iuſtus Lipſius l. 1. elect. c. 6. ad l. 4. Annal. Hieronymus Magius var. lect. l. 1. c. 13. & l. 2. c. 17. vſque ad 22. Ludouicus Cartio l. 1. emend. c. 6. Vvolfangus Lazius comment. Reip. Rom. l. 3. c. vlt. Cicero 2. de legibus. Onoſander in ſtrategico c. 36. cum notis Ioannis Chokieri Leodienſis. Ianus Durantius Caſellius l. 1. var. c. 4. & l. 2. c. 3. Lucanus in dialogis mortuorum. Herodianus l. 4. hiſt. Diodorus Siculus l. 2. c. 2. & 5. & l. 4. c. 1. Cæſar l. 5. de bello Gallico. Ludi funebres quando, & cui primum inſtituti fuerint narrat Pauſanias in Arcadicis. Idem in Meſſenicis edictum olim ait, vt veſte pulla proſequerentur omnes funera optimatum. Faces, & candelas adhibitas in funeribus conſtat ex Tacito 2. Ann. Perſio ſat. 3. Seneca de Tranquillit. animi c. 11. Suetonio in Auguſto, & ex D. Hieronymo adu. Vigilantium. Cantu proſequi mortuos ad ſepulturam plurimarum gentium inſtituta ſanxerunt, teſte Macrobio in ſomn. Scip. l. 2. cap. 3. Græci defunctos oſculabantur, quam conſuetudinem commemorat Euripides in Alceſtide: ſed inhibitum poſtea fuit huiuſmodi oſculum à Conciliis Antiſſiodorenſi, & Matiſconenſi. Pompas funebres Italico idiomate deſcribit Franciſcus Perucius. Quædam item de funeribus tractat Natalis Comes in Mythologiis l. 1. c. 13. Dabantur olim conuiuia in mortuorum memoriam, de quibus Syneſius ep. 3. Chryſoſtomus hom. 28. in c. 1. primæ ad Corint. quorum etiam abuſum damnant Zeno Veronenſis in Pſam. 49. & Gaudentius tract. 4. de Paſchate. Petrus Gregorius Tholoſanus l. 1. de immortal. animor. ex corporum mortuorum cura argumentum deſumit ad probandam animæ immortalitatem. Ob hanc enim inſitus eſt vnicuique à natura amor, & cura proprii corporis etiam poſt mortem. Olympias Alexandri Magni mater, cum Caſſandri iuſſu interficeretur, capillis, & veſte ſe honeſtè compoſuit, ne quid poſſet in cadauere inhoneſtum videri. Narrat id ex Trogo Pompeio Iuſtinus in fine l. 15. Similia refert de Polyxena Euripides in Hecuba v. 68. & Ouidius 13. metam. v. 477. De Lucretia idem Ouidius 2. Faſt. v. 83. de Cornelia Veſtali Plinius l. 4. ep. 11. De Glaucia Statius 2. Syluar. v. 154. De Cleopatra Florus l. 4. De Cæſare Suetonius. De Virginibus Mileſiis Aulus Gellius noctium Attic. l. 15. c. 10.

Sat dictum de hac re. Illud autem in fine monendum, vt cum oramus pro mortuis, mortis quoque noſtræ recordemur, ſicut ſcriptum eſt: *Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis.*

CAPVT. XIV.

De Pſalmis Pœnitentialibus, & Litaniis.

§. I.

Pœnitentiæ vtilitas, & effectus. De Pſalmis Pœnitentialibus, eorumque vſu. Laudes pœnitentiæ. Cur ſeptem tantum ſint Pſalmi Pœnitentiales.

1\. CADIT infelix homo in foueam peccati mortalis, & non adiiciet vt reſurgat: infigitur in limo profundi, & non eſt ſubſtantia: infernalis tyranni ſeruituti ſe ſubiicit, & non eſt qui redimat: bibit ſicut aquam iniquitatem amariſſimum virus, & nemo eſt qui alexipharmacum miſ-

ceat: à planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas; vulnus, & liuor, & plaga tumens, & non est qui circumliget, aut curet medicamine, aut foueat oleo: nisi respiciens desuper Pater misericordiarum, & Deus totius consolationis manum porrigat adiutricem. Lapsus enim ex voluntate homo, inquit Bernardus, non æquè ex voluntate resurgere iam liberum habet, quia etsi datum fuit voluntati posse stare ne caderet, non tamen resurgere si caderet. Non enim tam facilè quis valet exire de fouea, quam facilè in eam labi. Cecidit sola voluntate homo in foueam peccati, sed non ex voluntate sufficit & posse resurgere. An igitur peccantis casus irreparabilis erit? An infirmitas hæc prorsus ad mortem, vt qui fecerit iniquitatem omnino moriatur in ipsa? Absit. Sed quid dicit Scriptura? *Perditio tua ex te Israël, tantummodo in me auxilium tuum.* Benignus itaque Deus excitante gratia præuentum peccatorem è stercore subleuat, erigit à ruina, liberat à seruitute, sanat à vulnere, è morte transfert ad vitam. Pulsat enim ad cor eius per fidem, expergefactum concutit per timorem, concussum suffulcit spei adminiculo ne labatur, suffultum eleuat ad altiora per actum dilectionis, eleuatum denique perfectissimè sanat per contritionem, & pœnitentiam. Appositè ad hanc rem Fulgentius Ruspensis Episcopus: Præuenit gratia Dei impium, vt fiat iustus: subsequitur iustum, ne fiat impius. Præuenit cæcum, vt lumen, quod non inuenit, donet: subsequitur videntem, vt lumen, quod contulit, seruet. Præuenit elisum, vt surgat: subsequitur eleuatum, ne cadat. Cecidit miserando lapsu Regius Propheta, vir secundum cor Dei, vixque protulerat salutiferum illud *Peccaui*, cum subitò in sermone Domini dictum est illi, *Dominus transtulit peccatum tuum à te.* Quem pœnitet peccasse penè est innocens, ait Tragicus. Ceciderunt & alij, & computruerunt in fæcibus suis, carebant videlicet veræ pœnitentiæ præsidio, ac sinceræ contritionis adiutorio. Saül quoque reprehensus à Propheta; Peccaui dixit, sicut & Dauid: nec tamen in pari voce par subsecuta est peccati remissio. Cum ergo in confessione peccati, inquit Fulgentius, vtriusque vna vox fuerit, cur non vna est vtrique concessa remissio? nisi quia in similitudine confessionis videbat Deus dissimilitudinem voluntatis: nec sonum sermonis attendit, sed intentionem cordis in vtroque discreuit.

[Margin notes: Bern. de grat. & lib. arbitrio. — Oseæ 13. 9. — Fulg. lib. 1. ad Monimum. — Seneca in Agamemn. v. 243. — Fulg. lib. 2. de remiss. peccatorum.]

3. Sanctus ergo Spiritus arguens mundum de peccato sponsæ suæ Ecclesiæ inspirauit, vt præter pensum Horarum Canonicarum, Psalmos etiam Pœnitentiales, quos Dauid pœnitentiæ Præsul (vt eum vocat sanctus Laurentius Nouariensis Episcopus) composuit, certis diebus pro venia delictorum recitaret. Vsum autem horum Psalmorum antiquissimum esse vel ex eo colligere licet, quod de sanctissimo Patre Augustino narrat Possidius. Nam cum Hippone à

[Margin notes: Laurent. Nouar. Hom. 1. — Possid. in vita Aug.]

Vandalis obsessa morti proximus decumberet, hos tanquam ab omni iam antiquitate susceptos in tabella describi, sibique ob oculos in pariete affigi iussit, vt assidua eorum lectione se ad extremam cum diabolo luctam præpararet. Horum quoque crebra fit mentio in antiquo Pœnitentiali Romano. Extant autem præclara sanctorum Patrum commentaria, quibus hosce Psalmos exposuerunt, duorum præsertim summorum Pontificum Gregorij Primi, & Innocentij Tertij. Eosdem per modum orationis explanat Gerson tomo tertio. Eos quoque Christophorus Varкeuicius eleganti Paraphrasi illustrauit. In eosdem scripsit Meditationes Ludouicus Viues, non pietati, sed ostentando ingenio. Quo ritu olim dicerentur docet in libro de Canonum obseruantia Radulphus Tungrensis. Hodie ex institutione Pij Quinti sextis feriis Quadragesimæ recitantur. At Religiosi varias consuetudines habent, quas laudabiliter obseruant. In Ordine nostro Cistercienſi statutum fuit à primariis Abbatibus ad generalia comitia congregatis anno ab orbe redempto 1194. vt omni sexta feria per totum annum processionaliter post Primam dicerentur, cuius institutionis occasio tametsi fuerit terræ sanctæ, bellique sacri subsidium; non tamen debent ob pœnitentiæ meritum omitti: & sic reuera ab vniuerso Ordine obseruatur. Cum patent igitur ianuæ veniales, vt eleganter scribit Victor Cartennensis Episcopus, cum fluctuantibus, & criminum tempestate iactatis pœnitentiæ portus offertur, cum mentibus promittitur cura languentibus, & sauciatis vitalem pollicetur vltroneus artifex medicinam, cum misericordia habetur in promptu, antequam iustitia capulo tenus extrahat pugionem, sumamus arma pœnitentiæ, & iudicis rigorem satisfactionis officio mulceamus.

Radulph. prop 21.

Victor Carten. l. de pœnit. c. 31.

3. Notat autem Nemesius Episcopus, & Philosophus æquè conuenire homini pœnitentiam, ac risibilitatem. Solus homo, inquit, inter omnia, quæ ratione sunt prædita, habet hoc præcipuum, vt eius erratum pœnitentiæ condonetur. Nam Angeli cum nullam habeant causam necessariam, quæ ad peccandum impellat, sed natura omni affectione corporis, & inopia, & voluptate vacent, merito per pœnitentiam ad veniam aspirare non possunt. At homo non modo rationis particeps, sed etiam animal est, & necessarij vsus vitæ animalis, motusque turbidi persæpè rationem attentant, & labefactant. Quare cum ad sanitatem redit, & declinatis turbulentis animi motionibus virtutem complectitur, iusta illi misericordia, id est venia tribuitur. Atque vt proprium eius naturæ ridere est; nam & soli adest, & omni, & semper: ita in rebus non naturæ lege, sed Dei erga nos beneficio constitutis, propriũ est hominis, vt per pœnitentiã omni culpa liberetur Nã soli homini, & omni, & semper quoad in terris viuit hoc datũ est. Deus enim, vt docet Tertull. post tot, ac tãta delicta humanæ

Nemes. l. de nat. hominis c. 1.

Tertull. de pœnit. cap. 2.

temeritatis à principe generis Adam auſpicata, poſt condemnatum hominem cum ſeculi dote, poſt eiectum paradiſo, mortique ſubiectum, cum rurſum ad ſuam miſericordiam maturauiſſet, iam inde in ſemetipſo pœnitentiam dedicauit, reſciſſa ſententia irarum priſtinarum, ignoſcere pactus homini, & imagini ſuæ. Vt verò per pœnitentiam peccatorum remiſſionem obtineamus, talem eam oportet eſſe, qualem deſcribit Abbas Cellenſis: vt ſit videlicet in ore veritas, in corde charitas, in conſcientia puritas, humilitas in habitu, abſtinentia in victu, modeſtia in inceſſu, caſtitas in aſpectu, in omni loco oratio, in omni tempore meditatio, in toto corpore afflictio, in tota anima deuotio, deſiderium ante Deum, lacrymæ die ac nocte ad Deum. Sic iuſtificatur anima à ſordibus priſtinis lota flumine lacrymarum, deterſa veritatis linteo, accenſa charitate, purgata confeſſione, ornata humilitate, cincta abſtinentia, circumamicta modeſtia, caſtitate glorificata, oratione eleuata, meditatione ſuffulta, deuotione inuncta, deſiderio in cœlis recepta. O felix humilitas pœnitentium, exclamat Guerricus Igniacenſis, ô beata ſpes confitentium! Quam potens es apud Omnipotentem, quam facilè vincis inuincibilem, quam citò tremendum iudicem conuertis in piiſſimum Patrem! Euangelicæ prædicationis gratia à pœnitentia ſumpſit exordium: *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Initium etenim reuertendi ad Deum eſt pœnitentia, Hæc porta veniæ, ſpes indulgentiæ, gratiarum cuſtos, miſericordiæ conciliatrix, terror dæmonum, lætitia Angelorum, gaudium vniuerſæ terræ. Hæc Deum placat, ſerenat conſcientiam, reſerat cœlum, de terris eleuat, & in excelſum attollit. Magna reuera hominibus fit pœnitentia, ait vir venerabilis Ephrem, quia tanquam videntes Deum per ipſam reconciliamur. Magna ſuper terram eſt pœnitentia, quoniam ſcala animabus fit eò aſcendendi, vnde per peccatum deturbatæ ſunt. Lætantur cœli, & qui illic Angeli de pœnitentia hominis, vt loquitur Tertullianus. Heus tu peccator bono animo ſis: vides vbi de tuo reditu gaudeatur. Opera autem pœnitentiæ hæc ſunt ſacco, & cineri incubare, corpus ſordibus obſcurare, animum mœroribus deiicere, ieiuniis preces alere, ingemiſcere, lacrymari, & mugire noctes dieſque ad Dominum Deum, preſbyteris aduolui, & charis Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis ſuæ iniungere.

Pet. Cellen. l. de panib. cap. 3.

Guerric. ſer. 2. in Quadrag.

Matth. 3. 2.

Ephrem. tract. de pœnit.

Tertull. lib. de pœnit.

METRVM XXIX.

VTilis placet dolor,
Quem ſpes futuræ mitigat ſalutis.
Nec labor premit grauis,
Si mereor illo gloriæ coronam.

Terra quid mihi, aut polus
Offert colendum? vilibus probrosas
Gentibus relinquo opes,
Satis beatus pauperum lacerna.
Quid iuuat domum auream,
Iouemque clausum possidere in arca?
Lauta quid refert gula,
Et empta magnis sumptibus voluptas?
Quid metalla, quid Goæ
Merces beatæ, Mexicique Gazæ?
Nam nec aureæ domus,
Quæ læuigatis emicent columnis,
Nec clientium fauor,
Aut sceptrum eois fulgidum lapillis,
Nec minax tubæ fragor,
Mortis rapacis impetum coercent.
Ite nobili luto
Tagi, vel Hermi, splendidisque cœnis.
Ite diuitum manus,
Lethique duras submouete leges.
Quod si auara ciuium
Potentiorum dona, vel corona
Nil iuuant, & vltimis
Reuulsæ ab Indis, ac Hydaspe gemmæ:
Si nihil valent opes,
Nec sceptra Auerni leniunt furorem:
Sat mihi abdito in specu
Arcto cibari pane, & amnis vnda.

4. Septem sunt autem pœnitentium Psalmi, vj. scilicet, xxxj. xxxvij. L. cj cxxix. & cxlij. quos magni mysterij significatione maiores nostri instituerunt. Docet Cassiodorus post Origenem septenario numero conclusos esse, quia septem modis peccata nobis dimitti possunt: per baptismum, per passionem martyrii, per eleemosynam, per hoc quod remittimus peccata fratribus nostris, cum conuerterit quis peccatorem ab errore viæ suæ, per abundantiam charitatis, & per pœnitentiam. Inueniuntur & alii fortasse modi remissionum: congruit enim vt numerum supplicationis nostræ indulgentia diuina transcendat. Antiqui etiam canones septennem pœnitentiam pro grauioribus peccatis imposuerunt. Leprosus mundandus septies in veteri lege aspergebatur. Naaman Syrus septies lauari in Iordane iussus est ab Eliseo. Septimo anno fiebant remissiones, eratque magnus Iubileus post quadratum septenarium. Septimo die emissa columba aquas vltrices cessasse indicauit.

Cassiod in psal 6. Orig. hom. 2. in Leuit.

Leuit 14. 7. 4. Reg. 5. 10. Leuit. 25. 4. 8. Gen. 8. 10. 4. Reg. 4. 35. Ezech. 40. 26. Numer. 12. 14.

Septies oſcitauit puer è morte reuocandus ad vitam. Septem gradibus aſcendebatur ad portam templi apud Ezechielem. Septem diebus ſoror Moiſis ſeparata eſt antequam mundaretur. Ipſe vertex Theologorum Petrus, coryphæus, & os Apoſtolorum, vt eum vocat Paulus Epiſcopus Emiſenus, ſublimiori inſtructus ſapientia ſeptenarium propoſuit numerum, cum ageret de remiſſione, à quo numero Chriſtus reſpondens diſcedere noluit, vt ex Euangelica conſtat hiſtoria. *Domine*, inquit, *quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei? Vſque ſepties? Dicit illi Ieſus; Non dico tibi vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties.* Non ergò ſine cauſa horum Pſalmorum numerus ad ſeptenarium redactus eſt, vt ſeptuplum expurgati, à ſeptem plagis immunes, excluſis ſeptem Dæmoniis, ſeptiformi ſpiritus gratia illuſtremur. Notat autem Innocentius Papa initio expoſitionis horum Pſalmorum quæ D. Bernardo Claræuallenſi ab imperito quodam impreſſore Veneto olim perperam tributa fuit, notat inquam inter iſtos ſeptem Pſalmos quatuor eſſe conſimiles, & tres diſſimiles in principiis. Semper verò, ait, inter duos conſimiles vnus diſſimilium conſtituitur: & inter duos diſſimiles vnus conſimilium collocatur. Conſimiles ſunt primus, tertius, quintus, & ſeptimus: diſſimiles ſecundus, quartus, & ſextus. Nulla enim in via ſunt ita perfecta, quibus non interueniat aliquod imperfectum: nec aliqua tam ſunt mala quibus non intercidat aliquod bonum; quatenus nec perfectis præſumptio, nec malis deſperatio tribuatur: quod maximè conuenit, & expedit pœnitenti vt nec de miſericordia nimium præſumat ſperando, nec de iuſtitia nimium deſperet timendo; ſed inter ſuperiorem, & inferiorem molam ſpiritualiter conteratur. Porrò de ſingulis Pſalmis operæ pretium erit quædam notaſſe.

Paul. Emiſen. homil. de Incarn. 1. in actis Concilij Epheſini tom. 6.
Matth. 22.
Pſal. 11. 7.
Apoc. 15. 6.
Marc. 16. 9.

Innocen. tertius procem. in 7. pſal.

§. II.

Notantur quædam de ſingulis Pſalmis Pœnitentialibus. Denique adhortatio ad pœnitentiam.

1. PSalmus ſextus, *Domine ne in furore tuo arguas me*, primum inter pœnitentiales occupat locum. Senarius autem numerus perſonæ pœnitentis aptatur, quia in naturali numerorum ſerie primus eſt, cui conueniat perfectio ſui ipſius. Titulus eius eſt, *in finem in carminibus, ſiue in hymnis pro octaua.* In finem Εἰς τὸ τέλος, quod quidam viri docti *aſſiduè*, vel *in perpetuum* vertunt: aliquot enim Pſalmi certis Hebdomadæ diebus aſſignabantur, hic verò nulli alligatus diei aſſiduè pſallendus erat. Finis etiam conſummatæ rei perfectionem ſignificat, vt videlicet admoneantur initio pœnitentialis curſus pœnitentes iugiter in oratione verſari, & ad ſummum perfectionis culmen, ad Chriſtum qui eſt finis vniuerſorum, aſpirare. Quod nos in finem, Græci εἰς τὸ τέλος, Hebræi legunt *lamnaſeach*, quam vocem D. Hieronymus *victori* eſt interpretatus,

Symmachus ἐπινίκιος, versus Epinicius; ob partam victoriam, Theodosio εἰς τὸ νῖκος, *in victoriam.* Nam quæ maior victoria, quam post lapsum resurgere, durum pœnitentiæ iter arripere, carnem propriam subiugare, mundi pompas contemnere, aduersarium ad petram, qui est Christus allidere, super aspidem, & basiliscum ambulare, & conculcare leonem, & draconem? Hæc est victoria, quæ vincit mundum, compunctio cordis, pœnitentiæ rigor, orationis instantia. Gladius est pœnitentia peccatum radicitus euellens, vt non immeritò pœnitentiæ preces à victoria ducant initium: feruenter enim in via Domini incœpisse, iam vicisse est. In carminibus ergo, siue in hymnis oremus, vt det nobis tota charitate compungi, qui supplicandi præstitit rationem. Oremus inquam in hymnis, & carminibus, nam qui tactus dolore cordis intrinsecus peccata sua humiliter confitetur, dulces personat hymnos coram Deo, & Angelis eius, sicut scriptum est: *Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.* Lucæ 15. 10. Dicitur cantari hic Psalmus pro octaua, qua literaliter asserunt Hebræi genus quoddam cytharæ fuisse octo chordarum. Amauit enim vir sanctus Dauid musicam piam, vt scribit Augustinus, & in ea studia nos magis ipse, quæm vllus alius auctor accendit. Aug. epist. 131. Alij aiunt hoc carmen Hypomixolydio concentu, quem nos octauum tonum nuncupamus, fuisse cantatum, ac propterea octauæ titulum præ se ferre. Sancti Patres communiter per octauam mysterium Resurrectionis intelligunt. Quæ est autem octaua, inquit Chrysostomus, nisi dies illa, illa Domini, inquam, dies magna, & terribilis, quæ est vt clibanus ardens quam tremunt etiam virtutes cœlestes? Chrys. lib. 2. de compunctione cordis cap. 4. Futuræ enim resurrectionis, tremendique iudicij consideratio animam excitat ad pœnitentiam, & ad orationem: Vnde tremens, sed cum fiducia ad thronum gratiæ accedens dicit: *Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me.* Primò autem iudicis captat beneuolentiam à potestate iudicij, & consuetudine parcendi. Deinde narrat ærumnas proprias, quibus animam extabuisse deplorat. Iniquos tandem execratur, nec aliquam in posterum vult cum his habere portionem. Astat reus coram supremo iudice, peccatum lacrymis diluit, in noctibus lectum lauat, quem in noctibus inquinauerat, & accusans seipsum veniam meretur, quia se non excusat à culpa, summum defensionis genus in hoc constituens, quod se ipsum condemnat. Nouum scilicet iudicij genus hoc est, ait sanctus Zeno, in quo reus, si excusauerit crimen, damnatur: absoluitur, si fatetur. Zeno Serm. 2. ad Neophytos. Nam, vt magnus scribit Gregorius, cum defenditur culpa, geminatur. Greg. l. 4. moral. cap. 19. Habet hic locum cuiusdam profani sententia dicentis: Morborum alimentum silentium est. Heliodor. lib. 4. hist. Æthiop. Peccatum enim, si taces, serpit, & crescit, fitque animæ tanquam pestilens carcinoma: si aperis, & manifestas, protinus

veneni vis euacuatur. Valida est misericordiæ precatio peccati confessio, ait Alcuinus: & ille misericordiam Dei inueniet, qui se miserum confitetur.

Alcuin. in 1. psal. pœnit.

2. Post sextum sequitur trigesimus primus: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates.* Numerus tricenarius fidem Trinitatis designat cum obseruatione præceptorum decalogi. Vnitas superaddita charitatem significat, quæ est finis, & consummatio legis. Sicut autem custodia legis perducit ad præmium, sic ista compuncto corde fusa precatio malorum ob transgressionem Decalogi commissorum indulgentiam obtinebit, quatenus deinceps fidem S. Trinitatis bonis operibus comprobantes ad charitatis vnitatem feliciter perueniamus. Titulus psalmi Hebraicè est *maschil*, Græcè συνέσεως, Latinè *intellectus*, quia spiritualis intelligentia ad mysteriorum illius profunditatem est adhibenda. Hic est intellectus, vt nemo fide per gratiam accepta de peccati impunitate præsumat. Dictum est in alio psalmo: *Delicta quis intelligit?* In hoc autem dicit Deus: *Intellectum tibi dabo, & instruam te.* Promissus ergo intellectus præmittitur in titulo, vt sciamus ad pœnitentiæ studium nequaquam venire nos posse, nisi misericordia Domini suffragante peccata nostra intellexerimus. Quis enim pro diluendis oret criminibus, quæ prorsus ignorat? Initio psalmi cognoscens pœnitens proprios errores humiliato corde suspirat, eos prædicans verè beatos, quorum remissæ sunt iniquitates. Fatetur deinde se malè habuisse dum tacuit, curatum autem fuisse dum culpas humiliter confessus est: tum veniæ postulationem etiam sanctis esse communem asseuerat. Orat post hæc, & ad eius verba respondens Dominus sperantibus in se misericordiam pollicetur. Hac erectus promissione commonet homines in fine, ne brutis animantibus similes facti vagis subdantur erroribus; sed vt potius sperantes in Domino, recto corde lætentur, vt piissimi iudicis, qui lacrymis nostris flectitur, sententia absoluti in ipso gloriari mereantur. O diuinam clementiam, exclamat Basilius Seleuciæ Episcopus, ad quantam dignitatem euexit pœnitentia! Homines lacrymantur, & Deus immutatur: lugent mortales, & decretum soluit immortalis.

Psalm. 18.

Basil. Seleuc. or. 12. quæ est 1. in Ionã.

METRVM XXX.

Qvam felix est, cui scelerum
Christus vincla resoluit,
Quem nullæ inficiunt sordes
Imo in corde latentes.
Conditur huic ferrum, & redeunt
Auri fulgida secla.
Nectare manant huic colles,
Sudant balsama campi.

Huic

Huic regales fundit opes
Pleno copia cornu.
Et quocumque terit pedibus
Terram, sub pede florent
Lilia, purpureæque rosæ.
Et veris decus omne.
Hunc fas, hunc sequitur pietas;
Hunc sincera voluptas.
Hunc terræ, cœlique bonis
Virtus alma coronat.
Siue citum rapit hora diem,
Seu sol lumina reddit.
Ille hilaris semper superos
Curuo poplite adorat.
Quidquid crastina lux referat
Expectat placido ore.
Innubique nitens vultu
Fraudes nescit, & iram.
Horrida terris bella fremant,
Tristis seruiat Orcus.
Immineat terribilis mors,
Fractus corruat orbis.
Hic lætus, constansque animi
Semper pace potitur.
At qui mortifero infectum
Gestas crimine pectus.
Quanta miser patitur, quanta
Intus prælia sentit!
Quot curæ cor dilacerant,
Quot pœnis cruciatur!
Sic sic præcipites erebo
Damnat fœda Dione.
Sic Bacchi, sic perdit opum
Effrænata cupido.
Discite mortales sapere,
Veram discite vitam.
Ponite criminibus finem,
Culpas mergite planctu.
Iusta piis cedet lacrymis
Iusti Numinis ira.
Et dicet rediuiua polum
Scande ô mortua proles.

3. Tertius cum primo conuenit in primo versu: *Domine ne*

in furore tuo arguas me, & est in ordine Psalterij trigesimus septimus fidem indicans, & obseruantiam Decalogi per septiformem gratiam Spiritus sancti. Eius Hebraica inscriptio est *le azchir*, Græca Εἰς ἀνάμνησιν, Latina *in commemorationem*, siue *ad commemorandum*: Additum die Sabbati, vel pro Sabbato ex vsu Synagogæ, quæ hunc Psalmum Sabbatis canebat. Sabbatum requiem significat. Fidelis ergo anima, ait magnus Gregorius, requiem in primo homine perditam ad memoriam reuocans, & futurum nihilominus vitæ æternæ Sabbatum spiritus agilitate contemplans ab omni spiritus, & carnis optat corruptione eripi, & ad futuram indeficientis beatitudinis requiem consummato huius vitæ termino orat sine cunctatione perduci. Fecit etiam Dauid hunc Psalmum ad commemorationem, tum vt illum semper in ore ferret ad animi sui post peccatum curationem: tum vt ipsum peccatum semper in mente haberet, sicut scriptum est: *Et peccatum meum contra me est semper:* vt nos quoque eius exemplo admissa flagitia quotidiano castigantes flagello à futuris culpis præteritarum memores abstineamus. Ista est vera pœnitentia, vt verbis loquar Augustini, quando sic conuertitur quis, vt non reuertatur; quando sic pœnitet, vt non repetat. Ambrosius item verum pœnitentem describens; Pœnitentem, inquit, hominem dico, qui plangit quod peccauerat, & rogat Dominum, vt non iterum faciat quod admiserat. Pœnitentem hominem dico, qui post concupiscentiam suam non vadit, & voluptatibus suis se priuat. Pœnitentem hominem dico, qui repellit quod malè fecerat, & rogat Dominum, vt veniam consequatur. Pœnitentem hominem dico, qui diligit quod ante neglexit, & quod fecerat mali, deserit. Porrò Psalmus internum, & externum morbum commemorat, corporis languorem, afflictionem animi, amicorum molestiam, fastidium extraneorum. A cunctis autem derelictus tacet, quiescit, dissimulat, spem suam in Domino reponit, paratum se quoque ad flagella testatur, quibus commissa possit abolere peccata, ac tandem in Domino exultans continuam eius in tantis periculis assistentiam implorat.

Gregor. in expos. huius Psalmi.

Psalmus 50.

Aug. Serm. 3. de Natiu. Domini.
Ambros. Ser. 4. post. 1. Dom. xl.

4. Quinquagesimo Psalmo: *Miserere mei Deus*, quartum, & medium locum inter pœnitentiales sacratissima figuratione fecerunt antiqui. Expers sit omnis historiæ, qui nesciat peccasse Dauidem cum Bethsabee, eiusque maritum regali iussione ab hostibus fuisse peremptum. Nam mulierem, quæ placuerat oculis suis, accersiri fecit, virum autem eius innocentem bellatoribus obiici iussit, vt vi opprimeretur hostili. Ex hac historia desumptus est titulus Psalmi. *In finem Psalmus Dauid, cum venit ad eum Nathan Propheta, quando intrauit ad Bethsabee.* Pertinet quinquagenarius numerus ad remissionem, quinquagesimo enim anno secundum legem remissio erat,

vt si quis distraxisset possessionem, eam reciperet, seruus libertate donaretur, exul rediret in patriam. Quinquagesimo etiam die data est Lex in monte Sina, & eodem dierum numero Spiritus sanctus adueniens Apostolorum corda sacris donorum charismatibus illustrauit. Sic iste quinquagesimus Psalmus puro recitatus affectu dissoluit crimina, vulnera sanat, debita tollit peccatorum. Atque ideò Ecclesiastico vsu receptum est, vt quoties admissorum scelerum remissio petitur, huius Psalmi recitatione postuletur. Optimè, vt solet, doctorum Princeps Augustinus: Iste Psalmus sicut cautos facit eos, qui non ceciderunt; sic desperatos esse non vult, qui ceciderunt. Quisquis peccasti, & dubitas agere pœnitentiam pro peccato tuo, desperando salutem tuam, audi Dauid gementem. Ad te Nathan Propheta non est missus, ipse Dauid ad te missus est. Audi eum clamantem, & simul clama: audi gementem, & congemisce: audi flentem, & lacrymas iunge: audi correctum, & condelectare. Si tibi non potuit intercludi peccatum, spes veniæ non intercludatur. Missus est ad istum virum Nathan Propheta: attende Regis humilitatem, non respuit verba præcipientis, non dixit, audes mihi loqui Regi? Rex sublimis Prophetam audiuit, plebs eius humilis Christum audiat. Audi ergo hæc, & dic cum illo: Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam. Dulcissimus est huius Psalmi decursus de amaro compunctionis fonte scaturiens. Nam & satisfactionem continet perfectissimæ humilitatis, & viuam misericordiæ Domini confidentiam. Peccauit Dauid, quod solent Reges: sed pœnitentiam gessit, fleuit, ingemuit, quod non solent Reges. Confessus est culpam, memor peccati, oblitus imperij, & ipse suum cantauit opprobrium. Hunc Regem imitatur pœnitens in hoc Psalmo, crimenque fatetur, tum Dominum rogat, vt amissam restituat gratiam, quam si fuerit consequutus contriti cordis sacrificium,& mysticas vitulorum oblationes pollicetur.

Aug. in Psal. 50.

5. Quinto loco centesimus primus Psalmus inuenitur, *Domine exaudi orationem meam.* Centesimus numerus plenus in omnibus, & perfectus ostenditur, cui adiuncta vnitas apicem indicat perfectionis, ad quam post remissam culpam debet pœnitens properare. Tam in Hebraico, quam in Græco, & Latino textu hac prænotatur inscriptione: *Oratio pauperis cum anxius fuerit, & coram Domino effuderit precem suam.* Hoc omnium malorum singulare remedium est non ad res perituras conuerti, sed ante Dominum effundere cor suum, & veram ab eo consolationem præstolari. Felix conscientia, quæ ob dolorem pœnitentiæ anxia risum in luctum, cantum in planctum, gaudium conuertit in mœrorem, faciens membra sua seruire sanctitati, quæ ante seruierant iniquitati. Felix conscientia, quæ paupertate spiritus ditissima precem suam effundit coram Domino,

fœlicitè præcauens, ne cuiusque vel leuissimæ maculæ deformitate tremendæ illius maiestatis offendat aspectum. Conscientia nostra aduersarius noster est, de quo scriptum est, *Esto consentiens aduersario tuo.* Aduersarius dicitur, quia omni prauæ voluntati nostræ aduersatur: arguit nos, cum non agimus quod debemus: accusat nos, cum agimus quod non debemus. Conscientia est lex non scripta, ait Nicetas Heracliensis, quæ viam veræ pœnitentiæ præscribit nobis. Quæ cum non habeat loquendi vsum, vt Victor Cartennensis eleganter scribit, nescit tamen tenere silentium. Potest tibi ad tempus testis prodesse, conscientia verò tecum semper est, & sine te non est: hæret pectori, nec vnquam te deserit, & velut quædam pedissequa nullo abs te temporis interuallo discedit: tenet te reum, & in sua semper ditione captiuum. Pauper igitur in hoc Psalmo conscientiæ stimulis agitatus orat gemens, & afflictus, suasque necessitates flebili narratione commemorat, vt Deus tandem placatus calamitosam anxietatem in perennem lætitiam sedata conscientia mutet, & illuc semen sanctorum dirigat, vbi regnans habitat ipse, vbi est spes gloriosa fidelium, vbi lucet perpetua claritas, & pax æterna iustorum.

Matth. 5. 25.

Nicet. in orat. 16.
Nazianz. n. 37.
Victor. Carten. libro de Pœn. c. 5.

6. Sextus è Canticis graduum desumptus in ordine Psalterij est centesimus vigesimus nonus, *De profundis clamaui ad te Domine.* Numerus quidem centesimus vigesimus ex denario in duodenariũ ducto resultans plenissimæ virtutis, & consummatæ dicitur esse perfectionis, partes enim eius aliquot ordinatissima distinctione procedunt vsque ad vnitatem: sed numerus nouenarius superadditus humanorum operum imperfectionem designat. Calculus ergo numericus huiusce Psalmi ex perfecto, & imperfecto compositus veram comprobat illam esse sententiam, qua dicitur, *Cum consummauerit homo, tunc incipiet.* Nemo quippè adeò perfectus in hac vita reperitur, qui non debeat semper vlteriorem appetere perfectionem, donec feliciter consummatus expleat tempora multa, & quod in via concessum non est, magno gratiarum cumulo accipiat in patria. Hoc idem indicat non obscurè inscriptio Psalmi, *Canticum graduum,* siue ex Hebræo *scir ham ah aloth*, quod significat *Canticum ascensionum:* quo titulo admonetur pœnitens ascensiones disponere in corde suo, ire de virtute in virtutem, concupiscere, & deficere in atria Domini, donec perueniat ad locum illum, vbi bonum sit esse, securum commorari, vnde cadere non possit, sicut scriptum est: *& gaudium meum nemo tollet à vobis.* Sed de Canticis graduum, deque mysticis ascensionibus sequenti capite agendum erit. Habet hic Psalmus vocem gementis, & clamantis ad Dominum, vt de profunda peccatorum abysso liberetur in sanguine Iesu Christi constituta fiducia, qui peccatores mundat ab omni delicto. Non arctatur numero, inquit Arnoldus Abbas, non clauditur fine, nullas omnino

Eccli. 18. 6.

Ioan. 16. 22.

Arnold. lib. de 7. verbis cap. 2.

habet metas diuina clementia: sit qui inuocet, erit qui exaudiet: sit qui pœniteat, non deerit qui indulgeat. Misericordia Domini plena est terra, & miserationes eius super omnia opera eius. Ideò post creatum hominem quieuisse dicitur Deus, quia nimirum creaturam habebat, erga quam poterat misericordiam exercere. Fecit Deus cœlum, & terram; non lego, ait Ambrosius, quod requieuerit: fecit Solem, Lunam, & stellas; nec ibi lego quod requieuerit: sed lego quod fecerit hominem, & tunc requieuit habens cui peccata dimitteret. Nec anteactæ vitæ sordes à speranda venia quempiam terrere debent, quia, vt rursum Arnoldus scribit; Nisi ad antiqua reuertatur contagia, nulli prior præiudicat vita.

Ambros. exam. lib. 6. cap. 10.

Arnold. ibid. c. 3.

7. Psalmus centesimus quadragesimus secundus, *Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam*, felicem perficit cursum supplicantium pœnitentium. Componitur hic numerus ex denario, quaternario, & binario: atque huic computationi rectè fidelium vita post peractam pœnitentiam comparatur, quia vtrumque testamentum custodiens, & præcepta seruans, quæ in quatuor Euangeliis, & in legis Decalogo continentur ad perfectionis culmen velocissimo conatur ascensu peruenire. Propria eius inscriptio est, *Psalmus Dauid*, addidit Latinus Interpres, *Quando persequebatur eum Absalon filius eius.* Non vacat autem mysterio, quod in hac postrema deprecatione filij impietas commemoratur, qui insana percitus dominandi libidine ausus est contra propriū genitorem prælium concitare. Ne fortè putaret pœnitens dimissa culpa se iam securum posse quiescere, exemplo monetur opportuno, debellatis hostibus externis, acrius à propriis filiis instare certamen, certamen inquam intestinum, prælium anceps, & tumultuarium à prauis affectionibus, quæ militant aduersus animam. Vis audire fortissimum athletam huius militiæ discrimen fideliter enarrantem? *Inuenio*, inquit, *aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Hic est Absalon contra parentem insurgens: hic est filius, cum quo vix possumus pacem habere, cui meritò vulgatum illud possimus occinere, *Nec tecum possum viuere, nec sine te.* Hunc igitur hostem multò vigilantius cauere debemus. Sæpè securitas incautos reducit ad transacta peccata, & cum dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus. Orat Dominum pœnitens in hoc Psalmo; vt sibi periclitanti opem conferat salutarem: deinde precatur, ne cum seruo suo velit intrare in iudicium, sed potius vocem illam dulcissimam eum faciat audire, *Fili remittuntur tibi peccata tua.* Petit tandem notam sibi fieri viam vitæ, vt Dei voluntatem edoctus, & deductus in terram rectam, atque ab insidiis inimicorum liberatus felici tranquillitate potiatur.

Ion 7.23.

8. Desino in hac salubertima admonitione, vt pœnitentiam aga-

mus, dum dies salutis lucescit, dum tempus acceptabile est. Irascere peccatis tuis, inquit Bachiarius vir doctrina, & eloquentia insignis, vt vltra non pecces: præueni vltricis gehennæ sæua tormenta, & ipse tibi tortor existe; vt cum venerit, nihil inueniat, quod in te possit punire inimicus. Sit tibi fames pro gladio, sitisque pro flamma, vt manu carnificis voluntatis per abstinentiæ pœnam costarum compago nudata visceribus sit, & pro supplicio ignis internas ossium medullas duræ sitis depascat incendium. Sit tibi vigilia velut officiorum custodia publicorum, ac sicut catena rigentis ferri, sic duriori consuetudine & lege constrictus sub imagine martyrij veniam misericordiæ cœlestis expecta. Pœnitentiam differre res magni periculi est. Momento enim viuimus, nihilque incertius est hora nostræ migrationis. Quis scit an hac nocte à nobis repetat supremus Dominus animam nostrã? Quis scit an prolongando iniquitatem, misericordiæ nobis ianuam occludamus? Ego sanè totus inhorrui, si fortè legens incidi in illud, quod de Antiocho Rege scriptum est, *Orabat hic scelestus Dominum, à quo non esset misericordiam consecuturus*: itemque in illud quod de Esaü scribit Apostolus, *Non inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis requisisset eam.* Scio quidem remissionis gratiam semper illis esse promissam, qui ex toto corde conuertuntur; sed vereor, ne qui dum potest non vult, iusto Dei iudicio cum voluerit, non possit. Dicit enim Scriptura, *Ne tardes conuerti ad Dominum, & ne differas de die in diem, subitò enim veniet ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te.* Formidabilis est magni Doctoris Augustini sententia de his, qui vsque ad mortem protrahunt pœnitentiam: Agens pœnitentiam ad vltimum, & reconciliatus, si securus hinc exit, ego non sum securus. Nunquid dico damnabitur? Non dico. Sed dico etiam liberabitur? Non. Et quid dicis mihi? Nescio, non præsumo, non promitto, nescio. Vis te dubio liberare, vis quod incertum est euadere? Age pœnitentiam dum sanus es. Si enim tunc vis agere pœnitentiam, quando iam peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Idem alibi. Quomodo pœnitentiam agere possit, qui nulla iam pro se opera satisfactionis operari potest? Et ideò pœnitentia, quæ ab infirmo petitur, infirma est, pœnitentia, quæ à moriente tantum petitur, timeo ne ipsa moriatur. De eadem re sic scribit Saluianus Massiliensis, quem dicit Baronius fuisse nouum sui temporis Hieremiam. Peccare non desinit, quem in extremis situm recedere à criminibus sola tantum facit impossibilitas, non voluntas. Qui enim à malis actionibus tantum morte discedit, non relinquit scelera, sed relinquitur à sceleribus. Ac per hoc necessitate exclusus à vitiis, & tunc puto peccat, quando cessauerit, quia quantum ad animum necdum desiit, qui adhuc velit peccare, si possit. Non bonis itaque spebus innititur, qui ad hoc tantum peccat in vita, vt peccatorum molem redimat in

Bachiarius Epist. de recip. lapsis.

2. Marc. 9. 13.

Hebr. 12. 17.

Eccli. 5. 8.

Aug. Hom. 41. inter 50.

Id. serm. 57. de Temp.

Saluian. lib. 1. aduersus auaritiam.

morte. Item S. Asterius, Tunc, inquit, prodest pœnitentia, cum pœnitens emendandi facultatem habet: sublata vero copia rectè faciendi inutilis est dolor, & irrita pœnitentia. Quidam vsurarius in extremis constitutus, cum eum Sacerdotes ad pœnitentiam hortarentur, negauit se posse pœnitere, & exclamans dixit. O pœnitentia vbi es? Non possum amplius pœnitere, quia cum possem nolui. Et sic expirauit. Inimica videlicet persuasione mentitur, ait Faustus Rhegiensis Episcopus, qui maculas longa ætate contractas subitis etiam inutilibus abolendas gemitibus arbitratur: quo tempore confessio esse potest, satisfactio esse non potest. Nam quia Deus non irridetur, ipse se decipit, qui mortem multis temporibus vixit, & ad quærendam vitam iam semiuiuus assurgit, vt tunc officiosus appareat, quando Dominicæ seruituti omnia corporis, & animæ subtrahuntur officia. Hanc autem sententiam Alcimus Auitus Archiepiscopus Viennensis his versibus explicauit.

Asterius Hom. 1.

Ant. Dauroultius cat. histor. cap. 3. tit. 113. exemplo 5.

Faustus Epist. ad Bened. Paulinum.

Pœnitet ambiguè quem serò pœnitet: ergo
Præsentis spatium nobis dum creditur æui,
Dum patulam cunctis Christi clementia sese
Præbet, præteritæ plangamus crimina vitæ,
Pœniteatque olim neglігenter temporis acti,
Dum licet, & sano ingenioque, animoque valemus.
Nam qui peccatum moriens dimittit, & ipsa
In serum tempus differt admissa fateri,
Non tam dimittit, quam dimittatur ab illis.

His accedit quod securitatem diu viuendi nemo habet. Quanti enim, inquit Eligius Nouiomensis Episcopus, qui se ad extremum vitæ suæ pœnitentiam accepturos esse credebant, aut subita ruina oppressi sunt, aut fortè naufragio demersi, aut apoplexia ita percussi, vt non solum pœnitentiam petere, sed etiam signare se, aut orationem Dominicam dicere omnino possent? Ergò pœnitentiam agamus confitendo peccata nostra, & dignè pro illis satisfaciendo, dum tempus habemus, nam omnis dilatio in hac re pessima est. Sed iam multa de pœnitentia dixi, quia, vt Florentis Tertulliani persona induar, peccator omnium notarum cum sim, nec vlli rei nisi pœnitentiæ natus, non facilè possum super illa tacere. Ne verò abutar lectoris patientia, de Litaniis, quæ Psalmis Pœnitentialibus subnecti solent, nunc loquar; si prius dixero cum sancto Isaacio Presbytero illum ponere terminum delictis suis, qui cognoscit terminum huius vitæ.

Eligius Hom. 6.

Tertull. in fine libi. de pœnis.

Isaac. de cont. mundi c. 18.

§. IV.

Litania quid sit, & quotuplex. Litaniarum vis, & efficacia.

1. GRæca vox Litania, si genuinam nominis significationem spectemus, seriam omnem, & ardentem precationem significat, à verbo λιτανεύειν, quod ardẽtem orationem importat. Apud Homerum qui aliquem enixe precantur λιτανεύοντες vocantur, & in quodam Epigrammate Græco infernus ἀλιτάνευτος, id est inexorabilis, non ineleganter nuncupatur, quod nullis precibus flecti possit. Vsu tamen receptum est, vt pro certa quadam Ecclesiasticæ supplicationis specie, qua Dei misericordiam, sanctorumque patrocinium inuocamus, Litaniæ nomen vsurpetur. Accipitur etiam quandoque pro solo *Kyrie eleison* tum in Græcis sanctorum Iacobi, Basilij, & Chrysostomi Liturgiis; tum à D. Benedicto in regula dum ait, Supplicatio Litaniæ, id est *Kyrie eleison*, & sic finiantur vigiliæ nocturnæ: itemque Litaniæ, & completum est. Monachi enim post versum dicunt ter *Kyrie eleison*, deinde sequitur oratio Dominica, postea collecta, & sic finitur tam nocturna, quam diurna synaxis. Hanc autem supplicationem *Kyrie eleison* commendat Epictetus Stoïcus apud Arianum: & Virgilius preces Turni ad Faunum describens ait, *Faune precor miserere.* Quia verò multoties solent Litaniæ processionaliter cantari, ipsa multitudo τῶν λιτανευόντων, & procedentium ab ordine Romano, & ab aliis Litania vocatur. Abbas Ioannes in prato spirituali narrans cuiusdam Episcopi humilitatem; Pertranseunte, inquit, Litania, id est processione. Nos hic de illis Litaniis loquimur, quibus sanctorum inuocatio continetur, quarum vsum multò ante Gregorij Magni tempora viguisse libello primo de Litaniis eruditissimè probat Nicolaus Serarius tot antiquorum Patrum sententiis, tot veteris Historiæ exemplis, tot validis rationum momentis, vt nec eius diligentiæ quicquam addi possit, nec sectarij nouatores tam insignia antiquitatis testimonia vlla valeant exceptione submouere. Nullus certus auctor proferri potest, qui Sanctorum Litanias primus inuenerit; quamuis speciales quasdam, nempè maiores, quas vocant, in die S. Marci à B. Gregorio Magno: triduanas verò rogationes ante Dominicam Ascensionem à S. Mamerto Episcopo Viennensi circa annum Domini 452. institutas fuisse non contemnendi auctores affirment. De vtraque institutione legendus Serarius libro de Processionibus. Etsi ergo Litaniarum quarumdam, qua processiones sunt, auctor aliquis ex antiquitate proferri possit, non tamen qua precationes, nec qua in iis sancti exorantur; sed illæ ab Apostolicis viris inductæ, quouis etiam vetustissimo auctore vetustiores reputantur. Quin docti plerique sentiunt, inter quos Iansenius, & Baronius, Christi Domini tempore iam vsitatas Hierosolymis supplicationes,

Bened. c. 9. & 12.

Arian. lib. 2. c. 7. Virgil. lib. 12. Æneid.

Prat. spirit. c. 210.

Serarius tom. 3. opusc. de litan. lib. 1. c. 4.

Serarius lib. 2. de processi. c. 7. & 8.

Iansen. in concord. c. 110. Baron. an. 34, n. 5.

tiones, in quibus frequentissimè suum illud *Osanna* repetebant. Extant Harthmanni, Ratperti, Notkeri, & alterius Anonymi Monachorum S. Galli apud Heluetios versus quidam, & rithmi, quibus Litaniæ continentur in Bibliotheca veterum Patrum editionis Coloniensis. Psalmis verò Pœnitentialibus sacras Litanias rectè adiungi quis neget? In his enim primò misericordiam Dei supplici, confessione imploramus. Tum Reginæ cœlorum pedibus prouoluti miseriam nostram potentissimæ mediatrici commendamus. Non omittimus Angelorum Principes, & omnes sanctos beatorum spirituum ordines suprema naturæ dignitate sublimes, non Patriarchas diuina familiaritate illustres, non Prophetas futurorum scientia conspicuos, non Apostolos Ecclesiæ Principatu gloriosos, non Martyres charitatis ardore succensos, non Confessores virtutum omnium splendore coruscos, non virgines illibati pudoris candore præfulgidas, non omnes denique cœlestis curiæ ciues, amicos Dei, & Principes vniuersæ terræ. Petimus autem in Litaniis pro omni statu hominum vniuersi generis bona, humana, diuina, publica, priuata, quæ ad animam, & quæ ad corpus spectant. Tom.15.

METRVM XXXI.

DEnsa triumphali video procul agmina pompa,
Atque hilares, placidosque choros.
Plurima pars niueis, variis pars altera fulget
Vestibus, auratisque stolis.
Iam sinuosa leues rapuerunt stemmata venti,
Iamque micant pia signa crucis.
Tartareas Christi propellit imago phalanges,
Et superi properant ciues.
Ordo Sacerdotum venerandaque turba canoris
Carminibus passim exultant.
Iam deuota sacris aperitur scena viretis,
Iam sanctæ resonant voces.
Alternis precibus pueri, innuptæque puellæ,
Atque senes, iuuenesque canunt.
Ter circum viridi tremuerunt vertice colles,
Ter longè tremuit tellus,
Terque repercussas resonabilis edidit Echo
Voces, ter sonuere specus.
Audio diuinæ dotes, titulosque parentis,
Audio virgineas laudes.
Sed prius Ingeniti, Genitique, & Pneumatis almi
Placarunt precibus Numen.

Tum puras, celeresque canunt sine corpore mentes,
Ter triplici agmine distinctas.
Nec veteres reticent Patres, mundique parentes,
Et sacros recinunt vates.
Quos & Apostolici sequitur sacra turba Senatus,
Magnaque Discipulorum acies.
Et pueri insontes, rabies quos sæua Tyranni
Sustulit è gremio matrum.
Vos quoque commemorant, partam qui morte coronam
Vertice sacrato geritis.
Et vos Pontifices, & quos sine sanguine virtus
Vicinos dedit esse Deo.
Postea fœminei celebratur candida sexus
Virginitas, castusque pudor.
Sic omnes cœli proceres, patriæque beatos,
Sollicitant precibus ciues.
Denique per Christi mysteria sancta precantur,
Annuat vt votis Numen.
Sit procul omne malum, det prospera cuncta sereno,
Respiciat populum vultu.
Vtque Dei mitis, mundi qui crimina tollit,
Agnus sit miseris clemens.
Ista ter effati reticent: sed multa perorat
Pronus humi sacer Antistes.
Et cum sancta preces plebs finiit, æthera pulsant
Plausus, ac tremulæ voces.
Pictaque tolluntur Christi vexilla, recedit
Hinc chorus, & repetit templum.
Tum subitò Aligerum manibus collecta feruntur
Ante Deum populi vota.
Annuit his Numen, diuinaque munera terris
Diuite largitur dextra.

2. Difficillimum foret varios, & admirabiles Litaniarum effectus è probatissimis Ecclesiasticæ Historiæ monumentis collectos recensere. In tanta enim exemplorum vbertate quid potissimum seligere, quid omittere debeam ignoro. Dicam tamen aliqua, quæ satis fuerint, vt maximam supplicationum vtilitatem Ecclesiasticis viris commendent. Litaniis magnum Basilium obseratum Niceæ templum sine clauibus aperuisse magno Catholicorum applausu, magna Arianorum confusione Amphilochius, & Zonaras testantur. Litaniis Theodosium Imperatorem vna cum clero, & plebe perpetuis imbribus imposuisse finem, post quos rei frumentariæ ingens copia se-

Amphiloch. in vita S Basilij. Zonaras tom. 3. Annalium.

quuta ſit, Nicephorus Calliſtus affirmat. Litaniis peſtem, ac famem vehementiſſimam S. Heribertum Colonienſem Archiepiſcopum ſubmouiſſe Abbas Tuitienſis aſſeuerat. Imperante Theodoſio Proclus Conſtantinopolitanus vrbem funeſtiſſimis terræ fragoribus concuſſam Litaniis, & ſupplicationibus liberauit, vt Baronius, & alij narrant. Omni enim populo cum Patriarcha orante ſublatus in aëra puer, & mox in terram reuerſus ſacrum Triſagion ſe ab Angelis didiciſſe teſtatus eſt, quem hymnum cum pſallerent vniuerſi, terræ quaſſatio ceſſauit. S. Mammertus à Vienneſi ſua ciuitate, vt Ado item Vienneſis refert, grauiſſimos depulit terræmotus, ignes cœlitus delapſos, ferarum irruptiones, aliaque plurima pericula Litaniis ad S. Iuliani Baſilicam inſtitutis. Gregorius Magnus ſerpentum virus, & inguinariam peſtem, qua Roma quotidianis cadaueribus complebatur, non ſemel Litaniarum precationibus auertit, vt in eius vita Ioannes Diaconus ſcribit. Aduerſus bellicos incurſus idemmet Gregorius Litanias indixit, vt ex Epiſtolis ipſius conſtat. Occaſione magni terræmotus, de quo Agathias, actas quotannis Litanias anno 27. Iuſtiniani Imp. docet Baronius è veteri Hiſtoria. In creatione ſummi Pontificis cantatas Litanias apud eumdem Baronium commemorat Anaſtaſius Bibliothecarius. Exundantis Tyberis alluuionem Litaniarum munimine repreſſam idem narrat ex eodem auctore. Eaſdem pro ſalute Vrbis à Stephano Papa tertio frequentatas ipſomet Baronio narrante didicimus. Quibus verò præſidiis Adrianus Papa ad petitionem Caroli Magni barbaram, & ferociſſimam Saxonum gentem ad Chriſti fidem perduxit? nonnè Litaniis pro eorum conuerſione in tota ditione Romanæ Eccleſiæ celebratis, vt ſcribit Rhegino Abbas? Quibus artibus impuriſſimi Dæmones ab humanis corporibus multoties expulſi ſunt? nonne efficaciſſimo Litaniarum exorciſmo? Qua ratione pluuiarum illuuiones ſubmotæ, procellarum ſedata tempeſtas, virulenta fulgurum vis repreſſa, deuaſtantium flammarum extinctum incendium, conclamata multorum ſalus poſtliminio reſtituta, fideles animæ è teterrimo Purgatorij ergaſtulo eductæ? nonne Litaniis intimæ deuotionis ſenſu recitatis? Quidni igitur ſtudeamus hoc ſaluberrimo pœnitentialium Pſalmorum additamento diuinam nobis miſericordiam conciliare? Miſericors, & miſerator Dominus ad beneficia humano generi præſtanda ſua ſponte procliuis, accedentibus ſuffragiis omnium Sanctorum, ampliorem nobis tribuet donorum ſuorum largitatem.

Niceph. Call l. 14. cap. 13.
Rup. Abb. in vita S. Heriberti.
Baron. ann. 446. nu 9.
Theodor. Balſamon ad Can. 82. ſextæ Synodi in Trullo.
Ado Vien. æt. 6.
Io. Diac. lib. 4.
Greg. Ep 45. lib. 9. indic. 4.
Agat. lib. 2.
Baron. ann. 553. nu. 249.
Id an. 555. n. 10.
Id. ann. 717. n. 4.
Id. ann. 753. n. 3.
Rhegino lib. 2. Chron.
Mart del Rio diſquiſ. magic. lib. 6. cap. 2.
Sigebert. an. 679.
Abbas Vrſperg. an. 517.
Greg. Turon. de gent. Franc. lib. 2. cap 34.
Albert. Crantius l. 2. metrop. c. 28.
Greg. Cedrenus in Iuſtiniano.

CAPVT XV.

De Psalmis Gradualibus.

§. I.

Quindecim Psalmis Gradualibus totidem gradus Christianæ perfectionis indicari. Vitæ spiritualis triplicem esse statum. De ascensione mentis in Deum. Quindecim animæ dignitates ex Abbate Cellensi.

1.
Vindecim Psalmi Graduales à 119. vsque ad 133. quartis Quadragesimæ feriis præscripto in Breuiariis ritu recitari debent. Quia enim hisce diebus decet nos solito sanctiores esse, Psalmos istos ad consuetæ seruitutis pensum adiungimus, quibus etiam monemur ad vitæ spiritualis perfectionem quibusdam veluti gradibus ascensum parari. Meminit horum Psalmorum, eorumque ritus Radulphus Tungrensis. Ardo Monachus in vita sancti Benedicti Anianæ Abbatis refert ipsum instituisse, vt ante nocturnam synaxim quinque Psalmi à Monachis recitarentur pro omnibus fidelibus in toto orbe terrarum viuis: tum quinque pro omnibus defunctis, totidemque pro iis, qui nuper defuncti erant. Sed an isti fuerint Psalmi Graduales, non liquet. Ipsâ aurorâ Cantica graduum terna oratione distincta noctu à Monachis recitata apud Bollandum in vita S. Ioannis Gorgiæ Abbatis cap. 9. die 27. Februarij commemorantur. Hic verò obiit anno 962. Ante Pium V. quotidie in Quadragesima recitabantur, vt notat Gauantus, & in antiquo vsu Cluniacensi singulis anni diebus; itemque in veteri Breuiario Vallisumbrosæ in omni die feriali. Græci Psalmos graduales concinunt omnibus diebus Quadragesimæ (præterquam Sabbatis, & Dominicis, & in die Annuntiationis) quibus vtuntur mysteriis ante sanctificatis, de qua re extat Canon sextæ Synodi in Trullo. Post quos psallant Idiomelon diei, & Martyricum, & tria similaria Triodij, & tria Calendarij, siue Menæi, vt habetur in eorum Typicis, & Euchologiis. Hæc autem distinctio graduum, siue à gradibus templi Salomonis desumpta sit, siue ad vocem gradatim in cantu exaltatam pertineat, siue reditum de captiuitate Babylonica in Hierusalem, aut aliud quidpiam secundum historiæ fidem respiciat; quod spectat ad spiritualem intelligentiam, mysticis animæ ascensionibus à sanctis Patribus Hilario, Augustino, Chrysostomo, Gregorio Ma-

Radulph. prop. 21.

Sex. syn. can. 52.

Hilar. Pict. procœ. in Ps. grad. Aug. in eosdem Psalm. Chrys. in Ps. 119. Greg. in Ps. 129. Cassiod. & Remig. in Ps. 119.

gno, itemque à Cassiodoro, Remigio Antissodorensi, & aliis applicatur. Ad supremum charitatis fastigium nonnisi per gradus peruenitur: motus enim, & conatus humanæ voluntatis, sicut ad alia omnia, ita etiam ad perfectionem non repentè fit summus. Notandum est autem ex Brunone Astensi in Psalmum 119. Quod cum quindecim sint Psalmi Graduales, non dicimus primum gradum, secundum gradum, tertium gradum; sed vnusquisque vocatur Canticum graduum, quasi vnusquisque tanti sit, vt per se ad id quo tenditur ascendentem perducere possit. Cantica graduum, inquit Arnobius, Cantica Ascensionum sunt: veluti si alicui, qui in foueam ceciderit ponatur scala, vt inde ascendendi capiat facultatem. Hæc est scala, quam Patriarcha Iacob vidit in somnis, per quam, vt scribit Theophilus Alexandrinus, diuersis virtutum gradibus ad superna conscenditur. Pulchrum spectaculum, ait Richardus Victorinus, videre huius scalæ scalaria modo congruo, proportionaliterque locata, & vsque in summum ordinatæ distinctionis continuatione producta, vt paulatim se animus ad superiora promoueat, prouectionisque gradibus semper ad altiora conscendat, donec Dominus innixus scalæ videatur.

Iacob. Aluarez de vita spirit. lib. 2. parte 1. cap. 9.
Arnob. in ps. 119.
Theoph. ep. 1. pasc.
Rich. de ext. mali tr. 3. cap. 16.

2. Nascitur charitas diuina operante misericordia, cum nata fuerit, nutritur, nutrita crescit, & roboratur, roborata perficitur. Hinc Theologi communiter post Dionysium Areopagitam ex muneribus Angelorum, quorum actus Hierarchici sunt purgare, illuminare, & perficere, vitæ spiritualis statum triplicem faciunt, Incipientium, Proficientium, & Perfectorum, quarum primi purgantur, secundi illuminantur, postremi perficiuntur. Cebes Thebanus insignis Philosophus Tabulam finxit in templo Saturni, in qua miro artificio tres ambitus posuit, per quos tres isti gradus non incommodè intelligi possunt. Nam cum vitiis seductus homo in primo ambitu describatur, in secundo post purgationem ad virtutes introducitur, ac deinde ad beatitudinem peruenit, à qua gloria, & honore coronatur. Ecclesia verò Psalmos graduales recitandos proponens in tres ordines diuidit, qua partitione tres status vitæ internæ designantur. Et primus quidem quinarius incipientibus conuenit, secundus proficientibus, tertius perfectis. Nicolaus Londanus tractatum edidit ad Pium V. de reuersione animi in cœlum sumpto è Psalmis istis argumento. Robertus Bellarminus sacræ purpuræ decus eximium librum scripsit de Ascensione mentis in Deum, quem ad similitudinem quindecim Psalmorum gradualium in totidem gradus distinxit. Hic liber legendus ab illis est, qui inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intelligere cupiunt, & mysticos ascensionum gradus non tam cognoscere, quam ascendere peroptant. Deus enim, inquit Basilius Seleuciæ Episcopus, cum res creatas in modum scalæ adaptauerit, per eas sui amantibus ascensum ad se extruxit. Verus Philosophus ille est, qui è rebus crea-

S. Th. 2. 2. q. 185. art. vlt.
Dionys. c. 3. cœl. hier.
Basil. Sel. or. 2.

tis ad increata nouit assurgere; & de his quæ videntur scalam sibi facit ad inuisibilia ascendendi. Quare sapienter Seuerinus Boëthius vestem Philosophiæ in modum scalarum intextam describit initio doctissimi libelli de eiusdem Philosophiæ consolatione. Felices illi, quibus vertitur in scalam, quod aliis esse solet in ruinam: quibus aspectus creaturarum fit scala ascensionis, non lapsus deiectionis.

P. Cellen. lib. de Panib. cap. 4.

3. Abbas Cellensis quindecim animæ dignitates, quasi quosdam gradus perfectionis eius, enumerat, è quibus ipsa corruit per peccatum, & ad quos per pœnitentiam reuocatur. Est enim anima, ait ille, puella, generosa, tenera & delicata, formosa, & candida, ignara doli, laboris insueta, virtutum capax, damnatrix vitiorum, artium inuentrix, constans in amore, verax in promissione, larga in donatione, socialis ad ciues, affabilis ad omnes. Ab his dignitatibus totidem gradibus excidit miserabilis anima. Nam, vt idem subiungit, rapitur puella: ô crimen! Generosa ancillatur: ô pudor! Delicata laceratur: ô pietatis naufragium! Formosa denigratur: ô damnum pulchritudinis! Obscuratur candida: ô gloriæ conuitium! Ignara doli fraude seducitur: ô iustitiæ exitium! Insueta laboris labore atteritur: ô miserationis exilium! Capax virtutum virtutibus euacuatur: ô exclusio bonorum! Vitiatur damnatrix vitiorum: ô commutatio Dæmonum! Inuentrix artium inuentorum obliuiscitur: ô ignauiæ pabulum! In amore constans instabilis inuenitur: ô naturæ lubricum! Verax in promissione quotidie mentitur: ô peregrinationis inuium! In donatione larga in auaram vertitur: ô exsiccatio venarum! Socialis sine fœdere: ô vitæ corruptionem! Affabilis infrunita redditur: ô coagulum dilectionis vastatum! O clementia creatoris eripe illam de ore Leonis, restitue illi statum libertatis, repone in delitiis pristinis, reformata deformatam, renoua obscuratam, libera deceptam, amoue laborem, redde virtutes, cura vitiatam, doce oblitam, confirma lapsam, pone in veritatis viam, destrue auaritiam, fœdus societatis constitue, affabilem redde. Ecce anima quindecim gradibus, quibus peccando corrueras, pœnitendo azima sinceritatis recipies. Quot namque casibus à Deo recessimus, tot gradibus virtutum ad ipsam Dei virtutem pennis desideriorum reuolamus. Hactenus Petrus Cellensis. Sunt & alia quindenarij numeri mysteria haud indigna solerti disquisitione; sed suscepti operis ratio ad ea tantum edisserenda me cogit, quæ mysticas animæ ascensiones respiciunt. Scalam igitur erigo ad Deum, qualem finxisse Cosingam Iunonis apud Thracas Sacerdotem scribit Polyænus. Hic enim cum Thraces eius imperium detrectarent, ligneas scalas quamplurimas construi, atque alias aliis imponi curauit, quibus in cœlum ad Iunonem ascenderet plebis contumaciam accusaturus. Quo facto stupidam gentem ita perculit, vt se in posterum obedientem fore iureiu-

Polyænus lib. 7. stratagemat.

rando firmaret. Hunc aſcenſum, quem ille ementiri potuit, non autem perficere, ego quindenis gradibus præparo, quibus ad verum Numen ſubuehente ſapientia conſcendamus. Optimè Ioannes Climacus, omni arte, omnique ſtudio quiſque vti debet, vt lutum hoc à terra eleuans in Dei ſolio collocet. Nullus verò difficultatem cauſetur aſcenſus; via enim, & ianua cunctis aperta eſt. Climac. gr. 26.

METRVM XXXII.

TV magnè cœli rector, & mundi arbiter,
Tremende, ſempiterne, ineluctabilis,
Idem ſeuerus vltor, & clemens pater,
Immenſa rerum ſpatia qui nutu regis,
Cui ſeruit Orbis, Trinus, ac vnus Deus.
Da celſa virtutum iuga, & ſuperum choros
Tranſcendere. Obſident iter vepres mali,
Et denſa tribulorum ſeges: bellum ferox
Intentat hoſtis, fingit & vanos metus.
Sed, te iuuante, per rubos, & per truces
Spinas iter parabo: me nullus labor,
Pericla terrent nulla, ſunt dudum mihi
Hæc tela præuiſa. Adiuua audentem Deus,
Serena donec fulgeat mihi dies,
Qua ſiſtar innocens, & omnis inſcius
Labis tuo conſpectui. Quid hic moror,
Et hactenus mortalium ſordes colo?
Vos nubila ſuper ſolis, & Lunæ vias
Me citius erigite volatu præpeti.
O me beatum! Iam mihi tellus perit,
Et regna decreſcunt, ſuum mundi globus
Vaneſcit in punctum. O veneranda Numinis
Præſentia! ô cœli coruſcantes faces!
Perenne vitæ gaudium, verum decus,
Et clauſula nullo margine voluptas! dies
Quem nulla temerat nox, bonorum fons patens!
Vtinam ſemel veſtris receptus ſedibus
Quiete vera perfruar. Tu ne cadam
Adſis Pater. Graui ruinæ eſt proximus
Quicunque ſine te ad ſidera aſcenſum parat.

§. II.

Quinque gradus incipientium : omne mortale, omne veniale crimen deserere : diuitias, ac dignitates contemnere : prauos motus cohibere : proprium iudicium, & propriam voluntatem abnegare. Quæ sint purgati animi indicia.

1. ADsis huc igitur fidelis homo, quicunque es, qui in hac valle lacrymarum ascensiones disposuisti in corde tuo: Huc adsis, & cœlum suspice, ad quod erecta te ducit statura: Cœlum contemplare, ad quod oculis, manibus, totoque corpore assurgis. Hoc consilio diuina manus, vt Theophilus Protospatarius eleganter notauit, hominem sic effinxit, vt erectus, aut sedens vitæ negotia obiret; pronus autem, & supinus nihil prorsus faceret. Nimirum vt liqueat actiones nostras à terræ fæcibus remoueri oportere, debereque hominem vita, & moribus esse Οὐρανόσκοπον instar piscis, qui hoc nomine insignitur, quod semper oculis cœlum aspiciat. Rectè Manilius.

Theophil. Protospat. lib. 1. de hominis fabrica c. 9.

Manil. circa fin. l. 4. Astronomic.

An quoquam genitos nisi cœlo credere fas est
Esse homines? proiecta iacent animalia cuncta
In terra, vel mersa vadis, vel in aëre pendent:
Omnibus vna quies venter, sensusque per artus.
---- At homo stetit vnus in arcem
Erectus capitis, victorque ad sidera mittit
Sidereos oculos, propiusque adspectat olympum,
Cognatumque sequens corpus, se quærit in astris.

Lactan. diu. inst. l. 2. cap. 1. & 2.

Ipsi ergo sibi renunciant, ait Lactantius, seque hominum nomine abdicant, qui non sursum aspiciunt, sed deorsum. Spectare nos cœlum Deus voluit, vtique non frustra, sed vt Deum, cuius sedes illud est, quoniam oculis non possumus, animo contemplemur. Iuuat autem velut in aliqua sublimi specula constitutum, vnde vniuersi exaudire possint, Persianum illud proclamare:

O curuæ in terras animæ, & cælestium inanes.

Cœlum potius intuemini, ad cuius spectaculum vos excitauit ille artifex verus Deus. Ille vobis sublimem vultum dedit, vos in terram curuamini, & altas mentes ad inferiora deprimitis, tanquam vos pœniteat non quadrupedes esse natos. Hoc verò sanctioris vitæ initium est, hic primus gradus, à terra sursum eleuari, & hac optima sententia stabilire cor, vt mori potius optes, quam grauioris peccati macula fœdari. Hunc primum gradum nonne agnoscis in primo Psalmo? Terrena vitia derelinquens Propheta petit liberari à tribulationibus ingruentibus, à labiis iniquis, & à lingua dolosa. Qui enim incipit Deo seruire, licet cum his qui oderunt pacem se semper pacificum studeat exhibere; ab illis tamen quasi hostis, & malè suadens venenatis detractionibus gratis impugnatur: quare cognoscēs se

ſe cum malis habitare mundi huius duriſſimum incolatum deteſtatur.

2. Emundatus in hoc primo gradu à grauioribus noxis greſſum promoue ad ſecundum. Is eſt non tantum à culpis, quæ occidunt animam, ſed etiam à leuioribus abſtinere. Scio quidem natura omnibus inſitum eſſe (ſic loquitur maximus Hiſtoricorum) vt & priuatim, & publicè peccent: nullam eſſe legem, quæ homines ab hoc naturæ vitio prohibeat. Scio etiam ſententiam eſſe eius diſcipuli, quem diligebat Ieſus: *Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus & veritas in nobis non eſt.* Sed ſcio quoque non debere negligi venialia delicta, quod in hac mortali vita omnino vitari non poſſint. Quamuis enim à Catholica fide cenſeatur alienum cum Origene, & Euagrio impeccantiam aſſerere; quamuis item homini iuſtificato abſque detrimento iuſtitiæ peccata inſint venialia: tibi tamen, qui in via Domini progredi cupis, neceſſarium eſt, vt quantum te Dei gratia promouerit, vel leuiſſimas criminum vmbras deuites. Dum enim otioſa, ait Bernardus, tanquam minima ſpernimus, ad turpia, atque inhoneſta dilabimur. Idem alibi. Neque hic poſſumus penitus eſſe ſine peccato, & miſeria: poſſumus tamen gratia iuuante nec peccato ſuperari, nec miſeria. Et vſitata in ſcholis ſententia; Poſſumus à ſingulis peccatis venialibus abſtinere, non ab omnibus. Monet Chryſoſtomus magis eſſe timenda parua peccata, quam magna. Magna enim vt auerſemur, ipſa peccati natura efficit: parua autem hac ipſa re quia parua ſunt deſides reddunt: & dum contemnuntur, non poteſt ad eorum expulſionem animus generosè inſurgere. Quia verò aduerſus carnis moleſtias, & quotidiana peccata difficilior lucta eſt, & pugna anceps; ideò ſecundus Pſalmus oculos leuat ad montes, ſalutare præſidium à ſanctis poſtulans, & infallibile auxilium ab eo expectans, qui fecit cœlum, & terram. De malis ſcriptum eſt. *Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram.* Nobis autem clamat Apoſtolus, *Quæ ſurſum ſunt quærite, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram.* Quid moraris in conuallibus, ſi auxilium tuum à Domino eſt, qui habitat in excelſis? Ipſe cuſtodit te ab omni malo, ſemperque vigilat ad tui cuſtodiam, vt à recto virtutis tramite nunquam poſſis deuiare.

Thucydides l. 3.

1 Ioan. 1. 8.

Bern. Ser de trip. cog. Id. de grat. & lib. arbit.

Chryſ. Hom. 87. in Matth.

Pſalm. 16.

Coloſſ. 3. 1.

3. Sic depoſita peccatorum ſarcina leuior eris ad aſcendendum. Perituras autem diuitias reſpue, fallaces mundi honores, ac dignitates contemne, & tertium gradum conſcendiſti. Nam ſi adhuc opus habes, vt hæc diſcas, inquit Chryſoſtomus, nempè quod nihil magnum ſint diuitiæ, quod vmbra ſint res præſentes, & ſomnium; quod inſtar fumi euaneſcant, & euolent, ſta interim extra adyta, mane in veſtibulis: nondum enim fuiſti dignus, qui ingredereris ſuperna regna. Nam ſi neſcis earum inſtabilem, & perpetuo fluentem diſcernere naturam, quomodo eas poteris deſpicere?

Chryſ. Hom. 29. in ep. 1. ad Cor.

METRVM XXXIII.

NOn tot monstra cubant Tartareo in specu,
Non tot parit Lybia feras:
Quot curæ lacerant pectora diuitum,
Quot opprimuntur fluctibus,
Magnatum requies exulat atriis,
Auro bibuntur toxica.
Nec mentis stolidæ prælia sopiunt
Fasces, opes, & purpura.
Ah! regnum miseri, veraque gloria,
Qua sede lateat nesciunt.
Rex est, & tumido ditior Attalo,
Rex esse qui potest sui.
Hæres ipse sui possidet omnia,
Qui se obsequentem possidet.

Aug. lib. 83. qq. qu. 36. Rectè Augustinus, Venenum charitatis est spes adipiscendarum, aut retinendarum rerum temporalium. Bern. Serm. 1. de omnibus Sanctis. Rectè item Bernardus, quærat Paganus diuitias, qui sine Deo viuit: quærat Iudæus, qui terrenas promissiones accepit: sed qua fronte magis, aut qua mente Christianus diuitias quærit, postquam Christus beatos esse pauperes prædicauit? Salluſt. in Catilin. Auaritia, inquit Pater Romanæ historiæ, fidem, probitatem, cæterasque artes bonas subuertit; & pro his superbiam, crudelitatem, Deos negligere, omnia venalia habere docuit. Ideò Lycurgus auri, argentique vsum velut omnium scelerum materiam sustulit, teste Iustino in historiis. Iustinus lib 3. Tyrius Serm. 30. Eleganter Maximus Tyrius: Vir bonus es? mores tuos muta, improbitatem cole, & diuitias consequeris. Leno esto, aut caupo, prædo, aut veterator, perfidus, aut sycophanta, pretio æquum, bonumque peruerte, honestati renuncia, ditesces. Per hanc viam ad opum fastigia, ad dignitatum culmen peruenitur. Greg. Hom. 20. in Ezech. Virum, qui ascendit hunc gradum ita describit Gregorius. Alius contempta mundi superbia honores, atque dignitates huius seculi decreuit vitare, vltimum appetit inter homines locum tenere, vt tanto excelsior inueniatur in permanenti gloria, quanto humilior aspicitur in transeunte vita. Ideò exultans in spiritu in domum Domini se mox iturum testatur, in cuius atriis consistit. Quæ spe roboratus æternæ pacis præmia, bonorumque cœlestium abundantiam commendat, & dulcissima exultationis verba depromit.

4. Quartus ascensionis gradus ab his, quæ foris sunt, ad teipsum te ducit. Diuitiarum, ac dignitatum exuta solicitudine corpus tuum castigare, sensus cohibere, perturbatos animi motus sedare, omniumque vitiorum carnalem debes reprimere concupiscentiam. Eucher. Hom. 1. de Ascens. Vt enim docet Eucherius Lugdunensis, si vnusquisque nostrum subdere sibi passiones studeat, & eminentia dominantis animi super eas

stare consuescat, ex ipsis sibi gradum construit, quo ad superiora conscendat. Sublimabunt nos, si fuerint infra nos: de nostris etiam vitiis scalam nobis facimus, si vitia ipsa calcamus. Ideo docet Apostolus dicens: *Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.* Nam, vt scribit in moralibus B. Gregorius; tantò melius mens ad superna appetenda componitur, quantò corpus ab illicitis arctius edomatur. Quemadmodum passerculus pede alligatus, ait sanctus Maximus Monachus, & Martyr, volare incipiens in terram funiculo detrahitur: sic quoque mens nondum affectibus liberata, & ad rerum cœlestium cognitionem volare contendens ab affectibus ducitur, & in terram detrahitur. Sententia Domini est non posse discipulum eius esse, qui non odit animam suam: *Et qui perdiderit animam suam, saluam faciet illam.* Beati quos nulli metus terrent, exclamat Romanus Orator, quos nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ futiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Vt enim maris tranquillitas intelligitur, nulla, ne minima quidem aura fluctus commouente; sic animi quietus, & placatus status cernitur, cum perturbatio nulla est, qua moueri queat. Carnem igitur spiritui subiice, coërce vagam sensuum licentiam, prauos animi motus comprime, exhibe membra tua hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem: hac enim ratione purificatus non iam ad montes, sed ad ipsum Deum oculos erigere, & diuinæ misericordiæ feliciter poteris appropinquare, sicut dicit Psalmus, *Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis.* Opprobrium quidem abundantibus eris, & despectio superbis, qui præsentia diligentes, futura aut negligunt, aut non credunt: cunctas tamen molestias, & irrisiones hoc vno remedio superabis, si semper oculos habens ad Dominum eleuatos exclames, Miserere nostri Domine, miserere nostri.

1. Cor. 9. 27.
Greg mor. lib. 31. cap. 28.
Max. cent. 1. de Char. cap. 85.
Lucæ 14. 26.
Luc. 9. 24.
Cic. 5. Tusculan

5. Quintus gradus ascensum perficiens incipientium in omnimoda proprij iudicij, propriæque voluntatis abnegatione consistit. Tantum enim virtuti adiicit homo, quantum propriæ voluntati, proprioque iudicio subtrahit. Voluntatem verò propriam eam dicit esse Bernardus, quæ non est communis cum Deo, & hominibus, sed nostra tantum: quando quod volumus, non ad honorem Dei, non ad vtilitatem fratrum, sed propter nosmetipsos facimus, non intendentes placere Deo, & prodesse fratribus, sed satisfacere propriis motibus animorum. Quid autem odit, aut punit Deus præter propriam voluntatem? Cesset propria voluntas, & infernus non erit. Et post pauca proprium etiam consilium, propriumque iudicium perstringens, illorum esse ait, qui zelum Dei habent, sed non secundum scientiam, sequentes errorem suum, & obstinati in eo, ita vt nullis velint consiliis acquiescere. Hi sunt vnitatis diuisores, inimici pacis, charitatis expertes, vanitate tumentes, placentes sibi, &

Bernard. Ser. 3. de Resurrect.

magni in oculis suis, ignorantes Dei iustitiam, & suam volentes constituere. Epictetus Stoïcus, cuius doctrina Euangelicam redolet disciplinam, sic de propria voluntate scribit. Si talis sit nostra voluntas, qualem ipsam esse oportet, vnicum nimirum id bonum erit nostrum: si secus sit affecta, vnicum, solumque erit malum nostrum. Cæterum si ad hunc gradum felici progressione peruenisti, nil boni tibi arroges, ne ruinosa deceptus præsumptione præcipites. Dic autem cum Psalmographo: *Nisi quia Dominus erat in nobis, forsitan homines diglutissent nos.* Cœnosum, & rapidum pertransisti torrentem, terrenorum affectuum infectionibus sordidatum: aquam euasisti humanis viribus impertransibilem, ab illo scilicet adiutus, qui Petro Apostolo fluctuanti manum, ne mergeretur, extendit: contrito laqueo ereptus es, sicut passer ab insidiis inimici: ac propterea Psalmi deuotionem assumere debes, & dicere: *Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cœlum, & terram.*

Epictet. apud Arrianum l. 4 cap. 5.

METRVM XXXIV.

O Curas hominum, stultaque pectora!
O quam desipiunt, qui nimium suo
Credunt arbitrio, qui sapiunt nimis!
Quam desideriis difficile est modum
Et metam propriis ponere sensibus!
Nescitis cupidi quo lateant loco
Mundi prosperitas, veraque gaudia;
Felicem Tyriæ non faciunt opes,
Non gemmæ, & Perues munera diuitis,
Non regni solium, rubraque purpura.
Sed lætis fruitur conditionibus
Æternis inhians semper honoribus,
Qui prudens timidos edomuit metus,
Fœdoque imposuit fræna Cupidini,
Nec vultum variè fingit ad improbæ
Plebis consilium, nec popularibus
Arctatur studiis, quem sapientia,
Et virtus solidi pectoris hospita,
Quem simplex probitas, nudaque veritas,
Quem firmat pietas, & niueus pudor.
Quem fluctus tumidi non quatiunt freti,
Non missum supero fulmen ab æthere,
Non vultus procerum sæua minantium.
Qui tuto latitans eximius loco
Infra se placidus conspicit omnia.
Quem non ambigui dura necessitas
Fati terrefacit, nec queritur mori.

Hic felix nimium, solus & entheo
Per nubes medias percitus impetu,
Sublimem intrepidus transiliet polum.

6. Libet autem in fine horum graduum ad eos spectantium, qui purgantur à vitiis, Guerrici Abbatis aurea verba vsurpare. O quam felix est, de quo dici potest: *Impleti sunt dies purgationis eius*, vt iam nihil aliud ei supersit, nisi vt ferant eum in Hierusalem supernam, & sistant eum Domino. Et quidem dies, qui ad purgandum nobis dati sunt, velimus nolimus, implemus: sed væ nobis, si dies implentur, & purgatio minimè impletur: vt postea necesse sit illo nos igne repurgari, quo nihil pœnalius, nihil acrius, aut vehementius in hac vita excogitari potest. Heu quanta dierum incuria est, dierum scilicet, qui nobis ad purgationem concessi sunt! Quam pauci reperiuntur, qui tempori pretium ponant, qui cogitent apud se, quantum valeat dies vna ad purgandam animam, ad comparandam æternitatem? Vt autem quis cognoscat an sit perfectè purgatus, debet diligenter aduertere, adeptus fuerit an non strenuitatem, seueritatem, & benignitatem. Porrò strenuitas est quidam vigor animi omnem excutiens negligentiam, & disponens animam ad bona opera diligenter, & accuratè facienda. Seueritas omnem restringit concupiscentiam, & feruentem reddit animam ad amorem asperitatis, & paupertatis. Benignitas est quidam dulcor animæ excludens omnem iracundiam, inuidiam, & nequitiam, habilitans animam ad beneuolentiam, tolerantiam, & internam lætitiam. Et hic est terminus viæ purgatiuæ, nam omnis conscientia munda læta est, atque tranquilla, & secura mens quasi iuge conuiuium. Agnouit hanc animi purgationem vir Ethnicissimus, sed profundæ doctrinæ Plotinus, atque inter cætera purgationis indicia hæc habet; Timorem expellet omnino, nulla enim de re metuet: motum verò subitum expellet, nisi quatenus admonitionis loco sit. Cupiditatem turpium proculdubio non habebit: esculentorum quoque, & poculorum ad remissionem doloris ipse animus non habebit: sin autem habuerit naturalium dumtaxat vt arbitror, ita tamen vt neque inconsultum hæc habeant impetum. Quod si habeant, quatenus cum phantasia solum, hac quoque præfigurata. Omnino autem ipsa ab his omnibus erit pura, voletque etiam irrationale purum efficere, adeò vt ne commoueatur quidem, aut saltem quam minimè, commotionesque illius statim ipsa propinquitate sedari queant, perinde ac si quis sapienti propinquans ipsa propinquitate aliquid ab ipso percipiat, vel similis illi factus, vel reueritus, vt nihil audeat facere eorum, quæ bonus non ausit. Non ergo erit pugna. Hæc Plotinus. Vtinam sordes abluat animæ meæ, qui solus potest facere mundum ex immundo conceptum semine, qui lauat omnia peccata nostra, & proiicit in profundum

Guerric. ser. 6. de Purific.

Plotin. l. 1. ex. cap. 5.

maris omnes iniquitates nostras. Vtinam illius aquæ cœlestis, quæ super cœlos est, participio lotus, totus cœlestis efficiar, quæ sursum sunt quærens, non quæ super terram. Quid mihi cum aquis inferioribus, vt desiderem aquam cœnosam fluuiorum. Ægypti, quæ nec abluere potest, nec sitientem animam refocillare? Congregentur in locum vnum aquæ istæ, & appareat arida: appareat inquam facies terræ, facies cordis mei terreni à vitiis emundata, & ab aquis fœtentibus expurgata, & germinet herbam virentem, & omne lignum pomiferum iuxta genus suum: nec enim arida remanere poterit, sed fœcundata imbre cœlesti florebit, & germinabit, & fructum afferet in patientia.

§. III.

Quinque gradus proficientium: virtutes omnes acquirere, virtutum exemplar aliis esse, iustitiæ vias docendo demonstrare, se humilem in omnibus exhibere, omnes irrisiones, & detractiones patienter ferre.

1. MActe animi virtute fidelis ascensor, nec te ea quæ dicta sunt perturbent, ait Climacus: nemo vnquam repentè vno simul passu scalæ gradus omnes conscendere potuit. Iam à malo declinasti, iam spinosum incipientium iter cucurristi: nunc à vitiis purgata mens virtutibus ornari debet. Quid enim iuuat, vt sapienter Chrysostomus scribit, quod omnes spinæ sunt amputatæ, si non sint deiecta bona semina? Non sufficit recessus à malo, vt in bonorum simus possessione. Nam si spinis euulsis terra maneat otiosa, herbas rursum inutiles germinabit. Est hic igitur proficientium gradus primus, omnium virtutum acquisitio. Solæ faciunt virtutes beatum, inquit Macrobius, nullaque alia quisquam via hoc nomen adipiscitur. Nempe ille beatus est:

Climac.gr 25.

Chrysost. Hom. 16. ad Ephes.

Macrob. in som. Scip. lib. 1. c. 8.

Statius lib. 2. Sylu. v. 357.

Quem non ambigui fasces, non mobile vulgus,
Non leges, non castra tenent: qui pectore magno
Spemque, metumque domat vitio sublimior omni,
Exemptus fatis, indignantemque refellit
Fortunam, dubio quem non in turbine rerum
Deprendet suprema dies, sed abire paratum,
Ac plenum vita.

Isidor. Pel. lib. 2. Epist. 286.

Sola virtus, vt verbis vtar Isidori Pelusiotæ, præclaram, & nunquam intermorituram gloriam obtinet, vt quæ nec vetustati cedat, nec obliuione conteratur, nec marcescat, verum recentem semper, ac vegetam, & florentem dignitatem habeat: ac proinde prudentibus viris omnibus viribus enitendum est, vt eam adipiscantur. Nam vt sapienter scripsit quidam, virtutis ignorantia mors animæ est. Nec te terreat difficultas ascensus, quandoquidem, vt ait Poëta:

Æneas Gazæus in Theophrasto.

Silius Ital. lib. 2. punic. v. 574.

Ardua virtutem profert via.

Quid enim dicit Psalmus? *Qui confidunt in Domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Hierusalem.* Qui proficiendi desiderio infatigabiliter ad vlteriora sese extendere conatur, tametsi in principio asperum iter, pugnam laboriosam experiatur; quantò tamen amplius progreditur, tanto magis habilitatur ascensui: & quò magis decertat, eò firmior, & robustior euadit, donec virtutis illectus pulchritudine insuperabilis omnino sit, & coronæ propinquus. Ipsi montes, ad quos prius oculos leuaueras, ipsi, inquam, in circuitu tuo malos homines elongabunt à te, ne fortè prauis eorum moribus, & exemplis in ruinam traharis. In hac spe singulariter constitutus perge securus, qui sancti desiderij primitias iam habere meruisti: memineris scriptum: *Regnum Cœlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* Porrò Regnum Cœlorum regnum virtutum est, quod cum adeptus fueris, requiescet super te in fine huius Psalmi promissa pax, quam nec mundus dare, nec mundanus recipere potest, pax exuperans omnem sensum, omnia vota transcendens.

2. In excelso virtutis fastigio collocatus ad secundum peruenies gradum, vt proximo tuo teipsum exhibeas virtutum omnium perfectissimum exemplar. Nam, vt scribit elegantissimè Hildebertus Turonensis Archiepiscopus, citra profectum proficit, quisquis alteri cum potest non prodest. Magis autem prosunt exempla, quam mores, & vt docet Saluianus, Procurator est quodammodo salutis humanæ, qui non tantum id agit, vt ipse bonus sit, sed efficere & hoc nititur, vt alij mali esse desistant. Auctor est bonorum sequentium, ait quidam, qui relinquit exemplum. Et alius sapiens nil sibi optatius esse asseuerat, quam quod sit ad recta tendentibus propositus quasi exemplar. Laurentius Iustinianus rem istam sic eloquenter pertractat. Quantum excitent ad virtutum studia virtutum exempla eos, qui Deo placere volunt, atque virtutibus ornari peroptant, quisque sapiens sufficienter intelligit. Erigitur namque humana fragilitas, & opportunè corroboratur in opere exemplis maiorum, atque quotidie animatur ad melius Patrum rememoratione virtutis. Stude igitur omni qua vales industria morum splendore nitescere, vt Dominicæ oues ex te quotidie ædificentur videntes in te lumen fidei, spei longanimitatem, ardorem charitatis, cordis innocentiam, iustitiæ zelum, amorem fraternitatis, pudicitiæ constantiam, tolerantiam laborum, dilectionem inimicorum, patientiæ robur, studium humilitatis, vitæque omnimodam integritatem. Tunc laudabiliter poteris Psalmum istum decantare, quo conuersa in libertatem captiuitas Diaboli commemoratur. Tunc replebitur os tuum gaudio, & lingua exultatione. *Tunc dicent inter gentes, Magnificauit Dominus facere nobiscum, facti sumus lætantes.*

Hildeber. Epist. 1.

Saluian. lib. 7.

Symmach. lib. 9. Epist. 25.
Plinius lib. 6. Ep. 11.

Iustinian. lib. de regim. prælat. c. 13.

3. Post virtutum exhibitionem sequitur tertio loco sapientiæ illuminatio, vt sis potens verbo rudes edocere, & rectas iustitiæ vias cunctis hominibus bonæ voluntatis efficaciter demonstrare. Multò enim maius beneficium eis conferes, si inscitia liberaueris animum, quam si corpus ægritudine, vt Socrates asserit apud Platonem. Hinc Simandius, teste Diodoro, suam Bibliothecam hac Epigraphe prænotauerat, *Animi medicamentum*. Debet autem doctor perfectus similis esse Athenodoro Philosopho, cuius doctrinam Sallustius apud Suidam igni comparabat omnia adiacentia, & propinqua incendenti. Debet virtutibus ornatus esse, vt magnus Basilius luculenter ostendit, cuius vniuersæ totius vitæ actiones testimonio sint charitatem in eo erga Deum inesse, qui diuinarum literarum scientiam habeat, vir integer, nec vlli distractioni indulgens, ab auaritia abhorrens, minimè libenter gerendis se negotiis admiscens, quietus, amans Deum, cui denique nihil sit præstantius honore Dei. Debet doctrinam moribus confirmare: nihil enim, ait Elias Cretensis, sermone firmius est, qui rebus confirmetur. Quod si eloquium tuum ignitum plures conuerterit ab errore viæ suæ, vide ne tibi surrepat inanis gloriæ perniciosa præsumptio, sed omne bonum diuinæ tribuens dispensationi Psalmum sequentem recitare memineris, quia *Nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.* Inanis gloria subtilissimum venenum est omne opus bonum inficiens. Inter homines quidem terrenis affectionibus alligatos absque inani gloriatione nihil eximium, nihil dignum memoria geritur, vt Ælius Aristides subtilissimus, & suauissimus orator multis exemplis ostendit. At Christianæ perfectionis cupidus nihil credens humanam industriam præualere, quicquid boni facit, Deo adscribit, & psallit cum Propheta, quia *Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.* Non tua, sed Domini hæreditas sunt filij, quos fortasse per Euangelium genuisti: atque sicut sagitta de manu potentis egressa magna celeritate currit, & percutit; ita filij excussorum diuina, non tua virtute ad destinatum sanctitatis scopum perducti sunt.

Plato in Hippia.

Diodor. lib. 1. antiq. cap. 1.

Basil. orat. de renunc.

Elias in orat. 19. Naz. num. 17.

Aristid. or. de paraphthegmate tom 3.

4. Hactenus quasi alter Helias non curru igneo, sed gradibus subuectus virtutum cœlum mysticum conscendisti. Cauendum nunc est, ne carnis pondere depressus ad terrena labaris: quo altiores, eo grauior ruina erit, si cadas. Esto igitur quartus gradus tui profectus humilitas. Nam, vt Magnus docet Gregorius, qui sine humilitate virtutes congregat, quasi in ventum puluerem portat. Bonus fundus humilitas, ait Bernardus, in quo omne ædificium spirituale constructum crescit in templum sanctum in Domino. In humilitate summum bonum statuit Antisthenes referente Clemente Alexandrino: Sed & Manuel Palæologus Imperator Constantinopolitanus summ. Princeps ingenij in laudes humilitatis effusissimus; Humilitas, inquit,

Greg. in Psalm. 3. Pœnit.

Bern. lib. 2. de Consid.

Clem. Alex. lib. 2. Strom.

Manel Pal. ot. 7.

accuratum præsidium est bonorum omnium, virtutumque terminus, & requies, & portus salutaris, & locus tutus. Humilitas diuinum quiddam, multisque celebratum laudibus, nulla non parte venusta, & incomparabili cum pulchritudine circumiens, omnes ad se pertrahit, & in amorem sui pellicit. Propterea Psalmus huic gradui correspondens beatos prædicat omnes, *qui timent Dominum, qui ambulant in viis eius.* Quæ sunt viæ Domini, nisi viæ humilitatis? *Discite à me,* inquit, *quia mitis sum, & humilis corde.* Reputa ergò te omnium infimum, & abiectissimum, vt illius sequaris vestigia, qui dixit, *Ego sum vermis, & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Beatus eris, si hæc feceris, & videbis bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. Porrò humilitas in silentio conseruatur, imò, vt dicit Philippus de Claraualle, humilitas silentium parit. Humilitas, ait ille, virtutum regina primogenitum filium suum silentium parit, in quo, & de quo cultus iustitiæ pendet.

Matth. 11. 29.

Psalm. 21.

Philip. Clar. præf. in lib. mirac. sancti Bern.

5. Tandem profectum tuum coronans quintus gradus est patientia, cuius vinci victoria est: si videlicet omnes detractiones, irrisiones, contemptus, contumelias, & persecutiones patienter, & mansuetè sustineas. Patientia est, inquit Cyprianus, quæ nos Deo & commendat, & seruat: ipsa est quæ iram temperat, quæ linguam frænat, quæ mentem gubernat, pacem custodit, disciplinam regit, libidinis impetum frangit, tumoris violentiam comprimit, incendium simultatis extinguit, coërcet potentiam diuitum, inopiam pauperum refouet: tuetur in virginibus beatam integritatem, in viduis laboriosam castitatem, in coniunctis & maritatis indiuiduam charitatem: facit humilem in prosperis, in aduersis fortes, contra iniurias, & contumelias mites: docet delinquentibus citò ignoscere, si ipse delinquas, diu & multum rogare: tentationes expugnat, persecutiones tolerat, passiones, & martyria consummat. Ipsa est, quæ incrementa spei sublimiter prouehit: ipsa actum dirigit, vt tenere possimus viam Christi, dum per tolerantiam gradimur: ipsa efficit vt perseueremus filij Dei, dum patientiam Patris imitamur. Hæc eloquentissimus Cyprianus. Nihil autem vtilius accidere potest homini, vt Abbas Lætiensis sapienter docet, quam tribulatio siue sit externa, siue interna: & nullum certius signum diuinæ electionis habetur, quam si quis afflictionem, vel quicquid aduersi à Deo immittitur, humiliter patienterque sustineat. Optimè Lucifer Calaritanus: Ad æternam vitam perfruendam nos peruenturos scientes omnia gratanter perpetimur, damna corporis lucris animæ repensamus, coronam in vulneribus computamus, de tormentis, & doloribus illatis in Christo triumphamus. Inter ingruentes itaque aduersitates, inter crebras afflictiones, sæculique molestias constanti feruore perseuerans cantabis Domino, & dices: *Sæpè expugnauerunt me à iuuentute mea, etenim non potue-*

Cyprian. de bono patientiæ.

Lud. Blosius Instit. spirit. cap. 8.

Lucifer. lib. 6. ad Constantium.

runt mihi. Cedent, cedent diabolicæ fraudis machinamenta: arescent, & confundentur impij, cum viderint perfidiam suam bonorum constantia superari. Forti animo esto, & agere, & pati fortia Christianum est. Præclarè quidam Ethnicus:: sic parati esse debemus, vt quicquid acciderit, nihil animo sit nouum.

Vlpianus Rhetor in 1. Demosten. Olynthiacam.

METRVM XXXV.

Seu tibi blando speciosa vultu
Fortuna sæpè rideat.
Siue te sæuis agitet procellis,
Durisque curis implicet.
Disce fatalem superare sortem,
Omnemque casum vincere.
Nulla te sursum vehat aura, nullus
Te mæror infra deprimat.
Mitius diræ ferient sagittæ,
Si te paratum torqueant.
Iustus, & mentis solidæ futurum
In pace bellum præparat.
Si ruat mundus, pelagusque terræ
Vndas furentes misceat.
Si polus flammis rapidis cremetur,
Si monstra sæuiant stygis.
Spernet hic stultos populi tumultus,
Spernet fragores fulminum.
Et per languores pereuntis orbis,
Fragmenta calcans ætheris.
Transiet constans, timidosque lætus
Cernet cadentium metus.

Ad hunc gradum qui peruenerit, cognoscet in hoc terminum sui profectus, quia Patientia opus perfectum habet: illique debetur corona, qui legitimè decertans deuotus Deo permanet inter flagella.

§. IV.

Quinque gradus perfectorum: Orationis studium, purissima intentio, in omne bonum magno impetu ferri, velle semper quod vult Deus, adhærere Deo, & vnum fieri cum eo spiritum intimo charitatis affectu.

1. EO potissimum spectat Prophetalis iste ascensus, vt paulatim altiora petens indicia nobis tuæ perfectionis ostendas. A vitiis purgatus, virtutibus illustratus vt sis; hactenus tamen profecisse non sufficit: quinque supersunt perfectorum gradus, quinque scilicet ornamenta, quibus animam amiciri par est, antequam diuino conspectui præsentetur, & vnus cum Deo spiritus efficiatur. Primitus

ſeſe offert ſedulum orationis ſtudium, externas nimirum deſerere occupationes, pauca cum hominibus, plura cum Deo miſcere colloquia, quoniam in ipſo ſunt omnia. Oratio, inquit Elias Monachus, clauis regni cœlorum eſt. Oratio nuda orantes tanquam panis confirmat: quæ cum aliqua contemplatione coniuncta eſt impinguat: quæ vacat ſpecie, & ſimulacris vini odorati inſtar eſt, quo repleti inſatiabiliter admirantur, & obſtupeſcunt. Ibi remedium vulnerum, ait Bernardus, ibi ſubſidia neceſſitatum, ibi reſarcitus defectuum: ibi profectuum copiæ, ibi denique quicquid accipere, vel habere hominibus expedit, quicquid decet; quicquid oportet. In hoc gradu collocatus Propheta ſe pia in Pſalmo humilitate proſternit, quia iuſtus in principio orationis accuſator eſt ſui. Conſcius conditionis humanæ clamat de profundis ad Dominum, quia tantò ſe celerius credit exaudiri, quo profundius humilitatis penetralibus ſeſe abdiderit. Quia verò cognoſcit ſe nullatenus culpas poſſe deſerere, quin otioſo ſermone delinquat, vel ſuperfluis excedat cogitationibus, aut inanibus actibus occupetur; ideò miſericordiam Domini, & copioſam eius redemptionem deſiderat, quo purior valeat puriſſimi Regis conſpectui præſentari.

Elias in Florilegio.

Bern. ſerm. vlt. ſup. Cantica.

2. Iam qui aſſiduè cum Deo verſari in ſuauiſſima orationis quiete didiciſti, ad alterum gradum properare debes, vt quicquid boni cogitas, dicis, vel operaris, id totum ſincera, ac puriſſima intentione ad ſolam Dei gloriam dirigas, non tuum commodum quærens, non gloriam tuam appetens, non auram captans popularem, non propriam deſiderans conſolationem. Ita quod omnium actionum tuarum baſis, amuſſis, & fundamentum ſit Dei ſolius honor, & gloria. *Quid enim mihi eſt in Cælo,* ait Propheta, *aut à te quid volui ſuper terram? Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.* Clarè de hoc Bernardus: Puritas intentionis hæc eſt, vt ſimplex oculus totum corpus lucidum faciat, vt quicquid feceris propter Deum facias, & ad locum vnde exeunt gratiæ reuertantur, vt iterum fluant. Optimè etiam exclamat Richardus. O quoties ipſam veritatem non pro veritate, ſed pro vanitate quærimus: & inuentam veritatem non in veritate, ſed ad vanitatem diligimus, & quod miſerrimum eſt, in verbis vitæ ad mortis lucra negotiamur! Non ſic fidelis ſeruus, non ſic, ſed de bonis operibus nihil arrogans ſibi, pſallit Domino cum Propheta, *Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt oculi mei: neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.* Rectam enim intentionem comitatur humilitas, cuius præuaricator à diuinæ ſuauitatis guſtu, ſicut infans à maternis vberibus, excludetur.

Pſalm. 72.

Bern. ſerm. 3. in vigil. Natiuit.

Richard. Vict. de erud. hom. int. lib. 1. c. 3.

3. Hoc poſito bonorum operum ſolidiſſimo fundamento ad tertium gradum prouehi neceſſe eſt. Hic autem præparandus eſt animus, non tam vt agas, quam vt patiaris. Opera ſpiritus ingenti feruore

perficere, & in omne bonum magno impetu ferri tertius est gradus, quem non incongruè tertium cœlum dixeris, ad quod raptus Apostolus audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Intelligentia namque humana, vt subtiliter docet Richardus Victorinus, diuinitus inspirata, & illo cœlesti lumine irradiata aliquando subleuatur supra propriam scientiam, aliquando etiam supra industriam, aliquando autem etiam supra naturam. Cœlestis enim desiderij ardor cum vehementer exæstuat, animam diuino amore feruidam per violentiam ardoris subleuat ad superiora. De tali anima rectè illud intelligimus, quod in Canticis scriptum est; *Quæ est ista quæ progreditur quasi Aurora consurgens?* Quæ quidem aurora sequentium graduum incremento dilatabitur, donec in diem desinat splendidissimam, in diem illam, quæ melior est in atriis Domini super millia. Vide autem num illi, qui eiusmodi est, possit consequens Psalmus conuenire, *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* Votum enim vouit se requiem non habiturum, donec inueniat locum Domino, dignumque Deo Iacob tabernaculum ædificet in seipso, in quo ipse Dominus, cum sanctificatio efflorebit, requiescet. Prolixior cæteris est Psalmi huius modulatio, quæ mysticæ ascensionis concinit sacramenta, & fidelem ascensorem ad celsioris sanctitatis augmentum perducit.

Rich. lib. 5. de contempl. cap. 4.

Cant. 6. 9.

4. Et quidem hucusque peruenisse magna delectatio mentis est, magnum gratiæ incrementum. Sed nunquid hic præmatura statione commorandum? Absit. Sed quid dicit Scriptura? *Amice ascende superius.* In hoc ascensu mirantur sancti animæ tuæ anagogicum prouectum, & dicunt: *Quæ est ista, quæ ascendit de deserto deliciis affluens, innixa super dilectum suum?* Inniti enim super dilectum, cum Dei voluntate in omnibus concordare, à diuino beneplacito in nulla penitus re dissentire, verbo vt dicam, velle semper quod vult Deus, sublimis Philosophia est, quam ad quartum gradum promoti totis debent viribus profiteri. Hanc sapientiam petimus, cum dicimus in oratione, Fiat voluntas tua. Hanc docuit Christus, cum orauit ad Patrem, *Non mea, sed voluntas tua fiat.* Hac omnes sancti Dei excelluerunt illud iugiter clamantes, *Domine, quid me vis facere?* In hac salus, & vita; pax, & gaudium sita sunt; fastigium, & culmen Christianæ perfectionis. De hac conformitate humanæ voluntatis cum diuina libellum edidit Hieremias Drexelius, quem nunquam satis laudare valeas. Ex hoc disces quicquid de hac re, vel veterum Patrum monumenta continent, vel sanctorum exprimunt exempla. Hanc sapientiam qui possederit, verè poterit Psalmi dulcedinem experiri, verè poterit sapienter psallere, *Ecce quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum: quoniam illic mandauit Dominus benedictionem, & vitam vsque in sæculum.*

Luc. 14. 10.

Cant. 8. 5.

METRVM XXXVI.

HOc fixum est mihi Numinis verendas
Leges, ac nutus, iussaque sancta sequi.
Vultus nam gero pendulos ab illis,
Meta voluntati figitur ista bonæ.
Deprensa vt pelago leuis carina,
Horrida præcipiti bella mouente Noto,
Sidus Parrhasiæ requirit vrsæ,
Tutior vt dubium naufraga radat iter,
Arctos sic mihi erit Dei voluntas,
Seque mea hoc semper sidere vita reget.
Seu languore velit, malaque febri,
Fractaque continuo membra dolore premi.
Seu me pauperie imperet granatum
Libera seruili subdere colla iugo.
Seu duro iubear labore fungi,
Reddere & ingenua sordida pensa manu.
Nil fœdum, nihil æstimabo durum,
Quamuis ille nouis sæuiat vsque modis.
Quod si me iubeat lacus nefandis
Quos merui noxis sponte subire stygis.
Ah! mallem stygias Deo iubente
Pœnas, quam celsi splendida regna Poli.
Cœlorum proceres, cœlique regna,
Quid mihi vobiscum, si meus absit Amor?
Vt solem Clytie aspicit fugacem,
Panditur Eoo, clauditur occiduo.
Sic sol est mihi Numinis voluntas,
Hac sine cuncta mihi nox tenebrosa forent.

5. Ite nunc humanæ vitæ calamitates, ite brutalium affectuum perturbationes, nunc cedendum est triumphanti. Ad cœleste fastigium virtutum gradibus peruentum est, ad finem qui nullis limitibus terminatur, ad summum totius perfectionis cacumen. Stat Dominus innixus scalæ, vt animam amoris igne candentem sibi intimè vniat, & indissolubili charitatis nexu secum conglutinet. Teste enim Climaco charitas est, quam in summitate scalæ vidit Iacob. In hac intima cum Deo vnione postremi gradus ascensio consistit, cuius dignitas tanta est, vt nec linguis hominum, nec Angelorum exprimi possit. Anima si quidem ad hunc statum euecta diuina claritate, quæ à Deo resultat, miro modo afficitur, & à Deo sibi intimè vnito succensa se Dei genus esse demonstrat, sicut ferrum, dum candet, mirificè

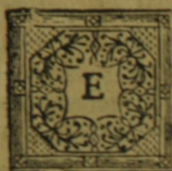
Climac. gr. 30.

ignem repræsentat, & illius proprietatibus pollet. Eius verò potentiæ in quandam vastissimam, vt ita dicam, Diuinitatis solitudinem introducuntur, vbi voluntas Deum ineffabili sensu percipit, & intellectus amissa omni rerum distinctione, ac varietate, cunctasque imagines etiam nobilissimas transcendens Deum sapientissimè ignorans contemplatur: non enim illum clarè intuetur, vt in patria; sed excelso ignorationis genere, illa videlicet irrationali, & amente sapientia à S. Dionysio Areopagita tantopere celebrata ipsum diuinitus agnoscit. Gustauerat celsitudinis huius suauitatem Richardus Victorinus, qui loquens de hoc statu dicit: O alta quies, ô sublimis requies, vbi omne quod humanitus moueri solet motum omnem amittit: vbi omnis qui tunc est motus diuinitus fit, & in Deum transit. O illos verè beatos, de quibus scriptum est, Ego dixi dij estis, non natura, sed gratia; non essentia, sed participatione, qui videlicet vnum sunt cum Deo in infinita, & inexhausta charitatis eius abysso. Hoc est illud vnum, quod solum esse necessarium edocuit Christus: hæc est meta, hic finis, ad quem tendere debemus: hæc iucunditas, hæc requies, hæc beatitudo animæ nostræ. Omitto plura huius vnionis, eaque abdita, ac inexpertis incredibilia mysteria, mysticos scilicet contemplationis excessus, lucidissimum diuinæ caliginis lumen, arcani secessus admirabile silentium, quietissimæ suspensionis securam tranquillitatem, ebrietatis spiritualis insolitos effectus, purissimi amoris oscula, castissimos amplexus, placidum somnum, exstaticos raptus, amantis animæ languores, vulnera, mortem, & quam Theologi mystici explicant, quandam sui ipsius annihilationem, & totalem in Deum transformationem. Hæc secretioris sapientiæ sacramenta ignaris relata fidem amittunt, iisque dumtaxat perspecta sunt, qui in huius quintidecimi gradus summitate tranquilla pace fruuntur. Vltimus autem Psalmus Gradualis ad hanc vltimam perfectionem inuitat dicens, *Ecce nunc benedicite Dominum omnes serui Domini: in noctibus extollite manus vestras in sancta.* Mundi enim huius durante caligine Dominum iugiter quærere, & laudare debemus nostrasque semper operationes illuc sedula attollere intentione, vnde supernæ benedictiouis plenam accipere mercedem mereamur. Hanc sublimem Psalmorum Gradualium intelligentiam, dum eos ex Ecclesiæ præscripto recitamus, solerti oportet consideratione perspicere, vt omni carnis imbecillitate submota de gradu in gradum vsque ad vltimum culmen perueniamus, vires tribuente Deo, quem quærimus, ad quem tendimus, quem optamus, cui est honor, & virtus in perpetuas æternitates.

Dionys. libro de myst. Theologia. Rich. de extrem. mali trac. 3. c. vlt.

CAPVT XVI.

De singulis partibus Diuinæ Psalmodiæ.

EST hoc in more positum anatomicis dissectoribus, vt post exactam totius corporis, eiusque partium integrantium considerationem, alias etiam vel minimas particulas minutissimè diuidant, & inuestigent. Hoc moris vsurpandum mihi est in præsentiarum. Cum enim hactenus maiores Officij diuini partes, horasque diurnas, atque nocturnas rudi, ac retuso ingenij mei gladiolo minutatim dissectas tuæ, Lector, considerationi exposuerim; iam res ipsa nos admonet, vt de minoribus particulis, quibus vnumquodque officium componitur, accuratam quoque tractationem instituam. Sed in tanta rerum sylua, quæ velut agmine facto sese offert ad dicendum, vnde ordiar, aut vbi desinam? Vt enim omnia velle prosequi nimis prolixum erit: ita vereor, ne quædam relinquere incuriæ, & errori adscribatur. Dicam igitur compendio, quæ magis conuenientia videbuntur, & cum viam fecero lectoris industriæ, multa prætermittam. Ordinem seruo, quem ipse horarum vsus suggerit, paucis dumtaxat doctrinæ gratia immutatis. Sunt autem hæc capita, de quibus sigillatim differendum est. De Oratione Dominica, Angelica salutatione, & Symbolo Apostolorum: De horarum initio, de signo Crucis, de Gloria Patri, Alleluia, Inuitatorio, Hymnis, Antiphonis, Psalmis, Canticis, Versibus, Lectionibus, Responsoriis, Capitulis, & Collectis: de Symbolo Athanasij, de Lectione Martyrologij, de Precibus, & Suffragiis, atque de fine Officij.

§. I.

DE ORATIONE DOMINICA.

Ostenditur ex Patribus dignitas, vtilitas, & efficacia huius orationis. Petitionum ordo, & congruentia ex D. Thoma. Quinam possint hanc orationem ritè, ac iure recitare. Quoties, & quo ritu in diuinis Officiis recitetur.

1. NVlla Oratio Dominica dignior, nulla vtilior, nulla efficacior. Nam, vt ait eloquentissimus Cyprianus, Quæ potest magis spiritualis esse oratio, quam quæ à Christo nobis data est, à quo nobis & Spiritus S. missus est? Quæ vera magis apud Patrem precatio, quam quæ à Filio, qui est veritas, de eius ore prolata est? Vt aliter orare quam docuit non ignorantia sola sit, sed & culpa, quando

Cypr. Serm. de Orat. Dominica.

ipse posuerit, & dixerit: *Reiicitis mandatum Dei, vt traditionem vestram statuatis.* Oremus itaque sicut magister Deus docuit. Amica, & familiaris oratio est Deum de suo rogare, ad aures eius ascendere Christi orationem. Agnoscat Pater Filij sui verba, cum precem facimus. Qui habitat intus in pectore, ipse sit & in voce. Et cum ipsum habeamus apud Patrem aduocatum pro peccatis nostris, quando peccatores pro delictis nostris petimus, aduocati nostri verba ponamus. Nam cum dicat, quia quodcunque petieritis à Patre in nomine meo, dabit vobis: quanto efficacius impetramus quod petimus, si petamus ipsius oratione? Hactenus Cyprianus, & ante ipsum Tertullianus, Deus solus, ait, docere potuit, vt se vellet orari. Præstat igitur cæteris hæc oratio ob summam auctoris eminentiam, & dignitatem. O quam fidelis, inquit S. Chromatius, & beata nobis hæc oratio est, cuius ordinem nobis doctor vitæ, ac magister cœlestis instituit! Quam beati etiam nos esse possumus, si hæc orationis Dominicæ verba non tantum officio oris, sed fidelissimo conuersationis actu seruemus! Præstat etiam gratissima breuitatis simplicitate, ratione cuius facilius discitur, melius retinetur, frequentius iteratur, minus fastidit orantem, vt Doctor irrefragabilis sapienter aduertit. Docuit autem nos Christus breuiter orare, teste Chrysologo, qui citò vult postulata præstare. Perfectione item antecellit, atque fœcunditate, quia, vt notat Augustinus, compendiosis verbis omnes species orationis comprehendit, quibus Deum interpellamus, aut pro appetendis bonis, aut pro vitandis malis, aut pro delendis commissis: Addit Tertullianus, quod quantum substringitur verbis, tantum diffunditur sensibus. Neque enim propria tantum orationis officia complexa est, venerationem Dei, aut hominis petitionem; sed omnem pene sermonem Domini, omnem commemorationem disciplinæ, vt reuera in hac oratione Breuiarium totius Euangelij comprehendatur. Præstat demum vtilitate, & efficacia. Spem habemus, inquit Augustinus, obtinendæ causæ nostræ, quando talis Iurisperitus nobis preces dictauit. Hac oratione leuia, & quotidiana peccata deleri docet post Augustinum Diuus Cæsarius Arelatensis, si compuncto corde, & animo contrito recitetur. Hanc memoriter sciri, & quotidie frequentari à fidelibus præcipiunt sacri Canones. Rursum sententia Augustini est, Quamlibet alia verba dicamus, nihil aliud dici, quam quod in ista Oratione positum est, si rectè, & congruenter oramus. Ideò Thomas Aquinas magna mens Theologorum hanc magni Doctoris sequutus sententiam septem petitionibus dictæ orationis omnia necessaria contineri hac ratione demonstrat.

Tertull. l. de orat.

Chrom. conc. 2. in Matth.

Alex. Alensis 4. par. q. 10. trac. 2. §. 4.

Chrys. Serm. 67.

August. Ser. 182. de temp.

Tertull. de orat.

August. Hom. 42. inter 50.

Id. lib. 21. de ciuit. Dei cap. 27.

Et Ench. ad Laur. cap. 71.

Cæsar. Hom. 1.

Clem. Rom. Cōst. Apost. lib. 7. c. 25.

sexta synod. Constantinop. cap. 7.

Aug. epist. 121. ad Probam.

D. Thom. 2. 2. q. 83 art. 9.

2. Certum est orationem desiderij nostri apud Deum fidissimam interpretem esse. Omne autem desiderium primò in finem, tum in ea quæ sunt ad finem tendere solet. Finis noster Deus est, quem præ-

cipuo

cipuo affectu diligimus in seipso, ideóque petimus gloriam eius, cum dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, vt ab omnibus videlicet cognoscatur, timeatur, ametur, colatur, & laudetur. Deinde nosipsos diligimus in Deo eius gloria perfrui cupientes, propterea subiungimus, *Adueniat regnum tuum.* Ad hunc vltimum finem dupliciter ordinamur, per se, & per accidens. Et per se quidem ad meritum beatitudinis principaliter facit obedientia legis, instrumentaliter verò panis spiritualis, & corporalis. Quoad primum oramus, vt fiat voluntas Dei *Sicut in cœlo, & in terra:* vt eadem promptitudine, qua Angeli, & Sancti in cœlo, ita nos in terris Domino seruiamus. Quoad secundum, *Panem nostrum quotidianum*, omnia scilicet subsidia ad vitam tam animæ quam corporis tuendam necessaria, *hodie*, id est toto tempore peregrinationis nostræ flagitamus. Media autem per accidens remotiones malorum sunt. Peccatum omnium malorum maximum est, à quo liberari ante omnia petimus dicentes, *Dimitte nobis debita nostra.* Sunt & tentationes variæ, quæ nos impediunt, ne Dei præcepta seruemus: rogamus igitur, ne Deus permittat ab illis nos superari: sed ita nobis semper assistat, ne vnquam succumbamus. Sunt tandem mala præsentia vitæ huius amaritudines amarissimæ, quæ nos vexant, & ad peccatum inducunt, impediuntque maius bonum, maiorem scilicet cum Deo vnionem: atque hæc incommoda, & detrimenta in postrema petitione deprecamur.

METRVM XXXVII.

Fallor? an excelso nemorosi è vertice montis
Me Deus ipse vocat?
Orantes, inquit, penetralia claudite cordis,
Sit procul omne nefas.
Nam Pater è clara nitidi caligine cœli
Abdita cuncta videt.
Sit modus hic precibus, longo sermone loquaces
Non amat ille viros.
Summe parens hominum, solio qui celsus olympi
Conteris astra pede.
Sit tibi laus, noménque tuum venerabile pronus
Orbis vbique colat.
Magna triumphantis veniant citò regna cohortis,
Imperiumque poli.
Angelicis sociata choris gens iura sequatur,
Quæ tibi cumque placent.
Da nobis hodie panem, da pabula, gentes
Ne premat atra fames.

Fratribus offensas vt nos dimittimus, & tu
Omne remitte scelus.
Hostis tartarei victos succumbere iniquis
Ne patiare dolis.
Sed cunctis reuelet præsentibus, atque futuris
Nos tua dextra malis.

Isid. Pel. l. 4. ep. 24.

3. Hanc Orationem, vt Isidorus Pelusiota ad Eutonium Diaconum scribit, illi soli ritè, ac iure recitare poterunt Deum Patrem appellantes, qui filiorum germanam indolem ostendunt. Illi poterunt dicere, *Sanctificetur nomen tuum*, qui nihil scelerati committunt. Illi & hoc, *Adueniat regnum tuum*, qui ea fugiunt, quæ Tyranno voluptatem pariunt. Illi & hoc, *Fiat voluntas tua*, qui ipsis factis huic se operam dare declarant. Illi etiam, *Panem quotidianum da nobis hodie*, qui luxui, ac deliciis nuntium remiserunt. Illi & hoc, *Dimitte nobis debita nostra*, qui veniam iis tribuunt, qui in ipsos deliquerunt. Illi & hoc, *Ne nos inducas in tentationem*, qui neque semetipsos, neque alios in eam coniiciunt. Illi & hoc, *Libera nos à malo*, qui cum Sathana perpetuum, & irreconciliabile gerunt bellum. Illi denique verè dicere poterunt, *Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria*, qui ad ipsius verba contremiscunt, eaque re, & opere ostendunt. Non enim tantum efficere valet ipsa huius precationis notitia, quantum mores, & vita precantis. Hæc & alia multa scitu dignissima Isidorus. O verè cœlestis Oratio, exclamat Augustinus, quæ tota est Oratio. Nam si singula verba, prout sunt, latius tractare voluerimus, dies antequam sermo deficiet. De Orationis huius sacramento necessitate nos commentandi Cyprianus vir sanctæ memoriæ liberauit, vt scribit Hilarius Pictauiensis. Sed & alij Patres, ac scriptores grauissimi eamdem explicarunt, nimirum Tertullianus *libro de Oratione*, Gregorius Nyssenus *Orationibus quinque de eadem*, Cyrillus Hierosolymitanus *catechesi quinta*, Chromatius Episcopus Aquileiensis *concione secunda in Matthæum*, Augustinus, *lib. 2. de Sermone Domini in monte*, *libro item 2. de dono perseuerantiæ*, & *in quibusdam sermonibus de tempore*, Ambrosius *lib. 5. & 6. de Sacramentis*, Hieronymus *lib. 3. Dialogorum aduersus Pelagianos*, Chrysostomus *tomo 5. Hom. de eadem*, Cassianus *collat. 9. quæ est prima Abbatis Isaac*, Chrysologus *serm. 67. & seq.* Bernardus *serm. 6. in Quadradragesima*, Stephanus Eduensis *libro de Sacramento altaris*, Bonauentura *initio tomi 2.* Henricus Harphius *lib. 1. mysticæ Theologiæ cap. 43.* Interpretes Euangeliorum *ad caput 6. Matthæi, & 11. Lucæ.* De eadem tractatum scripsit Ægidius Romanus. Sedulius *libro secundo carminum Paschalium*, hanc ipsam versu heroïco explicauit. Eiusdem Paraphrasis anagogica habetur in mystica Theologia Henrici de Palma inter opera D. Bonauenturæ diffusè, deuotè, &

Aug. Serm. 126. de temp.

Hilar. can. 5. in Matth.

eleganter. Tandem, vt alios innumeros prætermittam, eam sublimiter, ac mysticè *tomo primo operum* explicauit Baptista Vernacia sanctimonialis magni spiritus, ac profundæ doctrinæ Ordinis Canonicorum Regularium.

4. His præmissis de præstantia, & necessitate sacræ huius Orationis, iam videndum est cur toties in publicis Ecclesiæ precibus repetatur. Mos Apostolorum fuit, teste magno Gregorio, ad ipsam solam oblationis hostiam consecrare: de qua re elegantissimè disserit proferens noua & vetera Theoph. Raynaudus lib. de prima Missa sec. 2. c. 4. Idem asserit Hieronymus his verbis. Docuit Christus Apostolos suos, vt quotidie in corporis illius sacrificio audeant dicere: *Pater noster qui es in cælis.* In Officio autem diuino tribus modis repeti solet, in principio, in medio, & in fine: idque vel submissa omnino, & secreta voce; vel alta prorsus, & clara; vel partim tacita, partim elata. Et aptè quidem ab hac Oratione initium sumitur Officiorum, vt ab actis eius virtute muscis morientibus mens tranquillior facta ad pangendas Dei laudes præparetur, & deuotionis suauitatem non amittat. Aptè in medio vsurpatur, quia totius Psalmodiæ breuem continet anacephalæosim. Aptè item in fine, ne ille hostis antiquus semen bonum Verbi diuini, quod in Officij recitatione seminatum est, rapiat de corde nostro, & conceptum à facie Domini spiritum ardoris fumosis concupiscentiæ flammis extinguat. Quandoque verò submissa dicitur voce, vt interna cordis humilitas erga eum significetur, qui solus scrutator est cordium; simulque intelligamus non in clamore vocis, sed in puritate cordis, & compunctione lacrymarum nos exaudiri. Quandoque tacita, & in fine clara voce pronunciatur, idque propterea fit, vt palam ab omnibus communi consensu confirmetur, quod vnusquisque orauit sub silentio. Orant singuli pro omnibus, orant omnes pro singulis, vt fiat quod scriptum est: *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* In Laudibus autem, & Vesperis ritu monastico clara semper voce dicitur à Prælato, siue à Sacerdote, quem ritum sequitur Romana Ecclesia in Aduentu, & Quadragesima: tum quia omnibus modis laudanda Dei bonitas est; tum quia publica est, & communis omnium postulatio; tum quia vnitatis, & pacis hoc solemni recitatione admonemur, quam cum omnibus habere debemus, si cupimus exaudiri. Sententia Domini est: *Cum stab.ti ad orandum, dimittite, si quid habetis aduersus aliquem, vt & Pater vester, qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra.* Hinc sapienter Monachorum magister; Planè, inquit, agenda matutina, vel vespertina non transeat aliquando, nisi in vltimo ordine Oratio Dominica omnibus audientibus dicatur à Priore propter scandalorum spinas, quæ oriri solent, vt conuenti per ipsius Orationis sponsionem, qua

Greg. l. 7. Indic. 2. epist. 64.

Hier. lib. 3. Dial. adu. Pelagian.

Marc. 11. 15.

Bened. reg. c. 13.

dicunt: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, purgent se ab huiusmodi vitio. Cæteris verò agendis vltima pars eius orationis dicatur, vt ab omnibus respondeatur, *Sed libera nos à malo.* Nouerat prudentissimus pater vix fieri posse, quin aliquando in agro dominico superseminaret zizania inimicus homo, ideò reconciliari dissidentium fratrum animos voluit initio, & fine diei per solemnem iam dictæ orationis recitationem, satis existimans fieri fraternæ charitati, si iuxta præceptum Apostoli sol non occidat super iracundiam nostram. Rectè Athanasius; Non retinebis offensam alicuius in corde tuo, alioquin precatio tua non purè ascendit: *Homo homini reseruat iram*, clamat mirabundus sapiens, *& à Deo quærit medelam.* Cæterum de dicenda hac oratione in fine horarum extat canon ex Concilio Gerundensi. De eadem verò singulis horis præmittenda nihil memini me legisse apud Patres antiquiores. Sanè Benedictus nec principij, nec finis mentionem facit, inter precum dumtaxat solemnia modo suprascripto recitari decernens. Finio, si prius monuero, quod Mimatensis Episcopus docet in Rationali, hanc orationem esse sal, & condimentum in omni sacrificio nostro iuxta legis antiquæ sanctionem aspergendum. Non tamen damnari debent aliæ orationes ab Ecclesia approbatæ, & ab orthodoxis viris compositæ, de qua re plura non contemnenda scribit Abulensis. Cautè igitur legendus, & piè explicandus est sanctus Edmundus ex Monacho Cistерciensi Cantuariensis Archiepiscopus, qui in speculo Ecclesiæ ad suos Pontiniacenses orationes à sanctis viris compositas reprehendere videtur: non enim eas simpliciter damnat, sed formam orandi à Christo Domino propositam cæteris omnibus præferendam ostendit, quod nullus rectæ fidei inficiatur. Hoc sensu R. Moyses Ægyptius vir doctus valdè inter suos in libro, quem directorem dubitantium, seu perplexorum inscripsit, stultos eos vocat, qui multiplicant, & prolongant Orationes, quas ipsi composuerunt, vt per eas appropinquent creatori secundum suam æstimationem, & conculcant, inquit, creatorem in linguis suis, quia nimirum inconuenientes orandi formulas componunt. Omnes autem Orationes præter Dominicam vaniloquium esse hæresis fuit cuiusdam Basilij, quem Alexius Commenus orthodoxus Imperator ignibus damnauit, vt testatur Euthymius. Sunt & Hæretici Masaliani, siue Bogomili, qui cæteras Orationes reiiciunt, & battologiam vocant, vt Constantinus Harmenopulus scribit. Et quidem quoad sensum nihil aliud peti potest, quam quod in Oratione Dominica continetur; quod autem pertinet ad formam verborum multæ aliæ sunt Orationes vtiles, & efficaces, quas sancti, & orthodoxi viri composuerunt.

Ephes. 4. 26.
Athan. l. de virginit.
Eccli. 38. 3.
De cons. d. 5. c. Id. semper.
Durand. l. 5. c. 5
Leuit. 2. 13.
Abul. in c. 6. Mat. qu. 99.
Edmun. spec. c. 17.
R. Moïses lib. 1. cap. 58.
Euthimius in Panoplia.
Harmen. de sectis num. 19.

§. II.

DE ANGELICA SALVTATIONE.

Eius dignitas, & excellentia demonstratur. Quando, & à quibus fuerit instituta. Cur in diuinis officiis recitetur.

1. QVoties sese offert occasio de laudibus intemeratæ Virginis Deiparæ differendi, vellem profectò, vt melle purior meus diffluerct sermo, cunctaque corporis mei membra verterentur in linguas, quibus si non pro meritis ipsius (quis enim hoc possit illo excepto, cuius potestas non habet finem!) at saltem pro meo affectu clementissimæ Reginæ prærogatiuas æternum duraturis præconiis celebrarem. Sed quoniam peccatorum pondere pressus, rerumque labentium amore coinquinatus sublimioris sapientiæ illapsu indignissimus sum, iure cogor præfari veniam, & linguam fari gestientem iusti silentij repagulis cohibere. Dicent alij quibus serenior illuxit cœlestis gratiæ radius, dicent vberius illibatæ Virginis encomia, & Angelicæ salutationis excellentiam copiosius explicabunt. Ego autem tenuitatis meæ conscius quæ ad meum faciunt institutum paucis expediam. Constat hæc salutatio duabus partibus, laude, & petitione. Prima pars ex Scriptura sumpta est, duosque habet auctores Angelum, & Elizabeth. Ab Angelo tanquam à primario auctore Angelicam nomenclaturam sortita est. Verba eius hæc sunt: *Aue gratia plena, Dominus tecum, Benedicta tu in mulieribus.* Ad hanc salutationem conceptissimis verbis componendam totius Trinitatis dignatio interuenit. Patris nimirum mittentis auctoritas, diuini Verbi carnem humanam suscepturi sapientia, & sancti Spiritus Virginem obumbrantis operatio. Decuit sanè nouam gratiam noui partus noua salutatione annunciari: nullam quippè similem in toto veteri instrumento reperies. Decuit nouæ gratiæ inchoationem nouis præconiis Euangelizari. In virginem adhuc Euam, inquit Septimius Tertullianus, irrepserat verbum ædificatorium mortis: in virginem æquè introducendum erat Dei verbum exstructorium vitæ, vt quod per huiusmodi sexum abierat in perditionem, per eundem sexum redigeretur in salutem. Crediderat Eua serpenti, credidit Maria Gabrieli, quod illa credendo deliquit, hæc credendo deleuit. Similis est Irenæi sententia, quam refert Augustinus, Quemadmodum astrictum est morti genus humanum per virginem, soluatur per virginem æqua lance disposita virginali inobedientia per virginalem obedientiam. Hæc autem verba: *Benedicta tu in mulieribus*, & ab Angelo, & ab Elizabeth dicta fuerunt, vt idem verborum consensus spiritum veritatis eorum auctorem indicaret. Addidit Elizabeth sola. *Et benedictus fructus ventris tui*: Nam ab arbore benedicta non nisi fructus benedictus procedere potuit. Imò, vt Bernar-

Lucæ 1.

Tertul. de carne Christi cap. 17.

August. l. 1. contra Iul. Pelag.

Bern. Hom. 3. sup. Missus est.

dus ait, non quia tu benedicta, ideò benedictus fructus vētris tui; Sed quia ille te præuenit in benedictionibus dulcedinis, ideò tu benedicta. Verè etenim benedictus fructus vētris tui, in quo benedictæ sunt omnes gentes: de cuius plenitudine tu quoq; accepisti cũ cæteris, etsi differētius à cęteris. Ac propterea quidem benedicta tu, sed in mulieribus: ille vero benedictus non in hominibus, non inter Angelos, *sed qui est*, vt ait Apostolus, *super omnia benedictus Deus in sæcula.* Huic primæ parti duo verba addita sunt ab Ecclesia, pretiosissima scilicet nomina *IESV*, & *MARIÆ*. Angelus enim cum Mariæ præsenti loqueretur, nomen eius tacuit, quamuis postea trepidantem, & dubiam confirmaturus familiariter compellarit ex nomine dicens, Ne timeas Maria. Elizabeth etiam nomen *IESVS* proferre non potuit, quod licet ab Angelo prænunciatum, nondum tamen impositum erat. At Ecclesia vtrumque nomen & Matris, & filij meritò expressit, vt dulcissimo matris nomine prolato ad reuerentiam, & deuotionem excitemur, nomine verò filij eiusdem matris erga nos beneuolentiam conciliemus.

Rom. 9 5.

2. Posterior pars his verbis exprimitur: *Sancta Maria Mater Dei ora pro nobis peccatoribus, nunc & in hora mortis nostræ.* Hoc additamentum accepisse creditur magno totius Ecclesiæ gaudio Angelica salutatio in magna Synodo Ephesina, quando beatissima Virgo verè Mater Dei, verè Θεοτόκος summo Patrum consensu proclamata, & Nestorius portentosæ blasphemiæ auctor exauctoratus, & damnatus fuit. Hanc salutationem à delirantium Nouatorum calumniis vindicat multiplicis doctrinæ vir, & exquisitissimus Doctor Petrus Canisius. Eandem ad Horas Canonicas simul cum oratione Dominica in principio adhiberi vsus est non admodum antiquus. Iure communi nunquam statutum fuisse eam dici Martinus Nauarrus diligentissimus Canonum indagator affirmat. Ante Breuiarium iussu Pij V. Pontificis Optimi Maximi reformatum in solo Breuiario Cardinalis S. Crucis legebatur. An quia olim dicebantur horæ Canonicæ de B. Virgine, quæ cum hodie, saltem extra chorum, omittantur, statutum fuit, vt hac breui oratione Virginis auxilium singulis horis imploremus. In hac enim labentis sæculi discriminosa peregrinatione continua Deiparæ protectione indigemus. Quid autem gratius offerre ei possumus hac salutatione, à qua præcelsa eius dignitas initium duxit: quæ & salutis nostræ, & totius Euangelij auspicatissimum principium fuit? Nam tunc descendit pluuia in vellus, tunc rorarunt Cœli desuper, & montes stillarunt dulcedinem, tunc aperta est terra, vt germinaret Saluatorem.

Cānis. lib. 3. & 5. de Virg. Deipara.

Nauar. de orat. cap. 10. n. 62.

§. III.

DE SYMBOLO APOSTOLORVM.

Quando, & à quibus fuerit institutum. Quædam de symboli nomine. Laudes symboli ex Patribus. Quoties, & quo ritu dicatur. Cur hoc symbolum Romanum nuncupetur.

1. POst gloriosam Christi Ascensionem, cum sacer dierum numerus compleretur, Spiritus sanctus largiori munere in Apostolos superuenit, eorumque corda tanto repleuit incendio, vt statim per vicos, & plateas Christi gloriam, & diuinitatem prædicantes crediti sint ab insana plebe vini feruore æstuare. Et reuera ebrij erant, non vino, quod apostatare facit sapientes; sed eo quod germinat virgines: eo vino quod lætificat cor, non statum mentis euertit: vino inquam nouo, quod vitis mystica fuderat de excelso: vino nouo quod vtres veteres nec mererentur accipere, nec continere valerent. Tunc cœli distillauerunt à facie Dei Sinaï, à facie Dei Israël, & pluuia voluntaria segregata est hæreditati Christi. Tunc variæ linguæ ab vno ore ingenti prodigio auditæ sunt, nam vt canit Rusticus Helpidius,

Consona diuersas fundit narratio linguas,
Barbara quæque suam cognoscit natio vocem,
Quam sacer humano profatur spiritus ore.

Helpid. in hist. ver. & noui Testamenti.

Apostoli autem repleti Spiritu sancto Euangelij gratiam in omnem terram diffundere constituerunt, vt omnes gentes quæ sub cœlo sunt, à via perditionis in semitam æternæ vitæ reuocarentur. Ipso itaque omnium artifice agente spiritu: qui omnem habet virtutem, omnia prospicit, priusquam ab inuicem in varias orbis partes separarentur, communem quandam, & vniformem fidei regulam stabilire curarunt: qua tanquam tessera falsi Christi discipuli à veris discernerentur. In vnum igitur conferentes, quod quisque dictante Deo sentiebat, symbolum composuerunt, quod ab auctoribus vocamus Apostolorum. Sancti enim Apostoli, ait Clemens Romanus, inter se symbolum fidei condiderunt. De hoc Tertullianus; Fidei, inquit, regula vna omnino est, sola, immobilis, & irreformabilis; &, Hanc Ecclesia ab Apostolis, Apostoli à Christo, Christus à Deo suscepit. Et hęc quidem Apostolici symboli origo, & institutio est. Quæ autem sententiæ à singulis Apostolis compositæ sint inueniet curiosus lector in Annalibus Ecclesiasticis. Cur verò regulæ fidei symboli nomen impositum sit, id paucis exequendum est.

Clem. Epist. 1. ad S. Iacob.
Tertul. de vel. Virg. c. 1. & de præscript. c. 21. & 37.
Baron. an. 44. n. 15. & sequent.

2. Σύμβολον à συμβάλλω deriuatur, cuius verbi multiplex est significatio. Significat enim *confero, contribuo, adiuuo, comparo, vtendum do, pactum ineo, stipulor.* A Cicerone nota, vel signum vocatur id,

quod Græcis est σύμβολο: cumque vox nota, vel signum de variis rebus dicatur, ita & symbolum. Seligam in hanc rem è Grammaticorum dumetis aliquot flosculos. Significat aliquando symbolum, vel symbolus, vel etiam symbola collationem, id scilicet quod in cœnam parandam plures conferunt. S. Dorotheus commemorans quanto ardore dum puer esset studiis literarum incumberet, nunquam se ab amicis adduci potuisse ait in symbolum lectionis tempore. Terentius, symbolum dedit, cœnauit. Et Plautus Symbolarum collatores quærendos dicit apud forum piscarium. Idem, Symbolam dabo, & iubebo ad Sagarinum cœnam coqui. Simile habetur in sacris literis: *Noli esse in conuiniis potatorum, nec in comessationibus eorum, qui carnes ad vescendum conferunt, quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur.* Hegesander apud Athenæum symbolam ab Argiuis nuncupatam ait eam pecuniam, quæ à potantibus conferretur in sumptum conuiuij. Eodem sensu Phrynicus Tragicus apud eumdem; Suaue est, inquit, cibum parare absque symbola, id est sine sumptu. Et Chrysippus ibidem recusandam ait asymbolam compotationem. Accipitur etiam symbolum pro signo bellico, siue pro tessera, qua socij ab hostibus, & exploratoribus dignoscuntur. Itemque pro insigniis, & vexillis militaribus, ac pro stemmatibus familiarum. De qua re legendi sunt Fl. Vegetius de re militari, Iustus Lipsius in Dialogis de militia Romana, Claudius Minoës in syntagmate de symbolorum, & stemmatum ratione, Gabriel Palæotus in opere de sacris, & profanis imaginibus, & Ioannes Antonius Valtrinus de re militari Romanorum. Solet quoque accipi pro quolibet signo, de quo inter aliquos conuenit. Plautus:

Doroth. doct. 10.
Terent. in Andr. act. 1. sc. 1.
Plaut. Curcul. act. 4. sc. 1.
Idem in Sticho. act. 3. sc. 1.
Prou. 23. 20.
Athen. in lib. 8. in fin. idem l. 6. c. 3.
Idem lib. 1. c. 7.
Veget. lib. 3. c. 5.
Lips. lib. 4. dial. 5. & 12.
Palæotus lib. 2. c. 45. & seqq.
Valtrin. lib. 3. c. 9.

Ea causa miles hic reliquit symbolum,
Expressam in cera ex annulo suam imaginem,
Vt qui huc afferret eius similem symbolum,
Cum eo simul me mitteret.

Plaut. in Pseud. act. 1. sc. 1.

Ioannes Tzetzes in Chiliadibus.

Tzet. chil. 7. v. 910.

Quod autem consilio factum est, & magis in bellis,
Velut cum extollentibus galeam in hasta,
Cum hostibus commixtio, & si quid tale,
Symbolum omne voca mihi, dictumque Iudæ,
Quem osculabor apprehendite. ipse est ille.

Symbola rursum dicuntur notæ arcani cuiuspiam mysterij significatiuæ, vt cum dicimus ciconiam esse symbolum pietatis, leonem fortitudinis. Quo sensu Nicephorus Patriarcha Constantinopolitanus libro de Cherubinis à Moyse factis dixit; Symbola ea sunt, quæ dissimiliter per ænigmata nos ad ea reuocant, quorum sunt symbola. Eodem sensu nos hunc tractatum symbolicum inscripsimus, quia per ea, quæ in diuinis Officiis exteriora sunt, ad interiora & spiritualia assurgimus.

Nicephor. cap. 1.

aſſurgimus. Theologia item ſymbolica ſub eadem ſignificatione à magno Dionyſio Areopagita tum in libro de hoc argumento qui temporum iniuria interiit, tum in aliis paſſim quæ extant operibus doctiſſimè explicatur, quã item tradiderunt alij viri ſapientiſſimi, nimirum Ioannes ſapiens Cypariſſiotus in expoſitione elementaria eorum, quæ de Deo dicuntur: Clemens Alexandrinus libro quinto ſtromatum, Eucherius Lugdunenſis in libro formularum ſpiritualis intelligentiæ, Sanctes Pagninus in Iſagoge ad myſticos ſcripturæ ſenſus, Nicolaus Cauſſinus in Polyhiſtore ſymbolico, Ioannes Goropius Becanus, Antonius Ricciardus Brixianus, & alii quos refert Maximilianus Sandæus in ſua ſymbolica Theologia. Sunt item ſymbola breues quædam ſententiæ quidpiam reconditum ſignificantes, quæ à Græcis allegoremata appellantur: cuius generis ſunt ſymbola Pythagorica, de quibus Iamblicus in vita Pythagoræ, & Cyrillus Alexandrinus aduerſus Iulianum. Pauſanias in Arcadicis aquam è fontibus non vtique magnis, ſed numero pluribus ortam ſymbolam vocat, quod in vnum confluat locum. Eſt tandem ſymbolum apud Ariſtotelem etymologia vocabulorum apud Iulium Pollucem paruum numiſma, ſiue teſſera nummaria; apud Budæum literæ collybiſticæ ad pecuniæ permutationem, apud Suidam augurium, omen, vaticinium, pactum, menſura, ſigillum, indicium. Sunt & aliæ minutiores, ac impropriæ ſignificationes, quibus prætermiſſis notandum eſt Catholicæ fidei confeſſionem duplici ſenſu Apoſtolroum Symbolum nuncupari, tum quia ſinguli eorum aliquid in vnum contulerumt, vt explicat Auguſtinus: tum quia illa veluti teſſera fideles ab infidelibus diſcernuntur. Ita Maximus Taurinenſis initio Homiliæ in traditione ſymboli: Beati Apoſtoli myſterium ſymboli tradiderunt, vt quia ſub vno Chriſti nomine credentium erat futura diuerſitas, ſignaculum ſymboli inter fideles, perfidoſque ſecerneret, & alienus à fide, atque hoſtis appareret Eccleſiæ. Lucas Tudenſis ad hanc rem, Symbolum, ait, indicium eſt, quia indicat cui credere debeamus.

Sandæus l. 6. com. 5.

Iamblic. in l. 1. Cyril. lib. 9.

Aug. vel alius auctor ſerm. 115. de Temp.

Luc. Tuden. lib. 1. adu. Albigen.

3. Porrò ſancti Patres præclaris laudum encomiis ipſum Symbolum commendant. Auguſtinus omnibus hac parte anteponendus; Symbolum, inquit, eſt breuiter complexa regula fidei, vt mentem inſtruat, nec oneret memoriam: paucis verbis dicatur, vnde multum acquiratur. Doctrina ſymboli virtus eſt ſacramenti, illuminatio animæ, plenitudo credentium: breue eſt verbis, ſed magnum ſacramentis totum continens compendio breuitatis. Ex iſta fidei confeſſione, quæ breuiter ſymbolo continetur, & carnaliter cogitata lac eſt paruulorum, ſpiritualiter autem conſiderata cibus eſt fortium, naſcitur ſpes bona fidelium, cui charitas ſancta comitatur. Chryſologus quouis nectare ſuauior: Hoc ſpei pactum, hoc ſalutis placitum, hoc vitæ ſymbolum, hanc fidei cautionem mens teneat, conſeruet memo-

Aug. ſerm. 109. & 131 de Temp. & Ench. ad Laur. cap. 114.

Chryſol ſerm. 59. in fin.

ria: ne Diuinitatis pretiosum munus depretiet charta vilis, ne mysterium lucis atrum tenebret attramentum, ne secretum Dei habeat indignus, & profanus auditor. Cyrillus Alexandrinus Attici leporis absolutum exemplar: Sufficit nobis diuina Scriptura, & sanctorum Patrum sobrietas, & symbolum illud fidei, quod ad omnia recte habenda ritè concinnatum est. Etherius Episcopus Vxamensis: Quicquid foras symbolum est, hæreticorum verba sunt. Optatus Mileuitanus: symbolum sigillum est Catholicæ fidei. Paschasius Cardinalis: Apostolica solicitudo fidem Catholicam in symbolo mira breuitate collegit, ac velut ex innumeris aromatibus pretiosum confecit vnguentũ, cuius odor omnes fines terræ potentia fragrantiæ spiritualis impleuit, vt in ipso vniuersitatis assensu virtus appareat veritatis. Leo magnus Romanæ Ecclesiæ Antistes: Catholici symboli breuis, & perfecta confessio, quæ duodecim Apostolorum totidem est signata sententiis, tam instructa est munitione cœlesti, vt omnes hæreticorum opiniones solo ipsius possint gladio detruncari. Ioannes Cassianus vir doctrina, & pietate summus: Hoc symbolum est verbum breuiatum quod fecit Dominus, fidem scilicet duplicis testamenti sui in pauca colligens, & sensum omnium scripturarum in breuia concludens, sua de suis condens, & vim totius legis compendiosissima breuitate perficiens. Consulens scilicet in hoc vt piissimus Pater vel negligentiæ quorumdam filiorum suorum, vel imperitiæ: vt non laboraret vtique quamuis simplex, & imperita mens capere, quod possit facilè etiam memoria contineri. Eusebius Emissenus, seu potius sub eius nomine Eucherius Lugdunensis: Quomodo si aliquis possessor diffusus, ac locuples migraturus ad aliam regionem quascunque opes habet in aurum, & gemmas redigat, & intra vnum sacculum congreget bona sua non cumulo æstimanda, sed pretio, vt facilè quocunque vadit suas secum possit ferre diuitias concludens in sinu suo thesaurũ: ita & Ecclesiarum Magistri studiosissimi salutis nostræ negotiatores in Scripturis sanctis de magnis maxima separauerunt in pagina mentium inscribenda, vt cuilibet cordi quamlibet angusto, quamlibet rustico sine vllius difficultatis impedimento facilè insinuari possit veritatis agnitio, vt ad parandum, & tenendum cœlestis sapientię vitale carmen, & salubritas inuitaret, & breuitas; vt quodammodo de hoc symboli breuissimo textu Propheta dixisse videatur, Verbum breuiatum faciet Dominus super terram. Nullus encomiorum finis erit, si omnia prosequi libeat. Quid est enim symbolum? Breuiarium Christianæ fidei. Iam quid sublimius, quid laudabilius fide? O fides, exclamat Ambrosius, thesauris omnibus opulentior, ô vulnerum nostrorum, peccatorumque medicina præstantior. Hæc est nimirum, teste Bernardo, quæ velut quoddam æternitatis exemplar præterita simul & præsentia, & futura sinu quodam vastissimo comprehendit,

Cyril. Alex. Ep. 29. ad Acacium Epis.

Ether. lib. 1. adu. Elipandum.

Optat. lib. 2. adu. Parmen.

Paschas. in præf. l. de Spirit. sancto.

Leo Ep. 13. ad Pulcheriam Aug.

Cassian. lib. 6. de Incarnat. cap 3.

Eucher. Hom. 1. de symbolo.

Ambros. lib. 2. de fide cap. 4.

Bern. serm. 6. in vig. Nat. Domini.

vt nihil ei prætereat, nihil pereat, præeat nihil. Denique *sine fide impoßibile est placere Deo.*

METRVM XXXVIII.

NVmen corusco sidere pulchrius
Non vsitatis per liquidum æthera
Vidi triumphans curribus, & vagos
Circumuolantes Aligerum choros.
Quis credet? ingens iam nebulæ globus
Clarique nimbus luminis aëra
Perrumpit æthræ non sine gaudio.
En iam beatis septa cohortibus
Regina celso venit ab æthere.
Agnosco vultum: nam fidei sacra
Dudum mihi sunt cognita stemmata,
Sanctæque felix rellıgio Crucis.
Quæ fòrma, & oris quanta serenitas
Qualis venustas! Audio iam propè
Vocem loquentis, iam resonat polus,
Fauete linguis: nil humili iuuat
Cantare plectro, fas mihi grandia
Non dicta priscis carmina vatibus,
Fas & superni sit mihi Numinis
Arcana cunctis gentibus eloqui.
Fas sit canoris versibus ardui
Tentare cœli difficiles vias.
Nec me pauentem sancta fides vetet
Incomparandæ vim sapientiæ,
Verique fontem, lucis & igneas
Lustrare sedes, & superum domos.
O grata summis cœlitibus fides,
Per quam sereni semper iter poli
Cunctis apertum terrigenis patet.
Tu sola nobis das penetralia
Semper verendi noscere Numinis.
Tu sola Trinum fallere nescia,
Vnumque dicis, quem colimus Deum.
Diuinitatis principium Pater,
Auctor bonorum sufficiens sibi,
Immensus, omni principio carens,
Expers fugacis temporis, ac modi,
Dum se beatus, cunctaque perspicit,
Verbum paternæ mentis imaginem,
Prolemque gignit per similem sui.
Sed cum Parentem Filius inspicit,

Amans amantem diligit, atque Amor
Spiratur vnus, tertia scilicet
Persona summum perficiens chorum:
Vtrique compar Numine simplici.
Post hæc ad extra ter triplici gradu
Rerum creator per sobolem suam
Distincta cœli condidit agmina.
Sed dum supremi de numero chori
Vnus recepta dote superbiens
In conditorem spirituum ferox
Insanientum prælia concitat,
Heu! pulsus amplo corruit æthere,
Præceps rebelli cum comitum grege
Damnatus igni carcere in infimo.
Tunc è rubenti puluere compotem
Mentis creauit progeniem, boni
Summi capacem, ni stygijs dolis
Seductus eheu! mox hominum parens
Omnes eodem crimine posteros
Fœdasset hosti credulus improbo.
Natis misertus sed miseris Deus
Offensionis debita noxia,
Et dira soluit vincula criminum.
Lignum salutem terrigenis dedit,
Si prima lignum pernicies fuit.
Nam missus alto de solio Patris
Mortale corpus Filius induit
E ventre puræ Virginis editus:
Ferroque fixus supplicium graue
Iniuriosæ sustinuit crucis,
Vt quæ Draconis conciderat dolo
Gentem paterno redderet ætheri.
O ter beatos cœlituum choros,
Quos scripta cœlo pagina censuit.
Iam vincla mortis, iam stygiæ feræ
Timenda non sunt castra tyrannidis:
Victor resurgit Christus ab inferis,
Infertque fratrum primitias polo,
Venturus inde est, cum sonitus tubæ
Omnes tremendo iudicio offeret.
Sed quo furenti concita spiritu
Mens tendit audax? Desine, desine,
Et magna paruis ne tenues modis.

4. Ambrosius de quotidiana recitatione Symboli hæc habet: Symbolum quoque specialiter debemus tanquam nostri signaculum cordis antelucanis horis quotidie recensere: quò etiam, cum horremus aliquid, assiduè recurrendum est. Quando enim sine militiæ sacramento miles in tentorio, bellator in prælio? Radulphus Tungrensis de eadem re sic scribit: Multorum Episcoporum statutum erat vt clerus, & populus manè, & serò preces & orationes Deo funderent cum Pater noster, & Symbolo. Damasus Papa orthodoxæ fidei Symbolum ad omnes horas diuini Officij recitari statuerat, vt refert ex eius vita Polydorus Virgilius. Timotheus quoque Constantinopolitanus Symbolum fidei, vt narrat in Collectaneis Theodorus Lector, per singulas synaxes dici curauit, ad reprehensionem videlicet Macedonij Patriarchæ Catholici, ac si ille symbolum hoc non recepisset. Timotheus enim cum esset hæreticus Patriarchalem regiæ vrbis sedem ab Anastasio Imperatore obtinuerat pulso in exilium Macedonio. Nunc ter in die dici solet, ante Nocturnos, & Primam, & in fine Completorij. Nocte dicitur, vt per professionem fidei gratias agamus Deo, qui nos eduxit de potestate tenebrarum in lucem Euangelij. *Eratis enim aliquando tenebræ*, ait Apostolus, *nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate, & nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum*. Nocte etiam dicitur, quia fidei cognitio obscura est, & caliginosa: videmus enim per speculum, & in ænigmate, donec fidei succedat beata visio. Ante Primam orto iam sole, & in fine Completorij post eiusdem occasum eadem fidei protestatio repeti consueuit, vt à fide feliciter incipientes in eadem constanter perseueremus, Notandum verò quod in hisce Officiis ipsum Symbolum secretò dicitur, quia, vt docet Angelicus Doctor, Symbolum Apostolorum tempore persecutionis editum fuit fide nondum publicata, idcircò occultè dicitur quasi contra tenebras errorum præteritorum, & futurorum. Notandum præterea quod Ecclesia Romana ipsum Symbolum quandoque repetit in precibus Primæ, & Completorij: tunc autem partim secreta, partim clara voce recitatur, quia videlicet *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*, Fides cordis, ait Bernardus, sine oris fide aut nulla est, aut parua. Crede ergo, & confitere: nihilominus confitere, & crede, quia fides ad iustitiam, confessio fit ad salutem.

Ambros. lib. 3. de Virgin.

Radulph. prop. 14.

Polyd. Virg. l. 6. de inu. rerum c. 2.

Theodor. collect. lib. 2.

Ephes. 5. 8.

D. Thom. 2. 2. q. 1. art. 9. ad 6.

Bern. Serm. 3. de S. Andrea.

5. Superfluum hic existimo explanationem Symboli adtexere, quæ peti potest à sanctis Patribus, aliisque Scriptoribus. Inter opera Cypriani habetur expositio Rufini dignissima quæ legatur. Symbolum quoque explicant Ambrosius *tractatu in Symbolum Apostolorum*, Leo Magnus *Sermone* 11. *de Passione Domini, & Sermone contra hæresim Eutychetis*: Augustinus *de fide, & Symbolo, de Symbolo ad Cathecumenos, in Enchiridio ad Laurentium, & in multis Ser-*

Aug. Ser. 109. 125. 131. 192. 194. de temp.

monibus: Chrysostomus *tomo 5. Homilia de Symbolo, quam tamen existimo esse auctoris Latini:* Venantius Fortunatus *exegesi in symbolum:* Chrysologus *Sermone 56. & sequentibus:* Athanasius *Epistola ad Iouinianum:* Maximus Taurinensis *Homilia de expositione symboli;* D. Thomas *Opusculo 16.* Dionysius Carthusianus *Opusculo de vita Curatorum:* & ad captum communem Catechismus Romanus. Scripsit etiam in Symbolum Apostolorum doctè & diffusè vir venerabilis Angelus del Paz duobus tomis, quorum primus editus est Romæ, secundus extat M. S. apud Lucam Radingum. De Symbolo Nicæno, siue Constantinopolitano, quod in Missa cantatur non est hic tractandi locus. De Symbolo Athanasij agendum infrà hoc eodem capite. His omnibus antiquius est Symbolum Apostolorum, quod quia Romana Ecclesia nulla vnquam hæreseos labe infecta integrum semper custodiuit, ideò à Vigilio Episcopo Tapsensi Symbolum Romanum nuncupatur. Sanè olim ob hanc causam Symbolum Nicænum nequaquam Romæ cantabatur, cœpitque cantari hortatu Henrici Imperatoris sub Benedicto octauo, idque Berno Augiensis testis oculatus, qui cum Imperatore aderat, scribit. Ita Baronius, qui & addit: Placent ista, sed nobis gratius, si venerandæ antiquitati annorum mille magis delatum fuisset, quam nouitati. Finio, illudque suggero Lectori meo, vt meminisse velit fidem sine operibus mortuam esse. Audiamus Bernardum, cœlestis doctrinæ pabulo nos abundè reficiet. Credis in Christum? fac opera Christi, vt viuat fides tua. Fidem tuam dilectio animet, probet actio. Non incuruet terrenum opus, quem fides cœlestium erigit. Qui te dicis in Christo manere, debes sicut ipse ambulauit, & tu ambulare. Quod si propriam gloriam quæris, florenti inuides, absenti detrahis, reponis lædenti te: hoc Christus non fecit. Confiteris te nosse Deum, factis autem negas. Non rectè planè, sed impiè linguam Christo, animam dedisti Diabolo. Vides quod non faciat hominem rectum fides etiam recta, quæ non operatur ex dilectione. Sed nec opera quamuis recta rectum cor efficere sufficiunt sine fide. Rectas ergò studeamus facere vias nostras, & studia nostra: leuemus corda nostra cum manibus ad Deum, vt toti recti inueniamur fidei nostræ rectitudinem rectis actibus comprobantes. Vt enim, ait Sanctus Calixtus Papa, Non benè viuit, qui non rectè credit.

Dionys. art. 21.

Vigil. initio l. 4. adu. Eutychem.

Berno Aug. c. 2.

Baron. an. 1014.

Bern. Serm. 24. in Cant.

Calixt. epist. 1.

§. IV.

DE HORARVM INITIO.

Cur à versu Domine labia mea aperies *incipiat nocturna synaxis. Quid sit mysticè aperiri labia. Completorio cur præmittatur hic versus*, Conuerte nos Deus salutaris noster. *Conuersio vera quæ sit. Ira Dei duplex. Vsus multiplex huius versiculi*, Deus in adiutorium meum intende.

1. OMnes horæ Canonicæ à primo versiculo Psalmi sexagesimi noni, *Deus in adiutorium meum intende*, vsu immemorabili incipere solent. Huic in Nocturna synaxi versum *Domine labia mea aperies* ex Psalmo 50. præmittit Ecclesia Romana, postponunt Monachi. In Completorio autem præponitur ferè ab omnibus Ecclesiis Psalmi 84. versiculus *Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis.* Initio itaque nocturnæ precis labia clausa in Completorio petimus aperiri, Dominum exorantes, vt qui labia olim Prophetæ calculo mundauit ignito, nostra quoque dignetur purgare, & aperire. Nam cum dicat Scriptura, *Non est speciosa laus in ore peccatoris*, quis audeat diuinas laudes immundis labiis decantare, ni prius obstructa per peccatum oris claustra misericorditer aperiat ille, qui solus potest facere mundum de immundo conceptum semine? Nemo enim potest laudare Deum, nisi Deus aperiat labia, vt ostendit Augustinus contra duas epistolas Pelagianorum. Alioquin sugillabit nos durissima illa exprobratione, *Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum.* Ad rem Chrysostomus: Peccatum suapte natura linguam astringit, & os obturat. Quam sententiam complens Ambrosius ait; Cuius ergò labia aperit Deus, hunc peccati absoluit reatu. A vinculis itaque peccatorum absolui petimus, cum dicimus, Domine labia mea aperies. Et quia iustus prior accusator est sui, accusamus nos ipsos ante orationem confitentes peccata nostra, quatenus reconciliati per gratiam Dei facilius exaudiri mereamur. De impiis scriptum est, quia dixerunt, *Labia nostra à nobis sunt, quis noster Dominus est?* Et ideò oratio illorum erit execrabilis: At labia Sponsæ, labia fidelis animæ dulcia, & purpurea dicuntur esse sicut fauus distillans, sicut vitta coccinea. Cum ipsi sponso, inquit Gilbertus Abbas, Sponsa loquitur, tunc loquitur in loquela dulcioris labij, & lingua altera. Tunc cordis labia verè melle delectationis distillant diuinæ: imò non tam distillant, quam fluunt, quoniam hora illa in melleas affectiones tota conuertitur. Beata vicissitudo, quando de corde Sponsæ quædam fluenta mellis emanant in Dilectum, & ab ipso redundant in Spon-

Eccli. 15. 9.
Aug. lib. 2. cap. 8.
Psalm. 49.
Chrys. in ps. 50.
Ambros. ibid.
Psalm. 11.
Cant. 4. 3. 11.
Gilbert. in Cant. Serm. 34.

sam. Ad locum enim vnde exeunt hæc mellis flumina reuertuntur, vt iterum fluant. Boni faui in labiis Sponsi, & Sponsæ eructantes ex hoc in illud, & inuicem rorantes amoris dulcedinem. Ille desuper irrorat gratiam, ista deorsum actionem gratiarum. Rursus labia Sponsæ purpurea dicuntur esse sicut vitta coccinea. Per coccinum enim charitas intelligitur, quæ est vinculum perfectionis; sicut autem vitta constringit crines, ne diffluant; sic anima Deo dilecta labia sua cohibet, ne verbum malum, & inutile proferens extra se diffundatur. *Apertio oris illius inflammatio est*, & semper laus Dei in ore ipsius.

Eccli. 20. 15.

2. Cum autem Oratio cordis sit, non labiorum; miror cur Ecclesia ante orationem labia sibi, non cor postulet aperiri. Sed notandum quod vsus labiorum non tantum ad eloquium, sed etiam ad osculum est: consociant enim se mutuò osculantium labia, animis videlicet ad mutuum congressum accedentibus, vt ait Chrysostomus: cumque templum Dei simus, sicut limina templi, ita os osculamur, per quod ingreditur Christus, quando communicamus. Igitur Ecclesia dum dicit, *Domine labia mea aperies*, non tam petere videtur diuinum auxilium ad laudes eius dignè annunciandas, quam mysticam labiorum purificationem ad castissimum dilecti osculum recipiendum. Felix anima, quæ propriæ conscientiæ testimonio intus erudita cœlestis Sponsi osculo se idoneam cognoscit. Felicior, quæ vnctione magistra sentiens quanta sit gratia diffusa in labiis Sponsi, osculum eius iam amore æstuans fiducialiter petit. Felicissima planè, quæ ad ipsum osculum dignanter admissa diuinæ suauitatis inenarrabile gaudium in feruore spiritus experitur, & torrente vberrimo sempiternæ voluptatis in plenitudine gratiarum inebriatur. O mihi si liceret è fœtenti cœno iniquitatum mearum tantisper assurgere, & terrenarum sordium excusso puluere te Domine deprecari, vt labia mea aperias, & oris impuritatem emundes. Peccaui enim, iustissime Iudex, qui iudicas æquitatem, peccaui in cœlum, & coram te: iam non sum dignus leuare oculos meos à terra, quanto minus videre faciem tuam, ad oris tui osculum aspirare? Prouoluar itaque pauidus, & tremens ante vestigia pedum tuorum, & de intimis visceribus longa trahens suspiria lacrymis meis pedes tuos rigabo. Plorabo coram te, qui fecisti me, mala quæ feci; nec à planctu, & oratione cessabo, donec audiam auditionem bonam, verbum consolationis; *Remittuntur tibi peccata tua:* donec dicas, *Consurge, consurge, excutere de puluere, solue vincula colli tui captiua filia Sion;* donec sonet in auribus meis vox illa gratissima, *Ecce sanus factus es, iam noli peccare.* Tunc adiutus gratia tua, auctus virtute, fiducia confortatus non confundar præsumere potiora. Erectus de stercore sedebo forsitan cum Principibus, & robur accipiens à potenti dextera tua faciem tuam Domine requiram, & quod non sine pauore, ac tremore dico,

Chrys. Hom. 30. in 2. ad Cor.

Luc. 7. 47.
Isai. 52. 2.
Ioan. 5. 14.

ad os tuum caput attollam, sperans omnino vt adimpleas me lætitia cum vultu tuo.

METRVM XXXIX.

O Tremende Rex polorum,
Vindex maxime criminum.
Cui potestas, & maligni
Vis est arbitra pectoris.
Te requiro, ad te reuertor,
O mentis vigor, ô amor.
Qui labores, & dolores,
Et curas hominum vides.
Parce sonti, parce seruo
Mortis perpetuæ reo,
Quem catenis alligatum
Hostis tartareus tenet.
Tolle culpas, solue nexus,
Vt te perpetuo canam.
Vt videntes me solutum
Vinclis horribilis necis
Angelorum turba psallant
Quæ spes sit lacrymantibus.

3. Solent corporales indigentiæ, rerumque labentium curæ, & variarum imaginum confusa phantasmata orantium mentes per diem sæpius distrahere, & perturbare: quapropter initio Completorij, quod vltimum diei Officium est, versiculum illum decantamus, *Conuerte nos Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis.* Hac enim hora ab officiis actiuæ vitæ ad contemplationis studium conuertimur, & sedato carnalium affectionum tumultu gustare, & videre desideramus quam bonus sit Deus. Per peccatum auertitur homo à Deo, & conuertitur ad creaturam: *Auerterunt se*, inquit, Psalm. 77. *& non seruauerunt pactum*, &, *facti sunt abominabiles, sicut ea* Osee 9.10. *quæ dilexerunt.* Dum verò per pœnitētiam reuertitur quis ad Deum, Deus eum conuertit ad se per immissionem gratiæ, & ab eodem iram suam auertit per remissionem pœnæ. Quid est autem quod cum oramus, *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur:* ipse è contrario Thren. 5.21. respondet *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos?* An hoc ni- Zach. 1.3. mirum, quod fides Catholica protestatur, arbitrij nostri libertatem cum gratiæ præuenientis efficacitate inconcussam manere, adeoque nos liberè Deum trahentem sequi, sicut ille fortiter nos trahit, qui dixit, *Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit illum?* Ioan. 6.44. Sic ait Bernardus Theologus verè Theodidactus: Tolle liberum ar- Bern. de grat. & bitrium, non erit quod saluetur. Tolle gratiam, non erit vnde salue- lib. arbitrio. tur. Nec dare potest salutem nisi Deus, nec capere valet nisi liberum

Sedul. in epist. ad Rom. cap. 9.

arbitrium. Sedulius quoque in explicatione Epistolæ Pauli ad Romanos; Velle, inquit, & currere meum est, sed ipsum meum sine Dei auxilio non est meum: nam ipsa voluntas à Domino præparatur, & Deus est qui operatur in nobis & velle, & perficere. In nullo igitur gloriandum, vt Ecclesia Lugdunensis in libro de tribus Epistolis docet, quia nostrum nihil est, & sine me nihil potestis facere, dicit Dominus: tanta est tamen bonitas Dei, vt nostra velit esse merita, quæ sunt ipsius dona. Sed hæc acerrimis scholasticorum concertationibus diu in scholis agitata tutius est simpliciter credere, quam mendaci hominum statera curiosius examinare. Nam, sicut eleganter scribit S. Prosper Rhegiensis Episcopus, quæ sit discretionis istius in secreto consilio Dei causa, vel ratio, & supra facultatem humanæ cognitionis inquiritur, & sine fidei diminutione nescitur: modo confiteamur neminem immeritò perdi, neminem meritò liberari. Nisi enim Deo vocante, docente, saluante, nemo venit, nemo eruditur, nemo saluatur.

Prosp. ep. ad Rufinum de grat. & lib. arbitrio.

4. Illud autem quod præcipit Dominus, vt conuertamur ad ipsum, existimat Bernardus doctor egregius esse mysterium regni Dei, & secretum consilium, quod solis credatur amicis. Nam quo me vertam, inquit, vt conuertar ad te Domine Deus meus? *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.* Quo conuertar ad te? Supra, an infra? ad dexteram, an ad sinistram? Audiamus scripturam, quam conuersionem nos edoceat. *Nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Agnosce planè quo velit Dominus, vt conuertamur. Ad paruulum conuerti necesse est, vt discamus ab eo, quia mitis est, & humilis corde. Ad hoc si quidem paruulus datus est nobis. Quid inflaris ô homo? Quid extolleris sine causa? Sublimis quidem Dominus, sed non ita proponitur tibi, ne fortè dicas, eleuata est magnificentia eius super cœlos, & non potero ad eam. Prorsus vos filij Adæ, ait Abbas Igniacensis, qui nimis grandes estis in oculis vestris, & in gigantæam enormitatem per superbiam excreuistis: *Nisi conuersi fueritis, & effecti sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum.* Ego sum ostium regni, ait paruulus iste: nisi incuruetur altitudo virorum, non eos admittet humilitatis ianua. Ideò nimirum conquassabit capita in terra multorum: & qui elati accedunt, repulsi capite illiso cadent retrorsum. Quid enim? Adhuc tu superbis terra, & cinis, postquam Deus factus est humilis? Adhuc magnus es in oculis tuis, postquam Deus paruulus factus est sub oculis tuis? Ille semetipsum exinaniuit, vt penè videretur esse nihil, sine quo factum est nihil: & tu in immensum inflaris, extolleris existimans te aliquid esse, cum verè sis nihil. Ipse te seducis. Quod si verè humiliatus fueris, & in toto corde reuersus ad omnipotentem, tunc fiet sermo, qui

Bern. Ser. 2. in cap. ieiunij.

Guerric. Ser. 1. de Nat. Domini.

ſcriptus eſt : *Conuertam eos, & miſerebor eorum, & erunt ſicut fuerunt, quando non proieceram eos.* Ideò poſt petitionem conuerſionis oramus conſequenter; Et auerte iram tuam à nobis : nam impietas impij non ei nocebit in quacunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua. Loquimur autem de ira Dei, quæ ad interitum peccatores perducit, de qua ſcriptum eſt : *Nequando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta.* Alia enim ira, qua peccantibus iraſcitur ad ſalutem, deſideranda nobis eſt, ſummiſque precibus flagitanda, ne fortè dicat Dominus, Receſſit zelus meus à te, vltra non iraſcar tibi. Oro Domine, vt iraſcaris mihi in præſenti ſeculo, quatenus in futuro miſericordias fideles conſequi merear. Verumtamen cum iratus fueris, miſericordiæ memor eris, ſicut dicit Pſalmus : *Iratus es, & miſertus es nobis.* O ira miſericors, exclamat Berengoſius Abbas, quæ ſic iraſcitur, vt ſubueniat : ſic minatur, vt parcat : ſic aufert, vt reſtituat : ſic tradit, vt eripiat : ſic deſtruit, vt muniat : ſic abiicit, vt recipiat. O quam ſalubris indignatio, quæ ſic auertit, vt reſpiciat : ſic claudit, vt aperiat : ſic exigit, vt dimittat : ſic deiicit, vt erigat : ſic perdit, vt requirat; ſic amittit, vt cuſtodiat. O ira miſericors, & incomparabilis miſericordia, quæ ab omnibus vitiis humana ſemper emundat præcordia : per quam peccator inuitatur ad veniam, iuſtus ad vitam, martyr ad palmam, confeſſor ad gloriam. Non enim miſeretur, niſi iraſcatur, qui ob hoc prius iraſcitur, vt poſtea miſereatur. Præuenit enim ira, vt ſequatur miſericordia : præuenit lacryma, vt ſequatur venia : præuenit pœnitentia, vt ſequatur indulgentia.

Zach. 10. 6. Pſalm. 2. Pſalm. 59. Bereng. Ser. 1. de SS. Martyrib.

5. Ciſtercienſes Monachi, qui Regulam S. Benedicti ad literam exactiſſimè obſeruant, memoratum verſiculum ante Completorium cantare non ſolent, id enim in Regula non inuenitur expreſſum, cum dicat S. Pater ; In primis ſemper diurnis horis dicatur verſus, *Deus in adiutorium meum intende.* Porrò hunc verſum, *Deus in adiutorium meum intende*, ſemper in vſu fuiſſe apud antiquos Monachos Caſſianus rei monaſticæ ſolertiſſimus, & primarius auctor exequitur. Hic namque verſiculus, ait ille, non immeritò de toto ſcripturarum excerptus eſt inſtrumento. Recipit enim omnes affectus quicunque inferri humanæ poſſunt naturæ, & ad omnem ſtatum, atque vniuerſos incurſus propriè ſatis & competenter aptatur. Habet ſiquidem aduerſus vniuerſa diſcrimina inuocationem Dei, habet humilitatem piæ confeſſionis, habet ſolicitudinis ac timoris perpetui vigilantiam, habet conſiderationem fragilitatis ſuæ, exauditionis fiduciam, confidentiam præſentis, ſemperque aſtantis præſidij. Qui enim iugiter ſuum inuocat protectorem, certus eſt eum eſſe ſemper præſentem. Habet amoris, & charitatis ardorem, habet inſidiarum contemplationem, inimicorumque formidinem, quibus

Bened. reg. c. 18. Caſſian. coll. 10. cap. 10.

perspiciens semetipsum diu noctuque vallatum, confitetur se non posse sine sui defensoris auxilio liberari. Hic versiculus omnibus infestatione dæmonum laborantibus inexpugnabilis murus est, & impenetrabilis lorica, ac munitissimus clypeus. Huius versiculi Oratio in aduersis vt eruamur, in prosperis vt seruemur ne extollamur, incessabili iugitate fundenda est. Huius inquam versiculi meditatio in tuo pectore indirupta voluatur. Hunc in opere quolibet, seu ministerio, vel in itinere constitutus decantare non desinas. Hunc & dormiens, & reficiens, & in vltimis naturæ necessitatibus meditare. Hæc & alia plura diffusissimè Cassianus. Tantò autem solicitius diuinum auxilium initio orationis inuocandum est, quantò acrius in tempore inuisibiles hostes contra nos certamen instituunt. Nam, vt S. Ioannes Climacus scribit, Cum insonuit signum spiritualis tubæ ad orationem vocans inuisibiliter conueniunt inimici: & alij quidem cum experrecti fuerimus nos vt iterum decumbamus lectulo hortantur. Expecta, inquiunt, dum compleantur principales hymni, sicque demum in Ecclesiam proficisceris. Alij cum ad orationem assistere cœperimus nos in somnum præcipitant. Alij suadent vt inuicem in Ecclesia colloquamur. Alij præter consuetudinem ventrem immodicè stimulant. Alij mentem nostram in turpes cogitationes pertrahunt. Alij super parietem reclinare nos vt debiles admonent. Nonnunquam verò oscitare etiam immodicè faciunt. Nonnulli risum nobis mouent, vt per hunc ad indignationem contra nos Deus prouocetur. Alij per summam desidiam festinare nos in versuum pronunciatione impellunt. Alij contra Psalmodiam protrahere voluptatis causa hortantur. Nonnunquam verò ori etiam assidentes nostro ita illud claudunt, vt vix aperiri posse videatur. An autem vetus Ecclesia ante D. Benedictum horis Canonicis hunc versiculum præmiserit incertum est: nec extat huiusmodi ritus indicium aliquod apud antiquos Scriptores, & quod modò ex Cassiano recitauimus de priuata oratione intelligi debet, vt Ioannes Lorinus vir multæ lectionis obseruat.

Climac. gr. 18.

Lorin. in ps. 69.

§. V.

DE SIGNO CRVCIS.

Horæ Canonicæ à signo Crucis incipiunt. Signi huius antiquitas, & virtus ex sanctis. Qua ratione manu exprimatur. Alia quædam de Cruce obiter notantur.

1. A Salubertimo signo Crucis omnes horas Canonicas auspicari solemus. Nam dum Sacerdos sacrarum precum initio diuinum postulat adiutorium, eo nos contra diabolicas fraudes armamus, orantes fieri nobiscum signum in bonum, vt videant qui

oderunt nos, & confundantur, quoniam Dominus psallentes adiuuat, & consolatur. Huius tremendi, ac sacratissimi signi quanta sit virtus, quanta antiquitas, quanta potentia, si collectis hinc inde è sanctis Patribus, aliisque Scriptoribus Ecclesiasticis sententiis, & testimoniis accuratè recensere voluero, integrum volumen scribendum erit, adeò multa mihi est in hanc rem parata supellex. Ex vberrima igitur messe spicilegium faciam. S. Clemens Romanus signum Crucis appellat infractum signum, quia sicut signum rem custodit, cui appositum, & impressum est, ita Crux munitissima rerum omnium custodia est. Sanctus Ignatius Epistola ad Philippenses; Crux Christi perditio diaboli. Sanctus Martialis Epistola ad Burdigalenses, Crucem Domini, in quem credidistis, semper in mente, in ore, in signo tenete, Crux enim Domini armatura vestra. Dionysius Areopagita docet signum Crucis ad omnia sacramenta adhiberi. Iustinus Martyr, siue Auctor quæstionum apud ipsum, à diebus Apostolorum vsum ostendit emanasse, quo Christiani dextera manu seipsos, & alia signo Crucis obsignant. Tertullianus notissimum illud scripsit. Ad omnem progressum, atque promotum, ad omnem aditum, atque exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad mensas, ad lauacra, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacunque nos conuersatio exercet, frontem Crucis signaculo terimus. Origenes, Quid timent, inquit, dæmones? quid tremunt? sine dubio Crucem Christi, in qua triumphati sunt, in qua exuti sunt Principatus eorum, & Potestates: Timor ergò, & tremor cadent super eos, cum signum Crucis in nobis viderint fideliter fixum. Hippolytus Martyr inter alias abominationes Antichristi hanc enumerat, quod suis cultoribus characterem dabit in dextera, & fronte, ne Crucis signum pingant in frontibus suis. Sanctus Cornelius Papa Epistola ad Fabium Antiochiæ Episcopum, Crucem vocat sigillum Domini, quo qui munitus non est, non potest accipere Spiritum sanctum. Cyprianus ad plebem Thibari consistentem: Muniatur frons, vt signum Dei incolume seruetur. Et initio libri de lapsis, Frons cum signo Dei pura diaboli coronam ferre non potuit, coronæ se Domini reseruauit. Minutius Felix Ethnicos Crucis osores irridet, illisque opponit quod signa eorum, atque vexilla nihil aliud sint, quam Cruces inauratæ. Signo Crucis omnia magica compesci asserit Athanasius. Cyrillus Hierosolymitanus: Fac signum Crucis & manducans, & bibens, & sedens, & cubans, & stans, & loquens, & ambulans, & in summa in omni tuo negotio. Basilius differens de dogmatibus, quæ ex Apostolorum traditione sine scriptis recepimus, primo loco commemorat, id quod primum & vulgatissimum testatur, vt signo Crucis signentur qui spem in Christo collocarunt. Lucianus in Philopseudo scribit Eucratem annulo quodam ex Cruce facto aduersus dæmones redditum esse securum.

Clem. l. 1 const. Ap. cap. 16.

Dionys. in Eccl. Hierarch.

Iust. q. 118.

Tertull. de cor. milit. cap. 3.

Origen. Hom. 6. in Exod.

Hyppol. or. de consum. sæculi.

Cypr. l. 4. Ep. 6.

Minut. in Octau.

Athan. or. de incarnat. Verbi.

Cyrill. cat. 4.

Basilius de Spiritu sancto c. 27.

Iulianum desertorem & si Cruci pertinaciter infensum nihilominus aduersus terrores, & spectra Cruce se signasse post Gregorium Nazianzenum narrat Freculphus Luxouiensis. Etiam Cosrhoen Regem Persarum, tametsi infidelis esset, virtutem sanctæ Crucis agnouisse testatur iucunda narratione Euagrius. Hieronymus Epistola ad Eustochium; Ad omnem actum, ad omnem incessum manus pingat Crucem, Et alibi refert eamdem Eustochium Paulæ matris ægrotæ os, & stomachum signasse, vt Crucis impressione dolorem leniret.

Greg. Naz. or. 1. in Iul.
Freculph. lib. 4. Histor. c. 9.
Euagr. l. 9. c. 18.
Hier. Ep. 2 & 27.

2. Docet Chrysostomus Cruce signandum esse pectus ad turbatos animi motus cohibendos. Augustinus occurrendum diabolo ait cum Crucis vexillo, vt talibus armis indutus facilè vincat Christianus. Scribit Arnobius iunior docuisse Dominum digitos nostros ad bellum, quia aduersus visibiles, & inuisibiles hostes docuit armare frontem triumpho Crucis. Iustinus Imperator verba facturus ad populum se signo Crucis muniebat, teste Corippo Poëta Africano, qui dum eius laudes prosequitur, sic canit:

Chrys. Hom. 83. in Matth.
Arnob. in Ps. 143.
Coripp. lib. de laud. Iustini Imp.

Ipse coronatus solium conscendit auitum,
Atque Crucis faciens signum venerabile sedit,
Erectaque manu cuncto præsente Senatu
Ore pio hæc orans ait:

Ludolphus Saxo Carthusianus libro de vita Christi B. Virginem primam fuisse scribit, quæ Crucem adorauit. Ioannes Damascenus; Crux, inquit, signum nobis data est super frontem, vt Israëli circumcisio: per ipsam discernimur ab infidelibus. Ipsa signaculum est, vt non tangat nos exterminator. Sophronius Patriarcha Hierosolymitanus: Crux tutelaris est, & fidissima Christianorum custodia, & vniuersorum ex aduerso occurrentium insultuum profligatrix. Andreas Cretensis: Crux scala in cœlum deducens, via ad virtutem adducens, vitæ conciliatrix, mortis solutio, corruptionis abalienatio, ignis extinctio, in Deum fiducia, clauis regni cœlorum: Crux ciuitates custodit, domos tuetur, amicitias conglutinat, ab inimicorum iniuria vindicat, hostibus resistit, gentes persequitur, barbarorum stimulus, pacis arbitra est. S. Orientius:

Ludolph par. 2. cap. 66.
Damasc. de fide Orthod. l. 4. c. 12.
Sophron. hom. de Cruce.
Andr. Cret. or. 1. de exalt. Crucis.
Orient. in Commonitorio.

Accipe tela quibus cordis pia mœnia serues,
Crux tibi sit clypeus, Crux tibi sit gladius,

Iulianus in prognostico. Crux ante Christum in die iudicij ab Angelis portabitur. Signo Crucis nihil efficacius ad turpes effugandas tentationes asserit ex diuina reuelatione S. Elizabeth de Schonaugia libro viarum Domini. Seuerianus Gabalorum Episcopus apud Damascenum; Percussit Moyses silicem semel, & bis, non eodem modo, sed ita vt Crucis formam describeret, vt natura etiam inanimata Crucis notam veneraretur. Theodosius, & Valentinianus Augusti grauissima pœna eos mulctari debere statuerunt, qui

Iulian. lib. 3. c. 5.
Elizabeth. cap. 21.
Damasc. or. 3. de Imag.
C. L. vnic. Nemini licere.

signum Crucis humi pingere, siue insculpere præsumerent. Anselmus, siue quisquis est auctor Commentariorum in Epistolam ad Romanos sub eius nomine: Non sine causa signum suum Christus in fronte nobis figi voluit tanquam in sede pudoris, ne Christi opprobria Christianus erubescat. Audoënus in vita sancti Eligij: Profecto magna res est signum Christi, Crux Christi, sed illis solis prodest, qui faciunt mandata Christi. Thomas à Kempis. In tribus locis præcipuè statue signum Crucis; super cor, super os, & super brachium. De eodem signo sic canit Prudentius Christianorum Poëtarum ocellus.

Ansel. ad cap. 10. Rom.

Audoën. l. 2. c. 16.

Thom. Kem. Hospital. pauper. c. 6.

Pruden. Hym. 6.

Fac cum vocante somno
Castum petis cubile,
Frontem, locumque cordis
Crucis figura signet.
Crux pellit omne crimen,
Fugiunt Crucem tenebræ,
Tali dicata signo
Mens fluctuare nescit.
Procul, ó procul vagantum
Portenta somniorum,
Procul esto peruicaci
Præstigiator astu.
O tortuose serpens,
Qui mille per meandros,
Fraudesque flexuosas
Agitas quieta corda;
Discede, Christus hic est,
Hic Christus est, liquesce.
Signum, quod ipse nosti,
Damnat tuam cateruam.

Sibylla quoque de Cruce sic cecinit in fine libri sexti oraculorum Sibyllinorum.

O lignum felix, in quo Deus ipse pependit,
Non te terra capit, sed cœli terra videbit,
Cum renouata Dei facies ignita micabit.

Tityrus Christianus apud Seuerum Rhetorem signo Crucis à pestilentia seruatas pecudes astruit his versibus.

Seuerus in Bucolicis.

Hoc signum mediis frontibus additum
Cunctarum pecudum certa salus fuit.

3. Non desunt alij testes, & exempla multorum mirabilium, quæ Deo dilecti viri per signum sanctæ Crucis sunt operati. Nam quis

liber, aut quæ pagina Ecclesiasticæ historiæ, aut quæ vita sanctorum hominum legi potest, in quibus non statim inuenias salutifero Crucis signaculo expulsos dęmones, profligatos exercitus, sedatas tempestates, fugatam pestilentiam, soluta maleficia, euacuatum virus; incendia extincta, interfectos dracones, erectos claudos, cęcos illuminatos, curatas infirmitates, mortuos ad vitam reuocatos? Hoc signum, inquit Chrysostomus, & priscis & nostris temporibus clausas ianuas reserauit, hoc venenorum vires extinxit, hoc cicutæ vim dissoluit, hoc feroces bestias repressit, hoc lethales serpentum morsus curauit. Etenim si portas inferni perfregit, si cœlorum ostia reclusit, si paradisi renouauit ingressum, si diaboli neruos recidit, quid mirum est, si pestifera venena, atroces bestias, aliaque huiusmodi superauit? Sed his prętermissis illud magis quærendum videtur, qua ratione ipsum Crucis signum exprimi debeat, & manu formari. Sunt qui illud tribus digitis dexteræ manus effingunt, sub sanctissimæ Trinitatis inuocatione: sunt qui duobus ad duas Christi naturas contra Monothelitas indicandas. Sunt qui signantes se à superiori in inferius descendunt, & à dextera transeunt ad sinistram, quia Christus de cœlo descendit in terram, & à Iudæis transiuit ad Gentes. Vsus tamen communis Occidentalis Ecclesiæ est, vt dextera manu Crucis expressio à fronte ad ventrem, & à sinistra ad dexteram producatur. Dicimus autem; In nomine ad significandam trium personarum indistinctam Diuinitatem. Pater in fronte collocatur tanquam principium sine principio, prima persona Deitatis. Filij nomen pronunciatur, cum vterum tangimus, quia ex vtero ante Luciferum genitus, & in plenitudine temporis in vtero Virginis incarnatus salutem operatus est in medio terræ. Spiritum sanctum exprimimus, cùm manum à sinistra parte ad dexteram protendimus, quia videlicet à Patre & Filio vtriusque nexus, & amor procedit: & sicut Christus de morte transiuit ad vitam, ita nos de miseria transire speramus ad gloriam secundum spem vitæ æternæ. De Crucis signo diffusissimè scribunt Ionas Episcopus Aurelianensis, & Dungalus aduersus Claudium Iconoclastam Episcopum Taurinensem, itemque Chrysostomus Homilia quinquagesima quinta in Matthæum. Extant quoque de Cruce doctissimæ lucubrationes Iusti Lipsij, & Iacobi Gretseri. De eiusdem veneratione antiquos canones refert Antonius Augustinus, de qua re plura etiam habent Baronius in Annalibus, & Iacobus Bosius in Cruce triumphante. Arnoldus Abbas Bonęuallis hoc apposito signo muniri ait & quod patet, & quod latet, vt habeant caro, & spiritus secura pręsidia. Etiam in nummis Crux imprimi solet in testimonium, & iusiurandum bonitatis monetæ in pondere, & materia, vt Nicolaus Oresmius Episcopus Lexouiensis testatur: vel in testimonium Christianæ Religionis, vt scribit Anastasius Abbas initio

Chrys. Hom. 55. in Matth.

Ant. Aug. l. 16. iuris Pontif. tit. 14.
Baron. an. 60.
Arnol. de verbis Dom. cap. vlt.

Nic. Oresm. de mut. monet. cap. 13.

initio libri contra Iudæos. Quod autem in præliis Crux aduersus Crucem congrediatur, portentum est, quod primò apparuit in expeditione Constantij aduersus Magnentium: nec enim aliis auspicibus tantum nefas debuit inchoare, quam cum hæreticus Imperator aduersus Tyrannum decertaret. Nicolaus Primus in responsione ad consulta Bulgarorum, eos hortatur exemplo Constantini, cui dictum est *in hoc signo vinces*, vt Crucem ferant in signo militari, cum prius caudam equi portarent. Finio, si Crucem prius humiliter salutauero. Salue bona Crux, splendidior stellis, Luna micantior, rutilantior Sole, quæ tanquam vernantibus gemmis membris ornata Saluatoris, & pretioso Dei sanguine purpurata super astra Cœli felices ramos expandis. Salue lignum electum germinans vitam, fructificans iucunditatem, oleum stillans lætitiæ, balsamum sudans spiritualium deliciarum. Tu salus mundi perditi, tu portus periclitantium, tu iustitiæ norma, tu morum disciplina, tu pugnantium virtus, tu vincentium gloria, tu præmium, & corona. O Crux amabilis, & dilecta salua nos omnes tremendo tuo signaculo munitos, vt qui te fieri voluit nostræ redemptionis primarium instrumentum, per te quoque sanctificatos ad suæ gloriæ consortium nos transferat: quatenus in hac nostra qualicunque pœnitentiæ Cruce feliciter consummati per ignominiam passionis eius ad resurrectionis gloriam perducamur.

Baron. an. 353. Nicol. I. c. 33.

§. VI.

DE GLORIA PATRI.

Varij errores recensentur, & confutantur de huius Hymni origine, & institutione. Quid sit Deum glorificare. Vera gloria quæ sit. Inanis gloria sugillatur, laudatur humilitas.

1. MAgnus Basilius incomparabilis Ecclesiæ Doctor, qui sub Valente Imperatore floruit, libro de Spiritu sancto, quem in sui defensionem ad Amphilochium Iconij Episcopum scripsit, huius versiculi: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, quem Patres antiqui hymnum glorificationis vocabant, duobus locis mentionem facit. Primò, capite septimo his verbis; Proinde quod à maioribus nostris dictum est, & nos dicimus, gloriam esse communem Patri cum Filio, quapropter & glorificationis Hymnos Patri simul cum Filio offerimus. Clarius deinde, & fusius capite vigesimo septimo, professionem fidei velut initium quoddam glorificationis fecimus. Sed quid faciendum est? Nunc enim doceant nos, ne baptizemus quemadmodum accepimus, aut ne glorificemus quemadmodum credimus; & paucis interiectis. Dictum est igitur nihil referre ad sensum, siue dicas; *Gloria Patri, & Filio cum Spiritu*

Baron. ann. 371. n. 71. & seqq.

sancto: siue dicas, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Magnus item Athanasius Archiepiscopus Alexandrinus, qui triginta & amplius annis ante Basilium florere cœpit, libro de Virginitate, siue de Meditatione, nonne disertis verbis hunc Hymnum commemorat? Cum, inquit, surrexeris à mensa, rursum gratias agendo trinis vicibus dicas: Miserator, & misericors Dominus escam dedit timentibus se; *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, rursumque post peractam glorificationem preces tuas absolues. Ab hisce insignibus insignium virorum testimoniis ordiri libuit, quo plura errorum capita vno ictu rescinderem. Nam in primis lapsi sunt, qui ex Theodoreto, ex Sozomeno, ex Tripartita, & clarius ex Nicephoro Flauianum Monachum Antiochenum Hymni huius faciunt Auctorem. Cum enim Catholici Imperante Constantio Patrem cum Filio pari gloria celebrarent, Ariani verò ambiguis locutionibus Filium Patre inferiorem ostendere conarentur, Flauianus (vt isti aiunt) coacta Monachorum caterua primus omnium clara voce cantauit; *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Sed hunc Hymnum Flauiano antiquiorem esse Athanasij, & Basilij citatæ auctoritates conuincunt. Errarunt & alij, qui post Vvalfridum Strabonem à magna Synodo Nicæna compositum fuisse affirmant: idque Hermias Sozomenus indicare videtur, cum agens de Leontio Episcopo Antiocheno ait illum, tametsi Arianus esset, eos tamen qui Hymnis fidei Concilij Nicæni consentientibus Deum laudarent, prohibere noluisse, ne populus seditionem conflaret. At vero glorificationis Hymnum non esse à Nicænis Patribus inuentum Baronius Ecclesiasticæ antiquitatis instructissimum promptuarium concludit tum ex allato Basilij testimonio; tum quia fideles cum ab ipsis Apostolorum temporibus in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizarentur, tres easdem personas iam dicto Hymno conglorificare cœperunt.

Theodoret. lib. 2. Eccl. hist. c. 24. Sozom. l. 3. c. 19. Tripar. l. 4 c. 35. Niceph. Call. l. 9. cap. 24.

Vvalfrid. de reb. eccles. cap. 25. Sozomen. loco citato.

Baron. an. 325.

2. Sanè Ariani sicut baptismi formam, ita glorificationem corruperant vt dicerent, *Gloria Patri per Filium in Spiritu sancto:* cum Catholici more vsitato, & antiquitus tradito vterentur psallentes, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto.* Cumque iidem Ariani ore sacrilego blasphemantes assererent fuisse tempus, quando Filius non erat cum Patre, aduersus huiuscemodi sceleratam loquelam decreuit Nicæna Synodus, vt illa appendix, *Sicut erat in principio, & nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen*, ad antiquam glorificationem adiungeretur. Testatur id Concilium primum Vasense, seu Vasatense, verius Vasionense in Gallia paulò post Nicænum tempore Constantij Imperatoris sub Iulio Papa celebratum, licet eius Canones confusi existant cum Vasionensi Secundo sub Leone Magno, hac sanctione edita. Quia non solum in Sede Apostolica, sed etiam per totum Orientem, & totam Africam, vel Italiam propter hæreticorum

astutiam, qua Dei Filium non semper cum Patre fuisse, sed à tempore cœpisse blasphemant, in omnibus clausulis post *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto; Sicut erat in principio, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen*, dicitur: etiam nos in vniuersis Ecclesiis nostris hoc ita dicendum esse decernimus. Sicut autem diximus solemnem doxologiam non fuisse à Nicæna Synodo adinuentam; ita etiam asseueramus non fuisse ab ea statutum, vt in fine cuiusque Psalmi concineretur. Nam cum fuerint postea hac de re diuersæ diuersarum Ecclesiarum consuetudines, consentaneum est credere nullam fuisse communem vniuersalis Ecclesiæ præceptionem, à qua proculdubio nullus fidelium deuiare præsumpsisset. Multi Scriptores alioquin fide dignissimi hanc legem canendæ doxologiæ in fine Psalmorum ad Damasum Papam referunt, à quo de hac re editam sanctionem aiunt Diuo Hieronymo suadente, & procurante. Decepti sunt isti ob Epistolam Hieronymi ad Damasum, quæ habetur primo tomo Conciliorum in rebus Damasi, in qua hæc leguntur; Precatur ergo cliens tuus, vt vox ista psallentium in sede tua Romana diu noctuque canatur, & in fine Psalmi cuiuslibet siue Matutinis, siue Vespertinis horis coniungi præcipiat Apostolatus tui ordo, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, & quæ sequuntur. Decepti sunt, inquam, nam vt in calce prædictæ Epistolæ in Conciliis Coloniæ editis ex Baronio notatum est, ab eruditis Hieronymi res accuratius expendentibus ea tanquam adulterina, ac planè commentitia exploditur.

3. Imposturam detexit Ioannes Cassianus, qui de institutis Cœnobiorum differens ait; Illud etiam quod in hac Prouincia vidimus, vt vno cantante in clausula Psalmi omnes astantes concinant cum clamore *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto*, nusquam per Orientem audiuimus; sed cum omnium silentio ab eo qui cantat finito Psalmo orationem succedere: hac verò glorificatione Trinitatis tantummodò solere Antiphonam terminari. Ex his verbis quis non videat nullam fidem Epistolæ prædictæ esse adhibendam? Si Cassianus sagacissimus sacrorum rituum obseruator nusquam audiuit gloriam post Psalmos in Oriente cantari, quomodo potuit Hieronymus, qui quinquaginta ferè annis ante Cassianum floruit, vsum qui non erat in Occidentem transferre? Vigilius Papa in fine omnium Psalmorum dici ab omnibus ex more *Gloria Patri* asseuerat: atque etiam quorumdam reprehendit errorem, qui subducta vna syllaba coniunctiua perfectum conabantur minuere vocabulum Trinitatis dicentes, *Gloria Patri, & Filio, Spiritui sancto*. Apud Baronium extat Canon Narbonensis Concilij, quod celebratum fuit æra 627. anno scilicet Christi 589. centum sexaginta, & amplius annis post obitum Hieronymi: Vt in psallendis ordinibus per quemque Psalmum gloria dicatur Omnipotenti Deo, per maiores verò Psalmos,

Cassian. lib. 2. de inst. cœnob. c. 8.

Vigil. Epist. 1.

Baron. an. 598. n. 31.

prout fuerint prolixiores, pausationes fiant, & per quamque pausationem gloria Trinitatis Domino decantetur. Ex quibus omnibus colligi potest vsum canendi gloriam in fine Psalmorum non tantam præ se ferre antiquitatem, quantam vulgus Scriptorum existimat. Scripsit de hoc Hymno tractatum anagogicum Ioannes Gerson mysticæ Theologiæ professoribus maximè vtilem. Illud autem certissimum est Hymnum glorificationis ab Apostolis compositum, à Patribus Nicænis auctum, ab vniuersa Ecclesia receptum omni reuerentia cantandum esse. Qui enim irreuerenter & nimis festinanter eum pronuntiant, non Deum glorificare, sed blasphemare dicuntur; de qua re notabilis visio S. Aranonis Coloniensis Archiepiscopi refertur in eius vita lib.2.cap.18. apud Surium die 4. Decembris. Gloria omnium Deus est, ait Hermes ille ter maximus in Pimandro, ac propterea ipsi soli debetur gloria, vt fiat quod scriptum est, *Afferte Domino gloriam, & honorem, afferte gloriam nomini eius*. Vt verò docet Fulgentius, Quemadmodum non est aliud iustificare, nisi iustos facere; sic non est aliud glorificare nisi gloriosos facere: Ideò quando Deus nos glorificat, facit nos gloriosiores, facit honoratiores: at verò cum nos ipsum glorificamus, nobis prodest, non illi. Nam quomodo eum glorificamus? Gloriosum dicendo, non faciendo. Proinde cum dixisset in Psalmo, *Sacrificium laudis honorificabit me*, ne putares te aliquid præstare Deo offerendo illi sacrificium laudis, protinus addidit, *Et illic iter quo ostendam illi salutare meum*. Neque enim consistit glorificatio in nouæ gloriæ adiectione ad eum qui glorificatur, sed in gloriæ iam habitæ manifestatione.

Gerson.tom.3.de hymno Gloriæ.

Psalm.28.

Fulg.l.1.ad Monimum.

Psalm.39.

4. Rectè gloriam describit Romanæ eloquentiæ princeps: Gloria est solida quædam res, & expressa, & non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum, incorrupta vox benè iudicantium de excellenti virtute: ea virtuti resonat tanquam imago. Quod si veritas, & stabilitas veræ gloriæ necessariò attribui debent, quænam vera gloria censenda erit, nisi illa duntaxat, quæ perpetua est, & immutabilis? Quantum enim inter gloriam, & ignominiam, ait Chrysostomus, tantum inter cœlestem illam gloriam, & hanc humanam est differentiæ. *Vani sunt filij hominum, mendaces filij hominum in stateris, vt decipiant ipsi de vanitate in idipsum.* Et vnde tibi gloria putride vermis? Nonne scriptum est; *Sine me nihil potestis facere? Si ergo accepisti omnia, quid gloriaris quasi non acceperis?* Quare quod alienum est vsurpas tibi? *Soli Deo honor, & gloria*, inquit Apostolus. Et ipse Dominus per Prophetam quid dicit? *Gloriam meam alteri non dabo.* Non ergo glorietur sapiens in sapientia, nec fortis in fortitudine, nec diues in diuitiis. Omnis enim qui se exaltat humiliabitur, & qui se humi-

Cicero 3. Tuscul

Chrys.hom 17. de Rom.

Psalm 61.

Ioann.15. 5.

1.Tim.1 17.

Isai.48 11.

liat exaltabitur : Vera, & ſecura gloriatio eſt in Domino gloriari, ſicut ille Dei præco nos hortatur dicens, *Qui gloriatur, in Domino glorietur.* Quæ verba explicans ſpeciali ſermone Bernardus ait : Nouerat Apoſtolus gloriam propriam eſſe Creatoris, non creaturæ : ſed conſiderauit rationalem creaturam adeò affectare gloriam, vt aut vix, aut nunquam ab hoc compeſci deſiderio poſſit, quippè quæ ad imaginem facta eſt Creatoris. Propterea ſecundum datam ſibi à Deo ſapientiam ſaluberrimum adinuenit conſilium dicens : Quandoquidem perſuaderi nobis non poteſt non gloriari, ſaltem qui gloriatur, in Domino glorietur. Enimuero, vt ait Hieronymus, ſi ab hominibus quæro gloriam, vitium eſt : ſi à Deo, virtus eſt. Hæc meminiſſe nos decet, cùm gloriam Domino cantamus, vt iuxta verbum Prophetæ *Benedicta ſit gloria Domini de loco ſuo*, de corde ſcilicet humili, & pacifico, de corde mundo, & recto, quia, vt dicit Chryſoſtomus, Cum Deum glorificamus, ſed non rectè viuimus, tunc maximè in ipſum contumelioſi ſumus.

1. Cor. 1. 31.

Hieron. in cap. 5. ep. ad Galat.

Ezech. 3. 12.
Chryſ. Hom. 7. ad Philip.

§. VII.
DE ALLELVIA.

Huius vocis præconia ex Patribus. Cur ex Hebraïco in Græcum, vel Latinum idioma non ſit tranſlata. Cur certis diebus intermittatur. Cur prolixiori modulatione cantetur. A quo primum cantari cœperit. Eius multiplex vſus. Quid Latinè ſignificet. Addita quædam ex Hebraïco fonte de decem præcipuis nominibus Dei.

1. Laudem ſingularem apud eruditos inuenit in explicandis diuinis Officiis vir doctrina, & ſanctitate conſpicuus Rupertus Abbas Tuitienſis. Ab eius elegantiſſimis verbis libet hanc tractationem de cantico Domini *Alleluia* exordiri. *Alleluia*, inquit, Latinæ linguæ peregrinum nomen eſt, cuius myſterium velut quoddam gaudij ſtillicidium de diuitiis ſupernæ Hieruſalem primum in mentem Patriarcharum, & Prophetarum, poſt in Apoſtolorum ora plenius per Spiritum ſanctum delapſum eſt. Significat enim æternum Angelorum, & beatarum animarum conuiuium, quod eſt ſemper laudare Dominum, & præſentis, ſemperque videndi vultus Dei nouum ſine fine cantare miraculum. Quapropter non interpretatum hoc Hebraïcum nomen remanſit, vt peregrinum ab hac vita gaudium peregrinum nihilominus ſignaret potius, quam exprimerét vocabulum. Quoniam igitur futuræ beatitudinis quaſi proprium eſt vocabulum, iure eo tempore magis frequentatur, quo reſurgens Dominus eiuſdem beatitudinis ſpem nobis propinauit, & promiſſum. Hinc dum Pſallimus Alleluia, iubilamus magis, quam canimus, vnamque

Rupert. lib. 1. de diuin. offic. c. 35.

breuem digni sermonis syllabam in plures neumas, vel neumarum distinctiones protrahimus, vt iucundo auditu mens attonita repleatur, & rapiatur illuc, vbi sancti exultabunt in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. Hæc Rupertus, qui & idem argumentum fusius alibi prosequitur. Beda quoque Venerabilis omni disciplinarum genere sua ætate doctissimus, eiusdem cantici referans arcana, Rectissimè, ait, & pulcherrimè generalis sanctæ Ecclesiæ mos inoleuit, vt hoc diuinæ laudationis carmen propter reuerentiam primæ auctoritatis à cunctis per orbem fidelibus Hebræa voce cantetur. Quod ideo fit, vt per talis consonantiam deuotionis omnis admoneatur Ecclesia, quia & nunc in vna fidei confessione, ac dilectione Christi consistere debeat, & ad illam in futuro patriam festinare, in qua nulla diuersitas mentium, nulla est dissonantia linguarum. Idcircò autem plures magistri Ecclesiæ decantationem *Alleluia* tempore Quadragesimæ intermittendam esse sanxerunt, vt noua eius repetitio maiorem, gratioremque Paschalibus solemniis honorificentiam reddat, & splendorem. Sed & hoc in mysterium maximè designare voluerunt, quod in huius exilij peregrinatione, sicut ex parte nouimus, & ex parte prophetamus, ita etiam ex parte Dominum laudamus dicentes cum Propheta, *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* Cum verò nostram patriam, terram scilicet viuentium, domumque regni cœlestis nobis olim à Domino repromissam intrare meruerimus, tunc vt illum perfectè intueri, sic etiam perfectè valebimus collaudare. Ex his duorum præclarissimorum hominum sententiis manet explicatum cur *Alleluia* natiui idiomatis primigeniam retinuerit vocem, cur certis diebus intermittatur, cur prolixiori notarum decursu cantetur. Alia quædam adferunt alij haud contemnenda.

Id. ibid. lib. 4. c. 8.

Beda Hom. in Dominic. post Ascēs.

August. epist. 178.

Amalar. l. 3. c. 13.

2. Augustinus: Nec Latino, nec barbaro licet *Alleluia* in suam linguam transferre: Amalarius. *Alleluia* quod cantatur in recordatione æternæ lætitiæ, tam lætitiam electorum, quam laudem Domini ad memoriam reducit. Omittitur tempore Septuagesimæ, & loco eius dicitur *Laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ*, quia cum Latina lingua humilior sit Hebræa, admonemur nos debere informari ad humiliorem conuersationem in tempore Septuagesimæ, quam in alio tempore. Albinus Flaccus: Quia hac voce Angelos in cœlo Deum laudare cognouimus, huiusmodi voce laudationis creditum est Deum delectari. Hoc quoque ideo canimus, vt eumdem Deum nos colere in terra ostendamus, qui etiam colitur ab Angelis in cœlo. Beatus Iuo Carnotensis: *Alleluia* non huius temporis laudes, sed æternæ vitæ gloriam significat: vnde mos inoleuit, vt in diebus Septuagesimæ non cantetur, quia sunt dies luctus, & pœnitentiæ, Rursum Rupertus. Quia in Septuagesima antiquæ Eccle-

Albin lib. de diu. Offic. c. de celebr. Missæ.

Iuo Serm. de sacram. dedicat.

Rupert. lib. 4. c. 5.

fiæ nondum redemptæ statum commemoramus, nostrumque incolatum, quia prolongatus est, deplangimus, pulchro sacris ordine *Alleluia* ab ore nostro tollitur. Bernardus: In luctu pœnitentiæ Septuagesima præsens agitur, vnde & reticetur interim *Alleluia* solemne, & humanæ transgressionis historia miserabilis ab exordio recensetur. Leo Nonus in Decreto Gratiani, ideò per nouem Hebdomadas intermitti putat *Alleluia*, quod postea in festo Resurrectionis reassumitur, quia nouem sunt ordines Angelorum, quorum decimus per superbiam corruit, & Angelicum imminuit numerum. Homo autem creatus vt impleret eorum ruinam Christo surgente resurrexit. Sed non consonat cum placitis Theologorum eius de decem Angelorum choris sententia, quam etiam tenet Salonius in caput septimum Ecclesiastis. Etiam Calendis Ianuarij non dicebatur olim *Alleluia*, vt refert Baronius in Notis ad Martyrologium Romanum hac ipsa die, idque vetitum propter errorem Gentilium ipsas Calendas multiplici superstitione polluentium Concilium quartum Toletanum affirmat: Seraphicus Bonauentura; Solemus longam notam post *Alleluia* super hanc literam A. prolixius decantare, quia gaudium Sanctorum in cœlis interminabile, & ineffabile est. Stephanus Eduensis: Alleluiatici cantus modulatio laudes fidelium Deo dicatas exprimit, & gratiarum actiones, quibus suspirant ad æterna gaudia. Verbum est breue, sed longo protrahitur pneumate. Nec mirum si vox humana deficit ad loquendum, vbi mens non sufficit ad cogitandum, quia quæ vox, quæ lingua poterit repetere, quæ præparauit Deus diligentibus se? Lucas Tudensis aduersus Albigenses: Iubilus est mentis gaudium, quod homo intra se cohibere non valens in vocem verbis non expressam erumpit. Hoc sacrificium Deo plerumque offert Ecclesia, quando in sacrificio laudum sine verbis pneumata canit. Tyrrheni, teste Nicomacho Geraseno Manualis Harmonici lib 1. cum summum Numen summo honore afficere volebant, non articulatis vocibus & verbis aliquid significantibus vtebantur, sed sibilis & vocibus inarticulatis ineffabilem illius maiestatem designantibus. Repræsentamus etiam hac vociferatione illa nobis bona futura post carnis dissolutionem, quæ verbis explicari non possunt. Richardus Victorinus: Iteratur *Alleluia* ad significandam laudis æternitatem. Cassiodorus vir clarissimus: Hoc verbi decus *Alleluia* à Ps. 104. fecit initium, nec ante à quoquam reperi positum: hoc Ecclesiis votiuum, hoc sanctis festiuitatibus decenter accommodum: hinc ornatur lingua cantorum, istud aula Domini læta respondet, & tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus innouatur.

3. Non possum non subirasci hoc loco Tholosano Præsidi Duranto, qui admonet *Alleluia* esse Græcam vocem, idque Bedam credidisse ait, cum Beda dicat manifestè Hebræum esse vocabulum, & inter

Bern., in fin. Ser. 1. de Septuag.

De conf. d. 1. c. Hiduo.

Conc. Tol. c. 19.

Bonau. lib. de expos. missæ c. 2.

Steph. Eduen. lib. de sacr. altar. cap. 12.

Luc. Tudep. lib. 2. cap. 6.

Richard. in c. 19. Apoc.

Cassiod. in ps. 104.

Durant. lib. 2. de rit. Eccl. c. 20.

Hebraica nomina ponat in libello de eorumdem interpretatione. Miror & Anselmum Cantuariensem Episcopum scripsisse *Alleluia* non esse vocem alicuius linguæ, sed Angelicam, quæ non habet propriam interpretationem in aliqua lingua. Miror inquam virum doctissimum non vidisse antiquorum Patrum commentaria asserentium genuinam huius nominis significationem. Sed omnis homo aliquid humanum patitur, & quandoque bonus dormitat Homerus. Quod autem spectat ad vsum canendi hanc vocem scribit Epiphanius Aggæum Prophetam primum fuisse, qui *Alleluia cantauit* anno ante Christum 517. cum nouam templi structuram vidit, vt adimpleretur quod Venerabilis ille Tobias prophetico spiritu prædixerat, *ex lapide candido, & mundo omnes plateæ Hierusalem sternentur, & per vicos eius Alleluia cantabitur.* Nec alibi in tota serie veteris testamenti exceptis Psalmis, & libro Tobiæ isthæc vox reperitur expressa. At in noua lege admirabilis Ioannes audiuit in cœlo supernarum virtutum agmina psallentia, & dicentia *Alleluia*, vt inde cognoscamus in nouam Christi Ecclesiam è cœlo descendisse nobilissimum hoc canticum *Alleluia*. Optimè Isidorus in suo Breuiario Mozarabico, Dominica prima xl. *Alleluia*, in cœlo & in terra: in cœlo perpetuatur, & in terra cantatur: ibi sonat iugiter, hic fideliter: illic perenniter, hic suauiter: illic feliciter, hic concorditer: illic ineffabiliter, hic instanter: illic sine syllabis, hic modulis: illic ab Angelis, hic à populis. Extat in ditione Torretana insigne cœnobium, quod *Alleluia* nuncupatur. Hoc autem nomen, vt ex Æthiopica legatione Francisci Aluarez refert Dauid à Mauden, ab Asceta quodam religiosissimo accepit, qui sæpius audierat in cœlis hanc vocem ab Angelis decantari. Est igitur *Alleluia* canticum beatorum, quod iugiter in patria Domino modulantur. Nam vt scitè scribit Augustinus, Quid habituri sumus in illa patria, quid acturi sumus? In secula seculorum laudabunt te. Hoc erit totum negotium nostrum sine defectu *Alleluia*. Idem alibi. Dicamus quantum possumus *Alleluia*, vt semper dicere mereamur. Ibi cibus noster *Alleluia*, potus *Alleluia*, actio quietis *Alleluia*, totum gaudium *Alleluia* erit, id est laus Dei. Quis enim laudat aliquid sine defectu, nisi qui fruitur sine fastidio?

[Margin: Anselm. in cap. 19. Apoc. si tamen ipse eius operis auctor est. — Epiphan. lib. de vita, & morte Prophet. — Tob. 13. 22. — Psalm. 104. & in titulis aliorum psal. qui sunt 20. — Apoc. 19. — Aluarez cap. 41. Mauden in c. 13. Tobiæ. — Aug. in ps. 83. — Id. Ser. 7. de duab. piscationibus.]

4. Quidam secuti Sozomenum existimarunt Ecclesiam Romanam in die dumtaxat Dominicæ Resurrectionis cecinisse *Alleluia*, cuius erroris antesignanus fuisse videtur Vigilantius, quem idcircò D. Hieronymus acriter reprehendit. De eadem re arguit Latinos Michael Patriarcha Constantinopolitanus in epistola ad Ioannem Episcopum Tranensem: cui respondet Humbertus Cardinalis Episcopus Syluæ candidæ dicens, *Alleluia* toto anno psallimus, exceptis nouem Hebdomadibus, quibus id intermittere à Patribus nostris accepimus

[Margin: Soz. lib. 7. c. 19. — Hieron. initio lib. adu. Vigilantium. — Humbert. adu. Michaelem Constantinopol.]

pimus, quibus scilicet negligentias aliorum temporum diluere attentius debemus. Sicut enim quondam populus in eremo peccatum Idololatriæ in seipso puniturus, & Niniuitæ pœnitentiam in prædicatione Ionæ acturi, omnem ornatum suum & delitias deposuerunt, & saccum & cinerem sibi imposuerunt, nec peregrinis verbis, ac exquisitis siue dulcisonis melodiis; sed propriis sermonibus, & incompositis siue amaris eiulatibus ad Dominum clamauerunt: sic & venerabiles Patres nostri agere consueuerunt. Vnde ornamenta, & delitias diuitis linguæ tempore Quadragesimæ deponentes, paupertimum habitum nostræ linguæ nobis imponimus, stulti facti propter Christum, nihil nos scire iudicamus nisi ipsum crucifixum. Sanctus Augustinus diuersas diuersarum Ecclesiarum hac de re consuetudines fuisse testatur. Vt autem, inquit, *Alleluia*, per solos dies quinquaginta, tempore videlicet Resurrectionis, in Ecclesia cantetur, non vsquequaque obseruatur. Nam & in aliis diebus variè cantatur alibi, atque alibi, ipsis tamen diebus vbique. In Africanis regionibus, teste Isidoro, non omni tempore, sed tantum Dominicis diebus, & quinquaginta post Domini Resurrectionem *Alleluia* cantatur pro significatione futuræ resurrectionis, & lætitiæ. Verum apud nos, ait ille, secundum antiquam Hispaniarum traditionem præter dies ieiuniorum, & quadragesimam omni tempore canitur *Alleluia*, scriptum est enim, *semper laus eius in ore meo*. Quod verò scribit Gregorius Magnus, Damasum Papam ex B. Hieronymi traditione accepisse, vt ad imitationem Hierosolymitanæ Ecclesiæ Romæ concineretur *Alleluia*, id cautè intelligendum est. Non enim cœpit eo tempore in Ecclesia Romana cantari *Alleluia*; sed cum tempore tantum Paschali cantaretur, tunc sancitum est, vt etiam extra illud frequentaretur. Porrò viuente Damaso adeò communi vsu liquet eam vocem fuisse receptam, vt in funere quoque defunctorum audiretur. Dum enim agerentur exequiæ Fabiolæ, vt Hieronymus scribit, sonabant Psalmi, & aurata tecta templorum reboans in sublime quatiebat *Alleluia*. In sacris item defunctorum Liturgiis inuenio ab Hispanis dictum *Alleluia* in Missali Gotthico, siue Mozarabico secundum regulam S. Isidori. Missa si quidem pro defunctis sic incipit: *Tu es portio mea Domine alleluia, in terra viuentium alleluia, alleluia.* In Ecclesia Gallicana eumdem ritum viguisse acta S. Radegundis testantur apud Baronium. Græci quoque dicunt *Alleluia* in officio pro his qui dormierunt. Hebræi liberati diuino auxilio à morte, quam eis parauerat Ptolomæus Philopator Rex Ægypti, gratias agentes, & inclamantes *Alleluia* cum gaudio recesserunt, vt habetur lib. 3. Machabæorum, quo Latini carent. Olim pro celeusmate cantatum à nautis *Alleluia* refert Sidonius Apollinaris.

Curuorum hinc chorus helciariorum

Aug. ep. 119. c. 17.

Isidor. l. 1. de diu. off. cap. 13.

Greg. lib. 7. ep. 63.

Hier. ep. 30.

Baron. ann. 590. num. 39.

3. Machab. in textu Græco circa finem.

Sidon. l. 2. ep. 12.

Concinentibus Alleluia *ripis*
Ad Christum leuat amnicum celeusma.

Aug. l. 2. de cantico nouo cap. 2. tom. 9.
Paulin. ep. 18.

Appositè ad hanc rem Augustinus. Celeusma nostrum dulce cantemus *Alleluia*, vt læti, ac securi ingrediamur sempiternam, ac felicissimam patriam. Paulinus de eadem voce sic canit:

Hinc senior sociæ congaudet turba cateruæ,
Alleluia nouis balat ouile choris.

Hieron. ep. 7. 17. 27.

Infantes ipsi in hanc vocem linguam primum soluere docebantur. Agricolæ rusticum opus agentes eo cantico laboris molestiam alleuiabant. Hac eadem symbolica voce ad collectam, siue ad synaxim monachi olim conuocabantur, quæ omnia tradit in ep. S. Hieronymus.

Victor lib. 1. de persec. Vuandalica.
Aug. in ps. 105.
Theod. Bals. ad can. 106. Conc. Carthagin.

5. Narrat Victor Vitensis, quod in Paschali solemnitate irruentibus Arianis in Ecclesiam, & sagittas in Catholicos spargentibus, cum lector vnus pulpito insistens alleluiaticum melos caneret, sagitta in gutture iaculatus cadente de manibus codice martyr occubuit. Psalmos alleluiaticos legimus apud Augustinum. Apud Theodorum Balsamonem legunt nonnulli cantica alleluiaria, nescio qua fide, nam in textu quem citant quosdam dumtaxat reprehendi reperio, qui in nobilium defunctorum memoriis laudatorias preces cum iambis, musica, & organica cantica cantillabant, & pro epitaphio epithalamium recitabant: nisi fortè quispiam Græcum illud μουσικὰ καὶ ὀργανικὰ μινυρίσματα transtulerit cantica alleluiaria. Hoc obiter libuit adnotare.

Fortun. Ep. Pictauien. in vita Sancti Germ. cap. 5.
Constant. l. 1. c. 28.
Bandomina l. 2.

S. Germanus Parisiensis Episcopus concinens *Alleluia* magnum extinxit incendium, vt Fortunatus Pictauiensis scripsit in eius vita. Ab altero Germano Episcopo Antisiodorensi deuictos fuisse hostes, dum Sacerdotes inclamarent *Alleluia*, acta eius à Constantio Presbytero conscripta commemorant. Bandomina sanctimonialis in vita sanctæ Radegundis Reginæ; Vsque adeò, inquit, ab eius corde & ore laus Dei non recedebat, vt cum vocare vellet prætereuntem sanctimonialem, pro nomine proprio diceret *Alleluia*. Auditam in templo Serapidis vocem concinentem *Alleluia*, & tanquam prodigium habitam, quod templum destruendum foret, & occupandum à Christianis refert Sozomenus. Et reuera sic factum est. Nam eius ruinam Dei hostis Eunapius Sardianus Diabolico spiritu afflatus describit, & pro Sacerdotibus Idolorum Monachos ibidem substitutos his verbis exaggerat: Cultus Numinis apud Alexandriam, & Serapidis delubrum disturbata, dissipataque fuere, non religio tantum, sed vniuersa fabrica, & omnia eum habuerunt exitum, quem Poëtarum fabulæ tribuunt gigantum victoriæ. Et qui bellum nunquam auditione acceperant Serapidis ædem funditus demoliti sunt, templique donariis manus hostiliter iniecerunt. Et post pauca. Iidem postea in sacra loca inuexerunt Monachos sic dictos, homines quidem specie, sed vitam turpem porcorum more exigen-

Sozom. l. 7. c. 20.
Eunapius lib. de vitis Philosoph. in Aedesio.

tes, qui in propatulo infinita, atque infanda fcelera committebant, quibus tamen pietatis pars videbatur facri loci reuerentiam proculcare. Sic ille blafphemus, cui confonat carmine elegiaco Rutilius in Itinerario pari furore in Monachos Lirinenfis Infulæ debacchatus. Quod licet parergon eo libentius adnotaui, vt clarius agnofcant lectores quo fpiritu ducantur recentiores hæretici, qui prædicta Idololatræ verba magno folent plaufu aduerfus Monachos effutire, & in fuis commentariis aureis fermè exarare.

Rutilius v. 440.

6. Extat in Regula fancti Benedicti integrum caput, quo fanctus Pater determinat dicendum *Alleluia* à Pafcha quidem vfque ad Pentecoften fine intermiffione: à Pentecofte autem vfque ad caput Quadragefimæ omnibus noctibus cum fex pofterioribus Pfalmis nocturni Officij: omni verò Dominica extra Quadragefimam ad cantica nocturnorum, & ad omnes horas Vefperis dumtaxat exceptis. In cuius Monafticæ fanctionis explicatione mirè fe torquet Rupertus Abbas tacito nomine Ciftercienfes fugillans, quafi præferrent literalem Regulæ obferuantiam vniuerfalis Ecclefiæ præcepto quo ftatuitur in Septuagefima dimitti *Alleluia*. De qua re eofdem Ciftercienfes olim reprehendit Petrus Abaelardus his verbis: *Alleluia* nec in Septuagefima communi Ecclefiæ more intermittitis, fed vfque ad Quadragefimam retinetis. Sed nunc omnes Monachi tam Ciftercienfes, quam aliarum Congregationum non difcrepant in hac re ab Ecclefia Romana, quæ mater eft cunctarum Ecclefiarum. Atque id iam fuo tempore à quadam Synodo Gallicana ftatutum fuiffe Smaragdus Abbas commemorat. Quo verò tempore fanctiffimus Legiflator regulam fcripfit, nondum fic erant officia ordinata, vt in Septuagefima *Alleluia* deponeretur, vt infinuat Auguftinus, & clarè docet Concilium Toletanum.

Bened. Reg. c. 15.

Rupert. in Reg. S. Bened. lib. 2. c. 13.

Abaelard. epift. 5.

Smaragd. in c. 15. Reg. S. Bened.

Aug. in pf. 110.

Concil. Tol. 4. can. 11.

7. Sed age videamus quid Latinè fignificet hoc Hebraicum nomen *Alleluia*. Qua in re multas omitto ineptas quorumdam interpretationes vero fenfui haud confentaneas, quas curiofo Lectori Ioannes Lorinus, & Ludouicus ab Alcazar abundè fuppeditabunt. Dico igitur verum, & legitimum huius vocis fenfum ex Hebraico idiomate fumendum effe, *Alleluia*, non eft vna fimplex dictio, fed è duobus vocabulis componitur הללו *Hallelu*, & יה *Iah*: & fonat laudate Deum cum iubilo, lætitia, & cantu, הללו *Hallelu* idem eft ac laudate, vocem extollite cum lætitia, à radice הלל *Hallal*. Eft fecunda perfona numeri multitudinis modi imperatiui in Pihel. הלל *Hillel* fignificat laudare, lætari, infanire, illuminare, fplendere: quarum omnium fignificationum exempla affert Sanctes Pagninus in Thefauro linguæ fanctæ ex R. Dauid Kimchi, verbo הלל. יה *Iah* vnum eft ex nominibus Dei: ideò *Alleluia hilarem* habet acclamationem, & iucundam exhortationem ad laudes Dei concinendas, quæ cum vno Latino

Lorin in pf. 104. Alcaz. in Apoc. cap. 19.

vocabulo sufficienter exprimi nequeat, maiores nostri primitiuam Hebraici idiomatis nomenclaturam retinuerunt. Auctor quæstionum ad Orthodoxos inter opera Iustini Martyris sic *Alleluia* explicauit: ὑμνήσατε μετὰ μέλους τὸ ὄν, laudibus celebrate canentes id quod est, siue ipsum ens. Nomen enim יה *Iah*, dictum volunt nonnulli ab היה *haiah*, quod est esse. Dionysius Areopagita in fine capitis quarti de Ecclesiastica Hierarchia huius vocis mentionem facit, quæ in sacri Chrismatis confectione cantabatur. Porrò, ait, sacrum diuinitus inspiratorum Prophetarum μελῴδημα aiunt qui Hebraicè norunt, laudem Dei significare. Clarius Abbas Vercellensis in sua Paraphrasi. *Alleluia* autem secundum Hebræos interpretatur laus Dei, vel laudate Deum: Quam explicationem approbat Carthusianus in libri huius elucidatione. Illud verò aduertendum multò maiorem vim apud Hebræos habere hanc vocem *Alleluia*, quam apud Latinos Laudate Deum; hoc est enim exhortantis, vel excitantis ad Deo laudes reddendas: at *Alleluia* vim potius habet interiectionis quam verbi, & vehementem sonat affectum acclamantis præ gaudio, & ex laude Dei exultantis, atque in iubilum, vocemque lætitiæ erumpentis.

Iustin. qu. 50.

Carthus. art. 37.

8. Quoniam autem de nominibus Dei semel iniecta est mentio, danda mihi venia est, & permittendum, vt diuertam paulisper, in hortulosne dicam, an in syluosas conualles Hebraicarum eruditionum? Imò nec diuertam quidem, cum quotidie Prophetico moneamur affatu Dei nomen sanctum laudare, extollere, magnificare. Teste igitur D. Hieronymo decem sunt apud Hæbræos nomina principalia, quibus in sacris Bibliis Deus nominatur.

Hieron. ep. 136. ad Marcellam.

Primum est אל *El*, pro quo Græci ἰσχυρὸν, Pagninus fortem vertit, vt Psalmo 49. *Deus Deorum Dominus locutus est*, אל אלהים יהוה דבר, *El elohim Adonai diuer*, Pagninus interpretatur, Fortis Deus Dominus locutus est. Et Exodi 15. vbi nos legimus: *Quis similis tui in fortibus Domine?* textus Hebraicus sic habet מי כמכה באלם יהוה *Michamochah baelim Adonai.* Quæ verba cum fortissimi Duces Machabæi solis capitalibus literis מכבי *Mem*, *Chaph*, *Beth*, *Iod* in vexillis pro militari tessera inscribi fecissent, inde Machabæi Hebraicè dicti sunt.

Secundum nomen est אלהים *Elohim*, habetur statim initio Geneseos. בראשית ברא אלהים *Beresith bara Elohim*, *In principio creauit Dij*, est enim Elohim numerus multitudinis, quo nomine insinuatur mysterium sanctissimæ Trinitatis in ipso limine scripturarum. Attribuitur Iudicibus, & Sacerdotibus, vt Exodi 22. *Applicabitur ad Deos*, id est ad Iudices. Et *Diis non detrahes*, id est Sacerdotibus. Etiam pro Angelis vsurpatur, vt Psalmo 8. *Minuisti eum paulo minus ab Angelis*, Hebraicè מאלהים *Me elohim*, à Diis. In ipsa rerum creatione describẽda triginta duabus vicibus repetitur, vnde

Cabalistæ triginta duas semitas sapientiæ stulto prorsus, ac inani studio collegerunt.

Tertium nomen est אלהו *Elohe*. Exodi 5. אלהי העברים *Elohe Habbiurim, Deus Hebræorum vocauit nos.*

Quartum est צבאות *Sabaoth* virtutum, siue exercituum Deus, cuius singulare est צבא *Sabah* exercitus, Psalmo 23. *Dominus virtutum* יהוהצבאות *Adonai Sabaoth*. Et 1. Reg. 1. *Vt sacrificaret Domino exercituum.* ליהוה צבאות *Ladonai Sebaoth.*

Quintum עליון *Nghelion* excelsus, summus, altissimus, Psal. 90. *Qui habitat in adiutorio* עליון *altissimi.*

Sextum אהיה *Ebieh*, qui est. Exodi 3. *Qui est* אהיה *misit me ad vos.* Et supra, *ego sum qui sum,* אהיה אשר אהיה *Ebieh ascer Ebieh*, quem textum legunt Septuaginta, Ego sum ipsum ὢν ens. Solus enim Deus per suum esse essentialiter subsistit, à quo tanquam à fonte & plenitudine totius essentiæ, & existentiæ cuncta quæ sunt essentialiter dependent.

Septimum אדני *Adonaï*, nos Dominum generaliter appellamus: quando significat creatorem scribitur cum puncto camets sub Nun, quando attribuitur creaturæ cum alio puncto. Psalmo 67. ברוך אדני יום יום *Baruch Adonai iom iom*, *Benedictus Dominus die quotidie.* Ponitur aliquando in numero multitudinis vel ornatus gratia, vel ob maiorem diuinæ maiestatis reuerentiam. Psalmo 135. הודו לאדני האדנים *Hodu laadone haadonim*, Confitemini Dominis Dominorum, vbi vulgata legit singulariter, *Confitemini Domino Dominorum.*

Octauum est ipsum nomen יה *Iah*, cuius occasione huc digressi sumus. Quidam dictum autumnant ab היה *haiah*, quod est esse: dat enim Deus cunctis rebus vt sint, & permaneant. Alij à timendo à radice ירא *iare* timuit, quod Deus à cunctis timendus sit, quibus & Targhum adstipulatur pro יה *Iah* sæpius vertens timorem. Isaiæ 26. ביה יהוה *beiah Adonai*, *In Domino Deo.* Et Psalmo 67. ביה שמו *beiah scemò.* In Deo nomen eius, quod vulgata legit, *Dominus nomen illi.*

Nonum est illud celeberrimum, ineffabile, τετραγράμματον quadriliterum, innominabile, ἀνεκφώνητον tremendum, & inexplicabile יהוה de quo non solum Hebræi, sed etiam Græci, & Latini Scriptores multa scitu dignissima scribunt. In sacris literis primò scriptum reperitur Genesis 2. *In die quo fecit Dominus Deus cælum, & terram.* ביום עשות יהוה אלהים ארץ ושמים *Beiom nghascoth Adonai Elohim erets, vesamaijm.* Perfecta enim à Deó rerum vniuersarum creatione perfecta eius appellatio adhibetur. Hoc est illud nomen, de quo ipse Deus Exodi 6. dixit ad Moysen, אני יהוה *Ego Dominus, qui apparui Abraham, Isaac, &*

Iacob in Deo omnipotente, & nomen meum יהוה *non indicaui eis.* Pro nomine autem tetragrammato Septuaginta verterunt Grςcè ΚΥΡΙΟΣ, & Latinus Interpres loco eius substituit Adonaï, qua in re Hebræorum traditionem sequuti sunt. Non enim audent nomen sacrum quatuor literarum ἄφραστον καὶ ἄῤῥητον eloqui, aut pronunciare, sed pro illo aliud subrogant nomen Adonaï, siue Elohim. Porrò hodie vera, & legitima huiusce nominis pronunciatio ignoratur. Nam quod quidam perperam hebraïzantes per hanc vocem *Iehoua* efferendum censent, quam erroneum, & inane sit, pluribus ostendunt duo viri rerum Hebraïcarum peritissimi Bellarminus, & Genebrardus: hic Epistola ad Lectorem, quam Commentariis in Psalmos præfixit, ille in Grammatica exercitatione super Psalmum trigesimum tertium statim in principio primi versus. Huius doctrinæ cupidos ad hos remitto. Certè notarunt viri eruditi hoc vocabulum *Iehoua* ignotum prorsus fuisse priscis Scriptoribus, qui vel inter Christianos, vel inter Hebræos sacri idiomatis cognitione floruerunt, quicquid scribat in contrarium Petrus Faber, plurimæ licet lectionis homo, in suo libro singulari, quem Dodecamenon, siue de Dei nomine inscripsit. Quamuis autem vera nominis prolatio ignoretur, non ideò censendum est, quod voce exprimi nequeat, alioquin nec nomen quidem esset, nec literis, & syllabis constaret. Cardinalis Cusanus ideò ineffabile dici putat, quia est complexio omnis vocalitatis, sunt enim omnes eius literæ vocales, & quiescentes, quia in Deo omnia quiescunt. Aiunt Cabalistæ quandam esse huius diuini nominis expositionem, quam vocant *scem hamephoras*, quæ per duo præsertim nomina fieri solet, quorum vnum duodecim, aliud est quadraginta duarum literarum, de quibus diffusè satis, & eleganter disserit Petrus Galatinus libro secundo de arcanis Catholicæ veritatis ex R. Haccados. Hoc nomen est fundamentum, & radix omnium nominum diuinorum, cæterisque omnibus præeminet. Alia enim nomina vel dicuntur de Deo propter actus notionales, vt esse Patrem, Filium, Verbum; vel per relationem ad creaturas, vt esse Creatorem, Dominum, Conseruatorem: vel propter attributales perfectiones, vt esse iustum, sapientem, omnipotentem: vel per remotionem imperfectionum, vt esse infinitum, immutabilem, immortalem. At verò nomen יהוה ipsum esse diuinum significat, vt est in seipso, per se subsistens, infinitum, independens, & prorsus incomprehensibile. Ioannes Goropius Becanus vir summæ literaturæ scripsit in sua Hermathena id nominis fuisse Deo impositum ab Adamo, sed confutatur à Petro Fabro, qui libro supracitato clarissimè probat ipsummet Deum sibi ipsi hoc nomen imposuisse, & Moysi reuelasse, atque ante Moysen omnibus Patribus inauditum fuisse. Licet enim in Genesi sæpius legatur, id per prolepsin factum est ab ipso Dei Chronologo Moyse. Plura de hoc nomine Raimundus Martini

Pet. Faber dodec. cap. 5.

Nic. Cusan. dialogo de Genesi.

Raimund. 3. p. distin. 3. cap. 2. & 4.

antiquus auctor nunc primum editus Parisiis in Pugione fidei, Archangelus Burgonouensis libro *de selectioribus, & obscurioribus Cabalistarum dogmatibus*, Annibal Rossellius in Pimandrum Trismegisti, Pererius in Exodum, Reuclinus libro de verbo mirifico, Ioachimus Abbas in Apocalypsim, R. Moyses Ægyptius libro de dubiis perplexis veteris testamenti, R. Isaac in explanatione nominis sancti, R. Simeon ben Ioachai libro Zoar, R. Akiba, R. Iacob Cohen, & ex nostris insignis nugator Guillelmus Postellus in librum magno Abrahæ falsò adscriptum, cui titulus *Sepher ietsira*, id est liber Creationis, R. Ioseph Castiliensis in Porta lucis apud Paulum Riccium lib. 4. *de Cœlesti agricultura*, & alij Cabalistæ in plerisque ridiculi, qui cautè legendi, & quantum permittit Ecclesiasticæ censuræ districtio. Rossel. l. 3. dial. 3. Perer. in Exod. c. 6. Ioachim in Apocalyp. cap. 1. R. Moys. lib. 1. cap. 60.

Decimum nomen est, שדי *Saddai*, quod nos robustum, victorem, omnipotentem, & sufficientem sibi possumus interpretari. Genesis 17. אני אל שדי *Ani el Saddai*, *Ego Deus omnipotens*. Psalmo 67. *Dum discernit* שַׁדַּי Saddai *cœlestis reges super eam*. Deriuari potest à שדד *Sadad*, quod est vastare, spoliare, diripere, quia Deus omnia vastare, & in nihilum redigere potest. Vel à ש *Schin*, & די *Dai*, quod est sufficere, quia per se sufficiens est ad omnia: & vt inquit Algazel, solus absolutè diues est, & ab omni dependentia liber. Alij deducunt à שד *Scad*, quod vber, & mammam significat: vnde *Saddai* idem erit ac Deus vberum, Deus scilicet pietatis, & misericordiæ, Deus veniæ & consolationis. Agazel lib. de nominibus Dei.

Hæc sunt decem præcipua Dei nomina, quæ in sacris literis frequentius vsurpantur, quorum omnium virtus in nomine IESV includitur, dicente Apostolo, *Dedit illi nomen, quod est super omne nomen*: vt quod olim Prophetia signauerat, veritas adimpleret, *& hoc est nomen*, ait Hieremias, *quod vocabunt eum* יהוה צדקני *Adonai Tsidkenu, Dominus iustus noster*: loquitur autem de Christo, vt patet ex contextu. Idem Zacharias vaticinatus est dicens, *In die illa erit Dominus vnus, & nomen eius vnum*. Quod autem omnia nomina diuina includantur in nomine IESV fusè pertractat Franciscus Georgius Venetus in Harmonia mundi. Desino, & lectorem meum hortor ad laudandum nomen Dei cum solemni cantico *Alleluia*. Vt autem mea sit efficacior exhortatio non meis, sed Augustini verbis peroro. Hortamur vos, vt laudetis Deum, & hoc est, quod nos omnes dicimus, quando dicimus *Alleluia*: Sed laudate de totis votis, id est vt non solum lingua vestra, & vox laudet Deum; sed & conscientia vestra, vita vestra, facta vestra. Etenim laudamus modò in Ecclesia, quando congregamur: cum quisque discedit ad propria, quasi cessat laudare Deum. Non cesset benè viuere, & semper laudat Deum: nam si à vita bona nunquam declines, lingua tua tacet, vita tua clamat, & aures Dei ad cor tuum. Ergò, fratres, non tantum ad sonum attendite, cum laudatis Deum, toti laudate: Cantet vox, cantet vita, cantẽt facta. Philip. 2. 9. Hier. 23. 6. Zach. 14. 9. Fr. Vener. cant. 2. ton. 9. c. 6. 7. 8. Aug. hom. 16. inter 50.

§. VIII.

DE INVITATORIO.

Cur Psalmus nonagesimus quartus, & quo ritu nocturnis vigiliis præmittatur. Breuis eiusdem Psalmi explicatio.

1. SIcut buccinæ sonitu, tubarumque clangore dispersæ militum classes congregari solent ad ineundum cum hoste certamen; ita nobis, quorum cœtus sicut castrorum acies ordinantur, ante prolixiorem nocturnæ Psalmodiæ decursum super omnem classici sonum Spiritus sanctus per os Prophetæ potenter intonat dicens, *Venite exultemus Domino.* Hunc Psalmum semper nocturnis vigiliis præmittit Ecclesia, addita breui Antiphona, quam Inuitatorium ex ipso Psalmi argumento nuncupamus. Quis enim adeò perfectus in hac fragili carnis mollitie reperitur, qui aduersus potestates tenebrarum harum in tenebris dimicaturus diuini verbi non egeat adiuuari præsidio, subleuari incitamento? Quia verò ad cœlestes delicias solis victoribus promissas æqualiter omnes inuitati, non omnes tamen inuitantis vocem æquali feruore subsequuntur: ideo ipsa Inuitatorij prælusio, qua diuersimodè pro varietate Officiorum, vel ad adorandum Dominum Deum nostrum, vel ad plorandum coram eo qui fecit nos, vel ad eius gloriam in Sanctis suis prædicandam solemniter inuitamur, non post singulas Psalmi sectiones integro, perfectoque modulamine repetitur; sed integra quidem sexies, dimidiata verò tertio iteratur. Senarius enim numerus primus ex omnibus, qui infra decem sunt, perfectus est; quia ex partibus aliquotis, vt aiunt, simul combinatis, ex vno scilicet, duobus, & tribus perfectè resultat: præterquam quod ex proportione dupla constare dignoscitur, quæ diapason facit omnium consonantiarum perfectissimam. Senaria igitur, eaque integra Inuitatorij repetitio illis propriè competit, qui & perfectè cum cordis exultatione Dei laudibus insistere satagunt, & per charitatis studium alios adhuc imperfectos, pro quibus diminuta fit Inuitatorij iteratio, ad communem Dominum feruenter collaudandum hortantur, vt sicut Spiritus, & Sponsa dicunt Veni, ita qui audit dicat Veni: & omnes pariter vnius moris, & oris psallant cum iucunditate *Venite exultemus Domino.* Marcus Gazæus Diaconus, qui viuebat anno Domini 430. processionem describit Christi fidelium Psalmum *Venite exultemus* concinentium, & in versiculorum Psalmi intercisione dicentium *Alleluia*, quæ modulatio quandam Inuitatorij speciem repræsentat. Scribit quoque Amalarius hunc Psalmum se audisse Constantinopoli in Ecclesia S. Sophiæ in principio Missæ celebrari. Solet Ecclesia Romana Inuitatorium omittere in solo Officio Epiphaniæ, qui ritus antiquissimus est, teste Alcuino & Hugone,

Marc. Gaz. in vita S. Porphyrij.

Amalar. de Ord. Antiphonarij c. 21.

& Hugone,tum quia totum officium est de vocatione gentium,vt docet Bonauentura,& ea verba frequentius iterantur, venimus adorare eum : tum quia idem Psalmus in tertio nocturno cantatur, inconueniens autem esset bis in eodem officio eundem Psalmum recitari. Nos verò qui ex præscripto regulæ nostræ in tertio nocturno tria Cantica è veteri Testamento psallimus, ipsa etiam Apparitionis die Inuitatorium more solito decantamus.In Officio Mozarabo S.Isidori Inuitatorium appellatur sonus. In regula Monachorum Auctore Anonymo, quem Magistrum vocant, versus apertionis nuncupatur, siue Responsorium hortationis.

Bonau.in Ps.94.

Magister regulæ cap. 44.

2. *Venite exultemus Domino.* Inuitat, ait Augustinus, ad magnas epulas exultandi non sæculo, sed Domino. Nisi enim esset in hoc sæculo exultatio mala,quæ distinguenda est ab exultatione bona, sufficeret dicere Venite exultemus,sed breuiter distinxit. Quid est benè exultare ? Domino exultare Ergo exultatio mala est exultare sæculo, exultatio bona est exultare Deo.Piè debes Domino exultare,si vis securus mundo insultare. Hæc Augustinus. Quibus autem,& à quo dicitur Venite? Certè non potest fideliter dicere Venite,nisi ille qui iam viam intrauit mandatorum Dei,qui iam exultans Domino alios,qui per somnolentiam, distractionem,vel vanitatem longè facti sunt feruenter inuitat,vt veniendo propinquent,propinquando accedant,accedendo exultent : ne fortè inter illos computentur, de quibus scriptum est, *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Clamant membra diaboli, *Venite,fruamur bonis quæ sunt,& vtamur creatura tanquam in iuuentute celeriter: Venite, opprimamus pauperem, circumueniamus iustum.* Clamant membra Christi, *Venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob.* Venite exultemus Domino,à quo facti sumus. Quò disceditis? Quē sequimini ? Diabolum decipientem, mundum deficientem , carnem inficientem ? Conuertimini, & venite. Quò ? vel vnde ? Ex vobis in vos ipsos : non enim locorum mutatio,sed conuersio sensuum lætitiæ diuinæ æternam præparat mansionem.Ergo venite exultemus Domino. Sed vbi est illud,ait Chrysologus, *Beati qui lugent,* & *Væ vobis qui ridetis*? Planè beati qui lugent mundo, & væ qui rident mundo: sed beati qui exultant Domino, qui nesciunt de rapinis, nesciunt de fraudibus,nesciunt lætari de lacrymis populorū. Hæc sit autem exultatio nostra, inquit Valerianus Cemeliensis Episcopus,vt diu noctuque lætemur in Domino. Hoc est autem exultare, mandatis Domini tota mente seruire. *Iubilemus Deo salutari nostro*, à quo redempti, & liberati sumus.Iubilemus vincentium vox est,quia igitur vicit piorum chorus impiorum superbiam, meritò ad triumphalem Hymnū Deo psallendum victrix iustorum turma incitatur. Porrò quod sequitur, *Præoccupemus faciem eius in confessione*,dupliciter intelligi po-

Aug.in Psalm 94.

Matth.15.18.

Sap.2.6.

Hierem.18.

Isai.2.3.

Chrysol. ser.46.

Valerian.hom.10.

test. Duplex enim est confessio. Est confessio laudantis ad honorem pertinens eius qui laudatur; est confessio gementis ad pœnitentiam spectans eius qui confitetur. Ad confessionem laudis vocantur perfectiores. Nos autem imperfecti ad pœnitentiam excitamur, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Præueniamus ergo faciem Dei in confessione, confiteamur Patri, ne iudicem sentiamus: dicamus indulgentiæ tempore delicta nostra, ne seueritati cogamur exoluere, quæ tacemus. *Et in Psalmis iubilemus ei.* Exigit Psalmographus iubilationem tanquam conditionem præcipuam ad dignè psallendum: hilarem enim datorem diligit Deus, & beatus dicitur populus qui scit iubilationem. *Quoniam Deus magnus Dominus, & Rex magnus super omnes Deos.* Rationes affert cur laudandus sit Deus. Quia magnus est super omnes Angelos, & Principatus, Rex Regum, & Dominus dominantium. *Quoniam non repellet Dominus plebem suam.* Ioan. 6. 37. *Eum,* inquit, *qui venit ad me, non eijciam foras. Quia in manu eius sunt omnes fines terræ, & altitudines montium ipsius sunt.* Nihil est tam abditum in rerum natura, nihil tam eminens, & eleuatum, quod non subsit eius arbitrio, præsentiæ, & potestati. *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam fundauerunt manus eius.* Ne fortè timeas ab altitudine maris demergi, & multitudine tribulationum vltra vires aggrauari; Scito quoniam ipsius est mare, & non permittet fluctus eius nimia perturbatione sæuire, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possis sustinere. Quod si mentis ariditatem pertimescis, quia exaruit sicut testa virtus tua, accede ad Dominum, & dic illi, Anima mea sicut terra sine aqua tibi: & veniet super te gratia eius, sicut imber temporaneus, & serotinus, vt fructum afferas in patientia: nam & aridam fundauerunt manus eius. Propterea *Venite adoremus, & procidamus ante Deum, ploremus coram Domino, qui fecit nos.* Iam commemoratis Dei laudibus, & beneficiis concurramus omnes alacriter ad Dominum: illum solum adoremus, illi soli procidamus, illi per humilem subiectionem curuemus genua. Sola enim illa virtus, ait Leo Pontifex, illa sapientia, illa est colenda majestas, quæ vniuersitatem mundi creauit ex nihilo, & in quas voluit, formas, atque mensuras terrenam, cœlestemque substantiam omnipotenti ratione produxit. Sol, Luna, & sidera sint commoda vtentibus, sint speciosa cernentibus; sed ita vt de illis gratiæ referantur Auctori, & adoretur Deus qui condidit, non creatura quæ seruit. Quod si soliciti sumus de peccatis, quæ nos elongarunt à Deo, faciamus quod ait Propheta, ploremus coram Domino qui fecit nos. Etenim lacrymæ, teste Maximo Taurinensi Episcopo, tacitæ quodammodo preces sunt: veniam non postulant, & merentur: causam non dicunt, & misericordiam consequuntur: nisi quod vtiliores lacrymarum preces sunt, quam sermonum, quia sermo in precando fortè fallit, lacryma omni-

Leo Magn. ser. 2. de Nat. Domini.

Max hom. 3. de Pœnit. Petri.

no non fallit. Adoremus igitur, & ploremus: rursum ploremus, & adoremus: *Quoniam ipse* quidem *est Dominus Deus noster; nos autem populus eius, & oues pascuæ eius.* Ipse pastor, nos greges: ipse custos, nos oues. Ipse nos regit, ipse irrigat, ipse viuifica subministrat alimenta. Vtrum verò inter oues Domini numerari possimus, ex hoc quod sequitur cognoscemus. *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut in irritatione, secundum diem tentationis in deserto, vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt & viderunt opera mea. Oues meæ*, ait Pastor, *vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis.* Ad hœdos autem dictum est, *Vocaui & renuistis.* Quare in hac die salutis, in hoc tempore acceptabili, si vocem Domini audieritis, vel vocantis per internam allocutionem, vel clamantis in virtute, & magnificentia, vel in sibilo auræ tenuis susurrantis: audite monentem, sequimini trahentem, nolite rebellantem patrum vestrorum proteruiam imitari, de quibus scriptum est, *Cor suum posuerunt vt adamantem, ne audirent legem.* Et illi quidem terga verterunt Deo, cum ipse nunquam misericordiæ suæ beneficio ab eis subtraxerit. Nam *Quadraginta annis*, dicit Dominus, *offensus fui generationi huic*, iurgatus sum cum populo isto, proximus fui illi in signis, & mirabilibus: *Et dixi, semper hi errant corde*, semper corde obdurato in peccatis contentiosè egerunt aduersum me. *Ipsi vero non cognouerunt vias meas*, opera mea, & præcepta, vias vitæ, & semitas salutis: *quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.* Irreuocabili nimirum sententia decreui, ne in terram quietis, quam promiseram Patribus eorum, ingrederentur. Ingens pœna hæc est, horrendumque supplicium aduersus impios, qui vocem Domini contemnunt audire. Magnus terrror, ait Augustinus, ab exultatione cœpimus, sed ad magnum timorem conclusit Psalmus iste. Iurantem hominem debes timere, ne propter iurationem faciat, quod contra voluntatem eius est: quantò magis Deum, qui nihil temerè iurare potest? Ecclesia itaque à spiritu veritatis edocta nocturnæ precis initio hunc Psalmum decantat, vt discamus exultare Domino cum tremore, quasi hilares, sed nondum securi. Quia verò benè cœpisse dimidium operis fecisse est, maximoperè studendum est, vt hoc solemne nocturnæ synaxis exordium pio mentis affectu, & sincera cordis intentione percurramus, omnes creaturas Dei ad eius laudes nobiscum decantandas alacriter inuitantes.

Ioan. 10. 27.

Prou. 1. 24.

Zach. 7. 11.

Aug. in hunc Ps.

§. IX.

DE HYMNIS.

Hymnorum vsus antiquißimus. De Hymnis Orphei. Varia genera Hymnorum. Laudantur Hymni ex sacris, & profanis Auctoribus. Quid sit Hymnus. Quo ritu Hymni cantari soleant.

1. NVlli dubium est Hymnorum vsum antiquissimum esse. Homerus enim, & illo maiores natu Linus, Musæus, & Callimachus ingentem illorum Deorum turbam pluribus, iisque doctissimis Hymnis celebrarunt, quorum venustatem etiam nunc vel ipsi sapientissimi viri admirantur. Auctor est Pausanias in Bœoticis Licium Oden primum omnium Hymnos composuisse. Alij hunc primatum Anthi Anthedonio tribuunt. Sed quicquid sit de primo Hymnorum Auctore, illud certissimum est, quod & Pausanias aduertit, Hymnos Orphei religione, sanctitate, & elegantia cæteris omnibus anteire. Claruit hic, teste Suida, sub Iudæorum iudicibus sublato Atheniensium regno: eumque primas Theologiæ partes post Hermetem Trismegistum obtinuisse Marsilius Ficinus asseuerat. Sed & Gregorius Nazianzenus Pythagoricam Philosophiam ex eo prodiisse innuit, & Cyrillus Alexandrinus eiusdem Hymnos præ cæteris commendat lib. 1. contra Iulianum. Iacobus Boulduc hunc veræ, & Mosaicæ Theologiæ sectatorem fuisse non sine probabilibus coniecturis suspicatur. Tatianus quidem, Clemens Alexandrinus, aliique nonnulli negant Hymnos Orphei esse, qui eius nomine insigniti circumferuntur, sed Onomacriti Atheniensis, vel cuiusdam Cercopis: sed istos errasse, & reuera Orpheum extitisse, atque Hymnos composuisse sapientum auctoritas, omniumque doctorum consensus euincit, vt Guillelmus Canterus in nouis lectionibus obseruat. Princeps Mirandulanus vna, & triginta conclusionibus practicè ostendit à se primum reperta in Orphicis Hymnis magiæ naturalis occulta mysteria, secretam scilicet humanarum, diuinarumque rerum sapientiam. Mercurium verò Trismegistum Hymnos item scripsisse, quibus in sacris vtebantur Ægyptij tradit Clemens Alexandrinus. Varia sunt autem Hymnorum genera, quibus vetusto sacrorum ritu vtebantur Græci. Præcipua fuere tria, quæ Cœlius Rhodiginus enumerat, Prosodion, Hyporchema, Stasimon: Prosodion, Litania, siue supplicatio dicebatur, cum sacrificium ad altare proferrent: Hyporchemata cōcinebant saltantes in altaris ambitu, vbi sacra iā igni admota forēt: mox cum quiescentes canerent, stasima vocabantur. Plura de Hymnis

Scaliger. lib. 1. Poëtic. c. 45.

Pausani. in Bœotic.
Suid. v. Orpheus.
Ficin. proœm. in Pimandr.
Nazianz. orat. 33. num. 30.
Boulduc. lib. 3. de oggio Christiano.
Tatianus or. adu. Græc. in fine.
Cl. Alex. 1. Strom.
Cicero 1. de Nat. Deor.

Canter. nou. lect. lib. 1. cap. 3.

Cl. Alex. 5. Strom.

Rhodig. lect. antiq lib. 7. c. 3. & lib. 4. c. 5.

Photius ex Procli laudabilibus de re poëtica. Hymnum, inquit, sic dictum aiunt, quasi ὑπόμνησις, id est commemoratio quædam sit, & quasi in memoriam reuocet res gestas eorum, qui hymnis celebrantur. Quare omnia melici carminis genera in gratiam sacrorum ministrorum conscripta hymni vocabantur. Huiusmodi sunt Prosodion, Pæan, Dithyrambus, Nomos, Adonidia, Iobacchus, Hyporchemata, Parthenia, Daphnephorica, Oschophorica, & precatoria. Prosodion dicebatur, cum ad aras, aut templa accederent, & in accessu ad tibiam canebatur. Pæan olim Apollini, & Dianæ attributum, vt pestis morbique depellerentur. Dithyrambus in Bacchum conscriptus, Nomon in Apollinem. Est autem Dithyrambus concitatus, & multum furoris cum saltatione ostendens, & ad affectus vehementiores comparatus, quare Phrygiam, & Hypophrygiam adhibet harmoniam, & concitatus est numeris, & dictione vtitur simpliciori: Nomos contra per affectus, & numeros leuiores remittitur, composito gradu ac magnifico incedit, & Lydio modo temperatur. Adonidia in Adonim referebantur. Iobacchus in festis, & sacrificiis Bacchi cum insolenti fremitu canebatur. Hyporchema vocabant carmen cum saltatione decantatum. Parthenia virginum choris adaptabantur. Daphnephorica cum lauros nono quoque anno Apollini inferebant. Oschophorica ab Atheniensibus canebantur palmites vitis gestantibus plenos maturis vuis, quod ipsi Oschin vocarunt, vnde & carminibus nomen inditum est. Precatoria ab his componebantur, qui à Deo aliquid rogarent. Hæc Photius ex Procli χρηστομαθία. Aliam hymnorum diuisionem tradit Scaliger in Poëticis: seu verius Menander Rhetor initio libri de diuisione causarum in genere demonstratiuo, à quo Scaliger eam accepit. Sunt enim hymni Clytici, siue euocatorij, aut inuocatorij: sunt apopemptici, quibus ethnici Deos suos quasi abeuntes postremo festorum die prosequebantur. Sunt etiam Physici, quibus dies, & nox: mythici, quibus iustitia, & pax celebrantur. Sunt genealogici, proseuctici, heroïci, pæanes, & mixti: Qua verò ratione ad colenda Numina adhiberentur hymni, docet Natalis Comes in Mythologiis.

Photius cod. 239.

Scalig. l. 3 poëtic. cap. 111.

Nat. Comes lib. 1. cap. 16.

2. Obscurum est quod minutiores quidam Scriptores aiunt primum hymnorum vsum in agresti, rudique vita apud pastores extitisse: nullum enim extat huiusce ritus vestigium. Romæ à Saliis Sacerdotibus Martis hymni saliares à Numa Pompilio compositi cantabantur ante omnem Poëtarum memoriam. Non est autem cur Græci semper mendaces primam hymnorum inuentionem sibi arroganter attribuant: Moyses enim cuius ingenium, & mirabilem dicendi vim Dionysius Longinus miratur, & alij vates Hebræi hymnos Deo cantarunt multis ante seculis quam in Græcia Poëtæ florerent. Atque vt sileam de cæteris Moyses vixisse creditur octingentis circi-

Dion. Longin. libro de sublimi eloquen.

ter annis ante conditam Vrbem, adhuc vigente prima Monarchia Assyriorum. Rex quoque Dauid à Philone Hebræo hymnographus antonomasticè nuncupatur, & in morem Pindari, Flacci, & Alcæi lyra excellenter personuit. Age verò quam excellens, quam nobilis Hymnorum vsus dicendus est, quos non solum Apostoli, & alij fideles in primitiua Ecclesia frequentarunt, sed ipse etiam Christus exemplo suo commmendauit? *Et hymno dicto*, aiunt Euangelistæ, *exierunt in montem oliuarum*. Dubitauit olim Carolus Magnus Imperator, quisnam fuerit Hymnus iste, quem dixit Iesus post cœnam, cumque hanc quæstionem Albino Flacco proposuisset, respondit ille longa, & eleganti epistola, confutatque primò eorum sententiam, qui dicunt fuisse aliquem psalmum: tum asserit, vel non omnia ab Euangelistis scripta esse, vel Hymnum fuisse partem illam sermonis, *Pater clarifica filium tuum*, & quæ sequuntur Ioannis XVII. Iste est Hymnus, ait Albinus, sacratissimus, & pulcherrimus, & cunctis pernecessarius credentibus, quem aduocatus noster Dominus Iesus Christus peracto nostræ salutis, & suæ pietatis conuiuio magna dulcedine, & mirabili suauitate præsentibus suis discipulis decantauit. Ipse est hymnus, quem in spe vitæ æternæ beatitudinis memoria tenere debemus. De Hymnis quos canebant Christiani initio nascentis Ecclesiæ multa Eusebius ex Philone. Dionysius libro de diuinis nominibus passim Hymnos admirabilis vir Hierothei magistri sui citat, & commendat, quem imitatus scripsit, & ipse plures Hymnos, qui tamen iniuria temporis perierunt. Idem Dionysius apud Eusebium Hymnos Nepotis collaudat, quos tunc fideles cantabant. S. Athenogenis antiqui Theologi Hymnum, quem cecinit per ignem martyrium consummaturus tanquam vulgò notum citat Basilius libro de Spiritu sancto ad Amphilochium, ipsumque vocat exiterion, id est egressorium, vel vt alij legunt alexiterion, id est amuletum. Ecquis est adeò rudis, & imperitus Ecclesiasticæ antiquitatis, qui nesciat Paulum Samosatenum in Concilio Antiocheno damnatum, quod Hymnos, & cantus in honorem Christi compositos exploderet, vt patet ex epistola Catholicorum Episcoporum in historia Ecclesiastica Eusebij? S. Ephræm Harmonium hæreticum Bardesanis Syri filium, & Gregorius Nazianzenus Apollinarium sacris Hymnis silere fecerunt.

Matth. 26. 30. Marc. 14. 26.

Albin. epist. 106.

Euseb. l. 2. Eccl. hist. cap. 16.

Idem lib. 7. c 19.

Id. ibid. cap. 24.

3. Plato Philosophorum mens rectissimum fore ait, vt Hymni, & laudes Dei precibus mixtæ canantur. Idem asserit Proclus lib. 2. Platonicæ Theologiæ c. 11. Agesilaus nunquam Hymnos dicere desinebat, teste Xenophonte in eius vita. Militibus sacros Hymnos commendant Leo Imperator, & Ioannes Cantacuzenus. Ipse quoque Iulianus desertor eorum vsum laudat, & extollit in quadam oratione, siue epistola acephala, cuius solum fragmentum ad nos peruenit. Eos-

Plato 7. de legib.

Leo Imp. de re tactica c. 12. n 115. Cantacuz. lib. 3. cap. 68.

dem inter assiduas Imperij curas Carolum Magnum frequentasse gesta ipsius testantur. Robertus Rex Franciæ cum Auallonem obsideret, sacrosque Hymnos decantaret, magna pars murorum spontè corruit, vt tradit Paulus Æmilius. Concinnè apud Arrianum Epitectus. Num aliquid oportebat nos, si quidem intelligentia in nobis est quædam, publicè, & priuatim facere quam laudare & celebrare Numen, eique pro beneficiis in nos collatis gratias agere? Nonne & fodientes decet, & arantes, & comedentes canere Hymnum Deo? Magnus Deus, qui nobis instrumenta hæc, quibus terram coleremus, exhibuit: magnus, qui nobis manus dedit, item vt gula deglutire possemus, qui ventrem, qui incrementa corporis occulta, qui vt sopiti somno possemus spirare effecit. Pro his vniuersis laudare eum decebat, ac præstantissimum, diuinissimumque Hymnum accinere confessionem hanc exprimentem, quod nimirum dederit nobis facultatem assequendi hæc omnia, ac certa via, rationeque iis vtentem. Quid igitur fit? Quandoquidem plures cæci estis, an non esse oportet aliquem isto munere fungentem, & pro omnibus debitam laudem Deo exhibentem? Si ego luscinia essem, facerem quod solent lusciniæ: si Cygnus, Cygni more canerem. Atqui compos sum rationis. Itaque Hymno mihi celebrandus est Deus: nam meum illud est officium, quod sanè præstabo, nec deseram ordinem hunc quoad eius possum: vosque vt idem faciatis, atque eadem incedatis via, hortor. Hactenus Epictetus. Et cantum quidem Hymnorum vtilem esse ad mouendum piè animum, & accendendum diuinæ lectionis affectum asserit Augustinus: De quibus Hymnis, inquit, in Ecclesia canendis, & ipsius Domini, & Apostolorum habemus documenta, & exempla, & præcepta. Augustino suffragantur alij Patres, quos in re clarissima superfluum est recensere. Est autem Hymnus, si propriè loquamur. ἡ εἰς Θεὸν ᾠδὴ, Dei laus per carmen, siue cantus in Deum, sicut scholiastes Sophoclis definiuit. Athenæus in dipnosophistis, Hymnus cantus de Deo. Gregorius Naz. in carminibus, Modulata laus est Hymnus, vt quidem arbitror. Elias Cretensis eiusdem Gregorij Scholiastes, Hymnus diuinæ gloriæ est decantatio, laudisque ipsius prædicatio. Chrysostomus proœmio 2. in Psal. Hymnus est bonorum verborum conceptio, quæ Deo offertur pro bonis, quæ nobis adsunt. Minus recta videtur Hymni finitio, quam assignat Ven. Beda præfatione in Psal. Hymnus est propriè laus Dei metricè scripta: si enim ad Hymnum ligatam orationem necessariam existimat, errat. Primarij sapientiæ antistites sunt, apud quos reperimus Hymnos soluta oratione compositos, videlicet apud Trismegistũ in Pimandro, Platonem in Symposio, & in Phœdro, idque præter alios adnotauit Rhodiginus. Marinus Neapolitanus in Proclo, siue de felicitate, Hymnos, inquit, efficiunt alij metro, alij oratione soluta. Egregiè Augustinus Hymni proprietatem describit. Hymnus scitis

Paul. Æmil. in vita Roberti.

Epitect. l. 1. c. 16.

Aug. ep. 119. c 18.

Athen. lib. 4. c. 4

Nazianz. Iambo. 15. v. 144.

Elias in orat. 9. Naz. n. 21.

Rhodig. l. 7. c. 5.

Aug. in ps. 148.

quid est? Cantus est cum laude Dei. Si laudas Deum, & non cantas, non dicis Hymnum. Si cantas, & non laudas Deum, non dicis Hymnum. Si laudas aliquid, quod non pertinet ad laudem Dei, etsi cantando laudes, non dicis Hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, & canticum, & laudem, & Dei. Laus ergo Dei cum cantico Hymnus dicitur. Quidam recentiores Poetæ suis carminibus, quibus Sanctos inuocant, Hymni titulum præfigunt, sed propriè Hymni ad Deum pertinent, & soli Deo conscribi solent, quod præter alios obseruat Menander Rhetor.

Menander loco citato.

Bened. Reg. c.17.

4. Sanctus Benedictus in Regula Hymnum vocat Ambrosianum, nam tempore Diui Ambrosij frequentius cantari cœperunt Hymni ab eodem compositi, vt ipsemet de se testatur in fine concionis de basilicis non tradendis hæreticis. Monasticæ verò Regulæ sanctionem sic explicat Vualfridus Strabo, vt beatissimus Legislator per Ambrosianos, vel eos intelligat Hymnos, quos confecit Ambrosius vel alios ad imitationem Ambrosianorum compositos. De qua re extat hic canon secundi Concilij Turonensis: Licet Hymnos Ambrosianos habeamus in canone, tamen quoniam reliquorum sunt aliqui, qui digni sunt forma cantari, volumus libenter amplecti eos præter ea quorum Auctorum nomina non fuerint in limine prænotata: quoniam quæ fide constiterint, dicendi ratione non obstant. Hymnos authenticos, qui in antiquis Hymnariis reperiuntur, nominatim recenset Radulphus Tungrensis, eosdemque collegit, ac scholiis illustrauit Iodochus Clichtouæus. Laudant Hymnorum auctores Isidorus, Rabanus Maurus, Vualfridus Strabo, & Berno Augiensis. Sunt autem præcipui, qui Hymnos scripserunt, Synesius, & Hilarius Episcopi, Cosmas Hierosolymitanus, Ioannes Damascenus, Theophanes, Theostericтus, Theoleptus, Metrophanes Smyrnæus, Prudentius, Beda, Sedulius, Paulinus, Venantius Fortunatus, Fulbertus Carnotensis, Paulus Diaconus, Thomas de Aquino, Ioannes Geometra, Maximus Margunius, & alij. In Officio nocturno solent hymni statim post Inuitatorium decantari. Vocati enim, & inuitati ad Deum illicò gaudemus, & exultamus, & si quæ sunt adhuc torpentia corda ad inuitantis vocem nondum satis commota per Hymni alacritatem, & iubilationem ad Psalmos deuotè persoluendos excitantur. Si quidem, vt Magnus scribit Basilius, hilarem, alacremque animæ æquabilitatem hymnica conferunt cohortamenta. In Laudibus verò, itemque in Vesperis, & Completorio Hymni dicuntur post Psalmos, quia cum his horis feruentiores in diuinis laudibus inueniri debeamus, consentaneum est, vt ad opus psalmodiæ sine præuia Hymni cohortatione procedamus, vt fiat quod scriptum est, *In Psalmis, Hymnis, & Canticis.* Prius enim ponuntur Psalmi, postea Hymni, vt potè res quædam diuinior, teste Chrysostomo, demum cantica:

Strabo c. 25. de reb. Eccl.

Concil. Turon. cap. 24.

Radulph. pro. 13.

Isidor. lib 1. de Ecc. off. cap. 6.
Rab. Maurus l. 2. c. 49.
Strabo cap. 25.
Berno Abb. cap. 2. de reb. ad Miss. spectant.

Basil. epist. 1. ad Greg. Theolog.

Coloss. 3. 16 & ibid. Chrysostom.

cantica: qui ordo in hisce tribus officiis omnino seruatur, nam post Hymnos Euangelica cantica modulamur. At in cæteris diurnis horis Hymnus præcedit Psalmos, quia curis quotidianis occupatum cor ad dulcedinem diuini amoris hymnico personante concentu retrahi debet, sicut dicit Scriptura, *Pinguescent speciosa deserti, & valles abundabunt frumento, clamabunt, etenim Hymnum dicent.* Quomodo pinguescet desertum? Quomodo corda depressa, & distracta diuinæ gratiæ suauitate abundabunt? clamabunt inquit. Quid clamabunt? Hymnum dicent. Hymnus igitur dicendus est, vt diuinæ consolationis epulo saginemur. *Eructabunt labia mea Hymnum*, inquit Psalmographus, *cum docueris me iustificationes tuas.* Eructat qui plenus est. Si diuina iucunditate repletus es, si donis cœlestibus impinguatus, eructabunt Hymnum labia tua. Quare Hymnus aliquando præcedit, vt laude Dei repleatur os nostrum: aliquando subsequitur, vt de perceptis muneribus summo largitori gratias referamus. Quod enim à superis descendit, vt sapienter scribit Ennodius Ticinensis, sola licet Hymnorum mercede taxari: Fabricator mundi ad potiora munera modulatis inuitatur eloquiis. Hymnos autem idcircò stantes cantamus, vt in corporis erectione rectitudinem mentis ostendamus. Nam quid prodest, ait Augustinus, quod Hymnum cantat lingua tua, si sacrilegium exhalat vita tua? Male viuendo multas linguas misisti in blasphemiam. Lingua tua vacat Hymno, & cæteræ te intuentium vacant blasphemiis. Si ergo vis benedicere Dominum, fac verbum eius, fac voluntatem eius. *Te decet Hymnus Deus*, ait Psalmus. Sed vbi? *In Sion.* In Babylone non decet. Spes nostra fundata est in illa Ciuitate Hierusalem. Qui cantat secundum hanc spem, licet carne sit adhuc in Babylone, corde tamen cantat in Sion, dicente Apostolo, *Conuersatio nostra in Cælis est.* Qui verò terrenis adhuc inhiat cupiditatibus, hic ab Hymnis alienus est, hic Hymnos cantare nequit de canticis Sion.

Psalm. 64.
Psalm. 118.
Ennod. in Panegyrico ad Theodoricum.
Aug. in ps. 102.

§. X.
DE ANTIPHONIS.

Quid sit Antiphona. Quis primus fuerit Antiphonarum institutor. Alterni cantus antiquitas. Antiphona charitatem designat. Suspiria amantis animæ.

1. Feruentissimus Christi Martyr Ignatius primus in Ecclesia Orientali Antiphonis initium dedit, vt Socrates Scholasticus testatur. Est autem ἀντιφωνὴ vox contra sonans, siue cantus oppositus, & reciprocus à verbo Græco ἀντιφωνεῖν, quod est contra clamare, seu vicissim, & ex aduerso respondere. Vnde Echo à Græcis Poëtis *Antiphonis*, id est vicissim resonans, aut reclamans nuncupatur.

Socrat. lib. 6. c. 8.

Antiquiores musici, cum multiplex consonantiæ genus faciant, vnum eorum vocant ἀντίφωνον, vt doctissimus Zerlinus ostendit, estque huiusmodi diapason, diapason diapente, & disdiapason. Vsu verò receptum est, vt sententia, quæ Psalmum, vel canticum antecedit, Antiphona dicatur, nam teste Amalario, totus Psalmus, totumuè canticum iuxta eius tonum alternis versibus vicissim cantatur, ac deinde duo chori in ipsa Antiphona post finem Psalmi simul conueniunt. Dico Antiphonam more Ecclesiastico, quamuis sic loquentes irrideat l.1. Dodecachordi c.16. Henr. Glareanus, qui Antiphonum dici vult, vt linguæ Græcæ ratio postulat. Ignoscant Critici. Ipsi quoque Psalmi, cum à pluribus alternatim recitantur, Antiphonæ dici possunt, quia scilicet duo chori ad statutæ Antiphonæ symphoniam alterna modulatione sibi mutuò respondent. Hanc igitur consuetudinem alternatim psallendi habet ab antiquissimis seculis orthodoxa Ecclesia, ab Ignatio nimirum, qui post Euodium Antiochenæ Ecclesiæ Antistes pontificatus gratiam, vt ait Theodoretus, per Magni Petri dexteram accepit. Hic in excessu mentis suæ vidit Angelos alternis Hymnis sanctissimam Trinitatem collaudantes, vnde psallendi formam in ea visione expressam Ecclesiæ tradidit Antiochenæ, quæ deinde in varias Ecclesias piorum Episcoporum studio insinuata ab omnibus demum Catholicis recepta est. Scio quidem Theodoretum, Suidam, quos nonnulli recentiores secuti sunt, ad Flauianum, & Diodorum Antiochenos Monachos, qui tempore Constantij Imperatoris floruerunt, hanc institutionem referre. Verumtamen vel errasse istos dicendum est; vel non de quocunque alterno cantu, sed de solis Dauidicis Psalmis intelligi debent. Hi enim primi, ait Theodoretus, psallentium choro in duas partes diuiso Hymnos Dauidicos alternis canendos instituerunt. Theodorus autem Mopsuestenus citatus à Niceta Choniate lib. 5. Thesauri Orthodoxæ fidei c. 30. præfatos Monachos eam Psalmodiæ speciem ex Syrorum Lingua in Græcam transtulisse asseuerat. Scio etiam ritum Monachorum tempore Cassiani diuersum fuisse. Nam in cœnobiis hunc morem viguisse refert, vt sedentibus cæteris, & omni cordis intentione ad vocem psallentis intentis vnus in medio integrum Psalmum solus cantaret: imò quantalibet multitudo conuenisset, nunquam amplius psallebant in synaxi, quam quatuor fratres. Nondum videlicet illa alternatio in monasteriis approbata fuerat, nec statim in omnes terræ partes propagata. Sanè in Latina, & Occidentali Ecclesia quotquot scribunt de sacris ritibus Beatum aiunt Ambrosium Mediolanensem Episcopum primum fuisse, qui Græcorum imitatus exemplum hunc canendi modum per Antiphonas tradiderit, quem postea Damasus Papa Pontificali auctoritate confirmarit. Atque hinc fortasse quorundam historicorum error defluxit alterni cantus auctorem B. Damasum asserentium, quem ta-

Zerlin. initio l. 3. supplem. Musicalis.

Amalar. lib. 4 c. 7.

Theodoret. lib. 1. hæretic. fabularũ.

Id. hist. Eccl. l. 2. cap. 24.
Suidas v. χρῆσις.

Cassian. lib. 2. de inst. cœnob. c. 5. & seqq.

men ipse non introduxit, sed ab Ambrosio institutum Apostolico decreto stabiliuit.

2. Hanc veritatem vnico testimonio confirmo, quod nulla possit exceptione peruicax aduersarius eludere. Audiamus Augustinum: scimus enim quia verum est testimonium eius. Quantum fleui, ait, in Hymnis, & canticis tuis suaue sonantis Ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter? & infra. Non longè cœperat Mediolanensis Eccclesia genus hoc consolationis, & exhortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus, & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum Iustina Valentiniani Regis pueri mater hominem tuum Ambrosium persequeretur hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab Arianis. Excubabat pia plebs in Ecclesia mori parata cum Episcopo suo seruo tuo. Tunc Hymni, & Psalmi vt canerentur secundum morem Orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est, & ex illo in hodiernum retentum multis iam, ac penè omnibus gregibus tuis, & per cæteras orbis imitantibus. Hæc Augustinus. Cæterum in veteri testamento cantus alternationem adumbratam videmus Isaiæ sexto in duobus Seraphim, qui clamabant alter ad alterum *Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Initio autem Euangelij, si non alterni cantus expressio manifesta, aliquod saltem eius vestigium apud Philonem, & Dionysium Areopagitam reperitur. Et ille quidem choros describit nunc iunctis vocibus resonantes, nunc sibi inuicem congruè respondentes. Hic verò canentes ad alterutrum laudat, quasi vna concordi, & consona sacrarum rerum chorea. Tertullianus quoque in fine libri secundi ad vxorem; Sonant, inquit, inter duos Psalmi, & Hymni, & mutuò prouocant quis melius Deo suo canet. Quod si ad sinceram Christi fidelium pietatem profanos etiam ritus adiungere libeat, viguisse apud Ethnicos cantus alternationem manifestum est. Poëtis enim solemne est carmen Amœbæum, in quo cantantes alternis sibi respondent. Sic ille Pastor apud Poetam in Bucolicis,

Aug. lib. 9. confess. cap. 6. & 7.

Philo de vita contemplat.

Dionys. c. 3. Eccl. Hierarch.

Virgil. Ecl. 3.

Vis ergo inter nos quid possit vterque vicissim
Experiamur?

Et post pauca.

Incipe Damœta, tu deinde sequere Menalca:
Alternis dicetis, amant alterna Camœnæ.

Calpurnius, — Calpurn. Ecl. 4.

Tuque prior Corydon, tu proximus ibis Amyntha.

Statius Papinius. — Statius 1. Thebaid.

---- Paulatim alternis in verba, minasque
Cunctantur.

Homerus describit Musas alternatim cantantes, ἄειδον ἀμειβόμεναι φωνῇ καλῇ, canebant alternantes voce pulchra. Sed his omissis,

Homer. Iliad. 1. v. 604.

quæ sit mystica Antiphonarum intelligentia libet paucis inuestigare.

Amalar. l. 4. c. 7.

3. Amalarius doctè, & eleganter rem istam edisserit. Quantò melior, ait, anima corpore, tantò melior est cantus animæ quam corporis. Igitur intendendum est, quæ sit Antiphona animæ. Videtur nobis virtus dilectionis esse, quæ coniungit opera duorum fratrum simul. Psalmi ad opera referuntur, Antiphona ad illam dilectionem, qua vnusquisque fratri suo porrigit suum opus. Duobus choris alternatur Antiphona, quoniam non potest minus esse charitas, quam inter duos. Hanc vicissitudinem charitatis significant Cantores, qui alternatim ex vtraque parte Antiphonas leuant. Hos duos choros designauerunt pennæ animalium inuicem porrectæ, quas vidit Ezechiel in figura aduentus Christi, & noui testamenti. Coniunctio duarum pennarum Antiphona est, quæ vicem tenet charitatis. Penna enim animalium alterius ad alterum iungitur, ait Gregorius Magnus, quia sanctorum Prædicatorum virtus, atque sapientia vicissim sibi in charitatis atque concordiæ pace sociatur. Vt autem charitas perfecta sit, necesse est adesse alterum, cui eius affectus exhibeatur. Ideò Psalmos alterna modulatione cantamus, quia amor si non sit mutuus, iucundus esse non potest; quandoquidem si desit qui amorem impendat, & qui rependat, amor non est. Ante Psalmum imponitur Antiphona, quia opus bonum, vt sit meritorium, ex charitate procedere debet. Iuxta tonum Antiphonæ cantatur Psalmus, quia iuxta charitatis mensuram solet manus operari. Frustra accedit ad Psalmum cantandum, qui amoris Antiphonam non intermiscet. Fides per dilectionem operatur, nec potest capere frigidum pectus eloquiũ Dei ignitum vehementer. Sicut enim, ait Bernardus, Græcè loquentem non intelligit, qui Græcum non nouit; nec Latinè loquentem, qui Latinus non est: sic lingua amoris ei qui non amat, barbara erit, erit sicut æs sonans aut cymbalum tinniens. In solemnioribus festis, quia perfectior charitas esse debet, duplicatur Antiphona: in aliis autem initio Psalmi imperfectè inchoatur, & in fine integra dicitur, quia, vt explicat Hugo Victorinus, inchoata in hac vita charitas in fine consummanda est. Cantor solus incipit Antiphonam, quæ ab omnibus deinde completur, tum quia charitas ab vno Christo ad membra diffunditur, tum quia summus Dei amor præuenit nostrum, & ipse prior dilexit nos. Ideò post Psalmos cantant omnes communiter Antiphonam, quia commune gaudium à communi oritur dilectione. Tempore Resurrectionis minor est numerus Antiphonarum, quia Clerici, & Sacerdotes Paschalibus gaudiis, & Sacramentis quasi succenso clibano intus æstuantes non indigent externis adminiculis, vt ad amorem incitentur.

Greg. Hom. 3. in Ezech.

Bern. Serm. 69. in Cant.

Hugo c. 3. specul.

4. Vtinam, Domine Iesu, possideat me semper amor tuus, & vera charitatis Antiphona semper resonet in corde meo. Recedat ab anima

mea omnis dissonantia, vt te solum diligam, tibi soli placere cupiam, cui soli debetur amor. Vulnera cor meum potenti iaculo charitatis tuæ, vt amore tuo saucius viuam semper in vulnere tuo. Absconde me in abscondito faciei tuæ à conturbatione hominum, protege me in tabernaculo tuo à contradictione malorum, qui non diligunt te, nec agnoscunt te, & dicunt mihi, Veni, seruiamus Diis alienis, & idolis offeramus libamina, cum tu solus sis Deus, quem solum quæro die ac nocte, attrahens ventum amoris mei, & durissimum terræ huius incolatum detestans à malitia inhabitantium in ea. Fecisti me Domine ad te, & inquietum est cor meum, donec requiescat in te. Sed quando te videbo? Quando apparebo ante faciem tuam? Quando satiabor pulchritudine vultus tui, in quem desiderant Angeli prospicere? Renuit consolari anima mea, nec requiem inuenire potest, nisi in te dulcedo mea, & vnicum solatium cordis mei. Veniat igitur dies illa, dies inquam æternitatis, dies quæ nescit occasum, in qua te perfruar sine fine, in qua videbo te reuelata facie, ad quem nunc de longè suspiro.

METRVM XL.

HEi mihi, dulcis Amor, mea qui suspiria solus,
Et gemitus nosti, cordis & ima vides,
Hei mihi, te quærens, quæ non loca tristis obiui,
Nec, mea vita, tamen te reperire queo.
Non mihi sunt syluæ, non spinea lustra relicta,
Inuia fluctiuagi, nec via spreta maris.
Sed mare dum peragro, dum terras lustro, nec vllæ
Respondent lacrymis compita trita meis:
Sentio me tantos frustra impendisse labores,
Perque viam insuetos attenuasse pedes.
Dicite vos socij, populus genialis amantum,
Dicite, si nostis, quà meus iuit Amor.
Ille meus, vita quem diligo carius ipsa
His erit indiciis cognitus ille meus.
Pulchrior est rutilo radiantis lumine solis,
Cælis splendidior cum sine nube nitent.
Cynthia flammiferis quantò supereminet astris,
Tantò est Angelicis pulchrior ille choris.
Cernite odoratis gemmantem floribus hortum,
Cernite puniceis lilia mixta rosis.
Cernite florigero vernantes gramine campos.
Cernite quam læto prata colore virent.
Omne decus terræ, nitor omnis fulget in illo,
Et cæli supero quicquid in axe micat.

Nondum opifex rerum cœlorum extenderat orbes;
Nec librata suo pondere stabat humus.
Non Phœbus nitida lustrabat lampada terras,
Non pelagi spumans cinxerat vnda solum.
Iamque meus viuebat Amor, flammaque perenni
In semet refluus fons bonitatis erat.
Sed licet æternos sine tempore computet annos,
Attamen illum omnis parturit vsque dies.
Ardet, & ardenti perfundit lumine Solem,
Deque eius radiis sidera lumen habent.
Iactat vbique faces, terras comburit, & astra,
Illius & gelidis incubat ardor aquis.
O superi, ô vigiles, ô vos qui nostis Amorem,
Dicite quando abiit, quò simulauit iter.
Dicite vos sancto mihi quondam fœdere iuncti,
An meus, ille meus, perditus vsque latet?
Sed tu dulcis Amor, cur non te ostendis amanti?
Cur fugis, & sponsam deseris vsque tuam?
Ergone sponse animas ad vulnera cogis amantes,
Atque venenata cuspide corda feris?
An fortè hic præsens vultum tegis obice nubis,
Nec sinor ore tuo, nube tegente frui?
Sic tu nempè soles tacitis illudere votis,
Sicque meam speras posse probare fidem.
Ast ego te nunquam, dulcissime sponse, relinquam;
Nec mea comburet viscera falsus amor.
Spiritus ante meus tenues vanescet in auras,
Quam mea mens possit non meminisse tui.
Te mihi non enses, non vnda, nec auferet ignis,
Ipsa licet tristis styx adeunda foret.
Ergo veni mea lux: cur longa absentia amantem
Vexat, & infestum pectora vulnus edit?
Ora notat pallor, totoque in corpore languor,
Et tetrico in vultu mortis imago sedet.
Sed quò nunc rapior? quis me nouus occupat ardor?
Quæ flamma insolito membra calore cremat?
An te conspicio mea lux, & amore fatiscens
Te mihi præsentem, sponse, latere puto?
Ah! præsens sponse es: nec se mens credula fallit;
Intus nam sentit Numen adesse tuum,
Iam mea diuinum spirant præcordia amorem,
Inuolo in amplexus iam, mea vita, tuos.

Iam super astra feror, pedibus sublimia calco
Culmina cœlorum: sordida terra vale.
Terra vale, & mundi vos impia turba valete,
Gens infixa solo, turbaque amoris inops.
Fas mihi nunc tecum, mea spes, mea vita, morari:
Fas mihi te solo nunc sine teste frui.
In te suauis Amor, votorum meta meorum,
Sit mihi certa salus, sit mihi tuta quies.
Oscula iam liceat per amica silentia tecum,
Oscula per longas iungere pressa moras.
Te plenum, vacuumque sui ad te pectus anhelat,
Et mea vita tuis ignibus vsta perit.
Ignibus vsta perit mea vita: ô parce sagittis,
Parce Amor, ah! tantas comprime, sponse, faces.
Pone modum flammis, ignem compesce furentem:
Quam iacis ah! miseræ figit arundo necem,
En morior, iam victor ouans prædare iacentem,
Oreque grandiloquo parta trophæa cane.
O Amor! ô furor! ô quæ me dementia cepit!
O mors! ô miris perdita vita modis!
O signa! ô monstra! ô sanæ ludibria mentis!
O vigilans somnus! ô sine nocte dies!
O rutilans nox! ô sapiens dementia! flamma
Ardorem extinguens! os sine voce loquax!
O casta ebrietas! clamosa silentia cordis!
O vbi sum? quid ago? quò furibunda feror?
Desipio, tu cogis Amor. Sed nunquid inermis
Semper ero? & mortem semper inulta feram?
Arma, arma huc ferte, huc fidi properate sodales,
Ferte enses, gladios, spicula, tela, faces.
Quid moror? & cessò iaculum torquere, vel hastam,
Et non incerta figere tela manu?
Sed iam victus Amor proprio comburitur igni,
Et patitur telis vulnera facta suis.
Dicite io pæan, io plaudite: victor Amoris
Est Amor, en victas porrigit ille manus.
Ponite vos socij tumulum, tum cædite saxo
Hæc duo perspicuis carmina scripta notis.
Hæc tenet vrna duos alterna cæde peremptos:
Victus vterque fuit, victor vterque fuit.

§. XI.

DE PSALMIS.

Psalmorum encomia ex Patribus. Psalterium compendium est omnium scientiarum. Diuisio Psalterij. Psalmus quid sit. Vsus Psalmorum laudabilis, & antiquissimus.

1. INgens argumentum, & non vnius operis esset, quicquid de Psalmis ab orthodoxis viris præclarè dictum, & sapienter excogitatum est in vnum colligere: superat enim argumenti fœcunditas, vel diligentissimi scriptoris sedulitatem, vt ex multis pauca secernere res ardua sit, cuncta verò in pauca congerere pompam potius ingenij præ se ferre, quam solidam legentium vtilitatem videatur. Satis igitur erit in tanta rerum copia præcipua quædam non meis, sed sanctorum Patrum verbis carptim adnotasse, quæ Psalmorum præstantiam, vim, & excellentiam sinceris mentibus ostendant. Nulla pars est sacrarum Scripturarum, in qua ornanda, & interpretanda plura sudarint tum veterum, tum recentiorum ingenia, vt ad eorum labores curiosi lectoris studium omnino remittere debeam circa varias difficultates, quæ de Psalmorum auctore, materia, nomine, diuisione, titulis, ordine, & argumento in ipso tractationis limine disputanda forent. His igitur consultò prætermissis excitandus lectoris animus est ad amorem Psalmodiæ ignitis Sanctorum eloquiis, & exhortationibus. Extat in primis admirabilis viri Ephræm Syri præclarum encomium in Psalmos. Cum Deo, inquit, multis, cum hominibus paucis loquere. Psalmus in ore tuo sit assiduè. Quoniam Deus cum nominatur dæmones fugat, & psaltem sanctificat. Psalmus tranquillitas est animæ, designator pacis. Psalmus amicitiæ conciliator, dissidentium vnio, inimicantium inter se fœdus, ac pacificatio. Psalmus Angelorum ad subueniendum inductio, præsidium timoris nocturni, requies à laboribus diurnis, infantium tutela, ornamentum senibus, maiorum natu consolatio, mulieribus aptissimum ornamentum. Hic solitudines inhabitat, conciones temperat, rudibus est instructio, proficientibus incrementum, perfectorum firmamentum, & vox Ecclesiæ. Hic festa collustrat, hic dolorem secundum Deum operatur. Etenim Psalmus ex lapideo etiam corde lacrymas excutit. Psalmus Angelorum opus est; cœleste munus, atque administratio, incensum spirituale. Psalmus mentium illuminatio, ac corporum sanctificatio. In hoc, fratres, nunquam exerceri desistamus, & domi, & extra, in viis, & dormientes, & excitati, loquentes nobismetipsis in Psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus. Psalmus piorum gaudium: hic stultiloquium exterminat, risum reprimit, iudicium suggerit, animam in

Ephr. Syrus to. 1. pag. mihi 13.

mam in Dei laudem excitat, cum Angelis choros agit. Hæc Ephræm Syrus, cui Græcorum eloquentissimum adiungo Basilium. Psalmorum liber, ait iste, quiduis ex omnibus in se complectitur, quod vsui sit omnibus, futura certissimis præcinit oraculis, historicam continet narrationem, leges sancit vitæ sanctius instituendæ, cuique agenda præscribit, & submonet. Vtque semel omnia, liber hic bonæ omnis doctrinæ vberrimum quoddam est, & commune promptuarium. O inuentum sanè quam admirabile, ac sapiens Doctoris, qui excogitauit quo pacto vna, eademque opera ipsi melicos cantus emodularemur, & doctrinam animæ salutarem condisceremus. Quid porro non hinc possis edoceri? non fortitudinis magnificentiam? non exactam seueritatem iustitiæ? non temperantiam vel ipso aspectu venerabilem? non absolutam perfectionem prudentiæ? non pœnitentiæ formulam? non modum patientiæ? non denique quicquid dicere possis de genere bonorum? Hæc & alia plura verè magnus Basilius, cui consonat Chrysostomus Homilia 7. de pœnitentia.

Basil. præf. in Ps. siue hom. in Ps. 1.

2. Latinorum quoque doctissimus Augustinus cum in omnibus scriptis insigni niteat eloquentia, in Psalmis tamen laudandis, & explicandis tanta pollet dicendi facundia, vt seipso maior videatur. Quid Ambrosium commemorem? cuius oratio tanto diffluit verborum nectare, vt de illo meritò vsurpem Dauidicum illud, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Quid dulcius his verbis, quibus Psalmorum explicationi preludit? In libro Psalmorum profectus est omnium, & medicina quædam salutis humanæ. Quicunque legerit habet quo propriæ vulnera passionis speciali possit curare remedio, Psalmus benedictio populi est, Dei laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo vniuersorum, vox Ecclesiæ, fidei canora confessio, auctoritatis plena deuotio, libertatis letitia, clamor iucunditatis, lætitiæ resultatio. Iracundiam mitigat, solicitudinem abdicat, mœrorem alleuat. Nocturna arma, diurna magisteria. Scutum in timore, festum in sanctitate. Imago tranquillitatis, pignus pacis, atque concordiæ, citharæ modo ex diuersis & disparibus vocibus vnam exprimens cantilenam. Diei ortus Psalmum resultat, Psalmum resonat occasus. Mulieres Apostolus in Ecclesia tacere iubet, Psalmum etiam benè clamant. Hic omni dulcis ætati, hic vtrique aptus est sexui. Hunc senes rigore senectutis deposito canunt, hunc veterani tristes in cordis sui iucunditate respondent. Hunc iuuenes sine inuidia cantant lasciuiæ, hunc adolescentes sine lubricæ ætatis periculo, & tentamento concinunt voluptatis. Iuuenculæ ipsæ sine dispendio matronalis psallunt pudoris: puellulæ sine prolapsione verecundiæ cum sobrietate grauitatis Hymnum Deo inflexæ vocis suauitate modulantur. Hunc tenere gestit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat

Ambros. præf. in Psalm.

ediscere. Psalmum Reges sine potestatis supercilio resultant. Psalmus cantatur ab Imperatoribus, iubilatur à populis. Certant clamare singuli quod omnibus proficit. Psalmus virtutum organum est, quod sancti Spiritus plectro pangens Propheta venerabilis cœlestis sonitus fecit in terris dulcedinem resultare.

Dionys.c.3. Eccl. Hierar.

3. Grandiori cothurno attollitur Theologorum vetustissimus Dionysius Areopagita. Sancta, inquit Psalmorum modulatio omnibus Sacerdotalibus mysteriis iungitur, & substantiæ ratione cohæret. Omnis quidem textus sacræ Scripturæ, rerum substantiam, ac distinctionem à Deo conditam prædicat: aut legale Sacerdotium, viuendique denunciat modum: aut sortes Dei populo distributas, ac possessiones narrat: aut iudicum sanctorum, aut sapientium Regum, aut piorum Sacerdotum sensum, ac prudentiam celebrat: aut veterum hominum inter varios, & multiplices tristium casus mirabilem constantiam, immobilemque Philosophiam eloquitur: siue agendæ vitæ sapientia monita, siue diuinorum amorum dulcia carmina, & diuinas effigies profert: siue plenas doctrina salutari futurorum prædictiones enunciat: siue diuina Domini Iesu in humano corpore opera loquitur: siue discipulorum eius mores, atque instituta diuinitus tradita, & ad Dei similitudinem imitando ducentia, sanctissimasque doctrinas: siue arcanam illam, ac mysticam omnino visionem dilecti discipuli, diuinamque Domini Iesu, & altissimam Theologiam iis, qui Dij fieri merentur, exponit, eosque per mysteria sacra, & diuina sustollit, atque confirmat. At diuinorum carminum sacrosancta Scriptura, cum id præcipuè intendat, vt omnia Dei eloquia, & operationes concelebret, omnia diuina vniuersaliter canit, atque exponit, aptissimum habitum inserens eis, qui eam dignis affectibus promunt. Pergit sanctus Pater ostendere ea omnia, quæ in sacris Scripturis diffusè explicantur breui Psalmorum compendio contineri. Est igitur Psalterium consummatio totius Theologiæ, vt loquitur Radulphus Tungrensis. Est totius Scripturæ summarium, est omnium insuper artium, omniumque scientiarum collectio, & promptuarium. Quicquid literator Grammaticus de congrua disserit oratione, quicquid subtilis Dialecticus de operationibus mentis ratiocinatur, quicquid venustatis facundus promit Rhetoricus, quicquid perspicax Arithmeticus de mystica numerorum ratione philosophatur, quicquid solers Geometra accurata delineat mensuratione, quicquid dulcisonus Musicus canoro pangit modulamine, quicquid siderum indagator Astrologus in sublimi sphærarum circulatione speculatur, quicquid grauis, doctusque Philosophus de rerum naturis, & proprietatibus curiosa disputat sedulitate; quicquid denique sacer docet Theologus diuinæ lucis fulgore illustratus, id totum tanquam in amplissimo quodam scientiarum omnium thesauro in Dauidicis Psalmis recondi-

Radulph.prop.8.

tum reperitur. Sic varietas ista Psalmorum, ait Cassiodorus, aut pretiosissimo lapidi topazio, aut pulcherrimo pauoni congruè forsitan comparatur, qui toties diuersos reddunt colores corporis sui, quoties in eis defixus fuerit oculus intendentis. Cassiod.in Psal. vlt.

METRVM XLI.

Nemo Iessiadis carmina Principis
Æquo reddere plectro,
Vel dignis studeat tollere laudibus
Vana concitus aura.
Nam præceps liquidum vectus in aëra
Falsis nititur alis,
Audet qui temerè culmina scandere
Non concessa polorum.
Vt campos tumidi fluminis impetus
Rupto gurgite inundat,
Sic mentem rapidis cursibus irrigant
Magni carmina Vatis.
Nec tot flammiuomis faucibus egerit
Ardens Ætna fauillas,
Quot flammis populat viscera, quot faces
Psalmus vibrat amoris.
Seu Regem superum concinit, & Patrum
Laudat facta priorum,
Et castra Isacidum, iustaque prælia,
Et stantes pelagi vndas.
Seu seris reserat fata nepotibus
Cœli insculpta pyropis.
Euoluitque Patris consilia, & sacros
Scribit Verbi hymenæos.
Siue implorat opem Numinis, & preces
Pronus fundit Olympo.
Diuinus fidicen semper amabili.
Mulcet carmine cœlum.

4. Theodorus ille lapsus, ad quem Chrysostomus scripsit vt eum reuocaret ad Monasterium, & à quo Nestorius suam hausit impietatem, non amplius quam 18. annos natus, vt testatur Leontius Byzantinus, in scripturas debacchatus est, non enim nisi debacchationes scripturarum eius interpretationes vocari possunt, & inter cætera inscriptiones Hymnorum, & Psalmorum, & Canticorum penitus eiecit, & omnes Psalmos ad Zorobabelem, & Ezechiam retulit, tribus tantum ad Dominum reiectis, qui error intolerabilis est. Alij Leont lib.3.adu. Nest.& Eutych.

verò in hoc errarunt, quod non omnes Psalmos à S. Rege Dauid fuisse conscriptos existimarunt, sed hi tamen ob hanc causam inter Hæreticos numerari non debent, vt censuit S. Philastrius Episcopus Brixiensis. Libet autem Ecclesiasticos homines hic admonere, vt Psalterium non solum verbo tenus memoriter scire, sed eius quoque mysticam intelligentiam percipere studeant. Notissimum est illud Augustini vix nomen Sacerdotis mereri qui Psalterium ignorauerit: & Concilium Toletanum sacris Ordinibus eos prohibuit insigniri, qui totum Psalterium, & Cantica vsualia nescirent. Magnus item Gregorius eum qui Psalmos ignorabat noluit Episcopum ordinare. Possem paginas latè implere Auctorum nominibus, qui Psalterium præclaris lucubrationibus illustrarunt, sed nolo ego assumpta censoria virga sedere arbiter tot ingeniorum, & critica dicacitate aliorum opera subtilius examinare: puto tamen hominibus mediocri præditis literatura sufficere posse Commentaria Cardinalis Bellarmini, & Paraphrasim Cornelij Iansenij; doctoribus enim hac in re legem præscribere supercilij esset non tolerandi. R. Abraham aben Hezra Psalterium diuidit in decem Psalmorum genera. Primum est *Menatzeach*, quod nos dicere possumus carmen triumphale. Secundum *Neghinah*, cantus cum musico instrumento. Tertium *Mizmor*, Psalmus. Quartum *Scir*, Canticum. Quintum *Tehilah*, laus. Sextum *Tephilim*, Orationes. Septimum *Berachot*, Benedictiones. Octauum *Hodoth*, Confessiones. Nonum *Asre*, Beatitudines. Decimum *Halleluioth*, quæ sunt laudes *Iah*, vnde Halleluiah. Porrò Psalmus Græca vox est, quæ Latinis idem est ac cantus à verbo Ψάλλω, quod est canto, siue id ore duntaxat fiat, siue addito musicali instrumento. Hebræi Psalmos vocant *Tehilim*, id est laudes, siue Hymnos, quod præcipua eorum pars in cantandis Dei laudibus versetur. Quam sit antiquus eorum vsus in Ecclesia superfluum est hic repetere, cum iam probatum sit supra capite primo. Cur verò Ecclesia præ cæteris scripturis frequentius vtatur Psalmis, tractant Radulphus de Riuo, & Ioannes à Turrecremata Cardinalis, quia videlicet excellentiores sunt, vt modo ex Patribus ostensum est, perfectam orandi formam continent, suntque magis idonei ad cantum, & vocalem iubilationem. De numero Psalmorum, deque mysticis eorum sensibus, & de vsu psallendi insignem tractatum scripsit Ioachimus Abbas in tres libros distinctum. De priuato vsu Psalmorum quomodo, & qua ratione in diuersis occasionibus illis vti debeamus, disserit Athanasius in aureo libello de interpretatione Psalmorum ad Marcellinum, qui tractatus & lectu dignissimus est, & Christianis omnibus maximè vtilis. Docet Amalarius non stare solere, quando Psalmos cantamus, vt ex situ corporis affectum mentis demonstremus, paratos videlicet nos esse ad exercitium operis; quod per Psalmos signifi-

Philast. de hæresib. num. 79.

Concil. Toletan. 7. c. 10.
Greg. l. 4. Ep. 45.

Radulph. prop. 8. & 9.
Turrecrem. in regul. S. Bened. trac. 75.

Amalar l. 4. c. 5.

catur. Parum enim valeret Psalmorum modulatio, ni bonorum operum executio oris cantum sequeretur. Finio hac præclara melliphthongi Doctoris parænesi. Cibus in ore, Psalmus in corde sapit: tantum illum terere non negligat fidelis,& prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ: ne si fortè integrum glutiat, & non mansum, frustretur palatum sapore desiderabili super mel,& fauum. Mel in cera,deuotio in litera est. Alioquin litera occidit,si absque spiritus condimento glutieris. Si autem cum Apostolo psallas spiritu, psallas,& mente, cognosces & tu de illius veritate sermonis: quem dixit Iesus: *Verba quæ locutus sum vobis, spiritus,& vita sunt.* Sic delectabitur in crassitudine anima tua, sic holocaustum tuum pingue fiet: sic placabis Regem,sic placebis Principibus, sic denique totam tibi curiam beneuolam reddes. Bern. serm. 7 in Cant.

§. XII.

DE CANTICIS.

Quomodo inter se differant Psalmus, Canticum, Canticum Psalmi, & Psalmus Cantici. Canticum quid sit. De Canticorum vsu, numero, materia, & antiquitate. De Cantico Te Deum laudamus. *Per alia Cantica properandum esse ad Cantica Canticorum.*

1. DE diuinis Canticis paucis agendum est, si de tanta re pauca proloqui fas erit. Orthodoxi Patres Cantica à Psalmis distinguunt iuxta diuersas musicæ artis præscriptiones. Et Psalmus quidem sermo musicus est, qui secundum harmoniæ rationem ad organum pulsari, & simul cantari solet. Canticum verò est, cum cantantium chorus libertate sua vtens, nec in consonum organi adstrictus obsequium solius vocis modulatione exultat. At cum organo præcinente Cantoris vox instrumenti æmulatrix subsequitur, Canticum Psalmi nuncupatur. Cum autem humana voce incipiente organi sonus pari suauitate voce modulos imitatur, Psalmus Cantici vocari consueuit. His ergo quatuor musicæ artis generibus competentes Canticorum inscriptiones prænotantur. Canticum sola voce, Psalmus voce simul,& organo: incipiente organo Canticum Psalmi: instrumentali symphonia vocem subsequente Psalmus Cantici decantatur. Porrò Canticum,quod in sacris literis collaudare iubemur, significat apud Hilarium,& Augustinum scientiam spiritualem,& intelligentiam cœlestis arcani, quam quis per cognitionem sapientiæ consequitur. Siue,vt ait Basilius, Canticum est quodcunque contemplatione simplici,ac Theologica comprehenditur. Vel,vt docet Maximus Martyr, Cantica voluptatem significant diuinorum bonorum,quæ animas commouent ad sincerum Dei amorem. Non enim semper boni

Hilarius, Euthymius & Chrysost. in præf. Psalm. Basilius in Ps. 29.

Eccli. 39. 19.

Hilar. præf. in Ps. Aug. in Ps. 67.

Basil. in Ps. 29. Maxim. Martyr. de Eccl. mystagogia c. 11.

operis exercitium habitam de Deo cognitionem statim subsequitur; sed cognoscens diuinæ maiestatis miranda secreta in nuda eorum contemplatione aliquando quiescit, sicut scriptum est, *Vacate, & videte quoniam ego sum Deus.* Hanc autem animæ voluptatem, hanc animi sublimem contemplationem denotat Canticum, quod, teste Chrysostomo, animam erigit, & alatam quodammodo efficit, & à terra liberat, & exoluit à vinculis corporis, & amore sapientiæ afficit, & vt res omnes ad hanc vitam pertinentes irrideat, perficit. Hac verò dispositione diuini Officij series ordinatur, vt nonnisi præmissis aliquot Psalmis Canticorum modulatio subsequatur: nam Psalmus exteriores indicat actiones, quarum laboriosa efficientia, ad sublimem contemplationis statum in Canticis symbolicè adumbratum aptatur homo. Et quia solet nonnunquam rerum diuinarum adepta cognitio magnarum rerum operationem parturire, ideo post Cantica adhuc Psalmi aliquando cantantur, necessariam actionis, & contemplationis vicissitudinem indicantes. Sed post Cantica ex Euangelio desumpta nullus sequitur Psalmus, quia futuræ vitæ perennem contemplationem significant, quando non erit amplius neque labor, neque dolor. Cæterum Cantiqua antiquitate temporis Psalmos omnes antecellunt. Nam Moyses ante omnem Psalmorum vsum primus omnium cecinisse Canticum narratur, cum subsistentium, & decurrentium aquarum obsequio è durissima seruitute liber euasit. Ecclesia è veteri testamento septem accepit Cantica, quæ septem diebus Hebdomadæ pro matutinis laudibus assignauit. E nouo autem tria dumtaxat quotidie frequentantur, Canticum quidem Zachariæ in matutinis laudibus, Canticum B. Virginis in vespertina synaxi, Canticum denique Simeonis in postrema Completorij hora. Vides quod hæc tria Cantica singulis diebus, cætera nonnisi semel in Hebdomada concinuntur? An hæc sunt noua Cantica, ad quæ Psalmographus toties repetito carmine fideles populos hortatus est dicens, *Cantate Domino Canticum nouum, Cantate Domino omnis terra?*

Psalm. 45.

Chrys. in psal. 41.

Psalm. 95.

2. Rectè Chrysostomus. Vetus Canticum vnius populi finibus circumscriptum erat, vnoque climate continebatur, neque fas erat populo extra illud clima vetus afferre Canticum; sed nouum per omnem terram incedit, quæ sub cœlo est, & ab vniuerso decantatur orbe. Rectè item Augustinus. Prius fuit testamentum vetus, Canticum vetus, homo vetus: nunc autem testamentum nouum, Canticum nouum, homo nouus. Hoc est discrimen inter Canticum nouum, & vetus. Veteres interrogati ab alienigenis, vt inter salices Babylonis Canticum Domini psallerent, responderunt: *Quomodo cantabimus Canticum Domini in terra aliena?* At de nouis Canticis scriptum est: *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ.* Ideò hæc frequentius, illa parcius decantamus. Quare au-

Chrys. Hom. in psal. 95.

Aug l. de Cantico nouo cap. 1.

tem prædicta Cantica certis diebus, & non aliis assignarit Ecclesia pluribus edisseret Amalarius Fortunatus, cuius allegoricas rationes, cum sint prorsus voluntariæ, consultò prætermitto. Odi enim, vt verum fatear, has ingenij lasciuientis fœturas, nec placent allegoriæ, nisi sacrarum literarum auctoritate confirmentur. Vtrumque vitiosum est, & omnem spernere allegoriam, & nimium illis insistere, & facere ingenium suum Ecclesiæ sacramenta, vt loquitur Diuus Hieronymus scribens de Origene. Omnia Cantica ad gratias agendas Deo pro insigni aliquo, & speciali beneficio fuisse composita Richardus Victorinus, Rupertus Abbas affirmant. Alij tamen obseruarunt multiplicem esse Canticorum materiam. Est materia gratulatoria, vt in Cantico Moysis post transitum maris rubri; in Cantico Debboræ post interfectum Sisaram; in Cantico Iudith post necem Holofernis; & in eo quod tres pueri ab incendio liberati cecinerunt. Est & materia prophetica, vt in Canticis Isaiæ, & Habacuc. Est item inuectiua, vt in Cantico, quod cecinit Moyses coram filiis Israel, quando inuocauit contra ipsos cœlum, & terram. Præclarè Ambrosius. Cantauit Moyses, quando in mari rubro ad transitum Iudæorum fluctus obriguit, vnda circumstetit, eademque equos Ægyptiorum, ascensoresque refusa demersit. Cantauit Isaias dilecto dilecti vineæ suæ Canticum, significans asperam flagitiis fore plebem, quæ fœcundis prius erat virtutibus fructuosa. Cantauerunt Hebræi, cum vestigia eorum tactu flammæ rorantis humescerent, & intus, extraque ardentibus omnibus solos ignis innoxius lamberet, nec adureret. Habacuc quoque Cantico publicam doctus mulcere mœstitiam prophetauit dulcedinem Domini fore fidelibus passionem. Cantauerunt ergò Prophetæ spiritualibus modulis publicæ salutis oracula resultantes. Quamuis autem multa sint Cantica, Ecclesia tamen Romana plura non recipit, quam duo Cantica Moysis, Canticum Annæ, Canticum Isaiæ, Ezechiæ Regis, Habacuc, & trium puerorum, & tria ex nouo testamento. At Monachi ex præscripto Regulæ S. Benedicti diebus festis in tertio Nocturno tria Cantica recitant ex Prophetis, & aliis scripturis, quorum rationem suo loco explicabo. Hisce Canticis diutinam huius exilij solitudinem consolamur, donec in cœlesti patria Canticum verè nouum immortalitate donati sine vlla doloris admixtione modulemur. Etenim in præsentarium sicut nulla sine miseriis plena sunt gaudia, ita teste Paschasio Ratberto Abbate sine lamentis vix aut nulla inueniuntur Cantica: quoniam solummodo Cantica in cœlesti Sion decent, lamentationes autem in hac nostra peregrinatione: mixtim verò quasi in meditullio iure lamenta carminibus, atque carmina fletibus permiscentur, vbi & mala planguntur, & in spe gaudia cum fide celebrantur. Plura de Canticis mysticè, & anagogicè Ioannes Gerson tertia parte suorum operum.

Amal. l. 4. à c. 10. vsque ad 18.

Hier. prolog. l. 5. comm. in Isai.

Richard. lib. 4 in Apoc. cap. 6. Rupert. in Prol. Canticor.

Ambros. lib. 6. in Lucam.

Infra cap. 18.

Paschas. initio libri 5. in lament. Ieremiæ.

Rupert. Abb. l. 2. in Reg. S. Bened. cap. 7.

Dacius l. 1. Chron. cap. 10.

Greg. 3. Dialog. cap 4.

Menard. pag. 400.

Gauant. in Rubr. Breu. sect. 5. c. 19.

Bened. Reg. c. 11.

Lorin. in ps. 27.

Glab. lib. 3. hist. cap. 3.

Origen Hom. 1. in Cant.

3. Est & aliud canticum, si tamen inter cantica, & non potius inter Hymnos numerandum, vt putat Rupertus Abbas, quod licet in sacris literis non inueniatur, diuinitus tamen compositum est, & diebus festis post vltimam Nocturnorum lectionem solemniter decantatur. Hoc est *Te Deum laudamus*; de quo sanctus Dacius Mediolanensis Episcopus sic scribit. A B. Ambrosio cunctis fidelibus vrbis adstantibus, & videntibus in nomine sanctæ, & indiuiduæ Trinitatis Augustinus baptizatus, & confirmatus est: in quibus fontibus prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis, *Te Deum laudamus* cantantes cunctis qui aderant audientibus, & videntibus ediderunt, quod ab vniuersa Ecclesia Catholica vsque hodie tenetur, & religiosè cantatur. Hæc Dacius, vt vulgò citari solet, cuius meminit S. Gregorius in Dialogis. Verùm Hugo Menardus in Notis ad sacramentarium eiusdem S. Gregorij certum ait non esse S. Dacij illud Chronicon, ex quo præallegata auctoritas desumpta est, quod non redoleat stylum illorum temporum, atque etiam quædam falsa contineat. Sententiæ Menardi subscribit Bartholomæus Gauantus, totumque canticum vni Ambrosio deberi ait, cum careat dialogismo: additque in antiquissimo Breuiario M. S. Collegij Aniciani de Vrbe isti cantico præferri hunc titulum, Hymnus S. Abundij. Sed quis fuerit iste Abundius incertum est. Ante sanctum Benedictum, & Teridium discipulum sancti Cæsarij Arelatensis Episcopi, qui de hoc in suis Regulis locuti sunt, nullus veterum mentionem illius fecit. In Psalterio M. S. Basilicæ S. Petri in Vaticano inscribitur, Hymnus S. Sisibuti. In Psalterio Latino-Gallico, cuius meminit Iacobus Vsserius Armachanus in tractatu de Symbolo Romanæ Ecclesiæ, Epistola ad Vossium, S. Nicetio adscribitur. Sed an hic fuerit Treuirensis, aut Lugdunensis Episcopus, non liquet: nec etiam constat quis fuerit ille Sisibutus. Nam Sisibuto Hispaniarum Regi vix puto conuenire, cum ratio temporis obstet. Non esse autem recedendum ab antiqua traditione, quæ hoc Canticum sanctis Ambrosio, & Augustino tribuit, cum sit adeò communiter recepta, asserit Lorinus. Ecclesia Romana illud omittit in Aduentu, & Quadragesima; at Monachi omni die Dominica ipsum cantant, etiam in ipso tempore Aduentus, & Quadragesimæ, de qua re cum incidisset quæstio inter Episcopos, & Abbates in quodam Concilio congregatos, responderunt Abbates se id agere ex B. Benedicti nominatissimi, atque excellentissimi Patris præceptione, cuius Regulam Summus Pontifex Gregorius Magnus approbauit. Quo audito quieuerunt Episcopi, vt scribit Radulphus Glaber in Historia.

4. Notat Origenes nos omnia veteris testamenti Cantica peragrare debere, antequam dignè possimus ad Canticum Canticorum peruenire. Hoc primarium Canticum est, omniumque finis, & scopus, quo

quo Christi, & Ecclesiæ laudes, quo mystici connubij sacramenta, amorisque diuini operationes mirabiliter describuntur. Canere prius oportet alia Cantica: nam in exitu nostro de Ægypto, de domo seruitutis cantauimus Domino Canticum nouum, quia mirabilia fecit. Rursum cum nobis pœnitentibus peccata dimissa sunt, immissa gratia, & promissa gloria, spe gaudentes cantauimus in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini. Cum prauas animæ affectiones Deo iuuante repressimus, cum vicimus mundum, & carnis laqueos declinauimus, necessarium fuit psallere Domino Canticum nouum, carmen Deo nostro. Cum profligatis vitiis virtutum ornamentis illustrari cœpit anima, tunc exaltatum est cornu nostrum in Deo nostro, & factus est in voce exultationis, & confessionis sonus epulantis. At Canticum Salomonis, Canticum pacifici quando cantabimus? Quando ad eam perueniemus ætatem, ætatem inquam non dierum, sed meritorum, qua cœlestis sponsi nuptiis idonei Canticum illud excellentissimum psallamus, non labiorum strepitu, sed iubilo cordis; non vocum melodia, sed consonantia voluntatum? Philo Carpathiorum Episcopus, Quicunque, ait, omni occasione carnis præcisa, remotisque, atque depulsis illecebris voluptatum, mente tranquilla, corpore castus & animo, temperantiæque viribus vallatus erit, is Cantica Canticorum intrepidè adire potest. O verè Canticum Canticorum, Canticum singulare, Epithalamium amoris, quod omnibus præcellit Canticis, sicut omnibus sanctis maior est ille, qui Rex Regum vocatur, & Dominus dominantium, vt scribit Aponius. Verè Canticum Canticorum, quod nemo dicere potest, nisi emptus sit de terra, & transgressus sit vniuersam naturam sensibilium, ac intelligibilium, & ad Sancta Sanctorum peruenerit. Vtinam Domine talia psallere possem, qualia serui tui fideles ineffabili exultatione modulantur. O quam libenter in tuas laudes effusus Canticum nouum, carmen lætitiæ, Canticum Canticorum infatigabiliter decantarem! Sed quoniam curis carnalibus præpeditus à præsentia vultus tui adhuc longè constitutus ad tantam dignitatem assurgere nequeo, psallam nihilominus quamdiu fuero, & in minoribus Canticis exercebor, donec te promouente tantis increuero virtutum augmentis, vt oris tui osculo dignus inueniar, atque adeò supremi Cantici valeam modulamine recreari. Doce me interim tu ipse quid & qualiter cantare debeam, quia vt quidam seruus tuus scripsit, Nemo tibi cantat digna, nisi qui à te acceperit quod cantet.

Philo initio Comment. in Cant.

Apon. lib. I. Com. in Cant.

August. præf. in psalm. 34.

§. XIII.
DE VERSIBVS.

Versus vnde dicatur. Quid significet. Aliquot versuum explicatio. Cantica Euangelica cur stando psallantur.

1. VErsum à vertendo dictum ipsa nominis deriuatio indicat. Quando enim versum audimus, faciem illicò vertimus ad altare, vt omnis cogitatio, quæ foras exiuit per euagationem, reuertatur ad Deum per deuotam introuersionem. Nam & ipsa mentis intentio in aliam intentionem ducta voluntatem secum trahit de vno in alium affectum, de psalmodia scilicet ad lectionem, de lectione ad orationem. Significat versus boni operis fructum, debetque statum notare vel Officij, vel temporis. Officij status indicatur, cum exempli gratia de virginibus cantamus, *Diffusa est gratia in labiis tuis*: vel de Confessoribus, *Iustum deduxit Dominus per vias rectas*: aut de Martyribus, *Gloria, & honore coronasti eum*: siue de Apostolis, *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Status autem Officij in his versibus apparet, quos horis diurnis frequentamus. Primo enim mane Deum precamur, vt virtute brachij sui adiuuet nos ad operandum, & liberet de insidiis, quæ paratæ sunt contra nos dicentes, *Exurge Domine adiuua nos, & libera nos propter nomen tuum.* Hora tertia dicimus versum, *Adiutor meus esto Deus, ne derelinquas me*; vt qui adiuuit nos vsque ad hanc horam, auxilium suum proroget, donec ad meridiem, in quo ipse pascitur perueniamus. Hora sexta cum Sol in auge feruentissimum ardorem diffundit in terram, deuotorum hominum perfectio demonstratur, quorum feruor ita diuino igni coniunctus est, vt ab ipso pascantur, & illustrentur, nihilque eis desit, vt ait Apostolus, *Omnia possum in eo qui me confortat*: ideò canimus, *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit.* Sed quia hora nona per solis declinationem feruoris diminutio, & tentationes ingruentes designantur, ab illis petimus liberari dicentes, *Ab occultis meis munda me Domine, & ab alienis parce seruo tuo.* Sic in Vesperis vespertinam orationem commemoramus, & in Completorio custodiam Domini propter timores nocturnos postulamus. Longi operis esset omnium versuum rationem describere, cum id præsertim eleganter præstiterit Amalarius Fortunatus.

2. Dicitur versus clara, & acuta voce, vt eo audito excitentur pigri, & reuertantur ad cor. Dicitur noctu ante lectiones, vt qui psallendo laborauit, sedeat iam, & requiescat, & ad lectionum doctrinam vigilanter audiendam eleuetur, ne fortè sedenti importuna ir-

repat dormitatio. Dicitur singulis horis diei ante collectam, siue orationem, quia scriptum est, *Ante orationem præpara animam tuam.* Eccli. 18. 23. Paucos reperias, qui soliciti sint omni custodia seruare cor suum, & conscientiam semper immaculatam exhibere, ideo, necesse est maculas diluere subintrantes, quia dicit Psalmus, *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Psalm. 65. Hoc nimirum admonet versus orationi præmissus, vt quicquid minus est feruoris, humilitas suppleat puræ confessionis. Si confiteamur peccata nostra, si miserias exponamus, ignoscet nobis Deus, quia benignus, & misericors est. Idcircò post versum subdunt Monachi *Kyrie eleison, Christe eleison, Kyrie eleison*, nam quid oremus sicut oportet nos nescimus, nisi spiritus qui postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, adiuuet infirmitatem nostram: Electorum mentes, ait Laurentius Iustinianus, si quas in se præsentis vitæ cogitationes inueniunt, pœnitentiæ ardore consumunt, nec cogitationes suas extra se dilatari permittunt; sed eo se districtius in seipsos colligunt, quo feruentius assistere ante Deum per orationis studium disponunt: quia reuera absque confusione Deo vacare non potest, qui extra se mente inaniter extiterit dilatatus. Laur. Iust. ligni vitæ de orat. c. 3. Etiam ante Cantica Euangelica versibus præparamur, quia & modum orationis habent, & altissimam continent doctrinam, quam nec corde percipere, nec moribus exprimere possumus, nisi doceat nos veritas, illa inquam veritas quæ dicit, Ego sum via, veritas, & vita. Vnde & ipsa Cantica stando cantamus; quia parati semper esse debemus ad currendam viam mandatorum Dei per semitas Euangelij, sicut scriptum est, *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.* Psalm. 118.

§. XIV.

DE LECTIONIBVS.

Antiquitas, vtilitas, & excellentia sacrarum lectionum. Ritus lectionum explicatur. De benedictionibus. Cur Prælatus Domnus, & non Dominus nuncupetur. Dicta quædam obiter de hac voce. Sacra Scriptura cur difficilis.

1. *IN sacris libris linguaque, & mente frequenter*
Versare, aut etenim donat Deus ista laborum
Præmia, vt absconsæ lucis mens sedula quiddam
Conspiciat: vel certè istinc ea commoda carpit,
Vt per sancta Dei capiat præcepta dolorem:
Aut quod postremum est animos hæc lectio rebus
Abstrahit à fluxis studia ad meliora vocatos. Greg. Naz. carm. de lib. sac. Scrip.

Sic canit Gregorius Nazianzenus. Sacrarum enim lectionum vsus ita interiorem hominem illustrat, vt meritò Dauidicum illud vsurpare possit, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Lumen animæ, inquit Cæsarius Arelatensis, & cibus æternus non est aliud nisi Verbum Dei, sine quo anima nec videre potest, nec viuere: quia quomodo caro nostra moritur, si non capiat cibum, ita & anima nostra extinguitur, si non accipiat Dei verbum. Quod Sol diei, quod Luna noctibus, quod Stellæ nauigantibus, hoc est animæ lectio. Diem statuit pulsa criminum nocte, diuini amoris radiis calefacit, errantes in tenebris huius mundi ad viam reuocat, oppressis denique tentationum fluctibus tuta littora, portumque gratissimum designat. In sacris literis legendis, teste Philone Carpathiorum Episcopo, peccatores de propriis erratis admonentur, & quomodo se castigent, corrigant, ac emendent apertissimè docentur, & quicquid homines alter alteri, vel dicere verentur, vel ignorant, hoc sacræ literæ, & sanctissimè audent, & vberrimè nouerunt. Scriptura enim sacra, ait Magnus Gregorius, mentis oculis quasi quoddam speculum opponitur, vt interna nostra facies in ipsa videatur. Ibi etenim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus quantum proficimus, ibi à profectu quàm longè distamus. Sed verba Chrysostomi hic omittenda non sunt initio Homiliæ de paradiso, & scripturis, quam habuit cum Eutropius deprehensus est extra Ecclesiam. Suaue quidem est pratum, & hortus, vtroque tamen multò suauius spirat lectio diuinæ scripturæ. Illic siquidem flores inuenire est, sed qui tempore marcescunt: hic autem occurrunt sententiæ in natiuo vigore perennantes. Illic aspirat fauonius, hic afflat aura Spiritus sancti. Illic spinæ pro muro obsepiunt hortum, hic Dei prouidentia tutum reddit lectorem. Illic cicadæ stridore suo obstreperæ: hic prophetæ suaui iubilo personantes. Illic ex ipso aspectu quiddam oblectationis concipitur: hic autem ex ipsa mox lectione plurimum decerpitur vtilitatis. Hortus vno quopiam circumscribitur loco: diuinæ autem Scripturæ omni loco terræ habitabilis circumferuntur. Hortus pro temporum qualitate seruit necessitatibus: scripturæ autem tam hiberno, quàm æstiuo tempore fructuum pondere degrauantur. Nihil verò aptius ad comparationem eorum, qui per ampla scripturarum studia decurrentes assidua lectione animorum industriam exercent, nihil aptius inquam, quam sedularum apum similitudo. Istæ enim, vt tumidis vtar verbis sancti viri Aldhelmi Sciriburgensis Episcopi, roscido facessente crepusculo tripudiantium turmarum exercitus per patentes campos gregatim diffundentes, modò melligeris caltharum frondibus, seu purpureis maluarum floribus incubantes multa nectaris stillicidia guttatim rostro decerpunt: modo flauescentes saliculas, & croceata genistarum cacumina circumuolantes fertilem prædam nu-

Psalm. 118.
Cæsar. Hom. 10.
Philo in cap. 4. Cant.
Greg. lib. 2. mor. cap. 1.
Chrys. tom. 1.
Aldhelm. de laud. Virginit. cap. 2.

merosis cruribus, & coxarum oneribus aduehunt, quibus cerea castra conficiunt: modò teretes hederarum corymbos, & leuissimos florentis tiliæ surculos constipantes multiformem fauorum machinam angulosis, & opertis cellulis construunt. Eadem verò ratione mens religiosa per florulenta scripturarum prata latè vagans bibula curiositate decurrit. Nunc diuina priscorum Prophetarum Oracula certis astipulationibus iamdudum Saluatoris aduentum vaticinantia enixius inuestigando: nunc antiquarum arcana legum ab illo mirabiliter digesta, quæ bis quinis Memphitica regna plagarum afflictionibus crudeliter percussisse, & rubicundi tumentes Oceani gurgites sacrosancti tactu viminis ex colubro nuper transfigurati in simulachro maceriæ altrinsecus sequestrasse, & post cœleste colloquium cornutis vultibus incredulum fugasse vulgus describunt, solicita intentione scrutando: nunc quadrifariam Euangelicæ relationis dicta mysticis Catholicorum Patrum commentariis exposita, & quadriformis Ecclesiasticæ traditionis normulis secundum historiam, allegoriam, tropologiam, anagogen digesta, solerter indagando. Apis autem propter peculiaris castimoniæ priuilegium Ecclesiæ speciem portendere dicitur, quæ florentes saltuum cespites ineffabili præda depopulans dulcia natorum pignora, nesciens coniugij illecebrosa consortia, fœtosa quadam suauissimi succi de balsamo concretione producit. Ecclesia verò bis acuto Testamentorum mucrone hominum vitaliter corda transuerberans hæreditariam legitimæ æternitatis sobolem casto Verbi semine fœcundat. Hæc carptim ex Aldhelmo.

2. Filiorum ergò profectui sedulo incumbens sancta Mater Ecclesia nocturnæ Psalmorum modulationi sacrarum literarum, sanctorumque Patrum lectiones inserendas esse decreuit, quatenus defessi, & aberrantes eorum animi hoc pabulo reficerentur, hac luce illustrarentur. Parum est, ait vnus è primis Ecclesiæ Patribus, quod Dei plebem classico nostræ vocis erigimus, nisi credentium fidem, & dicatam Deo deuotamque virtutem diuina lectione firmemus. Sic sanctus ille Moyses volumen legis cunctis audientibus legere consueuit, vt rudis populus præceptis Domini disceret obedire. Sic legis Deuteronomium continua lectione commemorari præcipitur, vt discant omnes timere Dominum, & verba eius custodire. Sic Leuitæ, iubente Esdra in libro legis Dei, legebant distinctè, & apertè ad intelligendum rectè legendi modum edocentes. Sic seniores Iudææ gentis inter bellorum pressuras, ac innumeras calamitatum angustias se libros sanctos habere pro solatio gloriantur. Sic ipse Christus Redemptor noster intrauit secundum consuetudinem die Sabbati in Synagogam, & surrexit legere, & traditus est illi liber Isaiæ Prophetæ. Sic denique in ipso Ecclesiæ ortu lectiones ex Pro-

Cyprian. præf. libi 9 de exhort. Martyr.
Exod. 24. 7.
Deuter. 31. 11.
2. Esdræ 8. 8.
1. Mac. 12. 9.
Luc. 4. 16.

phetis, & Apostolicis in Conuentu Christianorum legi solebant, vt Paulus in fine Epistolæ ad Colossenses, & Iustinus Martyr Apologetico secundo pro Christianis testes insuperabiles ostendunt. Hic vero vsus œcumenica sanctione in Concilio Laodiceno stabilitus fuit, ordinemque lectionum per anni circulum legendarum Gelasius Papa digessit, cuius Ordinis accuratam rationem Rupertus Abbas Tuitiensis in fine librorum de diuinis Officiis secundum datam sibi sapientiam explicauit. Nam Historia Regum, quæ statim post Pentecosten ponitur, primis duobus libris mysticè assimilatur primis Christianitatis temporibus, quando paulatim crescente fide vetus idololatria decidit, sicut post regnum Saül successit Dauid vir secundum cor Dei. Duobus autem sequentibus libris in diuisione regni à domo Dauid, tempora significantur Hęreticorum, à quibus Ecclesia scissa est. Sequuntur libri Salomonis, quia post certamina Hæreticorum sapientia enituit Doctorum Ecclesiæ, quos illorum contentiones excitarunt. Legitur deinde Iob, quia in pace Ecclesiæ non desunt fidelibus tentationes ad probationem, & exercitium virtutis. Mense verò Septembri libri quatuor percurri solent, videlicet Tobias, Iudith, Esther, & Esdras, per quos quatuor virtutes Cardinales indicantur: Tobias enim prudentiæ typum gessit, Iudith fortitudinis, Esther temperantiæ, Esdras iustitiæ. Quia verò dum in hoc mundo peregrinamur à Domino inter virtutum exercitia vitiorum ingruunt bella, quatuor iam dictos libros prælia Machabæorum aptè sequi consueuerunt. Reliquo tempore vsque ad Natiuitatem Domini Prophetarum personant scripta, vt inter tenebras, & conflictus sæculi vsque ad reditum Christi scripturæ nos illuminent, & consolentur. Hæc ferè Rupertus. A die verò Natiuitatis Christi vsque ad Septuagesimam nouum legitur Testamentum, magnusque Præco Euangelij Paulus auditur, vt discamus in nouitate vitæ ambulare. A Septuagesima autem vsque ad Pascha, diebus nimirum luctus, & pœnitentiæ, veteris miseriæ narrantur Historiæ, à qua Christi sanguine redempti sumus. Demum Paschali fulgente gaudio Apocalypsis B. Ioannis Apostoli nobis proponitur, post quam sequuntur Epistolæ Canonicæ, vt de fine mundi sanctis reuelationibus admoniti Apostolicis doctrinis, & documentis nos diligenter ad finem nostrum præparemus.

Concil. Laodic. cap. 59. Dist. 15. C. sancta Romana Ecclesia Rupert. l. 12. c. 24. & 25.

3. Concilium Carthaginense, siue illud tertium fuerit, vt in collectionibus Conciliorum prænotatur, siue sextum, vt mauult Baronius, etiam passiones Martyrum legi in Ecclesia permisit, cum anniuersarij dies eorum celebrantur. Gelasius Papa in Decreto habito cum 70. Episcopis, post sacras Scripturas, sanctasque Synodos vniuersales, & opuscula omnium Patrum orthodoxorum, atque Epistolas decretales summorum Pontificum, recipi item iubet gesta sanctorum Martyrum. Sed ideò, inquit, secundum antiquam consuetudinem singulari

Baron. ann. 419. num. 95. In Epistol. summ. Pont. tom. 1. par. 2.

cautela in sancta Romana Ecclesia non leguntur, quia eorum qui conscripsere nomina penitus ignorantur. De eadem re Adrianus Papa in Epistola, qua refellit obiectiones aduersus septimam Synodum, hæc habet: Vitæ Patrum sine probabilibus auctoribus minimè in Ecclesia leguntur: nam ab orthodoxis titulatæ & suscipiuntur, & leguntur. Magis enim passiones sanctorum Martyrum sacri Canones censuerunt vt liceat eas in Ecclesia legi, cum Anniuersarij dies eorum celebrantur. Paratæ sunt igitur lectiones, vt in sanctorum festiuitatibus eos qui diuinis laudibus vacant loqui faciat sermo qui tacet, vt eleganter ait Berengosus Abbas. Parata sunt scripta sanctorum Patrum, vt loquitur in Dialogis de fide Cæsarius, quæ nihil aliud quam flores sunt, qui aqua manante ex latere Christi irrigantur, eius sanguine tinguntur, totumque mundum suaui odoris fragrantia replent. Primus qui in Italia diuinum officium ordinauit distinguendo libros veteris, & noui testamenti, prout hodie leguntur, si vera tradit Hieronymus Rubeus, fuit sanctus Eleucadius Rauennæ Archiepiscopus, qui viuere desiit anno Domini 112. Magnus autem Carolus Imperator, vt tradit Sigibertus in Chronico, per manum Pauli Diaconi sui decerpens optima quæque de scriptis Catholicorum Patrum lectiones vnicuique festiuitati conuenientes per circulum anni in Ecclesia legendas compilari fecit. Iacobus Pamelius lectionum antiquitatem demonstrat in Latinorum Liturgicis, vbi in hanc rem testimonia Sanctorum Patrum plurima affert. Quæ verò lectiones ad præscriptum sacrorum Canonum legi debeant, docet Radulphus Tungrensis, vt nulla scilicet apocripha Historia, nulla profana nouitas introducatur: verum vt præcipit Monachorum Magister, Codices legantur in vigiliis tam veteris Testamenti, quam noui diuinæ auctoritatis, & expositiones eorum, quæ à nominatissimis Doctoribus Orthodoxis, & Catholicis Patribus factæ sunt. Inter errores Agobardi Lugdunensis Episcopi non minimus ille est, quem in opusculis de veteri ritu canendi Psalmos, & de correctione Antiphonarij propugnat, nihil scilicet in diuinis Officiis audiri debere, nisi sacram Scripturam, ne inquit ignem alienum offeramus Domino, quasi non sit à Deo omnis sermo verus. Magnus Gregorius cum audisset publicè ad vigilias legi in Ecclesia Rauennensi sua Commentaria in Iob, scripsit de hac re Ioanni eius Ecclesiæ Subdiacono in hæc verba. Illud quod ad me quorumdam relatione perlatum est, quia Reuerendissimus frater, & Coëpiscopus meus Marianus legi commenta B. Iob publicè ad vigilias faciat, non gratè suscepi: quia non est illud opus populare, & rudibus auditoribus impedimentum magis, quam prouectum generat. Sed dic ei vt commenta Psalmorum legi ad vigilias faciat, quæ mentes sæcularium ad bonos mores præcipuè informant. Habendus

Adrian. Epist. 3. pag. mihi 749.

Bereng. ser. 1. de Martyr.

Cæsar. dial. 1. inter. 1.

Rubeus hist. Rauennat. lib. 2.

Sigibert. an. 807.

Pamel. Liturg. to. 1.

Radulph. prop. 11.

Bened. reg. c. 9.

Greg. l. 10. Ep. 22.

igitur in lectionibus delectus est, sapientibus enim, & insipientibus debitores sumus.

4. Non facilè dixerim, quam conuenienter id ab antiquis institutum sit, vt orationi subdatur lectio, rursumque lectionem excipiat oratio: nam cùm oramus, cum Deo loquimur; cùm legimus, Deus loquitur nobiscum. Per orationem mundamur à peccatis, per lectionem discimus quid facere, quid cauere, quò tendere debeamus. Disertissimè Bernardus libro de modo orandi, seu verius Guigo Carthusiensis hactenus sub Bernardi nomine citatus: Beatæ vitæ dulcedinem lectio inquirit, meditatio inuenit, oratio postulat, contemplatio degustat. Vnde ipse Dominus dicit, *Quærite, & inuenietis, pulsate & aperietur vobis.* Quærite legendo, & inuenietis meditãdo: pulsate orando, & aperietur vobis contemplando. Lectio quasi solidum cibum ori apponit, meditatio masticat, & frangit, oratio saporem acquirit, contemplatio est ipsa dulcedo, quæ iucundat, & reficit. Denique ingens bonum est lectio, ait Chrysostomus, quæ facit animam optimis moribus præditam, & mentem in cœlum transfert. Porrò ritus, quo legi solent lectiones hic est; Post Psalmos dicitur Versus, vt à Psalmodia ad lectiones vertatur intentio. In pluribus Ecclesiis sequitur post versum Absolutio, itemque Oratio Dominicalis: quia enim in maleuolam animam non introïbit sapientia, mundari cor debet, atque per orationem præparari ad audiendum verbum Dei, quatenus precibus nostris propitiatus is qui dat omnibus affluenter, adaperiat cor nostrum in lege sua, & in præceptis suis, aperiatque sensum ad intelligendas Scripturas. Lector verò accepto codice licentiam petit legendi à Prælato, vel Sacerdote dicens, *Iube Domne benedicere*; quia, vt dicit Rupertus, Nemo nisi missus, aut permissus officium prædicandi vsurpare debet, quomodo enim prædicabunt nisi mittantur? Non tamen petit se à Sacerdote benedici, sed vt iubeat sibi à quocunque alio benedictionem impertiri, cuius rei mysterium edisserit his verbis Petrus Damianus. Lecturus magnæ humilitatis gratia non à Sacerdote, sed ab eo cui Sacerdos iusserit se postulat benedici dicens, *Iube Domne benedicere.* Sacerdos autem, vt tantæ humilitati vicem reddat, non subiecto cuiquam benedicendi delegat officium, non per semetipsum benedictionem dare præsumit, sed potius vt à Deo, qui est super omnia benedictus, prærogetur exposcit. Hic ritus benedicendi antiquissimus esse videtur: nam in manuscriptis Græcorum Patrum Homiliis plerumque præfixa reperiuntur hæc verba, εὐλόγησον πάτερ, *Benedic Pater*, quod Iacobus Gretzerus ex antiquo more petendi benedictionem à Prælato, priusquam legere quis inciperet, deriuasse arbitratur. Quare & in multis sermonibus Sancti Ephræm hæc eadem verba prænotata videmus, quia eius scripta publicè in Ec-

Guigo Carthus. in scala claustralium cap. 1.

Chrys. Hom 35. in Genes.

Rupert. l. 1. c. 12.

P. Damian. lib. de Dom. vobiscum cap. 2.

Gretzer. to. 2. de Cruce in orat. Alexan. de Crucis Inuent.

clesia legi solebant, vt testatur D. Hieronymus. Hac autem voce benedicendi antiquos etiam Ethnicos vsos fuisse ex multis scriptoribus constat. Cicero pro Sextio: Cui benedixit vnquam bono? benedixit? imò quem fortem, & bonum ciuem non petulantissimè est insectatus? Ouidius. Hieron. de viris illustr.

Scis benè cui dicam positis pro nomine signis. Ouid. 4. Trist.

Plautus in Milite glorioso. Plaut. mil. gl. ac. 4. sc. 8.

Conserui, conseruæque omnes benè valete, & viuite,
Benè quæsò dicatis inter vos, & mihi absenti tamen.

Idem in Cassina. Cas. ac. 2. sc. 5.

Benedicite, Dijs sum fretus, Deos speranimus.

Et in Aulularia. Aulul. ac. 4. sc. vlt.

----- *Bono animo es, & benedice.*

Et alibi. Asinar. ac. 3. scen. vlt.

Eia benedicite, ite intro, valete.

Extant autem de benedictionibus doctissimæ lucubrationes prædicti Gretzeri, quibus nihil addi potest. Illud etiam obseruandum non Dominum vocari Prælatum, sed Domnum ablata literula, quæ appellatio, cum ad Monachos maximè pertineat, aliquanto fusius explicanda est.

5. Ioannes Busæus, & Nicolaus Serarius huic voci initium dedisse autumant humilem Christianorum modestiam, qui integrum Domini nomen ei soli reseruarint, de quo psallimus, Tu solus Dominus, tu solus altissimus. Vnde vulgatus extitit versus. Busæus in not. ad Epist. 4. Petri Blc. sen. Serar. lib. 1. de Litaniis cap. 13.

Cælestem Dominum, terrestrem dicito Domnum.

Sanè Tertullianus eos Imperatores obiurgans, qui sublimem diuinitatis titulum superbè assumebant, Augusti moderationem commendat, qui ne Dominum quidem dici se volebat: hoc enim, ait, Dei est cognomen. Atque idipsum de Augusto testatur Suetonius his verbis. Domini appellationem vt maledictum, & opprobrium semper exhorruit, Dominumque se appellari ne à liberis quidem, aut nepotibus suis, vel seriò, vel ioco passus est. Eamdem Domini appellationem Alexandrum Seuerum respuisse scribit in eius vita Ælius Lampridius. Idem de Tiberio asserit Tacitus, De Iustiniano Imperatore, & impia Theodora eius coniuge hæc notat Procopius Cæsariensis in Historia ἀνέκδοτ&: Antiquitus etiam qui Cæsarem alloquerentur, Imperatorem compellarunt, coniugemque Imperatricem. At quisquis cum alterutro horum Augustorum sermones misceret, Imperatoremue, aut Imperatricem non Dominum, Dominamque nominasset, is verò rudior, ac procax habebatur, & quasi fœdissimè lapsus abigebatur. Sed & teste Seneca, olim Dominum Patremfamilias appellauerunt, idque modestiæ, ac humanitatis causa. Solebant quidem Romani obuios quosque Dominos salutare, sed Tertull. Apolog. cap. 34. Sueton. in Aug. cap. 53. Lamprid. in Alex. cap. 4. Tacit. 2. Annal. Procop. in fin. hist. arcanæ. Senec. Ep. 57.

hoc dumtaxat, cum nomen proprium nescirent, vel statim memoriæ non occurreret. Constat ex Seneca initio Epistolæ tertiæ, & ex Martiali his versibus.

Martial lib. 1. Epig 113 Id. lib. 2. Ep. 68. & lib. 5. Epig. 58.

Cum te non nossem, Dominum regemque vocabam.
Cum benè te noui, iam mihi Priscus eris.

Item.

Cum voco te Dominum, noli tibi Cinna placere,
Sæpè etiam seruum sic resaluto meum,

Baron. an. 416. num. 23. Cerda aduersar. cap. 77. Odo ser. de combust. Basilicæ sancti Martini. Baron ad diem 25. Sept.

Obseruant Baronius, & Ludouicus de la Cerda clarissimis olim viris, & fœminis, præsertim Ecclesiasticis, atque ipsis quoque sanctis hoc Domni, & Domnæ prænomen attributum fuisse. Sanctus Odo Cluniacensis Abbas sanctum Martinum Domnum vocat. Apud Baronium in notis ad Romanum Martyrologium extat Epitaphium S. Anathalonis primi post S. Barnabam Mediolanensis Episcopi à S. Mirocle conscriptum ante annos mille, & multò amplius, cuius primus versus hic est.

Petri hospes, sanctèque Anathalon, Domne probate.

Brisson. lib. 7. de formul.

Apud Brissonium legitur testamentum Hadoindi Episcopi Cenomanensis, in quo sancti Martyres, & Apostoli, sicut & viri illustres semper Domni appellantur. In fine Historiæ Apostolicæ Aratoris Subdiaconi hæc inscriptio reperitur ex antiquissimo Codice manuscripto. Beato Domno Petro adiuuante oblatus huiusmodi Codex ab Aratore excomite domesticorum, excomite priuatarum, viro religioso, Subdiacono S. R. E. sancto, atque Apostolico viro Papæ Vigilio, & susceptus ab eo ante Confessionem beati Domni Petri. In Litaniis, quas Serarius vetustissimas se vidisse testatur, summus Pontifex Domnus Apostolicus nuncupatur. Eadem vox passim occurrit apud Gregorium Magnum, Goffridum Vindocinensem, Petrum Blesensem, Ennodium, & alios. Nunc etiam in Hispania, & maxima Italiæ parte illustres, & summates viri Domni vocantur, quem titulum olim quoque Regibus attributum constat ex Cassiodoro. Sicut autem nos dimidiato vocabulo Italicè *Don* pro Domno dicimus, ita eandem syncopen amare Græcos inuenio, qui κύρος pro κύριος ponunt, & breuius aliquando κύρ: vt obseruat Gretzerus in notis ad Orationem Germani Patriarchæ. Quidam vir doctus non à Domino per syncopen, sed à voce Hebraica *Adon*, quæ Dominum significat, sublata per aphæresim prima litera, & Latino more inflexo vocabulo Domni appellationem deriuasse existimat. Sed hæc opinio qua nitatur probabilitate viderint doctiores. Non est autem hic omittenda S. Benedicti regularis institutio. Is enim postquam præcepit nulli licere alium puro nomine appellare, iubet deinde à iunioribus seniores vocari Nonnos, Abbatē verò, quia Christi vices agit, Domnum appellari decernit. Quā regulæ iussionē sic ex vsu suorū

Cassiod. lib. 8. variar. Epist. 5.

Gretzer. tom. 2. de Cruce.

Bened. reg. c 63.

temporũ interpretatur Smaragdus, vt non solũ Abbas, sed etiã cæteri Monachi Dõni vocarentur. Sicut, inquit, tunc apud illos paterna exhibebatur reuerentia, vt priores vocarentur Nonni: ita nunc apud nos exigitur hodie, vt ipsa paterna reuerentia priores nostri à nobis vocentur Domni. Non est igitur recens inuentum, quod Monachi omnes indiscriminatim Domni vocentur, quod nostris hisce temporibus multò potiori ratione ab vniuersis Monasticis Congregationibus sancitum videtur, vt à Mendicantium Ordinibus ipsa nuncupatione secernerentur. Abiit nunc in dissuetudinem Nonni, & Domni discrimen, quod tamen non rei, sed vocis fuisse ex veterum monumentis coniicio. Vt enim Domnos viros præstantissimos honoris, ac reuerentiæ gratia vocitamus; ita per Nonnum intelligi paternam reuerentiam S. Benedictus asseuerat. Illi etiam qui sanctitatis titulo insignes erant Domni dicebantur, quos item Nonnos dici reperio apud Arnobium. Terrenæ mentes, ait, interficiuntur hoc ordine: si ille qui sanctus, & Nonnus vocatur, sic agit; ego quis, aut quotus sum, vt non agam? Eandem vocem adulationis notam fuisse testatur Hieronymus: Quæ in adulationem tui sanctum, Nonnumque coram te vocat. Vbi malè in quibusdam codicibus irrepsit, sanctum nonnunquam. Xiphilinus auctor Græcus virgines Nonnas vocat: Quæ vox frequentius pro sanctimoniali vsurpatur. In Pœnitentiali S. Fulberti, si quis Nonnam corruperit, septem annis pœniteat. Rursum Hieronymus: Quia maritorum expertæ dominatum viduitatis præferunt libertatem, castæ vocantur, & Nonnæ. Dictæ sunt etiam Nonnanes, & Nonnanæ, vt ostendit Rosuueidus, in Onomastico. Esse autem hanc vocem reuerentiæ, & quæ propriè maioribus natu, ac senioribus olim tributa fuerit docet Hugo Menardus ad cap. 70. Concordiæ Regularum. At de Domni, Nonnique appellatione hæc notasse sufficiat. Iam ad ritum lectionum regredior.

Smaragd. in c. 63. regulæ.

Arnob. in Ps. 105.

Hieron. Ep. 47.

Xiphilin. in Domitiano.

Hieron Epist. 22.

6. Cum legitur lectio sedere solemus exemplo Christi sedentis inter Doctores, vt eos audiret, nam sessio propter quietem attentioni maximè seruit: &, vt docet Aristoteles, sedendo, & quiescendo animus fit sapiens. Nec vacat sessio, ait Bernardus, tranquillitatis insigne est. Altum verò silentium seruandum est, dum leguntur lectiones. Nam, vt loquitur Chrysostomus, si cùm regiæ leguntur literę vbique est silentium, abestque strepitus, & tumultus, omnibus astantibus, & aures arrigentibus, vt sciant quæ regiis literis manifestentur: & quisquis vel parum tumultuatus fuerit, & quæ leguntur interruperit, in magno periculo est: multò magis cum leguntur diuinæ lectiones cum magno timore, & tremore astandum est, & altum habendum silentium, & pellendæ cogitationes turbulentæ, vt quæ dicuntur intelligere possitis. An non creditis quod hæc quæ leguntur sunt à Deo? Sunt Epistolæ ad nos è cœlo missæ? cum

Aristot. 7. Physic.
Bern. de consid. lib. 5. cap. 4.

Chrys. hom. 14. in Gen.

Id hom. 3. in 2. ad Thess.

timore igitur audiamus quæ dicuntur. Ethnicis quoque solemne erat in templis proclamare, *Fauete linguis*, nimirum vt sacra cum debita veneratione perficerentur, nulla voce non mala solum, vt inquit Seneca, sed ne bona quidem obstrepente. Quod & illud quoque indicabat ex Brissonio, σίγα, πᾶς ἔςω λεώς, *Tace, omnis esto mutus*. Sanè in Gentilium templis nefas fuisse expuere, aut nasum emungere scribit Arianus. Quem morem commendans Quintilianus, ait: In templo verbis parcimus, animos componimus, tacitam mentem velut in solitudine, velut in secreto quodam custodimus. Sunt autem multi, qui cum leguntur lectiones, tametsi lingua taceāt, mente tamen distrahuntur, de quibus audeo dicere cum Origene, quia cum legitur Moyses, iam non velamen super cor eorum, sed paries quidam, & murus positus est. Quoties ergo Dominica nobis panduntur eloquia, mens euigilet, vt ait Chrysologus, animus intendat, vt possit intellectus scientiæ cœlestis intrare secretum. Quid enim prodest lectione continua tempus occupare, sicut scribit quidam vir pius, sanctorum gesta & scripta legendo transcurrere, nisi ea etiam masticando, & ruminando succum eliciamus, & transglutiendo vsque ad cordis intima transmittamus, vt ex his diligenter consideremus statum nostrum, & studeamus eorum opera agere, quorum facta cupimus lectitare? Optimè de hac re S. Antiochus: Qui opus tractat spirituale, dum diuinas legit Scripturas, quæcunque occurrunt vniuersa in seipsum debet tacita cogitatione reflectere, & non in alterum. Item Marcus Eremita: Legens verba sanctæ Scripturæ, opere ipsa exequaris, & ne glorieris de nuda eius cognitione.

Senec. cap. 26. de vita beata.
Brisson. lib. 1. de formul.
Arian. Epict. lib. 4. cap. 12.
Quintil. declam. 365.
Origen. Hom. 12. in Exod.
Chrysol. ser. 139.
Guigo Carthus. in scala claustral. cap. 11.
Antioch. ho. 70.
Marc. Erem. lib. de lege spirituali c. 87.

7. Cum verò audituri sumus sacrarum Scripturarum lectionem, orare cum Propheta debemus, & dicere, *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua*. Tanta est enim earum profunditas, tanta obscuritas, vt illarum penetrare mysteria nemo valeat, nisi sensum aperiat, ad intelligendum ille qui aperit, & nemo claudit. *Tenebrosa est aqua in nubibus aëris*, inquit Gregorius Magnus, quia obscura est scientia in Prophetis. Et Augustinus ad Volusianum scribens, Tanta est, ait, Christianarum profunditas literarum, vt in eis quotidie proficerem, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepitam senectutem maximo otio, summo studio, meliore ingenio conarer addiscere. Oritur hæc obscuritas, seu difficultas ex multiplici capite. Primò quidem ex Hebraïco idiomate, quo ferè omnes conscriptæ sunt, vt obseruat Euthymius. Hæc autem lingua à cæteris omnibus aliena cum nullis Europæ communicat: vnde factum est, vt de Iudæis sileant Græci, & Latini Historici, nec nisi quædam mendacia scribant ore tenus accepta à finitimis gentibus, quæ semper Hebræis fuerunt infensæ, qualia sunt ea, quæ Trogus, & Tacitus mentiuntur: Deinde sacræ literæ tropis abundant, & sensibus mysticis,

Psalm. 118.
Psalm. 17.
Greg. hom. 6. in Ezech.
Aug. Epist. 3.
Euthym. præf. in Psalm.

pro quorum intelligentia sancti Patres plures Regulas, & canones tradiderunt, multumque laborarunt, nec tamen omnia sunt assecuti, & sæpè dissentiunt inter se in vnius sententiæ expositione, vt docet Fulgentius lib. 2. ad Monimum. His accedit mysteriorum altitudo, quibus plenæ sunt omnes paginæ vtriusque testamenti. Denique, teste Augustino, diuinitus prouisum est, vt multa in scripturis obscurè dicta contineantur, quæ densissimam caliginem obducunt, ad edomandam labore superbiam, & intellectum à fastidio reuocandum, cui facilè inuestigata plerumque vilescunt. Cum ergo leguntur scripturæ magno studio eis attendamus, facientes quod ait Psalmographus, *In corde meo abscondi eloquia tua vt non peccem tibi.* Tunc enim bona sunt verba Domini, inquit Remigius Altisiodorensis, si opere impleantur, si cor labiis consentiat. Post lectionem vertitur lector ad Dominum dicens, *Tu autem Domine miserere nobis*: quia ipsum legendum munus sine aliqua culpa peragi nequit. Si rectè legit, animum tentat elatio: si malè, vana sequitur confusio. Semper ideò misericordia Dei indiget qui legit, ne opus per se bonum vel superbiæ contaminet vitium, vel damnabilis verecundiæ pudor inficiat. Olim lectiones admodum prolixæ legebantur ex Codicibus Sacræ scripturæ & sanctorum Patrum, nec finis à legente imponebatur, nisi Superior præciperet dicens *Tu autem*, cui parens Lector statim dicebat, *Domine miserere nobis.* Ad hunc ritum alludit Petrus Cellensis Epist. 10. lib. 6. vbi loquens de charitate ait, Lectio ista sine *Tu autem* continuetur. Succinit chorus *Deo gratias*, quod ad totam lectionem refertur: gratias namque agimus Domino, quod panem suæ doctrinæ nobis frangere dignatus sit, & animas esurientes sapientiæ pabulo recrearit. Hæc autem vox *Deo gratias* antiquissima est, eaque olim vtebantur Monachi, cum sibi inuicem occurrerent. Testis est Augustinus Donatistas redarguens, qui nostrum *Deo gratias* irridebant: vt scias recentiores hæreticos omnem errorum luem iam à Patribus damnatam ab inferis reuocasse.

Fulg. l. 2. ad Mon. cap. 14.

Aug. lib. 2. de doctrin. Christ. c. 6.

Psalm. 118.

Remig. in Mich. cap. 2.

Aug. in ps. 132.

§. XV.

DE RESPONSORIIS.

Responsoria quid significent. Cur prolixius cantentur. Quis eorum auctor. Quo ritu dicantur.

1. QVi aurum, & argentum, in quo confidunt homines, ingenti sue pretij splendidissimas gemmas repererit, non publicè hominum auaritiæ diripiendas prostituit, sed in intimis penetralium recessibus centum clauibus seruandas abscondit. Eadem prorsus ratione qui verbum Dei fidele, immaculatum, conuertens animas,

desiderabile super aurum, & lapidem pretiosum auribus corporis, & cordis perceperit, seruare illud, & custodire debet non auditor obliuiosus factus, sed memor semper mandatorum Dei ad faciendum ea. Sicut qui thesauros effodiunt, inquit Chrysostomus, non solum in superficie fodiunt, sed in profundum descendunt, & penitiores terræ sinus scrutantur: ita nos pari diligentia spiritualem thesaurum in verbis reconditum inquirere debemus. Diripi autem spiritualis thesaurus nequit, & vbi in promptuaria mentis nostræ reconditus fuerit, ab omnibus insidiis est securus: modo per ignauiam locum non demus ei, qui illum nobis auferre cupit. *Fili mi*, ait Sapiens, *custodi sermones meos, & præcepta mea reconde tibi.* Beati sunt qui audiunt verbum Dei, sed si custodiunt illud: *si hæc scitis*, dicit Dominus, *beati eritis si feceritis ea.* Hoc significant ex antiqua sapientum traditione Responsoria, quæ lectiones subsequi, eisque consonare solent. Quid enim habet emolumenti virtutem cognoscere, si meliora videntes, & probantes sequamur deteriora? Diuinorum quippe sermonum meditatio, ac lectionis auscultatio, ait rursum Chrysostomus, in bona opera desinere debet. Et quidam profanus: Hic fructus legendi est, æmulari ea quæ in aliis probes, & quæ maximè inter aliorum dicta mireris in aliquem vsum tuum opportuna deriuatione conuertere. Item Gregorius Magnus: In nobismetipsis debemus transformare quod legimus, vt cùm per auditum se animus excitat, ad operandum quod audierat, vita concurrat. Ideò, iuxta sententiam Epicteti, in nostris lectionibus non proficimus, quia dumtaxat ea intentione legimus, vt sciamus: nec studium nostrum ad actionem, & morum compositionem dirigimus. Amicitiam suam non audientibus legem, sed facientibus quod præcipit lex, legis & mandatorum auctor pollicetur. *Vos*, inquit, *amici mei eritis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* Sicut igitur vnamquamque lectionem congruum, & consonum excipit Responsorium; ita diuinorum sermonum auscultatio in copiosam desinat bonorum operum fructificationem. Pulcherrimus ordo hic est, vt ex cœlestium mandatorum auditu sanctarum operationum vsus inolescat.

Chrys. hom. 8. in Genes.
Id. ibid. hom. 5.
Prou. 7. 1.
Ioan. 13. 17.
Chrys. in ps. 118. v. 48.
Macrob. lib. 5. Satur. cap. 1.
Greg. lib. 1. mor. cap. 10.
Epictet. apud Arrianum lib. 4. c. 4.
Ioan. 15. 14.

2. Ipse cantus, quo Responsorium cantatur, laborem actiuæ vitæ subindicat: creberrimæ enim sub eadem syllaba plurium notarum excursiones, vocum itidem difficiles saltus, sublimes elationes, infimæ depressiones, frequentes ac subitæ mutationes indicia sunt multiplicium laborum, quos in mandatorum cœlestium executione subire debemus. Docet Stephanus Eduensis Episcopus, cui consentit Hugo Victorinus, Responsorium significare assensum, quem auditores lectioni, eiusque monitis præbuerunt: atque ideo dicitur Responsorium, quia responsio secundum voluntatem interrogantium assensus est, vel concessio: siue, vt Rupertus docet, Responsoria dicuntur,

Steph. Eduen. lib. de sacr. altaris cap. 12.
Hugo in spec. c. 7.
Rupert. l. 1. c. 15.

quia respondent lectionibus, tristia tristibus, læta lætis: vel quia choro respondente cantantur. Quomodo verò, & à quibus Romanis Pontificibus mutatus sit cantus in Responsoriis ostendit Amalarius initio libri de ordine Antiphonarij. Asserit Isidorus Responsoria ab Italis inuenta fuisse. At Sozomenus auctor est S. Ioannem Chrysostomum responsorias cantiones instituisse ad æmulationem Arianorum, qui in cœtus distributi alternatim, & ad modum Responsoriorum canebant, & Corollaria adiiciebant in sectæ suæ gratiam composita. Responsorij versus ab vno solo cantatur, per quod singularitas operationum designatur. Chorus autem repetit post versum partem Responsorij, vt idipsum dicamus omnes, & non sint schismata in nobis: quia autem opera nostra imperfecta sunt, ideò ex parte tantum repetitur. Additur in quibusdam *Gloria Patri* in gratiarum actionem ei, qui dedit nobis velle, & perficere: & in confessionem fidei, sine qua impossibile est placere Deo. Hæc est autem discretio, inquit Concilium Toletanum, vt in lætis sequatur *Gloria*, in tristibus Responsorij principium repetatur. Post Capitula, quæ breues lectiones sunt, breuiora sequuntur Responsoria, vt præcedenti doctrinæ subsequens operatio conueniat. Nocturno tempore longiores, diurno breuiores recitantur lectiones, quia nox ad contemplandum, dies ad agendum tributa videtur; contemplatio autem longior, actio breuior esse debet, quia qui minoratur actu percipiet sapientiam. Tempore Paschali in fine Responsorij adiungitur *Alleluia*, quod lætitiæ additamentum & gloriam Dominicæ Resurrectionis respicit, & feruentius benè operandi studium sacris illis diebus ostendit.

Isidor. de Eccles. off. lib. 1. cap. 8.
Soz. lib. 8. c. 8.

Concil. Tolet. 4. cap. 15.

§. XVI.

DE CAPITVLIS.

Capitulum quid sit. Quare singulis horis, & quo ritu recitetur.

1. BReuis quædam lectio è diuinis libris deprompta, quam in singulis Officiis recitamus, à nonnullis antiquioribus collectio, lectiuncula, & versiculus dicebatur, à D. autem Benedicto lectio, ab omnibus communiter Capitulum nuncupatur. Huius nominis ratio est, quia Capitula vt plurimum breuia capita sunt Epistolarum, quæ in Missa leguntur. Est autem Capitulum, teste S. Anselmo, breuis multorum complexio, sic dicta quia breuiter capit totam summam. Nam per hoc quod diminutiuum est Capitulum designatur breuitas: & per hoc quod venit à capite, vel à capio, intelligitur quod magnum sensum capiat, & sit breue caput multorum, quæ latè diffe-runtur. Notat Baronius ad diem 12. Nouembris antiquum esse nomen

Conc. Agathense cap. 30.
Benedict. in Reg. cap. 13. & 17.
Anselm. seu quisquis est auctor in c. 8. ad Hebr.

Capitulorum in Ecclesiasticis Officiis, alterius tamen significationis ab ea qua nunc accipi solent. Erant enim preces quædam prolixiores in honorem Sanctorum vel solemnitatum, vt constat ex Epistola Vigilij Papæ ad Eucharium. Capitula secundum alios breues quædam partitiones sunt, & in solo Euangelio Marci erant olim 235. A Ioanne Chrysostomo ἀνακεφαλαίωσις siue Capitulum reductio in summam dicitur, cùm quæ prolixè dicta sunt compendiosè dicuntur. Xenophon totius rei summarium κεφάλαιον id est Capitulum vocat. Plato eadem voce vtitur pro eo quod in aliqua re summum, & præcipuum est. Notat Ven. Beda exemplo gentis Israëlit. quæ tempore Esdræ legebat in volumine legis quater in die, hunc morem in Ecclesia inoluisse, vt per singulas diurnæ Psalmodiæ horas lectio vna de veteri, siue de nouo testamento cunctis audientibus ex corde dicatur: & sic Apostolicis, siue Propheticis verbis confirmati ad instantiam orationis genua flectant. Horis nocturnis plures lectiones, & longiores dicuntur, quia tunc à laboribus operum cessantes liberiores aures diuinis auscultationibus accommodamus. Stamus ad diurnas, quia breuiores. Non præmittitur benedictio, quia à Prælato, vel Sacerdote dicuntur, cuius est aliis benè precari. In fine non dicitur, *Tu autem Domine*, quia in breui lectione facilius est culpam euitare, cum præsertim à viro perfectiori recitetur. Sine titulo leguntur, quia Sacerdotes docti esse debent in diuinis Scripturis. Sermonibus autem sanctorum Patrum titulus præfigi solet, quia multiplicem eorum doctrinam non omnes Ecclesiastici viri, vel scire possunt, vel eius meminisse si sciant. Post Capitulum respondemus *Deo gratias*, vt pro singulis gratiæ donis gratias agentes locum gratiæ faciamus in nobis, & cum gratiarum actione petitiones nostræ innotescant apud Deum.

Chrys. ad Ephes. Hom. 1.

Xenoph. libro 6. Cyripæd.
Plato 1. de legib.
Beda lib. 3. expos. in Esdr. c. 28.
2. Esdr. 9. 3.

§. XVII.
DE COLLECTIS.

Collectæ nomen æquiuocum. Collectarum primi auctores. D. Benedictus benedictionis nomine Collectam indicat. De salutatione Dominus vobiscum, *quæ collectis præmittitur. Notantur quædam de vltima collectarum clausula, & de hac voce* Amen.

1. INter minores Officij diuini partes locum potissimum tenent breuiusculæ orationes, quas Collectas nuncupamus, vel quia Collectæ sunt ex auctoritate diuinarum scripturarum: vel quia Sacerdos, vt notat Innocentius Papa, totius populi preces colligit, & refert ad Deum: vel quia huiusmodi precationes populo in vnum collecto fieri solent, idque Pamelius obseruat ad ea verba Tertulliani, Quomodo colligemus, quomodo Dominica solemnia celebrabimus? Atque

Innoc. 3 lib. 2. de myster. Missæ cap. 27.
Tert. l. de fuga in persec. cap. vlt.

Atque hoc sensu phrasis est antiquis Patribus, & historicis Ecclesiasticis valdè vsitata Collectas agere, conuenire ad Collectam, pro eo quod communiter dicimus Ecclesiam aliquam orationis gratia adire. Etiam in veteri testamento cœtus fidelium, diesque solemnes Collecta dicebantur. Eadem voce pro conuentu, & congregatione fratrum ad orationem simul conuenientium vtitur passim S. Pachomius in Regula, quam Angelo dictante conscripsit. Paulus Apostolus Collectarum voce vtitur pro eleemosynis, quæ ad alendos pauperes colligebantur: *De Collectis autem, quæ fiunt in sanctos, sicut ordinaui Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite: vt non cum venero tunc Collectæ fiant.* Scribit Cassianus Sacerdotem post Psalmos collegisse omnium preces, vnde vsus Collectarum. Vranius in vita S. Paulini narrans obitum S. Ioannis Episcopi Neapolitani, Ad Ecclesiam, inquit, processit, & populum ex more salutauit, resalutatusque à populo orationem dedit, & collecta oratione spiritum exhalauit. Breues autem fuerunt institutæ Collectæ, quia breuis & pura debet esse oratio. Vsum earum antiquissimum esse colligunt quidam ex Liturgiis Sanctorum Iacobi, & Marci. Berno Augiensis, & Sigibertus præcipuum earum auctorem faciunt S. Gelasium Papam. Sed Magnus Gregorius meliores, & emendatiores in ordinem redegit, & ex iis librum composuit, quem Sacramentorum inscripsit. Hic mihi primarius Collectarum Auctor fuisse videtur: nam ante ipsum rarior earum mentio apud Scriptores Ecclesiasticos reperitur. Refert Ionas Abbas in vita S. Eustachij Luxouiensis Abbatis quemdam Schismaticum Regulam S. Columbani inter cætera accusasse, quod plures Collectas in diuinis officiis multiplicari iuberet: quod tamen rationabiliter institutum S. Abbas ostendit in Synodo Matisconensi. De Collectis earumque in Ecclesia Latina origine, antiquitate, auctoribus, seu inuentoribus, ratione, atque vsu extat insignis Commentarius Claudij Espencei Theologi Parisiensis.

Leuitic. 23. 36.
Deuter. 16. 8.
2. Par. 7. 9.
Pachom. reg. n. 2. 3. & 10.
1. Cor. 16. 1.
Caff. l. 2. de Inst. cœn. c. 7. & 10.
Berno de Missa cap. 1.
Sigibert. an. 487.
Ionas Abb. c. 3.

2. Illud autem hoc loco obiter notandum, quod facit ad intelligentiam cuiusdam monasticæ Sanctionis. Sanctus enim Pater Benedictus nocturnarum vigiliarum ordinem disponens Dominicis diebus post duodecimum Responsorium dicto Hymno *Te Deum laudamus*, præcipit vt Abbas legat Euangelium: lecto autem Euangelio, & data, inquit, benedictione incipiant Matutinos. Dubitaui sæpius, fateor, quidnam intelligeret beatus Pater per benedictionem, quam dari vult, antequam Laudes incipiantur. Nam omnes Monachi Collectam officij currentis legunt, post quam immediatè subsequuntur Laudes. Sed inueni tandem, qui nodum solueret Amalarium Fortunatum. Episcopus, inquit, vel Sacerdos dicit *Oremus*, ac deinde sequitur benedictio. Vtroque nomine benedictionis, & orationis vocatur oratio Sacerdotis. De benedictione dicit Apostolus, *Si benedi-*

Bened. reg. c. 11.
Amalar. l. 2. c. 9.
1. Cor. 14. 16.

xeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicit Amen super tuam benedictionem, quia nescit quid dicas? Hanc benedictionem vocat Ambr. orationem dicens: Imperitus audiens, quod non intelligit, nescit finem orationis, & non respondet *Amen*, idest verum, vt confirmetur benedictio. Hactenus Amalarius. Sed sententia, quam tribuit Ambrosio, Hilarij Diaconi est, cuius sunt Commentaria in Paulum Ambrosio adscripta. Huius Hilarij meminit Augustinus, eum Sanctum vocans ex vsu temporum, citatque locum ex his Commentariis in caput 5. epistolæ ad Romanos. D. quoque Hieronymus eiusdem mentionem facit in Dialogo aduersus Luciferianos, ipsumque appellat orbis Deucalionem ob inductum anabaptismum. Quod verò benedictio pro Collecta accipi soleat, probatur etiam ex Augustino his verbis. An quis Sacerdotem super fideles Dominum inuocantem, si quando dixit, Da illis Domine in te perseuerare vsque in finem, non solùm voce ausus est, sed saltem cogitatione reprehendere, ac non potius super eius talem benedictionem, & corde credente, & ore confitente respondit *Amen*? Cæterum S. Benedictus nullam in reliquis horis Collectæ mentionem facit, vt vel inde discas præcipuam earum institutionem ad Magnum Gregorium pertinere. Notat autem sancta Hildegardis præclarissimi ingenij fœmina in explicatione regulæ nullam Collectam designari à sancto Patre, nisi tantùm post Euangelium, quia Dominica oratione nullam pretiosiorem inuenit, per quam diuinum Officium terminaretur. Præclarè de Collectis, earumque materia Gennadius Massiliensis. Cum sanctarum plebium præsules mandata sibimet legatione fungantur apud diuinam clementiam, humani generis agunt causam, & tota secum Ecclesia congemiscente postulant, & precantur, vt infidelibus donetur fides, vt idololatræ ab impietatis suæ liberentur erroribus, vt Iudæis ablato cordis velamine lux veritatis appareat, & hæretici Catholicæ Fidei perceptione resipiscant, vt Schismatici spiritum rediuiuæ charitatis accipiant, vt lapsis pœnitentiæ remedia conferantur, vt denique Catechumenis ad regenerationis Sacramenta perductis cœlestis misericordiæ aula reseretur.

Aug. adu. duas epist. Pelag. lib. 4. cap. 4.

Aug. de dono perseuer. cap. 23.

Gennad. lib. de Eccl. dogm. c. 30.

3. At verò Sacerdos, priusquam orationem incipiat, diuinissimam salutationem, vt verbis vtar Dionysij Areopagitæ, præmittit dicens, *Dominus vobiscum*. De qua salutatione extat Canon Concilij primi Bracarensis eius antiquitatem ostendens his verbis. Placuit vt non aliter Episcopi, & aliter Presbyteri populum, sed vno modo salutent dicentes: *Dominus sit vobiscum*, sicut in libro Ruth legitur, & vt respondeatur à populo, *Et cum spiritu tuo*, sicut & ab ipsis Apostolis traditum omnis retinet Oriens, & non sicut Priscilliana prauitas permutauit. Eadem vtitur sanctus Martyr Ignatius in fine epistolæ ad Tharsenses. Maximus quoque Martyr de ea sic

Dionys. lib. de Eccl. Hierarch. Conc. Brac. c. 21.

Maxim. Martyr. cap. 17.

scribit in Ecclesiastica mystagogia, Spiritualis salutatio, quæ Latinis est *Dominus vobiscum*, Græcis Εἰρήνη πᾶσιν *Pax omnibus*, bonorum omnium consensum, & concordiam, & rationalem quodammodo identitatem per fidem, & dilectionem præfigurat. Respondet populus, *Et cum spiritu tuo*, quæ verba, teste Chrysostomo, nihil aliud significant, quam communem esse orationem plebis, & Sacerdotis; Vnum enim corpus sumus. Nihil autem melius inuenit Ecclesia, vt obseruat Florus Magister, quod optaret Sacerdoti, nisi quod Sacerdos optat Ecclesiæ, vt idem Dominus, qui dignatur esse cum Ecclesia, dignetur etiam esse cum spiritu Sacerdotis. Et benè Dominus cum spiritu hominis esse optatur, quia in spiritu, & mente rationali creatus est homo ad imaginem, & similitudinem Dei. Aliter explicat hanc responsionem Isidorus Pelusiota. Illud autem quod à plebe respondetur, *Et cum spiritu tuo*, hanc habet sententiam: Pacem quidem nobis præbuisti Domine, hoc est mutuam inter nos concordiam. Pacem autem nobis da, hoc est huiusmodi tecum coniunctionem, quæ nullo modo diuelli possit, vt cum spiritu tuo pacati, quem nobis in creationis initio indidisti, à tua charitate distrahi nequeamus. Scripsit verò de hac salutatione elegantissimum opusculum Petrus Damianus, quod omnino legendum est à studioso rerum Ecclesiasticarum Lectore. Ego pauca delibo, & in gustum de hoc nectare propino. Id quod dicitur *Dominus vobiscum*, Sacerdotis, inquit, ad populum est Salutatio. Orat enim, vt Dominus sit cum eis, sicut dignatur dicere per Prophetam. *Inhabitabo in illis*: & Saluator discipulis suis, cunctisque fidelibus, *Ecce*, inquit, *ego vobiscum sum*. Qui nimirum salutationis sermo non moderno humanæ adinuentionis arbitrio constitutus, sed ex antiqua sacri eloquij auctoritate probatur assumptus. Vbi si diligenter inquiritur, sæpius singulariter, & pluraliter appositus inuenitur. Singulariter sicut ad B. Dei Genitricem Angelus dicit, *Aue gratia plena Dominus tecum*. Ad Gedeonem quoque ait, salutando. *Dominus tecum virorum fortissime*. Pluraliter autem vt in libro Ruth Booz salutando messoribus suis ait, *Dominus vobiscum* Et sicut Propheta à Deo missus inuenitur salutasse Asa Regem Iuda cum exercitu suo victorem de prælio reuertentem dicendo, *Dominus vobiscum, quia fuistis cum eo*. Ecclesia ergo salubri salutatione accepta Sacerdotis, & ipsa resalutando orat, & orando resalutat postulans, vt sicut ille Dominum esse cum ipsis optauit, ita & cum eo esse dignetur dicens, *Et cum spiritu tuo*, id est cum anima tua sit, vt eum dignè pro nostra salute possis orare. Et notandum quod non dicit tecum, *sed cum spiritu tuo*, vt totum quod in Officiis Ecclesiasticis geritur, spiritualiter fieri perpendatur. Eadem ferè verba in expositione Missæ Remigij Antissiodorensis reperiuntur, qui Petro Damiano antiquior est. Porrò Sacerdos Collectam

Chrysost homil. 18. in 2. ad Cor.

Florus in ex. missæ.

Isidor. lib. 1. Ep. 122.

dicturus tam se, quàm alios ad orandum hortatur dicens, *Oremus*; idque ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, vt patet in Liturgiis Sanctorum Iacobi, Marci, Basilij, & aliorum. Meminit huius ritus S. Augustinus. Nam populus post indictam à Sacerdote orationem aliquantulum orabat sub silentio, & deinde Sacerdos communes populi preces colligebat, & offerebat Deo. Stephanus Eduensis; Exclamat, inquit, Sacerdos *Oremus* monens se, & alios orare, quia Dominus orauit, & discipulos ad orandum excitauit. Et inter Græcos non contemnendus auctor, sed Schismaticus, Nicolaus Cabasila; Hortatur, ait, ad orationem Sacerdos, vt qui ad orandum sit ordinatus, & sit populi præpositus, intercessor, & mediator.

Aug. epist. 107.

Steph. Eduen. de sacr. alt. cap. 12.

Nic. Cabas. expos. Liturg. cap. 12.

4. Tandem Collecta hac celeberrima clausula concluditur, *Per Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum, qui tecum viuit, & regnat in vnitate Spiritus sancti Deus per omnia sæcula sæculorum.* Ad Patrem enim dirigitur oratio, vt Concilium Carthaginense tertium decreuit, & per Filium terminatur, vt ipse olim præceperat, *Quodcunque petieritis Patrem in nomine meo dabit vobis.* Ipse itaque est, qui interpellat pro nobis, ipse frater, & caro nostra, ipse mediator Dei, & hominum Deus, & homo Christus Iesus. De hoc mysterio B. Fulgentius Ruspensis Episcopus libellum scripsit ad Trasimundum Regem Arianum eleganter ostendens, qualiter oportuerit mediatorem Dei, & hominum verum Deum, & verum hominem esse, vt per ipsum omnia nobis necessaria ab æterno Patre concederentur. Ad eundem Fulgentium epistolam scripsit Ferrandus Diaconus Carthaginensis quinque quæstionum solutionem ab eo postulans. Harum quarta hæc est. Vnum, inquit, regnum Patris, & Filij, & Spiritus sancti credimus, & fatemur, simul eos dominari creaturis omnibus sentientes. Quare ergo in orationibus Sacerdotum *Per Iesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, qui tecum viuit & regnat in vnitate Spiritus sancti* per vniuersas penè Africæ regiones Catholica dicere consueuit Ecclesia, tanquam solus Filius cum Patre possideat regnum, in vnitate scilicet Spiritus sancti, vt regnantes adunare, non simul regnare Spiritus sanctus intimetur? Respondet elegantissimè ad hanc dubitationem Fulgentius. Ipsum consulat cui libet, nam responsio longior est, quam vt hic debeat integra transcribi. Asserit autem nos per Iesum concludere orationem, quod ille mediator sit. Tum ex doctrina B. Augustini concludit ideò nos vnitatem Spiritus sancti cum Patre, & Filio prædicare, vt ex ipso vnitatis nomine vna essentia, & ex hoc vnum regnum, & in eodem vno regno vna Trinitatis potestas, vnaque maiestas à fidelibus agnoscatur: ne putetur aut Filius, aut Spiritus sanctus secundum diuinam naturam ita cum Patre regnare, quemadmodum cum potiore regnat inferior, sed illa vnitas Spiritus sancti, quæ est communio Patris, & Filij, dum in illo

Fulgent. lib. 1. ad Trasimund.

Fulg. ep. ad Ferrand. de v. quæstionib.

Aug. lib. 6. de Trinit.

regno vnitatem Diuinitatis monstrat, vnam esse regnandi æternitatem, vnam potestatem, vnam maiestatem, vnamque dominationem summæ Trinitatis edoceat. Nullum autem præiudicium Filio, vel sancto Spiritui comparatur, vt idem Fulgentius alibi scribit, dum ad Patris personam precatio ab offerente dirigitur, cuius consummatio, dum Filij, & Spiritus sancti complectitur nomen, ostendit nullum esse in Trinitate discrimen: quia dum ad solius Patris personam honoris sermo dirigitur, benè credentis fide tota Trinitas honoratur; & cum ad Patrem litantis destinatur intentio, sacrificij munus omni Trinitati vno eodemque offertur litantis officio. Collectæ autem ferè omnes diriguntur ad Patrem, paucæ ad Filium, nulla ad Spiritum sanctum, quia cum procedat vt donum, proprium eius est dari potius, quam dare. Cum verò de extrema Collectæ clausula agimus, non parergon fortasse fuerit admonuisse, quod nos dicimus *Per omnia sæcula sæculorum.* Græcè dici εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων: idque notasse non piget, vt huius clausulæ antiquitas dignoscatur. Sanctus enim Irenæus Episcopus, & Martyr S. Polycarpi discipulus redarguens Valentini Hæresiarchæ portentosum commentum de triginta Æonibus, variisque Æonum generationibus, refert discipulos Valentini conatos fuisse illius erroris Catholicos participes facere, quod in Orationibus dicerent æonas æonum, id est sæcula sæculorum. Quid sit autem sæculorum sæculum his qui altiori doctrina digni sunt ostendit apex Theologorum Dionysius in libro de diuinis nominibus.

Fulg. l. 2. ad Monimum cap. 5.

Iræn. lib. 1. c. 1. & ex eo Epiphan. lib. 1. to 2. hæresi 31.

Dionys. de diu. nom. cap 5.

5. Post precationem, & collectam totus cœtus accinit *Amen*, cuius responsionis antiquitas manifesta est, tum ex Apostolo, tum ex Patribus Iustino, Tertulliano, & aliis. *Amen* vox Hebraïca est, qua vtuntur sacræ literæ ad aliquid confirmandum Latinè idem sonat ac *verè, fideliter, sic est, ita fiat.* In alienum idioma ab Interpretibus translata non fuit propter sui excellentiam, & ne, Græcè vel Latinè reddita, vim amitteret. Oraculum Zoroastris Magorum Principis, est, nunquam mutanda esse in sacris nomina barbara. Verba item antiqua in diuinis sacrificiis efficaciora esse Platonici, & Cabalistæ (quos in multis conuenire Leo Hebræus eleganter ostendit) ea ratione asserunt, quia antiquum æternitati, quæ Deus est, proximè accedit. Hanc verò doctrinam Psellus in Scholiis Zoroastris quamuis non omnino probet, asserit tamen singulas gentes habere quędam nomina diuinitus data, quæ incredibilem vim habent in sacris, vt *Seraphim, Cherubim, Michaël, Gabriel.* Huiusmodi est vox *Amen.* Ecclesia eam adhibet tanquam sigillum confirmans, & consignans præcedentes precationes. Nam, vt ait B. Yuo Carnotensis Episcopus libro de conuenientia veteris, & noui sacrificij, hac voce participem se facit populus omnium charismatum, quæ Sacerdos multiplici Sacramen-

Iustin. Apolog. ad Anton.
Tertull. de spect. cap 25.
Athanas. Apolog. ad Constan.

Leo Hebr. dial. 3. de Amore.

torum diuersitate studuit impetrare. Ideò Augustinus libro de catechizandis rudibus monet Antistites, vt distinctè orent, quatenus populus ad id quod intelligit dicat *Amen*. Notat Vrbanus Quartus Pontifex maximus tres significationes habere hoc vocabulum, nam quandoque accipitur nominaliter, & significat nomen Dei, *Hæc dicit Amen testis fidelis*. Aliquando sumitur aduerbialiter, vt passim in Euangeliis. *Amen, Amen dico vobis*, & significat, *verè, infallibiliter, ita est sicut dico vobis*. Tandem accipi solet verbaliter, & idem est ac fiat Hoc sensu in fine Orationum ponitur: & Psalmista in fine quorumdam Psalmorum ad prædictorum confirmationem hanc vocem ingeminat, quia vbi nos legimus *fiat, fiat*, in Hebraïco habetur *Amen, Amen*. Alias affert huius vocis significationes S. Ambrosius, vt aliquando sit imperantis, interdum precantis, interdũ verò confirmantis. Idem asserit B. Ogerius Abbas Locedij Ordinis Cisterciensis serm. 7 de Cœna Domini inter opera D. Bernardi. Baptista Vernacia magni spiritus, & cœlestis doctrinæ sanctimonialis libro de vnione cum Deo triplex *Amen* distinguit diuinum, Angelicum, & viatorum. Deus dicit *Amen*, quia est prima, & summa veritas: Angeli dicunt *Amen*, vt in Apocalypsi, gaudentes Deum esse id quod est: Viatores dicunt *Amen*, desiderantes ad eum peruenire, qui est veritas æterna. In Thalmudicis Massecheth Berachet apud Angelum Caninium in locis noui Testamenti, dum audientium oscitantia reprehenditur, triplex malum, & illegitimum *Amen* describitur. Nam cum ille qui respondet *Amen* non intellexit quod dictum est, *Amen pupillum* appellatur: cum autem *Amen* pronunciatur, antequam perfecta sit oratio, *surreptitium* dicitur, ex oratione nondum absoluta aliquid surripiens: At verò cum aliud agens respondet *Amen, sectile* nuncupatur, quasi dissectum in duas partes. Plura de hac voce Archangelus Burgonouensis in dogmatibus Cabalisticis conclusione vltima, cuius hanc vnicam obseruationem notatu dignissimam prætermire nequeo, quam à Ioachimo Abbate accepit. Hoc verbo, inquit, vtitur Dominus in Euangelio, sed & nos cum aliquid affirmare volumus, respondere solemus *Amen*. Hoc tamen distat, quia Deus in principio, nos autem in fine orationis vti consueuimus verbo isto, vt ipsum esse auctorem veri, nos autem veritatis discipulos, dum ei, & in eum credimus demonstremus.

Aug. de cat. rud. cap. 9.
Vrban. in fine metaphras. in Ps. 50.
Ambros. in Ps. 40.
Bapt. Vernac. lib. de vnione cum Deo c. 115. & 116.
Canin. cap. 5.
Ioach. Abb. in c. 1. Apoc.

§. XVIII.
DE SYMBOLO ATHANASII.

Quando Symbolum scripserit Athanasius. Cur die Dominica recitetur. Notantur obiter huius diei prærogatiuæ.

1. Athanasius Archiepiscopus Alexandrinus magnum illud Christiani orbis prodigium, omniumque virtutum sacrarium sub Constantino Augusto florere cœpit, & sub Valente viuere mundo desiit, vt viueret Deo. Hic, teste Baronio, cum esset Romæ anno quarto Iulij Summi Pontificis, Symbolum scripsit suæ fidei memorabile documentum, quod Latino idiomate coram Pontifice recitauit. In hoc autem Symbolo siue componendo, siue è Græco in Latinum traducendo adiutorem fuisse Athanasio Eusebium Vercellensem Episcopum refert Guillelmus Baldesanus in Historia Pedemontana, quæ manuscripta Taurini asseruatur in Bibliotheca Ducis Sabaudiæ, ex tabulario Vercellensis Ecclesiæ. Imò solum Eusebium eius Auctorem agnoscunt aliqui, vt testatur Vossius in fine dissert. 2. de tribus Symbolis, qui etiam ait Latinè primum scriptum fuisse, & ex Latino Græcè redditum: nam Latinus contextus vnus est, Græca autem exemplaria plurimum variant. Iam supra dictum est, quid per Symbolum intelligamus, & quam multæ sint huius vocis significationes, quas omnes eleganti carmine explicauit in Symbolicis quæstionibus Achilles Bocchius Bononiensis. Est autem hoc Symbolum tessera Orthodoxorum Apostolicæ fidei fusiorem continens explicationem. Olim quotidie ad Primam cantabatur, vt Honorius scribit: nunc diebus tantum Dominicis congregata in vnum maiori frequentia populi recitatur, vt sanctæ fidei confessio ea die apertius celebretur, qua Dominus noster præcipua eiusdem fidei mysteria operari dignatus est. Hac enim die, vt sancti Patres obseruant, nouæ lucis primordia mundi originem illustrauerunt. Hac die Patres nostri mare rubrum sicco vestigio transierunt. Hac eadem die panem de cœlo omne delectamentum in se habentem acceperunt. Initio eiusdem diei natus de Virgine Christus, dictaque die postmodum baptizatus aqua in vinum mutata recreauit conuiuas, & de quinque panibus multiplicatis quinque millia hominum satiauit. Hac die resurrexit à mortuis, & ianuis clausis ingressus ad discipulos dedit eis Spiritum sanctum, & potestatem remittendi peccata. Hac die Spiritus sancti gratia discipulorum corda diuinis charismatibus repleuit. Hac die Ioannes mirandam illam visionem vidit, cuius plura sunt Sacramenta, quam verba. Demum hac die futura creditur generalis resurrectio, & totius mundi renouatio, quando qui bona fecerunt ibunt in vitam æternam, qui verò mala in ignem æternum.

Baron. ann. 340. num. 11.

Achil. Bocch. initio lib. 1 qq. Symbolicraum.

Honorius in Gēma animæ lib. 2. cap. 59.

Leo Magn. Ep. 81. ad Dioscorum. August. ser. 154 & 251 de temp. Origen. hom. 7. in Exod. Basil. hom. 2. exam. Beda lib. de æquinoc. vern. apud Baron. ann. 198. num. 4.

Meminit huius ſymboli Gregorius Nazianzenus, & de illo poſt ſanctam Hildegardem, poſt Brunonem Herbipolenſem,& Richardum Patropolitanum inſignè ſcripſit opuſculum Nicolaus Serarius Agit item de illo Genebrardus lib.3.de Trinitate. Diem verò Dominicā, qua hoc ſymbolum recitamus,vocat Sophronius Hieroſolymorum Archiepiſcopus dierum dominam: Theodorus Studita diem pacis: Chryſoſtomus diem panis, & lucis, Quædam Eccleſiæ recitant poſt ſymbolum collectam de ſanctiſſima Trinitate,vt qui dedit nobis veræ fidei Sacramenta cognoſcere, gratiæ quoque præſidia conferat, quatenus fidem noſtram animet actio,probet charitas.Illa enim dumtaxat fides in pretio habenda eſt, quæ per dilectionem operatur.

Nazianz. orat.21. Serar to.2.opuſc.

Sophr.or. de Nat. Theod.Stud.cat. 31. Chryſ.hom.5.de reſurrect.

§. XIX.

DE LECTIONE MARTYROLOGII.

Exemplorum quanta ſit vis. De cruciatibus ſanctorum Martyrum. De vſu, & ritu legendi Martyrologium.

Senec.Ep.6.

1. RECtè à quodam dictum eſt, longum iter per pręcepta,breue per exempla eſſe. Ideò veterum ſanctorum vitas literarum monumentis mandari voluit Spiritus ſanctus, vt quam quiſque viuendi rationem elegit,eam ex propriis exemplis exploret, & dirigat ad veritatem,vt ſanctus Nilus ſcribit. Et vt docet Symmachus Papa, illa monita diſcipulorum conſcientiam erudiunt, quæ probantur exemplo. Sine pudore inuitat ad innocentiam, qui illam fuerit ipſe ſectatus. Neſcio quo pacto tenacius hęret doctrina operum, quam verborum, atque illi verè docent, qui cum dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo: quos magis admireris cum videris,quam cum audieris. Magnus Baſilius pietatis ſtudioſos ad ſanctorum exempla conſideranda eleganter hortatur,quia ſicut pictores,inquit,cum imaginem ex imagine pingunt exemplar identidem reſpectantes lineamenta eius transferre conantur magno ſtudio ad ſuum opificium:ita qui ſeſe meditatur omnibus numeris virtutis abſolutum reddere, velut ſimulachra quædam ſpirantia,& actuoſa ſanctorum vitas reſpicere oportet,probaque opera illorum ſua imitando facere. Non ignorauit Eccleſia ſancti Spiritus magiſterio edocta hoc ſaluberrimum benè viuendi documentum, ideoque præcepit, vt quotidie in diuinis Officiis ſanctorum memoria è Martyrologio recitaretur,vt audientes beatorum Martyrum,aliorumque piorum hominum inuicta certamina, ad patientiam, & fortitudinem excitaremur. Ecce enim pugiles Chriſti Tyrannorum rabiem experti ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Alij fuſtibus cæſi,ſagittis confixi,vngulis ac pectinibus excarnificati, torcularibus preſſi,ignibus conſumpti

Nilus in lib. aſcetico. Symmach.Ep.2.

Seneca Ep. 53.

Baſil. Epiſt. 1. ad Gregor.

pti fuerunt. Alij ſtipitibus affixi, ferarum dentibus diſcerpti, ponderibus grauati, altero brachio vel ſummis pollicibus appenſi, trochleis eleuati, teſtaceis fragmentis dilaniati. Alij pugnis contuſi, verubus transfixi, ardentibus laminis, facibuſque combuſti, ad metalla damnati, in mare demerſi, capillis ſuſpenſi, lapidibus obruti, in equuleo extenſi, melleque perunĉti ſub ardentiſſimo ſolis æſtu veſparum morſibus obieĉti. Quid ſanĉtas Virgines memorem, quibus euulſi dentes, exciſa lingua, amputatæ mammillæ? Quid vniuerſam illam tyrannicæ crudelitatis ſupelleĉtilem enumerem, neruos, pedicas, numellas, manicas, fuſtes, catenas, vincula, lora, virgas, ſcorpiones, ſartagines, tauros æneos, craticulas, lebetes, galeas ignitas, tela, gladios, exilium, carcerem, & mortem denique ipſam, quæ ſola mitis fuiſſe inter tot ſupplicia videtur? Omitto ſanĉtorum Confeſſorum prolixum, & incruentum martyrium, eorumque omnium, qui Deo placuerunt, anguſtias, afflictiones, vigilias, ieiunia, ſilentium, nuditatem, & innumeras tribulationes. Hæc vtique cogitatio omnem nobis torporem ex animo excutiet, acerrimoſque ad virtutem ſtimulos admouebit. Quid enim diĉturi ſumus, ait ſanĉtiſſimus Ephræm, in die illa horrenda extremi iudicij cum beatiſſimi Chriſti Martyres iuxta ſolium gloriæ aſtantes oſtendent vulnerum ſuorum, atrociumque cruciatuum, ac verberum cicatrices in ſuis corporibus relucentes? Nos, inquam, chariſſimi fratres, quid obſecro tunc ibi oſtenſuri ſumus? quas illic virtutes proferemus? Num charitatem erga Deum, & proximum? num integram, inuiolabilemque fidem? num voluntariam paupertatem, ac terrenorum omnium nuditatem? num fortè quietem, & tranquillitatem? num eleemoſynas? num commiſerationis affeĉtum? numquid ſpiritum manſuetudinis? nnmquid orationes mundas? numquid compunĉtionem ſalutarem? num vigilias, lacrymas, & veram pœnitentiam? Felix profeĉtò, atque beatus erit, quem iſta ibi comitabuntur. Tunc ſociabitur ſanĉtorum choris, qui eorum veſtigia ſequutus fuerit. Tunc participes paſſionum, erunt quoque præmij & coronæ conſortes. Martyres enim, vt eleganter ſcribit Saluianus, ad cœleſtis regiæ ianuas gradibus pœnarum ſuarum aſcendentes ſcalas ſibi quodammodo de equuleis, cataſtiſque fecerunt.

Ephr. ſer. de laudib. ſanĉt. Mart.

Saluian. lib. 3. de prouid.

METRVM XLII.

FElices animæ, quas nec mors dira, nec Orci
Furor cruentus terruit,
Non mundi vis tanta fuit, ſtygijque Tyranni,
Vt corda eorum frangeret,
Sed pœnis nutritur amor, vitæque periclis,
Et ſanguinis diſpendio.

Vt pelagi rupes, circum latrante procella,
Crebris resistit fluctibus,
Sic deuota cohors, soboles generosa Tonantis,
Immota cunctis ictibus,
Horrendæ genus omne necis, vitæque cadentis
Annos fugaces despicit.
Membra secet ferro, salientia viscera rostris
Ferox satelles extrahat.
Pectora dilaniet rigidis moribunda flagellis,
Discerpat vngulis genas,
Congerat in ventrem liquefacti pondera plumbi,
Tundatque terga fustibus,
Torreat ignitis facibus, corrupta veneno
Propinet ori pocula,
Pectinibus carnem laceret, nexuque rotarum,
Et bestiarum dentibus,
Lumina diripiat, dentes euellat, & artus
In frusta cunctos amputet:
Attamen inuictum patienti in pectore robur,
Viresque seruat integras,
Statque animo constans Martyr, sæuique lacessit
Lictoris ad pœnas manus.
Heu quantum fremuit scelerata potentia Regum,
Vt Christi amantes perderet!
Quanta seges mortis, quam multa reperta supellex,
Quæ rumperet lethi moras!
Ille suis pascit flammarum incendia membris,
Sed crescit in flammis amor.
Hic trabe suspensus caput inter sidera condit,
Terram perosus impiam.
Detracta cute regales ostentat honores
Amictus ille murice.
Quid memorem fumo extinctos, tetroque vapore,
Taurisque clausos æneis?
Quid pice perfusos? media quid in vrbe proteruæ
Ludibrio plebis datos?
O nimium dilecta Deo, pars magna polorum
Phalanx beata Martyrum:
Non ego (si faciles superi mea vota secundent,
Mihique dent pati, & mori)
Non ego præ vestra fortunam optauero regum,
Vestræ coronæ particeps.

Hoc nempe ad superos iter est. Iam claudite cæli
Viam, poëtæ, lacteam.
Sanguineam docuit Christus, Christumque sequuti
Quotquot fuere Martyres.

2. Hic finis, & scopus est, ob quem Ecclesia singulis diebus post Primam legi voluit Martyrologium, vt eorum facta imitemur, quorum exitus admiramur. Præclarè Augustinus: Solemnitates Martyrum exhortationes Martyriorum sunt: vt imitari non pigeat quod celebrare delectat. Illorum autem nomina anticipata lectione recitantur, quorum memoria sequenti die recolitur, quatenus venturæ festiuitatis celebrationem digniori apparatu præueniamus. Post lectionem sequitur versus, quo pretiosam in conspectu Domini sanctorum mortem commemoramus, qui pretio sanguinis emerunt immortalitatem. Tum ipsos exoramus, vt Dei clementiam nostris inclinent necessitatibus, quò vitæ huius momento æternitatem acquirere valeamus. Ter deinde diuinum imploramus adiutorium, vt in nomine sanctissimæ Trinitatis aduersus diabolum, mundum, & carnem armati peccata præterita defleamus, præsentia detestemur, futura caueamus. Additur versus *Respice Domine in seruos tuos*, quo omnes cogitationes, & operationes nostras ad finem dirigimus sempiternum. Post actum directionis solent Monachi longam audire lectionem ex regula S. Benedicti, quem vsum commendat Amalarius. Pro hac in Breuiariis breuis lectio posita est ad Capituli absolutionem. Tandem omnium fratrum, familiarium, & benefactorum in pace quiescentium memoriam agimus, recitatis more antiquo eorum nominibus, qui ea die obierunt. In quem vsum in antiquis Cœnobiis Necrologia sunt, in quibus fratrum, & benefactorum obitus describuntur. Hac ratione inchoata dies non nisi optimum finem sortiri poterit, quam à sanctorum intercessionibus, & pia mortuorum recordatione auspicati sumus. Primi qui scripserunt Martyrologium fuerunt Notarij Romanæ Ecclesiæ tempore S. Clementis Papæ; non autem Eusebius, vt quidam perperam existimarunt; de qua re, & de variis Martyrologiis legendus Baronius in Præfatione, & Annotationibus Romani Martyrologij. S. Cyprianus præcipit notari diem mortis cuiusque Martyris, vt eorum inquit commemorationes celebrare possimus. Magnus item Gregorius scribit Eulogio Episcopo Alexandrino, qui petierat sibi transmitti Martyrum gesta ab Eusebio Cæsariensi collecta, dicens non extare Romæ huiusmodi librum: deinde addit. Nos autẽ penè omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus collecta in vno codice nomina habemus, atq; quotidianis diebus in eorũ veneratione Missarũ solẽnia agimus. Non tamen in eodem volumine quis qualiter sit passus indicatur; sed tãtummodò

Aug. ser. 47. de Sanctis.

Amalar. lib. 4. c. 1.

Cyprian. Epist. 37.

Greg. lib. 7. Ep. 29.

nomen, locus, & dies passionis ponitur. Vnde fit vt multi ex diuersis terris, atque Prouinciis per dies, vt prædixi, singulos, cognoscantur martyrio coronati. Porrò ritum legendi in Ecclesia Martyrologium antiquissimum esse constat ex regula Canonicorum Grodegandi Metensis Episcopi cap. 18. ex vita quoque S. Bernenardi Episcopi Hildesheimensis apud Brouuerum in Sideribus Germaniæ. Hugo autem Menardus in notis ad Sacrament. S. Gregorij putat non fuisse in vsu ante tempora Ludouici Pij.

§. XX.

DE PRECIBVS, ET SVFFRAGIIS, ATQVE DE FINE OFFICII.

Cur ad Primam, & Completorium quædam preces certis diebus recitentur. Cur etiam in Laudibus, & Vesperis commemorationes sanctorum fiant, itemque sanctæ Crucis, & deprecatio pro pace. De versu Benedicamus Domino. *De Oratione ad B. Virginem, quæ dicitur in fine cuiusque horæ. Quis Antiphonam* Salue Regina *composuerit.*

I. IAm spatium confecimus prolixi discursus, quo singulas diuinarum laudum particulas, Deo fauente, explicauimus. Restant adhuc leuiora quædam fragmenta, quæ omnino, ne pereant, colligenda sunt. Quidam enim versus, ac breues aliquot Orationes certis diebus, & horis ex præscripto Ecclesiastici Canonis recitantur, vt, sicut dicit Apostolus, *Fiant obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro Regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate, & castitate.* (1. Tim 2.) Hæ preces ad Primam, & Completorium frequentari solent, quibus horis generalis quoque confessio recitatur, vt quicquid in nocte vel die quocunque modo deliquimus, pœnitentiæ lauacro mundemus, sicut scriptum est: *Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* (Psalm. 31.) In Laudibus item ac Vesperis vnaquæque Ecclesia iuxta proprij ritus consuetudinem Beatæ Mariæ Virginis, sanctorumque suffragia eorumdem solemni commemoratione implorat, vt quos solemni veneratione prosequimur, etiam simili conuersatione sequamur: quos beatissimos prædicamus, ad eorum beatitudinem tota auiditate curramus: quorum delectamur præconiis, eorum patrociniis subleuemur. Hi sunt qui assiduè orant pro nobis, quorum intercessione humana iuuatur infirmitas, excitatur negligentia, ignorantia eruditur. Confirmate igitur amicitias cum sanctis An-

gelis, ait B. Leo Papa, intrate in ciuitatem Dei, cuius nobis spondetur habitatio: & Patriarchis, Prophetis, Apostolis, Martyribusque sociamini. Vnde & illi gaudent, gaudete. Horum diuitias concupiscite, & per bonam æmulationem ipsorum ambite suffragia. Cum quibus enim fuerit vobis consortium deuotionis, erit & communio dignitatis. Et Theofridus Abbas, Digni sunt, inquit, apud homines honore, qui quotidie interpellant pro hominum salute. Memor humanæ fragilitatis hoc gratiæ nobis clementia Saluatoris contulit, vt quod peccatores per nostra non possumus merita, per sanctorum impetremus patrocinia. Iam securi de sua soliciti sunt pro nostra salute. Offeramus ergo illis laudis sacrificium, vt pro nobis fumus incensorum ascendat de oratione sanctorum, qui per manum Angeli diuino præsentatur conspectui: vestigia sequamur eorum, quibus ipsi sequuti sunt Dominum. Inspiciamus perfectam eorum vitam, & emendemus nostram, quæ minus composita est, vt nostri sint adiutores in precibus, quorum sumus imitatores in actibus. Relinquamus cum Apostolis omnia, vt liberè sequamur Domini vestigia. Martyribus associemur in passione, vt eisdem participemus in consolatione. Ne fur domum nostram perfodiat, Confessorum vigilias mens nostra custodiat. Ornemus lampades cum Virginibus, vt intremus cum eis ad nuptias, quando venerit Sponsus. Memoriam item facimus sanctissimæ Crucis, vt ascendentes in palmam apprehendamus fructus eius, quoniam eius virtute fugantur dæmones, roboratur virtus, vitia propulsantur. Sequitur pro pace deprecatio, magnum etenim est pacis bonum, per quod solum ad vocabulum filij Dei feliciter peruenitur. *Beati pacifici*, dicit Dominus, *quoniam filij Dei vocabuntur.* Pax serenitas mentis est, vt loquitur Augustinus, tranquillitas animæ, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Hæc est quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcat, humiles eleuat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placita, non quærit alienum, nihil deputat suum, docet amare quæ odisse non nouit, nescit extolli, nescit inflari.

Leo serm. 5. de Epiphania.

Theofrid. Abbas serm. de venerat. sanctorum.

Aug. serm. 167. de Temp.

2. Cæterum in fine horarum post vltimam Collectam Sacerdos repetita salutatione Domini præsentiam populis adesse precatur, vt quemadmodum est pollicitus, maneat nobiscum vsque ad consummationem seculi. Tum pia plebs ad benedicendum Dominum inuitatur, vt cuius beneficio viuit, in eius semper laudibus perseueret. Respondet illa *Deo gratias*, vt in gratiarum actionem desinat diuinarum laudum celebratio. Quia vero B. Virgo prima post Deum humani generis sospitatrix semper mortales materno protegit affectu: ideo in fine cuiusque officij salutatio quædam, & deprecatio ad eamdem Deiparam Virginem effundi solet, vt si quid in tremendo Dei cultu humana fragilitate erratum est, matris interuentu propitiatus

Dominus nobis non imputet ad culpam. Ipſa cunctos qui confidunt in ea depulſis vitæ procellis munifico fouet amplexu. Ipſa periclitantibus in hoc damnabili mundo ſalutarem porrigit dexteram. Hæc noxios hoſtium conatus coërcet. Sine aliquo eius beneficio nullus dies, nulla hora, ac ne tenue quidem momentum tranſcurrit. Hanc colunt ſuperi, obſeruant inferi, mundus adorat: eius maieſtatem ſupremi perhorreſcunt. Eius nutu regitur orbis, ſplendent ſidera, micat ſol, ſpirant venti, vernant horti, creſcunt ſyluæ, redeunt tempora, ſeruiunt elementa. Decus morum, nitorem operum, meritorum gloriam de Mariæ gratia ſuſcipimus, cum eam colimus, & veneramur. Nouit Eccleſia quanti ſit periculi ab indulgẽtiſſimæ matris cura exules filios elongari, ac propterea ſaluberrimo conſilio decreuit, vt ad eius protectionem frequenti obſequio confugerent, non ſolum ſpeciali Officio de ea inſtituto; ſed etiam in fine ſingularum horarum variis pro ratione temporum adhibitis orationibus. Harum præcipua ea noſcitur eſſe, quæ incipit *Salue Regina*, quam Eccleſia Romana certis tantum diebus, quidam verò Regulares quotidie poſt Completorium ſolemni modulatione recitare conſueuerunt. Eius auctor fuiſſe dicitur Hermanus Contractus Monachus S. Benedicti anno 1059. qui cum omnis politioris literaturæ expers omnino eſſet, B. Virginis interceſſione in virum alterum mutatus tanta deinceps doctrinæ laude reſplenduit, vt nulli ſuo tempore ſecundus haberetur. Hoc Canticum iam ſolemne factum cum Spirenſes Clerici decantarent, Bernardus Abbas Claræuallis tunc ad Germanos Apoſtolicus legatus, vt refert in Chronico Spirenſi Guillelmus Eiſengrenius, poſtrema illa verba ter genua flectens adiunxit, *ô clemens, ô pia, ô dulcis Maria.* At ego libenter huic longo capiti in dulciſſimæ Virginis Mariæ commemoratione finem impono. Impar equidem ſum, & ingenio exilis eius laudibus referendis, nec mei ſermonis penuria ſufficit ad ea exprimenda, quæ de tanta maieſtate concipio, cuius exiguam partem nec ora mille, totidemque linguæ, aut indefeſſæ vocis æterna ſeries vix attingere poſſent. Curabo tamen, vt ſanctiſſimum eius numen, & nomen intra pectoris mei ſecreta perpetuo cultu cuſtodiatur, quod vt omnes item Chriſtiani efficiant ſummoperè cupio, & exhortor.

Eiſengren. lib. 12. ann. 1147.

CAPVT XVII.

De Cantu Ecclesiastico.

§. I.

Laudatur vniuersim Musica, eiusque varij, & admirabiles effectus enumerantur.

1. QVONIAM diuinum Officium, eiusque partes non simplici vocis prolatione, sed musico etiam adhibito concentu publicè in Ecclesia persolui solent, hanc consequenter de Ecclesiastico Cantu tractationem instituì, quam Religiosis diuinas quotidie laudes decantantibus nec inutilem fore, nec iniucundam confido. Vt enim Rabanus Maurus luculenter affirmat, tam nobilis est, tamque vtilis rectè canendi disciplina, vt qui ea caruerit Ecclesiasticum Officium congruè implere non possit. Nam quicquid in lectionibus decenter pronunciatur, quicquid de psalmis suauiter modulamur, ita musica scientia temperatur, vt per eam omne Dei seruitium impleatur. Hinc musicæ rudimenta lac animæ vocat Philo doctissimus Hebræorum initio libri de Agricultura, dicitque Isidorus tam turpe olim fuisse musicam nescire, quam literas, tantique semper æstimatum fuisse cantum ab omnibus nationibus, vt cunctis solemniis sacris, & profanis adhiberetur. Et nuptias quidem sine musicis concentibus nunquam celebratas fuisse ex antiquis Epithalamiis luce clarius constat, idque probat doctè, & diffusè Paulus Sherlogus vir infinitæ lectionis in Anteloquiis Canticorum. Sed & conuiuiis adhibitos olim cantores, vt temperantiæ, & moderationis admonerentur conuiuæ, non ad luxuriam, atque inanem voluptatē Athenæus, & Plutarchus Græci scriptores commemorant. In funeribus quoque nobilium Græcorum, & Latinorum adfuisse tibicines, & æneatores Seneca in ludo Claudij, Plutarchus de consolatione ad vxorem, Tertullianus de corona militis, Valerius Maximus, & alij complures asseuerant: huncque morem secutos fuisse Iudæos tum ex Euangelistis, tum ex Flauio Iosepho cognosci potest. Inter bellicos tumultus locum item fuisse modulationi testis est ex Horatio, & Thucydide Franciscus Luisinus Vtinensis in suis Parergis. Nam antiqui duos Pæanes habebant, alterum Martis, quo initio pugnæ vtebantur: alterum Apollinis, quem fusis, cæsisque hostibus decantabant. Et cui notus non est tibiarum, tympanorum, tubarumque vsus in præliis? in suis namque bellis,

Raban. de inst. Cleric. l. 3. c. 24.

Isidor. l. 3. origin.

Sherlog. in Cant. antel 5 sect. 3. subsec. 1. & 3.

Athen. l 1. & 14. Plutar. 7. sympos.

Val. Max lib. 2. cap. 5. num. 4. Matth. 9. 23. Ioseph lib. 3. de bello Iud. c. 15. Luisin lib. 2. Parergon. cap. 12.

Cl. Alex. lib. 2. Pædag. cap. 4.

ait Clemens Alexandrinus, tuba vtuntur Hetrusci, fistula Arcades, Siculi autem instrumentis, quæ appellant πήκτιδας, Cretenses lyra, Lacedæmonij tibia, cornu Thraces, tympano Ægyptij, & Arabes cymbalo. Vegetius de re militari; Siue, inquit, ad vigilias, vel agrarias faciendas: siue ad opus aliquod, vel ad decursionem campi exeunt milites, tubicine vocante operantur, & rursus tubicine admonente cessant. Lycurgus, teste Plutarcho in Laconicis, bellicæ exercitationi Musicæ adiunxit studium, vt nimius belli feruor modulatione temperatus concinnitatem nancisceretur. Ita Cretes ad citharam dimicabant, ait Martianus Capella, Lacedæmones ad tibiam. Quid Amazones, nonne ad calamos arma tractabant? In Italia Sybaritas tibicines ad prælia præisse quis nesciat? Præter hæc de vario Musicæ vsu in bellis, legendi sunt Diodorus Siculus, & Aulus Gellius.

Veget. l. 2. c. 22.

Capella de nupt. Merc. & Philologiæ lib. 9.

Diod. lib. 5. c. 9. Gellius l. 9. c. 11.

2. Ludorum autem quam magna pars fuerit musica pluribus exequitur in doctissimo opere de Theatro omnium doctrinarum curiosissimus explorator Iulius Cæsar Bulengerus. Quid sacrificia commemorem, quid Numinis cultum, qui sine Musica nullo modo constare potest? Ideò sententia Strabonis est, omne id quod musicum est opus Dei esse, ipsosque Musicos non solum ministros Dei, sed Deos quodammodo existimandos. Multum itaque Diuinitatis obtinet musica, ait Censorinus, & animis permouendis plurimum valet. Nam nisi grata esset immortalibus Diis, qui ex anima constant diuina, profectò ludi scenici placandorum Deorum causa instituti non essent, nec tibicen omnibus supplicationibus in sacris ædibus adhiberetur. Hominum quoque mentes & ipsæ diuinæ, quamuis Epicuro reclamante, suam naturam per cantus agnoscunt. Denique quo facilius ferant laborem, vel in nauis metu à vectore symphonia adhibetur: legionibus quoque in acie dimicantibus etiam metus mortis classico depellitur. Ob quam rem Pythagoras, vt animum sua semper diuinitate imbueret, priusquam se somno daret, & cum esset experrectus cithara, vt ferunt, cantare consueuerat. Et Asclepiades Medicus phreneticorum mentes morbo turbatas sæpè per symphoniam suæ naturæ reddebat. Hæc Censorinus. Socrates autem vir sapientissimus tanti musicam fecisse dicitur, vt eam natu iam grandior inter pueros ediscere non erubuerit. De Arcadibus scribit Polybius Magalopolitanus, quod cum alioquin naturæ essent austerioris, musicis tamen disciplinis mirificè delectabantur. Cæteras artes ignorare nulla apud illos ignominia erat, at musicæ imperitiam fateri turpissimum habebatur. Nec minor Lacedæmoniis amor musicæ fuit, quos refert Plutarchus in Laconicis maiorem curam de illa, quàm de victu habuisse. Themistoclem narrat Cicero cum oblatam in conuiuio lyram recusasset, habitum fuisse indoctiorem. Iulianus desertor impietate

Strabo lib. 10. Geograph.

Censorin. de die natali cap. 11.

Polybius lib. 4.

Cic. 1. Tuscul. Iulian. initio Misopogonis.

pietate notior quàm scriptis ipsos barbaros se vidisse testatur rustica carmina verbis facta similibus clangorum, quos asperè clamantes aues edunt, studiosè amplecti, & musicis carminibus delectari. Macrobij obseruatio est plurimarum gentium, vel regionum instituta sanxisse mortuos ad sepulturam cum cantu prosequi oportere, persuasione hac, qua post corpus ad originem dulcedinis musicæ, hoc est ad cœlum, animæ redire credantur. Lycurgus vir duræ, difficilisque vitæ, musicæ tamen studium in suis legibus commendauit. Hanc primarium Philosophiæ adminiculum Xenocrates Chalcedonius vocabat apud Laertium. Plato etiam, & Aristoteles summa capita Philosophorum hic in Politicis, ille in Conuiuio, & septimo de legibus eò musicam efferunt, vt in ea potissimam rationem puerilis institutionis constituant. Sciebant videlicet viri præstantissimi ita nobis musicam naturaliter coniunctam esse, vt ea nullo modo carere possimus.

Macrob. in som. Scip. 2. c. 3.

Laërtius lib. 4.

3. Nullum est tam immite, tam asperum pectus, quod non musicis sonis capiatur. In cuius rei typum fabulantur Poëtæ à Cadmo fistula canente deceptum Typhœum; nam vt explicat Nonnus in Dionysiacis, etiam stolidissimi, & furiosissimi musica afficiuntur. Nostra enim natura, ait Chrysostomus, vsque adeò delectatur Canticis, & carminibus, & tantam cum eis habet necessitudinem, vt vel infantes ab vberibus pendentes, si fleant & affligentur, ea ratione sopiantur. Nutrices quidem, quæ eos gestant in vlnis, sæpè abeuntes, & redeuntes, & quædam puerilia eis carmina decantantes, supercilia eorum ita sopiunt. Quocirca sæpè quoque viatores meridie agentes iugalia animalia hoc faciunt canentes, itineris molestiam illis Canticis consolantes. Nec solum viatores, sed etiam agricolæ vuas in torculari calcantes, vindemiantes, & vites colentes, & quodcunque aliud opus facientes sæpè cantant: nautæ quoque remos impellentes hoc faciunt. Iam verò mulieres quoque texentes, & confusa stamina radio discernentes sæpe quidem & per se singulæ, sæpe autem etiam omnes concorditer vnam quamdam melodiam concinunt. Hoc autem faciunt & mulieres, & viatores, & agricolæ, & nautæ, laborem, qui ex opere faciendo suscipitur, cantu consolari volentes, vtpote quod anima, si carmina & canticum audierit, molesta & difficilia sit facilius toleratura. Quoniam ergo hoc genus delectationis est animæ nostræ valdè cognatum, & familiare; ne dæmones lasciua meretricia cantica introducentes omnia euerterent, Psalmos Deus construxit, vt ex ea re simul caperetur voluptas, & vtilitas. Hactenus Chrysostomus, cui consonans quidam è Poëtis ait:

Nonnus circa fin. lib. 1.

Chrys. in ps. 41.

Hoc est cur cantet vinctus quoque compede fossor,
Indocili numero cum graue mollit opus.
Cantus & innitens limosæ pronus arenæ
Aduerso tardam qui vehit amne ratem.

Ouidius 4. de Tristib. eleg. 1.

Quique refert pariter lentos ad pectora remos
In numerum pulsa brachia versat aqua.
Fessus vt incubuit baculo, saxoque resedit
Pastor, arundineo carmine mulcet oues.
Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
Fallitur ancillæ, decipiturque labor.

Etiam monachi antiquiores manibus operantes, & diuina psallentes Cantica ipsum laborem, vt scribit Augustinus, tanquam diuino celeumate consolabantur.

Auguſt. de opere monach. cap. 17.

4. Ecquid mirum si inter homines tanta musicæ dominatio est, cum aues quoque, vt lusciniæ, cygni, & aliæ id genus veluti quadam disciplina artis cantum exerceant: nonnullæ verò terrenæ, & aquatiles bestiæ musica suauitate capiantur? Fistulis aues allici, serpentes cantu disrumpi comprobatum est, inquit Martianus. Equos tubarum clangore ad prælium concitari testatur Iob. Ceruos cantu demulceri, & sonitu tibiarum scribunt Plutarchus, & Clemens Alexandrinus. Idem asserit Strabo de elephantis. Quod spectat ad pisces nota est omnibus Arionis Methymnæi fabulosa narratio, adeo pro vera habita, vt etiam annalibus inserta apud Historicos fidem inuenerit. De hoc Poëta:

Martian. lib. 9. Iob. 39. 25. Plutar. 7. Symp. Cl. Alex. init. orat. ad gentes. Herodotus in Clio. Ouid. 4. de arte.

Quamuis mutus erat, voci fauisse putatur
Piscis Arioniæ fabula nota lyræ.

Sed vtcunque se habeat Arionis fabella, quam explicat allegoricè Tzetzes in Chiliadibus, illud certissima experientia compertum est Delphinos, & alios quosdam pisces instrumentali musica plurimum delectari, quod etiam Plutarchus asserit in Conuiuio septem sapientum. Orphei lyra etiam nunc inter sidera nomen habet, cuius dulcedo non solum lenire tygres potuit, rapidosque leones, sed vt Tragicus canit,

Tzetzes Chil. 1. v. 410.

Seneca in Herc. Oetæo act. 3.

Cantu tartara flebili,
Et tristes Erebi Deos
Mouit, nec timuit stygis
Iuratos superis lacus.

Amphioni autem quod tantum carmen, inquit Eumenius Rhetor, quæ tanta plectro, fidibusque dulcedo? quam sequuta quondam saxa perhibentur, vt ducentibus subuecta modulis, & ad interualla carminum resistentia spontè murum velut arte construerent. Hæc figmenta præteriissem, ni sub eorum cortice præclaræ musicæ dotes continerentur. Orpheus enim, & Amphion, vt docent Macrobius in Somnio Scipionis, Pausanias in Bœoticis, Palæphatus in libro Ἀπίστων ἱστορίων, Fulgentius, & Natalis Comes in Mythologiis, & alij, cum duros & syluestres homines è ferinis moribus ad ciuilem societatem harmonico modulamine transtulissent, locum fabulæ dede-

Eumen. orat. pro scholis instaurandis. Macrob. lib. 2. Palæph. c. 34. & 42. Nat. Comes lib. 7. c. 14. & l. 8. c. 15. Suidas v. Amph. Tzetzes Chil. 1. v. 305. Horatius de arte Poët.

runt, ac propterea dicti sunt immanium ferarum extinxisse furorem, fluuiorum impetum stitisse, animasse montes, saxis & cautibus humanos sensus inseruisse.

5. O immensam musicæ suauitatis efficaciam! quam dulci tyrannide in omnes Microcosmi potentias dominaris? Transeunt in stuporem admirabiles eius effectus, ac omnem prorsus amitterent fidem, ni præter summorum virorum auctoritatem continua probarentur experientia. Timotheus musicus quam facilè omnes affectus Alexandri Regis in quamcunque partem flecteret Basilius magnus, Dio Chrysostomus, & Himerius Sophista eleganter ostendunt. Huius postremi verba dignissima profectò sunt, quæ transcribantur. Parumne, inquit, Rex aliquando sapuit? non permisit id Timotheus, sed cantu in cœlum vsque Regis animum abduxit. Immoderatene æstuabat animus? præsens ille elatum animum pulsando citharam domabat. Mœstusne erat? statim ridentem ostendebat. An voluptatibus tenebatur? post cantum statim castissimum videbas. Et vt omnia dicam, talem videre eum licebat, qualem tibi eum Timotheus reddidisset. Hinc Aristonico Citharœdo æream statuam fieri iussit Alexander, teste Plutarcho, ante quam hasta proiecta iaceret. Et Pausanias in Corinthiacis effigiem Amoris commemorat Pausiæ pictoris opus, qui abiecto arcu & sagittis lyram tenet; quia nimirum musica in omnes affectus humanos dominatur. Sanctus Aibertus Monachus, cum adhuc secularis esset, audiens Mimum quemdam vitam, & conuersionem S. Theobaldi musicè decantantem tanta repente gratia diuinitus compunctus est, vt inde cœperit in magna viuere sanctitate. S. Ansbertus Monachus, & Episcopus Rothomagensis, cum adhuc laïcus in aula Regis viueret, diuersa musicæ artis instrumenta audiens personantia dicebat sibi, O bone conditor quale erit te diligentibus Canticum indeficiens in cœlestibus audire Angelorum: quamque suaue, & delectabile sanctorum choris concinentibus interesse, si tantam mortalibus præbes industriam, vt peritia artis, ac suauitas cantilenæ prouocent animos audientium, vt te Deum creatorem omnium deuotè collaudent. S. Dunstanus Archiepiscopus Cantuariensis adhuc adolescens & se, & alios musicis modulis à turbulentis mundi negotiis auocabat, & in meditationem cœlestis harmoniæ erigebat. B. Maria Oegniacensis triduo ante obitum iugiter cecinit Cantica inaudita, & mirabilia, & se cantu ad mortem præparauit. Dicitur & Pythagoras in ebrios olim incidens iussisse tibicinem conuiuio præsidentem mutare harmoniam, ac Dorion ipsis canere, atque hoc modo melodiæ illos ad sobrietatem reduxisse. Parrhasius pictor, teste Theophrasto apud Ælianum, cantu, & modulatione vocis laborem artis mitigabat, quod solatium omnibus artificibus commune est. Achilles apud Homerum cum se sentiret iratum, musicæ sensu ad animi

Basil. hom. de legendis Gentilium libris.
Dio Chrys. or. 1. de Regno.
Himerius apud Photium cod. 243.

Plut. or. 2. de Alexandro.

Surius 7. Aprilis.

Ansgardus Monachus in eius vita.

Osbert. Monachus Cantuar. in eius vita.

Iacob. de Vitriaco vitæ eius lib. 2. cap 11.

Ælian de var. histor. lib. 9. c. 11.

Seneca lib. 3 de Ira cap. 9. Climac. gr. 8. Theophr. lib. de enthusiasmo. Iambl. de Vita Pythag. lib. 1. c. 25. Mart. Capella l. 9. Boëth. de musica lib. 1. cap. 1. Brodæus lib. 4. miscell. cap. 31. Magius var. lection. lib. 4. c. 13. Gellius lib 4. c. 13.

sensum redibat: quare Seneca inter alia quamplurima iræ remedia etiam musicam recenset. Et Climacus, Moderata, inquit, melodia furorem lenit, & mitigat. Multas autem infirmitates tam mentis quam corporis potenti musicæ pharmaco sanari Theophrastus, Iamblicus, Martianus Capella, Seuerinus Boëthius, Ioannes Brodæus, Hieronymus Magius, & alij non contemnendi auctores asseuerant: vocum enim concentus ex anima in corpus influere solet, & occulto quodam tramite sese insinuans eos præsertim morbos leuat, qui animum vehementer exagitant. Xenocrates organicis modulis lymphaticos liberabat. Tales Cretensis citharæ suauitate pestilentiam fugauit. Empedocles, cum quidam eius hospitem gladio furibundus inuaderet, canendi modo iuuenis iracundiam repressit. ταραντίζοντες quos phalangum virus morsu pestifero infecit, non nisi musica sanari posse res est manifestissima in Apuliæ prouincia. Adeò verum est quod Bion Smyrnæus cecinit, nullum esse medicamentum præstantius cantu. Olim cum Lacedæmones bellis ciuilibus affligerentur oraculum illis redditum est, si Terpandrum Methymnæum cithara canentem audirent, protinus conciliandos esse: quod & factum est, nam eius cantu commoti lacrymantes se inuicem osculabantur. Getæ maiorum facta ad citharam canebant, vt Iordanus Episcopus eorum Chronologus scribit: & cum legationes obibant pacem, vel impetrare, vel stabilire cupientes citharas increpabant erudito consilio, quod crederent musicam optatæ pacis blandissimam fore conciliatricem. Has efficacissimas musicæ operationes considerantes nonnulli existimarunt inesse musicis concentibus vim quamdam magicam, & supernaturalem: sed hanc opinionem erroneam esse Martinus Del Rio vir doctissimus in suis magicis disquisitionibus luculenter ostendit.

Bion Idyll. 5.

Tzetzes Chil. 1. v. 385.

Iordan. de rebus Getar. cap. 19.

Del Rio disq. magic. l. 1. c. 4. q. 2.

6. Ad sacræ Scripturæ intelligentiam musicam necessariam esse Rupertus Abbas affirmat, probatque Abrahamum in oratione pro ciuitatibus illis incendio cœlitus deuastandis ob rationem musicam numeros illos proposuisse. Eamdem vtilem ad omnes scientias docent peritissimi musici Ioseph Zerlinus, & Franchinus Gafforius. In ipso sermone inesse musicam Priscianus Cæsariensis Grammaticus lib. de accentibus, Diomedes lib. 2. Ælius Donatus cap. de Tonis, Cledonius senator in Donati expositione, & alij Grammatici ostendunt, itemque Augustinus in libris de Musica. Ad Architecturam quantum valeat longo sermone Vitruuius exequitur. Quantum etiam medico prosit scribit Ficinus Antonio Canisiano. Diebus attributa nomina ex Planetis secundum musicam habitudinem ex Dione Cassio didici; nam feria secunda dies Lunæ dicitur, feria autem tertia non à Mercurio iuxta naturalem sphærarum ordinem, sed à Marte denominatur, quia Luna ad Martem proportionem habet

Rupert. lib. 7. de operib. Spiritus sancti cap. 16. & in Gen. lib. 6. c. 5. Zerlin lib. 1. harmonic. institutionum. Gaffor. lib. 1. Musicæ theoricæ.

Ficin. lib. 1. epist.

Dio Cassius l. 37.

sesquialteram, ex qua oritur consonantia diapente. Post diem Martis Mercurij diem numeramus, Martis enim ad Mercurium interuallum est sesquitertium, è quo prouenit diatessaron cum superiori diapente plenam diapason efficiens. Idem consonantiarum respectus in cæteris diebus obseruatus est. Pythagoram refert Iamblicus omnem rectè viuendi institutionem per musicam constituisse. Ægyptij quoque, teste Pierio, musicæ symbolo mores compositissimos intelligebant. Priscis enim sæculis modestum fuit cantorum genus, & Philosophica prorsus morum grauitate. Quamobrem Agamemnon peregrè profecturus vxorem Clytemnestram Cantori reliquit custodiendam, vt ab improbis cogitationibus mentem eius auerteret illustrium fœminarum exempla pudicis modis decantando. Nec prius Ægistus illi vitium potuit inferre, quam Cantorem interemisset. Ericus secundus cognomento Bonus Rex Daniæ in rabiem tractus est à Citharœdo, si verax est Saxo in Historia. Contra verò Terpander coortam Lacedæmone seditionem musica sedasse dicitur apud Plutarchum. Idem Lacedæmonij, vt scribit Tyrius doctrina, & nomine Maximus, ex Tyrtæi carminibus animos sumpserunt. Argiui ex Telesillæ melodia, Lesbij ex odis Alcæi Proclum in grauissimis cruciatibus doloris remissionem cantu consecutum fuisse testatur Marinus in eius vita. Vis enim carminis, ait Gorgias, cum animi opinione coniuncta fascino eam demulcet, & quò vult transfert. Hesiodus in Theogonia beatos esse musicos prædicat, qui psallentes omnium dolorum obliuiscuntur. Idem de se canit Horatius.

Pier. lib. 23. hieroglyph. c. 1.

Eustathius in 3. Odyss.

Saxo hist. Daniæ lib. 12.

Plutarch. l. de musica.

Tyrius serm. 21.

Gorgias or. in Helenam.

Horat. l. 1. od. 26.

Musis amicus tristitiam, & metus
Tradam proteruis in mare Creticum
Portare ventis.

7. Sextus Empyricus Pyrrhonius cum omnium scientiarum hostis, & euersor fuerit, musicam tamen laudat, quod non per vim imperat, sed cum voluntaria quadam persuasione. Docet Plotinus Platonicæ Sapientiæ antistes per musicam reduci hominem ad Deum. Quam infidelis hominis sententiam Rupertus Abbas confirmare videtur. Mouet enim intus musica, ait ipse, vi quadam & potentia naturali spiritum hominis, & cum decenter conuenit cum verbo, vel sensu diuinæ laudis concutit penetralia cordis, & illam quam accepit homo, resuscitat in eo gratiam Spiritus sancti. Hinc Propheta Elisæus requisitus à Regibus, vt futuri belli exitum prænunciaret, iussit sibi psaltem adduci, quo psallente facta est super eum manus Domini, statimque Spiritus Propheticus, qui propter præcedentem commotionē recesserat, restitutus est ei. Quid igitur aliud de Prophetico viro sentire oportet, ait Richardus Victorinus, nisi quod exterior harmonia interiorem illam, & spiritualem ei harmoniam ad memoriam reduxit, & audita melodia audientis animum ad assueta gau-

Sext. Emp. lib. 6. adu. Mathematicos.

Plot. in lib. 3. enu. 1.

Rupert. in lib. Reg. lib. 5. c. 23.

4. Reg. 3. 15.

Richard lib. 5 de contempl. c. 17.

dia reuocauit? Pergit Richardus, & ostendit magnam esse musicæ vtilitatem ad gratiam contemplationis comparandam.] Agit quippe cantus in spiritum, eumque potentissimè afficiens ad Cœlestes influxus recipiendos idoneum efficere censetur: quia dum auribus, inquit Alcinous, vocum haurimus harmoniam ab iis quæ audiuntur, ad ea quæ intellectu percipiuntur gradatim ascendimus. Quod si cantus occulta proprietate mentem reuocat ad diuina, quid mirum si mali spiritus musicæ suauitatem sustinere non possunt? Nam citharam pulsante Dauid recedebat à Saül spiritus malus. Rebelles enim dæmones in malo obdurati, cum nullo modo reduci possint ad Deum, omnem concordiam, & harmoniam implacabili odio prosequuntur. Mira res, inquit egregius Scriptor B. Thomas de Villanoua Archiepiscopus Valentinus, musica fugatur diabolus, & qui iuxta sententiam Iob sagittas reputat quasi paleas, & lapides fundæ velut stipulas spernit, deridet etiam vibrantem hastam, & durissimos malleos pro nihilo pendit, ad citharæ sonitum tremefactus recedit, & quem nulla vis superat, superat harmonia.

Alcinous de doctr. Platonis c. 8.

Thom. Valentin. serm. de Visitat. B. V.

8. Iulianus Imperator laudabilis scriptor, si in fide Christi perstitisset, nihil aliud fuisse arbitratur celeberrimum illud Homeri Nepenthes omnium malorum obliuionem inducens, quod Polydamna Ægyptia Thonis vxor temperauit, Helenæ verò Hospitalis cuiusdam muneris loco dedit, quàm consummatam musicæ consonantiam, omnibusque numeris absolutam symphoniam. Vinum, & musica, ait sapiens, lætificant cor. Quid enim illa præstantius, vt magnus scribit Cassiodorus, quæ naturæ conuenientiam vbique dispersam virtutis suæ gratia comprehendit? Hæc cum de secreto naturæ tanquam sensuum Regina tropis suis ornata processerit, reliquæ cogitationes exiliunt, vt ipsam solummodo delectet audiri. Hæc tristitiam noxiam iucundat, tumidos furores attenuat, cruentam sæuitiam efficit blandam, excitat ignauiam, soporantemque languorem, vigilantibus reddit saluberrimam quietem, vitiatam turpi amore ad honestum studium reuocat castitatem, sanat mentis tędium bonis cogitationibus semper aduersum, perniciosa odia conuertit ad auxiliatricem gratiam, & quod beatum genus curationis est, per dulcissimas voluptates expellit animi passiones. Incorpoream animam corporaliter mulcet, & solo auditu ad quod vult deducit, & per insensibilium obsequium præualet sensuum exercere dominatum. Hæc Cassiodorus, cui consonans Maximus Tyrius, Humanam musicam, ait, quæ animos circuit, quidnam aliud esse dixerimus, quam pædagogicum quoddam officium, quod animæ affectiones moderatur? Id enim nimiam elationem, impetumque animi quasi quibusdam incantationibus demulcet, remissionem atque infractionem subleuat, exacuitque. Musica aptissima artifex est in luctu leuando,

Iulian. init. or. 8. Homer. Odyss. δ. & Diodor. Sicul. lib. 1.

Eccl. 40. 20.

Cassiod. l. 2. var. Ep. 40.

Tyrius serm. 21.

in contundenda iracundia, in comprimenda audacia, in temperanda bonorum virorum cupiditate, in ſanando dolore, in conſolandis amoribus, in leuanda miſeria. Optimam in ſacrificiis comes, ſodalis in conuiuio, imperatrix in bello, aptiſſima præterea ad celebritates inſpergendas leporibus, Dionyſiaque exhilaranda. Sed cur muſicam oportet tam multo celebrare ſermone, aut eius exaggerare dignitatem? quando eam ſatis conſtat optimam pacis, atque otij nobiſcum miniſtram eſſe, optimam commilitonem, egregiam nobiſcum ciuem, aptiſſimam puerorum nutricem. Ocyſſimè namque ex omnibus ſenſibus auditus quodcunque nouit tranſmittit ad animum, ſibique conſentientiſſimum reddens in eoſdem affectionum impetus trahit. Vnde animi muſicæ expertes nunquam erit vt rectè cultores legis euadant. Hactenus ille.

9. Poſſem & alia plura in muſicæ commendationem ex variis Auctoribus tum vetuſtis tum recentioribus huc transferre; ſed mihi animus eſt ea tantum ſeligere, quæ propius rem noſtram attingunt. Curioſo autem lectori plurima ſuppeditabunt Clemens Alexandrinus 6. *ſtromatum*, Iuſtinus Martyr *quæſt.* 107. Beda *lib. de muſica*, Cicero 1. *&* 4. *Tuſculan.* Quintilianus *lib.* 1. *cap.* 10. Lucianus *de ſaltatione*, Athenæus *lib.* 14. Sextus Empyricus *lib.* 6. *aduerſus Mathematicos, qui eſt aduerſus muſicos*, Dio Chryſoſtomus *oratione* 1. *&* 32. Iamblicus *de vita Pythagoræ lib.* 1. *cap.* 15. Ioannes Sariſberienſis *lib.* 1. *Policratici*, Franciſcus Georgius Venetus *in Harmonia mundi*, Bartholomæus Chaſſanæus *in Catalogo gloriæ mundi parte* 10. *conſid.* 51. Iulius Cæſar Bulengerus *lib.* 2. *de Theatro*, Petrus Montius lib. 4. de veritate vnius legis c. 25. Fabius Paulinus lib. 2 3. & 4. de ſeptenario, Cœlius Rhodiginus lib. 5. Roderic. Zamoren. lib. 2. ſpeculi c. 39. Marſilius Ficinus *de vita cælitus comparanda cap* 21. Marinus Merſennius *in cap.* 4. *Geneſis diffuſiſſimè*, Petrus Faber *de re athletica*, Raphaël Volaterranus *lib.* 35. *Commentariorum Vrbanorum*, Guillelmus Pariſienſis *ſecundæ partis de Vniuerſo p.* 3. *cap.* 20. Hieronymus Oſorius *in fine libri* 4. *de Regis inſtitutione*, Angelus Minorita, *initio lib.* 1. *floris Angelici*, Ottomarus Luſcinius *lib.* 1. *Muſurgiæ*, Athanaſius Kircher Fuldenſis *lib.* 3. *artis magneticæ par.* 8. *quæ eſt de magnetiſmo muſicæ & in Arte magna conſoni, & diſſoni, ſiue Muſurgia Vniuerſali*, Tiraquellus *libro de nobilitate cap.* 34. Ludouicus Creſolius *lib.* 3. *myſtagog. cap.* 17. & alij innumeri, illi præſertim, qui muſicas inſtitutiones conſcripſerunt.

METRVM XLIII.

Eia cantu perſonate
Quotquot eſtis muſici.
Eia laudes, eia nomen
Perſonate Numinis.

Huc adeste voce, plausu,
Orbis omnes incolæ.
Huc adeste mente pura
Qui Deum veremini.
Barbito dulci sonate,
Mollibusque Canticis.
Organorum, buccinarum,
Et lyræ concentibus.
Nunciate quam potenti
Cuncta firmet dextera.
Prædicate quam benigna
Nos regat clementia.
Ferte laudes, ferte cantus
Eius ad sacrarium.
Plaudat orbis: plaudat æther
Nablijs, & tympanis.
Angelorum candidati
Personent exercitus.
Cœlitumque gloriosa
Turba laudes concinat.
Astra ludant, & serenum
Quicquid ornat æthera.
Terra saltet & choreis
Læta blandis perstrepat.
Alta plaudant floridorum
Montium cacumina.
Pontus adsit, & capaci
Quicquid aluo continet;
Amniumque pura rauco
Psallat vnda murmure.
O superne Rex polorum,
Quo iubente viuimus,
Te parentem prona adoret
Trina rerum machina.
Te potentem læta honoret
Omnis orbis natio.
Eia cantu personate
Quotquot estis musici.
Eia laudes, eia nomen
Personate Numinis.

§. II.

§. II.

Dicta quædam de harmonia mundi. Inesse musicam singulis rebus. Origo musicæ. De cantu Ecclesiastico. Eum antiquissimum esse. An instrumenta musicalia admittenda in Ecclesia. Primus Organorum vsus.

1. PLatonici cum vidissent omne quod viuit cantibus permulceri, cœlestem animam, qua vniuersum animaretur, originem sumpsisse autumant à musica. Nam & eloquium Dei è nihilo cuncta creantis musicum cantum fuisse scribunt, & omnia musicis proportionibus constare asseuerant. Ipsam animam rationalem ex harmonia componi falsò quidam ex ipsis arbitrantur, quem errorem egregiè confutant Nemesius, Isidorus Pelusiota, & ex recentioribus Marsilius Ficinus. De mystica Angelorum harmonia agit Dionysius Areopagita cap. 10. Cœlestis Hierarchiæ. De musica siue consonantia Christi ad nos, & quomodo simplum Saluatoris nostri duplo nostro concinat ad salutem, doctè, & diffusè disserit Augustinus initio libri quarti de Trinitate. Nolo hic autem cum Scipione somniante cœlos conscendere, & cum Aurelio Macrobio Pythagoricum cœlorum concentum speculari. Nolo ex Epicuri intermundiis imaginariam musicam huc deducere. Nolo siderum, mundique harmoniam inutili curiositate inuestigare. Quomodo videlicet terra cum Luna conueniat: aqua cum Mercurio, & Saturno intersonet: reboet cum Ioue, & Venere aër: ferueat ignis cum Sole, & Marte: quo sonitu lapides, & metalla Marti respondeant: herbæ cum Ioue, animalia cum firmamento. Hæc lasciuientis ingenij lucubramenta otiosam quidem, sed parum solidam doctrinam continent. Scripsit de harmonia mundi Franciscus Georgius Venetus vir Platonicis, & Cabalistis plus iusto addictus insigne volumen, iucunda magis, quam necessaria subtilitate iuxta Ecclesiasticam censuram expurgandum, quod in tria Cantica diuisit. Cantico primo tractat de Deo, quatenus est principium & finis vniuersorum; & de suauissima consonantia, qua ad inuicem, & cum supremo Archetypo resonant creaturæ. Cantico secundo demonstrat quam multiplici consonantia omnia membra cum capite Christo conueniant. Tertio agit de hominis cum suo opifice, de minoris cum maiori mundo concordantia, de concentu quem faciunt homines boni cum Deo: Tum de corporis & animæ harmonia in melius mutanda per resurrectionem, deque æterna pausa in cœlesti beatitudine. Scripsit etiam de humana, & mundana musica diffusissimè Robertus à Flud, siue de Fluctibus Oxoniensis in sua vtriusque Cosmi historia. Sed eius harmoniam Ioannes Kepplerus Mathematicus libro de harmonia mundi in quinque tractatus diuiso, itemque in Mysterio Cosmographico fallacem, &

Ficin in Timæum Platonis.

Nemes. l. de nat. hominis.
Isidor. l. 4. Ep. 125.
Ficin. lib. 7. Platonicę Theologiæ c. 10. & Io. Saris-berien. lib. 1. Policratici.
Macrob. in somn. Scip. lib. 1.

dissonam multis rationibus esse contendit. At Robertus in Proscenio Veritatis, & in Monochordo Mundi acriter se tuetur, & rationes Kepleri euertere conatur. Ambo autem Andabatarum more in tenebris digladiantur, nam extra Ecclesiæ castra militantes, cum careant fide per dilectionem operante, vera etiam & consonanti musica caruisse dignoscuntur. Ipsos consulat cui licet, & libet. Doctius de hac musica, & aduersus Fluddi mendacia disserunt viri doctissimi Marinus Mersennius in insigni suo Commentario super Genesim, & Athanasius Kircher in sua Musurgia vniuersali. Aliam item mundi visibilis harmonicam dimensionem tradit vir peritissimus rei Mathematicæ Marius Bettinus Bononiensis. Hanc eandem vniuersi harmoniam antiquiores Sophi pertractant Trismegistus, Plotinus, Proclus, Iamblicus, Maximus Tyrius, Chalcidius, & alij Platonici passim, Heraclides Ponticus in Allegoriis Homeri, Clemens Alexandrinus initio orationis ad Græcos. Boëtius lib. 1. musicæ, Plutarchus in quæstionibus Platonicis, & libro de animæ procreatione ex Timæo Platonis, Plinius lib. 2. Macrobius in somnium Scipionis, Censorinus, Martianus Capella, & omnes ferè recentiores, qui harmonicas institutiones conscripserunt. A primo enim tenebroso corpore, ait grauis scriptor Guilbertus Tornacensis, infra quod nihil est, vsque ad Deum, supra quem nihil est, quædam musica siue harmonia reperitur, per quam inuicem vniuersa cohærent. Et vt Ruricius Lemouicensis Episcopus ad Hesperium scribit. In harmonia mundi vniuersa animantia bruta pariter, & elinguia, incedentia, volantia, atque reptilia suis quæque vocibus, etsi sono dissono, aut ore diuerso, pari tamen affectu, quasi vno concentu in laudem proprij auctoris erumpunt, & potentiam quam promere nequeunt sentire se produnt. De harmonica animæ compositione ex placitis Platonicorum doctè & diffusè, sed obscurè disserit Christophorus Marcellus lib. 6. de Anima.

Bettinus Apiario 10 progym. 1. propos. 3.

Guilbert. tract. de pace c. 14.

Ruricius lib. 1. Epist. 5.

2. Cæterum cum de musica loquimur piaculum graue esset eius originem præterire. Eam plerique Græcorum ad Pythagoram, alii ad Mercurium, alij ad alios referunt, quorum mendacia recenset Bulengerus. Mendacia dixi, nam sacra Mosis historia docet Iubal de progenie Caïn fuisse patrem canentium cithara, & organo. Quomodo autem Pythagoras ex sonitu malleorum musicam inuenisse dicatur, tractat diffusè Iamblicus in eius vita. Plutarchus in symposiacis explicans dictum illud antiquum, *Amor musicam docet*, Theophrastum laudat, qui libro de musica tria eius principia facit dolorem, voluptatem, & instinctum diuinum; nam vnumquodque horum vocem à consueto modo auersam ad canendum inclinat. Sed si quis vnquam amauit, sanè fatebitur Amorem primum musicæ inuentorem, primum eius principium esse. Amorem omnium

Bulenger. lib. 2. de Theatro, c. 3.
Gen. 4. 21.
Iamblic. lib. 1. c. 26.
Plutarch. sympos. lib. 1. q. 5.

artium, scientiarumque Magistrum vocant Platonici, prima tamen Amoris scientia musica est, teste ipso Platone in doctissimo illo conuiuio, quo eiusdem Amoris describuntur actiones. Hæc de Musicæ origine dum scribo, occurrit mihi fabula quædam non indigna relatu, quod à viro summæ sapientiæ Philone Iudæo eam didicerim. Cum Deus, inquit, rerum omnium conditor è nihilo cuncta creasset, iamque hominem operum suorum principem constituisset, videns cuncta quæ fecerat, corumque pulchritudinem suspiciens vnum de Prophetis interrogauit, num aliquid ad vniuersi perfectionem deesset. Deest vnum, ait ille, quod tamen mihi prorsus necessarium videtur, deest inquam concinnus sermo, qui omnia quæ tu creasti, tuamque bonitatem, & prouidentiam iugiter laudet. Placuit Deo hæc tam commoda admonitio, statimque musicorum genus creauit, qui Deum mirabilem in operibus suis dulciter decantarent. Significat adfabulatio aut solum esse, aut præcipuum musicæ vsum diuinas laudes resonare. Nescio autem an huius fabulæ occasionem acceperit Philo ab Hermete illo ter maximo, qui scribit in Asclepio musicam suauitatem ad concinendas Dei, cœlestiumque laudes hominibus indultam, ne terrenus mundus videretur incultior, si modulorum dulcedine caruisset. Verum has Nilotici calami argutias, vt Apuleius loquitur, prætermittentes, iam ipsam musicam in sacrosancta Christi Ecclesia resonantem audiamus.

Philo lib. de plantatione Noe.

Apul. lib. 1. metamorph.

3. Ab ipso Domino, & ab Apostolis, ait Augustinus, Psalmos & Hymnos canendi habemus documenta, & exempla, & præcepta. In veteri quoque testamento quam multiplex cantorum, ac musicalium instrumentorum mentio habetur, vt diuina præconia ordinatissimis vicibus celebrarentur? Dauidem in Canticis eruditissimum celebrat Augustinus. Salomonem eius filium musicæ item peritissimum Pineda commendat. Quid Moses? quid veteres Patriarchæ? an musicam ignorarunt, quos adeo frequentes in diuinis modulationibus sacræ literæ asseuerant? Superfluum igitur fuerit siue ad probandam Ecclesiastici cantus antiquitatem, siue ad multam eius vtilitatem aduersus nouatores astruendam sanctorum Patrum, & Scripturarum testimonia coaceruare. Stultus ego sim, si rem clarissimam, & iam à multis auctoribus illustratam velim clarius illustrare. Legendi de hac re Bellarminus *tom. 4. controuersiarum lib. 1. de bonis operibus in particulari cap. 16.* Albertus Pighius *lib. 1. Ecclesiasticæ Hierarchiæ.* Thomas Valdensis *tom. 3. Doctrinalis tit. 2.* Alphonsus à Castro *lib. 4. aduersus hæreses*, Anton. Demochares lib 4. de Missa cap 12. & 13. Ioannes Filesacus Theologus Parisiensis *libro 2. Selectorum.* Ludouicus Cresolius *lib. 3. mystagogi.* Pamelius *tom. 1. Liturgicorum Latinorum.* Franciscus Suarez *tomo secundo de Religione lib. 4. cap. 7. & 8.* Baronius *anno 60. num. 24.* Durantus Tolosanus

Aug. Ep. 119. c. 18.

Idem de ciuit. Dei lib 17 c. 14.

Pineda de reb. Salom. lib. 3. cap. 13.

*lib.3. de ritibus Ecclesiæ cap.*21. Scholastici cum D.Thoma 2. 2. *q.* 91. & alij multi.

4. Vna autem difficultas hic enodanda videtur: An deceat Ecclesiam instrumentis musicalibus vti in diuinæ synaxis celebratione. Rem ambiguam reddunt diuersæ diuersorum sententiæ. Auctor quæstionum ad Orthodoxos inter opera Iustini Martyris cantum vocalem laudat, sed ad cantum adhiberi instrumenta non permittit. Sancti quoque Patres Ioannes Chrysostomus, & Isidorus Pelusiota solis Hebræis permissa olim instrumenta scribunt ob eorum imbecillitatem. Damnat eadem instrumenta elegantissima oratione S. Aëlredus Abbas Rieuallis Bernardi synchronus,& discipulus: Vnde, inquit, cessantibus iam typis,& figuris,vnde in Ecclesia tot organa, tot cymbala? Ad quid, rogo,terribilis ille follium flatus tonitrui potius fragorem, quam vocis exprimens suauitatem? Pergit sanctus Pater, & cantum quoque figuratum sugillans ait: Ad quid illa vocis contractio, & infractio? Hic succinit, ille discinit,alter supercinit,alter medias quasdam notas diuidit, & incidit. Nunc vox stringitur, nunc frangitur,nunc impingitur,nunc diffusiori sonitu dilatatur. Aliquando,quod pudet dicere, in equinos hinnitus cogitur, aliquando virili vigore deposito in fœmineæ vocis gracilitates acuitur,nonnunquam artificiosa quadam circumuolutione torquetur.& retorquetur. Videas aliquando hominem aperto ore quasi intercluso halitu expirare, non cantare: ac ridiculosa quadam vocis interceptione quasi minitari silentium,nunc agones morientium, vel extasim patientium imitari. Interim histrionicis quibusdam gestibus totum corpus agitatur, torquentur labia, rotantur oculi,ludunt humeri,& ad singulas quasque notas digitorum flexus respondet. Et hæc ridiculosa dissolutio vocatur religio: & vbi hæc frequentius agitantur,ibi Deo honorabilius seruiri clamatur. Hactenus ille. Sed alij è diuerso instrumentorum vsum admittunt, & laudant. Et primò quidem Christianus Pædagogus apud Clementem Alexandrinum instrumentis vti permittit. Deinde Prudentius audiendus est, qui viuebat sub Theodosio seniore,& filiis eius. Sic autem canit:

Iustin q. 107.

Chrysost.in Psal. 150.

Isidor.l.2. Ep.176.

Aëlred.lib.2.speculi charitatis cap. 23.

Cl.Alex. pædag. lib.2.cap. 4.

Prudent adu. Iudæos.

Quicquid in ære cauo reboans tuba curua remugit,
Quicquid in arcano vomit ingens spiritus haustu,
Quicquid casta chelys, quicquid testudo resultât,
Organa disparibus calamis quod consona miscent,
Æmula pastorum quod reddunt vocibus antra,
Christum concelebrat, Christum sonat,omnia Christum
Muta etiam fidibus sanctis animata loquuntur.

E Scriptoribus denique recentioribus Ioannes Sarisberiensis Carnotensis Episcopus prodibit in medium, qui eodem quo Aëlredus sæculo vixit, tempore scilicet Alexandri III. Is libro primo Policra-

tici musicam instrumentalem commendat his verbis. Ad mores itaque instruendos, & animos exultatione virtutis trajiciendos in cultum Domini, non modo concentum hominum, sed etiam instrumentorum modos censuerunt sancti Patres Domino applicandos, cum templi reuerentiam dilatarent. Et si militantis Ecclesiæ tibi parua videtur auctoritas, vel triumphatrix illa præconia musicæ non tacebit, cuius seniores vidit, & tibi monstrauit tonitrui filius, & voces eorum sicut citharœdorum citharizantium in citharis suis. Quod si illos nondum audisti, Regem audias exultantem, qui te regni, & exultationis suæ vult esse participem. Ait enim, *Sumite Psalmum, & date tympanum, Psalterium iucundum cum cithara.* Ad quid inquis? Vt laudetis Dominum in tympano, & choro, in chordis, & organo.

5. Constat igitur ex dictis nec statim ab initio, nec vbique recepta fuisse musicalia instrumenta: nam etiam nunc Romæ in sacello summi Pontificis semper sine instrumentis officiorum solemnia celebrantur; & Ecclesia Lugdunensis, quæ nouitates nescit, semper organa repudiauit, neque in hunc diem asciuit. Non tamen damnari debet moderatus eorum vsus, cum à sanctissimis, & sapientissimis viris, ac nouissimè à sancto Tridentino Concilio approbatus, & permissus sit. Lætificat organorum concentus tristes hominum mentes, & supernæ ciuitatis insinuat iucunditatem: solicitat pigros, recreat diligentes: prouocat iustos ad amorem, peccatores ad compunctionem. Qui Deum diligunt, ait Climacus, ad hilaritatem, & diuinam dilectionem, atque ad lachrymas, & ex mundanis, & ex spiritualibus Canticis ac melodiis excitari solent: qui verò voluptatibus addicti sunt, sibi colligunt materiam perditionis. Porrò organa pneumatica ætate Iuliani Apostatæ adinuenta fuisse docet Bulengerus. Extat autem eiusdem Iuliani Epigramma in organum, à P. Martinio Morentino relatum præfatione in eius Misopogonem, quod hic transcribere non grauabor. Climac. gr. 15. Buleng. lib. 2. de Theatr.

Quam cerno alterius naturæ est fistula: nempe
Altera produxit fortasse hanc ænea tellus.
Horrendum stridet, nec nostris illa mouetur
Flatibus, at missus taurino è carcere ventus
Subtus agit læues calamos, perque ima vagatur.
Mox aliquis velox digitis, insignis & arte
Adstat, concordes calamis pulsatque tabellas:
Ast illæ subitò exiliunt, & carmina miscent.

Hæc organa statim audiri cœperunt in Ecclesia permittente Damaso Pontifice, vt quidam aiunt apud Cresolium in Mystagogo. Sed verior, & communior sententia Platinæ est asserentis eorum vsum tempore Vitaliani Papæ circa annum Domini 660. in Ecclesiis incœ- Cresol lib. 3. Mystag. cap. 27.

pisse. Desino, si prius Ecclesiasticos cantores admonuero, ne ad vsum illicitæ voluptatis assumant, quod sancti Patres ad affectum pietatis instituerunt. Talis enim debet esse sonus, tam grauis, tam moderatus, vt non totum animum ad sui rapiat oblectationem; sed eorum quæ cantantur sensui, & pietatis affectui maiorem relinquat portionem.

§. III.

Cantus Ecclesiastici qui fuerint primi inuentores. De musicis, & cantoribus, eorumque discrimine. De tonis, seu modis tropicis. Omnem musicæ mutationem malam esse. Cur ab hodierna musica non iidem effectus sint, qui ab antiqua. Actum obiter de triplici genere cantus Diatonico, Chromatico, Enharmonico.

1. AB Apostolis, & Apostolicis viris Ecclesiastici cantus initia fuisse doctissimus Cardinalis Baronius tam euidenter ostendit, vt nihil eius eruditioni adiungi possit. Quod autem Theodoretus, & Nicephorus S. Ephræm Syro harmonicæ modulationis inuentionem attribuunt, id ita intelligendum est, quod vel antiquum cantum in aliqua particulari Ecclesia instituerit; vel canendi methodum, & notulas interuallorum ac vocum indices aliqua faciliori ratione innouarit. Sic Ioannes Damascenus nouam quandam musicæ rationem pro Ecclesiasticis cantibus adinuenisse perhibetur. Sic Magnus Gregorius non omnem cantum, sed planum & vnisonum adinuenit, quo deinceps semper vsa est Ecclesia Latina. Sic etiam Guido Aretinus Monachus sancti Benedicti anno Domini vigesimo secundo supra millesimum maxima omnium admiratione nouam musicæ rationem, nouasque claues edocuit, & manum quam vocant cum sex vulgaribus notis, adeò vt puer rudis & semigrammaticus paucis mensibus addisceret, quod homo grandæuus, magnoque pollens ingenio vix pluribus annis addiscere potuisset. Erat enim ante ipsum difficillimus cantus, quem nunc balbutientes pueri nullo negotio ediscunt. Hoc item seculo Erycius Puteanus vir eruditissimus, & omni doctrina refertus duobus editis libellis ad sex vulgares notas septimam adiungere conatus est, vt omnes vocum mutationes tollantur, quæ pueris maius negotium in cantu discendo facessunt; & hoc modo praxis musicæ multo facilior reddatur. Porrò musica antiqua pro notis literas Græcas habuit, nunc rectas, nunc inuersas, nunc alio situ super verba canenda collocatas. In media literarum vsus, sed latinarum, de quibus earumque significatione in superscriptione cantilenæ extat Notkeri Monachi paruus tractatus in supplemento Bibliothecæ veterum Patrum editionis Coloniensis. In harmonica denique nostra diuersa forma est, vt omnes norunt. Scripsit de notis musicis librum Alypius Græcus, cuius meminit Vincentius Galilæus

Baron. an. 60. nu. 24. & seqq. Theodoret. hist. Eccl. lib. 4. c. 29. Nicephor. lib. 9. cap. 19.

Puteanus in Musathena, & Pallade modulata.

in suo opere de noua, & antiqua musica, quod musicis, & cantoribus valdè vtile est. Cantorum verò, & musicorum magnum esse discrimen docet Boëthius. Cantor ille est, qui harmonicæ rationis expers, & à musicæ scientiæ intellectu seiunctus famulatur, nec quicquam affert rationis: is autem musicus est, qui ratione perpensa canendi scientiam non seruitio operis, sed imperio speculationis assumit. Cantor nec discernens musicam, nec diiudicans, vocem suam flectere quidem, eleuare, ac deprimere nouit per phtongos, & interualla; sed musicum systema, variamque modorum ordinationem prorsus ignorat. Musicus ordinat, & componit cantum, scitque eorum quæ cantantur rationem reddere. Hoc prænotato, quia Dauo, & Oedippo debitor sum, operæpretium me facturum arbitror, si quædam de tonis, & modis musicis tractauero, quo prænoscentes musicæ artificium, & ornamenta alacriores in Dei laudibus decantandis sacri cantores inueniantur. In qua sanè tractatione ne molestus sit mihi lector, si prolixus fuero; nam, vt fatear quod res est, & musicam amo, & pudet me plerosque Ecclesiasticos viros totius vitæ cursu in cantu versari, ipsum verò cantum, quod turpe est, ignorare.

Boëth. de musica lib. 1. cap. vlt.

2. Ex diapason igitur consonantiæ speciebus, vt cum Boëthio loquar, existunt qui appellantur modi, quos eosdem tropos, vel tonos nominant. Sunt autem tropi constitutiones in totis vocum ordinibus, vel grauitate, vel acumine differentes, quorum omnium compositio plenam continet diapason, siue octauam, vt aiunt, quæ ex octo vocibus constat, & septem interuallis. Omnis verò tonus certos modos, & terminos vocis eleuandæ vel deprimendæ diffinit, & certis quibusdam differentiis omnem cantum coërcet, qui quoniam à graui vertitur in acutum, inde tropi nomenclaturam accepit. De numero, & nominibus eorum dubitatum sæpe est à viris doctis. Martianus Felix Capella quindecim enumerat, quorum quinque principales, alij collaterales sunt additis particulis ὑπὲρ & ὑπὸ *super*, & *subtus*, quia super vel subtus principales proximè collocantur. Primus est Lydius, cui adhærent hyperlydius, & hypolydius. Secundus Iastius, cui sociantur hyperiastius, & hypoiastius. Tertius Æolius cum hyperæolio, & hypoæolio. Quartus Phrygius cum duobus hyperphrygio, & hypophrygio. Quintus Dorius cum hyperdorio, & hypodorio. Alypius eosdem quindecim modos enumerat. Verum hi modi superadditi ad pleni & integri systematis sensibilem harmoniam inutiles sunt, quos Cassiodorus ita constituit, vt à se inuicem sola semitonij intensione, vel remissione superentur: propterea in genere datonico locum habere non possunt. Plato numerum senarium, Aristoteles, Bacchius, & Pappus Alexandrinus septenarium non excedunt. Ptolomæus vt totum disdiapason systema

Id. ibid. l. 4. c. 14.

modulis conueniret, octauum & acutissimum modum adiunxit, quem hypermixolydium nuncupauit. Censorinus, Genera, inquit, carminum tredecim sunt, ex quibus prima sunt Dorium, Phrygium, Lydium His accesserunt grauissimum hypodorium, mox duo hypophrygij grauior, & acutior: deinde Dorius medius, tum Phrygius grauis, & alter excelsus: totidem lydij grauis & acutus: tum mixolydij pari diuersitate, postremò hypermixolydius acutissimus. Practici recentiores post Henricum Glareanum sex tonos authentos ponunt ex harmonica, totidemque plagales ex arithmetica diuisione diapason: nec plures esse posse contendunt, quod non sint plures species diapason. Lucius Apuleius modos sic recenset. Seu tu velles Æolium, simples, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum. Hunc verò Apuleij textum corruptum esse monet Glareanus lib. 2. cap. 11. & non *Asium* legendum, sed *Iastium*, nam de modo Asio nulla apud reliquos Scriptores mentio est. Philostratus Lemnius Æolia, & Pamphilia modulamina commemorat. Euclides, Aristoxenus, Plutarchus, Quintilianus Aristides, Lucianus, Athenæus, Emmanuel Bryennius, & omnes antiqui Scriptores discrepant non in numero tantum & nomine, sed in eorum etiam initiis, proprietatibus, & finibus assignandis. Referunt hac de re varias eorum sententias Bulengerus, Galilæus & Ioannes Baptista Donius. Sed hanc omnem controuersiam de vocibus esse hinc colligo, quod ex hominum arbitrio pendeat, quis primus tonus sit, quis secundus, quis tertius. Debet enim inuestigari omnium specierum diapason natura ex grauitate, & acumine vocum; siue ex intensione, & remissione chordarum, quæ certa & inuariabilis est; seu tonum illius diapason primum, seu tertium nuncupemus. Porrò modi musici gentium vocabulo designati sunt, quæ pro varietate morum, & ingeniorum variis etiam modis delectabantur. Sic nos quoque diuersum musicæ stylum apud diuersas nationes esse dignoscimus. Sunt Gallicæ modulationes hilares, molles, concitatæ, choreis, & saltationibus idoneæ: Hispanicæ seueræ, vehementes, tetricæ: Italicæ graues, magnificæ, nobiles, insinuandæ pietati, moribusque efformandis aptissimæ.

Censorin. cap. 21.

Henric. Glarean. in dodecachordo.

Apuleius lib. 1. floridor.

Philostrat. vitæ Apollon. l. 1. c. 10.

Buleng. 2. de Theatro. c. 17. Galilæus lib. de mus. antiq. Donius de Tonis antiquis.

5. Illud autem ab antiquis obseruatum est nunquam ab aliqua gente mutatam fuisse musicam, quin & ipsa in deterius mutata, ipsique mutantium mores in peiora delapsi sint. Ideò quotquot scripserunt de musica semper recentiori reiecta, antiquam commendarunt. Plutarchus libro de musica, At enim, ait, apud antiquiores Græcos ne notam quidem dicunt musicam, quæ theatris inseruiret: totam scientiam illam Deorum venerationi, & adolescentum institutioni impensam fuisse. Omnis tunc musica in templis versabatur. Cæterum nostris temporibus eius musicæ, quæ ad disciplinam puerorum facit, nulla

nulla memoria, nulla cura: omnes theatris inseruientem amplectuntur. Qui ergo vult musica rectè & cum iudicio vti, is veterem modum æmuletur. Basilius Magnus: Tanta melodiæ rectæ differentia à turpi atque obscœna est, vt eam, quæ nunc in vsu est, non minus fugere debeatis, quam rem aliquam turpissimam. Athenæus in cœnis sapientum: Musicam sanè veteres optimè nouerunt, eiusque leges non sunt prætergressi: nunc autem senio iam cunctis labescentibus deprauati sunt musices numeri, & pro benignitate mollities, pro temperantia insolens audacia, ignauusque animi languor irrepsit: quæ mala magis post hac vigebunt, nisi quispiam patriciam musicam in pristinum splendorem asserat. Sextus Empyricus: Musica vetus virilis erat, recens effracta & effœminata. Seuerinus Boëthius: Amisit musica grauitatis & virtutis modum, ac penè in turpitudinem prolapsa minimum antiquam speciem seruat. Iterum Athenæus: Modus Ionicus minimè floridus & lætus est, sed austerus, & durus; in quo tamen deprehendas elatum quidpiam generositatis non expers, quamobrem amat concentum illum Tragœdia: nostra verò ætate Ionum mores delitiis sunt perditissimi, eorumque itidem cantus ab illo vetusto multum diuersus. Maximus Tyrius: Musica vt nunc est extenuato corpore incidens, pulchritudinem, & suauitatem illam veterem abiecit. Quapropter à lege propria deflectens calamitosa nobiscum efficitur, animumque tum publicè, tum priuatim in perniciem trahit: relicta autem priori simplicitate, in leuitatem fatuam abiit, & vt verissimè dicamus, euasit in flagitium; nam in theatris ac scenis corrumpendæ Reipublicæ initium fecit. Cicero secundo de legibus: Assentior Platoni nihil tam facilè in animos teneros, atque molles influere, quam varios canendi sonos, quorum dici vix potest, quanta sit vis in vtramque partem. Ciuitatum hoc multarum in Græcia interfuit antiquum vocum seruare modum, quarum mores lapsi ad mollitiem pariter sunt immutati cum cantibus: aut hac dulcedine corruptelaque deprauati, vt quidquam putant: aut quod cum seueritas eorum ob alia vitia cecidisset, tum fuit in auribus, animisque mutatis etiam huic mutationi locus. Quamobrem ille quidem sapientissimus Græciæ vir, longéque doctissimus valdè hanc labem veretur, negat enim mutari posse musicas leges sine mutatione legum publicarum. Rursum Plutarchus in Laconicis Terpandrum, Timotheum, ac Phrynidem mulctatos ab Ephoris enarrat, quod vel vnam citharæ chordam addidissent, quam & incidi iusserunt: adeò non permittebant de veteri musica aliquid immutari. Has veterum sententias eò libentius transcripsi, quo magis hodiernæ musicæ deplorabilis status innotescat. Fastidit ætas nostra concentum grauem, & stabilem, amatque modulos quosdam, quibus in frusta concisus cantus dissiliat, & eneruetur. Ipse cantus Ecclesiasticus quam

Basil. hom. de legendis Gentil. libris.
Athenæus lib. 14.
Sext. Empyr. l. 6. adu. Mathemat. cap. 12
Boëth. lib. 1. c. 1.
Athen. lib. 14.
Max. Tyr. ser. 21.

Xenoph. lib. 1. Cyripæd.

à vero Gregoriano dissimilis est! Adeò verùm est quod scribit Xenophon, ea quæ noua sunt, & ipso quasi in flore vehementer in musicis celebrari.

4. Sed reuertor ad tonos, quos à gentibus denominatos dixi, & cum earum moribus immutatos. Sunt autem, quod attinet ad Ecclesiasticum cantum, octo. Primus, tertius, quintus, & septimus dicuntur principales, & authenti: Secundus, quartus, sextus, & octauus inferiores & plagales nuncupantur. Authenti supra finalem ascendunt vsque ad diapason, & vna tantum voce descendunt: Plagales ascendunt supra finalem vsque ad diapenten, siue quintam; infra verò descendunt vsque ad diatessaron, siue quartam. Quatuor sunt chordæ finales tonorum, nam primus, & secundus desinunt in lychano hypaton: tertius, & quartus in hypate meson: quintus, & sextus in parhypate meson: septimus, & octauus in lychano meson. Cum autem omnis tonus plenam diapason contineat, atque ea ex diapente, & diatessaron componatur: hoc discrimen est inter duos tonos in eadem chorda desinientes, quod is qui authentus est, plenam diapason habet supra finalem: plagalis verò habet quidem diapenten supra finalem, sed diatessaron quæ diapason complet sub finali collocatur. Legendi hac de re practici recentiores, atque inter cæteros doctissimus Glareanus, qui de modis musicis eruditè disseruit in suo Dodecachordo: Itemque Franchinus Gafforius libro quarto musicæ instrumentalis, & in descriptione musicæ actionis: Petrus Pontius in dialogo de musica: Ioseph Zerlinus, & Petrus Aron in harmonicis institutionibus: iterum Zerlinus lib. 6. supplementi musicalis, & in defensione quinti demonstrationum harmonicarum: Frater Angelus Minorita lib. 1. Floris Angelici: & Marchettus Patauinus in tractatu de cantu plano. Is autem tonus, quem nos primum dicimus, Dorius est antiquorum, vt musici communiter existimant, quod tamen non caret difficultate, quam tangit, sed meo iudicio non dissoluit præcitatus Glareanus lib. 2. cap. 9. secundus Hypodorius, tertius Phrygius, quartus Hypophrygius, quintus Lydius, sextus Hypolydius, septimus Mixolydius siue lydius mixtus. Octauo carebant antiqui, nam reuera Mixolydius plagalem, seu collateralem non sustinet modum: grauius enim tetrachordum illius cum grauissimo Dorij coniunctum est. Verum de singulis tonis, eorumque constitutione, & proprietatibus vberius infra disseremus, si prius dubitatio quædam soluta fuerit, quæ non indigna videtur solerti discussione.

5. Nam si primus noster modus Dorius est antiquorum, si Phrygius idem ac tertius, & sic de cæteris: cur non eosdem pariunt effectus? Cur non iisdem sonantibus modis & tranquillari animum, & commoueri sentimus? Possem equidem respondere non omnes anti-

quos musicos & cantores hos admirabiles effectus edidisse; sed eos tantum, qui in hac disciplina peritissimi fuissent, qui cum rari semper fuerint, ita non desunt etiam hac tempestate, qui cum veteribus comparari possint. Satius est tamen fateri id quod verissimum est, priscos illos modos nos nescire, illudque in primis, in quo maximè excelluerunt. Errant itaque toto cœlo, qui generum illorum differentias ignorantes acumen tantum, & grauitatem sonorum considerant. Non enim, vt hoc vtar exemplo, Doricæ harmoniæ præstabit effectus omnis cantus à lychano meson vsque ad Paraneten protensus, nisi etiam præter suæ octauæ compositionem alia quædam habeat ad excitandos affectus requisita. Sunt autem quatuor, ni fallor, hæ conditiones, quibus positis musica proculdubiò inducet hominem in varios affectus, & commotiones. Prima conditio est, vt harmonia ex vocibus, & sonitu prouenien s iuxta toni exigentiam rectè ordinetur. Secunda vt numerus musicus, quo modulationis totius series à graui in acutum, & ab acuto in graue procedit qualitati verborum, & toni accommodetur. Hic est numerus, quem vulgus vocat aërem cantionis, de quo Poëta. *Numeros memini, si verba tenerem.* Tertia vt ipsa verba talia sint, quæ mentem percellere, & commouere possint. His adiungebant antiqui totius corporis motus, ac gestus patheticos ad excitandos affectus aptissimos. Quarta tandem, vt qui musicos concentus audit, non tam autem quam rationem adhibeat, vti docet Boëtius, sitque aptus & dispositus ad musicæ effectus recipiendos. Fit enim quandoque, teste Diuo Bonauentura, vt propter prauam audientis dispositionem quem musica inuenit tristem, reddat tristiorem: & quem lætum, lætiorem. Istæ conditiones si ad toni systema adiiciantur, efficient, vt puto, musicam nostram veteri non inferiorem: alioquin omnes affectus in omnibus tonis confusi, singulisque permixti sunt pro varietate modi procedendi, vt Keplerus obseruat. Non possum hoc loco quorumdam errorem dissimulare, qui suæ inscitiæ friuolam prætendentes excusationem, aiunt musicam nostram insignes illos effectus, quos in veteri admiramur, operari non posse, quia omnis musica nostra in genere Diatonico est; antiqui autem Enharmonico, & Chromatico vtebantur, quæ cantus genera iampridem antiquata ad mentes hominum subitò commouendas aptiora erãt. De triplici hoc genere disserunt antiqui Musici Aristoxenus, & Nicomachus Gerasenus in suis Harmonicis institutionibus, Euclides item, & Theo Smyrnæus, & ex ipsis alij recentiores. Porrò genus Enharmonicum illud dicitur, quod pluribus spatiis, & angustioribus separatur: cantatur autem per diesim, & diesim, & ditonum. Chromaticum autem per duo inæqualia semitonia, & trihemitonium constans ex tono, & semitonio minori conscendit. Diatonicum vero per duos tonos, & semitonium

Boëth. lib. 1. c. 9. Bonauen. prolog. in Thren.

Kepler. tract. 3. harmon. cap. 15.

Theo lib. 2. Math. cap. 9. & seqq.

naturaliter procedit. Hoc postremum aliis generibus dignitate, & efficacia præeminet; & sine eius mixtura reliqua duo subsistere nequeunt; atque ideo supradictam opinionem mirabiliores musicæ effectus Chromatico, & Enharmonico generi tribuentium damnat, ac pluribus confutat Ioseph Zerlinus excellentissimus musicorum. Accedit ad rationem experientia: nam Enharmonicum ob nimiam difficultatem, Chromaticum ob nimiam mollitiem iampridem ab vsu recessit, vt docet Macrobius. Plato quoque antiquissimus Philosophorum solo Diatonico vtebatur, quod & mundanæ musicæ adscripsit. Plutarchus repudiatum asserit Enharmonicum genus, quod sensui ingratum foret. Aristoxenus initio libri primi veteres solo genere enharmonico vsos esse perperam asserit cætera neglexisse vel ignorasse, de quo acriter reprehenditur à Proclo lib. 3. in Timæum Platonis. Damascius in vita Isidori Philosophi apud Photium, Natus, inquit, ad musicam Asclepiodorus deperditum tamen Enharmonicum genus non potuit reuocare, quamquam alia duo cantus genera rescinderet, & reprimeret, alterum Chromaticum appellatum, alterum diatonicum: harmoniam tamen non inuenit, quamuis magades mutarit, & transposuerit non minus quam viginti duas: Sunt autem magades instrumenta musica tabula quadrata repanda, quæ in se recipit chordas, & efficit sonum. Dicitur etiam magadium ea pars lyræ, in qua plectrum illiditur, vbi scilicet percussio chordarum fit manu dextera, vt Budæus notauit. Vide Suidam verbo μαγάς. Aristoteles item solum genus diatonicum commendat: & tamen musicam illorum temporum mirabilem fuisse exempla crebra testantur. Seruanda igitur est cuiusque modi proprietas: nam vt verbis vtar Plutarchi, si musicæ peritiæ accedat facultas iudicandi, his præditum constat perfectum musicum fore. Qui enim nouit Doricum tonum, neque tamen iudicare potest vbi is propriè, & conuenienter vsurpetur, non sciet quid faciendum sit, neque genium eius seruabit. Idem auctor eos redarguit, qui initio carminis hypodorium, in fine mixolydium, aut Dorium: hypophrygium & Phrygium in medio adhibent: quam culpam multi recentiores committunt omnium tonorum desinentiam confundentes, solidam eneruantes concinnitatem, vt auribus gratificentur. Sic fit vt eorum musica talis sit, qualem Plato describit in Philebo, quæ videlicet obscuritatem multam habeat, soliditatem paucam. Sed iam tractatum ad singulos tonos conferamus.

Zerlin. par. 2. c. 9.

Macrob. in Somn. Scip. lib. 2. c. 4.

Plutarch. lib. de musica.

Photius Cod. 242.

Plutarch. lib. de musica.

§. IV.

De singulis tonis, eorumque proprietatibus, & effectibus. Quædam de cantu Gregoriano.

1. PRimam sedem ordine, & dignitate tenet Dorius. Hic à Platone, & Aristotele cæteris omnibus præfertur. Hoc modulo psallebant antiqui prosodia multa, & pæana, erotica etiam, & quæ spondæa nominantur. Dux ad benè viuendum existimatur hic modus. Arcades, & Lacedæmones hoc impensius delectabantur, teste Polybio. Virilem, ait Athenæus, præ se fert grauitatem, & magnificentiam, vnde veteres eo vtebantur ad efformandos adolescentum mores. A Cassiodoro pudicitiæ largitor, & castitatis effector dicitur. Hoc Pythagorici summo manè ad intermissa studia se excitabant. A Ptolomæo, qui octo tonos sphæris cœlestibus conuenire docet, luminoso soli comparatur; nam sicut Sol humida exsiccat, noctisque tenebras fugat; ita hic tonus, qui phlegmati dominatur, pigritiam, stuporem, somnum, mœstitiam, & confusionem ex motione phlegmatis prouenientem statim expellit. Viris præclaris, magnoque ingenio præditis conuenit. Modestus est, hilaris, curiosus, magnificus, sublimis, nihil solutum habens, nihil molle, & ad omnes affectus idoneus. Aliquando chorda eius finalis in mese constituitur, & tunc idem est, ac Hypermixolydius Ptolomæi, & à recentioribus practicis nonus tonus, ab aliis Æolius nuncupatur.

Polyb. lib. 4. Athen. lib. 14. Cassiod. lib. de musica. Ptolom. lib. 3. Harmonic. c. 11.

2. Secundo loco Hypodorius, siue subdorius est contrario modo se habens, somnum enim lenem inducit, eoque Pythagorici vespere vtebantur ad mitigandas animi curas, & quietem conciliandam. Pigris, mœstis, ac miseris conuenit, & vt docet Cassiodorus, animi tempestates tranquillat, somnumque iam placatis attribuit. Ab Aristotele magnificus, constans, & grauis dicitur. Æolium à quibusdam, sed falsò, nuncupari docet Scaliger. Lunæ comparatur, quæ infimum tenet locum inter Planetas, rebusque humidis præest: ita hic tonus flebilis, & grauis, cæterisque inferior est vsque ad postremam vocem Monochordi descendens. Verba quæ mœstitiam inducunt, lacrymas mouent, liberationem ab angustiis, calumniis, & seruitute deprecantur, huic tono attribuuntur. Si desinat in mese decimus, & Hypoæolius vocatur. De hoc, & cæteris plagalibus hæc scribit Athenæus. Sicut nos subalbum dicimus, quod albo simile est; subdulce, quod accedit ad dulce, quamuis non sit huiusmodi: ita & Hypodorium appellatum fuisse arbitror, quod Dorium valdè non sit.

Aristot. sec. 19. Problem. Scalig. l. 1. Poëtic. cap. 19. Athen. lib. 14.

3. Tertius sequitur, quem Phrygium dicunt. Marti attribuitur, nam furiosus est, & incitatiuus, iram prouocat, pugnas excitat, & votum furoris inflammat. Vehementem, & acutum vocat Clemens Alexandrinus, & ipsa acuminis velocitate vehementius percellit ani-

Cl. Alex. lib. 6. Strom.

mum. Huic modo carmen congruit anapestum. Fortes habet saltus in sua progressione, conuenitque superbis, iracundis, crudelibus, cholericis, & furiosis. Verba requirit aspera, deque prçliis spiritualibus, vel temporalibus pertractantia, & quæ celerius debeant affectus concitare. Hunc autem simul cum Dorico Plato, & Aristoteles præ cæteris commendant: eius tamen vsum adolescentibus interdixerunt, quod eorum affectus nimium citra decorum commoueat. Sarisberiensis hunc modum vituperat tanquam incitantem ad lasciuiam, cum potius ad certamina prouocet; sed Marti amicam Venerem fabulantur Poëtæ. Entheus à Luciano nuncupatur. De Phrygia harmonia eruditè Læl. Bisciola Hor. subs. tom. 1. lib. 15. cap. 18.

Sarisb. lib. 1. Pocrat.

4. Quartus est Hypophrygius mollis, compunctiuus, choleram mulcens, blandus, adulatorius, & attractiuus. Mercurio assimilatur, cuius natura cum bonis bona, cum malis pessima est: sic adulatores, quibus hic tonus maximè congruit, bonis & malis, sapientibus & insipientibus æqualiter se accommodant. Illis item competit, qui faciles sunt, & teneri, statimque sedari, ac mitigari solent, & in omnem partem conuerti. Hoc Cretenses, & Lacedæmones à pugna reuocabantur. Verba quæ blanditias, admonitiones, deprecationes, deceptiones, & detractiones significant, huic tono sunt assignanda. Dicit Aristoteles quod Hypophrygius animos lymphatis similes reddit, cogitque debacchari. Hæc proprietas quamuis Phrygio propriè conueniat, huic tamen deneganda non est ob affinitatem, quam habet cum suo authento, quem & aliquando imitatur.

Aristot. Sec. 19. Problem.

5. Quintum occupat locum Lydius. Hic sanguinis dominium obtinet, & Ioui comparatur, qui homines sanguineos, beneuolos, mites, & iucundos sua influentia facit. Delectabilis est, choreis & saltationibus idoneus, & cum quadam voluptate resiliens. Nimias curas, ait Cassiodorus, animæque tædia remissione reparat, & oblectatione corroborat; anxios lætificat, reuocat desperatos. Verba lætitiam denotantia, & quæ victoriam, ac triumphum celebrent huius toni propria sunt. Quando definit in trite diezeugmenon vndecimus tonus, siue Ionicus, vel etiam Iastius à recentioribus; eiusque plagalis duodecimus, hypoionicus, vel hypoiastius nuncupatur. Harmonias Lydias luctuosas esse asserit Plato, sed de hypolydiis, & mixolydiis intelligi debet: Lydia enim simplex, & principalis hilaris est, quare Propertius in campis Elisiis Lydia plectra resonare commemorat.

Plato 3. de Rep.

Propert. lib. 4. eleg. 7.

6. Sextam tenet sedem Hypolydius, qui pius, deuotus, humanus, & lacrymabilis est. Veneri attribuitur, cuius influentia homines reddit ad pietatem, amorem, & planctum procliues. Differt ab Hypodorio, quia fletus ab illo causatus ab angustiis, & anxie-

tatibus oritur: hic autem ex deuotione, & lætitia, vel ex affectu commiserationis erga proximum procedit. Verba igitur hos affectus inducentia, vel explicantia ei propriè competunt. In huiusmodi compositione aduertendum est, vt voces gradatim progrediantur, sintque inter se colligatæ, & coadunatæ.

7. Septimus Mixolydius est, qui suis modulis duplicem producit effectum, incitat enim ad gaudium, sed statim reuocat ad mœstitiam. Dicitur Mixolydius quia cum Lydio communionem habet. Eo in tragœdiis vtebantur antiqui, nam & melancholiam mouet, & partem habet incitationis, ac iucunditatis. Quos Saturnus sua influentia tristes facit, hic tonus concinnitate sua ad quietem incitat, & adducit. Intellectum obtusis acuit, sanctique Spiritus dona designat. Altior est omnibus tonis, perque suaues, & iucundos saltus progreditur: tum terreno desiderio grauatis cœlestium appetentiam indulget. Ex his patet quæ verba huic tono conueniant. A Iulio Polluce Locrensis appellatur. Hos septem tonos dumtaxat agnoscebant Pythagorici, teste Iacobo Fabro, quod totius vniuersi harmonia septenario numero secundum ipsos comprehendatur. Faber in fine l. 4. element. musicalium.

8. Octauum tonum, quem Hypomixolydium & Hyperiastium vocant, adiecerunt septem præscriptis recentiores, ne Mixolydius suo plagali careret. Firmamento attribuitur varia stellarum figuratione distincto, nam & omni negotio conuenit, & immunis est ab omnibus qualitatibus. Super omnes tonos insita quadam dulcedine, & venustate nitescit. Suauis, canorus, atque moratus dicitur, & soliditatem futuræ gloriæ repræsentat. Viris discretis conuenit, & qui subtili ingenio profunda speculantur. Verba itaque de rebus altis, & cœlestibus pertractantia ad hunc tonum non incongruè pertinebunt. Dicitur quoque deprecatiuus esse, quo propterea vtendum erit cum aliquam felicitatem, & gloriam etiam cum lacrymis cupimus obtinere. Habet hic tonus hoc cum primo commune, quod omnia verba, quæ commodè nequeunt reliquis applicari, ad hunc poterunt reduci; est enim aptus ad omnes affectus, & omnium capax.

9. Cæterum S. Gregorius Magnus cantum planum instituit, qui de plano procedens singulas notas breuis temporis æquali mensura dimetitur. Non enim variarum vocum concordem discordiam, & concinnam per interuallorum distantiam melodiam obseruauit; sed certos tantum limites, & terminos cuiusque toni constituit, certosque vocum transitus, & progressiones secundum naturalem diatonici generis dispositionem. Obseruat autem Franchinus Sanctum Gregorium in nocturnis Responsoriis vehementer, & dissolutè somnolentos ad vigilandum hortari: in Antiphonis planè, atque suauiter sonare: in introitibus quasi voce præconiis ad diuinum officium euocare: in Alleluia & versibus diuino iubilo dulciter gaudere: in tra- Franchin. l. 1. c. 8.

ctibus & gradualibus protensè, atque humiliter procedere: in offertoriis, & communionibus quamdam seruare mediocritatem. Vt ipse verò cantus supernæ patriæ lætitiam indicet, aliquando sine voce longum edit sonum iubilationis pluribus notis sub vna syllaba descriptis, quod maximè fit in hac voce *Alleluia*. Illi enim qui cantant, ait Augustinus, cum cœperint in verbis Canticorum exultare lætitia, veluti impleti tanta lætitia, vt eam verbis explicare non possint, auertunt se à syllabis verborum, & eunt in sonum iubilationis. Iubilus sonus quidam est significans cor parturire quod dicere non potest. Et quem decet ista iubilatio, nisi ineffabilem Deum? Ineffabilis enim, quem fari non potes; & si eum fari non potes, & tacere non debes, quid restat nisi vt iubiles? Vt gaudeat cor sine verbis, & immensa latitudo gaudiorum metas non habeat syllabarum. Narrat Ioannes Diaconus in vita Magni Gregorij qualiter Beatissimus Pontifex Cantorum scholam instituerit, & cantum Ecclesiasticum reformarit. Queritur autem Gallos, & Germanos Gregorianis cantibus quædam propria miscuisse: cuius rei hanc reddit rationem. Alpina siquidem corpora vocum suarum tonitruis altisone perstrepentia susceptæ modulationis dulcedinem propriè non resultant: quia bibuli gutturis barbara feritas dum inflexionibus, & repercussionibus mitem nititur edere cantilenam, naturali quodam fragore quasi plaustra per gradus confusè sonantia rigidas voces iactat, sicque audientium animos, quos mulcere debuerat, exasperando magis ac obstrependo conturbat. Refert deinde qualiter Carolus Magnus cantum Ecclesiarum Galliæ ad Romanæ dulcedinis præscriptum reuocarit, directis in Gallias ea de causa duobus cantoribus à sanctissimo Papa Adriano Scribit Henricus de Knyghron Canonicus Leycestren. lib. 2. de euentibus Angliæ circa annum 1071. fuisse quemdam ignominiosum Abbatem nomine Thurstinum, qui inter cæteras stultitiæ suæ ineptias Gregorianum cantum in officio aspernatus, Monachos cœpit compellere, vt Vuillielmi cuiusdam Fiscanensis Monachi cantum exercerent. Huius ineptiam in fine præcedentis sæculi quidam imitati cantum quemdam ridiculum exploso Gregoriano introduxerant, non sine maximo Ecclesiasticæ grauitatis detrimento. Sed hæc de cantu dicta sunt satis, iam rectè canendi disciplinam breuiter explicare ex sanctis Patribus aggredior.

Aug. in Psal. 32. Conc. 1.

Io. diacon. lib. 2. cap. 6. & seqq.

§. V.

Qualis esse debeat Ecclesiasticus cantus. Quæ vitia à Cantoribus euitanda. Quinam censeantur benè cantare. Quæ vera musica, quis verus animæ concentus sit.

1. VNde autem mihi potius exordium, quam à sanctissimo Patre Bernardo in re præsertim ascetica, & religiosa? Is igitur Epistola

Bern. Ep. 312. & sup. Cantic. ser. 47.

ſtola ad Abbatem Arremarenſem qualis debeat eſſe cantus ſic deſcribit. Cantus plenus ſit grauitate, nec laſciuiam reſonet, nec ruſticitatem. Sic ſuauis, vt non ſit leuis: ſic mulceat aures, vt moueat corda. Triſtitiam leuet, iram mitiget, ſenſum literæ non euacuet, ſed fœcundet. Non eſt leuis iactura gratiæ ſpiritualis leuitate cantus abduci à ſenſuum vtilitate, & plus ſinuandis intendere vocibus, quam rebus inſinuandis. Idem alibi cantantium vitia ſic redarguit. Sunt quidam voce diſſoluti, qui vocis ſuæ modulatione gloriantur, nec tantum gaudent de dono gratiæ, ſed etiam alios ſpernunt. Tumentes elatione aliud cantant, quam libri habeant, tanta eſt leuitas vocis, forſitan & mentis. Cantant vt placeant populo, magis quam Deo. Si ſic cantas, vt ab aliis laudem quæras, vocem tuam vendis, & facis eam non tuam, ſed ſuam. Habes in poteſtate vocem tuam, habeto & animum. Frangis vocem, frange & voluntatem. Seruas conſonantias vocum, ſerua & concordiam morum. Caue ne ſicut delectaris altitudine vocis, delecteris elatione mentis. Ingenium muſicum à proportione in voce reducendum eſſe ad proportionem in mente oſtendit Plotinus. Nimis enim indignum videtur, & nimis flendum, vt ait Auguſtinus, per ſuam ſcientiam verſum bene currere, citharamque concinere, & ſuam vitam, ſeque ipſam quæ anima eſt deuium iter ſequi, & dominante ſibi libidine cum turpiſſimo ſe vitiorum ſtrepitu diſſonare. Extat etiam in antiquiſſimo noſtri Ordinis ſtatuto optima canendi inſtitutio, quam idem ſanctiſſimus Pater Bernardus ſuis diſcipulis reliquit. Pſalmodiam, inquit, non nimium protrahamus, ſed rotundè & viua voce cantemus. Metrum & finem verſus ſimul intonemus, & ſimul dimittamus. Punctum nullus teneat, ſed ſtatim dimittat. Poſt metrum bonam pauſam faciamus. Nullus ante alios incipere, & nimis currere præſumat, aut poſt alios pneuma trahere, vel punctum tenere. Simul cantemus, ſimul pauſemus ſemper auſcultando. Quicunque incipit Antiphonam, aut Pſalmum, Hymnum, Reſponſorium, Alleluia, vnam aut duas partes ſolus dicat aliis tacentibus: & ab eo loco, quo ille dimittit, alij incipiant non repetentes, quod ille iam dixit. Monemus vos dilectiſſimi, vt ſicut reuerenter, ita & alacriter Domino aſſiſtatis non pigri, non ſomnolenti, non oſcitantes, non parcentes vocibus, non præcidentes verba dimidia, non integra tranſilientes, non fractis, & remiſſis vocibus muliebre quiddam de nare ſonantes, ſed virili ſonitu & affectu voces ſancti Spiritus depromentes. Viros enim decet virili voce cantare, & non more fœmineo tinnulis vel falſis vocibus veluti hiſtrionicam imitari laſciuiam; & ideo conſtituimus mediocritatem in cantu ſeruari, vt & grauitatem redoleat, & deuotio conſeruetur. Hæc ſtatutum Ciſtercienſe. Liquet autem ex dictis, quænam debeant vitia Eccleſiaſtici cantores euitare.

Idem, ſi tamē ipſe eſt, de inter. domo cap. 51.

Plotin. Enn. 1. l. 3. cap. 1.
Auguſt. lib. 2. de ordine c. 2.

2 Et primò quidem receptum à maioribus cantum integrum oportet, & illibatum custodire, ne si semel aberrare cœperimus à semitis antiquis, quas posuerunt Patres nostri, paulatim inconsultis mutationibus religionis integritas destruatur. Mutant mores qui mutant cantum, vt supra ex Platone monstratum est. Deinde in ipso cantu auream decet seruari mediocritatem, vt qui beneficij fructus, corporisque alimenta integra percipere volunt, integrum etiam persoluant officium, non tumultuaria quadam præcipitatione longiores notularum decursus transilientes, sed moderata æqualitate omnes notas ita proferentes, vt nimia acceleratione, ac morosa protractione sublata ex dulci vocum concordia omnes fideles ædificentur. Alioquin extra legem canenti dicet Deus, *Aufer à me tumultum carminum tuorum, & cantica lyræ tuæ non audiam.* Nec ad solam cantus suauitatem intendere oportet, vt monet Dorotheus, sed mens etiam, vt par est, incalescat in virtute sermonum. Apud Xenophontem Rex Cyrus quosdam conuiuas sic reprehendit: Omnes enim clamabatis simul, & intelligebatis inuicem nihil, canebatis magno cum ridiculo, & cum canentem minimè audiretis, iurabatis optimè eum canere. Hac redargutione quidam Ecclesiastici perstringi possent, qui modum in cantu non seruantes inamœno quodam stridore ita perstrepunt, vt nec ipsi, nec alij ea quæ cantantur, intelligant. Gregorius Nazianzenus senilem narrans apologum Cigni, inquit; Olim ad hirundines aiebant, si non multum, nec apud multos canimus, at illud certè in nobis pulcherrimum est, quod modum in canendo tenemus. Seruanda quoque modestia in cantu est, quia, vt sanctus docet Ambrosius, in ipso canendi genere prima disciplina verecundia est, vt sensim quis aut psallere, aut canere incipiat, vt verecunda principia commendent processum. Nam quid in plano cantu stridulis, inamœnis, & superacutis vocibus obstrepere necesse est, cum talis clamor immoderatus stomachum turbet, venas exhauriat, vires eneruet, aures offendat, prouocet risum, confusionem excitet, impediat deuotionem? Non in clamosa voce, ait S. Benedictus, sed in puritate cordis, & compunctione lacrymarum nos exaudiri sciamus. Altè cantat apud Deum humilitas, sicut dicit Scriptura· *Oratio humiliantis se penetrat nubes.* Nec minoris culpæ reos illos existimo, qui præter religionis grauitatem vocem, vt aiunt, frangentes, dum dulcioribus modulis populo magis, quam Deo placere desiderant, & vanitatis studio Deo displicent, & scandali occasione populum offendunt. Vanam istorum curiositatem Ioannes XXII. Ecclesiæ Romanæ summus Antistes graui animaduersione condemnat in ea extrauaganti quæ incipit, *Docta sanctorum Patrum.* Diuus etiam Hieronymus eosdem redarguit dicens. Audiant hæc adolescentuli, audiant hi, quibus psallendi in Ecclesia officium est, Deo non voce,

Amos 5. 23.

Doroth. initio doctr. 21.

Xenoph lib. 1. Cyripæd.

Greg. Naz. Ep. 1.

Ambros. l. 1. de offic c. 18.

Bened in regula c. 20. & 52.

Eccli. 35. 21.

Hieron. in c. 5. ad Ephes.

ſed corde cantandum: nec in tragœdorum modum guttur, & fauces dulci medicamine colliniendas, vt in Eccleſia theatrales modi audiantur, & Cantica; ſed in timore, in opere, in ſcientia Scripturarum. Quamuis ſit aliquis, vt illi ſolent appellare, κακόφωνος, ſi bona opera habuerit dulcis apud Deum cantor eſt. Hæc autem verba S. Doctoris citat & amplificat Agobardus Epiſcopus Lugdunenſis libro de correctione Antiphonarij. Denique damnandi ſunt illi, qui parcentes vocibus ſuis rapinam faciunt in holocauſtis, qui vitulos ſcilicet labiorum ſuorum Domino reddere negligentes vel dolorem capitis, vel ſtomachi debilitatem, vel exilitatem vocis prætendunt ad excuſandas excuſationes in peccatis: cum reuera totum in eis ſibi vendicent mentis euagatio, diſtractio cordis, carnis inertia, & propriæ ſalutis incuria. Non enim conſiderant, quod qui à communi labore ſe ſubtrahunt, communi etiam retributione carebunt: & qui Eccleſiam ſeruitute, proximum ædificatione, Angelos lætitia, ſanctos gloria, Deum cultu defraudant; ipſi quoque Dei gratia, ſanctorum ſuffragiis, Angelorum cuſtodia, proximi adiutorio, Eccleſiæ Iſai.62.6. beneficiis ſe reddunt indignos. *Qui reminiſcimini Domini*: ait Pro- Pſalm.33. pheta, *ne taceatis, neque detis ſilentium ei.* Pſalmographus etiam Pſ.70. dicit, *Benedicam Dominum in omni tempore, ſemper laus eius in* Eccli.39.10. *ore meo*: & *In te cantatio mea ſemper*: & *Confitemini illi in voce la-* Pſalm 32. *biorum veſtrorum*: & *Benè pſallite illi in vociferatione.* Eis enim qui legitimè canunt, & ſapienter pſallunt, inquit Rupertus Ab- Rupert.lib.10. in bas, remuneratio vel præmium erit carmen æternum. Ergo, vt Apoc. præcipit S. Benedictus, ſic ſtemus ad pſallendum, vt mens noſtra Bened.reg.c 19. concordet voci noſtræ.

3. Hæc optima ſymphonia eſt, quæ non in vocibus tantum, ſed & Caſſiod. lib. de in moribus reſonat, & in recto virtutum temperamento. Muſica, ait muſica. Caſſiodorus, eſt ſcientia benè modulandi, quod ſi nos bona conuerſatione tractemus, tali diſciplinæ probamur ſemper eſſe ſociati: quando verò iniquitates gerimus, muſicam non habemus. Rectè Aug.in Pſ.146. Auguſtinus. Vis rectè pſallere? Non ſolum vox tua ſonet laudes Dei, Et in Pſ.129. & ſed opera tua concordent cum voce tua. Cum ergo voce cantaue- 167. ris: ſilebis aliquando: vita ſic canta, vt nunquam ſileas. Vis vt Deo tuo iocunda ſit laus? Noli bonæ cantilenæ tuæ obſtrepere moribus malis. Plus ille attendit quid viuas, quam quid ſones. Quam multi ſonant voce, & corde muti ſunt! Et quam multi tacent labiis, & clamant affectu! quia ad cor hominis aures Dei. Sicut aures corporales ad os hominis, ſic cor hominis ad aures Dei. Multi clauſo ore exaudiuntur, & multi in magnis clamoribus non exaudiuntur. Denique cantat Deo, qui viuit Deo: pſallit nomini eius, qui operatur in gloriam eius. Hæc Auguſtinus, cui adſtipulatur Origenes Origen.hom.6. in his verbis; Quis putas ita canoræ vocis eſt, & ita ſpiritus puræ men- Iudic.

tis, qui sincerè canat, vt cantilena eius diuinum delectare possit auditum? Ille profectò est, qui nullum raucum habet in se peccati sonum, qui nihil offensionis in lingua, nihil crassitudinis in spiritu gerit. Quid prodest sonoris vocibus personare, si vita dissona sit? Doces me, inquit Seneca, quomodo inter se acutæ ac graues voces consonent, quomodo neruorum disparem reddentium sonum fiat concordia; fac potius quomodo animus secum meus consonet, nec consilia mea discrepent. Monstras mihi qui sint modi flebiles, monstra potius quomodo inter aduersa non emittam flebilem vocem. Sic & Diogenes Cynicus musicos in ius vocabat, quod cum lyræ chordas congruè aptarent, animi mores inconcinnos haberent. At quorum vita cum cantu, opera cum voce concordant, horum suauissima est harmonia, gratissimus Deo concentus. *Sonet,* ait ille ad talem animam, *sonet vox tua in auribus meis, vox enim tua dulcis, & facies tua decora: amici auscultant, fac me audire vocem tuam.* O amoris ordinatissimas vices, ô animæ amantis consonantissimam melodiam! Ergone credibile est sic Deum humanis cantibus delectari, vt animam sibi dilectam vltrò prouocet ad cantandum? O cœlestem virtutum musicam, quæ exuperat omnem sensum, quæ resonat in anima iusti; sed ab his qui foris sunt, qui non sunt amici, comprehendi non potest. Facit Deus concentum istum cum sanctis suis, & vnusquisque pro varietate donorum sonum reddit vel grauem humilitatis, vel acutum viuæ fidei, vel superacutum charitatis. Harmonia deuoti cordis concentum cœli dormire facit in modulis suis, si Deo & sibi ipsi concordat: & si cordis affectio cantat, Deus psallit, & exultat.

Seneca Ep. 88.

Laërtius lib. 6.

4. At ego Domine quali harmonia ad aures tuas personabo, qui totus dissonus per vitiorum cacophoniam esse reperior? A planta pedis vsque ad verticem non est sanitas in me, & quomodo audebo tot cicatricibus deformis in conspectu tuo apparere? Numquid igitur à facie tua abscondar cum impio fratricida vagus, & profugus in terra: aut cum primis parentibus nuditatem meam inter folia, & virgulta cælabo? Sed quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam, cum scriptum sit, quia omnes qui elongant se à te peribunt? Vbi fugiam nisi ad te Deus meus? Tibi dixit cor meum, exquisiuit te facies mea, faciem tuam Domine requiram. Ne auertas faciem tuam à me, qui eam non auertisti ab increpantibus, & conspuentibus in te. Audi vocem meam secundum misericordiam tuam, & da sermonem rectum, & benè sonantem in os meum, vt placeant verba mea in conspectu tuo. Ecce tu summe concentor dabis voci meæ vocem virtutis, vocem dulcedinis & suauitatis, vocem bonorum operum inuicem consonantium in organo charitatis. Sic erit beneplacita tibi musica mea, & labiis exultationis laudabit os meum. Sic te

largiente replebitur os meum laude tua, & cantabo tota die magnitudinem tuam. Sic per concordes virtutum numeros ad antiquam baptismalis innocentiæ musicam reuocabitur anima mea, donec cum Angelis, & Beatis felix diapason consumetur.

METRVM XLIV.

NAm me quis melior recreet sonus,
Quam moribus vox consonans?
Mystica transcendunt modulamina
Quoscunque vocales tonos.
Vera etenim menti, non sensibus
Solet placere musica.
O si perpetuum aures intimas
Permulceat mundi melos!
O si dulcisonos pangat modos
Latè patens vox ætheris!
Quam subitò citharas, atque organa,
Chorique voces, & tropos
Sperneret indocilis mortalitas
Assueta cœli cantibus!
Harmonicis dissultant motibus;
Lætisque subsiliunt choris
Astra polo lucentia, dum vago
Cœlum rotatur ambitu.
Sic elementa animum dulcedine
Auresque complent cantibus,
Dum modulis resonant grauioribus,
Tonosque acutos temperant.
Æthereæ sic terrea consonat
Canore miro musica.
Respondetque recursio siderum
Mundi sonoris motibus.
Omnis ab harmonico systemate
Et terra pendet, & polus.
Vt nullis sit dissona litibus
Natura musicæ studet.
Nempè tonis consistunt mysticis
Quæcunque Phœbus aspicit.
Complexuque suo omnia colligat
Dulcis modorum suauitas.
Nil concinna tamen concordia,
Vocisque nihil prodest melos:
Dissona si morum sit musica,
Deique iussis discrepet,

Sese igitur veris concentibus,
Suosque mores imbuat
Psallere qui dignas laudes cupit,
Numenque cantu flectere.
Despicit orantum modulos Deus
Cum moribus vox dissonat.

5. Ioannes Gerson triplici tractatu de Canticis; itemque duodecim tractatibus super *Magnificat* totius musicæ praxim moraliter, & anagogicè explicat diffusissimè, quem studiosus lector non sine magno animæ profectu percurret. Quid autem, & quotuplex sit musica morum, & virtutum, sine qua dissonat coram Deo musica vocum, & instrumentorum vir præclarissimus Absalon Abbas his verbis exequitur. Planè musica ista vocalis ad laudem Dei satis congrua est, sed est alia quam docet supernus ille musicus, & illa nostræ saluti magis est necessaria. Sed quæ est illa musica, quam docet Deus? Ipsa profectò triplici specie subdistinguitur, alia est enim animalis, alia spiritualis, alia cœlestis. Animalis est musica, quando sensus exteriores nihil superfluum appetunt, & à ductu rationis nequaquam discordant, vt visus non aspiciat vana, non auris audiat detractiones, vel iudicium sanguinis, non odoratus quærat suauia, non gustus superflua, non manus extendatur ad illicita. Istæ sunt quinque vocales animalis musicæ facientes harmoniam, quæ dicitur diapente: constituitur enim de quinque corporis sensibus ordinatè constitutis. Spiritualis musica consistit in profectu virtutum, in gaudio spiritali, & morum suauitate, in timore Dei & amore fraternitatis, per quam harmonia efficitur, quæ diatessaron est appellata. Quatuor ergo virtutes principales illam efficiunt, vt sit in omnibus benè agentibus fortitudo ad auxilium, iustitia ad directionem, temperantia ad solatium, prudentia ad consilium. Cœlestis verò musica consistit in contemplatione Dei, in adeptione æternitatis, in mentis iocunditate, & immortalitate corporis: & facit hæc musica harmoniam, quæ dicitur diapason, siquidem octo beatitudines eam efficiunt. Hactenus ille. Hæc est musica, inquit Chrysostomus, quæ Deum & Angelos lætificat, hæc totum in cœlo spectaculum excitat, hæc dæmonum furorem compescit, & affectionum impetum demulcet. Nam dum charitas citharam pulsat, omnes affectiones silent, omnia quieta, omnia tranquilla sunt. Nos autem his generibus musicæ iugiter exerceamur, in concordia vocum & morum laudes diuinas in hoc exilio decantantes, donec mereamur diuinæ musicæ consortes fieri, & ad consummatissimos cum sanctis Angelis Hymnos eleuari.

Absal. Abb. ser. 1. de Annunciat.

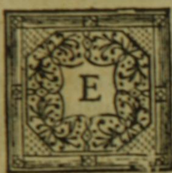
Chrys. hom. 40. in Act. Apostol.

CAPVT XVIII.

De variis ritibus, quibus vtitur Ecclesia Catholica in recitandis diuinis Officiis.

§. I.

Orthodoxam Ecclesiam varietatibus exornari. Varias Ecclesiarum consuetudines vnitati fidei non obesse.

1.
ECclesiam Christi sponsam varietatibus circumamictam Regius Psaltes eo Psalmo describit, Psalm. 44.
quo verbum bonum eructans eiusdem cecinit Epithalamium. Eamdem horti nomine censeri, quem discolor florum diuersitas ornet, Sponsus in Canticis asseuerat dum ait: *Hortus conclusus* Cantic. 4. 12.
es, soror mea Sponsa, hortus conclusus. Nil aptius ad decus Sponsæ, quam pretiosum indumentum multiformi gemmarum, colorumque nitore distinctum. Nil ad honestam recreationem magis idoneum, quam amœnissimus horti recessus omnium florum venustate resplendens. Sponsa igitur cum sit Ecclesia, decet eam variis gemmis, & monilibus ornatam, variaque supellectile diuitem esse. Hortus voluptatis cum sit, eam debent omnium generum flores in varias areolas dimensi exornare. Quid autem vestes, quid flores multicolores sunt, nisi varietas sacrorum rituum, quibus Ecclesiastici viri Deo laudes persoluunt? Alias enim consuetudines Ecclesia Romana, alias habet Mediolanensis: aliis ceremoniis vtuntur Monachi, aliis Clerici, suntque diuersæ diuersarum Ecclesiarum in recitandis officiis institutiones. Vnam quidem Ecclesiam vniuersalem, & orthodoxam confitemur, at vnius corporis plura membra diuersa obire munia in vnum finem tendentia quis nescit? aut quis adeò stupidæ mentis est, quem non rerum diuersitas oblectet? Accedit ad delectationem omne ferens punctum vtilitas. Nam vt gentium ac nationum mores diuersi sunt, ita ad actus religionis, cultumque diuinum diuersis vtuntur institutis, quæ salua Christianæ fidei integritate vix possent ab eis vel omitti, vel auferri. Quocirca optimum est, ait S. Isidorus, vt Isid. de Eccl officiis l. 1. c. 43.
grauis prudensque Christianus eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam fortè deuenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra mores bonos habetur, indifferenter sequendum, & propter eorum inter quos viuitur societatem seruandum est, ne per diuersitatem obseruationum schismata generentur. Varias illæsa fide

Ecclesiarum consuetudines esse docet Ratramnus Monachus Corbeiensis l. 4. contra Græcorum opposita doctè & luculenter. Laurentius à Villauincentio Xeresanus lib. 4. de ratione studij Theologici cap. 4. Neminem, inquit, offendere debet quod in diuersis Ecclesiis diuersæ ceremoniæ in vsu habentur. Etenim maxima in hoc genere semper fuit Ecclesiarum libertas ex libertate illa spirituali profluens, quam Christus dilectæ Sponsæ Ecclesiæ sua morte vindicauit. Præterea non conueniunt quæuis quibusuis locis: quippe alia in populosa ciuitate, alia in angusto oppidulo aut obscuro vico fieri & possunt & debent. Ad hæc quædam alicubi retinentur, quia videlicet nullum ibi vitium accessit: alibi verò eædem propter obortum vitium sunt abolitæ. Nouas insuper introduci postulat subinde ipsa temporis ratio. Denique nullæ vnquam ab hominibus eum ad finem sunt conditæ, vt perpetuæ & immutabiles maneant.

Dist. 11. c. 7. & 8. 2. Extant in sacris canonibus multæ de hac re sanctorum Patrum auctoritates. In iis rebus, inquit canon ex verbis D. Augustini, de quibus nihil certi statuit diuina Scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt: & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coërcendi sunt. Item; Catholica Ecclesia per orbem terrarum diffusa tribus modis probatur existere: quicquid enim in ea tenetur, aut auctoritas est Scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certè propria & particularis institutio. Et infrà, ex Epistola Leonis Noni: Scit S. Romana Ecclesia, quod nihil obsunt saluti credentium diuersæ pro loco & tempore consuetudines. Nicolaus quoque Primus Epistola secunda ad Photium sic scribit. De consuetudinibus, quas nobis opponere visi estis scribentes per diuersas Ecclesias diuersas esse consuetudines, si illis canonica non obsistat auctoritas, pro qua obuiare debeamus, nihil iudicamus, vel eis resistimus. Item Gregorius Magnus ad Augustinum Anglorum Episcopum: Nouit fraternitas tua Romanæ Ecclesiæ consuetudinem, in qua se meminit enutritam: sed mihi placet, vt siue in Romana, siue in Gallicana, siue in qualibet Ecclesia aliquid inuenisti, quod plus omnipotenti Deo possit placere, solicitè eligas, & in Anglorum Ecclesiam, quæ adhuc in fide noua est, institutione præcipua quæ de multis Ecclesiis colligere poteris infundas. Non enim pro locis res, sed pro rebus loca amanda sunt. Narrat Augustinus sibi dubitanti de his multimodis Ecclesiarũ obseruationibus dixisse Ambrosium; Ad quam fortè Ecclesiam veneris, eius morem serua, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Fulbertus Carnotensis eleganter de hac re ad Finardum scribens disserit. Nouit, & verè nouit serenitatis vestræ prudentia quod in Ecclesiasticis officiis plura sunt, in quibus orientales Ecclesiæ & nostræ communi obseruatione sibi respondent: sunt vero alia in quibus alias ab

[Margin notes: Dist. 12. c. 3. — Dist. 12. c. 10. — Aug. Ep. 118. ad Ianuarium. — Fulbert. Epist. 2.]

ab aliis cultu dispari, & varia obseruatione audiuimus dissonare. Nec tamen nos offendit obseruantiæ diuersitas, vbi fidei non scinditur vnitas. Porrò in multis Græcia ab Hispania, ab illis Romana, & Gallicana discrepat Ecclesia. Sed neque in hoc scandalizamur, si audimus diuersam obseruationem, sed non diuersam fidem in Christi semper Ecclesiis extitisse. Stat enim Regina Ecclesia à dextris Regis sui in vestitu deaurato circumdata varietate. Hæc Fulbertus. Legendus de hac re vir doctissimus Ioseph Vicecomes toto libro secundo de antiquis ritibus Missæ. Olim consueuerant omnes Ecclesiæ suæ Metropolitanæ institutionem in diuinis officiis obseruare, de qua re habemus decreta Conciliorum Toletani, & Braccharensis. Sed vt solent humanæ res multis erroribus obnoxiæ deprauari plerumque, & indeterius labi; tanta paulatim licentia irrepserat, vt singuli Episcopi inscio Romano Pontifice priuatos sibi ritus assumerent, non sine magna diuini cultus perturbatione. Hanc nimiam orandi varietatem grauissimè ferens sanctissimus Pontifex Pius V. Romanum Breuiarium magno studio emendatum, & iuxta decretum Tridentini Concilij pristino nitori restitutum diuulgari iussit, eoque sic correcto omnes Ecclesias vti præcepit: quæcunque alia Breuiaria abstulit, & aboleuit, iis dumtaxat exceptis, quæ vel à sancta Sede Apostolica iam à primæua institutione approbata, vel ducentis annis antiquiora fuissent. Sic pluribus Breuiariis antiquatis Ecclesiastici officij diuersitates ad multo minorem numerum redactæ sunt. Porrò hoc capite eos ritus describere, quia adhuc vigent, propositum mihi est. Sed præmoneo, ne quis mihi succenseat, si suæ forsitan Ecclesiæ peculiares in diuinis laudibus institutiones non attigero: nam nec totum Christianum orbem peragrare potui, nec omnes officiorum Codices nancisci, quo vsus omnium Ecclesiarum perdiscerem. Ergo necessitati, non voluntati tribuendum est, si quid fortassis prætermisero, quod hanc tractationem illustrare potuisset.

Dist. 12. c. 13. & 14.

§. II.

De ritu Romano.

1. SAncta Romana, & Apostolica Ecclesia mater & firmamentum veritatis, Ecclesiasticæ disciplinæ Magistra primum debet in hoc tractatu locum habere, quæ potestatis eminentia super omnes excellens ab ipso Christo primatum accepisse dignoscitur, cùm Beato Petro ligandi atque soluendi tradidit Pontificium. Psalterium per Hebdomadam diu noctuque sic Romani distribuunt. Die Dominica ad Nocturnos duodeuiginti concinunt Psalmos à primo vsque ad 20. inclusiuè, omissis quarto, & quinto. Reliquis diebus duodecim Psalmos hoc ordine assignant. Feriæ secundæ Psalmum 26. *Dominus illuminatio*, vsque ad 37. *Domine ne in furore*. Feriæ tertiæ Psal-

mum 38. *Dixi custodiam*, vsque ad 51. *Quid gloriaris*, omissis in medio 42. *Iudica me Deus*, & 50. *Miserere*. Feriæ quartæ Psalm. 52. *Dixit insipiens*, vsque ad 67. *Exurgat Deus*, omissis 53. *Deus in nomine tuo*, 62. *Deus Deus meus*, 64. *Te decet*, & 66. *Deus misereatur*. Feriæ quintæ Psalm. 68. *Saluum me fac Deus*, vsque ad 79. *Qui regis Israël*. Feriæ sextæ Psalm. 80. *Exultate Deo*, vsque ad 96. *Dominus regnauit*, omissis 89. *Domine refugium*, 90. *Qui habitat*, 91. *Bonum est confiteri*, 92. *Dominus regnauit decorem indutus est*, & 94. *Venite exultemus*. Sabbato Psalm. 97. *Cantate Domino*, vsque ad 108. *Deus laudem meam ne tacueris*.

Ad Laudes semper dicunt quatuor Psalmos, & vnum Canticum ex veteri Testamento. Diebus Dominicis, & festis primo loco ponitur Psalmus 92. *Dominus regnauit*, diebus profestis Psalm 50. *Miserere mei Deus*. Secundo loco diebus festis Psalm. 99. *Iubilate Deo*. Feria 2. Psalm. 5 *Verba mea*. Feria 3. Psalm. 42. *Iudica me Deus*. Feria 4. Psalm. 64. *Te decet*. Feria 5. Psalm. 89. *Domine refugium*. Feria 6. Psalm. 142. *Domine exaudi*. Sabbato Psalm. 91. *Bonum est confiteri Domino*. Tertio loco semper dicitur Psalm. 62. *Deus Deus meus*, cum Psalm. 66. *Deus misereatur* sub vnica conclusione Quarto loco inseritur Canticum; diebus scilicet festiuis Canticum trium puerorum *Benedicite*. Feria secunda Canticum Isaiæ *Confitebor*. Feria 3. Canticum Ezechiæ *Ego dixi*. Feria 4. Canticum Annæ *Exultauit*. Feria 5. Canticum Moysis *Cantemus Domino*. Feria 6. Canticum Abacuc *Domine audiui*. Sabbato alterum Canticum Moysis *Audite cœli*. Quinto loco sub vnica clausula dicuntur tres vltimi Psalmi *Laudate Dominum de cœlis*, *Cantate Domino*, & *Laudate Dominum in sanctis eius*.

Ad Primam diebus festis, & Sabbato dicuntur tantum tres Psalmi, scilicet Psalm. 53. *Deus in nomine tuo*, & duæ sectiones Psalm. 118. *Beati immaculati*, & *Retribue*. Cæteris diebus quartum Psalmum adiungunt, nimirum die Dominica Ps. 117. *Confitemini*. Feria 2. Ps. 23. *Domini est terra*. Feria 3. Ps. 24. *Ad te Domine*. Feria 4. Psalm. 25. *Iudica me Deus*. Feria 5. Ps. 22. *Dominus regit me*. Feria 6. Psalm. 21. *Deus Deus meus respice in me*.

Ad Tertiam, Sextam, & Nonam semper iidem Psalmi repeti solent: ad Tertiam *Legem pone*, ad Sextam D*efecit*, ad Nonam *Mirabilia*, quæ sunt diuisiones Psalmi 118.

Ad Vesperas quinque quotidie Psalmos percurrunt incipientes die Dominica à Psalm. 109. D*ixit* D*ominus* vsque ad Psalm. 148. exclusiuè: omissis tamen in medio Psalm. 117. *Confitemini*. 118. *Beati immaculati*. 133. *Ecce nunc*. & 142. D*omine exaudi*.

Ad Completorium dicunt quotidie Psalm. 4. *Cum inuocarem*: deinde sex primos versus Psalm. 30. *In te* D*omine speraui*: tum Psalm.

90. *Qui habitat*: demum Psalm. 133. *Ecce nunc.* Sic totus liber Psalmorum vnica Hebdomada psallendo percurritur, quem ritum, licet Psalmis alia ratione distributis, etiam Monachi obseruant. Ambrosiani verò, vt videbimus, duplicis Hebdomadæ circulo Psalterium explent. Omnes autem nationes occidentalis Ecclesiæ in hoc conueniunt, quod Ps. nocturnos cum Ps. 109. *Dixit Dominus* exclusiuè terminant, & exinde diurnos incipiunt. Romani autẽ officij series hæc est.

2. In Nocturnis dicunt secreto *Pater*, *Aue*, & *Credo*: deinde clara voce *Domine labia mea aperies*, *Deus in adiutorium*, *Gloria Patri*. Sequitur Inuitatorium cum Psalmo *Venite exultemus*: & repetito Inuitatorio dicitur Hymnus. Postea recitantur Psalmi nocturni. Sed Nocturnorum triplex distinctio est. Aliter enim diebus Dominicis, aliter diebus festiuis, aliter diebus ferialibus procedunt. Diebus Dominicis in primo Nocturno duodecim Psalmos cum tribus Antiphonis psallunt per ternas diuisiones quatuor Psalmorum. Post Antiphonam vltimi Psalmi dicitur Versus, postea Oratio Dominicalis, tum absolutio, & tres Lectiones cum tribus Responsoriis, præmissa singulis Lectionibus benedictione. In secundo, & tertio Nocturno dicuntur tres Psalmi cum suis Antiphonis, totidemque lectiones, ac Responsoria modo prædicto. Tertio cuique responsorio additur glorificatio sanctissimæ Trinitatis. Post nonam Lectionem agitur solemnis gratiarum actio per Canticum *Te Deum laudamus*, atque hoc modo Nocturnæ Vigiliæ diebus Dominicis terminantur. Hunc Nocturnorum ritum, vt scilicet prius Psalmi, deinde Lectiones, & reliqua dicantur, existimant Baronius per ea verba Apostoli adumbrari, *Cum conuenitis vnusquisque vestrum Psalmum habet, doctrinam habet*, & quæ sequuntur. Per tria verò Nocturna tria tempora denotari legis Naturalis, legis Scriptæ, & Euangelicæ gratiæ docet Bonauentura. Ideò in tertio Nocturno lectiones legi solent ex nouo Testamento. Eadem ratio in Nocturnis festiuitatum obseruatur, nisi quod in primo tres tantum Psalmi cum suis Antiphonis recitantur, totidemque in secundo, & tertio. Nocturnum verò feriale alio modo procedit: dictis enim omnibus vt supra vsque ad Hymnum inclusiuè, mox duodecim Psalmos cum sex Antiphonis persoluunt, post quos tres Lectiones sequuntur ritu suprascripto: & si dicendum sit Canticum *Te Deum laudamus*, post vltimam lectionem omisso Responsorio subsequi debet. In his autem Vigiliis numerum duodenarium Psalmorum Angelo reuelante stabilitum fuisse constans sanctorum Patrum consensus apud Ioannem Cassianum lib. 2. de institutis cœnobiorum asseuerat. Nec caret mysterio hæc institutio. Nam duodenarius numerus, cum sit plenæ & consummatæ virtutis, temporis & rerum exprimit vniuersitatem: & quia Dominum omni tempore benedicere debemus, eo Psalmorum numero in eius laudibus vtimur,

Baron. an. 57. nu. 161.
1. Cor. 14. 26.
Bonau. in ps. 76.

quo temporis plenitudo designatur. Verum, quia omne tempus sex ætatibus mundi continetur, duodecim Psalmos sex tantum Antiphonis coniungimus. Accedit quod horæ noctis duodecim sunt, in quibus Dei Custodia muniri totidem Psalmorum modulatione postulamus.

Finito Cantico *Te Deum laudamus*, vel si hoc non dicatur, post vltimum Responsorium statim incipiunt Laudes, præmisso versu *Deus in adiutorium*, post quem sequuntur Psalmi cum suis Antiphonis, tum Capitulum, Hymnus, Versus, Canticum Zachariæ cum Antiphona: deinde preces, si dicendæ sint, Salutatio, Collecta, Commemorationes, si occurrant, ac demum Antiphona de B. Virgine, & sic finiuntur Laudes.

Prima diei hora sic peragitur. Dicuntur primò *Pater*, *Aue*, *Credo*, *Deus in adiutorium.* Tum Hymnus semper idem *Iam lucis orto sidere:* Psalmi cum vnica Antiphona, quibus die Dominica additur Symbolum Athanasij, Capitulum, Responsorium breue, Versus, Preces, Confessio, Oratio, ac denique lectio Martyrologij.

Tertia, Sexta, & Nona eodem modo persoluuntur. Dictis secretò *Pater*, & *Aue*, sequitur diuini adiutorij imploratio, tum Hymnus, Psalmi, Antiphona, Capitulum, Responsorium, Versus, Collecta, & finis. Per has horas repetitur quotidie Psalmus 118. in 22. octonaria iuxta numerum Hebraïcarum literarum diuisus. Eo enim artificio compositus est, vt omnes Versus primi octonarij incipiant à prima litera *Aleph*, octo Versus sequentes à litera *Beth*, & sic deinceps; quod factum est literaliter memoriæ iuuandæ gratia: mysticè vero vt quemadmodum paruulorum ingenia primis literarum elementis legendi vsum addiscunt: ita nos huiusmodi elementis vsum discamus viuendi. Hic autem Psalmus totus moralis est tantò profundior mysteriorum sublimitate, quo apertior est superficie verborum. Feruens in eo studium ostendit Propheta erga Dei mandata, quare nullus est Versus, si vnum excipias *Suscipe seruum tuum in bonum*, in quo mandatorum Dei mentio non habeatur, vna ex hisce vocibus adhibita, quæ ferè idem significant, lex, via, iustificatio, semita, mandatum, præceptum, iudicium, testimonium, iustitia, verbum, eloquium, veritas.

Versperæ cum Laudibus conueniunt, nam post Orationem Dominicam, & Angelicam salutationem diuinum auxilium imploratur. Deinde quinque Psalmi dicuntur cum Antiphonis: tum Capitulum, Hymnus, Versus, Canticum B. Virginis, Preces, & cætera sicut in Laudibus.

Completorium à breui Lectione incipit, post quam Oratio Dominica, Confessio, *Conuerte nos Deus*, *Deus in adiutorium*, Psalmi cum Antiphona, Hymnus, Capitulum, Responsorium, Versus, Canticum

Simeonis, Preces, Oratio, Benedictio, Antiphona B. Virginis cum oratione, ac tandem *Pater, Aue, & Credo* subsequuntur. Hoc est Officium Romanum, cuius allegoricas rationes curioso lectori suppeditabunt Amalarius Fortunatus, Honorius in Gemma animæ, Durandus in Rationali, & alij sacrorum rituum explanatores. Hic eas ego prætermittendas existimaui, tum quia omnes officij partes supra seorsim explicaui, tum quia huiusmodi allegoriæ curiosam potius subtilitatem continere videntur, quam solidam legentium vtilitatem.

§. III.

De ritu Monastico pro his qui militant sub Regula S. Benedicti Præmittuntur quædam de excellentia huius sanctissimi Monachorum Patriarchæ.

1. SAnctissimus Monachorum Patriarcha, & Legislator Benedictus, cùm Magni Gregorij testimonio omnium iustorum spiritu plenus esset, Monachos à Clericis vt conuersatione, ita & officio discerni debere existimauit. Itaque pro illis specialem ritum instituit à præfato Gregorio Romano Pontifice approbatum, cunctarumque Monasticarum Congregationum longa & laudabili consuetudine confirmatum. Nulla laus est, quæ huius officij excellentiam assequi possit. Ab eo enim compositum, ordinatumque est, qui non omnium iustorum tantum, sed & ipsius Dei spiritu plenus tantam in hac fragili carne gratiam obtinuit, vt raptus cum Paulo vsque ad tertium, & archetypum cœlum Angelorum psallentium choros audierit, & ipsum Dominum maiestatis viderit facie ad faciem in momento supernæ claritatis lumine gloriæ illustratus. Est quidem inter Scholasticos diu agitata disputatio, an aliquis in hac vita videre possit diuinam essentiam: sed ego vt eorum sanctitatem, & doctrinam veneror, qui negantem controuersiæ partem tuentur, nunquam tamen argumentis illorum adduci potui, vt Patri meo Benedicto hanc prærogatiuam denegarem, vt Moysem interim, & D. Paulum omittam: Debuit enim singularis illius sanctitas singulari aliquo munere insigniri. Non desunt huic assertioni multæ rationes ad Scholasticam libellam summo rigore examinatæ: verum pro meo instituto aliquot testes dumtaxat profero, quorum auctoritas dictis conciliet fidem. Primus est Gregorius Magnus, qui Benedicti raptum narrans in dialogis; Totum, inquit, mundum sub vno Solis radio collectum vidit: mox edisserens qua id ratione potuerit fieri, subdit, Videnti enim creatorem angusta est omnis creatura. Secundus testis est Bernardus, qui explicans versiculum illum Psalmi, *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus*, & scribens de ea cognitione, quam animæ beatorum habent in patria; Ad quam nimirum, ait, excellentiam licet ad modicum Greg lib. 2. dialog. cap. 35.

rapta fuisse videtur anima illa beata, quæ collectum sub vno solis radio mundum vniuersum conspexit. Accedit tertio loco Rupertus Abbas Tuitiensis, qui huic veritati adstipulatur lib.12.de gloria, & honore filij hominis: quem sequuntur Bonauentura serm. 20. de luminaribus Ecclesiæ, Dionysius Carthusianus serm. de S.Benedicto, Ludouicus de Prussia in Trilogio animæ parte 2. c.16. & Ioannes Thaulerus cap.12.institutionum: atque hanc sententiam probabilem pronunciauit in sua varia Theologia vir doctissimus Maximilianus Sandæus. Hanc sancti Patris prærogatiuam libuit commemorare, quo eius eximia virtus clarius elucesceret. Non est autem hoc loco & illud prætermittendum, quod quidam scribunt sanctum videlicet Benedictum adhuc maternis clausum visceribus clarè, & distinctè cum sorore Scholastica cecinisse, quo portento præsignata pueri sanctitas fuerit, Ordinisque Monastici ab eo instituendi alacritas in psallendis diuinis laudibus præostensa. Sed quod nullum huius rei antiquum proferant testem, merito suspecta videtur. Faciunt tamen prodigio fidem alia non dissimilia à probatis Auctoribus scripta. Augustinus lib.3. de ciuitate Dei in Ethnicorum libris scriptum asserit infantes nondum natos de vteris matrum quædam verba clamasse: ac ibidem commentator Valentinus refert ex Tito Liuio infantem Marucinæ Io triumphe in vtero matris clara voce protulisse. Scribit Eulogius in præfatione primi libri Memorialis sanctorum sanctum Isaacum Monachum, & Martyrem tribus vicibus vna die loquutum fuisse antequam nasceretur. Sanctus quoque Gerardus ter in ventre matris vagitus emisit teste Odone Cluniacensi in eius vita.

Sand.lib.3. comment 42.exercit. 2.
Bonif. Simoneta lib.4.Christian. persecut. ep. 20.
Gerardus Belga in Meditationib. die 11.Decembris.
Iepez. centur. 1. chron. Benedictini, & alii recentiores.
Augustin.de ciuit. lib 3. c. 31.
Tit. Liu. lib. 24.
Odo lib 1.cap.3.

METRVM XLV.

LVx oculos diuina ferit, descendit ab alto
Culmine cœlorum globus igneus.
In medio veneranda senis præfulget imago,
Mirantesque animos ad se trahit.
Quis nouus hic Heros? quod sidus? quæ noua cœli
Progenies variat rerum vices?
An nouus occiduis surgit rubicundus ab oris
Phœbus, & Eoi obscurat faces?
An Benedictus hic est Italæ lux maxima gentis,
Militiæque sacræ dux inclytus?
O properate omnes, ille est. Quam multus euntem
Prosequitur Monachorum exercitus?
Quam pia festiuo glomeratur pompa triumpho,
Atque Patrem lætis celebrat choris?
Huc ades ô mundi columen, spes altera terræ,
O & præsidium pereuntium.

Dexter ades, placidusque melos, quod pangimus: audi.
Carminibusque tuis Pater annue:
Te canimus Regum soboles, diuina propago,
Non sine summi plausibus ætheris.
Te celebrat tellus, mare tibi concinet, omnis
Te dignis gens laudibus euehit.
Aurea submittunt proceres tibi stemmata, curuo
Te Reges venerantur poplite.
Te penes est morum probitas, studiosaque recti
Norma, fidesque, & cultus Numinis.
Te pietas gremio fouit, te candida virtus
Nascentem tenero excepit sinu.
Diceris harmonicis materna clausus in aluo
Motibus exultasse, & cantibus.
Iam tunc diuinis præludens laudibus, orbem
Queis iugiter docuisti incumbere.
Diceris & faciem clarè vidisse Tonantis
Æthereo perfusus lumine.
Nempè serenata cœlos in mente ferebas,
Atque Deum claudebas pectore.
Sic miseris poteras terris Deus alter haberi,
Ni rapuisset te mors inuida.
O Pater, ô tandem Monachorum respice cœtus,
Atque tuis da viuere moribus.
Aspice, nec vasto luctantes desere ponto,
Et nostrum repara antiquum decus.

2. Psalterium à Diuo Benedicto per dies, & horas sic distributum est, vt totum vnius hebdomadæ circulo compleatur. Psalmos autem longiores in duas partes diuisit. Nocturnis semper 12. Psalmi assignantur: sed Dominicis ac festiuis adiunguntur tria Cantica è veteri Testamento, vt mox videbimus. Vigiliæ diei Dominicæ incipiunt à Psal. 20. *Domine in virtute tua*, vsque ad 31. *Beati quorum*, inclusiuè. Vigiliæ secundæ feriæ à Psal. 32. *Exultate iusti in Domino*, ad 44. *Eructauit*, omissis in medio 35. *Dixit iniustus*, & 42. *Iudica me Deus*: atque diuiso in duas sectiones Psalm. 36. *Noli æmulari*, quæ diuisio fit in versu, *Declina à malo*. Feria tertia initium est à Psalm. 45. *Deus noster refugium*, ad 58. *Eripe me*: omissis 50. & 56. *Miserere mei Deus*. Feria quarta à Psalm. 59 *Deus repulisti*, ad 72. *Quam bonus Israël Deus*, omissis quatuor 62. *Deus Deus meus*, 63. *Exaudi Deus*, 64. *Te decet*, 66. *Deus misereatur*, & diuisis duobus 67. *Exurgat Deus*, in versu *Benedictus Dominus die quotidie*, & 68. *Saluũ me fac Deus*, in versu, *Exaudi me Domine*. Fer. 5. à Ps. 73. *Vt quid Deus*, ad 84. *Benedixisti*, omisso 75. *Notus in Iudæa Deus*, & diuiso 77.

Attendite, in versu *Et dilexerunt eum*. Feria sexta à Psalm. 85. *Inclina, ad* 100. *Misericordiam & iudicium*: omissis quinque 87. *Domine Deus salutis meæ*, 89. *Domine refugium*, 90. *Qui habitat*, 91. *Bonum est*, 94. *Venite exultemus*: & diuiso 88. *Misericordias Domini*, in versu *Tunc locutus es* Sabbato à Psalm. 101. *Domine exaudi*, ad 108. *Deus laudem meam*: diuisis 103. *Benedic*, in versu *Hoc mare magnum*, 104. *Confitemini*, in versu *Et intrauit Israël*, 105. *Confitemini*, in versu *Et Irritauerunt*, 106. *Confitemini*, in versu *Dixit & stetit*.

Ad Laudes semper dicitur primo loco Psalm. 66. *Deus misereatur* sine Antiphona, deinde cum Antiphona Psalm. 50. *Miserere* tam in Dominicis, quam in feriis; quem sequuntur alij duo Psalmi singulis diebus diuersi, videlicet die Dominica 117. *Confitemini*, & 62. *Deus Deus meus*. Feria secunda 5. *Verba mea*, & 35. *Dixit iniustus*. Feria tertia 42. *Iudica me*, & 56. *Miserere*. Feria quarta 63. *Exaudi*, & 64. *Te decet*. Feria quinta 87. *Domine Deus salutis meæ*, & 89. *Domine refugium*. Feria sexta 75. *Notus in Iudæa*, & 91. *Bonum est*. Sabbato 142. solus *Domine exaudi*: supplet enim alterius Psalmi vices Canticum *Audite cœli* diuisum in duas partes in versu *Ignis succensus est*. Sequitur Canticum, tum Psalm. 148. *Laudate Dominum de cœlis*, cum duobus sequentibus sicut psallunt Romani. In Laudibus festiuitatum iidem Psalmi dicuntur, quos Romani cantant in festis, nisi quod Psalmus *Deus misereatur*, semper seorsim primo loco recitatur.

Ad Primam tres Psalmi dicuntur. Feria secunda primus, secundus, & sextus: *Beatus vir*, *Quare fremuerunt*, *Domine ne in furore*. Feria tertia 7. *Domine Deus meus*, 8. *Domine Dominus noster*, 9. *Confitebor* vsque ad versum *Exurge Domine*. Feria quarta idem 9. à versu *Exurge* vsque ad finem, 10. *In Domino confido*, 11. *Saluum me fac*. Feria quinta 12. *Vsquequo*, 13. *Dixit insipiens*, 14. *Domine quis habitabit*. Feria sexta 15. *Conserua me*, 16. *Exaudi*, 17. *Diligam te Domine* vsque ad versum *Cum sancto sanctus eris*. Sabbato sequitur idem Psalmus à dicto versu, tum 18. & 19. *Cœli enarrant*, & *Exaudiat*. Die Dominica quatuor Psalmi cantantur, quatuor scilicet prima octonaria Psalm. 118. *Beati immaculati*, *In quo corrigit*, *Retribue*, *Adhæsit*.

Ad Tertiam die Dominica sequuntur tria octonaria eiusdem Psalmi: *Legem pone*, *Et veniat*, *Memor esto*. Sic ad Sextam *Portio mea*, *Bonitatem*, *Manus tuæ*. Ad Nonam *Defecit*, *In æternum*, *Quomodo dilexi*. Feria secunda ad Tertiam *Lucerna*, *Iniquos*, *Feci iudicium*: Ad Sextam *Mirabilia*, *Iustus es Domine*, *Clamaui*. Ad Nonam *Vide humilitatem*, *Principes*, *Appropinquet*. Feria tertia, cæterisque feriis per hebdomadam ad Tertiam cantica graduum *Ad Dominum*

num, Leuaui, Lætatus sum. Ad Sextam. *Ad te leuaui, Nisi quia Dominus, Qui confidunt.* Ad Nonam. *In conuertendo, Nisi Dominus, Beati omnes.*

Ad Vesperas quatuor Psalmi cantantur. Die Dominica Psal. 109. *Dixit Dominus*, cum tribus sequentibus. Feria secunda 113. *In exitu*, 114. *Dilexi*, 115. *Credidi*, cui adiungitur sub vnica terminatione 116. *Laudate Dominum omnes gentes*, 128. *Sæpè expugnauerunt.* Feria tertia, 129. *De profundis* cum tribus sequentibus. Feria quarta 134. *Laudate nomen Domini*, & tres immediatè sequentes. Feria quinta 138. *Domine probasti me* bipartitus in versu *Et dixi*, & duo sequentes. Feria sexta 141. *Voce mea*, 143. *Benedictus Dominus* diuisus in versu *Deus canticum nouum*, 144. *Exaltabo te*, vsque ad versum *Confiteantur.* Sabbato idem Psalmus à versu *Confiteantur*, vsque ad finem cum tribus subsequentibus.

Completorium tribus Psalmis inuariabiliter expletur 4. *Cum inuocarem*, 90. *Qui habitat*, & 133. *Ecce nunc benedicite Dominum.* Sic distributis per hebdomadam Psalmis iam totius Officij seriem dispiciamus.

3. Singulis Officiis tam diurnis quam nocturnis præmittitur Oratio Dominica, Salutatio Angelica, & Symbolum Apostolorum, itemque diuini adiutorij imploratio eodem ferè ritu, quo Romani: & similiter in fine additur vna ex Antiphonis B. Virginis, quibus iidem Romani preces horarias terminare consueuerunt. Speciatim verò nocturnæ Vigiliæ diebus Dominicis, & festis 12. lectionum hoc ordine procedunt. Dicto versu *Deus in adiutorium*, ter repetitur *Domine labia mea aperies:* tum Psalmus tertius *Domine quid multiplicati sunt* sine Antiphona recitatur: deinde Inuitatorium, & Hymnus: postea sex Psalmi cum Antiphonis, mox Versus, *Pater noster*, & absolutio. Tum accepta benedictione leguntur quatuor lectiones cum suis Responsoriis. Secundum nocturnum iterum sex Psalmis, & quatuor lectionibus constat. In tertio autem tria Cantica ex veteri Testamento diei vel tempori congruentia sub vnica Antiphona cantantur, post quam dicto Versu, & cæteris vt supra, ac benedicente Abbate rursum leguntur quatuor lectiones ex Homilia super Euangelium. Post quartum Responsorium semper dicitur *Gloria Patri.* Post duodecimum incipit Abbas *Te Deum laudamus*, quod Canticum nunquam omittitur. Hoc dicto legit Abbas Euangelium, in cuius fine respondent omnes *Amen:* & immediatè cantatur *Te decet laus, te decet Hymnus, tibi gloria Deo Patri, & Filio cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.* Sequitur collecta diei, & sic finiuntur Vigiliæ. In Officio feriali dictis omnibus vt supra vsque ad Hymnum, sex Psalmi recitantur cum tribus Antiphonis: tum Versus, *Pater noster*, Absolutio, Benedictiones, & tres Lectiones sequuntur cum suis

Responsoriis Sed à Paschate vsque ad Calendas Nouembris vna dumtaxat breuis lectio dicitur cum breui Responsorio. In secundo Nocturno reliqui sex Psalmi cum *Alleluia*, & diebus Septuagesimæ cum tribus Antiphonis cantantur. Deinde dicitur Capitulum, Versus, *Kyrie eleison*, *Pater noster*, Oratio conueniens, *Benedicamus Domino*, *Fidelium animæ*: & sic terminantur Vigiliæ in festis trium lectionum, & in Officio feriali.

Laudum ritus ferè conuenit cum Romano, nisi quod in Officio simplici & feriali præmitti solent *Pater, & Aue.* Tum primo loco semper dicitur Psalmus *Deus misereatur.* Post Capitulum Responsorium breue cantatur. Post *Benedictus* sequuntur *Kyrie eleison*, & Oratio Dominica clara voce, tum Collecta, & Commemorationes.

Prima, Tertia, Sexta, & Nona discrepant à ritu Romano in Psalmis, & in eo quod nullum dicitur Responsorium post Capitulum; sed statim dicto versu sequitur *Kyrie eleison*, *Pater noster*, & Collecta. In cæteris nullum est discrimen.

Vesperarum item Monasticarum hæc à Romanis differentia est, quod breuiores vno Psalmo sunt, tum post Capitulum semper dicitur Responsorium, & post *Magnificat* ante collectam præmitti solent *Kyrie eleison*, & Oratio Dominicalis clara voce.

Completorium quoque Monasticum Romano breuius est vno Psalmo, & Cantico Simeonis, de quo S. Benedictus nullam facit mentionem. Caret etiam Responsorio post Capitulum, sed dicto Versu sequuntur more solito *Kyrie, Pater*, oratio, benedictio, & finis. Huius autem Officij symbolicas rationes afferunt Honorius in Gemma animæ libro secundo, Durandus lib. 4. rationalis, Ioannes Beleth in explicatione diuinorum officiorum, & Rupertus Abbas lib. 2. in Regulam S. Benedicti, & Petrus Damianus opusculo 10.

§. IV.

De ritu Cisterciensium.

1. ORdinem Cisterciensem antonomasticè Ordinem dici asserit Iustus Abbas sermone in Conuentu Abbatum habito, qui est tomo 2. Bibliothecæ Patrum. Vt enim scribit Hieronymus Platus vir de statu Religioso optimè meritus. Nulla ex omnibus Religiosorum familiis nobilior quam Cisterciensis. Angelus quoque Domini apparens B. Henrico Hemmerodensi nouitio; Benè ait, vt refert Cæsarius, tibi placere debet Ordo Cisterciensis, quia nulla vita tantæ perfectionis est in Ecclesia Dei. Nec desunt illustria magnorum virorum de hoc ordine testimonia. Philippus Abbas bonæ spei Ordinis præmonstratensis libro de dignitate Clericorum; Apud Cistercium, inquit, Monachicus ordo pridem mortuus suscitatur, & pulso vetusto cinere nouitatis gratia reformatur, dum cæteris acceptam Monachis delicatam teneritudinem execratur, & laborem, pauperiem, luctum,

Plat. de bono stat. Relig. lib. 2. c. 22.

Cæsarius lib. 8. histor. c. 96.

Philip. Abb. c. 125.

silentium insatiabiliter amplexatur. Iacobus Aconensis Episcopus, & Cardinalis in Historia Occidentali hæc habet de Cisterciensibus. Alij sermone prædicationis, & gratia ædificationis præpotentes: alij virtute miraculorum, & gratia curationum insignes: alij spiritum prophetiæ diuinis illuminati reuelationibus habentes: alij virtute abstinentiæ, & ieiuniorum humanæ possibilitatis mensuras excedentes: alij in orationibus, & psalmodiis, & laudibus diuinis tantam à Domino consecuti sunt gratiam, & deuotionis suauitatem, quod in fine Nocturni, & Matutini Officij sicut adipe & pinguedine vsque ad summum repleti, vellent, si esset possibile, tempore nocturno reuertente rursus iteratum officium inchoare. Richardus Archiepiscopus Cantuariensis Epistola ad Abbatem, & Conuentum Cisterciensem inter Epistolas Petri Blesensis: Inter vniuersas Ordinum varietates, quibus decorata est Sponsa Christi, nullus Ordo virtute flagrantior, nullus sancti nominis odore suauior est in Christo quam vester. Vna omnium vox est, quia Cisterciensis Ordinis professores tantò differentius præ cæteris triumphales sanctitatis titulos referunt, quantò expressius Religionis Apostolicæ vestigiis inhæserunt. Stephanus Tornacensis Episcopus Epistola prima prolixum huius Ordinis texit elogium, specialiter verò de Cisterciensium psalmodia ait: Diuina officia cum tanta solemnitate, & deuotione celebrant, vt in eorum concentu voces Angelorum sonare putes: psalmis, & Hymnis, & Canticis spiritualibus ad laudes Dei inuitant homines, & Angelos imitantur. Tandem Petrus Cellensis, vt alios innumeros prætermittam, sic Cistercienses commendat. Cistercienses præ aliis mortalibus seriis & sine fine mansuris intendere video. Hi sunt qui regulam B. Benedicti, penè combustam, sicut Esdras veterem legem, restaurauerunt. Claustra illorum castra Dei sunt, vbi nocte in psalmis, & Orationibus parati sunt suscitare Leuiathan, qui sub vmbra dormit in locis humentibus. Sic viuebant Patres nostri, hæc nobis virtutum exempla reliquerunt, quorum si vestigia sequuti fuerimus, verè Cistercienses erimus non solo habitu & nomine, sed virtute & perfectione. Quod autem spectat ad ritum Cisterciensem, maiores nostri à Regula S. Benedicti nullatenus deuiantes, ritum proprium instituerunt regulæ prorsus conformem, qui propterea à communi Monastico discrepat in nonnullis.

Iacob. Acon. c. 14.

P. Bles. ep. 82.

P. Cell. lib. 6. ep. 23.

2. Ante lectiones nec Orationem Dominicam, nec absolutiones præmittimus: ad Primam, & Completorium nec confessionem, nec preces habemus: ad Responsoria post Capitulum non adiungimus *Gloria Patri*, horum enim nullam Regula mentionem facit. Æstiuo tempore vnicam perpetuò lectionem in nocturnis ferialibus legimus, sic eadem regula decernẽte: quapropter nullum festum habemus trium lectionum. Tum quod D. Benedictus Hymnos Ambrosianos

vocet, Hymnos omnes ab Ambrosianis accepimus, iisdemque prorsus omni tempore, quibus & illi: quorum Catalogum inueniet curiosus lector apud Radulphum Tungrensem. Ad Tertiam, & Completorium Hymnos variamus pro varietate temporum, & festorum. In Vesperis nunquam Psalmos feriales mutamus ad mentem regulæ, quæ in festiuitatibus Psalmorum mutationem pro Vigiliis tantum nocturnis permittit. Singulis horis Collectas proprias habemus. Festa quæ non sunt 12. lectionum sola commemoratione in primis Vesperis, & Laudibus celebramus. Festa ipsa 12. lectionum in tres classes diuidimus: solemniora dicuntur sermonis, quod Abbas ea die sermonem ad Monachos habeat. Alia sunt duarum Missarum, quod duæ Missæ Conuentuales de illis cantentur, vna post Primam, altera post Tertiam. Alia vnius Missæ, quod vnica de illis Missa canatur. Antiphonas nunquam duplicamus, sed tantum post Psalmos integras cantamus. Ad Laudes vnam dumtaxat dicimus Antiphonam, ad cuius tenorem omnes Psalmos modulamur. Omnes horas commemoratione Beatæ Virginis, & Dominicæ Incarnationis concludimus. Quotidie tandem post Completorium Antiphonam *Salue Regina* solemniter decantamus.

§. V.

De ritu Carthusianorum.

1. SAcrosancta Religio Carthusiana, licet in cæteris Benedicti Regulam non agnoscat, ritum tamen Benedictinum in diuinis Officiis obseruat. Paucis exceptis vix discrepant à Cistercienfibus, quibus ferè coæui sunt. Cœpit enim Cistercium anno Domini 1098. Carthusia verò initium habuit anno 1086. vt putauit Baronius, vel 1084. vt ex monumentis Ordinis collegit in suo Brunone Theophilus Raynaudus. Ante Vigilias dicunt ter *Pater, & Aue.* Post vltimam Antiphonam Nocturni recitant semel *Pater, & Aue*, & Absolutionem. Post *Benedictus* dicunt nouem vicibus *Kyrie eleison*, *Christe eleison*, *Kyrie eleison* cum multis precibus. Priuatis diebus ad preces adiungunt Psalmum *Miserere*: quas preces repetunt singulis horis. In fine lectionum ex Prophetis addunt, *Hæc dicit Dominus*, *Conuertimini ad me, & salui eritis.* Ad Vesperas Psalmos mutant pro diuersitate festiuitatum. Ad Primam dicunt quotidie Symbolum Athanasij. Ad salutationem Angelicam pulsant quater in die, post Matutinum, post Primam, post Nonam, post Completorium. Post Collectam dicto *Benedicamus Domino* nihil aliud adiungere consueuerunt. In reliquis, vt dixi, ferè conueniunt cum Cistercienfibus. Commendat eorũ cantum Christus Saluator noster apud S. Brigittam c. 4. reuelationum extrauagantium: & Angelicam eorumdem Psalmodiam elegantissimè collaudat Francisc. Petrarcha in præfatione lib. de otio Religiosorum.

Sunt autem reuera Carthusiani magna orbis miracula, in carne extra carnē viuentes, Angelos nobis in terra, & Ioannē Baptistam in Eremo repræsentantes. Sunt præcipuum Ecclesiæ ornamentum, similes aquilæ in cœlum volanti, quorum status vniuersarum religionum institutis iure præfertur. Pius quidam, & religiosus Poëta apud Maximilianum Sandæum in sua mystica Theologia Cartusianorum vitam, & mores hoc eleganti Epigrammate mirabiliter expressit. Sand. lib. 2. comment. 3. exercit. 2. disquisit. 6.

Pallentem nuper rigidi Brunonis alumnum
Sic adiit mundum linquere certus Odo.
Ede Pater, quæ Cartusiæ sit regula vitæ.
Quæ nox, quæue dies, quid fugiant, quid agant.
Ede quibus studiis hic viuitur. Ille tacendo
Fugit, & ingemuit. Non potuit melius. Bernard. Bauhusis Epigram. l. 5.

Historiam illam notissimam Theologi Parisiensis, qui post mortem tribus distinctis vicibus iustè se accusatum, iudicatum, & damnatum pronunciauit; atque huius Ordinis institutioni occasionem dedit, copiosissimè defendit Raynaudus supra citatus in suo Brunone, vbi plura de laudibus Cartusianorum Lector inueniet.

§. VI.

De ritu Præmonstratensium.

1. NVlla post Monachos Religiosarum Congregationum, quæ proprios ritus habeat, antiquior est Præmonstratensi. Sumpsit enim originem hic sacer, & Canonicus ordo à sanctissimo Patre Norberto anno salutis 1115. habuitque aliquando plusquam mille Abbatias. Eorum ritus cum Romanis conueniunt, si pauca quædam excipias. Et primò quidem ante Vigilias nocturnas tres Psalmos recitant cum quibusdam precibus, & orationibus. Deinde in ipsis Vigiliis ante Lectiones dicunt Versum, & Orationem Dominicam, sed non absolutiones. Post nonum Responsorium concinunt *Te Deum laudamus:* & ante Laudes vnum Versum semper præmittunt, quem vocant Sacerdotalem. In primis Vesperis solemnitatum magnum Responsorium concinunt post Capitulum. Ad omnes horas diei Hymnos variant pro ratione temporum, & festiuitatum. Antiphonam B. Virginis, qua terminantur Horæ, nonnisi post Completorium cantant. Psalterium more Romano in dies & horas distribuunt, nisi quod Psalmum 117. *Confitemini* à Septuagesima vsque ad Pascha diebus Dominicis non ad Primam, sed ad Laudes dicunt loco Psalmi *Dominus regnauit*, quem eo tempore canunt ad Primam. De reliquo tam diurnum, quam nocturnum Officium ea methodo ordinant, qua Romana consueuit Ecclesia: imò suum Breuiarium esse existimant antiquum Romanum, quod purum ab ipsis conseruatum sit, non acceptatis mutationibus, & nouis eiusdem reformationibus.

§. VII.

De ritu Prædicatorum.

1. ILlustrissimus Prædicatorum Ordo à Canonicis Præmonstratensibus vt D. Augustini Regulam, ita & psallendi ritum accepit. Sed viri doctrina, & sanctitate eximij eos vsus in quibusdam mutarunt. Ad Primam tres Psalmos recitant *Deus in nomine tuo*, *Beati immaculati*, *Retribue:* diebus vero Dominicis à Septuagesima vsque ad Pascha nouem videlicet, *Deus Deus meus respice in me*, *Dominus regit me*, *Domini est terra*, *Ad te Domine*, *Iudica me*, *Deus in nomine tuo*, *Dominus regnauit decorem indutus est*, *Beati immaculati*, & *Retribue:* quo etiam tempore dicunt ad Laudes Psalmum 117. *Confitemini* loco Psalmi *Iubilate.* Reliquo anni tempore dictos Psalmos, quos Romani distributos per ferias dicunt ad Primam, isti omittunt. Martyrologium legunt post Laudes, sed cum Matutinum vespere diei præcedentis dicitur, tunc legitur post Primam. In primis Vesperis solemnitatum hos Psalmos concinunt, *Laudate pueri Dominum*, *Laudate Dominum omnes gentes*, *Lauda anima mea Dominum*, *Laudate Dominum quoniam bonus est Psalmus*, & *Lauda Hierusalem Dominum.* Hymnos Completorij variant pro ratione temporum, & in fine horarum semper dicunt Antiphonam *Salue Regina*, & alteram de sancto Dominico cum quibusdam precibus. Extra Aduentum, & Quadragesimam Officium feriale ter, vel quater in Hebdomada omittunt, recitant enim de S. Dominico, de sanctissimo Sacramento, de B. Virgine, & de Sancto titulari Prouinciæ. A die Paschatis vsque ad Trinitatem tribus Psalmis, totidemque Lectionibus nocturnas quotidie Vigilias perficiunt, quod post octauas Resurrectionis non nisi diebus Dominicis vsque ad Ascensionem faciunt Præmonstratenses.

§. VIII.

De ritu Carmelitarum.

1. CArmelitæ Breuiarium habent secundum antiquam consuetudinem Ecclesiæ Hierosolymitanæ. Hic enim Ordo pietate, & religione præstantissimus diu floruisse in Oriente dicitur, antequam per diuersas Europæ Prouincias diffunderetur. Eorum ritus non discrepant à Dominicanis, hoc dumtaxat excepto quod diebus Dominicis per annum dicunt ad Primam Psalmum 117. *Confitemini.* In Dominicis item Aduentus quinque Psalmos ad Primam aliis consuetis præmittunt, nempè 21. *Deus Deus meus*, cum quatuor sequentibus. Dominicis verò Septuagesimæ vsque ad Pascha ad Laudes, & Primam eosdem Psalmos recitant, quos Prædicatores. Tempore Paschali consuetos Psalmos concinunt in nocturnis Vigiliis;

tres autem Psalmos dicunt solummodo per octauas Paschatis, & Pentecostes, sicut Romani, Preces longiores habent post quædam officia. In fine cuiusque horæ semper dicunt Antiphon. *Salue Regina*, cui tempore Paschali substituitur *Regina cæli*. Officia multa sanctorum habent cum elegantibus Hymnis, Antiphonis, & Responsoriis. Diebus Resurrectionis initio Vesperarum, omisso Versu *Deus in adiutorium*, cantant solemniter *Kyrie eleison* nouem vicibus, sicut in Missa: quo ritu vtebatur olim Romana Ecclesia, vt constat ex ordine Romano, & ex Ruperto Abbate: eumdemque legi in Breuiario Præmonstratensi, & in antiquiori Breuiario Ordinis Prædicatorum. Ruper. lib. 8. de diu. off. cap. 2.

§. IX.

De ritu Lugdunensis Ecclesiæ.

1. SAncta Lugdunensis Ecclesia Galliarum Primatu insignis propriis ritibus vtitur, quos S. Irenæum Episcopum, & Martyrem instituisse earum partium traditio est. Psalterium in ferias, & horas distribuitur more Romano; sed ad Primam per Hebdomadam nonnisi tres Psalmos recitant *Deus in nomine tuo*, *Beati immaculati*, & *Retribue*: diebus verò Dominicis nouem, videlicet, *Deus Deus meus respice in me*, *Dominus regit me*, *Domini est terra*, *Ad te Domine*, *Iudica me Domine*, *Confitemini*, *Beati*, *Retribue*, & Symbolum Athanasij, quod quidem Symbolum Primæ Dominicali omnes Ecclesiæ adiungere consueuerunt. Dominica autem Sexagesimæ, & sequentibus Dominicis vsque ad Pascha duos priores Psalmos ad Laudes mutant, & pro Psalmo *Dominus regnauit*, legunt Psalmum 50. *Miserere*, pro Psalmo *Iubilate*, Psalmum 117. *Confitemini*: atque ideo eodem tempore ipsum *Confitemini* omittunt ad Primam, & pro eo substituunt Psalmum *Dominus regnauit*. Hoc excepto in Psalmorum distributione conueniunt omnino cum Romanis: Porro singula Officia à Lugdunensibus sic ordinantur.

2. Nocturnis præmittunt Orationem Dominicam solam, deinde dicunt Versum *Sancti Spiritus adsit nobis gratia*, tum *Domine labia mea aperies*, *Deus in adiutorium*, *Gloria Patri*, & Inuitatorium. Immediatè post Inuitatorium dicuntur Psalmi, nam Hymnis carent omnia Officia excepto Completorio. In numero, & ritu lectionum non discrepant à Romanis. Post vltimum responsorium concinunt *Te Deum laudamus* cum Antiphona, & *Gloria Patri* ad instar Psalmi: sequitur Versus, quo dicto incipiunt Laudes. Post Psal. Laudum dicto Capitulo, & Versu sequitur Canticum, omisso Hymno, tum Collecta diei, *Benedic. Domino*, & finis. Prima, Tertia, Sexta, & Nona conueniunt cum Romanis, si Hymnos demas, & parua Responsoria post Capitulum. Id quoque notandum quod ante Horas Orationem Dominicam solam recitant, & post singulas legunt Psalmum

De profundis cum Collecta pro defunctis. Antiphonam de B. Virgine, qua Romani terminant horas, hi nonnisi post Nonam & Completorium concinunt. Vesperas incipiunt quemadmodum & alias horas, tum dictis Psalmis & Versu, Canticum Deiparæ modulantur. In quibusdam solemnitatibus Antiphonam Cantici septies repetunt, & Versibus ipsius Cantici intermiscent. Dicunt postea Collectam more solito, & sic finiuntur Vesperæ. Completorio nullam præmittunt lectionem, sed dicta Oratione Dominica, dictisque Versibus *Conuerte nos Deus*, & *Deus in adiutorium* eosdem Psalmos concinunt, quos Romani. Sequitur Hymnus, quem singulis feriis, & festis mutant: statim verò post Hymnum dicitur Versus, omisso Capitulo, tum Canticum Simeonis, postea preces, Oratio, & Benedictio: deinde Psalmus *De profundis*, ac tandem Antiphona conueniens de B. Virgine. Certis diebus ad Laudes & Vesperas, itemque ad reliquas horas preces habent, Litanias, & Processiones, ac peculiares quosdam ritus, quos breuitatis gratia prætermitto. Ecclesia ista nouitates nescit, & tam in cantu, quam in ceremoniis, & aliis functionibus Ecclesiasticis antiquitatis tenacissima est, de qua re sic laudatur à D. Bernardo: Bern. Epist. 174. Inter Ecclesias Galliæ constat profectò Lugdunensem hactenus præminuisse sicut dignitate sedis, sic honestis studiis, & laudabilibus institutis. Vbi enim æque viguit disciplinæ censura, morum grauitas, maturitas consiliorum, auctoritatis pondus, antiquitatis insigne? Præsertim in Officiis Ecclesiasticis haud facilè vnquam repentinis visa est nouitatibus acquiescere, nec se aliquando iuuenili passa est decolorari leuitate Ecclesia plena iudicij.

§. X.

De ritu Ambrosiano.

1. MEdiolanensis Ecclesiæ ritus à D. Ambrosio eius ciuitatis Archiepiscopo Ambrosiani dicuntur, non quod ipse institutor eorum fuerit, vt multorum opinio est, sed quia illos auctoritate sua, & eximia sanctitate plurimum nobilitauit. Dici autem Ambrosiani cœperunt paulo post eius decessum, vt obseruat doctissimus vir Ioseph Vicecomes lib. 2. de ritibus Missæ cap. 12. qui asserit eam Ecclesiam Missæ ordinem à S. Barnaba Apostolo, psallendi verò Regulam à S. Miroclete Archiepiscopo accepisse. Psalterium diuidunt Ambrosiani in duas partes, primam à Psalmo primo ad 109. *Dixit Dominus* nocturnis Vigiliis, secundam vsque ad finem diurnis horis assignant. In huius secundæ partis distributione sequuntur omnino Romanam Ecclesiam. At prima pars in duas Hebdomadas diuisa decem continet decurias, vt vocant, singulisque noctibus vna decuria persoluitur, hoc modo. Prima decuria Psalmos sexdecim continet à primo vsque ad 16. & psallitur feria secunda prioris Hebdomadæ.

domadæ. Secunda decuria incipit à Psalm. 17. *Diligam te Domine:* habetque Psalmos quatuordecim, & expletur feria tertia. Aliæ decuriæ Psalmis decem constant, excepta vltima, quæ octo Psalmorum est. Decuria itaque tertia pro feria quarta incipit à Psalmo 31. *Beati quorum.* Quarta pro feria quinta à Psalm. 41. *Quemadmodum desiderat.* Quinta pro feria sexta à Psalm. 51. *Quid gloriaris.* Sexta pro feria secunda alterius Hebdomadæ à Ps. 61. *Nonne Deo.* Septima pro feria tertia à Ps. 71. *Deus iudicium tuum*, & sic deinceps. Sabbatis, & Dominicis diebus, & in solemnitatibus Domini certis Canticis nocturnas preces persoluunt. In feriis autem, & quibuslibet aliis sanctorum festiuitatibus suprascriptas decurias non mutant. Ab hac tamen Regula excipiuntur sex feriæ ante Natiuitatem Domini, quas vocant de exceptato, & sex item feriæ maioris Hebdomadæ, in quibus Psalmis vtuntur peculiaribus. Porrò Psalterij versionem propriam habent similem ei, qua Romæ vtuntur Canonici S. Petri in Vaticano.

2. Ad Nocturnos post *Pater, & Aue* dicitur Versus *Deus in adiutorium:* sequitur Hymnus semper idem, *Æterne rerum conditor*, mox additur Responsorium, deinde Canticum trium puerorum cum Antiphona, & ter *Kyrie eleison.* Postea cum Antiphonis dicuntur Cantica vel Psalmi pro exigentia diei vel temporis: quibus dictis leguntur tres lectiones cum suis benedictionibus ferè semper propriis. Diebus Dominicis lectiones sunt de Homilia in Euangelium, in feriis de scriptura, in festis tertia est de vita Sancti, vel de sermone festiuitatis. Excipiuntur ab hoc ordinario Natiuitas Domini, & Epiphania, quibus diebus dicuntur tres Nocturni, & nouem Lectiones. Feria item sexta in Parasceue leguntur sex Lectiones, sed tres vltimæ sunt integræ Passiones secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Ioannem: Passio verò secundum Matthæum Missæreseruatur. Post duas priores lectiones duo sequuntur Responsoria: post vltimam dicitur *Te Deum laudamus*, si tempus requirat, vel nihil additur.

Laudes absolutè inchoantur à Versu *Deus in adiutorium:* sequitur Canticum Zachariæ, pro quo in Dominicis Aduentus, in Natiuitate Domini, Circumcisione, & Epiphania dicitur Canticum Moysis *Audite cœli* cum Antiphona, & ter *Kyrie eleison.* Tum in Dominicis, & sanctorum solemnitatibus dicitur quinquies, vel etiam septies repetita Antiphona ad sanctam Crucem, addita quadam Oratione secreta. Mox alterum Moysis *Cantemus Domino* cum sua Antiphona, & ter *Kyrie eleison*, aliaque Oratione secreta. Deinceps Canticum trium puerorum *Benedicite omnia opera* (illud enim quod dicitur ad Nocturnos incipit *Benedictus es Domine Deus Patrum nostrorum*) cuius loco Sabbato dicitur Psalmus 117. *Confitemini*, & in aliis feriis Psalm. 50. *Miserere* cum Antiphona, & ter *Kyrie elei-*

ſon. Additur Oratio clara voce, qua finita ſub vno *Gloria Patri* quatuor Pſalmi recitantur *Laudate Dominum de cœlis* cum duobus ſequentibus, & *Laudate Dominum omnes gentes.* Finitis Pſalmis dicitur Capitulum, tum Antiphona cum tribus *Kyrie eleiſon*, *Dominus vobiſcum*, & Pſalmus directus, qui ſimul ab vtroque choro cantatur. Poſtea Hymnus pro qualitate Officij diuerſus: & duodecies *Kyrie eleiſon* cum *Dominus vobiſcum*: & dicitur pſallenda vna in feſtis Sanctorum, in Dominicis duplex. Eſt autem pſallenda Antiphona quædam repetita cum *Gloria Patri* additis quibuſdam Verſibus, & ter *Kyrie eleiſon* cum Oratione. In feriis loco pſallendæ dicitur quoddam Reſponſorium, quod vocatur in baptiſterio. Quibus abſolutis finiuntur Laudes, niſi facienda ſit aliqua commemoratio, quæ fieri ſolet per pſallendam illius diei vel officij, de quo fit commemoratio. Quotidie autem, quando Officium non eſt ſolemne, fit commemoratio de B. Virgine, de S. Ambroſio, & de Patrono Eccleſiæ.

Ad Primam poſt *Pater*, & *Aue*, & *Deus in adiutorium* dicitur Hymnus *Iam lucis orto ſidere*: Tum Pſalmi *Deus in nomine tuo*, *Beati*, & *Retribue* ſine Antiphona: quibus finitis dicitur *Alleluia*, & in Quadrageſima *Laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ.* Sequitur epiſtolella, vt vocant, cum Reſponſorio breui, cui ſtatim quotidie ſubditur Symbolum Athanaſij: poſtea Capitulum cum precibus, quæ tamen omittuntur in quibuſdam ſolemnitatibus. Adduntur tres Orationes eædem ſemper. Tum legitur Martyrologium, poſt quod dicitur Verſus *Exultabunt ſancti in gloria* cum oratiuncula, & ſic finitur Prima.

Tertia, Sexta, & Nona iiſdem Hymnis, & Pſalmis explentur, quibus vtitur Romana Eccleſia. Pſalmi tamen dicuntur ſine Antiphona, in quorum fine dicto *Alleluia*, vel *Laus tibi Domine*, ſequitur epiſtolella cum Reſponſorio breui, tum preces, ſi dicendæ ſint, poſtea Oratio, & ſic terminantur Horæ. In ſolemnitatibus, & Dominicis diebus cantatur Hymn. ad Tertiam, qui incipit *Iam ſurgit hora tertia.*

Veſperæ poſt *Pater*, & *Aue* incipiunt abſolutè à Salutatione *Dominus vobiſcum*, deinde cantatur Lucernarium, id eſt Reſponſorium quoddam ter repetitum diuerſum ſecundum Officij diuerſitatem. Dicitur iterum *Dominus vobiſcum*, poſtea Antiphona, mox tertiò *Dominus vobiſcum:* tum Hymnus conueniens. Poſt Hymnum quartò *Dominus vobiſcum*, & Reſponſorium, quo finito adhuc repetitur *Dominus vobiſcum.* Sequuntur quinque Pſalmi cum ſuis Antiphonis iidem videlicet, quibus vtitur Romana Eccleſia. Verum in ſolemnitatibus Domini ſub vna Antiphona, & vno *Gloria Patri* vnus Pſalmus dicitur diuerſus pro diuerſitate Officij, cui ſemper adiungi ſolent Pſalmi *Ecce nunc benedicite Dominum*, & *Laudate Dominum omnes gentes.* In feſtis ſanctorum poſt primam Orationem dicitur alter

Psalmus diuersus pro varietate Officij, seu festiuitatis. Absolutis Psalmis cum Antiphonis dicitur ter *Kyrie eleison*, *Dominus vobiscum*, & Oratio conueniens Officio. Postea *Dominus vobiscum*, & *Magnificat* præmissa Antiphona. Finito Cantico iteratur primus eiusdem Versus, & repetita Antiphona dicitur ter *Kyrie eleison*, & alia Oratio. Deinde psallenda, & alia, sicut in Laudibus recitantur. In feriis Quadragesimæ non dicitur *Magnificat*, sed duodecies *Kyrie eleison*. Habent Ambrosiani quasdam Vesperas de sanctis Patronis, & Titularibus Ecclesiarum, quæ dicuntur cum Vigiliis, in quibus post primam Orationem dicitur primus Psalmus, tum legitur vna lectio de vita illius Sancti cum suo Responsorio, & post aliam Orationem dicto secundo Psalmo legitur alia lectio cum suo item Responsorio. Denique dicto Cantico *Magnificat* cum psallendis cantantur Litaniæ cum quibusdam Orationibus.

Ad Completorium præmissis *Pater*, *Aue*, *Conuerte nos*, & *Deus in adiutorium*, dicitur quotidie Hymnus *Te lucis ante terminum*, excepta Quadragesima, in qua dicitur Hymnus *Christe qui lux es & dies*. Tum sine Antiphona dicuntur Psalmi *Cum inuocarem*, *In te Domine*, *Qui habitat*, & sub vno *Gloria Patri*, *Ecce quam bonum*, *Ecce nunc benedicite Dominum*, & *Laudate Dominum omnes gentes*: quibus finitis dicitur *Alleluia*, vel *Laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ*. Tum in Quadragesima Hymnus *Te lucis ante terminum*, alio tempore statim subditur Epistolella cum suo Responsorio breui, deinde Canticum *Nunc dimittis* cum precibus, si dicendæ sint; Additur Antiphona B. Virginis cum sua Oratione. Tandem fit confessio communis, & sic finitur Completorium.

§. XI.

De ritu Mozarabico.

1. CVm Hispania penè omnis Arabum inundatione tabesceret, Christiani inter barbarorum pressuras degentes dicti sunt Mozarabes, siue Mixtarabes, id est mixti cum Arabibus, quare & Officium eorum Mozarabicum, & Mixtum appellatum est. Huius ritus institutores fuerunt sancti viri Leander, & Isidorus Hispalenses Episcopi, solius tamen Isidori nomen retinuit, quem solum eius auctorem agnoscit Baronius. Sic inscribi solet, Officium Gothicum, siue Mixtum secundum Regulam B. Isidori. Ex decreto quarti Toletani Concilij omnes Hispaniarum Ecclesiæ hoc olim vtebantur, sed regnante Alphonso VI. mutatum fuisse dicitur iussu Gregorij VII. Romani Pontificis, cuius ob hanc causam cum Regibus Hispaniarum contentiones narrat Baronius. Extant de hac re eiusdem Gregorij Epistolæ Alphonso, & Sanctio Regibus, & Episcopis Hispaniarum à paribus scriptæ Indictione duodecima anno scilicet 1074.

Baron ann. 633. num. 70.

Idem. an. 1074. & 1080. Greg. VII. lib. 1. Epist. 64. & 83.

Tametſi enim officium iſtud à viris ſanctis, & orthodoxis compoſitum fuiſſet, Hiſpania tamen ab infidelibus deuaſtata multi errores in illud irrepſerant, vt ex Albino Flacco conſtat lib. 1. aduerſus Elipantum Epiſcopum Toletanum, qui ex iiſdem Officiis deprauatis multa aſſumit teſtimonia ad ſuam hæreſim aſtruendam. Nunc tam Miſſale quam Breuiarium huius ritus correcta ſunt, & iuxta ſenſum Catholicum emendata iuſſu Franciſci Ximenez Archiepiſcopi Toletani, qui exploſis Gothicis characteribus, Latinis ea conſcribi, ac typis mandari curauit: tum Sacerdotes inſtituit, qui iuxta hunc ritum Deo laudes, & ſacrificium offerrent. Adhuc viget hoc Officium, & ſeruatur Toleti in quinque Parœciis, & in ſacello eiuſdem Franciſci Ximenez, itemque Salamanticæ in ſacello Doctoris Talabricenſis, quod eſt in clauſtro maioris Eccleſiæ. Plura de hoc ritu Etherius, & Beatus Scriptores antiqui, & graues lib. 1. aduerſus præfatum Elipantum. Diſcrepat ferè in omnibus ab vſibus aliarum Eccleſiarum.

2. Omnes horæ ſic inchoantur. *Kyrie eleiſon, Christe eleiſon, Kyrie eleiſon. Pater noſter, & Aue Maria* ſecretò: additur in nocturnis *Aue Regina cœlorum* cum Verſu, & Oratione. Tum protinus alta voce, *In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti lumen cum pace*: reſpondent omnes *Deo gratias*. Solum Completorium aliter incipit, vt videbimus. Horis autem abſolutis dicitur *Pater noſter* alta voce, ſingulisque petitionibus reſpondetur *Amen*, niſi cum iſta profertur *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie*, cui reſpondetur, *Quia Deus es*. Mox eodem vocis tenore in Laudibus, & Veſperis hæc Oratio ſubſequitur: *Liberati à malo, confirmati ſemper in bono tibi ſeruire mereamur Deo, ac Domino noſtro. Pone Domine finem peccatis noſtris, da gaudium tribulatis, præbe redemptionem captiuis, ſanitatem infirmis, requiemque defunctis: concede pacem, & ſecuritatem in omnibus diebus noſtris, frange audaciam inimicorum noſtrorum: exaudi Deus orationes ſeruorum tuorum omnium fidelium Chriſtianorum in hoc die, & in omni tempore. Per Dominum noſtrum.* In cæteris precibus loco huius Orationis dicitur, *A malo nos libera, & in tuo timore, & opere bono nos confirma.* His peractis dicit Diaconus, *Humiliate vos benedictioni*: & ſtatim Sacerdos benedictionem pronunciat tres petitiones continentem, quarum cuilibet reſpondetur. *Amen.* Tandem omnes horæ hac clauſula terminantur, *In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti perficiamus cum pace*: & reſpondent omnes *Deo gratias*. Habebant olim Mozarabes horas duodecim, ex quibus quatuor reiectæ ſunt, videlicet, in principio noctis, ante lectum media nocte, & in ſurrectione lecti.

Nocturnæ preces huius Officij breuiſſimæ ſunt. Poſt commune principium ſupraſcriptum dicitur Antiphona cum Pſalmo 50. *Miſerere.* Hinc tres cantantur Antiphonæ cum Reſponſorio vno,

quamlibet autem Antiphonam sua comitatur Oratio. Diebus Dominicis loco primæ Antiphonæ dicitur Hymnus *Æterne rerum conditor*, statimque sequitur Oratio, post quam dicuntur tres Psalmi cum suis Antiphonis. His rursum succedunt tres Antiphonæ cum Responso, & Orationibus. Cum vltimo autem Responsorio absoluuntur Vigiliæ nocturnæ. Psalmus *Miserere* mutatur in Psalmum *Domine quid multiplicati sunt* diebus Dominicis à Paschate ad Pentecosten, & in festis solemnioribus.

Ad Laudes dicta prius salutatione *Dominus sit semper vobiscum* cantatur Antiphona, quam sequitur Canticum vnum ex veteri, vel nouo Testamento. In festis B. Virginis, & in nocte Natiuitatis Domini dicitur hoc loco Canticum *Magnificat*: & in festo S. Ioannis Baptistæ Canticum *Benedictus*. Aliis diebus alia Cantica diuersa assignantur. Absoluto Cantico repetitur Antiphona, & dicto *Dominus sit semper vobiscum*, dicitur alia Antiphona ante Canticum trium puerorum. Sequitur sonus similis nostris Responsoriis, & alia Antiphona ante Psalmum *Laudate Dominum de cœlis*, quo decantato legitur Prophetia, quam sequitur Hymnus, tum supplicatio Sacerdotis ad populum, qua eum hortatur, vt petat à Deo quæ necessaria sunt ad salutem: cui respondetur *Præsta omnipotens æterne Deus*. Postea Capitulum per modum Orationis præmisso *Kyrie eleison*: Tum *Pater noster*, & Laus constans ex versibus quibusdam sæpius repetitis, dataque benedictione finis Laudibus imponitur. Antiphonis & Laudibus sæpius adiungunt sanctissimæ Trinitatis doxologiam, quam hoc modo pronunciant, *Gloria & honor Patri, & Filio & Spiritui sancto in sæcula sæculorum. Amen.*

Post Laudes vnum Officium speciale habent Mozarabes ante Primam persoluendum, quod vocatur Aurora. Solis diebus ferialibus dicitur, & constat quatuor Psalmis cum Antiphona, habetque laudem vnam, Hymnum vnum, Versum vnum, *Pater noster*, & quasdam preces. Psalmi sunt isti, Deus in adiutorium, Beati immaculati, In quo corrigit, Retribue.

Initio Primæ dicitur Antiphona, & *Dominus sit semper vobiscum*, statimque dicuntur septem Psalmi, nimirum Deus misereatur, Exaltabo te Deus meus Rex, diuisus in Versu Regnum tuum, Laudate pueri, Adhæsit, Legem pone, & Veniat: tum iteratur Antiphona, quam sequitur Responsum vnum, Prophetia, Epistola, laus, Hymnus, & Versus. Mox dicitur *Te Deum laudamus*, & *Gloria* extra Aduentum, & Quadragesimam: deinde Symbolum Apostolorum, supplicatio, *Pater noster*, benedictio, & finis.

Tertia, Sexta, & Nona incipiunt vt Prima, habentque quatuor Psalmos, & varia Responsa, quibus succedunt Prophetia, Epistola, laus, Hymnus, & clamores, quibus petunt à Deo, vt non iuxta scelera

pœnas infligat. Sequuntur ſupplicatio, Capitulum, *Pater noſter*, benedictio, & ſic horæ ſingulæ terminantur. Ad Tertiam hi Pſal. dicuntur, Venite exultemus, Memento verbi tui, Portio mea, Bonitatem. Ad Sextam, Deus in nomine tuo, Feci iudicium, Mirabilia, Iuſtus es Domine. Ad Nonam, Lauda anima mea Dominum, Lætatus ſum, Ad te leuaui oculos meos, Niſi quia Dominus.

Ad Veſperas nullos concinunt Pſalmos, ſed dicto *Dominus ſit ſemper vobiſcum* cantant laudem vnam, ſonum vnum, Antiphonam vnam, ſemperq; ſingulis præmittunt ſalutationem. Sequitur alia laus, tum Hymnus, ſupplicatio, Capitulum, *Pater noſter*, benedictio: item alia laus, quæ dum cantatur incenſatur Eccleſia: demum recitata Oratione, ſiue Collecta diei finiuntur Veſperæ.

Completorium initium ſumit à Pſalmo *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine*. Mox dicuntur tria *Alleluia*, & in Quadrageſima *Laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ*. Sequitur alius Pſalmus, iterumque ter *Alleluia*: deinde alius Pſalmus cum Hymno, & Verſu. Conſequenter dicitur Pſalmus *Qui habitat*. Huic ſuccedit alius Pſalmus, & alter Hymnus: tum Verſus, ſupplicatio, Pater *noſter*, & benedictio. Dicta tandem Antiphona *Salue Regina* cum Verſu, & Oratione abſoluitur Completorium.

§. XII.

De aliis quibuſdam ritibus Eccleſiæ Latinæ.

1. PRæter hactenus deſcriptos ritus de aliis quoque Latinis Eccleſiis agendum foret, quæ & proprio vtuntur Breuiario, & ſingulari inter cæteras religione, ac dignitate præeminent. Multi enim Epiſcopatus in Gallia, & in Belgio ſunt, multi in Germania, & quidam etiam in Hiſpania, qui proprio ac peculiari ritu Domino Deo laudes perſoluunt. Sed quoniam ab his quos iam deſcripſimus, maximè autem à Romanis vix diſcrepant, tum in Pſalmorum diſtributione, tum in numero lectionum, tum in ipſa Officij methodo, ac ordinatione, ſuperfluum exiſtimaui ſingularem de illis tractationem inſtituere. Nam præter quædam minutiora nihil noui in ipſis occurrit. Pſalterij diuiſionem eam Gallicæ Eccleſiæ ac Germanicæ, itemque Belgicæ, ac Hiſpanicæ ſequuntur, quam Romana tenet Eccleſia, exceptis Pſalmis qui horæ primæ deſeruiunt, in quorum diſtributione cum eo ritu ferè omnes conueniunt, quem Officio Prædicatorum, vel Lugdunenſis Eccleſiæ ſupra aſſignauimus. Eccleſia Biſuntina, quæ eſt Sequanorum Metropolis, habet hoc proprium, quod in ſecundis Veſperis ſolemnitatum, nec Capitulum, nec Hymnum dicit, ſed pro Capitulo *Alleluia* cum Verſu, pro Hymno quamdam proſam modulatur: in magnis item ſolemnitatibus bis Canti-

cum *Magnificat* repetit, variis intermixtis Antiphonis. Toletani ante Matutinum recitant flexis genibus Antiphonam *Aue Regina cælorum* cum Collecta: tum Psalmos Graduales, & horas B. Virginis præmittunt exceptis festis. Sed hæc minutiora sunt, & prætermittenda, cum notabile discrimen in sacris precibus non constituant.

§. XIII.

De ritu Græcorum.

1. AB Ecclesia Occidentali ad Orientalem transeo, à Latino ad Græcum idioma. Vox quidem dissona, vt loquitur Hieronymus, sed vna Religio. Hier.ep.17. Sunt autem Græcorum ritus in omnibus Ecclesiis, & Monasteriis Orientalibus similes, exceptis paucissimis obseruationibus, quæ licet modici momenti sint, diuersis tamen Typicis nomen dederunt: est enim Typicon S. Sabæ, Studitarum, Montis sancti, quæ quidem Typica varietatem potius Monasticarum constitutionum, quam sacrorum rituum continent. Psalterium diuidunt Græci in viginti καθίσματα quasi sedes, & pausas, siue stationes, quia dum bini, & bini ad recitandum accedunt, illis stantibus cæteri sedent. Quodlibet Cathisma siue pluribus, siue paucioribus constet Psalmis in tres partes distinguitur per Versum *Gloria Patri*: imo Cathisma 17. quod vnicum habet Psalmum 118. eadem distinctione in tres sectiones diuiditur. A Dominica in Albis vsque ad Dominicam post octauam Exaltationis S. Crucis, quæ die 14. Septembris à Græcis solemniter celebratur, totum Psalterium semel in hebdomada percurrunt hoc modo. Die Sabbati in Vesperis dicunt primum Cathisma. Die Dominico in Matutino secundum, & tertium. Feria secunda in Matut. 4. & 5. In Vesp. 6. Feria tertia in Matut. 7. & 8. In Vesp. 9. Feria quarta in Matut. 10. & 11. In Vesp. 12. Feria quinta in Matut. 13. & 14. In Vesp. 15. Feria sexta in Matut. 19 & 20. In Vesp. 18. Sabbato in Matut. 16. & 17. A Dominica post octauam Exaltationis vsque ad Dominicam in Quinquagesima eundem ordinem seruant in Psalterio legendo, nisi quod feria secunda, tertia, quarta, & quinta semper in Vesperis legunt Cathisma 18. & ea Cathismata, quæ Vesperis horum dierum assignata erant, adiiciuntur Matutino: & Matutino diei Dominicæ superadditur Cathisma 17. A Quinquagesima vsque ad Feriam quartam Dominicæ Palmarum bis in hebdomada Psalterium recitant. Die Sabbati ad Vesperas legunt primum Cathisma. Die Dominica ad Matut. 2. 3. & 17. Fer. secunda ad Matut. 4. 5. & 6. Ad Tertiam 7. Ad Sextam 8. Ad Vesp. 18. Feria tertia ad Matut. 9. 10. & 11. Ad primam 12. Ad Tertiam 13. Ad Sextam 14. Ad Nonam 15. Ad Vesp. 18. Feria quarta ad Matut. 16. 19. & 20. Ad primam primum. Ad Tertiam secundum. Ad Sextam 3. Ad Nonam

4. Ad Vesp. 18. Feria quinta ad Matut. 5. 6. & 7. Ad Primam 8. Ad Tertiam 10. Ad Sextam 11. Ad Nonam 12. Ad Vesp. 18. Feria sexta ad Matut. 13. 14. & 15. Ad Tertiam 19. Ad Sextam 20. Ad Vesp. iterum 18. A feria quarta Dominicæ Palmarum vsque ad Dominicam in Albis exclusiuè non legunt Psalterium, nam ista cathismata omittunt, quæ solent adiungi Officio iam ex quibusdam Psalmis, & Orationibus constituto. Omnia verò Cathismata aliquando ex octo, vel nouem Psalmis, aliquando ex paucioribus constant, excepto 17. quod, vt dixi, vnicum habet Psalmum *Beati immaculati in via.*

2. Totum Officium diuidunt Græci in Nocturnum quod μεσονύκτιον vocant, id est Officium mediæ noctis, Matutinum, Laudes, Primam, Tertiam, Sextam, Nonam, Vesperas, Completorium: quibus additur Typicon, quod loco Missæ recitari solet.

Nocturnum sic incipit. *Benedictus Deus noster nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Rex cœlestis, consolator spiritus veritatis, qui vbique es, & reples omnia, thesaurus bonorum, & vitæ largitor: Veni, & inhabita nos, & munda nos ab omni macula, & salua bone animas nostras.* Sequitur Trisagion, videlicet, *Sanctus Deus, sanctus fortis, sanctus immortalis miserere nobis:* & dicitur ter *Gloria Patri. Sanctissima Trinitas miserere nostri, Domine dele peccata nostra, Domine parce iniquitatibus nostris, sancte visita, & medere infirmitatibus nostris propter nomen tuum. Kyrie eleison*, ter *Gloria Patri. Quoniam tuum est regnum, & virtus, & gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti, nunc & semper, & in sæcula sæculorum Amen. Kyrie eleison* duodecies. *Gloria Patri. Venite adoremus Regem nostrum Deum. Venite adoremus Christum Regem nostrum Deum. Venite adoremus, & procidamus coram ipso Domino Iesu Christo, & Deo nostro.* Hoc initium est omnibus horis commune, si dicantur separatim: sin autem simul recitentur, illa Officia quæ adiunguntur ab illis versiculis incipiunt, *Venite adoremus.* Deinde Noct. ita prosequuntur. Dicūt Ps. 50. *Miserere*, & integrū Ps. 118. *Beati immaculati in via. Credo in vnum Deum*, Trisagion, Troparia consueta, & præscripta. *Kyrie eleison* quadragesies, cum solitis Orationibus. Tum sequitur secunda pars Nocturni. *Venite adoremus* ter, vt supra, Psalm. 120. *Leuaui oculos meos*, & 133. *Ecce nunc.* Trisagion, Troparia pro defunctis. *Kyrie eleison* duodecies. Oratio pro defunctis, & dimissio Nocturni cum precationibus pro viuis, & eorum necessitatibus specialiter expressis, & pro defunctis. Hic accedit petitio veniæ, & absolutio Sacerdotis, seu Archimandritæ, aut alterius Præpositi Monachorum. Die Sabbati loco Psalmi *Beati immaculati* dicuntur Psalmi sequentes, *Te decet Hymnus* vsque ad *Deus in adiutorium* inclusiuè, videlicet à 64. vsque ad 69. Dominica die Nocturnum penitus diuersum est. Post commune principium dicitur Psalmus *Miserere.* Tum

Oda.

Odarium de sanctissima Trinitate, quod nouem odis constat, sicut cætera omnia Odaria: secunda tamen ode non canitur. Trisagion, Troparia consueta, Litaniæ pro variis indigentiis, Petitio veniæ, absolutio, & precationes pro viuis, eorumque necessitatibus.

Ad Matutinum præmisso initio suprascripto dicuntur Psalmi 19. & 20. *Exaudiat*, & *Domine in virtute tua*. Mox Trisagion cum Tropariis, & Litania Sacerdotis. Tum Psalmi sex, nempe 3. *Domine quid multiplicati sunt*, 37. *Domine ne in furore*, 62. *Deus Deus meus ad te de luce vigilo*, 87. *Domine Deus salutis meæ*, 102. *Benedic*, & 142. *Domine exaudi*. Sequitur Litania magna Sacerdotis. Canitur deinde *Deus Dominus & illuxit nobis*, seu *Alleluia* pro diuersitate temporum, Troparia, & debita Cathismata Psalterij, Psalmus 50. *Miserere*, & post ipsum aliquot Odaria. Tum *Magnificat* addendo post quemlibet versiculum glorificationem B. Virginis Mariæ. In festis tamen solemnioribus non *Magnificat*, sed quædam alia cantantur, & in aliquibus festiuitatibus sufficit ode nona, quæ semper sine vlla exceptione B. Virginis laudes continet.

Laudes immediatè iunguntur Matutino, ideoque incipiunt sine præuiis oratiunculis, sed post Exapostilarion, siue diuersorium canitur *omnis spiritus laudet Dominum*. Sequuntur Psalmi 148. *Laudate Dominum de cœlis*, 69. *Deus in adiutorium*, & 108. *Deus laudem meam ne tacueris*, interserendo vltimi Psalmi Versiculis Stichiria diuersa pro dierum diuersitate. Additur *Gloria in excelsis* totum cum orationibus: Tum Litaniæ, & Stichiria cum quibusdam Versiculis: & post *Gloria Patri* cum Stichirio cantatur Versiculus *Bonum est confiteri Domino*. Demum Trisagion, Troparion, Litaniæ, & finis.

Ad Primam post initium dicuntur Psalmi 5. *Verba mea auribus percipe*, 89. *Domine refugium*, & 100. *Misericordiam, & iudicium*. Deinde Troparia pro temporis exigentia, & nonnulla quæ nunquam mutantur, Trisagion, Contacion quod est breuissimus modulus, *Kyrie eleison* quadraginta vicibus, Orationes, & finis.

Ad Tertiam, Sextam, & Nonam idem ordo seruatur, sed Psalmi diuersi sunt, & diuersæ Orationes. Psalmi Tertiæ sunt 16. 24. & 50. *Exaudi Domine iustitiam meam*, *Ad te Domine leuaui animam meam*, & *Miserere*. Sextæ 53. 54. & 90. *Deus in nomine tuo*, *Exaudi Deus orationem*, & *Qui habitat*. Nonæ 83. 84. & 85. *Quam dilecta*, *Benedixisti*, & *Inclina*. Cæterum præter horas sunt quoque Officia, quæ Mezoria nuncupantur. Mezorium primæ horæ post initium à Trisagio sumptum habet Psalmos 45. 91. & 92. *Deus noster refugium*, *Bonum est confiteri*, & *Dominus regnauit decorem indutus est*. Sequitur Trisagion, & post ipsum Troparia, tum *Kyrie eleison*

triginta vicibus, Orationes, & finis. Similiter procedunt reliqua Mezoria, sed Psalmos & Orationes peculiares habent. Mezorium horæ tertiæ his constat Psalmis 29. 31 & 60. *Exaltabo te Domine, Beati quorum, Exaudi Deus deprecationem meam.* Sextæ 55. 56. 69. *Miserere mei Deus quoniam conculcauit me homo, Miserere mei Deus miserere mei, Deus in adiutorium meum intende.* Nonæ 83. 84. 85. vt supra ad Nonam.

Typicon ita incipit. *Benedic anima mea Dominum: Benedictus es Domine:* sequuntur Psalmi 102. & 145. *Benedic anima mea Dominum, & Lauda anima mea Dominum.* Tum Canticum de Verbo incarnato. Octo beatitudines cum Tropariis, aut Stichiriis, Epistola, & Euangelium. Precationes cum glorificatione sanctissimæ Trinitatis. *Sanctus, Sanctus, Sanctus, Credo in vnum Deum.* Oratiuncula deprecatoria *Pater noster.* Contacia. *Kyrie eleison* duodecies Oratio ad sanctissimam Trinitatem. Psalmus 33. *Benedicam Dominum in omni tempore,* & finis.

Ad Vesperas post consuetum initium dicitur Psalmus 103 *Benedic anima mea Dominum*: Tum Litania magna. Postea Psalterium, mox Psalmi 140. *Domine clamaui ad te,* 141. *Voce mea ad Dominum clamaui,* 129. *De profundis, &* 116. *Laudate Dominum omnes gentes:* Versibus autem duorum Psalmorum posteriorum intermiscentur stichiria. Sequuntur Versiculi, Prophetiæ, Litania, Orationes, Psalmus 122. *Ad te leuaui oculos meos* cum stichiriis. Diebus Sabbati, & in primis Vesperis solemnitatum loco præfati Psalmi alij Versiculi adhibentur. Demum *Nunc dimittis,* Trisagion, Troparion, Litania, & finis.

Completorium, quod à Græcis ἀπόδειπνον dicitur, quia post cœnam persolui solet, triplex est pro temporum diuersitate. Aliud est paruum, aliud medium, aliud magnum. Completorium paruum præmisso principio habet Psalmos 50. *Miserere,* 69. *Deus in adiutorium,* & 142. *Domine exaudi.* Sequitur *Gloria in excelsis* cum Orationibus. Tum Odarium, Trisagion, Troparia, *Kyrie eleison* quadragesies, Oratio ad Deum, Oratio ad B. Virginem, alia Oratio ad Deum, & finis cum petitione veniæ, absolutione, & precationibus pro viuis, & defunctis. Completorium medium post initium habet Psalmum *Qui habitat,* tum Canticum Isaïæ *Nobiscum Deus,* postea Troparia, *Credo in vnum Deum,* Inuocationes B. Virginis, Angelorum, & Sanctorum, Trisagion, Troparia, *Kyrie eleison* quadragesies, & Orationem. Mox ter *Venite adoremus,* Psalm. 50. 69. & 142. *Gloria in excelsis,* & reliqua, vt in paruo Completorio. Completorium magnum in tres partes distinguitur. Prima pars post initium constat Psalmis 4. *Cum inuocarem,* 6. *Domine ne in furore,* 12. *Vsquequo,* 24. *Ad te Domine.* 30. *In te Domine speraui,* & 90. *Qui habitat.* Sequitur Canticum Isaïæ

Nobiscum Deus, Troparia, *Credo in vnum* Deum, Inuocationes B. Virginis, Angelorum, & Sanctorum, Trisagion, Troparia, *Kyrie eleison* quadrageſies, & Oratio. Secunda pars incipit à Verſu *Venite adoremus* ter: deinde dicuntur Pſalmi 50. & 101. *Miſerere*, & *Domine exaudi*. Tum Oratio Manaſſe Regis Iudæorum, Triſagion, Troparia, *Kyrie*, & Oratio. Tertia pars poſt *Venite adoremus* ter, habet Pſalmos 109. & 142. *Dixit Dominus Domino meo*, & *Domine exaudi*: deinde *Gloria in excelſis*, & reliqua, vt in paruo Completorio. Atque hi ſunt ritus, quibus communiter vtuntur Græci: ſunt tamen aliqua quæ pro ratione temporum immutantur, Officium enim hebdomadæ Paſchatis diuerſum eſt & breuiſſimum, Officium Quadrageſimæ ſolito longius, & alia multa ſunt, quæ ſigillatim deſcribi non poſſunt: & ſi quis ea exactius ſcire deſiderat, Typica conſulere debet. Porrò Græci ritus nullibi exactius obſeruantur, quam in Monte ſancto, quem Geographi Athon vocant. Degunt in eo multa millia Monachorum in diuerſis Monaſteriis, eſtque in tanta apud Græcos ſanctimoniæ æſtimatione, qua Roma apud nos. Mons adeò elatus eſt, inquit Pomponius Mela, vt credatur altius ſurgere, quam vnde imbres cadunt. Longitudo eius trium dierum, latitudo dimidij diei iter habere dicitur, eſtque in Macedonia. Sunt autem ritus Græcorum antiquiſſimi à ſanctis Patribus Sabba, Charitone, Euthymio, & aliis ſapientiſſimè ordinati. Succeſſu verò temporis multa addita, & mutata ſunt, vt docet vir doctiſſimus, & horum rituum peritiſſimus Leo Allatius lib. 3. de conſenſu Orientalis & Occidentalis Eccleſiæ cap. 17. & in Diſſertatione de libris Eccleſiaſticis Græcorum. Atque hinc factum eſt vt Græcanica Officia in ingentem molem excreuerint.

§. XIV.

De ritu Græco Monachorum Cryptæ ferratæ Ordinis S. Baſilij.

1. MOnaſterium Cryptæ ferratæ in agro Tuſculano ritus habet à communi vſu Græcorum in nonnullis differentes, quod quidem diſcrimen licet eſſentiale non ſit, vel magni momenti, libet tamen eoſdem ritus hic ſeorſim deſcribere, prout ab illo Monaſterio mihi tranſmiſſi ſunt, ad vberiorem Officij Græci cognitionem. Pſalterium diuidunt in 20. Cathiſmata, vt ſupra; & ſingulorum Officiorum hæc ſeries eſt.

Nocturnum ſiue μεσονύκτιον certis tantum diebus, recitant, vt in Aduentu Domini, & in Quadrageſima, aliiſque paucis inter annum diebus.

Ad Matutinum ſic procedunt. Hebdomadarius accepta benedictione à Superiore ſic incipit: *Benedictum Regnum Patris*, &c.

Filij, & Spiritus sancti nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Respondet Chorus, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Quo Versu bis repetito statim dicunt, *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam.* Deinde dicunt hos Psalmos, *Domine quid multiplicati sunt, Domine ne in furore tuo,* 2. *Deus Deus meus adte de luce vigilo*, & in fine postremi Psalmi addunt, *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto, & nunc, & semper, & in sæcula sæculorum, Amen. Alleluia* ter, *Gloria tibi Domine*, & iterum ter *Alleluia.* Tunc psallunt alios tres Psalmos *Domine Deus salutis meæ. Benedic anima mea Dominum,* 1. & *Domine exaudi,* 142. *Gloria Patri,* cum reliquis vt supra. Isti sex Psalmi semper iidem recitantur ad Matutinum. Adduntur Cathismata, quæ priusquam persoluant, nonnullas præmittunt preces, quas Irenicas, id est pacificatorias vocant, quia ad pacem implorandam illas effundunt. Mox dicunt Orationem *Gratias agimus tibi Domine Deus noster,* post quam canit Hebdomadarius idem repetente choro, *Deus Dominus, & illuxit nobis, benedictus qui venit in nomine Domini.* Iterum Hebdomadarius *Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.* Respondet Chorus, *Deus Dominus, & illuxit nobis.* Hebdomadarius, *Circumdantes circumdederunt me.* Succinit Chorus, *Deus Dominus*: & sic per plures Versiculos. His expletis dicunt Orationem currentis diei sub nomine Troparij, & iterum aliam Orationem, tum Versiculos quosdam graduales, atque Euangelium diei. Post Euangelium recitant Psalmum 50. *Miserere*: & si fuerit dies Dominicus sequitur Hymnus de resurrectione, alioquin dicitur alia Oratio. Sequuntur deinde lectiones currentis diei, quas vocant Canones, & constant nouem lectionibus: quælibet autem lectio vocatur ode constans quibusdam Trópariis. Ante nonam lectionem concinunt Canticum B. Virginis *Magnificat* cum *Gloria Patri.* Postea additur deprecatiuncula quam vocant Exapostilarion id est dimissorium. Tum psallunt *Laudate Dominum omnes gentes,* & quædam Troparia. Deinde *Gloria in excelsis Deo,* Trisagion, *Gloria Patri,* & hanc Orationem. *Sanctissima Trinitas miserere nobis, Domine indulge iniquitatibus nostris, Domine parce peccatis nostris, sancte Domine protege nos, & sana infirmitates nostras propter gloriam nominis tui. Domine miserere, Domine benedic.* Sequitur *Pater noster,* quo alta voce decantato statim Hebdomadarius ait, *Quoniam tuum est regnum, & virtus, & Gloria Patris, & Filij, & Spiritus sancti nunc & semper, & in sæcula sæculorum Amen.* Et statim recitant Orationem currentis feriæ, vel sancti, & post nonnullas alias deprecationes absoluitur Matutinum.

Primam dicunt immediatè post Matutinum, & ideò eo absoluto cantant omnes alta voce *Pater noster*: & statim Hebdomadarius di-

cit, *Quoniam tuum est regnum.* Mox alternatim ter concinunt *Venite adoremus, & procidamus Christo Regi, & Deo nostro.* Sequuntur Psalmi tres, post quos dicunt ter *Alleluia, Gloria tibi Domine.* Demum post aliquot deprecationes, post Trisagion, *Pater noster, Quoniam tuum est regnum*, & post duo Troparia recitant Orationem huius horæ, & sic finitur Prima.

Tertia, Sexta, & Nona eodem modo procedunt, mutatis Psalmis, Tropariis, & Orationibus. Ad has autem horas, sicut & ad Primam eosdem concinunt Psalmos, qui iam supra descripti sunt in communi ritu Græcorum Adiunguntur his, qui nunquam mutantur, Cathismata, siue Psalterij portiones, vt supra quoque notatum est.

Vesperæ incipiunt sicut Matutinum, *Benedictum regnum.* Sequitur alta voce *Pater noster*, quo finito dicit Hebdomadarius, *Quoniam tuum est regnum*, & statim psallunt omnes alternatim *Venite adoremus*, quo ter repetito, cantant Psalmum 103. *Benedic anima mea Dominum.* Postea si fuerit dies Dominicus, vel aliqua solemnitas, subdunt preces pacificatorias: quas aliis diebus omittunt. Sequitur Oratio; quæ incipit, *Domine misericors, & miserator.* Post quam dicitur εἰρήνη πᾶσι *Pax omnibus*, cui salutationi respondetur, *& cum spiritu tuo.* Item *Inclina te capita vestra Deo*, respondetur *Tibi Domine.* Et statim cantatur Antiphona, iuxta cuius tonum concinuntur quatuor Psalmi iam supra notati in communi ritu Græcorum. Finitis Psalmis accedunt singulatim Sacerdotes plures, vel pauciores iuxta exigentiam diei, ad canendum Troparia, post quæ Superior, vel cui ipse iusserit, intonat *Gloria Patri.* Tum aliud Troparium ab aliquo Diacono, vel Subdiacono canitur, incipiens φῶς ἱλαρὸν *Lumen lætitiæ.* Sequuntur quidam versiculi diuersi pro varietate dierum, post quos ab eodem Diacono, vel Subdiacono recitatur quædam Oratio incipiens, *Dignare Domine hoc vespere.* Tum Sacerdos alias recitat preces, & post alia quatuor Troparia concinunt Canticum *Nunc dimittis*, & post ipsum Trisagion, *Sanctissima Trinitas*, *Pater noster*, *Quoniam tuum est regnum.* Denique dicitur Oratio currentis diei, vel sancti, & post alias quasdam deprecatiunculas Vesperæ finiuntur.

Ad Completorium Hebdomadarius accepta Benedictione dicit *Benedictus Deus noster nunc & semper, & in sæcula sæculorum, Amen.* Sequitur Trisagion, *Sanctissima Trinitas*, *Pater noster*, *Quoniam tuum est regnum.* Deinde dicuntur Psalmi sequentes, *Dominus illuminatio mea*, *Domine in nomine tuo*, & *Miserere.* Mox recitatur Canon, & post oden octauam Canticum B. Virginis concinunt, & post ipsum immediatè legunt, vnam lectionem, siue compendium vitæ sancti currentis. Tum nona ode subsequitur, & post

ipſam Pſalmus *Deus miſereatur noſtri* : deinde Triſagion, *Sanctiſſima Trinitas*, *Pater noſter*, *Quoniam tuum eſt regnum*, Oratio ad B. Virginem, deprecationes pro variis neceſſitatibus, & finis.

§. XV.

De ritu Armenorum.

1. CLariſſima inter omnes Aſiæ regiones eſt Armenia, multitudine populorum, terræ fertilitate, ſalubritate aëris, & locorum amœnitate. Diuiditur in maiorem, & minorem. Maior Turcomannia nunc dicitur, Popul, & Curdi. Minor Pegian, & Bozoc; & diuiditur à maiori Euphrate flumine. Illa ſub Perſarum, hæc ſub Turcarum tyrannico dominio miſeram ſeruit, & duram ſeruitutem. Ad fidem Chriſti conuerſa fuit B. Apoſtoli Bartholomæi prædicatione, quam illibatam per aliquot ſecula conſeruauit; ſed vt res humanæ in deterius ſemper labuntur, vicinæ Græciæ erroribus tandem adhæſit, & à Romana Eccleſia ſeparata eſt. Porrò ſtatum Religionis Armenæ verè, copioſè, & eleganter deſcribit vir multis pro Catholica fide exantlatis laboribus illuſtris D. Clemens Galanus Surrentinus Clericus Regularis in ſua Conciliatione Eccleſiæ Armenæ cum Romana, quæ nuper Romæ Latino, & Armeno idiomate edita eſt typis ſacræ Congregationis de propaganda fide. Ab hoc, qui multis annis in illis regionibus moratus eſt, & ab eius diſcipulo Der Garabiet Monacho Armeno Cyriaci Armeniorum Patriarchæ Catholici nuper defuncti fratre germano viro Catholico ea didici, quæ de illius Eccleſiæ ritibus hic fideliter deſcribo.

2. Pſalterium, ſicut Græci in viginti Cathiſmata, ita Armeni in octo ſectiones diuidunt, quas canones appellant. Prima ſectio continet Pſalmos decem & ſeptem, à primo vſque ad 18. *Cœli enarrant*, excluſiuè. Secunda habet Pſalmos decem & octo, à decimo octauo vſque ad 36. *Noli æmulari in malignantibus.* Tertia conſtat Pſalmis vndeuiginti, à trigeſimo ſexto vſque ad 55. *Miſerere mei Deus quoniam conculcauit me homo.* Quarta eſt Pſalmorum decem & ſeptem, à quinquageſimo quinto vſque ad 72. *Quam bonus Iſraël Deus.* Quinta eſt Pſalmorum viginti ſeptem, à ſeptuageſimo ſecundo vſque ad 99. *Iubilate Deo omnis terra.* Sexta habet Pſalmos ſeptem, à nonageſimo nono vſque ad 106. *Confitemini Domino quoniam bonus.* Septima Pſalmis conſtat tredecim, à centeſimo ſexto vſque ad 119. *Ad Dominum cum tribularer clamaui.* Octaua denique ab hoc vſque ad finem Pſalmos continet triginta duos. Hæ Pſalterij diuiſiones adiunguntur Officio diuino iam ex Pſalmis, aliiſque precibus conſtituto, ſicut Græcorum Cathiſmata: & ſic Pſalterium non ſemel, aut bis in Hebdomada, vt ſupra de Græcis dictum eſt, ſed ſemel in die totum ex integro in Monaſteriis percurrunt. In aliis autem Eccleſiis

ipsas sectiones ita per ferias diuidunt, vt non nisi semel in Hebdomada Psalterium expleant.

3. Totum Officium in octo diuidunt partes. Prima dicitur *Meschobieseris*, siue media nox, & est Officium nocturnum, quod ab illis media nocte recitatur. Secunda, *Arrauodian*, Diluculum, siue Laudes. Tertia, *Arieuachal*, ortus solis, idest Prima. Quarta, *Ierruort*, hora tertia. Quinta, *Viezieruort*, hora sexta. Sexta, *Innieruort*, hora nona. Septima, *Ieriegbuorian*, Vespere. Octaua, *Khakhagbagban*, pacificatio, siue requies, & est Completorium. His accedit nonum quoddam Officium, quod à singulis priuatim dicitur in fine crepusculi vespertini antequam cubitum eant. Sed de singulis sigillatim agendum est.

Nocturnum Officium incipit ab Oratione Dominica. Tum dicunt ter *Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Benedicta sit consubstantialis, vnica, & indiuidua Trinitas Pater, & Filius, & Spiritus sanctus nunc & semper, & in sæcula sæculorum Amen.* Sequuntur Psalmi *Domine quid multiplicati sunt*, *Domine Deus salutis meæ*: *Benedic anima mea Domino; & omnia quæ intra me sunt*: *Domine exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem.* In fine Psalmorum dicitur *Gloria Patri*: Tum Oratio quæ incipit, *Excitati à quiete somni, quem nobis concessit amator hominum Deus in subsidium fragilitatis nostræ gratias agamus illi.* Post Orationem legitur Concio siue Parænesis, qua lecta psallunt quinquagesies *Domine miserere*, & in diebus ieiuniorum centies magna & elata voce; diebus autem festis ter tantum. Mox vnus dicit Orationem *Gratias agimus tibi Domine Deus noster*, &c. cantant deinde Hymnos, siue Cantica quædam ab ipsis composita vario metrorum genere. Post hæc diebus Dominicis legunt Euangelium. Sequuntur precationes. *Intercessione sanctæ Dei Genitricis, S. Ioannis Baptistæ, & S. N.* illius scilicet cuius festiuitas agitur, *concede nobis omnipotens Deus, &c.* Hic interserunt duas priores Psalterij sectiones: Tum leguntur quatuor Conciones siue sermones exhortatorij, diuersi pro temporum diuersitate, & post singulos singulas cantant Orationes diuerso tono. Sequitur Hymnus incipiens *Rex seculorum.* Tum alius Hymnus singulis feriis diuersus. Mox alia deprecatio, lectio Menologij, *Pater noster*, & finis Et hic percurrunt tertiam, quartam, & quintam sectionem Psalterij.

Laudes post Orat Dominicam inchoantur à Versu *Repleti sumus mane misericordia tua* vsque ad finem Ps. Sequitur immediatè Cant. 3. puerorum. Tum Oratio *Benedicite Creatorem creaturarum, Dominum dominorum, Regem regum, &c.* Ode in laudem SS. Inuitatio ad orandum. Oratio ad Beat. Virginem. Canticum *Magnificat.* Hymnus in laudem B. Virginis. Canticum *Benedictus*: Hic verò

diebus Dominicis sequentia intermiscent: preces pro omni statu hominum hoc modo Sacerdos ait, *Oremus Dominum* pro tali re, vel persona: Respondent omnes *Dominum oremus*: Orationem *Tu es Rex seculorum, &c.* Tres Versus Psalmorum diuersos pro temporum diuersitate: *Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc & vsque in seculum:* Euangelium de Resurrectione: sermonem seu concionem, *Læti magno gaudio propter nuntium Resurrectionis Domini nostri Iesu Christi, &c.* & breuem Orationem. Hæc omnia diebus Dominicis. Aliis diebus post Canticum Zachariæ sequitur Oratio. Deinde Psalm. 50. *Miserere.* Exhortatio ad orandum per intercessionem sanctorum illius diei. Ode iterum Encomiastica sanctorum. Oratio qua prosternunt se Deo. Psalmus *Laudate Dominum de cœlis* cum duobus sequentibus. Tres Versus replicati in honorem Dei, & Sanctorum illius diei. *Gloria in excelsis Deo.* Duo Versus ex Psalmis, varij pro dierum varietate. Orationes quas tres Monachi, seu Clerici decantant. Oratio. Trisagion, Psalm. *Laudate pueri Dominum.* Hic verò die Dominica legitur Euangelium diei. Ode seu Hymnus, Psalmi, *Verba mea auribus percipe Domine. Dilexi quoniam exaudiet Dominus,* cum duobus sequentibus. *De profundis. Deus in nomine tuo saluum me fac.* Duo postremi Versus Psalmi 85. Iterum preces pro omni statu hominum Hymnus, Concio, Oratio, *Pater noster,* & finis.

Prima sic peragitur. *Pater noster. Sit nomen Domini benedictum in secula, ante solem permanet nomen eius,* cum cæteris Versibus vsque ad finem Psalmi 75. *Gloria Patri.* Oratio, Psal. *Bonum est confiteri Domino,* Oratio; Psalmi, *Deus Deus meus ad te de luce vigilo: Te decet Hymnus.* Oratio. Hymnus diebus dumtaxat ieiuniorum. Psalmus, *Deus Deus meus respice in me. Auditam fac mihi mane misericordiam tuam,* vsque ad finem Psalmi 142. *Eructauit cor meum. Deus in adiutorium meum intende.* Duo postremi Versus Psalmi 85. *Gloria Patri,* Concio, Oratio, & *Pater noster.*

Ad Tertiam. *Pater noster.* Oratio ad Spiritum sanctum. Psalm. 50. *Miserere.* Canticum, & Concio, *Sectio sexta Psalterij.* Oratio iterum ad Spiritum sanctum. Psalm. 21. & 142. à Versu octauo vsque ad finem. *Gloria Patri.* Concio, Oratio, & *Pater noster.*

Ad Sextam. *Pater noster.* Oratio ad Patrem. *Miserere.* Concio, & Oratio. *Sectio septima Psalterij.* Quatuor primi Versus Psalmi 40. Psalm. *Qui habitat.* Concio, Oratio, & *Pater noster.*

Ad Nonam *Pater noster.* Oratio ad Filium, *Miserere.* Concio, & Oratio. *Sectio octaua Psalterij.* Psalmi *Dilexi, Credidi, & Laudate Dominum omnes gentes.* Canticum. Concio, & *Pater noster.* Hic autem in conuentu dicitur Missa, siue Liturgia. Hac peracta, & extra Ecclesiam ea omissa sequitur Psalmus vnus diuersus pro varie-

tate diei. Tum encomium, siue Oratio panegyrica ad Sanctum cuius ea die recolitur memoria. Trisagion. Oratio, & Concio. Versus aliquot Psalmorum. Lectio prolixa ex Prophetis, vel ex Apostolo, ita vt integra Epistola perlegatur. *Alleluia* bis. Tres Versus ex Psalmis. Semel *Alleluia*, Lectio Euangelij. *Credo.* Concio, & Oratio. *Pater noster*, & finis.

Vesperæ sic celebrantur. *Pater noster. Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluabit me. Vespere, & mane, & meridie narrabo, & annunciabo, & exaudiet vocem meam.* Sequuntur alij Versus ab ipsis compositi. Tum *Gloria Patri.* Psalmus *Inclina Domine. Gloria Patri. Gloria tibi Domine.* Psalm. 139. *Eripe me Domine ab homine malo*, cum duobus sequentibus. Preces vt supra in Laudibus, repetendo viginti tribus vicibus ad totidem Orationes *Dominum oremus:* sed hæ preces dicuntur tantum die Dominico. Deinde Oratio. Trisagion Psalm. *Leuaui oculos meos in montes.* Canticum. Concio, & Oratio. Psalmi *Qui habitat. Ad te leuaui oculos meos. Deus in nomine tuo saluum me fac.* Concio. Oratio. *Pater noster.*

Completorium duplex est. Alterum dicitur in Ecclesia immediatè post Vesperas in ipso occasu solis. Alterum à singulis priuatim recitatur initio noctis post refectionem in fine crepusculorum, post quod nefas est quicquam cibi, vel potus capere, aut cum aliquo colloqui. Primum sic procedit. *Pater noster. Domine Deus salutis meæ in die clamaui, & nocte coram te: Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam. Gloria Patri.* Psalmi *Cum inuocarem. Domine ne in furore. Vsquequo Domine. Conserua me Domine. Exaudi Domine iustitiam meam. Quemadmodum desiderat ceruus. Deus in adiutorium.* Duo postremi Versus Psalmi 85. *Gloria Patri.* Canticum prolixum, quo faustam à Deo noctem precantur. Concio, & Oratio, Psalm. *Dominus illuminatio mea.* Hymnus diebus dumtaxat ieiuniorum. Concio, Oratio, & *Pater noster.*

Secundum sic recitatur. *Pater noster. Emitte lucem tuam, & veritatem tuam*, & quæ sequuntur vsque ad finem Psalmi 42. *Gloria Patri* cum quibusdam versiculis. Ex Psalmo *Beati immaculati in via* aliquot octonarij, videlicet, *Et veniat super me misericordia tua Domine: Memor esto verbi tui seruo tuo: Iniquos odio habui: Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo Domine.* Psalmi 35. quatuor postremi versus, *Quoniam apud te est fons vitæ, &c.* Ex Cantico Abacuc, *Ego autem in Domino speraui* vsque ad finem. Psalmi *Qui habitat. Ad te leuaui oculos meos. Deus in nomine tuo saluum me fac.* Initium Cantici puerorum, *Benedictus es*, vsque ad *Benedicite aquæ.* Psalmus postremus *Laudate. Nunc dimittis.* Ex Psalmo 137. Versus *Si ambulauero* vsque ad finem. Ex Psalm. 141. *Clamaui ad te Domine* vsque ad finem. *Magnificat.* Duo vltimi Versus

Psalm 85. Oratio, Psalmus *Cum inuocarem.* Hymnus, Lectio Euangelij. Oratio prolixa. *Pater noster*, & finis.

4. In Armenia maiori est parua quædam Prouincia quæ dicitur Nasciuanensis decem circiter oppida habens, in quorum maiori Abraner residet Episcopus Catholicus. Hæc ad veram, & Catholicam fidem conuersa fuit tempore Ioannis XXII. Romani Pontificis à B. Bartholomæo Bononiensi Ordinis Prædicatorum illarum partium Episcopo: suntque in ea aliquot eiusdem Ordinis monasteria, in quibus diuinum recitatur Officium lingua quidem Armena, sed iuxta consuetudinem Fratrum Prædicatorum, quem ritum sequuntur etiam Presbyteri seculares in prouincia degentes.

§. XVI.

De ritu Maronitarum.

1. CÆsar Baronius in Notationibus ad Romanum Martyrologium ad diem vigesimam primam Octobris; Maronitæ, inquit, sunt illi Christiani qui proprios habentes Episcopos, degentes in monte Libano magna fidei sinceritate, & animi ardore communicant Romanæ Ecclesiæ. An verò Maronitarum nomen à Maronia ciuitate Syriæ, vel à sancto Marone Abbate sortiti sint, non audet definire. Ipsi autem Maronitæ in Romano Collegio degentes hac de re à me interrogati responderunt se primos esse Christi fideles, qui ab ipso Christo siue ab Apostolis ad fidem conuersi fuerunt, quam semper integram, & inuiolatam conseruarunt: atque ideò ipsi soli inter omnes Phœniciæ incolas Romanum Pontificem Christi Vicarium esse, & Petri successorem confitentur. Nomen autem Maronitarum vel à S. Marone primo illarum gentium Patriarcha se accepisse existimant: vel quia Maronita voce Syriaca idem est ac Dominicus, vnde ipsi Maronitæ siue Dominici vocantur, quia fidem nunquam violarunt, quam à Domino acceperunt. Plura de Maronitis, eorumque nomine, statu, & Religione curioso Lectori suppeditabit Franciscus Sacchinus Historiæ Societatis Iesu p. 4. lib. 6. num. 37. & sequentibus. Habent isti proprios ritus, & diuina Officia lingua Syriaca persoluunt: cum vulgaris ipsarum Arabica sit.

Septem apud Maronitas sunt Horæ Canonicæ. Media nox, siue Nocturnum, Matutinum, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, Completorium. Nocturnum eorum lingua dicitur *Lilio* hoc est nox, quia media nocte recitatur. Matutinum *Saphio* hoc est Aurora; Tertia *Tlot sciohin*, Sexta *Scet sciohin*, Nona *Tesasciohin*, Vesperæ *Ramso*, Completorium *Sutro* hoc est protectio, seu destructio, quia dicitur post occasum, vel vt ita dicam post destructionem solis. Horam Primam non habent.

Psalterium nec per Hebdomadam, nec per totum annum recitant, sed certos quosdam Psalmos inuariabiliter singulis horis dicunt, nimirum media nocte, *Ecce nunc benedicite Dominum*, & *Laudate Dominum omnes gentes*: ad Matutinum *Deus Deus meus ad te de luce vigilo*, *Qui habitat*, *Miserere*, & *Laudate Dominum omnes gentes*: ad Tertiam, & Nonam *Miserere*: ad Vesperas *Miserere*, *Domine clamaui adte*, *voce mea ad Dominum clamaui*, & ex Psalmo 118. octo Versus incipiendo à Versu *Lucerna pedibus meis verbum tuum*: ad Completorium *Miserere*, *Qui habitat*, & *Laudate Dominum omnes gentes*.

In principio & fine cuiusque Officij semper dicunt Trisagion, *Pater noster*, *Aue Maria*, *Credo in vnum Deum*, & aliam Orationem. Deinde semper cum Hymno recitant aliquem Psalmum, vel aliquod Canticum, vel aliquas inuocationes. Prius autem recitatur vna pars Psalmi, vel Cantici, siue aliqua inuocatio: postea dicitur vna pars Hymni: sequitur alia pars Psalmi, tum sequens pars Hymni, & sic deinceps donec Hymnus ex integro persoluatur.

Hora mediæ noctis continet sexdecim Orationes, vndecim Cantica, sex Hymnos, duos Psalmos, Responsorium vnum, & alias inuocationes. Primò autem recitatur vna Oratio, & vnum Canticum cum secunda Oratione: deinde primus Hymnus cum primo Psalmo, & duæ aliæ Orationes, & secundus Hymnus cum aliquibus inuocationibus: Tum quinta Oratio, & duo alia Cantica cum duabus Orationibus, & tertius Hymnus cum inuocationibus: octaua Oratio, & duo Cantica, & tres Orationes: Hymnus quartus cum inuocationibus, & vna Oratio, & duo Cantica: decimatertia Oratio & quintus Hymnus cum vno Cantico: deinde vnum Responsorium cum duabus Orationibus, & sextus Hymnus cum secundo Psalmo: demum Oratio decimasexta, & reliqua Cantica.

Matutinum vndecim habet Orationes, septem Hymnos, sex Cantica, quatuor Psalmos, & vnum Responsorium, hoc pacto. Dicitur prima Oratio, & primum Canticum: secunda Oratio, & secundum Canticum, atque tertia Oratio: primus Hymnus cum tertio Cantico, & quarta Oratio: secundus Hymnus cum primo Psalmo, & quinta Oratio: tertius Hymnus cum secundo Psalmo, sexta Oratio: quartus Hymnus cum tertio Psalmo, & septima Oratio: quintus Hymnus cum quarto Cantico, & octaua Oratio: sextus Hymnus cum inuocationibus, & nona Oratio: septimus Hymnus cum quarto Psalmo: deinde Responsorium, duæ Orationes, quintum Canticum, Oratio, sextum Canticum, & finis.

Tertia, Sexta, & Nona habent quinque Orationes, & tria Cantica, siue duo Cantica, & vnum Psalmum. Sexta habet tria Cantica: Tertia, & Nona vnum Psalmum, & duo Cantica. Sic verò in his,

proceditur. Dicitur primò Oratio, deinde Pſalmus, vel Canticum: ſequuntur tres Orationes, vnum Canticum, alia Oratio, & aliud Canticum, & finis.

Veſperæ Orationes ſeptem, duos Hymnos, quatuor Cantica; quatuor Pſalmos, & vnum Reſponſorium continent hoc ordine. Pſallitur vna Oratio, & vnum Canticum: ſecunda Oratio, ſecundum Canticum, & tertia Oratio; Hymnus cum primo Pſalmo, & quarta Oratio: ſecundus Hymnus cum reliquis tribus Pſalmis: deinde Reſponſorium, quinta, & ſexta Oratio, tertium Canticum, ſeptima Oratio, & quintum Canticum.

Completorium quinque Orationibus conſtat, & tribus Pſalmis, duobus Hymnis, & duobus Canticis. Vna dicitur Oratio, & vnus Pſalmus: deinde ſecunda Oratio, & Hymnus cum ſecundo Pſalmo: mox tertia, & quarta Oratio, & vnum Canticum: tum Hymnus ſecundus cum tertio Pſalmo: demum quinta Oratio, & ſecundum Canticum.

§. XVII.

De ritu Illyricorum.

1. ILlyricum, ſeu Sclauonia propriè dicitur ea regio, quæ Drauum, Sauumque amnem interiacet, ab occaſu Stiria, ab ortu Danubio clauſa, à Septentrione perpetuis montium iugis, quibus à Pannonia diſcernitur. Sclauonia dicitur à gente Sclauonica, quæ olim circa Mæotidem paludem habitabat, & in has regiones deſcendit. Porrò lingua Sclauonica longè, lateque patet, atque ideò plurimæ gentes ſacra peragunt hoc idiomate. Ritum verò ſequuntur vel Græcum, vel Latinum. Nam in Dalmatia littorali, in Liburnia, & in Iſtria omnes Eccleſiaſtici tam ſeculares quam Regulares Romano ritu pſallunt, habentque Breuiarium Romanum Illyrica lingua impreſſum. In cæteris autem regionibus, videlicet in Seruia, Myſia, Boſnia, Bulgaria, Ruſſia minori Regi Poloniæ ſubdita, in Volhinia, Podolia, & parte quadam Lituaniæ, aliiſque finitimis prouinciis ritu Græco diuinum peragitur Officium tranſlatis Græcorum Typicis in Sclauonicam linguam. Eoſdem Græcos ritus eadem lingua ſeruant Moſcouitæ, quorum Regio Ruſſia maior, ſeu Roxolania nuncupatur & quicunque parent Moſcouitici Ducis ampliſſimo imperio: Chriſtiani quoque Tartari circa Tauricam Cherſoneſum, Circaſſi, & multæ Ponticæ nationes. Aiunt quidam Hiſtorici Gregorium VII. vſum huius linguæ in ſacris Vladiſlao Bohemorum Duci noluiſſe concedere: ſed conceſſum iampridem fuiſſe, anno ſcilicet 880. narrat Baronius.

§. XVIII.

De ritibus Æthiopum, siue Abassinorum, & Cophtorum.

1. DE rebus Abassinorum tres libros scripsit Nicolaus Godignus, ex quibus statum illius regionis curiosus lector intelliget. Est autem Abassia ea pars Africæ, quam veteres Æthiopiam sub Ægypto vocarunt, atque eius Principis imperio subiecta est, quem vulgò Europæi Preteiannem appellant. Ab ipso exordio Apostolicæ prædicationis Christi fidem susceperunt Æthiopes, prædicante ipsis Eunucho Candacis Reginæ, quem paulò post S. Matthæus Apost. sequutus est. Vnicum habent Episcopum, quem Abunam id est patrem vocant, missum illuc à patriarcha Alexandrino. Schismaticos eos esse, & erroribus Dioscori, atque Eutycheris infectos notissimum est. His addiderunt quasdam Iudaicas superstitiones, quibus pertinaciter adhærent. In sacris lingua Æthiopica vtuntur, quæ tamen à populari diuersa est. Nocturnum Officium vocant *Mansachalelit*, Primam *Neg*, Tertiam *Selestù*, Sextam *Sedastù*, Nonam *Tasaatù*, Vesperas *Saro*, Completorium *Noam*. Cophti, seu Copti sunt quidam Christiani Ægyptij sic dicti à Copto celeberrima olim ciuitate, & Metropoli Thebaïdis, de qua Strabo *lib* 17. & Plutarchus *lib. de Osiride*. Habent quindecim Monasteria, & proprium patriarcham, qui residet in vrbe Cairo, vel in Monasterio S. Mercurij ad mare rubrum. Vernacula eorum lingua Arabica est. At verò in sacris lingua Cophtica vtuntur, quæ antiqua Ægyptiaca est, quam Monachi primi Thebaïdis cultores ab interitu vindicarunt. Multi sunt Codices hac lingua scripti in Bibliotheca Vaticana, multi item in Ægypto. Plura de hac gente curiosus lector inueniet in Prodromo Copto Athanasij Kircher. Horum ritus Æthiopum ritibus similes esse asserit citatus Auctor *cap. 5. Prodromi*. Æthiopes autem habent Romæ Ecclesiam S. Stephani propè Basilicam S. Petri, in qua tres viros reperi, duos Presbyteros, & vnum Monachum, quos de ritibus suæ Ecclesiæ adhibito Interprete non semel interrogaui; sed quod sacros Codices non habeant, nihil ab eis ediscere potui, præter ea quæ sequuntur. Omnia Officia incipiunt ab Oratione Dominica, & Angelica salutatione. Initio nocturnæ precis recitant psalmum *Venite exultemus*. Legunt prolixè sacras Scripturas, scripta verò sanctorum Patrum nunquam legunt, nisi in hebdomada sancta. Singulæ horæ duodecim psalmis constant, quorum vnus semper est psalm. 50. *Miserere*. In Monasteriis, in quibus magna multitudo Monachorum est, semper ante prandium integrum psalterium percurrunt breuissimo spatio temporis diuisis per singulos Monachos psalmis, siue psalmorum sectionibus, cũ longiores sunt. Hæc illi. Porrò de Cophtis, eorumque erroribus, obstinatione, & vafritie, deque solemni legatio-

ne ad eos missa longam, & scitu dignam Historiam narrat Franciscus Sacchinus parte 2. Historiæ Societatis Iesu lib. 6. à num. 121. vsque ad 157.

§. XIX.

De aliis quibusdam ritibus Ecclesiæ Orientalis.

1. INter mare Caspium, & Pontum Euxinum sitæ sint Iberia, Colchis, & Albania. Albanenses ritum sequuntur Armenum in propriam linguam translatum. Sed aduertendum aliam esse Albaniam in Europa, sic dictam ab Albanis Asiaticis qui à Tartaris expulsi istic consederunt. Est hæc illa pars Macedoniæ, quæ ad mare Ionicum vergit, & Illyrico siue Dalmatiæ iungitur, atque etiam Epirum complectitur, habetque proprium idioma ab Illyrico, & Græco diuersum, quo sacra gentes illæ peragunt ritu Græco. Iisdem Græcis ritibus vtuntur Colchi, & Iberi suo quisque idiomate. Colchi nunc Mengrellenses vocantur, habitantque syluosos colles, & saltus horribiles sparsim more ferarum, absque vlla non solum vrbis, sed nec vici quidem frequentia. Huc Iasonem cum Argonautis nauigasse, aureumque vellus in Græciam transtulisse Poëtæ fabulati sunt. Vix præter nomen quidpiam habent Christianæ Religionis. Iberi nunc Georgiani dicuntur. Circa diuinum Officium in eo sunt errore, vt non omnes Ecclesiastici illud recitent, sed vnus tantum, vel duo, cæteris adstantibus, & minimè attendentibus. Horum mores, & hæreses fusè describit, qui eas regiones peragrauit, Clemens Galanus in conciliatione Ecclesiæ Armenæ, & Romanæ, *parte* 1. *cap.* 12. Chaldæi & Syri ritum Maronitarum sequuntur, sed hæretici Nestoriani, & Iacobitæ plerique sunt. Nestoriani in Babylonia, Persia, & aliis Asiæ regionibus degunt, & in Mesopotamia. Inuocant in diuinis Officiis Nestorium, & Theodorum Mopsuestenum, & S. Cyrillum anathematizant. Residet vt plurimum eorum Patriarcha in ciuitate Mosal, quam dicunt esse Niniuem magnam. Iacobitæ à quodam Iacobo Syro Dioscori sectatore nomen acceperunt, suntque dispersi per ciuitates, & oppida Syriæ, Mesopotamiæ, & Babyloniæ. Horum Ecclesia Patriarchalis est in Mesopotamia extra ciuitatem Mardim in Monasterio Zafran. Verum Patriarcha residere solet in ciuitate Caramit, vt testatur Thomas à Iesu *lib.* 7. *de Conuersione omnium gentium procuranda.* Alij sunt in Persia, & India Orientali solo nomine Christiani, qui se Christianos S. Ioannis Baptistæ nuncupant, sed hi nullum Officium recitant, carentque forma, & materia legitima Sacramentorum. In Indiis item Orientalibus in Prouincia Malauar propè insulam Zeilan est alia natio Christianorum, qui dicuntur Christiani S. Thomæ. Hi olim Archiepiscopos ex Armenia habuerunt, qui lingua Syriaca diuina Officia ritu Armeno celebra-

bant, quo idiomate etiam nunc vtuntur. Ideo qui sacris initiari volunt, præter communem regionis linguam, etiam Syriacam, vt nos Latinam, ediscunt.

§. XX.

De Codicibus sacrarum Precationum.

1. CODices diuinorum Officiorum, siue, vt loquitur Vigilius Papa *epist.1.ad Eutherium*, Canonicæ precis textus apud Græcos multi sunt Psalterium in 20 Cathismata diuisum, vt supra dictum est. Lectiones veteris, & noui Testamenti Triodium, in quo sunt Canones trium Odarum, quæ tempore Quadragesimæ recitantur. Pentecostarium, in quo sunt Officia à die Paschatis vsque ad Pentecosten. Menęa in 12. tomos diuisa, quot sunt menses, & continent Officia Sanctorum. Menologium, in quo nomina Sanctorum, & vitæ breuiter recensentur, fusius tamen quam in Latino Martyrologio. Euchologium continens Orationes, & benedictiones pro diuersis functionibus Ecclesiasticis. Horologium, quod est Officium diurnum. Anthologium, in quo multa sunt Officia in variis libris dispersa. Panegyricus habet diuersas Orationes in varias festiuitates. Diaconicon de Officio Diaconi. Paracleticus quotidiano vsui deseruiens. Octoechus de octo tonis, seu modis musicis, quo in libro sunt Canones, & troparia diuersa. Hermolarium, siue Hirmologium rithmum indicans, siue tonum iuxta quem debet Canonum cantus inflecti. Sunt denique Liturgiæ, & alij libri ad Missam spectantes. Agit de his diffusè & accuratè Leo Allatius in Dissertatione de libris Ecclesiasticis Græcorum.

2. Plures quoque sunt Latinorum Ecclesiastici libri, videlicet Psalterium, Lectionarium, Collectaneum, Antiphonale, Hymnarium, Martyrologium, Rituale, Ceremoniale, Sacerdotale, Pontificale, Missale, Graduale, Diurnum, & Breuiarium. Omnia autem Officia in Breuiario descripta sunt, qua voce ad significandum Codicem diuinorum Officiorum vsos esse antiquos Patres constat ex Epistola cuiusdam Presbyteri Aurelianensis ad Richardum Priorem S. Victoris, qua petit ab eo lectiones inserendas Breuiario. Habetur tomo 4. Scriptorum Historiæ Francicæ. Est autem Breuiarium idem ac summarium, compendium, opus concisum. Seneca calumniatur hanc vocem tanquam minus Latinam: Breuiarium, inquit, olim cum Latinè loqueremur, summarium vocabatur. Sed Plinius, & Suetonius, quos Latinè loquutos fuisse nemo negarit, hoc vocabulo vti non dubitarunt. Legi etiam apud Eginhardum in vita Caroli Magni eius testamentum Breuiarium dici, quia scilicet compendio facultatum illius dispositionem continebat. De Breuiarij notione legendus Pithœus ad leges Francicas, itemque Gretserus lib. 1. in Codinum. Cur verò

Epist. 563.
Senec. epist. 39.
Plin. lib. 13. c. 26.
Sueton. in Augusto.

liber diuinorum Officiorum hanc nomenclaturam sortitus sit, explicant viri docti Alardus Gazæus, & Leonardus Lessius. Continet enim omnes Psalmos, qui sunt compendium totius scripturæ: tum selectissima quæque complectitur ex vtroque testamento, insigniorem sanctorum Patrum doctrinam, præcipua Sanctorum gesta, Hymnos, & Orationes. Addiderim ego Breuiarium diei, quod in eo concisè, ac sine musicalibus notis ea omnia conscripta sint, quæ in Antiphonariis, aliisque libris Choralibus magnis characteribus ad vsum cantantium comprehenduntur. Denique Breuiarij nomen ad Officij diuini breuitatem referri potest: nam illud prolixum non esse & longum iniuria dici, rectè euincit lib. 1. de horis Canonicis cap. 28. Oliuerius Bonartius; constatque euidenter ex collatione hodierni Breuiarij post Pium V. cum antiquioribus, quæ multo prolixiora sunt. Imò etiam vetus Romanum à Fratribus Franciscanis olim abbreuiatum fuisse Radulphus Tungrensis conqueritur libro de Canonum obseruantia propositione vigesima secunda, & alibi passim.

Gaz. in notis ad Cassianum lib. 4. de inst. c. vlt. Lessius de iust. l. 2. cap. 37. dub. 8.

CAPVT XIX.

De disciplina psallendi.

NVLLA actio Religiosorum maioris momenti est, nulla maioris obligationis, quam recitatio diuini Officij: dixit enim Abbas Theodorus, quia si nobis imputaret Deus negligentias temporis quo oramus, & captiuitates quas patimur dum psallimus, non possumus salui fieri. Ea tamen incuria nostræ salutis, vt plurimum laboramus, vt omnia negotia & studia sæcularia accuratissimè peragamus; Sacras verò precationes perfunctoriè omninò, mente distracta, ac prorsus aliud agendo persoluamus, omnem Dei cultum non sine magno æternæ vitæ discrimine negligentes. Nam, vt S. Simeon Monachus scribit, Væ talibus, cùm Deo laudes concinunt, væ, cùm Deum adorant, væ, cùm preces ad eum fundunt. Parum est Sacerdotalis functionis exteriores duntaxat ritus, & ceremonias perspectas habere, si externis actibus internas spiritus operationes copulare nesciamus. Sanctus Benedictus ad hanc sapientiam certissimus Magister, cum per multa capita cœlestis suæ Regulæ nocturnæ diurnæque Psalmodiæ ordinem accuratè digessisset, mox decimum nonum caput adtexuit de disciplina psallendi, vt quoties ad opus diuinum assistimus, consideremus, ait, qualiter oporteat nos in conspectu Diuinitatis, & Angelorum esse, & sic stemus ad psallendum, vt mens nostra concordet voci nostræ. Huius ego incomparabilis Magistri exemplum & institutionem nu-

Lib. 5. de vitis PP. libello 11. nu. 11.

Sim. orat. 4. de fid. & morib.

merationis serie, titulique inscriptione sequutus post descriptas horarum Canonicarum partes omnes, & symbolicas earum rationes, ad asceticam me confero tractationem, quæ si longior aliquanto fuerit, boni consulat lector; non enim simpliciter psallere; sed attentè, deuotè, & reuerenter psallere id Deo gratum, id animæ nostræ proficuum est.

§. I.

De duplici præparatione ante Officium, remota, & proxima. Remotam in rectitudine vitæ, in libertate animi, in oris taciturnitate: Proximam in puritate intentionis, in diuinæ præsentiæ consideratione, in diuini auxilii imploratione sitam esse.

1. A Preparatione incipio, siquidem scriptum est, *Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse quasi homo qui tentat Deum.* Quis enim audeat in conspectu Principis non præparatus orationem habere? Aut quis musicus, vel citharœdus coram Rege, & Magnatibus præsumat canere, nisi prius temperet fides, & probet instrumentum? Nos autem, ait Chrysostomus, quando ad Deum accedimus, id esse existimemus theatrum, sed ex vniuerso orbe terrarum, vel potius ex supernis populis cœlestibus collectum: & Regem in medio sedere, qui vult nostram audire orationem. Nullus sit citharœdus, nullus lyricen, qui ita se exerceat scenam ingressus timens ne quid insuaue, & inconcinnum canat, vt nos ingressuri theatrum Angelorum. Vetus parœmia est *Adoraturi sedeant*, qua paratum, purgatumque animum ad orationem afferre monemur. Sancti verò Patres præparationem duplicem faciunt remotam, & proximam. Primam sic explicat Laurentius Iustinianus: Præparatio remota est orantis vita laudibilis. Multum enim iuuat orationis puritatem, si in omni loco, actu, & tempore nos ab operibus temperemus illicitis, & diuinis obediamus præceptis: si semper ab otiosis sermonibus auditum pariter castigemus & linguam. Quæcumque enim sæpius agere, loqui, vel audire consueuimus, necesse est frequenter ad animum quasi solitam, propriamque recurrant ad sedem. Rectè de eadem re Gregorius Magnus, si quod præcipit Deus facimus; id quod petimus obtinemus. Valdè namque apud Deum vtraque hæc sibi necessariò congruunt, vt & oratione operatio, & operatione fulciatur oratio. Propterea ait Propheta, *Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dominus.* Remota etiã præparatio est non solum carere peccatis, sed & à prauis affectionibus, & ab externis tumultibus liberam habere mentem, & cor expeditum. Sententia cuiusdam Platonici est, optimam apud Deum oblationem esse mentem puram, & perturbationum vacuum animum. Diadochus item Photicensis eleganter docet oportere eos qui certant animum semper extra perturbationum fluctus conseruare: mare enim cum

Eccli. 18. 23.
Chrys. in Psal. 4.
Iustin. de orat. c. 3.
Greg. 18. moral. cap. 5.
Psalm. 65.
Porphyrius lib. 2. de abst. animal.
Diadoch. de perf. spirit. cap. 26.

tranquillum est vsque ad fundum est piscatoribus perspicuum, cum verò ventis agitatur, tegit tempestate turbida, quæ in placida tranquillitate largiter facit perspici. Ad hanc animi libertatem assequendam nil vtilius silentio. Nam *in multiloquio non deerit peccatum: & qui custodit os suum, custodit animam suam.* Pythagoras, teste Apuleio, primus Philosophiæ nuncupator & conditor, nihil prius discipulos suos docuit, quam tacere, primaque apud eum meditatio sapienti futuro linguam omnem coërcere: prorsus hoc erat primum sapientiæ rudimentum meditari condiscere, loquitari dediscere. Taciturnitas, ait Climacus, mater orationis est. Et Ioannes Abbas Raithu; Silentium, inquit, custodia virtutum. Tandem, vt verbo omnem remotam præparationem complectar, meminisse debemus sanctissimæ institutionis, quam tradit Cassianus, vt tales nimirum esse studeamus ante orationem, quales orantes volumus inueniri.

Apul. Florid. l. 2.

Climac. gr. 11. Ioan. Abb ad gr. 27. Climaci.

Cass. col. 9. cap. 3.

2. Altera præparatio specialis, & proxima illa est, quæ iam instante Officij hora fieri debet. Scimus enim, ait Richardus Victorinus, quia intimè & deuotè nunquam mens orat, quæ se ad deuotionem studiosis præmeditationibus prius non excitat. Primò igitur, audito signo, quo ad sacram synaxim conuocamur, oratio nostra recta intentione in suum finem dirigenda, qui Deus est, alioquin Deo placere nequaquam poterit, nisi eius ipse sit causa. Sincera verò, & rectissima intentio est Deum solum semper respicere, de præmio & mercede nihil solicitum esse, maiorem Dei gloriam, & beneplacitum eius quocunque alio respectu excluso obseruare. Optimè de hac re Augustinus in illum Psalmi Versiculum, *Voluntariè sacrificabo tibi, & confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est:* Quare, inquit, voluntariè? quia gratis amo quod laudo. Laudo Deum, & in ipsa laude gaudeo, ipsius laude gaudeo, quo laudato non erubesco. Gratuitum sit & quod laudatur, & quod amatur. Quid est gratuitum? ipse propter se, non propter aliud. Contemne omnia, ipsum attende, ipsum gratis dilige, quia melius ab eo non inuenis quod des, quam seipsum. *Et confitebor nomini tuo Domine, quoniam bonum est.* Ob nihil aliud, nisi quia bonum est. Numquid ait, Confitebor nomini tuo, quia das mihi fructuosa prædia, quia das mihi aurum & argentum, quia das mihi latas diuitias, excellentissimam dignitatem? Non. Sed quid? quoniam bonum est. Melius nihil inuenio quam nomen tuum, ideò *Confitebor nomini tuo, quoniam bonum est.* Ergo laudare Deum propter solum Deum, hoc verè Deum laudare est. Oculus simplex ex sententia Saluatoris nostri totum corpus lucidum facit, quia, vt explicat Gregorius, per bonæ intentionis radium merita illustrantur actionis. Ideò sponsus in Canticis, Sponsæ oculos præ cæteris membris collaudat, seque mirificè captum vnico eius oculo declarat dicens, *Vulnerasti cor meum soror mea sponsa, vul-*

Rich. de erud. hom. int. l. 1. c. 7.

Aug. in Ps. 55.

Matth. 6. 22.

Greg. lib. 28. mor. cap. 6.

Cant. 4. 9.

nerasti cor meum in vno oculorum tuorum. Non dicit in oculis, quasi in pluribus, quia vnica debet esse intentio, vnus oculus simplex, & directus in vnum. Qui plures oculos habet, diuisus est: non respicit Deum, non dicit cum Propheta *vnam petij à Domino, hanc requiram:* Ad summam, non quærit Deum, qui cum ipso Deo aliud à Deo quærere conuincitur. Porrò cum intentio duplex sit, actualis, cum quis Deo offert quod facit, dum facit, aut dum facere incipit; & virtualis, quæ fundatur in actu præterito, virtualiter tamen præsente; suadeo vt rectæ intentionis actus initio cuiusque Officij instauretur: tum quia matutinæ directionis impulsus ob varias humanæ vitæ occupationes interrumpi facilè potest: tum quia censent nobiliores Theologi apud Hieremiam Drexelium in aureo suo libello de recta intentione non sufficere virtualem intentionem ad promerendum singulis actionibus nouum gratiæ incrementum, quamuis sufficiat ad moralem operis integritatem. Narrat Ioannes Moschus in Prato spirituali venisse quemdam senem ad fratrem solitarium, atque illi dixisse. Dic mihi frater in tanto tempore solitariæ vitæ, & spiritualis exercitij quid lucratus es? Cui frater ait, Vade & post decimum diem veni ad me, & dicam tibi. Senex autem abiens post decimum diem rediit, inuenitque fratrem migrasse ad Christum, & testam, in qua sic scriptum erat. Ignosce Pater, quia nunquam dum opus Dei agerem, aut horis constitutis psallerem, mentem meam dimisi in terram.

Psalm. 26.

Drex. l. 1 de rec. intent. cap. 5.

Prat. spirit. c. 98.

3. Sic mentis obtutu in Deum solum defixo sistere se debet oraturus ante conspectum diuinæ maiestatis, quæ res magnum habet momentum ad preces rectè inchoandas, & antè prosequendas. *In omnibus viis tuis cogita illum*, ait Sapiens, *& ipse diriget gressus tuos.* Docet fides Deum vbique esse, opera autem omnis carnis coram illo, & non est quidquam absconditum ab oculis eius. Ergo si ad orationem assistens Deum esse præsentem verè crederem (verbis vtor D. Hieronymi) illud cor quo Deus videtur mundarem, manibus tunderem pectus, genas lacrymis rigarem, corpore inhorrescerem, ore pallerem, iacerem ad Domini mei pedes, eosque fletu perfunderem, crine tergerem, hærerem certè trunco crucis, nec prius omitterem, quam misericordiam impetrarem. Nunc verò creberrimè in oratione mea, aut per porticus deambulo, aut de fœnore computo, aut abductus turpi cogitatione etiam quæ dictu erubescenda sunt gero. Vbi est fides? Vbi timor Domini omnia videntis? Siccine putamus orasse Ionam? sic tres pueros? sic Danielem inter leones? sic latronem in cruce? Stoïcus Philosophus nil vtilius ad omnem virtutem concepta animo viri grauioris præsentia existimauit. Accipe, ait ad suum Lucilium, & quidem vtilem & salutarem clausulam, quam te affigere animo volo. Aliquis bonus vir nobis eligendus est, ac sem-

Prou. 3. 6.

Hieron. in dial. adu. Luciferian.

Sen. epist. 11.

per ante oculos habendus, vt ſic tanquam illo ſpectante viuamus, & omnia tanquam illo vidente faciamus. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis aſſiſtat. Aliquem habeat animus quem vereatur, cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriam quoque eius ſe componat, atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, citò erit verendus. Hæc ille. Quod ſi hominibus id tribuendum videtur, vt ne quid eis præſentibus committamus, quod eorum oculos poſſit offendere, quo timore percelli debemus ante eius conſpectum, qui obſeruat omnes ſemitas noſtras, & veſtigia pedum noſtrorum conſiderat: cuius oculi ſole lucidiores ſunt, circumſpicientes omnes vias hominum, & profundum abyſſi, & hominum corda intuentes in abſconditas partes? Idcircò Monachorum Magiſter myſticæ ſcalæ, qua ad beatitudinem aſcenditur primum gradum in continua Dei præſentis recordatione conſtituit, & de diſciplina pſallendi differens, Vbique, ait, diuinam credimus eſſe præſentiam, & oculos Domini in omni loco ſpeculari bonos, & malos, maximè tamen hoc ſine aliqua dubitatione credamus, cum ad opus diuinum aſſiſtimus. Ideò ſemper memores ſimus quod ait Propheta, *Seruite Domino in timore,* & iterum *pſallite ſapienter,* & *in conſpectu Angelorum pſallam tibi.* Eſt enim Eccleſia templum Dei, vt doctè ait Sanctus Germanus in rerum Eccleſiaſticarum contemplatione, delubrum ſanctum, domus orationis, terrenum cœlum, in quo Deus inhabitat. Denique Boëtius vir ſapientiſſimus, Magna nobis eſt, inquit, neceſſitas indicta probitatis, quando ante oculos agimus iudicis cuncta cernentis.

Bened. c. 7. & 16.

Boët. in fin. lib. vlt. de conſol.

METRVM XLVI.

Scande polum, medioque ſinu celſi abdere cœli,
Illic rotator ſiderum
Te Deus inueniet.
Turbida ſi incluſum caput inter nubila condas,
Latè patentes nubium
Diſgregat ille globos.
Fruſtra telluris gremio, ſtygiiſque cauernis,
Aut rupe te caua teges;
Numine cuncta replet.
Fortè cupis nigro te noctis condere peplo?
At noctis vmbras intima
Rumpere luce ſolet,
Eia age præpetibus pennis ad littora Thules;
Extremam ad arcton euola,
Qua fera ſæuit hyems.

Decolor Eoo, qua cingitur India Gange,
Qua sol fluente feruidas
Abluit amne rotas.
Quaque dies medius pallentes denegat vmbras,
Et solis vstas ignibus
Torret ab axe plagas.
Seu terra, pelagoque fugam, cæloque capessas,
Iustus Deus te vindici
Prendet vbique manu.

4. Postquam verò Deum præsentem humiliter adorauerimus, eius gratiam ad dignè orandum implorare debemus: nam quid *oremus sicut oportet nescimus*, & *nemo potest dicere Domine* Iesu, *nisi in Spiritu sancto.* Sententia fidei est, supernaturale auxilium gratiæ necessarium esse ad actus supernaturales eliciendos. At orationem actum esse supernaturalem, docent Chrysostomus, & Augustinus. Accedit quod oratio simpliciter necessaria est ad salutem, vt ex multiplici Christi, & Apostolorum exhortatione ad orandum colligitur: nullum autem credimus salutem suam posse operari nisi Deo auxiliante, quia; Nemo potest ad me venire, ait Christus, nisi Pater meus traxerit eum. Quomodo ergo poterit quispiam conuenienter orare, nisi fuerit diuinæ gratiæ præuentus auxilio; eiusque assistentia, & efficacia roboratus? Stat quidem Dominus semper ad ostium, & pulsat, si fortè sit aliquis qui audiat, & aperiat; sed optat nihilominus instanter à nobis exorari, vt quod ab initio, & ante secula misericorditer tribuere decreuit, etiam precibus nostris solicitatus præbeat: & non solum secundum propositum eius, sed etiam secundum nostram cooperationem coronemur. Præclarè S. Prosper, Quamuis quod statuit Deus nulla possit ratione non fieri, studia tamen non tolluntur orandi, nec per electionis propositum liberi arbitrij deuotio relaxatur, cum implendæ voluntatis Dei ita sit præordinatus effectus, vt per laborem operum, per instantiam supplicationum, per exercitia virtutum fiant incrementa meritorum. Rectè dictum est à Poëta, *Dimidium facti qui cœpit habet*, in singulis enim actionibus id in primis curandum est, vt benè ordiamur. E fundamento totius ædificij ratio coniicitur, & à præparatione futurum orationis statum dignoscimus. Ignis ergo deuotionis in præuia meditatione exardescat, qui fœnum & stipulam distrahentium cogitationum comburat, & sic fiet totius Officij recitatio sacrificium acceptabile Domino in odorem suauitatis.

Chrys. lib. 1. de orando Deum. Aug. passim, in libris adu. Pelagianos.

Prosper. de vocat. gentium lib. 2. cap. vlt.

Horat. lib. 1. ep. 2.

§. II.

Vtrum oratio ad intellectum, an verò ad voluntatem pertineat. Variæ orationis definitiones. Vtriusque potentiæ actus requiri ad benè orandum. Intellectum attentione, voluntatem deuotione componi. Actum prius de reuerentia, qua componitur externus homo. Ea quid sit, & quotuplex, & quæ eius incitamenta.

1. QVærunt Theologi pertineatne oratio ad intellectum, an verò ad voluntatem. Sunt autem qui existiment ad solam spectare voluntatem ea ducti ratione, quod oratio nihil aliud esse videatur, quam interni desiderij, quo quis tenetur, propriæque voluntatis, quam quis à Deo adimpleri vellet, expressio, & manifestatio Fauet huic opinioni Augustinus ad illa verba Psalmi, *Ante te omne desiderium meum.* Ipsum, inquit desiderium tuum oratio tua est, & continuum desiderium continua oratio. Alij verò esse actum intellectus arbitrantur, tum quia orare teste Diuo Isidoro idem est ac dicere, dictio autem mentis actionem significat: tum quia ex Diuo Thoma deprecari ordinationem quamdam denotat, & consequenter soli competit intellectui. Hæ dissidentium Theologorum sententiæ facilè poterunt conciliari, si dixerimus vtriusque potentiæ actus ad orationem requiri. Nam in primis necessarium est, vt illius rei quam petimus indigentiam, & Dei à quo petimus potentiam & benignitatem cognoscamus; tum rem illam conuenienter à Deo postulari diiudicemus, post quod iudicium sequitur in voluntate rei appetitus & desiderium, ac eiusdem insinuatio quædam, & declaratio. Sancti Patres, qui orationis naturam variis diffinitionibus explicarunt, per actus vtriusque potentiæ eam solent sine discrimine diffinire. Basilius magnus; Oratio est boni cuiuspiam petitio, quæ ad Deum à piis effunditur. Damascenus; oratio est ascensio mentis in Deum. Augustinus; Oratio est conuersio mentis in Deum per pium, & humilem affectum. Iterum Damascenus; Oratio est petitio decentium à Deo: nam, vt ait Gabrias, *Deum rogare dedecet, quæ dedecent.* Hugo Victorinus, Oratio est pius affectus in Deum. Gregorius Nyssenus. Oratio est conuersatio, & sermonacinatio animæ nostræ cum Deo, inuisibilium contemplatio, eiusdem cum Angelis honoris conditio. Item Oratio est petitio bonorum, quæ Deo cum supplicatione offertur. Ioannes Climacus; Oratio secundum qualitatem suam est coniunctio atque vnio hominum & Dei Vnio autem fit per amorem. Rursum Augustinus; Quid est oratio nisi ascensio animæ de terrestribus ad cælestia, inquisitio supernorum, inuisibilium desiderium? Simon de Cassia vir pius & doctus, Oratio est in terrestri corpore incorporea operatio, aspectus immotus animæ in fide Deum

Aug. in Psal. 37.

Isidor. l. 10. orig. cap. 14.
S. Tho. 2. 2. qu. 83. art. 1.

Basil. orat. de S. Iulitta.
Damasc. l. 3. de fid. Orthod. c. 24.
August. de spir. & an. cap. 50.
Gabrias in fab.
Greg. Nyss. lib. de orat.

Climac. gr. 28.

Aug. serm. 230. de Temp.
Simon de Cass. l. 16. de gestis. Saluat. cap. 26.

aspicientis, ordo rationis animæ ad Deum, cui se studio subdit, consistentia animæ ante Deum: allocutio diuinas aures pulsans, suauis clamor in sensu cordis, negatio dum agitur omnium corporalium actionum, præuentio ante aduentum iudicis ad diuinum iudicium, verum animæ speculum, luminare splendidissimum, lux inuisibilis ad actionem inuisibilem, vmbra æstuantem refrigerans, iactatio sui in Deum nihil volendo, nisi quod illi fuerit gratum. Ex his descriptionibus (quamuis quædam earum sublimioris orationis genus respiciant) liquidò constat spiritum nostrum ad Deum orando ascendere duobus mysticis pedibus, cognitione scilicet, & affectu. Hi sunt pedes, de quibus Psalmista cecinit dicens, *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum, & super excelsa statuens me.* Oportet itaque vtramque potentiam ordinari, vt diuini cursus Officij perfectè impleatur. Debet autem homo secundum intellectiuam potentiam attentionem, secundum affectiuam deuotionem exhibere. Hæc interni hominis compositio est. Sed quia totus homo totis viribus, totis præcordiis se totum cum Rege Iosaphat conferre debet ad orandum, & laudandum Deum: ideo externus, & animalis homo suam quoque exigit ordinationem secundum vires sensitiuas per actus reuerentiæ. Ergo de reuerentia, postea de attentione, & deuotione sigillatim tractabimus, vt prius quod animale, deinde quod spirituale est ædificetur.

Psalm. 17.

2. Paral. 20. 3.

2. Reuerentia apud Ciceronem in Rhetoricis est virtus aliqua prælatione sublimatis debitæ honorificationis cultum exhibens: erga Deum verò actus religionis est, & adoratio, quam nos seruitutem, Græci latriam vocant. Eius necessitatem dum oramus elegantissima oratione explicat Bernardus. Nonnullos arbitror experiri interdum in oratione ariditatem, & hebetudinem quamdam mentis, pro eo quod velut ex consuetudine quadam cum minus digna reuerentia, & solicitudine accesserunt. Quid enim aliud cogitare debet frater intrans ad orationem, quam Propheticum illud, *Ingrediar in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei?* Omnino siquidem oportet nos orationis tempore curiam intrare cœlestem, illam vtique curiam, in qua Rex Regum stellato sedet solio circumdante innumerabili, & ineffabili beatorum spirituum exercitu. Quanta ergo cum reuerentia, quanto timore, quanta illuc humilitate accedere debet à palude sua procedens, & repens ranuncula vilis? Quam tremebundus, quam supplex, quam denique humilis, & solicitus, & toto intentus animo maiestati gloriæ in præsentia Angelorum, in concilio iustorum, & congregatione assistere poterit miser homuncio? Hic primus stimulus est orantes excitans ad reuerentiam, diuinæ scilicet præsentiæ consideratio. Nam si mortalium Regum ministri, cum se dominorum conspectibus præbent, quicquid

Bern. ser. de quatuor modis orandi.

sordidum, quicquid deforme, quicquid incompositum est à se amouere summo studio nituntur; quanto maiori tum grauitate vitæ, tum puritate cordis, tum morum elegantia æterno Regi assistere debent inutiles serui? &, vt ait Regula Monachorum, si cum hominibus potentibus volumus aliqua suggerere, non præsumimus nisi cum humilitate, & reuerentia: quantò magis Domino Deo vniuersorum cum omni humilitate, & puritatis deuotione supplicandum est? Ab ipsis quoque Angelis, quos orantibus assistere credimus psallentium verba describentes, teste magno Basilio, excitari debemus ad reuerentiam. Solent enim Angeli, inquit Bernardus, astare orantibus, & delectari in his, quos vident leuare puras manus in Oratione: holocaustum sanctæ deuotionis gaudent se offerre Deo in odorem suauitatis. O si quis haberet oculos apertos, quos orando Propheta puero reuelauit, videret proculdubio quemadmodum præueniunt principes coniuncti psallentibus in medio iuuencularum tympanistriarum. Videret, inquam, qua cura, quoue tripudio intersunt cantantibus, adsunt orantibus, insunt meditantibus, supersunt quiescentibus, ordinantibus, & procurantibus præsunt. Agnoscunt nimirum supernæ potestates conciues suos, & pro his qui hæreditatem capiunt salutis solicitè congaudent. Doleo proinde aliquos vestrum, fratres, graui in sacris vigiliis deprimi somno, nec cœli ciues reuereri, sed in præsentia Principum tanquam mortuos apparere, cum vestra ipsi alacritate permoti vestris interesse solemniis delectantur. Vereor ne vestram desidiam quandoque abominantes cum indignatione recedant: & incipiat vnusquisque vestrum sero cum gemitu dicere Deo, *Longè fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi*: & illud; *Elongasti à me amicum & proximum, & notos meos à miseria*: Item, *Qui iuxta me erant de longè steterunt, & vim faciebant qui quærebant animam meam.* Pro certo enim, si se à nobis boni spiritus elongauerint, impetus malignorum quis sustinebit? Consonat cum Bernardo Venetorum Patriarcha Laurentius: Intersunt choris laudantium sancti Angeli, exultantque in laudibus psallentium; si tamen distinctè, si attentè, si vigilanter, si ardenter, si concorditer, si humiliter dicantur. Discurrunt namque inter illos, vtpotè ipsorum conciues, & consortes regni. Comprimunt & immundorum spirituum impetus, nec eos sæuire patiuntur tanquam fideles custodes. Nunc ascendunt, nunc descendũt, semper ad illorum profectum. Vbique verò alacres sunt, vbique festiui, vbique soliciti, ne diuina interrumpatur laus, ne cœlestia Cantica maculentur. At si vel ad momentum tepescat affectus, distrahatur animus, aut dormitet oculus, illicò indignantur sic oscitantes, & non inuenientes quid offerant, suam mox præsentiam subtrahunt. Verecundum igitur, & valdè perniciosum est in conspectu tanto-

Bened. reg. c. 20.

Basil. in Psal. 28.

Bern serm. 3. in Missus est, & ep. 28. itemque serm. 7. in Cant.

Laur. Iustinian. de disc. monast. conuer. cap. 17.

tantorum principum irreuerenter psallere, verba intercidere, inutiles cogitationes tractare, & corde torpescere. O si præsentiam suam propalare valerent! O si quantum congaudeant de puritate alacriter psallentium eis liceret ostendere! Prorsus omnis torpor abscederet, omnisque ignauia fugaretur.

METRVM XLVII.

O Ego si possem rutilo fulgore micantes
Mortali aligeros cernere luce choros!
Ipsaque corporei detersa ærugine sensus,
Obuia Cœlituum se mihi castra darent.
Aut saltem posito terrenæ pondere molis,
Dent superi æthereas scandere posse plagas.
Et super astrorum, mundique volubilis arcem,
Quò nequeo ferri corpore, mente ferar.
Quam multis glomerata choris, distincta cateruis
Agmina conspicerem Numinis ante thronum!
Agmina tam numero, quàm maiestate decora,
Agmina diuinum psallere sueta melos.
Non tot sylua feras, tot pisces continet vnda,
Totque insculpta micant sidera clara polo:
Nec tot spumosum reiectat littus arenas,
Quot turmæ Aligerum cœlica templa colunt.
Hos opifex rerum mortali labe carentes.
Edidit, æterni participesque boni.
Quos nec perpetuo labentia secula cursu,
Nec potis est gelidæ vis abolere necis.
Immunes senij tranquillos cœlico ab æuo
Dinumerant annos, sidereosque dies.
Tristia connubij non norunt iura, nec vllis
Vrget eos stimulis imperiosa fames.
Plurima quin etiam miro sermone loquuntur,
Nulla licet linguis mutua verba sonent.
Et iugiter summo noua pangunt carmina Regi,
Carmina mortali non referenda sono.
Festinantque sacras certatim currere ad ædes:
Cum gratas resono fundimus ore preces.
Hic ineunt placidas cœlo plaudente choreas,
Et miscent nostris verba canora modis.
O templum! ô templum! ô felicia limina cœli!
Solaque digna Deo, cœlicolisque domus!
Hic dulces resonant melicis concentibus Hymni;
Hic colimus casta relligione Deum.

Mergimus hic vndis culpas, hic sanguinis haustum
Sumimus, hic algens pectus amore calet.
Hic volucres animæ, puræ sine corpore mentes
Occulta irradiant viscera nostra face.
Cernitis vt celeres liquidum per inane feruntur,
Et gaudent templi tecta subire sacri?
Vtque hilares inferre polo suspiria cordis,
Et gemitus satagunt, sollicitasque preces?
Scilicet vt Numen faciles admittat ad aures
Luctisonos gemitus, sollicitasque preces.
Sæpè etiam læsi compescunt Iudicis iram,
Cum foret æternis pœna luenda rogis.
O vos felices, diuinorumque capaces,
Vos quibus astrorum splendida regna patent.
Vos quibus arrisit cœlum, iussitque tueri
Angelicos vultus, Angelicosque choros.
Dicite quam densæ properent ex æthere turmæ,
Dum pia festiuis personat aula choris.
Dicite quam tepido demulcent aëra cantu,
Dum pulsant patriæ dulcia fila lyræ.
O mihi si mentem, corpusque attollere cœlo,
Et vestra liceat conditione frui!
Protinus Elysiis immiscens carmina turmis
Perpetuæ colerem laudis honore Deum.
Effundensque nouos succenso è pectore versus
Acciperem votis præmia digna meis.

3. Sed quid Angelos propono ad excitandam in psallentibus reuerentiam? Parum est hoc. Nam & ipse Rex Angelorum, Dominus, & Saluator noster Christus Iesus corporaliter præsens adest Ecclesiæ in augustissimo Eucharistiæ Sacramento. Quam terribilis est locus iste, & omni dignus reuerentia, quem non solum frequentant Angeli, sed sua quoque præsentia Dominus ipse dignatur! Considera teipsum ô homo, nam si multis maculatus criminibus æterni supplicij reus es, astas iudici tuo: quomodo non expauescis? Si dilatato corde viam mandatorum Dei currere incœpisti, magister tuus hic est: quantum ei honorem debes? Si ab omni terrena contagione mundatus iam summam cum eo vnionem appetere audes, hic est sponsus: quanta sollicitudine mores tuos, & actus componere te oportet, ne anima tua minima quauis labe indecora displiceat sponso? Ipsa verò reuerentia duplex est, interna, & externa. Interna in timore, & humilitate, in puritate, & compunctione cordis consistit: vt, sicut docet S. Ephræm, orationis tempore quasi Angeli simus, sicque contendamus, vt oratio nostra sit sancta, pura, immacu-

Ephræm. ser. de Virginit.

lata, & irreprehensibilis: vt cum illam sursum ascendere viderint portæ cœlestes gaudentes vltrò confestim ei aperiantur, vt ipsam cernentes Angeli, & Archangeli cuncti lætantes illicò occurrant, & coram sancto, atque excelso throno immaculati Domini offerant. Porrò ad externam reuerentiam pertinent sensuum exteriorum custodia, externi hominis compositio, vocis in cantu moderatio, grauitas morum, habitus decentia, omniumque ceremoniarum, & præscriptorum rituum obseruantia: vt nimirum flectant genua, stent, sedeant, surgant, inclinent omnes pro rei, & temporis exigentia: vt nil appareat in eis quod possit offendere intuentes. Hortor vos, ait Beatus Theodorus Studita, decorè, riteque psallere, non obiter, non supinè, & confusè: Scriptum est enim, Psallite sapienter. Sanctus quoque Macharius Homilia sexta aduersus eos declamat, qui preces suas clamoribus parum decentibus, & confusione plenas effundunt. Inclinationes autem, genuflectiones, & alias huiusmodi exteriores obseruantias eleganti vocabulo orationem corporalem nuncupat B. Angela de Fulgineo sermone de oratione. Septimius Tertullianus non esse sedendum in oratione asserit his verbis: Siquidem irreuerens est assidere sub conspectu, contraque conspectum eius quem cum maximè reuerearis, ac venereris: quanto magis sub conspectu Dei viui Angelo adhuc orationis astante factum istud irreligiosissimum est; nisi exprobramus Deo, quod nos oratio fatigauerit. Idem asserunt Optatus Mileuitanus, Petrus Damianus, & alij Patres. Sedere tamen humiliter, & modestè non prohibent Ioannes Cassianus, & sanctus Benedictus: idque confirmat consuetudo nostrorum temporum, solemus enim alternatim stare, & sedere.

Theod. cat. 99.

Tertull. de orat. cap. 11.

Opt. Mileuit. l. 4. P. Dam. l. 3. ep. 8.

Cass. lib. 2. c. 12. Bened. cap. 9.

4. Verum enimuerò si sancti Patres non ab omnibus damnatam sessionem tanto zelo reprehendunt, quid agerent si quorumdam Clericorum, atque Religiosorum deprauatam in omnibus psallendi disciplinam conspicerent? Quam acriter aduersus illos insurgerent, qui nec Deum timentes, nec hominibus reuerentiam habentes liberrima oculorum iactatione, inconcinna corporis habitudine, licentiosa gestuum leuitate Ethnicorum, ac infidelium exprimunt mores? In sedilibus suis lecti mollitiem quærentes iacent inciuiliter extensis tibiis, diuaricatis cruribus: tum obrepenti somno cedentes dimidiata proferunt verba, crebris oscitationibus Psalmorum recitationem turbantes animum ibi non esse manifestant: pedibus vacillant, digitis exercent argutias, seriam aliorum grauitatem effusissimo risu contemnunt. Vocem in cantu vel depriмunt nimis, vel super alios attollunt: importuno garritu omnia miscent, tantoque impetu verba glomerant, & præcipitant, vt ne verbum quidem integrum sonet. De notula vna cantus, vel de aliqua Antiphona lites quandoque mouent acerrimas. Ad ineptias, &

fabulas semper prompti; ad comessationes, & ebrietates semper robusti, & beneualentes; in choro deinde languentes nec erecto corpore stare, nec genibus inniti, nec vocem possunt proferre. Diceres eos ad proximum oratorij ingressum grauiori correptos infirmitate mox animam acturos esse. Heu miseros, & infelices! Siccine profanatis templum, sacerdotium confunditis, ordinem temeratis? Vbi religio est, vbi mores, vbi pudor, vbi lex, vbi fides, & disciplina? Quid Deo vestro respondebitis in die iudicij, cum vobiscum ponet rationem, quod opus suum feceritis fraudulenter? Quid dicetis animabus, quarum bona percepistis in vita vestra, vt earum peccata portantes indignationem Dei auerteretis ab illis? Quid Angelicis spiritibus respondere poteritis, quorum spreuistis præsentiam, contempsistis auxilia, officia neglexistis? An ignoratis quod scriptum est, *Qui contemnunt me, erunt ignobiles:* itemque, *Solemnitates vestras odiuit anima mea, conuertam festiuitates vestras in luctum:* & *In terra sanctorum iniqua gessit, non videbit gloriam Domini?* Ipsa, ipsa Religio, quam profitemini, errores vestros accusat: Atrocius enim, vt Saluianus scribit, sub sancti nominis professione peccatis; & vbi sublimior est prærogatiua, maior est culpa. Sed de horum miserrima conditione melius est silere, quam loqui. Hugo Cluniacensis dictus de Folieto lib. 2. de claustro animæ inter opera Hugonis Victorini, abusiones claustri enumerans ponit vndecimo loco dissolutionem in choro, eosque perstringit acerrimè, qui mente vagi, attoniti oculis, habitu dissoluti aliud cantant, aliud cogitant: in choro sunt corpore, sed mente in foro. Eosdem reprehendunt, & damnant Ioannes Chrysostomus, & Potho Prumiensis; hic in fine libri tertij de domo Dei, ille Homilia prima de verbis Isaiæ, *Vidi Dominum.* Omnes autem partes internæ, & externæ reuerentiæ Seraphicus Doctor Bonauentura in speculo disciplinæ diligenter edisserit: & Ioannes Cassianus antiquorum Monachorum reuerentiam in Ecclesia describens, Tantum, inquit, à cunctis silentium præbetur, vt præter illum qui Psalmum decantat, nullus hominum penitus adesse credatur. Non sputum emittitur, non excreatio obstrepit, non tussis intersonat, non oscitatio somnolenta dissutis malis & hiantibus trahitur, nulli etiam gemitus, nulla suspiria astantes impeditura promuntur.

1. Reg. 2. 36.
Isai. 1. 14.
Amos 8. 10.
Isai. 26. 10.

Saluian. lib. 4. de gub. Dei.

Bonauen. part. 2. cap. 9.
Cass. lib. 2. cap. 10.

§. III.

Ceremoniæ quid sint, & quæ huius nominis origo. Earum efficacia, & vtilitas ad diuinum cultum. Veræ à falsis, & superstitiosis discernendæ. Exteriores ceremonias sine interno spiritu parum prodesse.

1. IN publicè persoluendis diuinis Officiis omnes Ecclesiasticæ ceremoniæ ad amussim seruari debent, in his enim exterior disciplina potissimum sita est. Sunt autem ceremoniæ, si propriè loqui velimus, ritus sancti in sacrificiis, & diuinis Officiis ad Dei cultum adhibiti: sed migrauit vocabulum in vsus etiam profanos; nam cum homines instituissent sibi inuicem inclinare, genua flectere, manus osculari; hæ & aliæ honoris exhibitiones, cum proprio nomine carerent, cœptæ sunt etiam ceremoniæ dici. A nomine *Cerus*, quod veteri lingua sanctum significat, dictas ceremonias existimat Festus, vt à sanctus sanctimonia. Augustinus à carendo dici putat, quasi carimonias, eo quod obseruantes careant his rebus, à quibus abstinent. Idem alij tradiderunt apud Gellium, & Macrobium, quod res sanctæ remotæ ac sepositæ à nobis sint. Quidam ab oppido Cere deriuant: nam vrbe à Gallis capta virgines Vestales, sacerdotes, & simulachra Deorum agente L. Albino, vt Liuius scribit, vel L. Aluanco, vt placet Valerio Maximo, in id oppidum plaustro perducta sunt, in cuius rei memoriam omni diuino cultui ceremoniarum nomen enatum est. Alij à Cerere deducunt quasi Cereris munia, quod sacra Cerealia omnium sanctissima, & antiquissima sint habita. Nonnulli à verbo Hebraico *Cherem* quod significat deuouere, consecrare Deo, & à communi vsu separare. Alij denique à verbo Græco χαίρειν, quod salutis sint causa, vel ad salutem spectent. Græci ceremonias τελετὰς vocant: est autem τελετὴ apud Suidam sacrificium plenum maximis mysteriis. In veteri Testamento multæ erant ceremoniæ à Domino institutæ, sed facta per Iesum Christum gratia & veritate, cessauit earum obligatio. Asserit Augustinus nullam esse Religionem siue veram, siue falsam, quæ sine ceremoniis subsistere possit. Ideò apud antiquos nihil aliud erat esse Theologum, quam scire quæ Numina quibus ceremoniis colerentur, vt ex Platone colligitur. Licet enim ipsæ ceremoniæ nullam secundum se perfectionem, nullam contineant sanctitatem: sunt tamen actus externi Religionis, quibus quasi signis excitatur animus ad rerum sacrarum venerationem, mens ad superna eleuatur, nutritur pietas, fouetur charitas, crescit fides, deuotio roboratur, instruuntur simpliciores, Dei cultus ornatur, conseruatur Religio; & veri fideles à pseudochristianis, & eterodoxis discernuntur. Christus ipse vix aliquod illustre miraculum patrauit, in quo ceremonias non adhibuerit: nam lutum fecit ex sputo, & li-

Aug li. 2. retract. cap. 37.
Gell. lib. 4. c. 9.
Macr. d. 3. Sat. c. 3.
Liuius l. 5. dec. 1.
Val. Max. lib. 1.
Aug. lib. 19. contra Faustum c. 11.
Plat. de Regno.

niuit oculos cæci nati: extendens manum tetigit leprosum, & mundauit eum: digito scribebat in terra: exspuens, & suspiciens in cœlum aures aperuit surdi, & linguæ vinculum dissoluit. Axioma Zoroastris est sacris ceremonijs animam ad Deum reduci: sunt enim istæ, vt Psellus, & Pletho in scholiis docent, manuductrices ad supernas illuminationes, & vnionem cum Deo. Porrò Chaldæi sapientes existimarunt non aliter posse nos ad Deum reduci, nisi animæ vehiculum materialibus ceremoniis aptum reddamus, atque firmemus: his enim lustratur anima, & agilior redditur ad ascensum. Apud Ethnicos Numam Pompilium octo libros ceremoniarum scripsisse ad Religionem pertinentium refert Dionysius Halycarnassæus. Iulianum quoque Apostatam in templis idolorum nostris consimiles ritus, & precationum alternatim canendarum formam instituisse scribunt Nicephorus, & Nazianzenus. Narrat item Baronius Valentem Imperatorem Arianum visis in templo sacris ceremoniis maximam erga res Catholicorum reuerentiam concepisse. Tanta est earum vis, & efficacia.

Zoroast. initio Magic. oraculorũ.

Dion. Halic. Ro. antiq lib. 2.

Niceph. lib. 10. cap 21.
Nazian. orat. 1. in Iulianum.
Baro. an. 370. n. 46.

2. Frustra Sectarij, atque irrito prorsus conatu in illis euertendis laborant. Dicunt enim ad Idololatras nos accedere, quod quædam ceremoniæ reperiantur, quæ nobis & illis communes sunt. Nam vt è multis pauca seligam, in sacris veste candida vtimur, vsi sunt & Gentiles testibus Valerio Maximo, & Philostrato Lemnio. Primitias offerri solitas Diis gentium, vt & olim vero Deo auctor est Censorinus. Offerre decimas, & vota etiam apud Ethnicos obseruatum scribit Dionysius Halycarnassæus. Non licuisse Pontifici quempiam occidere Suetonius in Tito asserit, sicut nec Sacerdotibus veri cultus. Lustralem aquam, aspersionem sepulchrorum, cereorum, & lampadarum vsum, & alia multa, quæ nobis in vsu sunt, inter Gentes viguisse prisci Scriptores commemorant. Sed hæc omnia iam pridem questus est Tertullianus ex lege diuina in superstitionis cultum, agente diabolo, fuisse transfusa: præterquam quod multas gentium superstitiones ad cultum veri Dei à sanctis Patribus laudabiliter translatas Gregorius Nyssenus, & Theodoretus ostendunt. At omissis hæreticis, qui omnes ceremonias tollere conantur, contrarius aliorum error perstringendus est, qui declinantes in superstitionem nimio cultu onerant Religionem Horum mores graphicè pingit, vt solet, in Ethicis characteribus Theophrastus, Superstitiosus, inquit, is est, qui elotis manibus, & aqua lustrali aspersus è templo, folium lauri ore prehensum tenens integrum diem ita ambulet, Si viam eo ambulante mustela transcurrerit, non ante progreditur, quam alius prior transierit; aut ipse tres lapides trans viam miserit. Serpentes si viderit in ædibus, sacellum eo loco extruet. Lapides vnctos qui sunt in triuiis solet oleo ex ampulla perfundere; nec prius discedere, quam posito genu eos fuerit

Valer. Max. lib. 1.
Philostr. lib. 2.
Censor. cap 1.
Dionys. Halic. l. 1.

Tertull. de Præsc. cap. 40.
Greg. Nyss. in vita Thaumaturgi.
Theodor. lib. 8. de Cur. Græc. affect.

veneratus. Solet etiam domum crebrò purificare, sepulchrum nullum insistere, ad defunctorum iusta nullus accedere, neque item ad vllam vnquam puerperam. Insomnium porrò si viderit, pergere illicò ad diuinos, ad augures, sciscitaturus cui Deo, cui Deæ vota sint facienda. Hæc & alia Theophrastus de superstitiosis infidelibus, quos in Euangelica luce nonnulli turpius errantes imitantur.

3. Caueant autem Ecclesiastici, caueant animarum Pastores, ne Christianæ plebis ignorantiam ipsimet foueant, ne fiat sicut populus, ita & Sacerdos. Semper ignarum vulgus procliue fuit ad superstitionem, plus in vanis quibusdam ineptiis, quam in vera pietate confidens. Sed prudentis Sacerdotis munus est docere populum, vt ceremonias quidem à maioribus nostris sanctè institutas accuratè custodiant; suspectas autem nouitates, & tumultuarias hominum adinuentiones radicitus amputent, & euellant. In ipsis verò exterioribus obseruantiis sitam non esse pietatem, & religionem animaduertant. Quidam enim Religiosi externis functionibus diligentissimè adimpletis, quasi iam salua sint omnia, magnam de seipsis sanctitatis opinionem concipiunt; cum tamen adhuc à vera perfectione longissimè distent, Christi Domini maledicto tanquam probrosæ arbores proximi, ni post frondes, & flores expectatos etiam in maturitate autumni fructus parturiant. Hominem intuere, ait Bernardus, vanam istorum Religionem describens, qui solas manus ad opera mandatorum mouet corde penitus arido, ductus consuetudine quadam, planè quasi vitula Ephraim docta diligere trituram. Exteriorum quæ ad modicum valent, nec vnum iota præterit, sed camelum glutit, dum culicem liquat. In corde enim seruus est propriæ voluntatis, cultor auaritiæ, gloriæ cupidus, ambitionis amator, aut hæc omnia, aut singula quæque intus vitia fouens, & mentitur iniquitas sibi; sed Deus non irridetur. Videas enim interdum sic palliatum hominem, vt seducat etiam semetipsum penitus non attendens vermem, qui interiora depascitur. Manet enim superficies, & salua sibi omnia arbitratur. Comederunt alieni robur eius, & ignorauit. Dicit quia diues sum, & nullius egeo: cum sit pauper, & miser, & miserabilis. Nam & inuenta occasione ebullire saniem, quæ latebat in vlcere, & excisam non extirpatam arborem in syluam pullulare videas densiorem. Quod periculum si volumus declinare, securim ponamus necesse est ad radices arborum, non ad ramos. Non sola inueniatur in nobis exercitatio corporalis ad modicum valens, sed inueniatur vtilis ad omnia pietas, & exercitium spirituale. Hæc doctor mellifluus, qui non dicit externum cultum non esse omnino inueniendum in nobis, sed cum interno coniunctum, sicut scriptum est, *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Et *si orem lingua, spiritus meus* (hoc est vox mea spiritu vitali & vocali prolata) *orat, mens autem mea sine*

Bernar. ser. 2. de Assumpt.

Psal 83.
1. Cor. 14. 14.

fructu est. Quid ergo? orabo spiritu, orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente.

§. VI.

De attentione. Eam triplicem esse ad verba, ad sensum verborum, ad finem qui Deus est. Quæ & quanta harum attentionum vis, & necessitas. De eo qui rapitur extra se dum psallit. Controuersiæ quædam tractantur, & soluuntur.

1. ECclesiastica hymnodia, tametsi secundum se opus sit excellentissimum, si necessariis tamen conditionibus careat, nequaquam altissimo Deo placere poterit, qui modum operis magis attendit, quam opus ipsum. *Iustè*, inquit, *quod iustum est persequeris.* E qua doctrina illud Gersonis pronunciatum à viris spiritualibus prouerbialiter vsurpatum prodiit. Deum scilicet esse non verborum, sed aduerbiorum remuneratorem: hoc est Dominum non tam respicere ad actionis bonæ substantiam, quam ad modum, & circumstantias, quas Grammatici solent aduerbialibus terminis explicare. Sunt autem tres conditiones necessariæ, ne oratio nostra fiat nobis in peccatum: nimirum vt reuerenter, vt attentè, vt deuotè psallamus. Et de reuerentia quidem, ac ceremoniis, quæ ad vires pertinent sensitiuas, iam dictum est, nunc tractandum de attentione, vt dum psallimus, id versetur in corde quod ore profertur, & cum Deo loquentes tantam saltem attentionem adhibeamus, quantam cum huius mundi principibus de rebus terrenis tractantes adhibere solemus. Alioquin sugillabit nos Prophetica obiurgatione Saluator noster dicens, *Hypocritæ benè de vobis prophetauit Isaïas, populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Scitè Prosper Aquitanicus:

Deut.16.20.

Matth.15.7.

Laus vera in Dominum depromitur ore precantis,
Si quæ voce fluunt intima cordis habent.

Prosp. epig 6.
Chrys. hom. 30. in Genes.

Magna sunt arma preces, inquit Chrysostomus, dummodò sobrij, & vndequaque mente nostra collecti Dominum adeamus, totique nitamur ita loqui, vt non solum verba, sed etiam mens verborum comes ad Deum accedat. Et quæ segnitia est, vt sanctus loquitur Cyprianus, alienari & rapi ineptis cogitationibus cum Dominum deprecaris, quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quam quod cum Deo loqueris? Quomodo te audiri à Deo postulas, cum te ipse non audias! Vis esse Deum memorem tui cum rogas, quando tu ipse memor tui non sis! Psalmodia, ait Laurentius Iustinianus, est quædam Dei ad hominem, atque hominis ad Deum dulcis, læta, & familiaris allocutio. Ideo indignum est, vt quamdiu anima cum Deo sermocinatur, aliò se diuertat. Intendere debet omnino illi, qui intendit sibi:

Cypr. de orat.

Iustinian. de disc. mon. conu. c. 17.

sibi: & omnia verba sacri carminis suspensa debet audire mente, tanquam si ipsi soli essent prolata. Quod autē voce clamat, concordet sensu, seseque coaptet intellectui Scripturarum. Nihil verò de iis quæ foris sunt illo beato tempore cogitet, nihil appetat, sed sola ei sufficiat præsentia Redemptoris. Nam negligentes orationes vt rectè dictum est à Smaragdo Abbate, nec ab homine possunt impetrare quod volunt. Oratio autem, teste Guillielmo Aluerno in sua diuina Rhetorica velut quidam nuntius est qui ad Deum mittitur, ad ipsum intrat, nec discedet, donec aspexerit Altissimus. Sed satius est videre quot sint gradus attentionis quæ necessitas, quæ adiumenta.

Smarag. in diadem Monach. c. 5.
Aluer. diu. Rhet. cap. 58.

2. Diuus Thomas, eiusque synchronus & amicus D. Bonauentura tres modos atttentionis distinguunt Prima attentio in materiali verborum pronunciatione consistit; quando quis attendit vt integrè, & rectè, ac sine errore cantet, legat, psallat. Altera in sensu literali verborum sita est, cum quis obseruat eorum quæ recitantur significationem. Tertia circa mysticum sensum verborum, vt Seraphicus Doctor explicat, aut circa finem orationis qui est Deus, vel circa rem pro qua oratur ad mentem Doctoris Angelici versatur. Prima omnium infima simplicioribus competit, qui Latinum idioma, non intelligunt. Secunda ad doctiores, & Theologos spectat Tertia ad Religiosos pertinet, qui affectui maximè insistunt, licet doctrina, & literis careant. Prima dicitur materialis, secunda formalis, tertia finalis. Per primam attenditur ad verba, per secundam ad sensum, per tertiam ad affectum. Porrò hi modi attendendi non æqualiter obligant recitantes. Suppono autem aliquam attentionem saltem virtualem ad orationis integritatem requiri, quo posito certum est in primis quamcumque ex tribus suprascriptis attentionibus ad orationis vocalis integritatem sufficere; est enim quælibet actus humanus, & verum signum diuini cultus. Verum ad vitandam culpam primus attentionis modus quandoque non sufficit: ille enim qui maioris intelligentiæ omnino incapax ad sola verba superficialiter attendit, non peccat, cum peccatum esse non possit, nisi voluntarium. At vir doctus, qui verbalem duntaxat obseruans attentionem alias altiores voluntariis distractionibus impedit, & negligit, peccat proculdubiò ob grauem Dei irreuerentiam, sacrique Canonis transgressionem, quo Innocentius Papa districtè præcipit in virtute obedientiæ, vt diuinum Officium nocturnum pariter, & diurnum, quantum eis Deus dederit, omnes studiosè celebrent, ac deuotè. Accedit quod non omnes effectus orationis consequi orantes possunt, quacunque adhibita attentione: effectus enim sunt quatuor, impetratio, meritum, satisfactio, & spiritualis animæ refectio. Ad impetrationem & satisfactionem sufficit primus modus cum virtuali proposito attendendi pro cuiusque viribus & ingenio: nam ex ipso opere pœnali crescit

Thom. 2. 2. q. 83. art. 13.
Bonau. l. 7. de process. relig. c. 3.

C. Dolentes de celebr. missar.

per se satisfactio; nec ad impetrationem aliquem actum exigit Deus qui vires hominum excedat, orare autem sine distractione nullus mortalium potest: tum fieri nequit vt ad altiores sensus indocti homines eleuentur. Meritum verò cum formaliter ac propriè totum sit in interiori actu, censent communiter Theologi cessante interna & actuali intentione, ipsius quoque augmentum cessare. Postremus denique effectus spiritualis refectionis tertium, vel secundum attentionis modum requirit cum *actuali* spiritus aduertentia, quæ res adeò certa est, vt nulla indigeat probatione.

Bern. ser 7. in Cant.

3. De hac psallentium mentali dulcedine loquitur dulcissimus Bernardus in ea sententia, quam supra quoque commemorauimus. Cibus in ore, Psalmus in corde sapit. Tantum illum terere non negligat fidelis & prudens anima quibusdam dentibus intelligentiæ suæ, ne si fortè integrum glutiat & non mansum, frustretur palatum sapore desiderabili, & dulciori super mel & fauum. Offeramus cum Apostolis in cœlesti conuiuio, & in Dominica mensa fauum mellis. Mel in cera, deuotio in littera est. Alioquin littera occidit, si absque spiritus condimento glutieris. Si autem cum Apostolo psallas spiritu, psallas & mente, cognosces & tu de illius veritate sermonis, quem dixit Iesus, *Verba quæ loquutus sum vobis spiritus, & vita sunt.* Hanc Magistri doctrinam pari stylo, & spiritu sequitur Guerricus noster Abbas Igniacensis. *Beati* planè, ait, *qui scrutantur testimonia eius, in toto corde exquirunt eum. Mirabilia testimonia tua Domine, ideò scrutata est ea anima mea.* Scrutinio quidem opus est non solùm, vt eruantur mystica, sed etiam vt sugantur moralia. Ideoque vos qui perambulatis hortos scripturarum, nolite negligenter, & otiosè transuolare, sed scrutantes singula velut apes sedulæ mel de floribus, spiritum de sermonibus colligite. *Spiritus enim meus*, inquit Iesus, *super mel dulcis, & hæreditas mea super mel, & fauum.* Ita probantes quid sapiat manna absconditum eructabitis illud Dauidicum. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Ab his hortis in alios, vbi requies secretior, & voluptas beatior, & species mirabilior, sponsus ni fallor vos introducet, cum intentos laudibus suis in voce exultationis, & confessionis rapit in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum Dei, lucem scilicet inaccessibilem, vbi habitat, vbi pascit, vbi cubat in meridie. Si enim deuotio psallentium habet aliquid de illa pia curiositate quærentium, *Rabbi vbi habitas?* puto quia merentur audire, *Venite, & videte. Venerunt*, inquit, *& viderunt, & apud eum manserunt die illa.* Cæterum de hac mansione apud dilectum, ad quam nonnunquam introducuntur, qui hoc tertio attentionis genere vti solent, grauissima extat Theologorum disputatio. An attentio interior vocalem orationem impediat, ita vt

Guerric. serm. de Psalmodia.

ille, qui psallendo extra se rapitur per altissimam contemplationem, Officij recitandi præcepto non satisfaciat.

4 Contingere solet aliquando non mihi, aut mei similibus, sed iis, qui norunt educere mel de petra, oleumque de saxo durissimo, vt dum mysticæ Psalmorum intelligentiæ, vel diuinis mysteriis contemplandis inter psallendum diligentius insistunt, extra se rapiantur, eleuatis in altum superioribus potentiis. Amor enim ecstasim facit, & rapit ad amatum. In hoc raptu constituta anima in abysso quadam lucis, & ardoris auocatur ab exterioribus, ita vt actus inferiorum potentiarum, vel cessent, & impediantur omnino, vel suspendantur, & debilitentur. Hæc talis anima ad tantam sublimitatem singulariter perducta, debetnè huiusmodi suspensionem impedire, vt vocaliter possit orare; an cessat tunc recitandi obligatio, vel postea ad se reuersa Ecclesiæ præcepto satisfaciet? Sed quid si raptus vltra tempus persoluendi Officij duraret? In solutione harum difficultatum possem diutius immorari ob varias, & dissidentes Theologorum opiniones. Sed omissis controuersiis satius existimo, quid mihi probabilius videatur breuiter indicare. Dico igitur primò, quod si mentis suspensio vsum vocis impediat, non impletur præceptum; sed tenetur postea, qui talem raptum passus est, Officium suum recitare: nec enim tollit obligationem præcepti singularis impulsus Spiritus sancti. Si verò mentis excessus linguæ vsum non tollat, sentio illum, qui sensui spirituali ita attendit, vt verba non consideret, verè orare vocaliter, & Ecclesiæ præcepto satisfacere, dummodò verba ipsa integrè, & sine errore pronunciet. Nam quid præcipit Ecclesia, nisi vt oremus, & laudemus Deum? Oratio autem quid est, nisi ascensio mentis in Deum? Ergo qui mente eleuatur in Deum, verissimè orat, licet attentionem reflexam ad verba non habeat. Nullus vnquam doctor tam rigidus exactor fuit, vt actualem ad verba attentionem necessariam ad orationis integritatem existimaret: Ergo si prima intentio integra verba proferendi, & vocaliter laudandi Deum nunquam voluntariè interrupta virtualiter durat, quis neget hanc veram esse orationem, Deoque gratissimam, qui non vocis clamorem, sed amorem respicit cordis? Dico tamen secundo, quod si tempus non superesset ad persoluendum Officium, idque orans præuideret ita futurum, tantam animi suspensionem impedire teneretur, ne preces horarias omitteret, alioquin non excusaretur à culpa, si priuatos affectus Ecclesiasticæ sanctioni præferret: nisi fortè suspensio, vel raptus tanto impetu fieret, vt vsum tolleret libertatis, quod fieri posse Theologi Scholastici cum Mysticis asseuerant: tunc enim in omissione Officij inuoluntaria peccatum non esset, vt per se con-

stat. Differunt de hac re sancta Catharina Senensis in Dialogo cap. 67. S. Vincentius Ferrerius tract. de vita spirituali cap. 10. Dionysius Carthusianus in tractatu de discernendis spiritibus, articulo 23. citatus à Consaluo Duranto Episcopo capite tertio libri de visionibus, quem præmisit Reuelationibus Sanctæ Brigittæ. Gabriel Biel in Canonem Missæ lectione 62. vbi multa de hac materia, & alij Recentiores.

Gerson. 3. parte tract. de orat. circa finem.

5. Hæc verò doctrina ex parte displicet Ioanni Gersoni, quem sequuntur quidam Neoterici, displicet etiam Gabrieli loco citato. Isti enim sentiunt nullo pacto licere psallentibus talem meditationem admittere, quæ nec pertineat ad verba, nec in eis fundetur, aut quæ ipsorum verborum submoueat cogitationem. Ratio est, inquiunt, quia non attendens ad verbalem prolationem, dum recitat, mentaliter tantum orat: quis enim afferat externam illam actionem esse humanam, cum careat omni aduertentia? At Ecclesia publicam orationem iubet esse vocalem, vt toti populo, pro quo profertur, innotescat: Ergo non obedit Ecclesiæ, qui voluntariis contemplationibus orationis peruertit integritatem. Sic illi argumentantur. Sed vt veritas nostræ assertionis inconcussa permaneat, id quod assumunt ad probationem, actum scilicet illum non esse humanum, omnino negandum est. Quoties enim in principio actionis actus voluntatis elicitur, quo quis vocaliter orare, atque integra verba proferre decernit, totus recitationis actus qui sequitur liber, voluntarius, ac proinde humanus dici debet, quamuis desit actualis attentio ad verba. Quod si actualis, ac nunquam interrupta attentio requireretur, profectò non saluaretur omnis caro, cum ob cordis humani instabilitatem, vix integram Orationem Dominicam liceat sine distractione proferre. Nec obstat D. Bernardus. Hoc enim ad confirmandam Gersonis sententiam quidam vtuntur, & locus quem obiiciunt hic est. Nihil aliud dum psallitis, quam quod psallitis cogitetis. Nec solas dico vitandas cogitationes vanas, & otiosas: vitandæ sunt & illæ, illa dumtaxat hora, & illo loco, quas Officiales fratres pro communi necessitate quasi necessariò frequenter admittere compelluntur. Sed ne illa quidem profectò recipere tunc consuluerim, quæ fortè paulò ante in Claustro sedentes, in Codicibus legeratis, qualia etiam nunc me viua voce differente ex hoc auditorio Spiritus sancti recentia reportatis. Salubria sunt, sed minimè illa salubriter inter psallendum reuoluitis. Spiritus enim sanctus illa hora gratum non recipit, quicquid aliud quam debes, neglecto eo quod debes, obtuleris. Hæc illi à Bernardo, sed malo omine suæ opinionis. Istinc enim euidentissima ratione conficitur, eas tantum cogitationes tempore Psalmodiæ abiiciendas, quæ licet bonæ sint, nullo

Bernard. serm. 47. in Cantic.

tamen pacto ad orationem pertinent: quales sunt curæ temporales, scientificæ speculationes, & alia eiusdem generis. Secus verò est, cum meditatio practica ad pios erga Deum affectus excitandos ordinatur: nam hic orationis finis est, hoc munus primarium, hæc vtilis exercitatio, aduersus quam non scribit Bernardus. Moneo tamen consultius fore verborum sensui insistere, quam temerè per alta cœlorum volare, ne audax, & inconsultum facinus celeri ruina castigetur, temerarius maiestatis scrutator opprimatur à gloria. Quis enim audeat ad montem ascendere, nisi solus Moses? Quis amatoria cum Deo miscere colloquia, nisi cor purum, conscientia bona, fides non ficta? Talem animam, cui viuere Christus sit, & mori lucrum, non iudico indignam sublimiori ad Deum accessu. Mihi autem bonum est ponere in Domino Deo spem meam, & recogitare dies meos in amaritudine animæ meæ. Sic per infimos scalæ gradus peruenitur ad culmen: & per materialem, ac formalem attentionem ad finalem, quæ perfectissima est, paratur ascensus, de qua Hesychius Presbyter. Attentio, inquit, est continua cordis requies ab omnibus cogitationibus libera. Hæc quidem communiter de attentione. Eam verò plurimum iuuant illæ præparationes, quas Officiorum recitationi præmittendas esse docuimus supra. Tum satagendum est, vt quæ ipsam attentionem impediunt, studiosè euitemus: ne videlicet euagationibus data opera occasionem præbeamus, vel nimia oculorum licentia, vel præcipiti Psalmorum pronunciatione, vel tardo ad chorum accessu, vel immodesta risus petulantia, vel stulta, ac puerili loquacitate. Sunt igitur duo singularia attentionis adiumenta, ante orationem præparare animam suam, & in ipsa oratione omnem euagationis occasionem euitare. Sed de euagationibus, & earum causis, atque remediis seorsim tractandum est.

Hesych. cent. 1. de Temperantia.

§. V.

Multis euagationibus humanam mentem subiectam esse. Omnes euagationes è septem fontibus oriri: à curis, & solicitudinibus, à magna negotiorum mole, ab otio, à superfluis colloquiis, ab animi perturbationibus, à sensuum exteriorum libertate, & ab instabilitate imaginationis.

1. NOrunt omnes, qui orant quantis euagationibus subiecta sit mens humana non volens, quantas patiatur vel inuita difficultates, & ne putes ad pusillos duntaxat, & imbecilles in spiritu hoc vitium pertinere, audi magnum sanctitatis fastigium, audi eximium Dei cultorem Augustinum. Verè dicam, ait, tanquam homo in hominibus, & ex hominibus: attendat quisque, & videat, quanta aguntur in corde humano, quamadmodum ipsæ plerumque orationes impediantur vanis cogitationibus, ita vt vix stet cor ad Deum suum,

August. in psalm. 75.

& vult se tenere, vt stet, & quodammodo fugit à se, nec inuenit cancellos, quibus se includat, aut obices quosdam, quibus retineat auolationes suas, & vagos quosdam motus, & stet iucundari à Deo suo. Vix est vt occurrat stabilis oratio inter multas orationes. Diceret vnusquisque sibi contingere, & alteri non contingere, nisi inueniremus in scripturis Dei Dauid orantem, & dicentem, *Quoniam inueni Domine cor meum, vt orarem ad te.* Inuenire se dixit cor suum, quasi soleret ab eo fugere, & ille sequi quasi fugitiuum, & non posse comprehendere, & clamare ad Dominum, Quoniam *cor meum dereliquit me.* Clamat quidem Dominus per Prophetam, *Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis:* & alibi, *omni custodia serua cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit.* Ego verò vicissim cum Psalmista clamabo, *Cor mundum crea in me Deus, & spiritum rectum innoua in visceribus meis:* quia nisi Dominus custodierit nos, frustra nos ipsi ad nostri custodiam vigilamus. Sunt autem euagationum variæ origines, varij fontes, & riuuli mare magnum, & spatiosum continua accessione componentes, in quo reptilia perambulant, quorum non est numerus, animalia pusilla cum magnis.

2. Reg. 7. 27.

Isai. 1. 16.

Prou. 4. 23.

Psalm. 50.

2. Primus fons è curis, & solicitudinibus oritur. Nimia enim anxietas ad res, & studia, & occupationes externas, cum quis incipit orare, illicò suggerit expedienda negotia, componendas lites, fruges comparandas, conscribendas epistolas, pecuniam exigendam, curandam supellectilem, & alia eiusdem generis infinita. His curis maximè exæstuant, qui voluntatem suam diuinæ non conformant, nec satis in eo confidunt omnem solicitudinem proiicientes in eum, quoniam ipsi cura est de nobis. Christus Iesus apud Matthæum superfluam temporalium curam multis argumentis prohibet, tandemque concludit: *Nolite ergò soliciti esse dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur? hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim Pater vester, quia his omnibus indigetis.* Idem ingerens Apostolus, *Nihil*, inquit, *soliciti sitis, sed in omni oratione petitiones vestræ innotescant apud Deum, Dominus propè est.* Olim Israëlitis præceperat Deus, vt ter in anno orationis causa Sanctuarium adirent, & ne solicitudo rei familiaris eos ad oratione diuerteret, omnem securitatem tempore absentiæ promisit dicens, *Nullus insidiabitur terræ tuæ, ascendente te, & apparente in conspectu Domini Dei tui ter in anno.* Rectè S. Nilus: Non poteris orare purè rebus, ac negotiis terrenis implicatus, & assiduis curis onustus, quia oratio est depositio cogitationum. Quod autem diuitiæ, & mundi facultates distrahant cor, mentemque perturbent, & anxiam reddant, his versibus eleganter edisserit venustissimus Poëta Cornelius Gallus:

Matth. 6. 31.

Philip. 4. 6.

Exod. 34. 29.

Nilus de orat. c. 65.

Quid mihi diuitiæ, quarum si demeris vsum,
Quamuis largus opum, semper egenus ero?
Imò etiam pœna est partis incumbere rebus,
Quas cum possideas, est violare nefas.
Non aliter sitiens vicinas Tantalus vndas
Captat, & oppositis abstinet ora cibis.
Efficior custos rerum magis ipse mearum,
Conseruans aliis quæ periere mihi.
Sicut in auricomis pendentia plurimus hostis
Peruigil obseruat non sua poma draco.
Hinc me sollicitum torquent super omnia curæ,
Hinc requies animo non datur vlla meo.

3. Altera distractionum origo priori similis est, magna scilicet negotiorum moles. Sunt enim quidam magni ardeliones, qui non nisi terram, & carnem sapiunt, & quasi gigantes sub pondere negotiorum gementes, vel non orant omnino, vel tumultuaria celeritate suos Psalmos deglutientes corpore in templo, mente in foro sunt, quibus illud profecto conuenit, quod scriptum est, *labor labiorum ipsorum operiet eos.* Hi tales ab hac voragine difficillimè emergent, Ps. 139. nisi quotidie clament ad Dominum, *Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meam, infixus sum in limo profundis & non est substantia*: Nisi inquam illud sedulò cogitent Ps. 68. *Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ* Matth. 16. 26. *verò suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* aut cur turbamur erga plurima, quando vnum est necessarium? Mundus transit, & concupiscentia eius, atque ita rebus transitoriis incumbendum est, ne beata æternitas amittatur.

4. Tertius è contrario fons otium est. Nam dum dormit agricola inimicus homo superseminat zizania, & viæ nihil operantium replentur spinis. Otiositas mater nugarum est, nouerca virtutum, sentina malorum, rubigo sapientiæ, summa mentis malitia, viui hominis sepultura. Prosiliunt ab hac peste cum tædio spiritualium bonorum carnalia desideria, dicente scriptura, *Desideria occidunt pigrum:* Prou. 21. 25. quæ mala si versemus in animo, cum à precibus vacamus, quando mens ad orationis studium se postea erexerit, earum rerum imagines reuerberata patitur, vt benè notat Gregorius, quibus libenter prius Greg. l. 10. mor. c. 11. otiosa premebatur.

5. Quartus fons è superfluis colloquiis, & vanis confabulationibus emanat. Quam rem venerabilis Beda præclarè edisserens ait: Multum Beda de templo Salomon. iuuat orationis puritatem, si in omni loco vel tempore nos ab actibus temperemus illicitis, si semper ab otiosis sermocinationibus auditum pariter castigemus, & linguam. Quæcunque enim sæpius agere, loqui, vel audire solemus, eadem necesse est sæpius ad animum

quasi solitam, propriamque recurrant ad sedem, & sicut volutabra sues palustria, columbæ limpida solent frequentare fluenta, ita cogitationes immundæ impuram mentem perturbant, castam verò spirituales sanctificant. Eleganter Poëta:

Corn. Gallul.

Crimen amare iocos, crimen conuiuia, cantus.
O miseri quorum gaudia crimen habent.

6. Quintum fontem longè, latéque diffusum animi perturbationes parturiunt. Amor enim, ira, odium, & reliquæ affectiones rationis solem obumbrant, oculum mentis obcæcant, intelligentiæ lumen obscurant, distrahunt animum, dilacerant cor, & deprimunt sensum multa cogitantem. Sicut sol obscuro nubium velamine circumseptus lucis suæ radios non spargit, ita mens perturbationum caligine confusa veræ lucis splendore nequit in oratione perfundi. Et sicut non potest currere, ait S. Nilus, qui ligatus est, ita mens quæ perturbationibus seruit locum spiritualis orationis videre non potest: trahitur enim, & huc atque illuc à perturbatis cogitationibus agitatur. Si vis igitur puram offerre orationem, prius excute mentem tuam, vt sanctissimus Abbas Isaias docet, atque ita constitue, vt si dixeris, *Miserere mei*, ipse quoque precantis te miserearis: si dixeris, *Ignosce mihi*, tu item inimicis ignoscas tuis: si dixeris, *Ne reminiscaris delicta mea*, nec tu proximi tui delicta recorderis. Hæc nisi præstiteris, frustra precaris.

Nilus de orat. c. 66.

Isaias Abb. orat. 18.

7. Sextus fons è sensuum exteriorum libertate nascitur, itemque ex vana, & puerili scurrilitate. Vulgaris parœmia est, *Incustoditum captat ouile lupus*, ita mentem non custoditam per apertas sensuum fenestras expugnat dæmon. Nullus autem sensus est, per quem citius intret mors, quam per oculos. *Oculus meus*, ait Propheta, *deprædatus est animam meam*: & quidam profanus, oculi sunt tota nostra luxuria, hi nos in omnia quotidie vitia præcipitant, mirantur, adamant, concupiscunt. Rectè Propertius:

Thren. 3 51.
Quintilian. declam. 2.
Proper. lib. 4. eleg. 33.

Qui videt is peccat, qui te non viderit ergo
Non cupiet, facti crimina lumen habet.

Propterea Græci eodem modo pupillam, & virginem nominarunt. Κόρα enim & virgines & pupillæ sunt, vt pupulæ apud Latinos. Atque huc respexit Demosthenes apud Plutarchum initio opusculi de vitioso pudore, cum dixit impudentem scorta in oculis habere non virgines siue Κόρας. Ideò virgines, inquit Cæsarius, esse debent oculorum pupulæ, quæ idem cum virginibus nominis ornamentum sortitæ sunt. Ioannes quoque cognomento Ieiunator, cuius est Homilia quædam Chrysostomo perperam attributa, Pupilla, ait, vocatur oculus, vt sicut ille duabus palpebris velut in quodam conclaui clausus est, ita & virgo permaneat. Nihil autem frequentius legitur apud Ethnicos scriptores, quam per oculos ad cor introire omnes improbas

Cæsar. dial. 3. de fide interrog. 140.
Hom. 22. ad pop. Antioch.
Apuleius lib. 10.
Heliodor. lib. 3.
Longus sophista lib. 1. Pœmenic.

bas cupiditates. Elias locuturus cum Deo vultum suum operuit pallio, vt clausis exterioribus oculis internum Dei lumen clarius posset intueri. Priscorum item Patrum dictum solemne erat oportere orantem cæcum esse, & mutum, & surdum: vt nihil scilicet videat, loquatur, vel audiat, quod orationis studium interrumpere possit.

Theophylact Simocatta epist. 36. Aristenæt. lib. 1. ep. Phœdrus fab. 63. & alii apud Gasp Barthium in Notis ad Claudianum.

8. Septimus tandem fons à nobis ipsis etiam non volentibus, & plerumque resistentibus erumpit, ex varia nimirum, & instabili vi imaginationis, quæ nunquam in eodem statu permanens variis discursibus per infinita vagatur. Hanc ego soleo mulieri meretrici comparare, quæ in Prouerbiis à Salomone describitur *garrula, vaga, quietis impatiens, nec valens in domo consistere pedibus suis, nunc foris, nunc in plateis, nunc iuxta angulos insidians.* Richardus Victorinus eam Balæ assimilat, quæ fuit ancilla Rachelis. Imaginatio, inquit, cum tanta importunitate in auribus cordis perstrepit, quatenus eius clamorem ipsa Rachel vix, vel omnino cohibere non possit. Hinc est quod sæpè dum psallimus, vel oramus, phantasias cogitationum, vel quaslibet imagines rerum ab oculis cordis amouere volumus, nec valemus. Quoniam ergo huiusmodi perstrepentium cogitationum tumultus quotidie etiam inuiti patimur, qualis vel quanta sit Balæ garrulitas quotidiano experimento docemur. Quæcunque enim visa vel audita quandoque, quæ ipsi gessimus vel diximus, ad memoriam reuocat, & quæ ipsa iam enarrando explicauerat, eadem iterum, atque iterum replicare non cessat. Sic Richardus. Quis autem valeat innumeros imaginationis motus, quæ quisque omni momento sentit, explicare? omni enim mobili mobilior irrequieta pernicitate in varias partes distracta circumuoluitur: ducitur à vanitate in vanitatem, nunc cum mente concordans, mox ab illa resiliens. Quidquid illi occurrit, siue bonum, siue malum, sine differentia discretionis amplectitur, & quia spiritualia non curat, in amore terrestrium occupatur. Omnia transcurrit, & circumuolat, & dicto citius nunc in cœlos euolat, nunc in abyssis est, nunc vltra oceanum pergit, nunc orientem, & occidentem perlustrat. Variat rerum imagines, fingit species, vices alternat, ædificat noua, destruit vetera, destructa reparat, innouat amissa, mutat quadrata rotundis. Quam ridicula eius monstruositas est? Nunc præliantes milites repræsentat, nunc venatores tubicinantes, nunc fabros tractantes quæ sua sunt, nunc mercatores marinis vndis agitatos, nunc eosdem vltramarinas merces distrahentes: mox res humanas perosa ad bestias, & portenta conuertitur. Humano corpori ceruicem iungit equinam, fabricat sub vno capite multa corporea, & rursus in vno corpore multa capita. Desinit leo in draconem, ceruus in vitulum, miraque celeritate tam multas apparere facit formarum varietates, vt vel horæ momento quascumque Poëtæ concinnunt fabulo-

Prou. 7 10.

Rich. l. de præp. animi ad contēpl. p. 1. c. 6.

sas transformationes quasi in tabella pictas exprimat, & proponat. Sic multigenis deformata illusionibus de nihilo infinita componit & nobiliorem hominis partem stulta curiositate seductam allicit, & perturbat.

9. Hi sunt ferè omnes euagationum fontes, quos oraturi obturare & obstruere debent, ne crescentes in immensum aquæ fluctuosum efficiant mare, quod nulla valeat arte pertransiri. Vidit Ezechiel Propheta aquas descendentes in templum, dicitque se per eas traductum primò vsque ad talos, deinde vsque ad genua, postea vsque ad renes, tandem intumuerunt aquæ in modum torrentis, qui non potest transuadari. Templum Dei sumus nos, porrò aquæ euagationes sunt, si eis in principio non obuiamus, væ nobis, quia impetuosis vorticibus sepultos dæmonibus tradent sine vllo orationis fructu illudendos. Suprascriptæ autem euagationes, vel sunt voluntariæ, & culpabiles: vel, sic diuina disponente clementia, orantis mentem afficiunt, vt discamus non altum sapere, sed timere, sicut scriptum est, *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas:* vel sunt immissiones per Angelos malos, quibus hostili fraude decipimur: vel naturaliter animo ingeruntur ob naturæ nostræ imbecillitatem sine vlla culpa, & consensu. Sed iam videamus quæ sint earum remedia, & curationes.

Ezech. c. 47.

§. VI.

Septem euagationum remedia sigillatim enumerantur. Euagationes inuoluntarias nullum orationi detrimentum inferre.

1. PRimum euagationis remedium est, cum quis se distractum animaduertit, diuinæ præsentiæ memoriam innouare, ipsumque imaginari obiurgantem, & dicentem; Discede à me qui operaris iniquitatem, festiuitates tuas odiuit anima mea, factæ sunt mihi molestæ. Vt quid cogitas malum in corde tuo? An ignoras quod se aufert spiritus à cogitationibus quæ sunt sine intellectu? Vir admirabilis Ioannes Climacus nil efficacius ad attentè orandum existimat quam formam rei iudici astantis assumere. Si vnquam, ait, visibili iudici obnoxius fuisti, non tibi alia forma iam opus erit, quam imitari debeas, dum orationi insistis. Quod si neque reus extitisti, neque alios examinari perspexisti, vel ex infirmorum precibus, quas medicis cum secandi vel vrendi sunt fundunt, huiusmodi aliquid addisce. Idem alibi. Memoria, inquit, æterni ignis tecum singulis noctibus dormiat, tecumque euigilet, nec vnquam tempore Psalmodiæ dominabitur tibi negligentia. Considera quoque Dei patientiam in tuis distractionibus tolerandis, & caue ne eum amplius irrites, sed dic ei cum Propheta, *Quoniam tu Domine suauis, & mitis es,*

Clim. gr. 28.

Idem gr. 7.

Ps. 85.

& multæ misericordiæ, & verax: lætifica animam serui tui, quoniam ad te Domine animam meam leuaui.

Alterum remedium est duriori inuectiua seipsum arguere his vel huiusmodi verbis, quibus in simili casu sanctus Paphnutius vsus fuisse dicitur. Quid agis ô pretiosissima, & Deo digna anima, vt cœlestibus relictis terrenis occuperis? Væ tibi miseræ, quia sub conspectu Dei, & Angelorum ludibrium diaboli facta es fructum orationis amittens. Viderunt te hostes, & deriserunt Sabbata tua, & plauserunt super te manibus suis. Cleanthes Assius adolescenti cuidam disserens, cum sibi videretur parum attentus, rogauit an sentiret: illo affirmante, cur igitur, inquit, ego non sentio te sentire? Sic Dæmones, cum nullum attentionis signum exterius vident, planè sentiunt orantem non sentire. Diog. Laërtius lib. 7.

Tertium remedium præseruatiuum est, ante ingressum templi vel oratorij omnem cogitationum extranearum sarcinam deponere, eo modo quo Guillelmus Abbas auctor libelli de Amore Dei inter opera Bernardi vtebatur. Intentiones, cogitationes, voluntates, affectiones, & omnia interiora mea venite, ascendamus in montem vbi Dominus videt, & videtur. Curæ, solicitudines, anxietates, labores, pœnæ, seruitutes expectate me hic cum asino corpore isto, donec ego cum puero, ratio scilicet cum intelligentia vsque illuc properantes, postquam adorauerimus, reuertamur ad vos. Ad idem nos hortatur Eucherius Lugdunensis sermone in illud Euangelij, Oportet semper orare: Intraturus ædes sacras foris primum depone graues curarum catenas, & absoluto corde absoluendus ingredere. Sanctus Adelhardus Abbas vt narrat in eius vita Paschasius Ratbertus, cum ad diuinum intrabat Officium mox omnes cogitationes, & causas rerum temporalium ante ostium reponebat, & secum totus ingrediebatur, vt totus Deo, ac sibi adesset. Eodem remedio quidam Monachus apud Ioannem Climacum gradu quarto vtebatur.

Quartum signis quibusdam externis constat, quæ phantasiam excitant & errantem in viam reducunt: qualia sunt carnem vnguibus stringere, digitos contorquere, pectus percutere, & dicere cum Publicano *Deus propitius esto mihi peccatori*: orare cum Ezechia *Domine vim patior responde pro me*, vel cum sancta Iudith *Confirma me Deus in hac hora.* Iuuerit etiam ad lacrymas, & singultus interruptæ orationis vindices confugere, & fragilitatem suam ex vitiorum multitudine prodeuntem deflere, ob eamque causam se indignum attentione, & colloquio Dei iudicare: hæc enim humilitas expellit aduersarium, & supernum accersit auxilium. Luc. 18. 13. Isai. 38. 14. Iudith. 13. 9.

Quintum est certis punctis, obiectis, & meditationibus ad tertium attentionis modum pertinentibus mentem ad Deum iugiter

eleuare: quæ quidem puncta ex vita, & passione Christi aliisque mysteriis fide desumi debent, de qua re agit diffusè Ioannes Mauburnus in Roseto exercitiorum spiritualium in Directorio horarum Canonicarum. Sextum ex frequenti, & sæpius renouata actuali intentione procedit, vt si initio cuiusque Psalmi, vel quoties situs corporis in choro mutatur, feruentius psallere, & diligentius attendere proponamus.

2. Septimum tandem, atque efficacissimum remedium est ipsas quascunque inuoluntarias euagationes, quæ nolentibus, nihilque cooperantibus adueniunt, paruipendere, neque ob eas expellendas nimia solicitudine, quæ capitis dolorem pariat, laborare. Quid enim perturbaris, si cum sis homo, id pateris, quod humanum est, quod fortissimi quique experti sunt? Sed vereor, inquis, ne tam multæ euagationes immundam reddant animam meam in conspectu Dei. Sanè illic trepidas timore, vbi non est timor. Audi Principem Theologorum: In spiritu, & veritate orat, qui ex instinctu spiritus ad orandum accedit, etiamsi ex infirmitate mens postmodum euagetur. Mens enim humana propter infirmitatem naturæ diu stare in alto non potest, quia pondere infirmitatis deprimitur anima ad inferiora: Euagatio verò mentis, quæ fit præter propositum, orationis fructum non tollit. Audi Magnum Basilium: Si debilitatus à peccato fixè nequis orare, quantumcunque potes te ipsum cohibeas, & Deus ignoscit, eo quod non ex negligentia, sed ex fragilitate non potes, vt oportet, assistere coram eo. Audi denique scripturam: *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum: recordatus est, quoniam puluis sumus.* Sed forsitan meritoria non erit talis oratio? Nihil minus. Nam vt concludit Doctor Angelicus, ad meritum non requiritur ex necessitate, quod attentio adsit orationi per totum, sed vis primæ intentionis reddit totam orationem meritoriam: quamuis ad noui meriti incrementum actualis intentio sit necessaria, vt supra ostensum est. Ego autem amplius dico. Mentis distractio præter voluntatem orantis eueniens, non solùm orationis salutares effectus non tollit, imò plerumque ob continuam luctam, ob cognitionem, & depressionem sui auget meritum, duplicat coronam. Beata Virgo Maria apud Blosium in Monili spirituali S. Brigittæ dixisse fertur. Quacunque tentatione pulseris inter orandum, persiste in bona voluntate, & conatu sancto, sicut commodè potes, quia desiderium, & conatus tuus pius reputabitur pro effectu orationis. Etiamsi prauas, ac sordidas cogitationes, quæ cordi tuo incidunt, eiicere non poteris, tamen pro illo conatu coronam in cœlo recipies: ita tibi proderit illa molestia, modò non consentias tentationi, & tibi displiceat, quod indecens est. Hæc de attentione, quæ ad intellectum pertinet, nunc voluntas deuotionis feruore excitanda est.

Thom. 2. 2. q. 83. art. 13.

Basil. serm. de orando Deum.

Psalm. 102.

Blos. Monil. c. 3.

§. VII.

Quid sit deuotio, qui eius effectus, & efficacia. Tum nouem documenta ingeruntur. ad eam comparandam, & conseruandam.

1. DEuotionem à verbo *deuoueo* deduxere Latini, quod destinare, consecrare, vel dedicare significat. Virgilius, Quorum se deuouet aris. Priscianus, Tibi deuoueo hoc opus. Suetonius in Cæsare; Deuotissimos sibi milites reddidit. Legimus, & deuotorium carmen apud Liuium, & Macrobium, quale fuit illud Deciorum, qui se pro patria deuouerunt. Sed quocunque sensu hac olim voce vterentur Latini, iam ex vsu Christianorum profano vocabulo sanctitas, & veneratio accessit, sumiturque deuotio pro peculiari quadam propensione animi ad Deum, & res diuinas. Auctor libri de spiritu, & anima inter opera Augustini, deuotio, inquit, est pius, & humilis affectus in Deum: humilis ex conscientia infirmitatis propriæ, pius ex consideratione diuinæ clementiæ. Affectus autem est spontanea quædam, ac dulcis ipsius animi in Deum inclinatio. D. Thomas veræ sapientiæ Antistes, Deuotio, ait, nihil aliud esse videtur, quam voluntas quædam promptè se tradendi ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum. Richardus Victorinus; Quid aliud est deuotio, nisi feruida mentis in Deum directio? Hæ deuotionis descriptiones muliercularum, hominumque simplicium conuincunt errorem, existimantium in sensibili quadam dulcedine, & compunctione, ac teneritudine cordis veram consistere deuotionem, cum hæc omnia Doctor Angelicus inter effectus deuotionis enumeret; ipsa verò specialis quidam actus sit pertinens ad Religionem. Per deuotionem docet Seraphicus Doctor omne bonum in cor nostrum immitti. Per hanc enim zelus iustitiæ accenditur, pietas compassionis infunditur, patientia roboratur, exemplum bonum conditur, discretio clarificatur. Hæc est vnctio spiritus docens omnia, quæ expediunt saluti; hæc mentem illuminat, inflammat affectum, actiones ordinat ad virtutem, mores componit, firmat fidem, fiduciam erigit, accendit amorem, ad diuinam eleuat amicitiam, orationem impinguat, dat in aduersis constantiam, in prosperis humilitatem, delet peccata, sublimat merita, fugat dæmones, lætificat Angelos, ædificat proximos, instruit errantes. Arida est omnis Religio, quæ aqua deuotionis non irrigatur: corruit omnis structura bonorum operum, ni hoc munimine fulciatur: huius olei pabulo deficiente fatuarum virginum lampades extinguuntur. Ergo deuotioni studiosè incumbendum est, quæ cum difficilis acquisitu sit ob naturæ corruptionem, ob prauos habitus, & dæmonum peruicaciam, seligenda quædam adiumenta sunt, quæ præsidio nobis sint ad eam facilius comparandam, & tenacius possidendam.

De spiritu, & anima cap. 5.

Th. 2. 2. q. 82. ar. 1.

Rich. de erud. int. hom. lib. 1. c. 9.

Bonau. de sex alis Seraph. cap. vlt.

2. Feruens autem, & efficax eiusdem deuotionis desiderium pri-

mo loco statuendum est. Initium enim sapientiæ concupiscentia eius, & inuenitur ab his, qui quærunt illam: præoccupat, qui se concupiscunt, vt illis se prior ostendat. Visitat Deus animam quærentem se, ait Bernar. quæ tamen ad quærendum toto se desiderio & amore deuouit. Et hoc signum aduentus eius, sicut ab eo qui expertus est, edocemur. *Ignis ante ipsum præcedet, & inflammabit inimicos eius.* Oportet namque vt sancti desiderij ardor præueniat faciem eius ad omnem animam ad quam est ipse venturus, qui omnem consumat rubiginem vitiorum, & sic præparet locum Domino. Et tunc scit anima, quoniam iuxta est Dominus, cum se senserit illo igne succensam, & dixerit cum Propheta, *De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me:* Et illud. *Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis.* Tali animæ suspiranti frequenter, imò sine intermissione oranti, & affligenti se præ desiderio cum interdum desideratus ille, qui ita quæritur, miseratus occurrit, puto illi de propria experientia conuenire, vt dicat cum Sancto Hieremia, *Bonus es Domine sperantibus in te, animæ quærenti te.*

Bern. serm. 31. in Cant.

Thren. 1. 13.

Psalm. 38.

Thren. 3. 25.

3. Secundum adiumentum, custodia cordis est. Sic præcipit Sapiens, *Omni custodia serua cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit.* Nempe res cordis est, ait rursum Bernardus, gratia deuotionis, & hoc munere se fraudat, qui internum ei dissimulat receptaculum exhibere. Sed à quibus custodiendum est cor? Ab inutilibus cogitationibus, & ab affectibus terrenis. De cogitationibus hæc Richardus: Hi sunt veræ deuotionis socij inseparabiles circumspectæ, discretæ, & prouidæ cogitationes. De affectibus sic Cassianus: Non enim perfectio statim nuditate, aut priuatione omnium facultatum, seu dignitatum abiectione contingit, sed cordis puritate, hoc est corde intacto à cunctis perturbationibus. Item Prosper in sententiis: Qui supplicaturus Deo locum aptum, & sanctum requiris, interiora tua munda, & omni inde mala cupiditate depulsa præpara tibi in cordis tui pace secretum. Volens in templo orare, in te ora: & ita age semper, vt Dei templum sis. Ibi enim Deus exaudit, vbi habitat.

Prou. 4. 23.
Bern. serm. de tripl. custodia.

Rich. de erud. int. hom. lib. 1. c. 7.

Cassian. coll. 1.

Prosp. sent. 334.

4. Tertium adiumentum, iugis Dei memoria, sicut scriptum est, *Memor fui Dei, & delectatus sum:* Et alibi, *Prouidebam Dominum in conspectu meo semper, propter hoc lætatum est cor meum.* Oritur hoc ex præcedenti Domino attestante, qui dicit, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Beatus Ephræm hanc doctrinam stabiliens, ait, Continua Dei recordatione turpes animæ passiones recedunt, instar maleficorum Prætore accedente: vbi verò memoria Dei abest, ibi tenebræ cum fœtore dominantur, omnisque res improba exercetur.

Psalm. 76.
Psalm. 15.
Matth. 5. 8.
Ephr. lib. de virtute cap. 10.

5. Quartum adiumentum, frequens vsus aspirationum, quibus tanquam subiectis lignis in altari cordis ignis deuotionis succenditur,

& conseruatur. Sunt autem aspirationes crebræ quædam, sed breuissimæ orationes, quas nonnulli iaculatorias vocant, quia tanquam iacula velociter currunt, & subtiliter penetrant. De his Augustinus ad Probam sic scribit, Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem orationes habere, sed eas tamen breuissimas, & raptim quodammodo iaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum necessaria est, per productiores moras euanescat, atque hebetetur intentio. Aug. epist. 121.

6. Quintum adiumentum præbet lectio spiritualis. *Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt:* & vt ait Isidorus, qui vult semper esse cum Deo, frequenter debet orare, frequenter & legere: nam cum oramus cum Deo ipsi loquimur; cum verò legimus, Deus loquitur nobiscum. Hanc sacrarum lectionum vtilitatem Sanctus Abbas Aëlredus his verbis confirmat; Sacra Scriptura ager est, in quem Sanctus Isaac inclinata iam die pergit ad meditandũ, vbi ei occurrens Rebecca illũ, qui acciderat, sua lenit suauitate dolorem. Quoties mihi, Iesu bone, dies vergit in vesperam, quoties paruæ alicui consolationi quasi diurnæ luci intolerabilis dolor nocturna caligo succedit, vertuntur in fastidium omnia, oneri sunt cuncta quæ video. In modum silicis cor obduratur, hæret lingua, oculorum vena siccatur. Quid tunc? exeo sanè ad meditandum in agro, sacrum reuoluo codicem, meditationes meas ceris imprimo, cum subitò mihi occurrens Rebecca, tua scilicet gratia, Iesu bone, sua luce tenebras discutit, pellit fastidium, duritiam frangit, mox suspiriis succedunt lacrymæ, lacrymas cœleste gaudium comitatur. Isid. l. 3. Sent. c. 8. Aëlred. in c. 15. Isai. ser. 26.

7. Sextum procedit è sensuum exteriorum custodia. Nam vt scribit doctus, & antiquus Abbas Berengosius, nisi ad exemplum legalis Sacramenti primogenitum hominis redimamus quinque siclis argenti, hoc est quinque sensuum custodia, nihil nobis quinque vulnerum Christi profecere vibices, quibus in ara crucis quinque sensuum nostrorum voluit sanare cicatrices. Refert Pelagius inter dicta sanctæ Syncleticæ istud; Sobriè viuamus, quia per sensus corporis nostri fures ingrediuntur. Sic perimus miseri, & mortem per fenestras intrantem, voluptatis larua personatam excipientes, illud postea magno errore decepti cantillamus. Bereng. lib. 1 de Laude S. Crucis cap. 6. Virg. ecl. 8.

Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.

Sed serò sapiunt Phryges. Semel enim amissa ob licentiosam sensuum euagationem gratia deuotionis nonnisi post longos labores, & continuum fletum, ac feruentissimas deprecationes recuperatur.

8. Septimum gignit solitudo. *Ducam eam in solitudinem*, dicit Dominus per Oseam. *& ibi loquar ad cor eius.* Hortatur ad hanc deuotissimus Bernardus: O sancta anima sola esto, vt soli omnium serues te ipsam, quem ex omnibus tibi elegisti. Fuge publicum, fuge & Oseæ 2. 14. Bern. serm. 40. in Cant.

ipsos domesticos: secede ab amicis, & intimis, etiam & ab illo qui tibi ministrat. An nescis te verecundum habere sponsum, & qui nequaquam suam velit tibi indulgere præsentiam præsentibus cæteris? Secede ergò, sed mente, non corpore, sed intentione, sed deuotione, sed spiritu. Idem alibi scribit solitudinem esse negotiorum cœlestium apothecam, per quam in Paradisum ingressi sunt quotquot ad culmen perfectionis ascenderunt. Sanctus quoque Guerricus Abbas solitudinem vocat auditorium Spiritus sancti. O solitudo Deo dicata, exclamat Laurentius Iustinianus, quam amabilis es, & quam ardenti desiderio concupita ab his qui nouerunt te! Tu namque humilitatis es speculum, tu diuini amoris custos, tu propriæ cognitionis magistra, tu scientiæ schola, testis conscientiæ, futuræ felicitatis imago, accusatrix scelerum, vitiorum detectrix, veritatis amatrix, innocentiæ decus, secretorum cœlestium cognitrix, contemplationis præuentrix, origo compunctionis, cœli scala, latitudo maxima, orationis portus, tranquillitatis habitaculum, passionum spiritualium interemptrix, peruigil mentis custodia, non dormitans affectio, prudentiæ comes, discretionis oculus, latens profectus, dulcedo cordis, spei fons, sponsi cœlestis receptaculum, Dei, & hominum mediatrix. O quam præcelsa sunt præconia tua solitudo sancta, tutæ diuitiæ, laudabilis actio, successus lætus, secura possessio, conuiuium iuge, ac delicata cibaria! Frequentissimè sapientiæ illustraris radiis, gaudio perfunderis, eleuaris in cœlum, & pace repleris. Sinum quippe tuum dilatas, & iucundissimè suscipis humiles, mente pacificos, orationi instantes, deuotionis auidos, atque gustu sapido diuina gustantes.

Guerr. serm. 4. de Aduentu.
Iustinian. lib. de Vita solit. c. vlt.

METRVM XLVIII.

O Solitudo mentibus
Orantium gratissima,
O vera cordis suauitas
Ignota vulgi sensibus,
Vt te requiro, & expeto
Turbam perosus improbam!
Hic, hic serena spiritus
Aspirat aura pectori.
Hic nullus auditur fremens
Tumultuantium fragor.
Hic corda nullus inquinat
Vapor, vel vmbra criminis.
Campi sonant hic mellicis
Psallentium concentibus.
Hic Angelorum cœtibus
Immixtus, & vindex sui

Sapiens quietam transigit
Vitam procul negotiis,
Curis procul nocentibus,
Solutus omni iurgio.
Hic alta vitans curiæ
Potentioris limina
Innoxios ducit dies
Inanis expers ambitus.
Hic lucra conscientiæ
Quadrante iusto computans
Studet mereri fletibus
Amissa Cœli gaudia.
Optet superba culmina,
Opes, domosque splendidas
Quicunque vult: me nescium
Fraudis iuuat silentium,
Me solitudo, me quies
Abscondat ignotum omnibus,
Deoque soli cognitum.
Hoc scire demum, hoc viuere est,
Sibi, Deoque viuere.

9. Octauò iuuant deuotionem opera misericordiæ, quia *Charitas operit multitudinem peccatorum: & qui inebriat, ipse quoque inebriabitur.* Iuuant corporales afflictiones, quia *caro concupiscit aduersus spiritum: & caro, & sanguis regnum Dei non possidebunt.* Iuuat certum tempus quotidie seligere, quo quis deuotioni diligentius insistat. Iuuat, & ea omnia seuerissimo examine discutere, quæ vel ipsam deuotionem conseruare possunt, vel impedire. Quantum potes, te ipsum argue, ait quidam sapiens, deprehendas te oportet, antequam emendes.

1. Petr. 4. 8.
Prou. 11. 25.
Gal. 5. 17.
1. Cor. 15. 50.
Seneca ep. 28.

10. Nonum denique adiumentum perseuerantia suppeditat. Perseuerantia in quam in spiritualibus exercitiis semel assumptis, vt non temerè mutentur, vt sine causa non omittantur, ne vltra præscriptum tempus differantur. Fastidientis stomachi est multa degustare, & sæpius mutatum pharmacum non sanat, sed turbat: sæpius translata arbor non proficit, sed arescit. Nullum certum exercitium habere, sed quasi folium, quod vento rapitur, per diuersas operationes diuagari, signum est animi ad vitam spiritualem prorsus inepti. Omnia quidem probanda, sed tenendum, quod bonum est. Nam quæ virtus coronam, quod opus laudem meretur, si desit perseuerantia? Dicam omnibus, quod suis Ianuensibus scripsit Bernardus. Absque perseuerantia, nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur. Vigor virium, virtutum consummatio est, nutrix ad meritum, Bern. epist. 129.

mediatrix ad premium. Soror est patientiæ, constantiæ filia, amica pacis, amicitiarum nodus, vnanimitatis vinculum, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseuerantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui cœperit, sed qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Hæc ferè sunt, quæ deuotionem in nobis gignunt, & conseruant: sed eandem multa quoque sunt, quæ impediant, & extinguant, de quibus consequenter agendum est.

§. VIII.

Quæ sint impedimenta deuotionis. Interioris, & exterioris hominis pugna, & humanæ calamitatis deploratio. Oratio ad impetrandam gratiam deuotionis.

Laur. Iust. de disc. mon. conuers. c. 19.

1. PRimum deuotionis impedimentum sunt peccata venialia, quia, vt Laurentius Iustinianus docet, prius vita commendabilis habenda est, deinde deuotio. Minuunt siquidem veniales culpæ charitatis feruorem, obscurant conscientiæ lumen, contristant Spiritum Sanctum.

Secundum ex conscientia scrupulosa oritur, gignit enim inconstantiam animi, mentis perturbationem, nebulas intellectus, cordis inquietudinem, omnemque deuotionis suauitatem confundit.

Tertium ex cordis amaritudine nascitur, quæ fontem dulcedinis exsiccat, charitatis vnitatem scindit, hostis est concordiæ, inimica pacis, nutrix contentionum.

Quartum impedimentum præstant externæ consolationes: nec enim cœleste manna datum est Israëli, nisi postquam defecit farina Ægypti. Præoccupatum nempè secularibus recreationibus animum delectatio sancta declinat, nec misceri possunt vera vanis, æterna caducis, vt iis pariter delectemur, quæ sursum sunt, & quæ super terram.

Idem de casto Verbi connubio cap. 16.

Quintum è curis superfluis oriri eloquentissimus Iustinianus testatur: nam cum animus per multa diffunditur, vtique minus in se validus est. Non enim interioribus, exterioribusque vacare perfectè potest; sed nec cuiquam intendere valet operi, nisi applicet affectum. Cum autem superflua cura animus occupatur, proculdubiò diaboli laqueis captiuus tenetur.

Sextum è nimio sciendi appetitu, & continua intellectus occupatione in studiis speculatiuis procedit. Nam qui ardentius theoreticis scientiis incumbunt, ferè semper sunt aridi, distracti, indeuoti, ambulantes in mirabilibus super se, nihilque aliud animo reuoluentes, quam controuersias, syllogismos, sophismata, nugas, tricas, apanias.

Bern. serm. 37. in Cant.

Non tamen dico, vt verbis vtar Bernardi, contemnendam, aut negligendam scientiam literarum, quæ ornat animam, & erudit eam, &

facit etiam vt alios possit erudire. Sed cognitio sui, & cognitio Dei oportet, & expedit, vt præcedant, in quibus summa salutis constituitur. Et vide, si non docebat hunc ordinem, qui dicebat, *Seminate vobis ad iustitiam, metite spem vitæ, & tunc demum illuminate vobis lumen scientiæ.* Vltimam posuit scientiam, tanquam picturam, quæ statum habere nequeat super inane: & ideò illa duo præmisit, & subiecit illi, tanquam si solidum aliquid picturæ substerneret. Securus iam intēdam scientiæ, si vitæ prius securitatem accepero. Hæc Bernardus.

Septimum malesana curiositas producit, quæ multiplex est. Quidam enim disquisitiones ingeniosi semper in malum aliorum indagare negotia, mores obseruare solent, vnde detractiones, suspiciones, maleuolentiæ, inquietudines generantur, quibus pax cordis amittitur, turbatur serenitas mentis, & perpetuis quibusdam fluctibus concutitur animus, & in varias partes agitatur. Alij inutilium librorum lectione dissipant spiritum, portentosis Poëtarum figmentis, profanis Ethnicorum historiis, confictis Heroum certaminibus, propudiosis Amadisiorum adinuentionibus, aliisque similibus otiosorum pabulis pascentes animum, quæ res, vix dici potest, quanti sit detrimenti his, qui vitam spiritualem profitentur. Alij denique in vestibus, ædificiis, supellectili, & superfluis ornamentis curiositatem sectantur, non sine graui spiritus dispendio, dum fel draconum, & venenum aspidum vino sancti Spiritus dulciori super mel, & fauum insipienter præponunt.

Octauum impedimentum obiiciunt sibi nonnulli, qui gratiam deuotionis iam habitam nulla cura, vel diligentia custodiunt. Non sic sponsa, non sic: nam inuento Dilecto, *Inueni*, inquit, *quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam.* Tenetur autem sponsus cordis custodia, orationis instantia, & nunquam interrupto deuotionis feruore. Cant. 3. 4.

2 Nonum tandem impedimentum explicat qui dixit, *Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Quandiu sumus in hac vita, caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: quæ quidem lucta cum sit perpetua, distrahit animum, & peccati vinculis quasi captiuum religans, non sinit eum iugiter rebus diuinis inhærere. Sic duplex in nobis homo reperitur, interior, & exterior. Interior gratia Dei plenus, præditus charitate, spiritu imbutus conuersatur in cœlis, suaui pace perfruitur, bonis operibus fœcundatur, nihil in conscientia fœdum, nihil in intentione admittit obliquum: ad spiritualia exercitia promptus, hilaris ad orationem, patiens ad contumelias, intrepidus in aduersis, ad fratrum obsequia indefessus, austerus ieiuniis, mutus silentio, nudus paupertate, simplicitate rectus, niueus innocentia, ardens amore, & per deuotum affectum diuino beneplacito semper subiectus. Homo exterior venundatus sub peccato, non per- Rom. 7. 23.

cipiens quæ sunt spiritus Dei, amicus mundi, inimicus Christi, oneratus sceleribus, vitiis irretitus, oculos suos statuit declinare in terram, terram comedens, terram diligens, terræ adhærens omnibus diebus vitæ suæ. Aduersus istum si quis Christi est, armare se debet zelo vindictæ, & clamare cum Propheta, *Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, & præualuit in vanitate sua.* Crucifigatur homo iste, reus est mortis, pereat, pereat qui nostrum quærit interitum: destruatur corpus peccati, vt vltra ei non seruiamus, sed tentanti concupiscentiæ resistentes, interioris hominis vitam feruentis animi deuotione renouemus.

Psal. 51.

3. Sed heu me miserum, & infelicem! Quis me liberabit de corpore mortis huius? Quis in tam duro certamine docebit manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum? Quis dabit animæ meæ virtutem, vt inimicum domesticum, aduersarium propinquum, carnem peccatricem, & insurgentem in se supplantet subtus se, & confringat, donec deficiat? Quis, inquam, poterit soluere vincula captiuitatis meæ, nisi tu, qui solus es, Domine Deus, pater vitæ meæ, fortitudo mea, & refugium meum? Obsecro te igitur per Iesum Christum Filium tuum, virum dexteræ tuæ, Filium hominis, quem confirmasti tibi, attende mihi, & exaudi me clamantem de profundo, & misericordia tua exaudiat desiderium meum. Erraui sicut ouis quæ perierat, & derelicto te fonte aquæ viuæ, fodi mihi cisternas dissipatas, quæ aquas internæ deuotionis continere non valent. Nunquid non meliores sunt fontes Saluatoris omnibus aquis Ægypti? Et calix tuus inebrians, quam præclarus est? Ego tamen viam carnis ingressus sum, vt biberem aquam fluuij, quæ sitientem animam refocillare nunquam potuit: species enim creaturarum decepit me, & post eas ambulans, exterioris hominis hortamenta sequutus fontes pietatis, venas deuotionis in me ipso siccaui. Et ecce anima mea sicut terra sine aqua tibi. Iam peruersitatis meæ pœnas acerbissimas luo. Inuasit enim me languor animi, hebetudo mentis, inertia spiritus.

Nazianzen. in Carmine adu. carnem.

Exitiosa caro, Belial tenebrosa procella,
Exitiosa caro, qua fluit omne scelus.
Cœnum, massa grauis plumbi, limosa catena,
Bellua pugnaci prodita materia.
Pestifer æstus, heræque tuæ vinclum, atque sepulchrum
Formæ, quæ supera venit ab arce mihi.

Non sine causa dictum est de te, quod interficis diligentes te. Nam dum te foueo, dum te nutrio, dum scelerata tua desideria perficio, vita mea Dominus meus declinauit in ira à seruo suo: & ideò appropinquaui vsque ad portas mortis, & paulominus habitauit in

inferno anima mea. Hinc ista sterilitas animæ, & deuotionis inopia, quam patior. Aruit sicut testa virtus mea, factum est cor meum sicut saxum durissimum: nec Psalmus sapit, nec orare delectat, ad vigilias somnolentus, ad fabulas vigil, præceps ad iram, tardus ad patientiam, gulæ indulgens, & linguæ, segnis ad pietatem, nec compungi ad lacrymas queo, nec solitas meditationes inuenio. In tantis miseriis constitutus, quid faciam miser, vbi fugiam, nisi ad te Deus meus? Miserere mei, & resuscita me: ne derelinquas me sicut montem Gelboë maledictum, in quem nec ros, nec pluuia descendunt. Da mihi irriguum superius, & irriguum inferius, vt sint mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte. Da mihi fontem perspicuum, in quo lauentur iniquitates meæ, & super niuem dealbetur anima mea. Loquere ad petram cordis mei, & percute virga virtutis tuæ, & fluent aquæ compunctionis & inebriabor ab vbertate domus tuæ. Huius aquæ salutaris recreatus aspergine, dilatato corde viam mandatorum tuorum currere incipiam, frequentius orabo, meditabor attentius, donec ad montes excelsos perueniam, in quibus aquæ sunt salubriores, aquæ nimirum Diuinitatis, in cuius contemplatione requiescam in sæcula sæculorum.

METRVM XLIX.

ABsiste vulgus: cœlicos nunc me decet
Pangere versiculos
Amore perculsum graui.
Amore nempe, pura qui semper nouo
Vulnere corda secat
Mucrone diro sæuiens.
Nam cor potentem armatus ille dexteram
Cuspide, & igne ferit,
Hæretque telum vulneri.
O æstuans incendium, ô feruens rogus,
Siccine corda cremas,
Nec vlla speratur salus?
Vt sole nix tabescit, vt ceræ solet
Soluere flamma globum:
Sic mens calore absumitur.
Viuensque morte occumbo, & expers sensuum
Viuo in amore miser,
Dum pectus vestrum liquitur.
Ah! nulla amoris asperum vulnus potest
Docta fouere manus
Sæuum dolorem leniens.

Tanti est amoris ignis, vt eius faces
Nec maris vnda queat,
Nec vlla vis extinguere.
Vicisti amor : iam quæ iacis ferociter,
Ignea tela, pati
Cor penè mortuum nequit.
Sed vulnera me amans Amor, mihi in tuo
Vulnere vita manet,
Si amore me sinas mori.

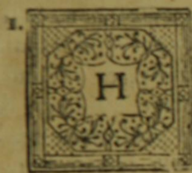
4 Sat dictum de psallendi disciplina. Poteram quidem multa adiicere, quæ praxim attentionis, ac deuotionis, & vsum eorum, quæ hactenus dicta sunt clarius explicarent. Sed hæc satius existimaui in alium librum reijcere, quo doceo, qua ratione omnes humanæ actiones sint obeundæ. Interim quod hic prætermissum est, inueniet pius lector in Roseto exercitiorum spiritualium Ioannis Mauburni, in Psalterio decachordo Ioannis Michaëlis Constantiensis, in Ioannis Gersonis libro de Canticis, & super *Magnificat*, & in Alphabeto Diuini amoris, quod tamen non est Gersonis, sed Ioannis Nyder; itemque Epistola 37. Ioannis Lanspergij, atque in aliis spiritualibus opusculis scriptorum recentiorum, quæ omnium manibus teruntur. Omitto Chiropsalteria, Cantichorda, & alia huiusmodi exercitia, quæ vix possunt ab infirmioribus exerceri sine capitis offensione ob continuam, & nunquam interruptam attentionem ad signorum distinctiones, quam requirunt. Ioan. Cassianus formalem attentionem (Cass. coll. 10. cap. 11.) præ cæteris commendat his verbis. Monachus psallens omnes Psalmorum affectus in se recipiens, ita incipiet decantare, vt eos non tanquam à Propheta compositos, sed velut à se editos, quasi orationem propriam profunda cordis compunctione depromat; vel certè ad suam personam æstimet eos fuisse directos, eorumque sententias, non tunc tantummodo per Prophetam, aut in Propheta fuisse completas, sed in se quotidie geri, implerique cognoscat. Eumdem namque recipientes cordis affectum, quo quisque decantatus, vel conscriptus est Psalmus, velut auctores eius facti, præcedemus magis intellectum ipsius, quam sequemur. Ad eamdem hortatur August. (Aug. in psal. 30. conc. 3.) dicens: Si orat Psalmus, orate; si gemit, gemite; & si gratulatur, gaudete; & si sperat, sperate; & si timet, timete: Omnia enim, quæ hic conscripta sunt, speculum nostrum sunt.

CAPVT XX.

De variis Sanctorum exemplis ad Diuinum Officium pertinentibus.

§. I.

Exemplorum magnam esse vim ad vitam rectè instituendam.

1. ACTENVS Diuinæ Psalmodiæ originem, causas, partes, & disciplinam rudi penicillo malus pictor delineaui: Et quod operis initio non ausus fuissem me præstaturum polliceri, Deo vires subministrante, ipsaque materia vberius quotidie crescente, ipse quoque liber in hanc magnitudinem sensim excreuit. At supersuntnè alia? Imò verò, nec finis erit, si quæcunque curiosæ indaginis perscrutatione ad hanc rem spectantia adinueni, studiosè libeat amplecti. Sed cæteris omissis sola nobis restant Sanctorum exempla ad diuinum Officium pertinentia, quibus extremum hoc caput dicatum sit. Nam quò pleniori obsequio Ecclesiasticos homines demerear, quædam quasi per saturam sine ordine rerum, aut temporis è probatis Scriptoribus excerpere non grauabor: eritque hoc superpondium non inutile, nec iniucundum; quia vt celeberrimus Historicus scribit, Aliorum erratis ad rectam vitæ institutionem pro exemplis vti, & rectè factum est imitari scitum, atque pulchrum est. Et facillimè, ait alter, quid prosit, aut obsit homines animaduertunt, cum multa multorum exempla intuentur. Ex vitio alterius, inquit Publius, sapiens emendat suum: estque compendiosum felicitatis genus, vt docet Sanctus Zeno, alterius periculo discere, quid debeas deuitare. Sic vulnus aliorum nostra cautio fit, & veterum egregia facta in vtilitatem posterorum deriuantur. Sententia Platonis est; Nihil rectè doceri, nihil rectè disci sine exemplo: & vt Magnus Gregorius scribit, Non est in sermone laudabilis, qui hoc quod loquitur, opere non ostendit. Præclarè de hac re illustris rei rusticæ Scriptor: Vsus, & experientia dominantur in artibus, neque est vlla disciplina, in qua non peccando discatur: & vbi quid perperam administratum cesserit improsperè vitatur quod fefellerat, illuminatque rectam vitam docentis magisterium. Exempla denique, teste Isidoro Pelusiota, dormientes animas ad virtutem capessendam exsuscitant, & ignauas, ac socordes excita-

Diodor. Siculus lib. 1. cap. 1.

Dionys. Halicarn. initio lib. 11.

Publ. in Sententiis.

Zeno serm. 6. de Isaia.

Gregor. lib. 19. moral. cap. 12.

Columela lib. 1. de re rustica c. 1.

Isid. Pelus. lib. 4. Epist. 172.

tiores efficiunt, & vitiis indulgentes erubescere docent, atque ad pœnitentiam agendam inducunt. Cæterum à domesticis euentibus, à Cæsario scilicet nostro Heisterbachcensi scribendorum exemplorum initium sumo, eius enim historiæ memorabiles datæ sunt mihi in manus, dum hæc scriberem. Stylum autem mutaui, quod & in cæteris obseruatum est.

§. II.

Exemplorum Decades quatuor.

Cæsarius lib. 4. cap. 28.

1. MOnachum quendam Ordinis nostri ita Princeps tenebrarum decipiebat, vt quoties ad nocturnas vigilias surgendum esset magno statim sudore perfunderetur. Ille putans infirmitatem esse, quod erat diabolica fraus, iacere, vestibus se operire solebat, & sicut ostium vertitur in cardine suo, ita piger ille vertebat se in lectulo suo. Nocte quadam cum dato signo, cæteri surgerent, & ad diuinum Officium festinarent, delicatulus noster tentare quidem, & aliquantulum moueri, vt surgeret; sed larga sudoris profusione præpeditus, iterum sopore languescere, iterum torpori succumbere. Et ecce incognita vox aures eius implacidè feriens, Noli surgere, inquit, noli interrumpere sudorem tuum, quia non expedit tibi. Sensit tunc demum Monachus se fuisse deceptum, & phantastico sudore neglecto, vigil prosiliens è lecto aduersus acediæ spiritum fortius deinceps dimicauit. Sic illis illudit dæmon, qui corporis infirmitatem magis quam morbos animi timentes, hostium stratagemata celeri vigilantiaan teuertere non student.

Cæsar. lib. 4. c. 29.

2. Alius quidam Sacerdos cæteris post vigilias priuatis orationibus, & meditationi iuxta Regulam nostram incumbentibus in sede aliqua oratorij se collocans inter verba orationis dormitare solebat. Cumque frequentius ab ingruente somno vinceretur, apparuit ei quadam vice Dominus in cruce verso ad illum dorso, & facie auersa, hac corporali visione patenter insinuans tepidos, & pigros Monachos à facie Domini proiiciendos fore: sicut ipse per Prophetam Ieremiam testatur, dicens, *Quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in viis suis; dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum.*

Ierem. 18.

3. Et ne putet aliquis se excusatum iri, quod non omnis somnolentia à proprio vitio, vel ab hostili tentatione, sed à corporali quandoque infirmitate naturaliter oriatur: narrat Cæsarius Beatum Christianum Ordinis nostri Monachum, cum ob aduersam valetudinem post nocturnam synaxim inciperet debile caput in ipsa Ecclesia sopore reficere, à sanctissima Dei Genitrice Maria hac voce excitatum fuisse: Surge Christiane, non est hic locus dormiendi, sed orandi. Quoniam verò huius sancti viri semel mentio iniecta est, aliud eiusdem exem-

Cæs. lib. 4. c. 30.

exemplum narrabo, quo ad frequentiam chori, & reuerentiam in eo habendam excitemur.

4. Infirmus erat, vt dixi, B. Christianus, ac propterea licentiam habuerat ab Abbate, ne surgeret ad vigilias. Ille tamen non nisi grauissima necessitate compulsus, hac facultate vtebatur. Interrogatus autem à quodam, cur indulta sibi gratia perfrui nollet: Non possum, inquit, memor enim consolationum, quibus inter psallendum lætificat Deus animam meam, valdè crucior, si à publica recitatione me contingat abesse: nam & beatos Angelos chorum circuire, ipsumque Regem Angelorum multoties vidi, ipsum, inquam, Christum Iesum, qui dixit, *Delitiæ meæ esse cum filiis hominum: & vbi fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.* Ibid.

5. Sed redeo ad somnolentiam, quam dæmonis astu orantibus immitti manifestum est. Nam B. Conradus Conuersus noster in dorso cuiusdam fratris dormitantis, dum Laudes recitarentur, diabolum vidit in forma serpentis retortis gyris complicari. Vidit alius in alterius capite eundem sedere domesticæ felis assumpta figura. Circa alium somnolentum sæpè porci sunt visi, & porcorum grunnitus auditi, quia verba Psalmorum semiplenè, ac sine attentione prolata, quasi siliquas porcis infernalibus diripienda proiiciebat. Cæs. lib. 4. c. 32. 33. & 35.

6. Dormiens nocte quadam Monachus senior nomine Fredericus, vir alioquin bonus, & iustus, hominem vidit procera magnitudine, turpique aspectu deformem, nodum stramineum luto, ac fimo perlitum habentem in manu, qui cum somno sepultum terribilibus oculis respexisset, quid hic dormitas, ait, magnæ fili mulieris? Magnam scilicet mulierem B. Virginem appellauit, cui Ordo noster specialiter addictus est. Tum stramen illud immundum magno impetu faciei eius intentauit, qui cum vellet ferientis ictum declinare, caput parieti allidens non sine proprio dolore, aliorumque ludibrio euigilauit. Cæsar. lib. 4. c. 34.

7. Horribilius est quod sequitur. Quidam enim in sacris vigiliis dormiens, tantam Deo nauseam prouocauit, vt veniens de altari Crucifixus, maxillam eius validissimo pugno percusserit, qui & post triduum mortuus est. Ibid. c. 38.

8. Illustris, & facetus miles lapidem oratorij ab Abbate Hemmerodensi emere voluit, quod talis eum naturæ diceret, vt somnum confestim conciliaret. Nam quoties oraturus se super eundem lapidem reclinabat, mox ei somnus tentante Sathana obrepere consueuerat, vt vel inde cognoscas plures in lecto vigiles, in choro somnolentos fieri, omnem pristinam vigilantiam humani generis hoste destruente. Ibid. c. 37.

9. Dictum est supra sanctos Angelos, ipsumque Dominum visos fuisse psallentium cœtibus interesse. Addo nunc, quod relatu iucun- Cæs. lib. 7. cap. 12. 18. 36. & 48.

dissimum est, Beatam quoque Dei Genitricem sæpè oratoriam perambulasse, deuotè cantantibus benedixisse, à tepidis, & dormientibus cum indignatione recessisse: quæ omnia B. Henricus Conuersus Claustrensis, & S. Godefridus Vilariensis Monachus, & alij non semel videre meruerunt. Sed in his memorabile est, quod cuidam carnali Monacho euenit, Hic, cum maiorem corporis curam, quam spiritus haberet, in solemni festo B. Virginis psallens noctu cum cæteris eandem manifestè intuitus est, quæ mira claritate perfusa, pyxidem habebat in manu suauissimo electuario plenam, atque inde integrum cochlear hauriens, in os singulorum infundebat. Ad ipsum verò perueniens indignabunda recessit dicens: Tu de meo electuario sumere non indiges, quia mendicus es, & plures tibi impendis consolationes. Hac acerbissima animaduersione perstrictus ille mores emendauit, & in proxima Dominæ nostræ solemnitate eandem visionem videre, & electuarium de manu Virginis accipere dignus fuit, quo gustato tanta dulcedine, & deuotione repletus est, vt omnem terrenam consolationem prorsus respueret. Electuarium istud, inquit Cæsarius, gratia deuotionis intelligitur, cuius virtute psallentes confortantur, cuius dulcedine labor vigiliarum vertitur in delitias: huius species aromaticæ sunt memoria compunctiua Dominicæ Conceptionis, Natiuitatis & reliquorum Sacramentorum Christi, quæ omnia melliflua spe futuræ retributionis condiuntur, & meritis B. Virginis psallentibus infunduntur.

Cæs. lib. 4. cap. 8. 10. Ad cantum pertinent quæ sequuntur. Et quidem ex canora voce inanis gloriæ occasionem arripere quanti discriminis sit, docuit periculo suo quidam Monachus Casinensis, qui cum cereum in Vigilia Paschatis voce dulcissima benediceret, essetque vox eius tanquam Musica in conuiuio, peracta benedictione subito in veste Leuitica de medio raptus nusquam cōparuit, nec vllibi inuentus est. Causam huiusmodi raptus elationis vitiū fuisse, qui eius vitam nouerant, testati sunt.

11. Dicit Propheta, *Circuibo, & immolabo in tabernaculo eius hostiam vociferationis, cantabo, & Psalmum dicam Domino.* Si tamen
Ibid. cap. 9. exaltatio vocis non ex feruore, & abundantia cordis, sed ex inani iactantia procedat, iam Deo placere non potest, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. In Ecclesia quadam sæculari cantantibus Clericis, & tumultuosas voces in sublime tollentibus, vir religiosus, ac timens Deum qui fortè tunc adfuit, vidit in loco eminentiori dæmonem, sinistra manu saccum tenere, dextera verò cantantium voces colligere, ac in eundem saccum immittere. Post Officium verò, cum illi de optimo cantandi genere gloriarentur, dixit, qui visionem viderat. Benè quidem cantastis, sed saccum implestis.

12. In Cœnobio quodam Ordinis nostri cum Antiphonam Inuitatorij is ad quem spectabat, psalmumque sequentem voce mediocri
Cæs. lib. 5. c. 5.

inchoasset, & seniores eodem tenore cœptam melodiam prosequerentur, quidam ineptus iuuenis indignè ferens, depressiori voce Psalmum incœptum fuisse, eum quinque ferè vocum interuallis exaltauit. Cumque Seniores arrogantiæ eius resisterent, pertinax Monachus cedere contempsit; sed & alij ex opposito choro eum adiuuantes vocem in exaltatione obstinarunt. Cessere peruicacibus cæteri propter scandalum, & cacophoniam. At B Hermãnus dicti loci tunc Prior dæmonem vidit cum lætitia, & impetu prosilientem, & circa eos, qui cantum superbè exaltauerant, tripudiantem.

13. Idem Hermannus dæmones sæpè vidit discurrentes in choro, vt sciamus locum certaminis esse oratorium, & non esse nobis colluctationem aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus Principes, & Potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Cum aliquando initio vigiliarum chorus Abbatis inciperet Psal. *Domine quid multiplicati sunt*, adeò multiplicari dæmones vidit, vt ex illorum concursu, & discursu turbati fratres nescirent prorsus, quid dicerent. Tandem breuissimo illo, & vsitatissimo Psalmo non sine labore, & confusione vtcumque expleto, discessit diabolus totius confusionis caput, & psallentibus Monachis pax, & serenitas restituta est. Ibid.

14. Alia vice cum Prior Monasterii sæcularia quædam negotia ante ingressum chori immediatè tractasset, vidit Hermannus dæmonem, tanquam viæ ducem ante illum ingredientem. Tanti detrimenti est ad opus diuinum, sine præscriptis præparationibus accedere. Ibid.

15. Idem cum errantes in aliqua Officii parte, iuxta præscriptum regulæ nostræ, vel terram tangendo, siue deosculando, vel petendo veniam satisfacerent dæmones aspexit ab illis, tanquam turbine impulsos, velocissimè discedentes. Non enim potest superbiæ spiritus humilitatis signum tolerare. Ibid.

16. Vt discamus quanto feruore Hymnus *Te Deum laudamus*, cantari debeat, rem narro mirabilem, quam in Monasterio quodam Sanctimonialium accidisse scribit Cesarius. Puella quædam cum dictus Hymnus incœptus esset, vidit cœlos apertos, & chorum cum psallentibus in ipsos supernè eleuari, & introduci: Cumque Versiculus ille *Tibi omnes Angeli* psalleretur, vniuersos ordines Angelorum, & singulos singulorum ordinum spiritus demissis capitibus, flexisque genibus, & expansis manibus Deum adorare. Quod & Apostoli, & Prophetæ, & omnis cœlicus ordo similiter faciebant, cum eorum nomina in consequentibus Versiculis recitarẽtur. Cum autem extremus Versus decãtaretur, rursum chorus in terram descendit, & Cœli clausi sunt. Liquet hinc terrestrem hymnodiam cœlestis filiam esse. Stamus enim hic in atriis supernæ Hierusalem, cuius participatio eius in idipsum. Huic exemplo aliud subdo de Cantico Domini *Alleluia*. Idem lib. 8. c. 90.

Cæſ.lib.4.c.55.

17. Solet hæc vox ſupernis ciuibus familiaris, magna vocum exultatione, & longo notarum decurſu cantari. Intolerabilis autem cuidam Nouitio Ordinis noſtri hæc cantandi ratio videbatur, adeò vt vel hac de cauſa iam à ſancto propoſito diſcedere cogitaret. Nocte quadam, cum tentatio eum acrius infeſtaret, vidit ſe in ſomnis à militibus, quos olim hoſtes habuerat, omni ex parte circundatum, & oppreſſum; nec effugij vlla ſpes erat: iam hoſtes eum capere, iam manus in eum violentas inijcere. Sic periclitanti adfuit candidatorum exercitus, quorum ſignifer cùm *Alleluia* ingenti vociferatione clamaſſet, eandemque vocem crebrò repetiiſſet, territi hoſtes in fugam diſperſi ſunt. At Nouitius expergefactus, omnique tentatione ſolutus tantò feruentius in poſterum *Alleluia* cantauit, quantò maiorem eius vim ad effugandas contrarias poteſtates expertus fuerat.

Lib. de viris illuſtrib. Ord. Ciſterciensis.

18. Hæc è Cæſarij floſculis delibaſſe ſufficiat. Sed ne ſtatim ab Ordine meo diſcedam, quod de dulciſſimo Patre Bernardo memini me legiſſe, hic in primis enarrabo. Intererat aliquando nocturnis vigiliis Pater ſanctus, cumque ſolito feruentius diuinas pſallere laudes conaretur, ſingulis Monachis, ſingulos Angelos aſtare conſpexit, qui pſallentium verba, ne minima quidem ſyllaba prætermiſſa ſchedulis excipientes velociſſimè conſcribebant. Porrò quidam auro, alij argento, quidam communi atramento, nonnulli aqua, quod quiſque pſalleret, exarabant. Erant etiam, qui nihil ſcriberent. Intellexit protinus vir Dei, eodem qui reuelauerat ſpiritu edocente, quid ſcripturæ diuerſitas indicaret. Aurum enim feruentiſſimum in Dei ſeruitio amorem, & alacritatem: argentum minorem quidem feruorem puriſſimam tamen intentionem ſignificabat. Atramentum bonam voluntatem denotabat, quamuis deuotionis, & vigilantiæ ſtudium aliqua ex parte deeſſet. Per aquam verò eos Scribæ cœleſtes exprimebant, qui ſomnolentia preſſi, vaniſque cogitationibus à ſe abducti voce, non corde pſallebant. At qui nihil ſcribebant, illos indicabant, qui inter iuſtos ſceleratè viuentes, noxiiſque cogitationibus voluntariè diſtracti contra legis præſcriptum vacui apparebant in conſpectu Domini: quorum peruerſæ operationes indignæ, quæ Angelicis codicibus exciperentur, à dæmonibus quibus ſeruiebant tenebroſis voluminibus conſignabantur. Vtinam hoc exemplo edocti ſic diuinis aſſiſtere laudibus ſtudeamus, vt omnis pſalmodia noſtra auro, vel argento conſcripta honorem Deo, gaudium Angelis, nobis ſalutem operetur.

Exordium Ord. Ciſtercienſis.

19. Cum quædam cantantur, quæ maiorem exigunt attentionem, valdè ſoliciti ſunt Angeli ſancti, vt maiorem quoque in pſallentium cordibus excitent deuotionem. Vidit eoſdem Sanctus Bernardus, qui cum Hymnus *Te Deum laudamus* decantaretur, vtrumque

chorum percurrentes nunc hos, nunc illos ad cantandum alacriter modis omnibus excitabant. Sed & ipse sanctus Abbas, cum dictum Hymnum inciperet, visus est à quodam miro splendore circumfusus: Tum nitidissima flamma ab ore cantantis erumpere visa est, & in cœlum conscendere, quò eius intentio ferebatur.

20. Beatus Vuulfridus Monachus Ordinis nostri in Anglia cum Canticum trium puerorum decantaretur, vidit Angelum Domini cum magnæ claritatis fulgore in medium chori descendere, & thuribulo cœlesti thymiamate referto spiritualium aromatum viuificum vaporem psallentibus offerre. Cum autem ad illum versum psallentes peruenissent, quo sanctissima Trinitas collaudatur, idem Angelus carbonem ignitum de thuribulo tollens in os Vuulfridi proiecit, qui tantum ardorem ferre non valens, exanguis corruit, & delatus in infirmitorium, tribus diebus quasi mortuus permansit. Sed regredior ad cantum, quem humilem, & deuotum esse debere, hoc item domestico exemplo edocemur. Chrysostom. Henriquez in Menolog. Cistercien. ad diem 13. Febr.

21. In Abbatia quadam Monachus erat, qui peritia cantandi, & dono suauissimæ vocis instructus non ad Dei laudem, sed ad inanem sui gloriam tanto munere vtebatur. In communi Psalmodia prorsus elinguis, in iis quæ solus concinebat, vltra modum vocalis reperiebatur. In die autem solemni cum versum cuiusdam Responsorij pro singulari vocis priuilegio sibi assignatum non in grauibus, sed in acutis, & superacutis vocibus, tinnulis modulis, flexilique lasciuia personasset: eo finito dæmunculus teter cunctis videntibus apparuit, qui plaudens manibus, & fœdis cachinnis exultans, protinus exclamauit. O, ô benè, benè cantauit, optimè cantatum est. Hoc est videlicet superbi cantus præmium plausus diaboli, exultatio inimici, cantantis perditio. Sancta quædam Virgo primis Patribus nostris ruinam Ordinis euenturam prædixit ex agrorum multiplicatione, ex superfluitate ædificiorum, & ex vocum lasciuia. Quam Prophetiam in nobis impletam, heu seris, & inutilibus lacrymis deflemus. Hæc in libro de viris illustribus Ordinis nostri dum legerem, ingesserunt se protinus duo exempla, quæ prętermittere nefas sit. Ea pertinent ad somnolentiam, quæ noctis vigilias custodientibus obrepere solet. Lib. de viris illustr. Ord. Cister.

22. Quidam Monachus Henricus nomine, ętate iuuenis, corpore robustus, sed carnis curam perficiens in desideriis, cum in omni parte Monasticæ disciplinæ cespitaret, tum maximè cum ad vigilias surgendum esset. Nam vel non surgere omninò, vel nondum peracta synaxi discedere, pigritiam verò infirmitatis velamine solebat obtegere. Sed Deus non irridetur. Nam qui posthabito timore Domini, neglecta regulari admonitione dixerat, vt delinqueret in semetipso, tandem relicto Ordine reuersus ad vomitum suscepti propositi impiissimus desertor interiit. Viderat cum sępissimè Cœnobiar- Ibid.

cha, dum exiret è choro diabolico impulsu abactum, eius enim collo insidebat visibiliter aduersarius, & extra castra pugnantium, & orantium impellebat, quò facilius solitarium opprimeret. Idem narrante in Dialogis Beato Gregorio cuidam Monacho accidisse didicimus, quem dæmon educebat ab oratorio, sed dissimili exitu: nam iste à S. Benedicto correctus culpam agnouit, & emendauit. Audiamus nunc rem iucundissimam, quæ vigilantes Monachos maximoperè corroboret, & consoletur.

Ibid.

23. Miles quidam virtute, & sanguine illustris, quem Corradum vocabant, in Cœnobio Ordinis nostri præcipuas quasque solemnitates celebrare consueuerat. Aderat aliquando nocturnis vigiliis in die festo Purificationis B. Virginis, tantamque inuitus somnolentiam patiebatur, vt ei nullatenus resistere posset. Cumque proprium torporem detestans non cessaret Monachos admirari, qui ex eodem luto confecti, ac multis insuper ieiuniis afflicti singulas noctes ducebant insomnes, subito sopore oppressus vidit duos homines Monastico habitu venerabiles, quorum vnus iucundo vultu militem allocutus hunc versum Latinum pronunciauit: *Talia posse pati soli meruere beati.* At vir analphabetus verborum sensum non percipiens, manè carmen recitauit Priori, à quo eius explicationem audiuit. Beati ergo diuinitus nuncupantur, quibus datum est posse pati, & vigilare pro Christo: & admirabilis virgo Catharina Bononiensis inter Martyres computandum fore dicebat Religiosum, qui nocturnis semper vigiliis sine vlla exemptione adesset. Pergo & ex vita S. Geltrudis alia haud dissentanea adiungo.

Vitæ eius lib. 3. cap. 3.

Insinuationum Diuinæ pietatis, siue vitæ S. Geltr. lib. 3. c. 23.

24. Cum in festo cuiusdam Sancti horas Canonicas purissima intentione sancta Virgo persolueret, visa sunt omnia psalmodiæ verba quasi lanceæ acutissimæ, quæ de corde eius ad cor Iesu Christi procederent, idque medullitus penetrarent, & suauissima afficerent delectatione. De corde autem Christi exibant radii, qui nouæ gloriæ splendore Sanctos omnes exornabant, viuis quoque speciales gratias, defunctis refrigerium subministrabant. Hi videlicet attentæ Psalmodiæ sunt effectus honor Dei, Sanctorum gloria, salus viuentium, & requies defunctorum.

Ibid. c. 24.

25. Alia vice dum singulas notas, & verba cum actuali intentione proferre studeret, & sæpius pro humana fragilitate deficeret, dixit intra se: & quæ vtilitas ex tali studio, cui tanta inest instabilitas? At pius Dominus, vt eam consolaretur, obtulit cor suum in similitudinem lampadis ardentis: Ecce inquiens cor meum dulcissimum organum semper venerandæ Trinitatis, cui omnia, quæ per te supplere non sufficis, fiducialiter perficienda commendabis, & sic omnia coram me summè perfecta apparebunt Quemadmodum si tu vocem haberes dulcissimam, & sederes propè sororem, cuius dissona

vox cunctis ingrata foret, valdè indignareris, si tibi ad cantandum aptissimæ illa inepta vices suas nollet committere: Sic ego soleo æstuanti desiderio præstolari, vt mihi homines ea perficienda offerant, quæ ipsi vtpotè imperfecti adimplere per seipsos non valent.

26. Præcipit Sanctus Pater Benedictus in Regula, vt Capitulum Laudum memoriter recitetur: Cum igitur hebdomadaria sic Capitulum cantasset, reuelauit Deus Sanctæ Geltrudi tale ab illa præmium acquisitum fuisse, ac si tot personæ pro illa orarent, quot verba protulerat. Tanti momenti est, vel in minimis rebus obedientia. Ibid c.82.

27. Solent Prælati, & Præcentores nostri psallentium cœtum circuire, vt dormientes in nocturna synaxi excitent, & in opere Dei omnem præcaueant negligentiam: cum autem quædam Sanctimonialis id ex more præstaret, dixit Dominus beatæ Geltrudi, si quis studet in diuinis tam in se, quam in aliis negligentias præcauere, ego pro illo suppleo omnem defectum perfectæ intentionis, & deuotionis. Alia multa ad diuinum Officium pertinentia, libro quarto continentur, quæ breuitati consulens prætermitto. Hic autem tria exempla ex Laurentio Surio describam, quæ doceant operi Dei nihil esse præponendum. Ibid. cap. 83.

28. Cum S. Ludgerus persoluendis diuinis Officiis cum suis insisteret, à Carolo Magno Imperatore tertiò accitus ire tamen ad illum distulit, donec cæptam psalmodiam consummasset. Non defuere aulici, qui sancti viri pietatem ad contemptum Cæsaris retorquerent: at ille interrogatus, cur toties accersitus venire contempsisset. Ego, inquit, ô Imperator, tuum semper præceptum ita in omnibus exequendum putaui, vt tamen Deum tibi vbique præferendum non dubitarem: Ideò non ob contemptum Regiæ potestatis, sed potius propter tuam salutem, quæ Deo debebam exoluere curaui, sicque expeditior ad tuum seruitium veni. Hanc Episcopi libertatem suspiciens optimus Princeps, Gratias habeo Episcope, ait, quia qualem te semper credidi, talem te nunc esse expertus sum. Surius 26. Martii. Vitæ S. Ludg. l. 1. cap. 32.

29. S. Hugo Lincolniensis Episcopus semper Canonicas preces statuto tempore persoluebat. Contigit illum aliquando cum Prælatis quibusdam, & Clericis per loca à latronibus obsessa iter agere. Surgunt omnes ante lucem, vrgentque socij discessum, vt ingentis periculi viam in tenebris pertransirent: At vir sanctus instabat, vt matutinas preces ante omnia persoluerent. Illi autem metuentes ne propter moram à grassatoribus caperentur, dilato in commodiorem horam Officio iter aggressi sunt. Mira res. Isti prudentes secundum carnem inciderunt in latrones. Hugo verò cum suis expleto Matutino lætus, & incolumis ad constitutum locum peruenit. Surius 19. Nou.

Id. 4 Decembr. in vita S. Annonis lib. 1. cap. 36.

30. In quodam Monasterio Sanctimonialium puella quædam in extremo vitæ discrimine versabatur: instante verò Completorij hora sorores in Ecclesia conuenerunt, vt diurnæ seruitutis pensum complerent. Vix autem primos cantauerant Psalmos, cum subitò euocatæ virgines tactu signi ad transitum morientis diuinum Officium imperfectum reliquerunt. Ad quarum ingressum infirma, quæ iam vltimum efflabat spiritum, repentino saltu è lecto prosiliens ad Abbatissam cucurrit clamans & dicens; Fer pręsidium Domina, fer pręsidium: At illa tremebunda. Quid habes, inquit, filia, quid habes? Respondit. Multitudo dęmonum, qui huc cum sororibus ingressi sunt, me ad inferos secum velle abducere minantur, quia propter me detrimentum seruitij sui Christus habet. Porrò sorores ad imperium matris protinus in Ecclesiam regressæ diuinæ laudis cursum deuotè peregerunt: quibus psallentibus puella lectulum repetens, omni horrore discusso, paulatim deficiens mortua est.

Idem 7. Aprilis.

31. Inter Canonicos Præmonstratenses eximia floruit sanctitate B. Hermannus. Hic quotidie, dum Canticum Zachariæ dicebatur, tam mirifico replebatur odore, vt omnium florum, & aromatum fragrantia naribus eius aspirare videretur. Eodem verò tempore duos Angelos videbat ab vtraque parte Ecclesiæ incensum psallentibus ministrantes, sed cum magno discrimine: nam quibusdam hilares sese ostendere, & coram illis reuerenter inclinare: alios pręterire negligentius: & à nonnullis cum horrore quodam protinus resilire. Intellexit statim vir Deo plenus primos eos esse, qui Deum animo, & voce laudarent: Secundos, qui minus aduerterent, quod psallebant: Tertios illos, quorum vita mors erat. Conuenit hoc exemplum cum decimo octauo supra descripto: Nunc alia adiungenda sunt ex Thoma Cantipratano.

Cantipratan. lib. 2. de Apib. c. 40.

32. Erat Suessionensis ciuitas in Gallia Ecclesiastico interdicto subiecta, quamobrem non nisi silentio diuina ibidem mysteria celebrabantur. In Vigilia igitur Assumptionis B. Virginis Prior Canonicorum Regularium S. Ioannis in vineis iuxta muros eiusdem ciuitatis assumptis secum tribus Canonicis deuotissimis viris in montem proximum secessit, vt in quodam oratorio solemnitatem Dei Genitricis celebrarent. Hora verò consueta ad nocturnam synaxim euigilant, cantant simpliciter, & deuotè. At vbi Prior nonam lectionem de more finiuit, subitò concentus mirabilis Angelorum insonuit, & Responsorium *Felix namque es* altissimis vocibus cantauerunt: quo vsque ad versiculum dicto, quatuor tantum ex illa innumera multitudine versum, cum *Gloria* succinerunt, multitudine semper cum repetitione respondente. Post secundam verò repetitionem iteratò Responsorium, iuxta morem Gallicum quatuor Angeli inchoarunt, & prosequentibus omnibus, alacriter finierunt. Porrò de cantu Ecclesiastico,

clesiastico, qualis esse debeat, relatu dignum est quod idem auctor commemorat.

33. In quadam Ecclesia Canonicorum sæcularium præcipua cuiusdam Sancti festiuitas agebatur: in Completorio autem Responsorium illud *In pace in idipsum dormiam, & requiescam*, Clericis cantantibus, & discantantibus, facta est cunctis audientibus vox, de cœlo dicens, solus raucus exauditus est. Erat hic raucus despectus quidam, qui vocis cacophoniam morum consonantia compensans, cæteris in dulcedine vocis, absque cordis deuotione sine fructu exultantibus, solus exauditus est pro sua reuerentia. Ibid.

34. Semper nititur dæmon diuinum Officium impedire, quare sicut eodem Auctore narrante didicimus, Venerabilis quædam Abbatissa Ordinis nostri nocte quadam cum nulla Monialium ad nocturnum surrexisset Officium, vidit diabolum, qui eas somno fallaciæ deluserat cachinnis singulas irridentem, & fusa ad Dominum prece, eum visibilem multis ostendit. Ibid.

35. Sanctissimus Abbas Dorotheus vir sapientia, ac pietate insignis, rem mirabilem de nocturnis vigiliis scribit, quam ab eo cui accidit se audisse asseuerat. Nocturnam synaxim persoluebat, cum cæteris beatus senex Dioraticus, & ecce virum splendidis indutum vestibus initio Psalmodiæ egredientem videt è sacrario paruum calicem cum sacrificio, & hostia habentem in manu: psallentibus autem appropians hostiam tingebat in calice, & ea fratres omnes obsignabat. Sedes autem quorumdam, qui ad vigilias non surrexerant, eo signo tangebat: aliquorum intacta loca pertransibat. Atque hoc ipsum in fine Psalmodiæ è sacrario rursus egrediens repetebat. Hæc senex cum vidisset, rogat hominem humiliter, vt signorum mysterium edisserat. Respondet ille se esse Angelum Dei delegatum ad hoc, vt Monachos ab initio Psalmodiæ vsque ad finem perseuerantes eo signo notaret: nec præsentes dumtaxat, sed eos quoque, qui cum licentia & benedictione Prælati aberant, iusta de causa sacro signaculo obfirmabat, eo quod animo, & voluntate cum psallentibus adessent. At loca eorum, qui ob desidiam, & somnolentiam diuinis noluerant interesse solemniis, iussu Dei summi nullo signo notasse dicebat, quoniam ipsi eo munere indigni erant. Doroth. doctr. 11.

36. Scribit Seraphicus Doctor in vita Sancti Francisci, quod quamuis beatus Pater oculorum, stomachi, splenis, & hepatis ægritudine laboraret, nolebat tamen muro, aut sedi dum psalleret inhærere, sed horas semper erectus, & stans cum ingenti reuerentia, & alacritate persoluebat. Et si quando esset in itinere constitutus, instante hora diuini Officij stans, & gressum figens in ipsa via, suas preces recitabat: nec ob solis ardorem, nec ob inundantes pluuias, nec ob fri- Bonau. de vita S. Francisci c. 10.

goris asperitatem, aliamue temporis, vel cœli iniuriam huiusmodi consuetudinem prætermittebat. Dicebat enim, si quietè comedit corpus cibum suum futurum cum ipso esca vermium, cum quanta pace, & tranquillitate accipere debet anima cibum vitæ?

37. Idem magno zelo omnem animi euagationem castigare solebat, vt ex subiecto constat exemplo. Fecerat aliquando otij vitandi gratia vasculum quoddam non inelegans, quod cum memoriæ eius occurrens, dum Tertiam psalleret, paululum ipsius animum distraxisset, motus feruore spiritus dictum vasculum igne consumpsit, dicens, sacrificabo illud Domino, cuius sacrificium impediuit. Hæc de Seraphico patre narrat Seraphicus filius Bonauentura. Sed ecce in manibus vir Eminentissimus Petrus Damianus. Nil grauius, nil iucundius eius eloquio. Hic quædam memoratu dignissima de diuinis Officiis recenset, quæ cum suauissimo eius sermone descripsero, & exemplis, & libro finis erit.

Ibid.

38. Clericus, inquit, Coloniensis Ecclesiæ vadum fluminis transibat, & ecce B. Seuerinus eiusdem Ecclesiæ nuper Episcopus equi eius habenas apprehendit, eumque retinens sistit. Cumque ille in stuporem versus, & grauiter admiratus cur illic tam clarus, & tam celebris famæ vir moraretur, inquireret: da mihi, ait, manum tuam, & quæ circa me sunt non auditu disce, sed tactu. Cumque datam manum fluctibus Episcopus impressisset, tantus eam ardor absorbuit, vt vndique carnes eius resolutæ diffluerent, & ossa nuda vix hærentibus articulis remanerent. Ad quem Clericus, cum nomen tuum, inquit, in tanta benedictione sit apud nos, & fama tua consonis totius Ecclesiæ præconiis celebretur, cur te pestilens hæc vorago constringit, tantoque, proh dolor! incendio cruciaris? Ad quem S. Episcopus; Nihil, ait, aliud in me remansit vltione plectendum, præter hoc tantum, quia dum in aula Regia constitutus Imperialibus me consiliis vehementer implicui, Canonicæ synaxis Officia per distincta horarum spatia non persolui Manè quippè simul omnia coaceruans tota die negotiis ingruentibus secura libertate vacabam. Ob hanc itaque negligentiam horarum ardoris huius fero supplicium. Tu verò omnipotentis Dei clementiam humiliter implora, vt manum tuam in salutis pristinæ restituat statum. Quod cum factum fuisset: Vade, inquit, fili, obsecra fratres meos Ecclesiæ Clericos, & alios spirituales viros, vt pro me preces fundant, indigentibus subsidia conferant, sacrificiorum votis insistant. His enim peractis ego mox de vinculo pœnæ huius indubitanter expediar, & expectantibus me beatorum ciuium choris lætus adiungar. Hoc certè magnam nobis debet inferre formidinem, quia cum sanctum virum vni culpæ dumtaxat obnoxium tam intolerabilis Purgatorij pœna constrin-

P. Damian. lib. 2. Epist. 15. ad Desiderium Abbatem.

xerit: Væ, væ, quæ mihi, meique similibus est inferenda sententia, quos tot reatuum prolixitas grauat? Distinguenda sunt ergo per momenta temporum Ecclesiasticæ institutionis Officia, & sub magna reuerentiæ disciplina dicenda sunt, ne dum psallimus, fructum spiritus cum carnis desiderio misceamus. Hæc Damianus, qui ab Adraldo Abbate Bremensi ea se asserit didicisse. Verum Baronius Ecclesiasticæ antiquitatis exactissimus indagator hanc Historiam referens, mendum irrepsisse putat in Episcopi nomen, & pro Seuerino substituendum censet Peregrinum, vel Pilegrinum, alioquin temporis ratio non constaret. Sanctus enim Seuerinus Damiani tempora annis circiter septingentis antecessit: Pilegrinus autem in serie Coloniensium Episcoporum paulò ante S. Petri ætatem collocatur. Pergit idem Petrus, & ex eiusdem Abbatis relatione, dum simul per Burgundiam iter agerent, aliud subiungit exemplum. Baron. Tom. 11. an. 1062. n. 84.

39. Frater quidam Cluniacensis Cœnobij piæ mentis, & rectæ conuersationis vir hinc aliquando transibat, & ecce crinitus quidam quasi ex Hierosolymitana peregrinatione deueniens palmam ferebat in manu. Cumque Peregrinus, & Monachus inuicem obuij sese altrinsecus pertransissent, ait ille: Completorium in lecto nec salus est, nec profectus. Quod frater audiens, admiratus expauit, ac repentè post terga respiciens, eum videre non potuit. Mox enim vt verbum protulit, omnino disparuit. Ille verò ad conscientiam mox reuersus inuenit, quia pridiano vesperè lassus de via redierat, & fessa in lectulum membra proijciens, iacendo Canonicas horas compleuerat. Petr. Dam. vbi supra.

40. Quiddam simile in eremo fontis Auellani, quam dum hæc scriberet, incolebat vir sanctus, narrat consequenter accidisse. Erat ibi Prior nomine Ioannes, qui lentis quibusdam infirmitatibus macilentus videbatur semper, & gracilis. Hac itaque sui corporis imbecilla tenuitate confisus, sæpè iacens in lecto, Completorium decurrebat. Accidit autem, vt dæmoniacus quidam non procul abesset, qui multa hominum secreta, & obscœnos actus impudens propalaret. Cumque præfatus Ioannes dæmonem exire præciperet, & quibusdam exorcismi quæstionibus flagellaret: Tune, ait, ille es, qui sub cotto quotidie Completorium insusurras, & modò me quasi Sanctus eiicere, & iuris mei vasculum de meo vis dominio liberare? Hoc audito frater erubuit, quia rei veritatem etiam per mendacij recognouit auctorem. Hactenus ille. Ibid.

§. III.

Operis clausula, & pro ea gratiarum actio.

1. HÆc habui, quæ de diuina Psalmodia non pro rei maiestate, sed pro virium mearum tenuitate proferrem. Plura sanè potuissem è Sanctorum Patrum amœnissimis hortis colligere, quibus hoc sterile senticetum vberius exornaretur; sed præstabilius visum est in tanta rerum congerie seruare temperamentum, & posterorum industriæ multa relinquere. Cæterum quia hoc opus ex scriptis veterum Patrum orthodoxorum magna ex parte compactum est, illorum dicta haud inopportunè in hac meta vsurpabo. Et primò quidem illis verbis lectorem meum conueniam, quibus modestissimè alloquitur suum Timotheum Magnus Dionysius Areopagita in fine libri de Ecclesiastica Hierarchia. Hæc à me, Fili, tam multa, tamque præclara Hierarchiæ nostræ spectacula, quæ vnum faciunt, aspecta, & animaduersa sunt. Ab aliis autem mentibus, quæ acrius cernunt, non modò hæc perspecta sunt, sed multò clariora, & diuiniora. Tibi etiam, vt opinor, planè collucebunt clariores, diuinioresque pulchritudines, si iis, quos dixi gradibus ad superiorem radium contendas. Communica igitur tu quoque mecum maiorem, perfectioremque lucem, meisque oculis monstra præstantiores, & vnius speciem magis exprimentes formas quascunque cernere potueris. Confido enim me his quæ sunt commemorata insitas tibi diuini ignis scintillas excitaturum. Dicam & illud quod Maximus Martyr in fine opusculi de Ecclesiastica mystagogia scribit. Hæc ergo de his pro viribus exposui, ea quæ sunt magis mystica, & altiora attingere non ausus. Danda est autem venia imbecillitati meæ: & suscipiendum est potius, quam reprehendendum, si quod dari potest datur. Deo enim gratum, & acceptum est, quicquid pro viribus purè, & sincerè ex animo datur, etiamsi cum magnis collatum videatur exiguum. Clausulam quoque hic apponam, qua suum terminat Theophrastum Æneas Gazæus Philosophus Christianus. Iam quoniam istuc venimus, sacrificium gratiarum actionis Deo offeramus, non Hecatomben, vt apud Athenienses Mineruæ; nec formicam, vt in Isthmo Soli, & Neptuno; sed perpurgatam mentem, quò Deo similes euadamus. O Rex, & Pater, & Conditor omnium: ô prima sapientia Patris, & Verbum per quod is omnia produxit: ô Spiritus Sancte, per quem Deus omnibus aspirat, omnia comprehendit, & conseruat, & ad suam perfectionem adduxit: ô diuina Trinitas, & sancta Vnitas, des nobis supernæ illius pulchritudinis memoriam, des omnibus

æternitatem. Nec verebor Iuuenci Poëtæ assumpta persona aliquid mihi de hoc qualicunque opere polliceri, cantans in hoc Epilogo, quod ille in Prologo Euangelicæ Historiæ cecinit.

Nec metuo vt mundi rapiant incendia secum
Hoc opus. Hoc etenim forsan me subtrahet igni,
Tunc cum flammiuoma descendet nube coruscans,
Iudex altithroni genitoris gloria Christus.

Denique hac oratiuncula Deum precabor, qua libros de Trinitate concludit Augustinus. Domine Deus vnus, Deus Trinitas, quæcunque dixi hic de tuo, agnoscant & tui: Si quæ de meo, & tu ignosce, & tui. Amen.

METRVM L.

O Mihi iam plures multum vigilata per annos
Pagina, sat spatiis longum confecimus æquor,
Naufraga fluctiuago iactata carina profundo
Iam portum tranquilla tenet: iam dente tenaci
Anchora de prora iacitur, iam littore gaudet
Nauita, iam Scyllæ monstrum, rabiemque Charybdis,
Et syrtes, scopulosque, & venti euasimus iram.
Iam licet optatam saltu contingere terram,
Et superis meritas pro munere soluere grates.
Omnipotens Genitor, cœli suprema potestas,
Principium sine principio, sator vnice rerum,
Immensus, sine fine potens, sine tempore durans,
Absque loco loca cuncta replens, sine luce coruscans,
Cuncta simul sine voce loquens, sine robore fortis,
Mundum mente gerens, sine motu cuncta gubernans:
Vnicus, & simplex, placidus seu parcis amanti,
Expectasque tacens; seu crimina vindice pœna
Corrigis iratus, seu iustis præmia reddis.
Haud opis humanæ est dignas tibi soluere grates;
Sed cœli dum luce fruar, te carmine semper,
Pectore te memori cantabo, nulla carebit
Laudibus hora tuis. Tuque ô sapientia Patris,
Principium de principio, de lumine lumen,
A vero verax, soboles æquæua Parenti,
Fons lucis, mentale iubar, Verbumque paternum;
Omnia cognoscens diuinæ notio mentis,

Ars summi Artificis, primique expreßio veri,
Tu precor ignaro, maioraque viribus auso
Ignosce, & clemens audacibus annue scriptis.
Tu Bonitas, tu Patris Amor, tu mutuus ardor,
O Patris, & Nati Flamen, qui compar vtrique
Imperium sine fine tenes spirabile Numen,
Tu quoque, si potui per te tot adire labores,
Has licet exiguas pro munere suscipe laudes.
Auspice te, quacunque fides Romana patebit,
Ore legar populi, nec me libitina sepulchro,
Nec ventura dies tenebrosa condere nocte,
Nec poterunt flammæ, nec edax abolere vetustas.
Candida posteritas, duce te, mihi digna laboris
Præmia, & immeritam statuet cum laude coronam.

FINIS.

IMPRIMATVR,

Si videbitur Reuerendiss. P. Sac. Palatij Apost. Magistro.

Ascanius Rinald. Vicesger.

Imprimatur Fr. Vincentius Cepolla Magist. Reuerendiss. P. Magistri Sacri Palatij Apostolici Socius Ordinis Prædicat.

INDEX RERVM, ET VERBORVM.

D

E

54

T

V

FINIS.

LIBRI THEOLOGICI Excusi à LVD. BILLAINE, Parisiensi Bibliopola ab anno M. DC. LX.

SVMMA Conciliorum General. & Prouincial. in VI. Partes distributa 1. Concilior. veteris Testam. 2. Concil. general. in Oriente celebrat, 3. Concilior. gener. in Occidente. 4. Vulgatorum Prouincialium per cuncta saecula. 5. Additorum ex variis Regionibus, maximè ex Gallia, 6. Decreta Pontificum ac Synodos, Dioecesanas exhibet. Omnia collecta ex Merlino, Iouerio, Baronio, Syrmundo, &c. à M. Lud. *Bail*, Doctor. Theol. Paris. 2. vol. fol.

Conciliorum Generalium & Prouincialium collectionis amplissimae, quam Bibliopolae Parisienses edituri sunt, synopsis ordine Chronologico disposita, cum Vitis Pontificum. 4°.

Concilij Rhemensis in causa Godefridi celebrati falsitas demonstrata, auth. D. Rob. Quatremario Asceta Benedictino. 8.

Canonum Ecclesiasticorum collectores Graeci & Latini, scil. Codices Ecclesiae Africanae, vniuersae, Dionys. exigui. Decreta antiqua Summorum Pontificum. Martinus Bracarensis, Arsenius, Photius, Balsamon, & alij plurimi, quorum maior pars nunc primùm edita, cum Notis Virorum doctorum, studio *G. Voëlli*. Doctoris Sorbonici & Henrici *Iustelli* Chr. filij. 2. vol. fol. *paruâ, maiori & maximâ cartâ.*

Parua Bibliotheca Patrum, siue Leo Magnus, Petrus Chrysologus, Fulgentius & alij in vnum collecti. fol.

S. Ambrosij Mediolanensis opera omnia eloquentissimè edita 1. vol. fol.

Supplementum Bibliothecae Patrum, in quo Lanfrancus Cantuariensis, Hugo Lingonensis, Durandus, Troarnensis, Guibertus Abbas, Hugo Rothomag. Archiepiscop. Virorum illustrium Epistolae & opuscula varia, nunc primùm in lucem edita, cura & studio D. Lucae Dacherij Ascetae Benedictini. 2. vol. fol.

S. Ioannis Chrysostomi Homiliae, nunc primùm editae ex Bibliotheca Scoriacensi, cum notis Graec. Lat. 4.

Q. S. F. Tertulliani opera omnia, ex emendat. N. Rigaltij: cum notis integris eiusdem, & variorum commentariis vno conspectu dispositis. Opus nouum, accurante P. Priorio. fol.

D. Thomae Aquinatis summa Theologica, à mendis expurgata & notis illustrata à Reu. P. I. Nicolai Ordinis Praedicatorum. fol.

Poncij (*Ioannis* Ord. Minorum) Commentarij Theologici ad mentem Scoti, quibus ipsius Scoti Doctrina variis quaestionibus illustratur. 6 vol. fol.

De Imitatione Christi variæ Editiones. 12.24.32.

Codex Regularum, quas sancti Patres Monachis & Virginibus sanctimonialibus seruandas præscripsere, collectus olim à S. Benedicto Anianensi Abbate: Cum appendice in qua SS. Patrum exhortationes ad Monachos & Virgines de Obseruantia vitæ Religiosæ, ex Bibl. Floriacensi. Lucas Holstenius Vaticanæ Biblioth. Præfectus, nunc primùm edidit cum Notis & Glossis. 4.

De Diuina Psalmodia, eiusque causis, mysteriis & disciplina, deque variis ritibus omnium Ecclesiarum & Ordinum, in Psallendis diuinis Officiis: Tractatus, Historicus, Symbolicus, Asceticus, opus nouum, Authore D. Ioann. Bona Congregat. Reform. S. Bernardi Ord. Cisterc. Abbate Generali, sacrorum Congregat. Rituum & Indicis Consultore. 4.

De Ritu sacrarum Ecclesiæ Catholicæ concionum libri tres, in quibus veterum Christianorum consuetudo & alia multa elucidantur; authore F.B Ferrario Ambrosiani Collegij Doctore. 8.

De triplici Examine Ordinandorum, Confessariorum, & Pœnitentium: Editio nouissima auctior, authore M. Lud. *Bail* Propœnitentiario Parisiensi. 8.

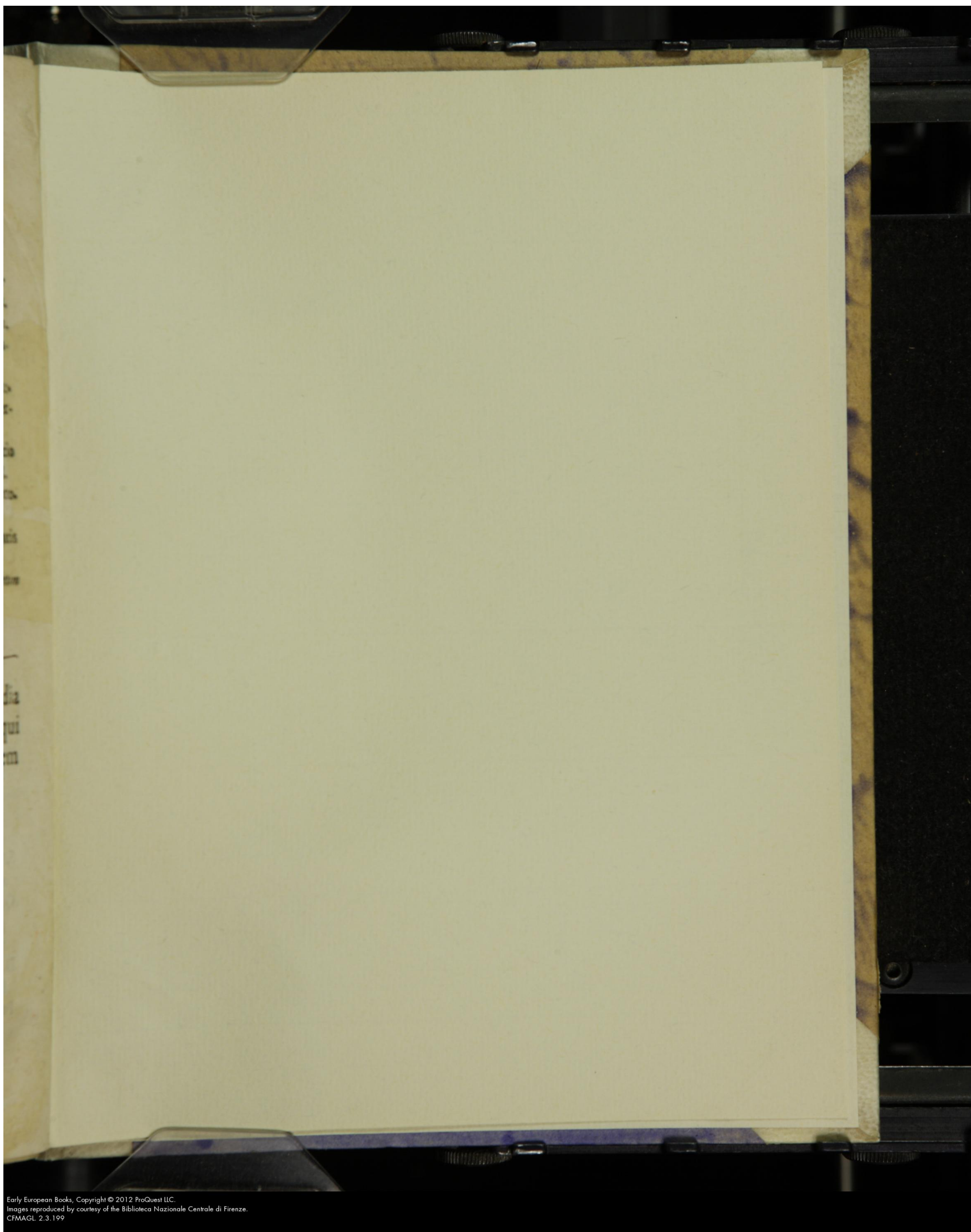
Bibliotheca Bibliothecarum pernecessaria omnibus Bibliothecariis, & librorum Amatoribus. 8.

Pontificale Romanum ex noua emendatione Vrbani VIII. P. M. cum figuris æneis *Rubro-nigr.* 3. vol. fol.

Rubro-nigri siue Rituales ad vsum Romanum, partim cum antiquis, partim cum nouis Hymnis editi.

Libri Rituales Ordinis Diui Benedicti.

N. Lector in principio operis de Diuina Psalmodia Notitiam esse variorum Authorum, quorum qui opus habuerint eorum maiorem partem eadem Officina suppeditabit.

KONSERVIERT DURCH
ÖSTERREICHISCHE FLORENZHILFE
WIEN 1967